SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA, E-sarja N:o 14

Jaakko Husa

Kreikan oikeus ja oikeuskieli

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS • HELSINKI

Julkaisuvaliokunta
Pekka Vihervuori, puheenjohtaja
Markku Helin
Mika Hemmo
Raimo Lahti
Tatu Leppänen
Risto Nuolimaa
Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite
Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300
f. (09) 604 668
sly@lakimies.org
www.lakimies.org

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Jaakko Husa
ISSN 1458-0446
ISBN 978-951-855-259-1
Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere 2007

Kreikaksi: ”—”

”Lait ovat kuin hämähäkin verkko;
pieni olento takertuu kiinni,
kun taas isompi vapautuu.”
Σόλον / Solon

Esipuhe – Πρόλογος

Moni suomalainen tuntee Kreikkaa ja monet suorastaan rakastavat sen ilmastoa, ruokaa, maisemia ja ihmisiä. Tästä huolimatta harva osaa kreikkaa. Yliopistolta katsoen on kummallista, ettei nykykreikkaa juuri opiskella, vaikka se on maailman vanhimpia kulttuurikieliä ja tieteen kantakieli. Turun Akatemiassa sepitettiin aikoinaan runoja ja laadittiin onnittelutekstejä kreikaksi. Turun humanistikreikan alkuvaiheen ydinhahmoja oli oikeustieteilijä *Mikael Wexionius* (aateloituna *Wexionius-Gyldenstolpe*). Sittemmin *Hannu T. Klami* kirjoitti roomalaisesta ja ohimennen myös kreikkalaisesta oikeudesta. Innostuksesta ei ole voitu missään vaiheessa puhua. Kummallista kreikan hallitsemattomuus ei ole kuitenkaan siksi, että kirjaimet poikkeavat omistamme, mitä tunnettu latinankielinen lause *graecum est, non legitur* (tai *graecum est, non potest legi*) todistaa. Se tunnetaan tätä nykyä englanninkielisenä versiona *its all Greek to me* eli soveltaen käännettynä "tuo on täyttä hepreaa minulle".

Itse törmäsin tuohon ikävään tosiasiaan omassa työssäni – olen oikeusvertailija, mutten kyennyt käyttämään kreikankielistä materiaalia, vaan olin täydellisesti käännösten varassa. Ja silti: kreikan kirjaimet näyttivät kiehtovilta ja jollain tavalla ne myös puhuttelivat. Korkeatasoisen oikeusvertailun yksi keskeisimpiä vaatimuksia on kyky käyttää hyväkseen myös alkukielistä materiaalia. Kanadalainen oikeusvertailija, professori *H. Patrick Glenn* kiteyttää: "*Reading a translation is not the real thing*." Kun olin törmännyt tarpeeseen ymmärtää kreikkaa, oli vaihtoehtoja kaksi. Joko olla ymmärtämättä tai hankkia taidot, joiden avulla materiaalin käyttö tuli mahdolliseksi. Tulin huomaamaan, että ymmärtämispyrkimykseen liittyi väkisinkin jonkinasteinen vaade hallita suullista kreikkaa, vaikkei se ollutkaan tavoitteena.

Tämä kirja on matkakertomus – kertomukseen sisältyvät ne ydinkohdat, joiden havaitsin olevan Kreikan oikeuskielen ymmärtämisessä vähintäänkin välttämätöntä. Kirja on pohjoismaisen oikeusvertailijan, ei kielitieteilijän, antiikin tutkijan tai oikeuslingvistin laatima. Tämä näkyy monin eri tavoin – lukija päättäköön, onko tämä eduksi vai haitaksi. Tarkoituksena on, että kirjan avulla omatoiminen tutustuminen Kreikan oikeuteen olisi

helpompaa, eikä aina tarvitsisi tukeutua käännöksiin. Ajatus ei ole ihan mahdoton. Oikeuskielen muodollisuuden vuoksi sen ymmärtäminen ja alkeiskääntäminen on teknisesti vähemmän vaativaa kuin muotovapaan kielen – juridiset tekstit (säädökset, tuomioistuinratkaisut) ovat aina tietyn systematiikan mukaan jäsennettyjä ja ne esitetään noudattaen samoja kielellisiä kaavoja. Jos tuntee Suomen oikeutta, ei Kreikan oikeus ole lähtökohtaisesti käsittämätöntä.

Kirjaan johtavaa polkua ei ole onneksi tarvinnut kulkea yksin. Kiitän dosentti *Veli-Pekka Hautamäkeä* alkuvaiheen palautteesta. TM, isä *Ioannis Lampropoulos* ansaitsee lämpimän kiitoksen siitä, että sain ylipäänsä käynnistettyä kreikan kielen opinnot, minkä lisäksi hän on auliisti vastaillut kieltä koskeviin kysymyksiini sekä lainannut kielenopiskeluun liittyvää materiaalia. Hän auttoi myös tiivistelmän laadinnassa sekä esitti joitain korjausehdotuksia lukuun 2 ja luvun 4 sanastoon. Kiitän professori *Juha Raitiota* paitsi miellyttävästä työtoveruudesta myös kommenteista. Dosentti *Heikki Pihlajamäkeä* kiitän oikeushistoriallisista kommenteista, mutta muustakin kannustavasta ja asiantuntevasta palautteesta. OTT *Sampo Mielityinen* ansaitsee kiitokset *Full Metal Jacket* -elokuvasta antiikkiin saakka ulottuneista, työvirettä ylläpitäneistä keskustelu- ja kahvihetkistä, jotka ovat valitettavasti muuttuneet tätä kirjoitettaessa jo osaksi historiaa. Loppusuoran tutkimusapulaiseni hall. yo. *Maija Pitkänen* ansaitsee kiitokset sujuvasta tutkimusavusta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen taitava ja uuttera kustannustoimittaja *Pipsa Kostamo* teki suuren työn viimeistelyssä. Dosentti *Martti Leiwo* ja HuK *Reetta Ihalainen-Leiwo* auttoivat vielä ennen maaliviivan saavuttamista poistamaan eräitä virheitä ja epätarkkuuksia luvuista 1 ja 2. Professori *Heikki E. S. Mattila* ansaitsee kiitokset kannustuksesta ja tuesta, jota näin vaativan hankkeen läpivienti vaati erityisesti silloin, kun kirjanteon synkimmät hetket olivat käsillä ja usko loppumassa. Saamastani avusta huolimatta jäljelle virheet ovat tietenkin omiani semminkin, kun en ole osannut aivan kaikkia kommentteja ottaa parhaalla mahdollisella tavalla huomioon.

Pyydän lukijoita huomaamaan, että kirjoittajan oppimisretki Kreikan oikeuteen ja kieleen ei ole pysähtynyt, vaan on todellakin vielä alussa. Kirjan materiaalit heijastelevat tilannetta vuonna 2005 ja osin vuoden 2006 alussa. Kirjoittajana voin yhtyä siihen, mitä kirjoitin vieraan oikeuden ymmärtämisestä vuonna 1998 julkaistussa oikeusvertailun alan oppikirjassani (*Johdatus oikeusvertailuun* s. 115): ”Oikeusvertailun tekeminen ei ole valmiiden tulosten ja menetelmien kanssa operoimista, vaan päättymätön

oppimisprosessi.” Kuten Herakleitos (Ηράκλειτος) aikanaan sanoi: kaikki virtaa, mikään ei pysy paikallaan (nykykreikaksi: πάντα ρεί ουδέν μένει).

Omistan kirjan rakkaalle vaimolleni *Sarille*, joka on saanut seurata sivusta ja osin osallistuakin miehensä jokseenkin yllättävään sukellukseen kreikkalaiseen oikeuteen ja oikeuskieleen.

20. lokakuuta 2006 Kreetan Irákliossa,

J. H.

Περίληψη στα Ελληνικά
(tiivistelmä kreikaksi)

Jaakko Husa: Δίκαιο στην Ελλάδα και Νομική Γλώσσα

Ως γνωστό στην Ευρώπη υπάρχουν δύο μεγάλες νομικές παραδόσεις. Η πρώτη είναι η ρωμαϊκο-γερμανική (ή *Romano-Germanic Law*) και η δεύτερη είναι η αγγλική *common law* (”εθιμικό δίκαιο”). Η Ελλάδα και η Φινλανδία είναι μέλη της νομικής οικογένειας (στα αγγλικά *legal family*) με το όνομα *Romano-Germanic Law*.

Ο ρωμαϊκό-γερμανικός νόμος και ειδικότερα το αστικό δίκαιο συλλέγεται στα μεγάλα βιβλία ή στον Κώδικα. Στην πραγματικότητα ο Κώδικας είναι ένας μεγάλος συστηματικός γραφικός νόμος του κοινοβουλίου ή της νομοθετικής εξουσίας. Αλλά στο *common law* το αστικό δίκαιο είναι κατά κύριο λόγω βασισμένο – εκ των πραγμάτων – στη νομολογία των δικαστηρίων. Στο *common law* υπάρχουν επίσης το κοινοβούλιο με γενική νομοθετική λειτουργία αλλά στην πραγματικότητα η νομολογία (δεσμευτικός *προδικαστικές*, στα αγγλικά: *precedent*) από το δικαστήριο είναι πολύ σημαντικότερο. Με άλλα λόγια, τα *precedents* είναι αποφάσεις δικαστηρίου που αποτελούν τη νομολογία. Ειδικότερα η νομολογία των υπερτάτων δικαστηρίων είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Επιπλέον, στο *common law* δεν υπάρχει καμία διάκριση μεταξύ του δημοσίου δικαίου και του ιδιωτικού δικαίου όπως και στις ρωμαϊκό-γερμανικές παραδόσεις. Περαιτέρω, στο *common law* δεν υπάρχει σημαντικό τμήμα του συστηματικού σε δύο διαφορετικές περιοχές – επειδή το *common law* είναι βασικά αδιαίρετο σύστημα (“*all English law is common law*”).

Επειδή υπάρχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ των δύο χωρών: μορφή του πολιτεύματος (κυβέρνηση, βουλή, δικαστήρια), κοινοβουλευτική δημοκρατία, πήγες δικαίου (γραπτός/νομοθετικής νόμος ή κανόνες

του δικαίου είναι πρώτα και νομολογία μόνο μετά), το σώμα δικαστικής (πολιτικά, ποινικά, διοικητικά), το σώμα (ιδιωτικού δίκαιο/δημόσιο δίκαιο). Επιπλέον, οι δύο χώρες είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβολίου της Ευρώπης και έχουν ως θεμελιώδης αρχή το *κράτους δίκαιο* (στα γερμανικά *Rechtsstaat*). Όμως, η σύγχρονη Ελλάδα έχει μερικά χαρακτηριστικά που η Φινλανδία δεν έχει: το δίκαιο της Ελλάδος είναι (από την άποψη νομική) πολύ κοντά στη Γερμάνια, ενώ το δίκαιο της Φινλανδίας είναι μέρος του Σκανδιναβικού νομικού πολιτισμού, π.χ., δεν υπάρχουν μεγάλοι κώδικες και τα *travaux preparatoires* είναι οι πηγές του δικαίου στη Φινλανδία. Επίσης, είναι σημαντικό να καταλάβει κανείς ότι και οι δύο γλώσσες (φινλανδικά και ελληνικά) είναι πολύ διαφορετικές μεταξύ τους. Η Φινλανδική γλώσσα (στα φινλανδικά *suomen kieli*) είναι μέλος της Φιννοουγγρικής γλωσσικής οικογένειας και ταξινομείται ως συγκολλητική γλώσσα, αλλά η Ελληνική γλώσσα (στα φινλανδικά *kreikan kieli*) είναι μία από τις Ινδοευρωπαϊκές Γλώσσες. Ενώ αντιθέτος τα Νέα ελληνικά είναι μια συνθετική γλώσσα.

Το κύριο μέρος του βιβλίου πραγματεύεται το ελληνικό νομικό σύστημα και ειδικότερα τη νομική γλώσσα και τη νομική σκέψη. Η μέθοδος σε αυτό το βιβλίο είναι κύριως η συγκριτική και εν μέρει η γλωσσική. Περαιτέρω, η ιστορία του νόμου έχει έναν σημαντικό ρόλο. Επειδή, η ελληνική ιστορία από το δίκαιο της αρχαίας και βυζαντινής και της οθωμανικής περίοδου (π.χ. η Εκκλησία της Ελλάδος) μέχρι το ισχύον δίκαιο στη δημοκρατία της Ελλάδας είναι υπό μελέτη. Στην πραγματικότητα, το ισχύον δίκαιο (αυτό που ισχύει επίσημα) δίκαιο παίζει σπουδαίο ρόλο. Όμως, η συγκριτική μελέτη δεν είναι μια δογματική επιστήμη του δικαίου (στα γερμανικά *Rechtsdogmatik*) διότι η συγκριτική επιστήμη του δικαίου είναι *μια κοινωνική πρακτική* και όχι μόνο η μελέτη του δικαίου των βιβλίων (*Law-in-Books*).

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματεύεται την ελληνική γλώσσα του νόμου, τα ελληνικά (νέα ελληνικά ή δημοτική) ως νομική επαγγελματική γλώσσα και τις ελληνικές επιστολές και τους αριθμούς. Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει μερικά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ελληνικής γλώσσας από την άποψη της νομικής γλώσσας. Σ' όλο το βιβλίο αυτό υπάρχουν παραδείγματα. Αλλά, το βιβλίο αυτό *δεν είναι γραμματική*, αλλά νομικό.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορία του ελληνικού νομικού πολιτισμού (ρωμαϊκό και βυζαντινό δίκαιο) και τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του παρόντος νομικού συστήματος. Στην παρουσίαση αυτή λαμβάνεται υπόψη η σημασία του Ιουστινιάνειου Κώδικα (ή *Corpus Iuris Civilis*).

Ταυτοχρόνως υπάρχει μια μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο χωρών. Στη Φινλανδία δεν υπάρχουν Κώδικες. Με άλλο λόγια, στη Φινλανδία υπάρχουν μόνο μικροί χωριστοί νόμοι αλλά όχι ογκώδες Κώδικες. Ειδικότερα στο παρακάτω πόνημα εξετάζονται τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ελληνικού συνταγματικού συστήματος και του ιδιωτικού νόμου. Η ανάλυση του ιδιωτικού νόμου του Αστικού Κώδικα (1940/1946) καταλαμβάνει ένα σημαντικό μέρος του βιβλίου αυτού. Ο νόμος της αδικοπραξίας (τα αδίκημα κατά ΑΚ άρθρο 914, "παράνομα") παρουσιάζεται πιο λεπτομερώς στους άλλους τομείς του κώδικα. Το Σύνταγμα της Ελλάδας (1975/1986/2001) έχει και το κεντρικό ρόλο στο παρακάτω πόνημα. Το Σύνταγμα (1975) περιέχει έναν ευρύ κατάλογο ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Το πολίτευμα είναι προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία (όπως και στη Φινλανδία), όπου η κρατική εξουσία είναι μοιρασμένη (χωρισμός κράτους ή *separation of powers*). Μετά την παρουσίαση του υπάρχει μια εισαγωγή για τα δικαστήρια και για το νομικό επάγγελμα στην Ελλάδα.

Ο ρόλος του νόμου έπαιξε σημαντικό ρόλο στον εξυγχρονισμό της Δημοκρατίας της Ελλάδας και γενικά στην ανάπτυξη της κοινωνίας στην μεταβυζαντινή περίοδο. Ο συγγραφέας τονίζει στη σημασία του νόμου στο στάδιο του ελληνικού εκσυγχρονισμού από τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό μέχρι σήμερα. Επίσης, η νομική επιστήμη και οι δικηγόροι οι ίδιοι έχουν διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο στον ελληνικό εκσυγχρονισμό.

Το τέταρτο κεφάλαιο αποτελείται από ένα σύντομο Έλληνοφινλανδικό νομικό λεξικό. Αυτό το βιβλίο περιέχει επίσης τον κατάλογο αναφορών (κεφάλαιο 5) και καταλήγει με το ευρετήριο ονομάτων και θεμάτων.

Το έργο αυτό γράφτηκε από τον Jaakko Husa (στα ελληνικά– "Γιάακκο Χούσα"). Γεννήθηκε το 1966. Σπούδασε Νομικά και Δημόσια Διοίκηση στο Πανεπιστήμιου της Λαπωνίας της Φινλανδία. Είναι διδάκτορας του Δημοσίου Δικαίου (1995) του Πανεπιστήμιου της Λαπωνίας. Η διδακτορική του διατριβή πραγματεύεται τη μεθοδολογία της Μελέτης του Δημοσίου Δικαίου (στα φινλανδικά: *Julkisoikeudellinen tutkimus*, 1995, 293 σ.). Ο κ. Husa είναι καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου & της Γενικής Επιστήμης Δικαίου στη Σχολή Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, στο Πανεπιστήμιο του Joensuu, Φινλανδία (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: jaakko.husa@joensuu.fi).

Λέξεις-κλειδιά
Ελλάδα, δίκαιο, νόμος, γλώσσα, ελληνικά-φινλανδικά, λεξικό, συγκριτικό δίκαιο

Sisällys

Esipuhe – Πρόλογος V
Περίληψη στα Ελληνικά (tiivistelmä kreikaksi) VII

α’

1 Kreikan kielen konteksti ja merkistö 1
1.1 Kielen ja oikeuden suhteesta 1
1.2 Nykykreikka ja oikeuskieli 17
1.3 Kirjainmerkistö ja numerot 29

β’

2 Oikeuskreikan rautaisannos 48
2.1 Oikeuskielen kieliopin lyhyt oppimäärä 49
2.2 Eräitä avainkäsitteitä 62

γ’

3 Kreikan valtio- ja oikeusjärjestys 76
3.1 Historiallinen konteksti 81
3.2 Ortodoksinen uskonto ja oikeus 115
3.3 Kreikan voimassa olevan oikeuden perusteista 133
3.4 Julkisoikeus, erityisesti valtiosääntöoikeus 173
3.5 Siviilioikeuden pääpiirteet 205
3.6 Tuomiovalta 261
3.7 Juristikunta ja oikeustiede 289

δ’

4 Sanasto – Λεξιλόγιο 311

ε’

5 Käytetty lähdemateriaali 371

ζ’

6 Hakemisto 382

α’

”… paluussa kreikkalaiseen ei ole kyse nostalgiasta tai antiikin renessanssista… Se ei myöskään merkitse menneen ’objektiivista’ rekonstruktiota vaan elävää suhdetta menneeseen, joka on omalle ajallemme vielä tuleva lupaus.”
Ari Hirvonen
(*Oikeuden käynti* 2000 s. 17)

1 KREIKAN KIELEN KONTEKSTI JA MERKISTÖ

Oheisen otsikon kattama alue on laaja, liian laaja kattavasti käsiteltäväksi missään yksittäisessä teoksessa. Tässä noin laajan alueen käsittely ei ole edes tavoitteena, vaan pyrkimykset ovat huomattavasti rajallisemmat ja kreikan kieleen kohdistuva intressi täsmällisempi. Kyse on kielen tietystä alueesta ja sen kontekstista. Tässä johdantoluvussa käsitellään kielen ja oikeuden suhdetta, kreikan kieltä ja sen kerrostumia erityisesti oikeuskielen näkökulmasta sekä kirjainmerkistöä ja numeraalien käyttöä. Erityishuomiota kiinnitetään oikeuskielen ominaispiirteisiin sekä nykyaikaisen voimassa olevan järjestelmän kieltä koskevien valintojen perusteisiin. Myös kirjan näkökulmaa, valittuja painotuksia, lähestymistapaa sekä teoksen rakennetta ja lähdeaineiston käyttöä valotetaan. Tarkoitus on, että lukija ymmärtää kirjan tarkoituksen, kantavat taustaideat sekä valitun käsittelytavan perusteet. Luvut 1 ja 2 muodostavat perustan sille Kreikan oikeutta, oikeushistoriaa ja oikeuskulttuuria koskevalle käsittelylle, joka sijaitsee kirjan laajimmassa ja tärkeimmässä luvussa 3.

1.1 Kielen ja oikeuden suhteesta

Läntisessä kulttuurissa, erotuksena aasialaisesta tai afrikkalaisesta, juridiikka pukeutuu kirjoitettuun kieleen. Kielen ja oikeuden suhde on perustavaa laatua. Oikeus on sanojen muotoon puettua valtaa, jota yleensä valtio käyttää. Tämä on varsin yleinen havainto, eikä koske tietenkään vain Kreikan oikeutta. On kuitenkin olemassa eriäviä käsityksiä siitä, mikä ja millainen kielen ja oikeuden välinen suhde tarkemmin analysoiden on. Siitä ei vallitse

erimielisyyttä, että yhteyttä niiden välillä pidetään olennaisena. Saksalainen professori *Reiner Arntz* (*Roman* 2002 s. 34) kuvaa suhdetta osuvasti:

> ”Everyone working on questions of legal language quickly becomes aware of the fact that language and law are closely bound up together. Law comes to life through language.”

Arntzin sanoma pätee myös Kreikan oikeuteen – se tulee eloon oman kielensä, kreikan kielen (”helleenikieli”, Ελληνικά) kautta. Juuri tästä syystä on välttämätöntä tarkastella kieltä – kyse ei ole vain kreikan kielessä käytössä olevan erilaisen kirjoitusmerkistön ymmärtämisestä ja sen teknisestä haltuun ottamisesta. Suhde kielen ja oikeuden välillä on perustavanlaatuinen. Oikeus tarvitsee kieltä, sosiaalista ja inhimillistä kontekstia, jossa se voi olla olemassa. Oikeuslingvisti ja oikeusvertailija *Heikki E. S. Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 41) sanoo osuvasti, että oikeus ”asuu” kielessä. Ennen kuin tässä kirjassa päästään lukuun kolme, joka varsinaisesti käsittelee kreikkalaista oikeutta, on ensin siis syytä tutustua kieleen (niiltä osin kuin se on tarkoituksenmukaista) ja oikeudellisen kielen ymmärtämiseen sekä kääntämiseen perustasolla. Tarkoitus ei ole käsitellä varsinaisesti kreikan kielen kielioppia, vaikka sen äännejärjestelmää, muoto-oppia (morfologia), lauseoppia (syntaksi) ja merkitysoppia (semantiikka) eräin kohdin sivutaankin.[1] Joissain kohdissa käsitteelliset vertailut tuottavat oikeuskielen morfologiaan viittaavia tuloksia, koska vertailuilla voidaan täsmentää eräitä oikeudellisia peruskäsitteitä ja perusrakenteita kansallisen tason järjestelmän ylittävän hahmotustavan ansiosta (*Galdia, Juridisten* 2003 s. 11).

Kreikan kielioppia käsitteleviä erikielisiä teoksia on runsaasti, eikä tässä ole tarkoitus varsinaisesti edetä tuolle teema-alueelle.[2] Lähestymistapa on kieleen liittyvissä tarkasteluissa kuvaileva ja eräiltä osin kielihistoriallinen. Tässä on kyse oikeuskielestä omassa kulttuurisessa kontekstissaan; asioiden

---

[1] *Morfologia* viittaa kielitieteen osa-alueeseen, joka tutkii sanojen taivutusta, niiden muodostamista ja johtamista sekä sitä, miten eri sanoja yhdistetään. *Syntaksi* viittaa taas lauseen rakennetta ja osia koskevaan kielitutkimuksen osa-alueeseen, joka tutkii esim. sanajärjestystä. *Semantiikka* on puolestaan kielen ilmausten merkitystä tutkiva kielitieteen osa-alue. Etymologisesti kaikkien näiden sanojen voidaan huomata johdetun kreikankielisistä käsitteistä: esim. μορφολογία (μορφή = muoto), σύνταξη (kirjoitus, kirjoittaminen) ja σημασιολογία (σημασία = merkitys). Nämä alueet kuuluvat enemmänkin oikeuslingvistiikan tarkastelukohteisiin, kuten *Mattilan* perusteoksesta (*Vertaileva* 2002, luku 3.3) käy ilmi.

[2] Tässä suhteessa voi suositella teosta *Greek – A Comprehensive Grammar of the Modern Language* (2004), jota tässäkin on käytetty lähteenä ja tukimateriaalina.

käsittelytapa on oikeusvertaileva ja oikeuskulttuuriin ankkuroituva. Oikeuskielen tärkeimmät kontekstit ovat säädökset, tuomioistuimet, oikeustiede, asianajajat ja julkinen hallinto. Näkökulma on siis rajattu ja ammattikielinen, mutta leimallisesti vertailevan oikeustieteen, ei lingvistiikan. Sisällölliset rajaukset on tehty siten, että erityistä huomiota kiinnitetään Kreikan yleiseen oikeushistoriaan, valtiosääntöoikeuteen ja siviilioikeuteen. Esimerkeissä ja eräissä muissa kohdissa on pyritty huomioimaan myös rikosoikeus, ja eräiden muidenkin oikeudenalojen terminologiaan esiintyy viittauksia.

> *Oikeuslingvistiikka* on ala, jossa tarkastellaan oikeuskieltä ja sen kehitystä, ominaisuuksia ja käyttöä. Siinä oikeuskieltä/juridista kieltä tarkastellaan kielitieteen näkökulmasta, ja sitä voidaan kuvata oikeustieteen ja sovelletun kielitieteen synteesiksi. (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 15.) *Vertaileva oikeustiede* tai lyhyemmin *oikeusvertailu* on puolestaan kansalliset rajat ylittävää oikeustieteellistä tutkimusta, joka arvioi ja selittää oikeusjärjestysten välisten erojen ja yhtäläisyyksien syitä (*Husa, Johdatus* 1998 s. 13–14). *Vertaileva oikeuslingvistiikka* on tuore ala, jossa nämä tutkimusalat yhdistyvät toisiinsa. Oikeusvertailulle on näistä kahdesta alasta tyypillisempää pohtia selityksiä samankaltaisuuksiin ja eroihin (*Bogdan, Komparativ* 2003 s. 64–66). Ja silti: ”Legal linguistics is an essential concomitant of comparative law, one which does not make it any easier” (*Grossfeld, Strenght* 1990 s. 103).

Tässä kirjassa painottuvat säädöskieli, tuomioistuinten kieli ja oikeustieteen kieli sekä niihin liittyvä sanasemantiikka eli sanojen merkityksen analysointi ja arviointi. Näitä asioita kutsutaan tässä kirjassa nimellä *oikeuskieli* (γλώσσα νομική). Kirja painottuu nykykreikkaan (νεοελληνικά) ja jättää vanhan kreikan kielen jokseenkin täysin sivuosaan. Pitkin kirjan sivuja esitetään myös sanastoa koskevia etymologisia huomioita. Perspektiivi on siis oikeusvertaileva ja rajoitetuin osin oikeuslingvistinen sekä sanakirjatyöhön liittyvä eli *leksikografinen*. Kreikkalaisen oikeuden käsittelyssä käytetään myös runsaasti oikeushistoriallista informaatiota, jonka on tarkoitus helpottaa varsinaisen asian käsittelyä ja tehdä esiteltäviä asioita ymmärrettävämmäksi tarjoamalla niille historiallinen konteksti, johon esitettäviä asioita on mahdollista suhteuttaa. Vertailevan oikeustieteen ja oikeuslingvistiikan sekä oikeuden aatehistorian perspektiivit täydentävät käsittelyssä toisiaan. Kirjan painopisteenä on jäsentyneen ja vertaillen tuetun kuvan esittäminen Kreikan oikeudesta ja sen sääntelykohteista sekä Kreikan oikeuskielestä, tavoitteena edesauttaa juridiikkaa tuntevaa tai kreikkalaisesta yhteiskunnasta ja valtiosta kiinnostunutta ”pääsemään vieraaseen maailmaan” (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 43).

Oikeuskielen kääntämisestä

Oikeudellisen kielen ymmärtämiseen liittyy omat pulmansa. Oikeuskielen ymmärtäminen ei voi tapahtua vain tekstin perusteella, vaan se edellyttää tietoa instituutioista, systematiikasta, normeista, prosesseista ja oikeuskulttuurista sekä oikeushistoriasta. Tarvitaan erityisesti oikeusvertailun keinoin hankittua tietoa, jotta vieras oikeuskieli tulee ymmärrettäväksi. Oikeusvertailevan tiedonintressin ja kirjoitusmotivaation vuoksi kirjassa puhutaan useammin *ymmärtämisestä* kuin kääntämisestä. Tämä painotus ankkuroituu tietoisesti filosofisen hermeneutiikan perinteeseen lingvististen ideoiden sijaan.[3] Tästä johtuen kreikan oikeuden ja oikeuskielen ymmärtämisessä korostetaan esiymmärrystä ja spiraalimaista prosessia osasta kokonaisuuteen ja kokonaisuudesta osaan. Viime vuosisadan tärkeimmän filosofisen hermeneutikon eli *Hans-Georg Gadamer*in (1900–2002) mukaan ymmärtämisprosessi on – nimenomaan vieraan kielen kohdalla – kehämäinen. Tämä ajatus on tässä työssä yleinen teoreettinen taustapremissi. Gadamer kirjoittaa suomeksi käännetyssä tekstissään *Hermeneutiikka* (2005 s. 29) asiasta seuraavasti:

> ”Meidän täytyy jäsentää vieraskielinen lause, ennen kuin yritämme ymmärtää sen merkityksen. Itse jäsentämistä ohjaa kuitenkin edeltävästä tekstiyhteydestä virinnyt merkitysodotus. Tätä odotusta on tekstin niin vaatiessa oikaistava. Näin sitä muutetaan ja teksti järjestyy uuden merkitysodotuksen myötä näkemykseltään yhtenäiseksi. Näin toteutuu ymmärtämisen liike kokonaisuudesta osaan ja osasta kokonaisuuteen… Kriteeri oikealle ymmärtämiselle on yksittäisseikkojen yhteensopivuus kokonaisuuden kanssa. Jos ne eivät sovi yhteen, ei ymmärtäminen ole onnistunut.”

Itsenäisen Kreikan oikeuden ja oikeuskielen *ymmärtäminen* tai rajatummassa mielessä sen *tunteminen* vaatii siis kontekstuaalisen perustan, jonka varaan tuntemus voi rakentua. Gadamerin tarkoittama merkitysodotus tulee konstruoida episteemisesti oikeutta ja sen historiaa koskevaan ainekseen, jotta ymmärtämisen liike voi ylipäänsä syntyä ja prosessi käynnistyä. Kulttuurisen tekstintutkimuksen valossa voimme todeta, että kohtaamme tekstit, myös oikeustekstit, tiettyjen hypoteesien ja käsitteellisten kehyksien

[3] Vaikka puhe on oikeuslingvistiikasta, niin käytännössä oikeusvertailussa ollaan useimmiten lähempänä *filologiaa* kuin lingvistiikkaa. Kreikan oikeuskielen eksakti kääntäminen on tiedonintressiltään ja painotuksiltaan jotain muuta, kuin sen kontekstin ja muun oikeuskulttuurisen taustan sisältävä oikeusvertaileva mieltäminen (kuten tässä), joka lähestyy mieluummin kirjallisuudentutkimusta ja oikeusdogmatiikkaa kuin lingvistiikkaa.

puitteissa, joilla kykenemme tuottamaan tekstiin *tolkkua* (*Lehtonen, Merkitysten* 1996 s. 159).

Tämä teos ei kuitenkaan ole tyylipuhtaasti oikeustieteellinen vertailututkimus, vaan mieluumminkin oppi- ja käsikirjan yhdistelmä, jossa on eräin paikoin tutkimuksellisia elementtejä. Teos on luonteeltaan *oikeustieteellisesti yleissivistävä* eli käsillä on siis tietokirjallisuuden lajityypin edustaja.[4] Puhdas oikeusvertaileva asetelma edellyttäisi systemaattisemmin vertailevaa otetta, kuin mitä tässä on toteutettu (*Husa, Johdatus* 1998 s. 8). Toisaalta ne antiikin maailman, Rooman ja Bysantin oikeutta koskevat jaksot, joita tässä teoksessa on, eivät myöskään ole puhdasta oikeushistoriaa, vaan ne ovat osa oikeusvertailevaa ja paikoin oikeuslingvististä tarkasteluotetta. Vähäiset viittaukset ja suppeat tarkastelut, jotka kohdistuvat antiikin Kreikkaan, Roomaan ja hieman suuremmassa määrin Bysanttiin antavat kontekstin nykyoikeudelle ja selittävät joitain sen ominaisuuksia sekä helleenisen oikeusajattelun eräitä tyyppipiirteitä. Antiikin ajan, Bysantin tai osmanikauden sosiaalisen todellisuuden tai oikeustodellisuuden kuvailua ei ole pyritty ottamaan juuri mukaan, koska niillä ei ole tässä työssä sellaista osuutta, jota voisi pitää merkittävänä.

Yleisenä tavoitteena on lisätä tietoa oikeudesta ja oikeuskielestä. Teoksessa ei noudateta kaikkein ankarinta oikeustieteellistä viittaamiskäytäntöä – täysin suoria viittauksia lukuun ottamatta –, joka raskauttaisi esitystapaa entisestään. Toisaalta jos jokin käsitys tai tieto perustuu suoraan johonkin käytettyyn lähteeseen, niin olisi lähde-eettisesti liian suuri kauneusvirhe jättää viittaus tuollaisessa tilanteessa tekemättä. Toisaalta kirjasta puuttuvat kokonaan ylimääräistä oppineisuutta osoittavat viittaukset ”vrt.”, ”ks.”, ”ks. myös” ja ”toisin”. Omaksutun viittaamiskäytännön takana on myös se käytännöllinen syy, että monessa kohdassa teksti perustuu useaan lähteeseen ja kirjoittajan omaan tulkintaan, joka ei nojaa *suoraan* mihinkään rajattujen lähteiden joukkoon.[5] Pitkin tekstiä hyödynnetään sekä *petiittijaksoja* että *alaviitteitä*, joissa valotetaan käsiteltäviin asioihin liittyviä yksityiskohtia, täsmennetään tai polemisoidaan varsinaisessa tekstissä esitet-

---

[4] Sekundäärisenä tieteellisenä tavoitteena on soveltaa sen kaltaista 2000-luvun lähestymistapaa, jota *Reinhard Zimmermann* (*Civil* 1995 s. 105) on kuvannut seuraavasti: ”an approach that transcends the traditional borderlines between legal history, comparative law and (modern) legal doctrine”. Zimmermannin listaukseen on tässä lisätty vielä pyrkimys ylittää juridiikan ja oikeuslingvistiikan eräitä raja-aitoja vertailevan tarkasteluotteen avulla.

[5] Pyrkimyksenä on ollut myös alkukielisten ilmausten ”**nyky**kreikkalaistaminen” (**νεο**ελληνική μετάφραση).

työ. Sisäänvedetyt tiheäriviset kappaleet antavat käsiteltävistä asioista sellaista lisätietoa, jonka lukija voi halutessaan jättää lukematta ilman riskiä siitä, että menettää tuntuman tekstissä käsiteltävään asiaan. Työn tutkimuspainotukset ovat selvimmin näkyvissä pääluvussa 3, joka on samalla kirjan pääluku.

Menneisyyden ja nykyisyyden suhteesta

Aloitusluvun ensimmäisen otsikon yläpuolella oleva lainaus antiikin Kreikan oikeusajattelun tuntijalta *Ari Hirvoselta* tulee ymmärtää kaksitasoisesti ja varsin ironisesti – *paluussa* kreikkalaiseen ei ole kovinkaan paljon mieltä; se vaikuttaa nostalgialta. Tietämyksemme antiikkia edeltäneestä muinaisesta kreikkalaisesta oikeudesta sekä osin antiikinkin oikeudesta perustuu oikeuden ulkopuolisiin lähteisiin, kuten mytologiaan ja runouteen.[6] Varsinainen ongelma ei ole lähteiden puute, koska antiikin Kreikan oikeutta voi tutkia yhdistämällä useita lähteitä: kirjallisuus, runous, filosofia, lait, sopimukset, tuomiolauselmat, puheet eli niin epiikka, lyriikka kuin draamakin voivat tarjota tietoa antiikin oikeudesta (*Buis, How to Play* 2004 s. 711). Ongelma on pääasiallisesti episteeminen. Välimatka on nykypäivän juristille tai valtio-oppineelle ehkä jo liian pitkä: orjataloutta suosivan, epätasa-arvoisen, rasistisen ja patrimoniaalisen poliittis-taloudellisen kulttuurin oikeus on – meidän näkökulmastamme – jotain, joka edustaa radikaalia *toiseutta*.[7] Tämä ei silti merkitse menneisyyden väheksymistä – antiikin Kreikan kulttuuri ja Bysantin kulttuuri ilman muuta täyttävät Suuren Kulttuurin kriteerit, koska niiden perintö on kestävää ja ne ovat muovanneet Kreikkaa ja muuta maailmaa sukupolvi toisensa jälkeen (*Murphy, Roar* 1997 s. 276). Elävä suhde menneeseen tarkoittaa kaiketi jotain muuta.

---

[6] Toisaalta on ehkä tarpeen välttää turhaa ankaruutta. *Hannu T. Klami* (*Roomalainen* 2001 s. 9) kirjoitti asiasta hyvin: “On täysin mahdollista, että kielen, uskonnon, oikeuden ja muiden vastaavien asioiden kehityksen eri vaiheissa ajatteluperinne on siirtynyt ajalta toiselle ilman että on jäänyt jäljelle mitään konkreettisia kiinnekohtia, jotka kelpaisivat nykyajan historiantutkimukselle ns. lähdeaineistoksi. Luulen, että antiikin osalta on paljolti laita juuri näin.”

[7] *Kaius Tuori* (2003 s. 1319) kirjoittaa antiikin oikeuden ymmärtämisen vaikeudesta roomalaisen oikeuden kohdalla osuvasti arvostellessaan roomalaisen oikeuden ”uusiokäyttäjiä”: ”he ovat herättämässä henkiin täydellisen epätasa-arvoista, riistoon ja diktatuuriin, sotiin ja orjuuteen perustuvaa oikeusjärjestelmää.” Tuorin kritiikki on oikeansuuntaista; miksi ihmeessä antiikin julma, kummallinen ja meille käsittämätön maailma pitäisi ”herättää” ja käyttää tätä ”herätettyä” konstruktiota mittatikkuna nykyisyydelle?

Vaikka klassista saksalaissosiologia *Max Weber*iä ei ehkä voi pitää antiikin huipputuntijana, on hänen ihmettelyynsä antiikin kaupunkivaltioiden oikeuden absoluuttisesta mielivallasta ja muodollisen oikeusturvan puutteesta helppo yhtyä (*Kaupunki* 1992 s. 199). Klassisen Ateenan oikeus, jota voi pitää aikansa kehittyneimpänä tai tunnetuimpana, oli kuitenkin varsin monimutkaista ja palveli ennemminkin sosiaalis-poliittisia funktioita kuin sellaisia, jotka Weber tunnisti oikeudellisiksi (*Lanni, Verdict* 2004 s. 277–280). Se, miten oikeus nykyisin ymmärretään ja juridisesti pätevällä tavalla mielletään, on jotain muuta.[8] Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö historialla ja traditiolla olisi arvoa. Kuten lukija myöhemmin huomaa, tässä kirjassa annetaan aika tavalla painoarvoa oikeushistoriallisille näkökohdille. Oikeushistoria on tässä työssä lähtökohdiltaan oikeusvertailevaa ja osa Kreikan oikeuskieleen liittyvää tarkastelua niin, että tavoitteena ei ole vain säilöä menneiden juristien ajattelua, doktriineja ja käytäntöjä, vaan tarjota sivutuotteena kansallisesta viitekehyksestä irtoava tapa ajatella oikeudesta (*Pennington, Spirit* 1997 s. 1115).

Oswald Spengler (*Länsimaiden* 1996 s. 47–48) kritisoi alun perin jo 1900-luvun alussa sitä, että antiikin ymmärryksemme liikkuu kahden ääripään välissä. Toista näistä ääripäistä hän kuvasi seuraavasti: ”Koko historiassa ei ole yhtään toista esimerkkiä niin intohimoisesta kultista, jolla jokin toinen kulttuuri palvoo jonkin toisen kulttuurin muistoa. Kuvaamme kreikkalaisista ja roomalaisista olemme joka kerta lisänneet ja siinä tunteneet sen, mitä meiltä oman sielumme syvyydessä on puuttunut ja minkä olisimme toivoneet siellä olevan.” Spenglerin luonnehdinta kuvaa hyvin sitä, mitä tässä teoksessa nimenomaan halutaan välttää.

Toisaalta Hirvosen työn (*Oikeuden* 2000) takana on hyvin selvästi sellainen heideggerilainen ajattelutapa, jota tässä on myös haluttu tietoisesti välttää. Kuten *Gadamer* (2005 s. 256) toteaa, niin *Martin Heidegger*in nerokkuuden yksi osa oli siinä, että hänellä oli pyrkimys ”kytkeä sanoja takaisin niiden kadonneeseen merkitykseen, jota kirjoittaja ei ollut enää tarkoittanut, ja tehdä tästä niin sanotusta etymologisesta merkityksestä filosofisia päätelmiä.” Etymologioiden viehätys tuntuu välillä myös oikeusvertailussa (*Grossfeld, Strenght* 1990 s. 94–95).

Tässä kirjassa etymologioiden rooli on nykymerkityksiä avaava, eikä niillä pyritä oikeusfilosofisiin takaisinkytkentöihin heideggerilaisessa mielessä. Niiden

---

[8] Muinainen kreikkalainen oikeus voidaan jakaa kolmeen periodiin, kuten *Martin Ostwald* (*Ancient* 2005) tekee; varhaisarkaainen, myöhäisarkaainen ja klassinen kausi. Kausien myötä siirryttiin themiksestä (Θέμις), themisokseen (Θέμισως) ja viimein nomokseen (Νόμος). Tämän kirjoittaja ei kuitenkaan halua suorasukaisesti väittää, etteikö muinaisesta kreikan oikeusajattelusta voitaisi saada tietoa vaan että nykyaikaiseen oikeudelliseen ajatteluun verrattuna episteemiset ja kulttuuriset erot ovat jo asianmukaisen ja täsmällisen mieltämisen kannalta *nykyajan juridiikkaa tunteville* yksinkertaisesti liikaa.

sijaan tässä tyydytään ajattelemaan yleisesti, että oikeudelliset tekstit sisältävät jotain sellaista, johon voidaan viitata käsitteellä *merkityspotentiaali* (*Lehtonen, Merkitysten* 1996 s. 126). Nykyaikainen oikeudellinen teksti on tietyllä tavalla täynnä merkityspotentiaaleja, mutta tekstin lajityyppi rajaa potentiaalien joukkoa.

Ja kuitenkin, kuten jäljempänä tarkemmin ilmenee, Kreikan tasavallan kielessä ja oikeudessa voimme edelleen törmätä myös samoihin perustavanlaatuisiin oikeudellisiin käsitteisiin, instituutioihin ja oikeusteoreettisiin pulmiin.[9] Ero lienee siinä, että tämän päivän Kreikan oikeus ja oikeuskieli rikkaine käsitteineen eivät ole kivettynyttä menneisyyttä, jonka vaikutus nykypäivään on todistettavissa vain tuskallisten pitkien ja pahasti spekulatiivisilta haiskahtavien vakuutteluketjujen kautta.[10] Länsi-Eurooppa on kuitenkin itsenäisen Kreikan syntymästä saakka halunnut nähdä Kreikan nimenomaan antiikin klassisen perinnön jatkajana, jättäen paljon sivummalle historiallisesti tuoreemmat ja monessa suhteessa merkityksellisemmät Bysantin ja osmani-imperiumin kauden aikana syntyneet kerrostumat (*O'Neill, Mediation* 2003 s. 95–97). Kreikka on siis usein *haluttu* nähdä tietyissä valmiiksi tulkituissa puitteissa. Antiikin roomalaisen oikeuden tutkimuksesta kuitenkin tiedämme, että tutkimuskohteen ihailu ja idealisoiva käsitys antiikista voi johtaa näkemään vähäisten lähteiden valossa tutkitun menneisyyden kehittyneempänä ja nykyaikaisempana kuin se mitä ilmeisimmin todellisuudessa oli (*Tuori, Latinan* 2002 s. 182).[11] Tämä ei sinänsä estä tekemästä sitä perushavaintoa, että vielä antiikista irtautuneen keisari Justinianuksen aikaan (483–565) oikeus oli elämänalueena lähellä retoriikkaa ja taiteita, eikä sitä nähty kulttuurisesti siten kuin Euroopassa nykyään (*Lysyk, Purple* 1998 s. 46).

---

[9] *Kallifatides* (*Uusi maa* 2005 s. 55) kiteyttää asian kielinäkökulmasta osuvasti: "Koko maailma sanoi meille, ettei meillä ole mitään tekemistä Homeroksen tai Platonin kanssa. Mutta kuinka kummassa me ja vain me puhumme heidän kieltään?"

[10] Tähän liittyy sellainen kiintoisa lisäpiirre, että yleensä sanojen (juridisten termien tässä tapauksessa) synty on mahdollista paikantaa ajallisesti varsin tarkasti (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 178). Kreikan termistössä on kuitenkin monia niin vanhoja elementtejä ja sanoja, ettei niitä voida enää ajallisesti paikantaa.

[11] Roomalainen oikeus on lähdemateriaalin kannalta kreikkalaista oikeutta helpommin lähestyttävissä lähdepohjan vuoksi; *Corpus iuris civilis* (ks. tark. jälj.) säilytti paljon roomalaista oikeutta, vaikka siinäkin on (kodifikaation toimeenpanneen keisarin mukaan) vain pieni osa siitä materiaalista, jota teoksen koonneilla kompilaattoreilla oli alun perin ollut käytössään (*Stein, Justinian's* 1993 s. 1).

Edellä sanottua voi hahmottaa myös kielinäkökulmasta. Nykykreikan kattavassa kielioppiteoksessa (*Greek* 2004 s. xiii) perustellaan *kreikka*-sanan käyttämistä sanan *nykykreikka* sijaan osuvasti: ”as a living language, Contemporary Greek does not need to be qualified by adjective which implies that it is somewhat secondary to the ancient language”. Vaikka tässä teoksessa käytetäänkin selvyyden vuoksi usein ilmausta *nykykreikka*, kirjoittaja jakaa kielioppiteoksen kirjoittajien asiaa koskevan kannan yleensä: nykykreikkaa ei tosiaankaan tarvitse pitää vanhoja kielimuotoja vähäarvoisempana.[12] Ongelma heijastuu laajalle. Kreikan nykyhistorian tuntija *Richard Clogg* (*Concise* 2004 s. 1) on todennut Kreikan historian olevan raskas painolasti – sekä siunaus että kirous, joka pakottaa viittaamaan menneeseen ja ohjaa käyttämään ilmaisua *moderni Kreikka*, joka on väistämättä jotenkin menneeseen viittaava, koska sen mielekkyys perustuu käsitteen *muinainen Kreikka* olemassaoloon. Tässä on jotain outoa ja ongelmallista, jotain, mitä tulisi suorastaan kavahtaa. Samasta syystä roomalaisen oikeuden relevantti tutkimus voi tänään olla muuntuneen roomalaisen oikeuden tutkimusta nykyisissä järjestelmissä, ei vain puhdasta *antike Rechtsgeschichte*ä (*Stein, Justinian's* 1993 s. 14).

On ehkä paikallaan – tässä ja muutoinkin – korostaa menneisyyttä koskevissa tarkasteluissa otetta, joka on enemmän *Universalrechtsgeschichte*ä, jossa yhdistetään elementtejä oikeushistoriasta ja oikeusvertailusta eikä unohdeta oikeuden voimassa olevaa tasoakaan (*Picker, Rechtsdogmatik* 2001). Tällaisella otteella on nykyään yhä kasvava sijansa. Eurooppalaisen oikeustieteen viime vuosien parasta antia onkin ollut sen murtautuminen ulos kansallisesta pakkopaidasta siten, että oikeushistoria ja oikeusvertailu ovat kulkeneet rinnakkain kehityksen kärjessä (*Zimmermann, German* 2006 s. 19). Tällainen ote on käyttökelpoinen erityisesti silloin, kun erilaiset elementit yhdistyvät käsittelyssä, kuten tässä vertaileva, kielellinen ja historiallinen tarkastelu, joiden rinnakkaisuuden vuoksi on syytä välttää tarpeetonta lokerointia. Tavoitteena on laittaa kreikankielinen oikeuskieli ”puhumaan tulkinnan kautta” eli saada aikaan prosessi, jossa kielellisten ja oikeudellisten ymmärtämishorisonttien jonkinlainen yhteensulautuminen on mahdollista saavuttaa (*Gadamer*, *Method* 1994 s. 396–397).

---

[12] Moderniin Kreikkaan huomionsa kiinnittävä voi kysyä itseltään menneisyyden suursaavutuksiin katsoessaan, kuinka me ”modernit” edes oikein pärjäämme klassisen menneisyyden varjon alla (*Murphy, Roar* 1997 s. 278). Kysymys on lähtökohtaisesti virheellinen – nykyisyys on osa menneisyyttä, se on rakentunut sen päälle. Tässä hyvin yleisessä mielessä ”me kaikki voimme *kuvitella* olevamme kreikkalaisia”.

> Kirjan kohderyhmiä on pääasiasiassa neljä. Kreikkaa osamaattomat juristit, jotka joutuvat työnsä vuoksi hankkimaan yleistä tietoa oikeudesta. Virkamiehet ja asiantuntijat, jotka eivät ole juristeja, mutta jotka kohtaavat työssään Kreikan oikeuden (yleisen) tietotarpeen. Sellaiset yksityishenkilöt, jotka matkojensa tai muiden yhteyksiensä vuoksi tarvitsevat yleistietoa Kreikasta ja sen oikeudesta. Viimeinen ryhmä ovat Kreikan oikeudesta ja oikeuskielestä kiinnostuneet opiskelijat tai tutkijat sekä tavalliset kansalaiset. Niinpä lukija voi *valita* kirjasta luettavakseen ne kohdat, jotka häntä erityisesti kiinnostavat. Tämä teos ei korvaa sanakirjoja tai oppikirjoja, vaan täydentää niitä sekä toisaalta tarjoaa rautaisannoksen Kreikan oikeudesta kiinnostuneille. Kirja sopinee myös oikeusvertailun ja vertailevan oikeuslingvistiikan oppimateriaaliksi.

Edellä sanotun ei saisi antaa houkutella tekemään virhepäätelmiä. Elävä suhde menneeseen saa voimansa kielestä ja kulttuurista – Kreikka kyllä elää meissä muissakin eurooppalaisissa, kuten *Hirvonen* kirjassaan sanoo, mutta kaikkein voimallisimmin se elää Kreikan tasavallassa. Ei Hirvosen kreikkalaisessa nostalgiassa silti sinänsä ole mitään väärää, se vain näyttää olevan hiukan oudosti jotenkin nurja suhteessaan nykyisyyteen tämän kirjan näkökulmasta. Mutta mikä on ylipäänsä tradition merkitys oikeudessa? Kysymys on harvinaisen hankala vastattavaksi. Tässä kohden voi lainata oikeustraditioiden tuntijan *H. Patrick Glenn*in (*Legal* 2000 s. 2) ajatuksia tradition merkityksestä länsimaisessa oikeudessa:

> ”Western societies, in spite of what is often said, are thus traditional societies, and western law is traditional law, as western lawyers often explicitly acknowledge.”

Traditio voidaan tunnustaa useilla eri tavoilla. Tässä kirjassa tarkastellaan traditiota eniten sen elävässä muodossa.[13] Niin paljon kuin antiikin juridiikan merkitystä onkin syytä korostaa, ei nykyisyyttä tule jättää syrjään – Kreikan tasavallan oikeus sekä oikeuskieli ovat, sellaisenaan kuin ne nyt ovat, tarkastelemisen arvoisia yleensä ja aivan erityisesti niukassa suomenkie-

[13] Lukijan on syytä huomata, että kyse on näkökulmasta aiheeseen, ei laatuerosta. Kreikan draaman ja oikeuden suhteiden tutkimus ei sinänsä ole tuomittavaa, pikemminkin päinvastoin; teatterin ja antiikin tuomioistuinten erot eivät tosiaankaan olleet suuria, jos niitä juuri edes oli (*Buis, How to Play* 2004 s. 715–717). Ongelman ydin on siinä, että Kreikan oikeuden tutkimus muuttuu kovin helposti antikvaariseksi hankkeeksi, vaikka Kreikan tasavallan oikeus on olemassa *nyt* – se on kasvanut antiikin Kreikan, Länsi-Rooman, Bysantin, osmanien, itsenäisen Kreikan, EU:n ja monien muiden vaikutteiden alaisena, kuten jäljempänä ilmenee.

lisessä aihepiiriä koskevassa oikeustietokirjallisuudessa.[14] On syytä yhtyä niihin äänenpainoihin, joiden mukaan juuri *nykyaikaan* kohdistuva Kreikan ja kreikkalaisuuden tutkimus avaa samalla historiallisen ja kulttuurisen näköalan tutkimuskenttien poikkeukselliseen historialliseen kestoon sekä moninaisuuteen (*Van Steen, Worlds* 2002 s. 175–176). Nykyajalle relevantin, mutta historiallisesti sensitiivisen oikeusvertailevan tarkastelun kannalta painopisteen siirtyminen *klassisesta kreikkalaisuudesta* kohti *nykyaikaisen Kreikan tutkimusta* on perusteltua, kuten 2000-luvulla paljolti muussakin Kreikkaan kohdistuvassa analyysissä ja hermeneuttisessa yrityksessä ymmärtää. *Peter Murphy* (*Roar* 1997 s. 274) kuvaa siirtymää: ”While a certain romantic and nationalistic Hellenism is dying, there are many signs that another Hellenism is waiting in the wings, ready to take its place.”

Kreikan yleistä kulttuurista arvoa ei voine koskaan liiaksi korostaa, mutta on myös huomioitava se käytännön tarve, joka lakialan ammattilaisilla ja muilla ei-kotimaisen juridiikan kanssa toimivilla on kommunikaatio- ja tiedontarvetilanteissa, jotka liittyvät Kreikan tasavallan oikeuteen. On myös otettava huomioon, että syvällisempi kommunikaatio kreikkalaisten oikeusalan ammattilaisten kanssa ei voi rajautua vain kansainvälisen oikeuden ja eurooppaoikeuden aloille. Lyhyesti: on syytä tuntea Kreikan oikeutta myös sellaisenaan – klassisen antiikin Kreikan loputtoman etsimisen sijaan olisikin syytä löytää se kreikkalainen oikeustodellisuus, mikä on olemassa nyt.[15]

Kyse on myös tavasta, jolla Kreikkaa ja kreikkalaisuutta tulisi katsoa; ei länsieurooppalaisesta antiikkia korostavasta näkökulmasta, ei pelkästään Bysanttia ja ortodoksista sekä kielellistä erityislaatuisuutta korostavasta

---

[14] Suomen yliopistoissa voi opiskella kreikkaa monenlaisten kurssien muodossa, mutta laajin tarjonta löytyy Helsingin yliopiston klassisen filologian laitokselta (http://www.helsinki.fi/hum/kla/), jossa voi opiskella sekä klassista kreikkaa ja kirjallisuutta että nykykreikkaa ja kirjallisuutta. Turun yliopistossa voi opiskella klassista kreikkaa (kreikkalainen filologia) klassillisten ja romaanisten kielten laitoksella (http://www.hum.utu.fi/klassiset/). Kreikkaa voi opiskella yliopistotasolla myös esimerkiksi Joensuun yliopiston teologisessa tiedekunnassa (http://www.joensuu.fi/teoltdk/index.html), jossa opetetaan sekä klassista kreikkaa (Raamatun kreikkaa) sekä nykykreikkaa osana teologian opintoja. Nykykreikan kannalta Helsingin yliopiston opetustarjonta on kattavin.

[15] Asiaan liittyy myös toden ja kuvitellun välinen suhde, joka on antiikista puhuttaessa aina ongelmallinen. *Tuori* (*Ancient* 2006 s. 170) toteaa roomalaiseen oikeuteen liittyen osuvasti: ”Whether we can draw the line between interpretation and invention is, however, another matter.” Tämä on yksi näkökohta sen puolesta, että asioita voi tarkastella avoimesti ja tunnustetusti nykyisyydestä menneisyyteen päin ilman, että esitetään vahvoja väitteitä siitä, miten ”asiat todella olivat” antiikin oikeudessa.

etnisestä näkökulmasta, vaan aiemmat kerrostumat huomioivasta nykyisestä Kreikasta ja nykyisestä kreikkalaisuudesta ja sen todellisuudesta käsin. Olisi varsin outoa ja oikeusvertailulle vierasta tulkita kreikkalaisuutta vain menneen ehdoilla ja unohtaa nykyisyys, koska moderni kreikkalainen oikeus on kerroksittaisen olemassaolon mielessä Kreikan tasavallan oikeutta, antiikin, Bysantin tai osmani-imperiumin vallan alla eläneen kansan oikeutta – kaikkien näiden kerrostumien jälkiä on myös nykyisyydessä, voimassa olevassa oikeudessa.[16]

Sananen lähteistä ja niiden käytöstä

Eräs kirjan kirjoittamiseen ja siinä olevan materiaalin hakuun liittyvä seikka on syytä tuoda lukijan tietoon. Tämä auttaa hahmottamaan käsillä olevan tekstikudelman pinnanalaisia rakenteita ja edesauttaa näin kirjoittajan viestien tulemista ymmärretyiksi. Kuten *Agallopoulou* (*Basic* 2005 s. ix) toteaa, kreikkalaista juridiikkaa tai ylipäänsä mitään oikeudellista nykymateriaalia on käännetty muille kielille erittäin niukasti. Tässä on ensiksi haettu informaatiota pääasiallisesti muun kuin kreikankielisestä aineistosta, jonka avulla on päästy kreikankielisen primääriaineiston jäljille. Muunkielinen aines on toiminut jäljitysapuna. Primäärilähteet on analysoitu alkukielellä ja itsenäiseen kääntämiseen turvautuen. Kreikkalaisia tietopankkeja ja Internet-materiaaleja on hyödynnetty käyttämällä avainsanamenetelmää tiedonhaun apuna. Lukijan ei siis tule olettaa, että kirjoittaja olisi kahlannut läpi kaiken materiaalin kreikan kielellä. Kirjoittajan parhaiten tuntemat kreikankielinen teokset ovat sanakirja, perustuslaki ja siviililakikirja.

Toisaalta lukija voi perustellusti olettaa, että kreikankieliselle primäärimateriaalille on annettu tietolähteenä asiaankuuluva painoarvo, ja jos sekundäärimateriaali ja primäärimateriaali ovat olleet ristiriidassa, on etusija annettu primääriainekselle. Mainitusta lähdeaineiston käyttö- ja lähestymistavasta johtuen lähdeluettelossa oleva kirjallisuus on pääosin muulla kuin kreikan kielellä, kun taas virallismateriaali eli lähinnä säädökset ja

[16] *Gonda Van Steen* (*Worlds* 2002 s. 187) käsittelee jännitettä antiikin, Bysantin ja nykyisyyden tutkimuksen kesken ja päätyy toteamaan osuvasti: ”Modern Greek Studies should not be the protean playground from which mono-culturalists may pick and choose as they please. Instead, new creative study of modern Greece open to all its multilayered complexity may challenge simplistic models of cultural exchange and invalidate rigid typologies of Hellenism of any age.”

oikeustapaukset ovat yksinomaan kreikaksi.[17] Kun kyse on ollut Kreikan voimassa olevan järjestelmän sisällön esittämisestä, lähteenä on käytetty myös muunkielistä ainesta, jonka kirjoittajat ovat kuitenkin kaikki kreikkalaisia. Yleisissä historiallisissa ja vertailevissa kysymyksissä on turvauduttu muunkieliseen materiaaliin, jossa pääosassa on englanninkielinen tutkimusmateriaali. Myös saksankielistä ja ranskankielistä materiaalia sekä tutkimuskirjallisuutta on hyödynnetty, kuten myös vähäisessä määrin italian ja espanjan kielen terminologiaa. Oikeuslatinan ja oikeuskreikan eräistä sanastollisista ja rakenteellisista sekä historiallisista yhteyksistä johtuu, että teoksessa kulkee mukana myös latinankielisen oikeusterminologian sivujuonne, joka näkyy monin kohdin kreikkalaisten ja latinalaisten termien rinnastavana esitystapana.

Kreikkaa osaavalle kieltä koskevat karkein vedoin luonnostellut osuudet lienevät tarpeettomia, mutta oikeutta koskeva luku 3 sen sijaan lienee hyödyllinen. Vaikka olen voinut hyödyntää *Kerameuksen ja Kozyriksen* mainiota *Introduction to Greek Law* (1993) -teosta, tähän kirjaan sisältyvä informaatio perustuu vain vähäisiltä osiltaan tuohon osin vanhentuneeseen mutta silti edelleen tärkeään ja ainoaan vieraskieliseen oikeuden yleisesitykseen. *Penelope Agallopoulou*n yleisesitys siviilioikeuden ja oikeuslähdeopin perusteista ja käsitteistä (*Basic Concepts of Greek Civil Law* 2005) on hyödyllinen ja monikäyttöinen perusteos, josta valitettavasti puuttuu miltei kokonaan kreikankielinen käsitteistö. Myös *Richard Clogg*in palkittu nykyajan historian teos *Concise History of Greece* (vuoden 2004 painos) on ollut antoisa yleislähde. Kreikan tutkimuksen lähteenä *Journal of Modern Greek Studies* on ollut hyvin arvokas, vaikkakin sen voi katsoa edustavan varsin anglistista näkökulmaa Kreikka-tutkimuksessa. Kirjan hyödyntäminen ei suoranaisesti edellytä lingvistisiä tietoja, mutta perustuntemus Suomen oikeusjärjestelmästä on hyödyksi. Myös muu eurooppalaista oikeutta koskeva tieto on epäilemättä hyödyksi. Erityisen lämpimästi suosittelen *Heikki E. S. Mattila*n kattavaa ja asiantuntevaa teosta *Vertaileva oikeuslingvistiikka* (2002) tämän kirjan tukimateriaaliksi.

---

[17] Oikeusvertailussa on yleensä suositeltu erilaisten sekundääriaineistojen käyttöä ensin ja vasta sitten primääriaineistojen käyttöä, joita on helpompi hyödyntää muun materiaalin antaman tulkinta- ja ymmärtämiskehikon turvin (*Husa, Johdatus* 1998 s. 102–103).

Oikeuskielen ymmärtämisestä

Vieraan oikeuskielen kontekstin korostaminen nousee tietyltä perustalta. Oikeudellisten käsitteiden ja termien kontekstisidonnaisuudesta kasvaa esiin hermeneuttinen vaatimus *oikeusjärjestysten tutkimisesta kokonaisuudessaan* eli oikeudellisten ilmiöiden tarkastelemisesta yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Ymmärtäminen vaatii perustansa.[18] Ulkomaalaisen on vaikea ymmärtää laajemmasta kokonaisuudesta irrotettua säännöstä tai tuomioistuimen ratkaisua. Merkitysyhteyden kulttuurisesti ja kielellisesti riittävän oikea oivaltaminen tuottaa tuollaisessa pisteittäisessä tilanteessa liiaksi vaikeuksia. Osittain kyse on siitä, ettei tahattomasti oleteta tarkastelukohteen löytyvän oikeusjärjestyksen systematiikassa tismalleen samasta paikasta kuin omassa tai muutoin ennestään hyvin tutussa oikeusjärjestyksessä. Ratkaiseva seikka (tässä) ei kuitenkaan ole maantieteellinen etäisyys, vaan oikeudellisten käsitteiden ja instituutioiden historia. Käännöksiä voi ja usein kannattaakin käyttää, mutta niihin liittyy yleensä eräitä tyypillisiä ongelmia, jotka kaikki pätevät myös kreikan kielen kohdalla.

Juridisten käännösten ongelmia

1. Käännökset *eivät ole auktoritatiivisia*, vaan epävirallisia (poikkeuksena maat, joissa on useampia virallisia kieliä).
2. Käännökset ovat *usein epätarkkoja* ja antavat alkukielisestä versiosta poikkeavan käsityksen.
3. Käännökset ovat *usein vanhentuneita* eli eivät kuvaa vallitsevaa oikeustilaa.
4. *Tuomioistuinten päätöksiä käännetään harvoin*, joten käytäntöön perehtyminen on hankalaa.
5. Oikeuskieli *poikkeaa yleiskielestä* eli kääntäminen vaatii substanssitietämystä.

Käännösongelmat johtuvat siitä, että oikeudellinen kieli eroaa yleiskielestä sekä kieliopillisesti että tyylillisesti. Se pitää sisällään runsaasti erityissanastoa, sen lauserakenteet ovat yleiskieltä mutkikkaampia ja käytettävillä termeillä ja käsitteillä on yleensä tarkka oikeudellinen merkitys. Useimmat meistä tuntevat termin ”juristeria”, joka kuvaa myös oikeuskielen vähemmän viehättäviä piirteitä. Kaikki nämä tekijät korostavat tarvetta tukeutua alkukieliseen materiaaliin tai ainakin avainkohdissa avata vieraan oikeuden sisältöä (myös) *suoraan alkukielestä*. Tämän vuoksi jäljempänä käytetään esitystapaa, johon kuuluu alkukielisten esimerkkien ja lainausten runsas

[18] Tai: ”The specific problems of the translation of legal terminology are caused by the system-specificity of the legal language” (*de Groot, Translation* 2006 s. 423).

käyttö.[19] Tarkoitus on pitää tulkinnallinen etäisyys hiukan lyhyempänä, kuin se muutoin olisi.

Kuten kirjailija *Theodor Kallifatides* (*Uusi maa* 2005 s. 114) toteaa: ”Sanoja voi kääntää, mutta maailmaa ei.” Tämä selittää osaltaan sitä, miksi tämä kirja ei sisällä juurikaan selostuksia, sepitteitä tai suomalaisia uusiotermejä, joita oikeusvertailussa muutoin on tapana käyttää (*Husa, Johdatus* 1998 s. 107–108). Oikeuskieleen kiinnitettävän erityishuomion vuoksi tätä esitystapaa voidaan pitää perusteltuna, vaikka se voi ehkä paikoin aiheuttaa hahmotusvaikeuksia kreikan kirjaimistoon tottumattomalle. Alkukielen esillä pitäminen on tässä kirjassa kuitenkin tarkoituksellista ja liittyy siihen, että kääntämiseen liittyy usein aika tavalla ongelmia ja usein myös puutteellisuuksia. Ammatillisen juridiikan kääntämisen kannalta tilanne olisi tietenkin toinen (*de Groot, Translation* 2006 s. 426–427).

Tosin myös hyviä käännöksiä on. EU:n kreikaksi olevat verkkosivut (jotka toimivat toki kaikilla EU:n kielillä) vaikuttavat erittäin hyvin ja kattavasti nykykreikaksi käännetyiltä, vaikka pieni osa materiaalista onkin vain EU:n isoilla kielillä (englanti, ranska). Tällaiset lähdeaineistot mahdollistavat vertailevan oikeuslingvistiikan hyväksikäytön kreikkalaista oikeuskieltä käännettäessä tai muutoin lukijalle merkityssisältöä avattaessa. Suomeksi kreikkalaista nykyoikeutta (siis demokraattisen murrosvuoden 1974 jälkeisen ajan pysyvästi tasavaltaisen Kreikan) käsitteleviä julkaisuja ei liiemmälti ole, joten EU-resurssit ovat varsin hyödyllisiä (esim. *Eurodicautom,* EU-termien tietokanta[20]).

Oikeuskielen kääntämisestä on huomautettu, että oikeudellinen kieli on käsitteellistä ja abstraktia – sen ydin on abstrakti formaali käsitteistö. Käsitteet ja niiden ilmaisutapa ovat tulosta pitkästä historiallisesta prosessista. Niiden voi myös ajatella heijastavan kullakin oikeuskielellä tapahtuvaa oikeudellista ajattelua, sen etenemistä ja toimintalogiikkaa. Hyvä esimerkki on monimutkainen lakienglanti (ei siis Yhdysvaltojen), joka poikkeaa Ison-Britannian yleiskielestä hyvin monin eri tavoin. Englannin oikeuden kääntäminen ja ymmärtäminen edellyttävät tietoa myös common law’sta ja sen historiasta. Sama voidaan laajentaa koskemaan kaikkia kehittyneitä oikeuskieliä

---

[19] Käännöksissä ei ole pyritty sanatarkkuuteen, vaan lähinnä funktionaaliseen vastaavuuteen. Koska käytettävien oikeuskielten (tässä suomi–kreikka) kontekstijärjestelmät ovat ”sukulaisia”, on pääpiirteinen funktionaalinen vastaavuus mahdollista saavuttaa (*de Groot, Translation* 2006 s. 424–425).

[20] Http://europa.eu.int/eurodicautom/Controller. Tätä tietokantaa ei enää valitettavasti päivitetä.

ja tässä tapauksessa erityisesti nykykreikkaa. *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 21) korostaa, aivan oikein, että oikeustiede, ei pelkkä lingvistiikka, on se, joka ”osoittaa termin merkityssisällöt”. Oikeuskieli on vaikeasti ymmärrettävää myös yhden järjestelmän sisällä, koska siinä on tyypillisesti sellaisia sanoja ja lingvistisiä piirteitä, joille ei yleiskielessä ole edes tarvetta.

Tämän kirjan tavoitteita silmällä pitäen kääntämiseen liittyviä esimerkkejä ja Kreikan oikeutta sekä erityisesti säädösten kieltä käyttävien esimerkkien käyttöä helpottaa se, että kyseessä on oikeustieteellisesti yleissivistävä teos, eli pyrkimyksenä on *välittää tietoa Kreikan oikeudesta ja oikeuskielestä.* Painopiste on ymmärtämisessä, mutta kuten *Gadamer* (*Method* 1994 s. 399) sanoo, ymmärtäminen ja tulkinta kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa. Kääntäminen kietoutuu puolestaan näihin molempiin elementteihin. Jos kyse olisi esimerkiksi oikeusvaikutuksia omaavan tekstin tai oikeudellisesti velvoittavan kansainvälisen sopimuksen tarkasta kääntämisestä, tilanne olisi toinen. Mikä näiden tiedollisten intressien keskinäinen suhde sitten on?

Ammattikääntäjä ja juristi *Leena Lehto* (*Encyclopedia* 1998 p. 537) kirjoittaa osuvasti: ”Silloin, kun käännöksen tarkoituksena on vain antaa yleistä informaatiota vieraan oikeusjärjestelmän säännöksistä, kääntäjä voi ottaa viestin välittämisessä enemmän vapauksia…”. Tämä teos on kielellisestä orientaatiostaan huolimatta ennen kaikkea oikeusvertailijan laatima vierasta oikeutta koskeva tietokirja, joten tässä mielessä käsillä olevassa kirjassa on otettu – aina tarpeen vaatiessa – Lehdon mainitsemia vapauksia. *Mattilan* (*Vertaileva* 2002 s. 6) tavoin voi todeta, että ”oikeustieteen kielelle on tunnusomaista muita oikeuskielen alalajeja suurempi vapaus”. Toisaalta, vaikka tässä kirjassa on otettu vapauksia, teoksessa seurataan mahdollisimman pitkälle vertailevan oikeustieteen tai tässä kirjassa samaa tarkoittavan *oikeusvertailun* (engl. *comparative law*, saks. *Rechtsvergleichung*, ransk. *droit comparé*) käytänteitä, jolloin muut esittämis- ja käsittelytavat (esim. Law & Literature) on jätetty tietoisesti syrjään. Tämä ei kuitenkaan estä tukeutumasta eräin kohdin nykykreikkalaiseen runouteen ja paikoin myös kertomakirjallisuuteen, silloin kun tällaisten lähteiden avulla on voitu tukea varsinaista asiakäsittelyä.[21] Myös Kreikan ja kreikkalaisuuden tutkimuksen yleisiä ideoita, lähteitä ja selityskehikkoja on pyritty sopivin

[21] Itse asiassa juuri nykykreikkalainen runous (ποίηση) heijastaa erinomaisesti Kreikan valtion kehityskulkuja ja poliittisen historian murroskohtia kautta 1900-luvun. *Giannis Ritsos* (Γιάννης Ρίτσος 1909–1990) on mainio esimerkki tästä: vasemmistolaisena hänen teoksensa poltettiin roviolla 1930-luvun diktatuurin aikana, 1940-luvulla sisällissodan jäl-

kohdin hyödyntämään. Historiaa sivuavissa kohdissa on yritetty soveltaa vertailevan oikeushistorian lähestymistapaa yhdistettynä kielellisesti sensitiiviseen oikeusvertailuun.

1.2 Nykykreikka ja oikeuskieli

Antiikin kreikan kieli on ilmeisesti ollut tärkeässä asemassa kehitettäessä roomalaista oikeutta ja sen käsitteistöä sekä ajattelutapoja. Roomalainen oikeus ja sen kieli on ollut länsimaisen oikeuden synnylle ja kehitykselle elinehto. Mutta tätä ennen kreikka oli pitkään Välimeren alueen *lingua franca* eli yleiskieli ennen kuin latina korvasi sen. Itse asiassa kreikka oli alun perin myös syntyvän laajan arabivaltion hallinnon virallinen kieli ennen kuin arabien järjestelmä alkoi islamilaistua. Kreikan valtiollisesta historiasta riippumatta itsenäisen tämän päivän Kreikan maantieteellisen alueen pääkieli on ollut kreikka eri muodoissaan.[22] Osmanien vallan loppuaikoina kreikan kieli oli noussut koko Balkanin alueen kaupallisten suhteiden – ja tietenkin ortodoksisen kirkon – *lingua franca*ksi (*Clogg, Concise* 2004 s. 23). Kreikka läpäisi kielenä koko Balkanin alueen niin, että esimerkiksi 1800-luvulle tultaessa nykyisessä Romaniassa kreikka oli politiikan, tieteen, teologian ja ylipäänsä eliitin kieli (*Roudometof, Millet* 1998 s. 14–15). Nykyään kreikan puhujien lukumäärä koko maailmassa on jossain 13 ja 14 miljoonan välillä. Suurin osa asuu Kreikan valtion alueella, jossa virallisten tilastojen mukaan noin 95 % puhuu kreikkaa.[23] Tilanne on nykyään toinen

---

keen hänet vangittiin kommunistivainoissa ja hän oli vankina neljä vuotta. Everstijuntan vallankaappauksessa 1967 hänet vangittiin jälleen – välillä hän oli vankilassa ja välillä taas kotiarestissa. (*Kourallinen* 1997 s. 55.)

[22] Lukijan on syytä tiedostaa, että tässä kirjassa jätetään huomiotta ne väestönosat, jotka muissa maissa puhuvat kreikkaa ja ovat etnisesti tai historiallisesti kytkeytyneitä Kreikkaan, mutta eivät ole siirtolaisina muuttaneita. Kreikkaa puhuvia on esimerkiksi Etelä-Albaniassa n. 60 000, Egyptin Aleksandrian alueella n. 40 000, Romaniassa n. 4 000 ja Turkin Istanbulissa n. 3 000. Myös Venäjältä ja Ukrainasta löytyy kreikanpuhujia. Siirtolaisina poislähteneitä on erityisen runsaasti Australian Melbournessa, jota voi pitää n. 200 000 kreikkalaisperäisen asukkaansa vuoksi ”kreikkalaiskaupunkina”. Myös Yhdysvalloissa on hyvin paljon Kreikasta tulleita siirtolaisia, jotka ovat juurtuneet maahan amerikkalaisiksi. Puheet *diasporan kansasta* eivät kreikkalaisten kohdalla ole turhia.

[23] Tässä on syytä erottaa valtion virallinen kieli ja ne kielet, joita ihmiset todellisuudessa puhuvat Kreikan tasavallassa. Maassa on runsaasti erilaisia vähemmistöjä, kuten slaaveja, albaaneja ja romaneita sekä turkkilaisperäistä väestöä, jotka eivät puhu varsinaisena äidinkielenään kreikkaa.

kuin vielä 1900-luvun alussa, jolloin valtion laajetessa kreikkaa ei puhuttu läheskään kaikkialla valtion alueella, vaan osmanien jäljiltä kielten kirjo oli melkoinen – etniset ryhmät ja kielet olivat sekoittuneet toisiinsa (*Clogg, Concise* 2004 s. 82–83).

Kielen vaiheista

Karkeasti kreikan kielen eri vaiheet voidaan jakaa *vanhaan* kreikkaan eli antiikissa puhuttuihin murteisiin (vuoteen 529), *bysanttilaiseen* kreikkaan (vuoteen 1453) ja *nyky*kreikkaan. Aleksanteri Suuren valloitusten ja kreikkalaisen filosofian etevyyden ansiosta vanhasta kreikasta tuli aito maailmankieli, joka säilytti asemansa jopa Roomassa. Rooman kukistuttua kreikan kieli kuitenkin unohtui Länsi-Euroopassa. Hellenistisen ajan yleiskielestä, joka tunnetaan nimellä *koine* (διάλεκτος κοινή), tuli kuitenkin Uuden testamentin kieli ja tätä kautta ortodoksisen kirkon yleiskieli. Bysantti oli aina seitsemännelle vuosisadalle saakka monikielinen alue, mutta tuolta ajalta alkaen se muuttui yhä enemmän ”kreikkalaiseksi imperiumiksi” myös kielellisesti (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 114). Uuden ajan alussa tästä nk. klassisesta eli muinaiskreikasta tuli sittemmin hetkeksi oppineiden kieli Euroopan yliopistoissa. Nousukausi oli kuitenkin väliaikainen ilmiö, vaikka jotain tästä uushelleenisestä hengestä on edelleen aistittavissa akateemisen teologian perinteessä ja opetuksessa, myös Suomessa.[24] Tieteellisessä terminologiassa vaikutus näkyy edelleen, mutta sen vakiintuneisuuden vuoksi sitä ei osaa tunnistaa alkuperältään kreikkalaiseksi.

> Euroopan humanistien 1400–1800-luvuilla käyttämää kreikkaa voi luonnehtia *humanistikreikaksi* tai *uusmuinaiskreikaksi*. Kreikan kielen ja kirjallisuuden nousu liittyi renessanssiin, jonka yhtenä seurauksena oli intressin kääntyminen lyriikan, retoriikan, historian ja tieteen alkukieleen. Renessanssin oppinut korosti eroaan skolastikkoon ja korosti kreikantaidoillaan paremmuuttaan suhteessaan munkkien tietämättömyyteen. Taustalla vaikutti myös Konstantinopolin kaatuminen 1453, jonka vuoksi kreikkalaisia oppineita jäi pysyvästi länteen, minkä lisäksi kreikka oli koko ajan ollut elävä kieli sitä puhuvien väestönosien keskuudessa (esim. Italiassa). Ensimmäiset kieliopit olivatkin bysanttilaisten

[24] Suomessa Turun Akatemiassa harrastettiin muinaiskreikkaa aktiivisesti 1600- ja 1700-luvuilla, vaikka varsinainen kreikan professuuri saatiin vasta 1812. Painopiste akatemiassa oli Uuden testamentin kreikassa, mutta myös muita tekstejä laadittiin kreikaksi (runoja, onnittelutekstejä, opinnäytteitä). Tästä kiehtovasta suomalaisesta *humanistikreikasta* saa erinomaisen hyvän kuvan *Tua Korhosen* väitöskirjasta *Ateena Auran rannoilla* (2004).

oppineiden laatimia. Venetsialla oli tärkeä sija kreikkalaisen kirjallisuuden painajana. Pohjoisessa Euroopassa kreikkaa oli aluksi vaikea opiskella, mutta 1500-luvulla se saapui myös Pohjolaan, ensiksi Tanskaan vuonna 1537. (*Korhonen, Ateena* 2004 s. 10–27) Teologinen kreikka on säilynyt humanistikreikkaa paremmin, erityisesti kreikankielisen Raamatun Vanhan testamentin eli *Septuagintan* ansiosta. Septuaginta on latinaa ja tarkoittaa seitsemänkymmentä (siihen viitataan usein latinalaisella merkinnällä LXX). Se on ensimmäinen tunnettu kreikankielinen raamatunkäännös. Kreikaksi septuaginta tunnetaan nimellä ”70:n käännös” (Μετάφραση των Εβδομήντα).

Maantieteellinen Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora

Nykyään puhuttaessa hellenismistä (ελληνισμός) ja hellenistisestä jaksosta historiallisessa kontekstissa viitataan siihen murroskohtaan, joka tapahtui antiikissa kun siirryttiin etnisistä kreikkalaisista pienistä kaupunkivaltioista kohti suurta kreikankielistä valtiotyyppistä muodostelmaa. Tuota Aleksanteri Suuren aikaansaamaa valtiontapaista kokonaisuutta tai helleenisen vallan aluetta asuttivat myös monet muut kansat kuin etniset kreikkalaiskansat. Aleksanterin kuoleman jälkeen valtakunnan hajotessa pienempiin osiin kreikka säilyi virallisen hallintokielen asemassa. Tuon suurvallan painopiste sijaitsi tämän päivän maantieteellisen Kreikan sijaan selvemmin idän suunnassa. Hellenistinen aika päättyi viimeistään silloin, kun Kreikka liitettiin *Akhaia*-nimisenä provinssialueena osaksi Rooman valtakuntaa vuonna 27 eaa.[25] Yleisessä ja vähemmän spesifissä merkityksessä ilmaisu *helleeninen* tarkoittaakin samaa kuin ”Kreikan kulttuurista peräisin oleva” lyhyesti siis kreikkalainen.[26] Tässä on sijansa myös yleisemmälle huomiolle. Myös kieli kytkeytyy usein johonkin tiettyyn tilaan tai paikkaan: mikä on siis käsiteltävän oikeuskielen maantieteellinen kohdentuminen? Oheisesta kartasta ilmenee Kreikan tasavallan lähimaantieteellinen sijainti sekä maa-alue lähimpine rajanaapureineen.

---

[25] Ilmaisuja hellenismi ja tai uushellenismi käytetään historiallisessa aikakausituksessa eli niillä viitataan eri historiallisiin vaiheisiin (*Fleming, Hellenism* 2000 s. 723–724). Tämä näkyy selkeimmin ilmaisussa hellenistinen ajanjakso eli ελληνιστική περίοδος.

[26] Tässäkin voi olla omat ongelmansa, koska nationalistinen eli rotuun ja kieleen sekä kulttuuriseen perintöön nojaava kreikkalaisuuden korostaminen oli 1800-luvun todellisuuteen suhteutettuna todellisuutta valikoivasti tarkastelevaa – makedonialaiset, romanialaiset, teutonit, gootit, albanialaiset ja slaavit suljettiin ulos Kreikan valtion perustamisessa (*Summers, Idea* 2004 s. 70). Kuten kirjan luvussa 3 myöhemmin ilmenee, Kreikan valtion virallisena linjana on ollut korostaa (myös juridiikassa) jatkuvuutta antiikista Bysantin kautta nykypäivään siten, että osmanien 500-vuotinen kausi jää (todellisuutta vääristävällä tavalla) syrjään.

Maantieteellisesti Kreikan tasavalta sijaitsee Kaakkois-Euroopassa käsittäen Balkanin niemimaan eteläosan, suurimman osan Aigeianmerestä, Kreetan, Rodoksen ja Joonian saaret. Tasavallan pääkaupunki on Ateena (Αθήνα), joka sijaitsee Attikan (Αττική) maakunnan länsiosassa. Ateena on nopean kaupungistumisen jäljiltä todellinen eurooppalainen suurkaupunki.[27] Vuon-

[27] Suurkaupungeilla on omat ongelmansa; Ateena on tunnettu saasteongelmistaan ja siitä, että kuuman ilman kohotessa ylöspäin sen yläpuolelle jää kuitenkin viileää ilmaa, joka sulkee Ateenan kuumaan ja ilmansaasteista (mm. liikenne ja kuuma ilmasto) sakeaan ”kattilaan”. Kaupunkia voi pitää esimerkkinä siitä alue- kaupunkisuunnittelun huonosta tilasta ja julkisen hallintokoneiston ympäristöasioissa tapahtuneesta epäonnistumisesta, joka Kreikassa on yleisesti vallinnut aivan viime vuosiin saakka (*Papaspyrou, Farewell* 1999 s. 64–65). Toisaalta uusi metro ja lisääntyneet yksityisautoilun rajoitukset ovat viime aikoina parantaneet tilannetta aiemmasta.

na 1951 Ateenassa oli noin 1,4 miljoonaa asukasta, kun siellä on nykyään jo noin 3,2 miljoonaa asukasta. Toinen merkittävä Kreikan kaupungeista on Thessaloniki (Θεσσαλονίκη), jossa on asukkaita noin miljoona. Naapurimaita ovat Albania, Makedonia (joka on siis osa entistä Jugoslavian liittotasavaltaa, ei Kreikan samanniminen maakunta), Bulgaria ja Turkki. Kreikan alue on maantieteellisesti rikkonainen ja saaristoinen. Kreikan pinta-ala on 131 957 km². Korkein maastokohta eli korkein vuori on Olympos (Όλυμπος), joka tunnetaan antiikin tarustoissa nk. olymposlaisten jumalten kotipaikkana. Kreikka ei entisaikaan ollut läheskään niin yhtenäinen maantieteellisesti kuin tänä päivänä.

Antiikin kreikkalaiset taistelivat toisiaan vastaan ja asuivat omissa pienissä kaupunkivaltioissaan. Historioitsija *Heikki Ylikankaan* (*Miksi* 1983 s. 35) mukaan juuri tuosta kilpailu-asetelmasta johtui, että kulttuuri kehittyi niin pitkälle kuin se kehittyi. Kaikesta päätellen kaupunkivaltioita voi pitää yleisesti läntisen sivistyksen kehtona. Antiikin aatehistoriaan perehtynyt *Holger Thesleff* (*Platon* 1989 s. 45) toteaa eurooppalaisen kulttuurin perusoivallusten ja muiden herätteiden sekä ajattelun kehityksen linjojen nousseen tuolloin ilmoille ”miltei räjähdyksenomaisen lyhyessä ajassa”. Ja silti kyse oli kuitenkin erillisistä pikkuvaltioista. Kaupunkivaltioiden väliset suhteetkin laskettaisiin nykyään kansainvälisen julkisoikeuden alaan kuuluviksi. Erot olivat melkoisia myös kaupunkivaltioiden sisällä, koska eri väestöryhmiin sovellettiin erilaisia sääntöjä, joten yleistysten tekeminen kaupunkivaltioiden oikeudesta on vaikeaa (*Buis, How to Play* 2004 s. 706). Tästä huolimatta kreikkalaiset pitivät itseään etnisesti ja kulttuurisesti yhtenäisenä kansana. On kuitenkin huomautettava, että nykyisenkaltainen kansallisvaltio olisi ollut heille vaikeasti käsitettävissä, koska ”they believed that they were a unique civilization, not one nation, among others, alongside the barbarians”, kuten *James Summers* (*Idea* 2004 s. 76) asian ilmaisee.

Heidän asuttamansa alue oli maitse kulkevien yhteyksien kannalta rikkonainen, mutta muodosti kuitenkin maantieteellisesti suhteellisen yhtenäisen alueen. He puhuivat yhteistä kieltä, tai ainakin sen tunnistettavia murteita (esim. doorilainen murre/δωρική διάλεκτος ja attikalainen murre/αττική διάλεκτος), ja heidän uskonnolliset käsityksensä olivat samankaltaiset. Tämä näkyi erityisesti panhelleenisten juhlien ja kilpailujen yhtenäisessä viettämisessä. Nykyisenkaltainen yhtenäinen Kreikan kansallisvaltio on hyvin kaukana tuosta klassisesta helleenisestä maailmasta.[28] Toi-

[28] Vasta nykyaikana kansallisvaltion synnyttyä 1800-luvulla nousi pyrkimyksiä jäsentää

saalta antiikista hellenistiselle kaudelle ulottuvalla ajanjaksolla helleeniset oikeuskäsitykset kyllä levisivät tehokkaasti myös mantereen kaupunkivaltioiden ulkopuolelle; esimerkiksi Ateenan oikeutta levisi Kyprokselle (*Symeonides, Mixed* 2003 s. 443). Kielellisesti tärkein murre jälkiaikoja silmällä pitäen oli klassisella kaudella yleismurteen pohjana ollut Attikan murre eli αττικόν (*Korhonen, Ateena* 2004 s. 19). Sitä on myöhemmin ihailtu ja idealisoitu, liikaakin.

Kaupunkivaltio ja joustava helleeninen kulttuuri- ja kielikansalaisuus olivat tuon ajan kreikkalaisuuden ydinainesta. Helleenisen oikeuden aluetta ei pitänyt kasassa nykyisenkaltainen kansallisvaltiojärjestelmä, vaan tätä väljempi yhteisö jonka ydin oli **yhteinen** kieli **κοινή** (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 4). Kreikkalaiset myös nojasivat toisten kaupunkivaltioiden normistoon, silloin kun oman kaupunkivaltion normisto ei tuntunut riittävän (*Glenn, Legal* 2004 s. 157). Voidaan ehkä puhua kreikkalaisen kulttuurin tuottamasta helleenisestä ihmistyypistä, kulttuuriolennosta. Jotain tästä hengestä on ehkä aistittavissa *Aristoteleen Politiikka*-teoksen luonnehdinnassa, jonka mukaan ”ihminen on luonnostaan kaupunkivaltiossa elävä olento” (nykykreikaksi: Ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση του να ζει σε πόλη) eli erityinen kaupunkivaltiossa asuva olento tai poliittinen olento (nykykreikaksi: πολιτικόν ζώον). Ελληνικά eli helleenikieli (suomeksi siis kreikka) on tänäänkin, ortodoksisen uskon lisäksi, tärkeä kreikkalaisia yhdistävä side, vaikka se on tuottanut kreikkalaisille myös erimielisyyksiä kielikamppailujen muodossa. Oikeudesta ei ollut tuohon aikaan, jos myöhemminkään, kulttuurisen yhtenäisyyden ylläpitäjäksi, koska esimerkiksi johtavassa antiikin kaupungissa eli Ateenassa ”laws were vague in the extreme” (*Lanni, Precedent* 1999 s. 38). Lievästä liioittelun mausta huolimatta oikeudesta ei tosiaankaan ollut tuohon aikaan identiteetin rakentamisen tärkeimmiksi ainesosiksi.

Modernia Kreikkaa on kuvannut *diaspora*, mutta viime vuosina valtio on yrittänyt koota etnisiä kreikkalaisia aiempaa tiiviimpään yhteyteen luomalla yhteyksiä Kreikan ja siirtolaiskreikkalaisten välille. Diasporan haittoja on haluttu vähentää samalla kun on yritetty nostaa uuttaa hellenismin aaltoa omien joukoissa – on puhuttu Kreikasta väestöllisesti ja maantie-

---

kreikkalaisuutta valtiosta käsin, kun tätä ennen kieli, uskonto ja kulttuuri olivat olleet tärkeämpiä yhteisiä nimittäjiä. Tultaessa 1800-luvun puoliväliin tämä näkyi muun muassa pyrkimyksenä erotella juridisesti Kreikassa syntyneet (αυτόχθονες) aitokreikkalaiset ja muualla syntyneet (ετερόχθονες) ulkokreikkalaiset. (*O'Neill, Mediation* 2003 s. 97.)

teellisesti pienenä, mutta kulttuurisesti suurena valtiona. Vuoden 2004 olympialaiset Ateenassa tukivat näitä pyrkimyksiä. Diasporassa asuville kreikkalaissiirtolaisille on haluttu tuoda esiin nykyaikainen Kreikka, joka on demokraattinen, vakaa ja hyvin toimeentuleva valtio, ei se köyhä ja takapajuinen Balkanin syrjäinen valtio, josta siirtolaiset aikoinaan lähtivät huonoja elinoloja pakoon. Kreikan valtio on kokenut uuden helleenisen kulttuurisen yhteyden niin tärkeäksi, että diasporan vaikutusten vastustamista on pidetty jopa ”**kansallisena** kysymyksenä” (**εθνικό** ξήτημα). (*Clogg, Concise* 2004 s. 228.) Tämä on tulosta modernin Kreikan vauraudesta, mutta myös kulttuurisesta itsetietoisuudesta.[29]

Kielellisiä kerrostumia

Diglossia on sosiaaliskielellinen tila, joka tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa (yhteisössä) on kaksi kieltä. Näistä toinen on yleensä virallinen ja muodollinen hallinnon sekä oikeuden kieli, kun toinen on arkikieli, jota leimaa alempi sosiaalinen status. Kyse ei siis ole kahden virallisen kielen mallista. Tämä kielellinen tilanne on ollut varsin tyypillinen paitsi modernille 1800-luvun jälkeiselle myös paljon varhaisemmalle Kreikalle. Jo myöhäisantiikissa oli kehittynyt ero kirjallisen eliitin sekä hallinto- ja oikeuskielen sekä alempien kansankerrosten puhuman kielen välillä. Oikeustieteen kieli edusti tuolloinkin korkeakulttuurista kielen ylätasoa. (*Buchholz, Kreikaksi* 2004 s. 15.) Oikeuden *kytkentä valtaan* on tehnyt siitä yleensä ylätason kieltä, eikä tuo asiantila ole juurikaan vuosien saatossa muuttunut.

Nykykreikasta on kaksi kirjakielen versiota.[30] Nationalismin merkityksen noustua 1800-luvun alussa kehitettiin erityinen *kirjakreikka* (καθαρεύουσα), joka muodostettiin puhdistamalla puhekielestä vierasperäisiä elementtejä ja lisäämällä klassisen kreikan ainesosia. Καθαρός tarkoittaa puh-

---

[29] Jotain hyvin osuvaa ja kreikkalaisen mentaliteetin kannalta kuvaavaa on aistittavissa eidokumentaarisessa ja monin kohdin ylilyöneilläkin naurattavassa amerikkalaisessa elokuvassa *My Big Fat Greek Wedding* (2002, ohjaaja *Joel Zwick*). Elokuvan henkilöhahmoihin kuuluva etnisen kreikkalaismorsiamen isä uskoo kaiken tulleen keksityksi (ensin) Kreikassa ja kaikilla kielten sanoilla hän uskoo olevan kreikkalaiseen kantasanaan palautuva etymologia.

[30] *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 278) toteaa, että nykykreikan varianteilla ei ole vakiintunutta suomentamistapaa. Hän ehdottaa termejä *kirjakreikka* ja *kansankreikka*. Tässä kirjassa noudatetaan Mattilan ehdotusta, koska muut ehdotukset – kuten uuskreikka ja nykykreikka – tuntuvat harhaanjohtavilta. Tässä kirjassa monessa kohdin käytetty ilmaus nykykreikka kattaa molemmat variantit, viitaten kuitenkin pääsääntöisesti kansankreikkaan.

dasta, kirkasta tai selkeää, kuten latinan sana *purus/pure*. Kirjakreikka oli alusta alkaen luotu kreikan kielen muoto – se merkitsi nationalismin hengessä tietoista palaamista maan menneisyyden kielen muotoon, jota ei elävänä ollut varsinaisesti edes olemassa. Se oli kompromissi klassisen kreikan ja kansan todellisuudessa puhuman kreikan välillä; silta antiikkiin oli tarpeen kansallisen identiteetin rakentamista varten (*Leiwo, Katsaus* 1997 s. 7). Kirjakreikkaa voidaan kuvata seuraavasti (*Greek* 2004 s. xiv) kielitieteen näkökulmasta:

> ”… a hybrid made up of lexical, morphological and syntactic features from Ancient and Modern Greek thrown together somewhat haphazardly, was never a unified language, but exhibited considerable variation according to users education and taste.”

Kirjakreikka oli siis varta vasten rakennettu synteesi, joka jäi epäsystemaattiseksi. Tällaisen kielen kehittäminen on kuitenkin historiallisesti ymmärrettävää – frankkien ja venetsialaisten lyhyiden sekä osmanien pitkän valtakauden jälkeen nationalismi ja oman kansallisen perinteen korostaminen on ymmärrettävää ja myös muille maille samantyyppisessä historiallisessa tilanteessa äärimmäisen tyypillistä.[31] Καθαρεύουσα on kuitenkin siinä mielessä vertailun silmissä erikoinen ilmiö, että se heijasti syntyaikanaan pitkälti Kreikan valtion ulkopuolella asuneiden kreikkalaisten osin idealistisia käsityksiä Kreikasta ja nämä taas eivät sopineet kovin yhteen sen ajan kreikkalaisen todellisuuden kanssa. Kirjakreikan syntyyn vaikuttivat siis henkilöt, jotka olivat uusissa kotimaissaan Länsi-Euroopassa kreikkalaisuuden edustajia, jotka eivät tunteneet tai halunneet tuntea sitä Kreikkaa, jossa asuvat kreikkalaiset pitivät heitä jo oikeastaan ulkopuolisina (*O’Neill, Mediation* 2003 s. 96–97). Kirjakreikan synnyn kannalta keskeisessä roolissa oli *Adamantios Korais* (Αδαμάντιος Κοραής 1748–1833), joka itse vietti suuren osan elämästään Pariisissa, jossa hän kuoli vuonna

[31] Historiallisesti tämä liittyy nimenomaan nuoren itsenäisen, mutta kulttuurisesta paikastaan ja identiteetistään epävarman kuningaskunnan haluun oikeuttaa oma olemassaolonsa menneisyyden kautta. Kielikin tuli puhdistaa epäkreikkalaisista vaikutteista ja tuli palata antiikin ”puhtaaseen” kreikkaan. Varhaiset 1800-luvun nationalistit nimenomaan halusivat sulkea silmänsä muilta vaikutteilta ja katsoivat identiteettipoliittisesti menneisyyteen, jota he katsoivat tietyn nationalistisen ja kulttuurisen tulkintaviitekehyksen lävitse. (*Clogg, Concise* 2004 s. 2.) ”The fixation on the classical past was reflected in the great emphasis that was laid in the schools and in the University of Athens on the study of the culture of ancient Greece and on the *katharevousa*, or ’purifying’ form of the language, a stilted construct that blighted the schooling of generations of children.” (emt. s. 49.)

1833 (*Clogg, Concise* 2004 s. 28). Kirjakreikkaa kuvataan kieleksi, joka tuotettiin paitsi kreikkalaisten omiin tarpeisiin, myös kieleksi, joka tuotettiin vastaamaan läntisten filhelleenien tarpeita (*Bien, Inventing* 2005 s. 226).

Kirjakreikan luomisen vastareaktiona heti 1800-luvulla alkoi kuitenkin *kansankreikan* (δημοτική γλώσσα) kehittäminen.[32] Tämä kielen variantti perustui suoraan puhuttuun ja elävään kreikkaan. Kielimuotojen välinen kova valtakamppailu jatkui aina 1970-luvulle, jolloin kansankreikka saavutti voiton hallinto- ja oikeuskielenä. Erottelu on heijastunut myös runouteen, koskapa modernin kreikkalaisen runouden merkittävä edustaja *Konstantinos Kavafis* (Κωνσταντίνος Καβάφης 1863–1933), joka sekoitti näitä kahta kielimuotoa tuotannossaan, sai kritiikkiä molemmilta puolilta – kirjakreikan kannattajille hän oli liian rahvaanomainen ja kansankreikan kannattajien mielestä hän loukkasi elävää kieltä ja sen rikasta sanavarastoa pysyttäytymällä liiaksi kirjakreikassa.

Kirjakreikka virallistettiin vuoden 1911 perustuslaissa, joka julisti sen valtion **viralliseksi** kieleksi (**επίσημη** γλώσσα του Κράτους). Vuoden 1952 perustuslaki palautti kirjakreikan virallisen aseman, kun taas vuoden 1975 perustuslaista nimenomaan ja täysin tietoisesti jätettiin asiaa koskeva säännös pois. Kansankreikasta tuli virallinen kreikan kielen muoto oikeudessa, hallinnossa ja koulutuksessa vuonna 1976. Kirjallisuudessa ja muilla elämänaloilla kansankreikka oli voittanut jäykemmän edeltäjänsä jo useita vuosikymmeniä aiemmin. Ilmaus nykykreikka (νέα ελληνικά) on näiden kielimuotojen suhteen neutraali eli se kattaa molemmat kielimuodot. Oikeuskieltä, erityisesti oikeustieteen kieltä, voi luonnehtia standardi**nyky**kreikaksi (Κοινή **Νεο**ελληνική), jossa on kirjakreikan vaikutteita.

Kansankreikan ja kirjakreikan eroja on tänä päivänä ehkä turha korostaa – kyseessä on tietenkin sama kieli –, mutta voi ehkä sanoa, että ainakin ulkomaalaisen on helpompi ymmärtää kansankreikaksi kirjoitettua tekstiä, koska se ei ole niin jäykkää ja vanhahtavaa.[33] Kansankreikka on ortografisesti kirjakreikkaa selkeämpää – silmän hahmotettavana on yksinkertaisesti pienempi määrä merkkejä. Erityisesti kansankreikan kääntämistä ja

---

[32] Ei pidä silti luulla, että (kirjoitettu) kansankreikka olisi vain uuden ajan tai vasta modernin ajan ilmiö; varhaisin sillä kirjoitettu teos on Bysantin rajavartijoiden elämästä 1000-luvulla kertova, laulumuotoista ilmaisua käyttävä teos *Digenis Akritas* (Διγενής Ακριτάς) (*Martzukou*, *Katsaus* 2000 s. 200).

[33] *Mattila* (2002 s. 279–280) tuo esiin sen tärkeän seikan, että kielivarianttien erot eivät ulkopuolisen silmiin ole kovin suuria ja ettei erojen pitäisi aiheuttaa ymmärtämisvaikeuksia. Ongelmia esiintyy lähinnä oikeinkirjoituksen kohdalla.

ymmärtämistä helpottaa, suhteessa kirjakreikkaan, vanhahtavien päätteiden puuttuminen ja sanan painoa ilmaisevien merkkien yksinkertaisuus verrattuna kirjakreikkaan, jossa on tosin oma esteettinen ja antiikkiin perustuva historiallinen viehätyksensä. Sanottakoon vielä, että kansankreikkaa voidaan kirjoittaa myös vanhalla monia aksentteja sisältävällä kirjoitustavalla.

Kansankreikka oikeuskielenä

Tässä kirjassa olevat kreikankieliset termit on pyritty systemaattisesti kirjoittamaan kansankreikaksi, samoin kuin kirjassa olevat säännös- ja muut lainaukset esitetään niiden voimassa olevassa kansankreikkalaisessa muodossaan. Kirjakreikkalaisia säännöksiä on systemaattisesti, muttei kattavasti, pyritty Kreikassa kääntämään kansankreikkaan.[34] Esimerkiksi perustuslaki on vuodesta 1986 lähtien ollut voimassa kansankreikkalaisessa muodossaan – ensin sisällölliset muutokset hyväksyttiin kirjakreikaksi, sitten koko säädös uudestaan kansankreikaksi. Myös rikosoikeuden keskeisin säädös eli Saksasta vaikutteita saanut Rikoskoodi (Ποινικό Κώδικας), joka tuli voimaan alun perin 1950 kirjakreikan muodossa (Laki/Νόμος 1492/1950), käännettiin kansankreikaksi vuonna 1985 (presidentin asetus/Προεδρικό Διάταγμα 283/1985). Muutos ei ole täydellinen. Osa säädöksistä on vieläkin kirjakreikaksi.

On ehkä syytä tuoda esiin, että kielikysymyksen (γλωσσικό ζήτημα) jäänteitä on kuitenkin edelleen havaittavissa. Olisi virhe väittää kirjakreikan noin vain kadonneen näyttämöltä – sitä se ei todellakaan ole. ”Greek speakers did not suddenly forget their *katharevousa* when it officially ceased to be used as a variety of Greek that was perceived as being distinct from demotic” (*Greek* 2004 s. vii). Tämä on totta; pelkkä vilkaisu kreikkalaisten oikeustieteellisten journaalien otsikoihin kertoo, ettei kirjakreikka tosiaankaan ole kuollut. Sillä on edelleen kannattajansa. Kirjakielen käyttöä ja valintaa ohjaaviin tekijöihin voi edelleen liittyä poliittisiakin jännitteitä siten, että poliittisen kentän oikealla laidalla kirjakreikan arvostus on edelleen vahvaa (kielipurismi, kirjakreikan kannattaminen: καθαρευουσιανισμός), kun taas poliittisen kentän vasemmalla laidalla kansankrei-

[34] Yhtenä perusteena oli se, että kääntämisen kautta saataisiin aikaan yhdenmukaisuus oikeinkirjoituksessa ja samalla voitaisiin luoda myös kansankreikkalainen oikeuskielen tyyli sekä välttää kielellistä sekasortoa (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 285).

kan arvostus on voimissaan (”dimotikisti”, kansankreikan kannattaja: δημοτικιστής).[35] Huomattakoon, että ortodoksisen kirkon käyttämä ελληνικά sinnikkäästi suosii vanhahtavia muotoja kansankreikan sijaan.[36] Kreikkalaisen proosan ja lyriikan kieltä tarkastellut *Martti Leiwo* (*Katsaus* 1997 s. 5) sanoo kielimuotojen välisen eron kaventuneen, eikä hän pidä myöskään mahdottomana, että tulevina vuosikymmeninä nämä muodot sulautuisivat yhteen.

Kielipuristia, joka painottaa voimakkaasti antiikin klassista kreikkaa ja sen kirjakreikan muunnosta kutsutaan myös nimellä αρχαΐζων, ”arkkaisti”. Tässä yhteydessä on käytetty myös kreikkalaista uussivistyssanaa *progonoplexia*, jolla viitataan menneen loiston pakonomaiseen ihailuun. Tämä ominaisuus on liitetty hyvin usein moderniin Kreikkaan ja kreikkalaisen identiteetin rakentamiseen valtion itsenäistymisen jälkeen. (*Clogg, Concise* 2004 s. 2–3.) Myös Kyproksen saarivaltion kielen katsotaan olevan lähempänä kirjakreikkaa kuin Manner-Kreikassa, vaikka siellä onkin mukana sellaisia arabialaisia ja turkkilaisia lainasanoja, joita mantereella ei käytetä. Kyproksen käsittely ei kuulu tähän yhteyteen, vaikka eräin kohdin jäljempänä Kyprosta käytetään rinnastavassa vertailussa vähäisessä määrin hyödyksi.[37]

Nykyään kaikkein tärkeimmät säädökset, ei siis kuitenkaan kaikki, on muunnettu kansankreikan muotoon. Lisäksi tuomioistuimet sekä julkinen hallinto toimivat nykyään kansankreikaksi. Tästä huolimatta on mahdollista, että oikeustekstin kanssa tekemisiin joutuva törmää kirjakreikaksi kirjoitettuun tekstiin. Tämä mahdollisuus kuitenkin pienenee, kun kansankreikaksi koulutetut juristit etenevät vanhempien kollegojensa jättämiin ase-

---

[35] Aina jaottelu ei noudata näin yksinkertaisia linjoja. *Metaxasin* diktatuurin aikana (1936–1941) aikana edistettiin kansankreikan asemaa osana ”vanhan Kreikan” arvojen palautusta, jota Metaxas kannatti kvasifasistisessa ideologiassaan, joka yhdisti kansanomaisuutta ja perinteistä kreikkalaisuutta. (*Clogg, Concise* 2004 s. 116–117.)

[36] Kreikan ortodoksisen kirkon aikakausjulkaisuissa (kuten muuallakin kirkon piirissä) käytetään vanhahtavaa kreikkaa, eikä niissä ole puhettakaan siitä, että kreikan moninaiset aksentit ja vanhahtavat päätteet jätettäisiin pois. Näitä julkaisuja voi lukea myös kirkon Internet-sivuilta (http://www.ecclesia.gr), josta ne voi löytää otsikon ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ alta. Keskeisimmät ja tunnetuimmat ovat Arkkipiispan suojeluksessa julkaistavat ΔΙΑΛΟΓΟΣ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ ja ΕΦΙΜΕΡΙΟΣ. Ne ovat kielellisesti kiehtovia tekstejä, jotka kaihtavat sekä kirjakreikkaa että kansankreikkaa – mallina kielelle onkin Uuden testamentin kreikka.

[37] Kypros on erityisen kiintoisa kohde oikeusvertailulle, koska sieltä löytyy niin monia aineksia: kreikkalaista, roomalaista, bysanttilaista, englantilaista, ranskalaista, yhdysvaltalaista ja EU:n oikeutta, jopa elementtejä hinduoikeudesta. *Symeonides* (*Mixed* 2003 s. 453) sanookin perustellusti, että Kypros on ”oikeusvertailun paratiisi”.

miin. Tässä kirjassa käytetyt esimerkkisäädökset eli perustuslaki ja siviilikoodi on molemmat kirjoitettu kansankreikkalaiseen muotoon. Tässä on, kuten edellä tuotiin esiin, pyritty mahdollisuuksien mukaan noudattamaan kansankreikan mukaista kirjoitusasua. Syitä tähän valintaan on kaksi. Kansankreikka on virallinen oikeuskieli eli se on (pääosin) voimassa olevan oikeuden kielimuoto, ja tämän kirjan kirjoittaja on opiskellut kreikkaa nimenomaan nykykreikkana sen kansankreikkalaisessa muodossaan. Suomalaiselle kirjoittajalle kielimuodon valinnalla ei ole yhteyttä sisäisiin kielikiistoihin; valinta tässä on tehty oikeusvertailun tarpeita silmällä pitäen ja tuleva todennäköinen kehitys huomioiden.

Edellä sanotusta huolimatta on hyvä muistaa, että juridinen käsitteistö *perustuu* kirjakreikkaan jo pelkästään siksi, että puhekielessä ei yleensäkään ole käytössä täsmällisiä juridisia ilmaisuja, vaan ne kuuluvat erityisesti juristiprofession ammattikieleen. Kirjakreikan vahvimmat alueet olivat aikanaan oikeuskielen lisäksi lääketiede, kirkko, armeija ja joukkotiedotus (*Greek* 2004 s. xv). Oikeuslähdeopillisesti on tärkeää huomata, että jos kansankreikkalainen ja kirjakreikkalainen versio ovat keskenään ristiriidassa, niin kirjakreikkalainen versio on se, jota tilanteessa tulee soveltaa. Kirjakreikka on siis oikeudelliselta todistusvoimaltaan ristiriitatilanteessa suurempi kuin kansankreikka. Muistettakoon myös, että nykyinenkin oikeuskieli (niin kansankreikkaa kuin onkin) on Kreikassa, Saksan tapaan, jäykkää ja vanhahtavaa verrattaessa yleiskieleen tai proosaan.

Kansankreikan oikeuskieli ei ole siis sananmukaisesti ”kansan oikeuskieltä” johtuen Kreikan oikeuden sisällöllisistä ja rakenteellisista tekijöistä, joita käsitellään myöhemmin tarkemmin erityisesti luvussa 3. Toisaalta, sama koskee myös suomea, kuten esimerkkilauseet osoittavat:

> Esitettyjen **toimenpiteiden** tulosten varmistamiseksi…
> Για να εξασφαλίσει την απόδοση των εξαγγελθέντων **μέτρων**…
>
> Sama **vastuu** on sillä, joka on ohjannut tekoa sopimuksella…
> Την ίδια **ευθύνη** έχει και όποιος ασκεί την εποπτεία με σύμβαση…
> (Siviilikoodi Art. 923(2))
>
> Joka on saanut **ilman lainmukaista syytä** perusteetonta (taloudellista) etua[38]

[38] Ilmaus πλουσιότερος (έγινε πλουσιότερος = ”tuli rikkaammaksi”) viittaa rikastumiseen eli säännös viittaa ”oikeudettomaan rikastumiseen”, mitä vastaa suomessa funktionaalisesti ”perusteeton etu” tai ”perusteettoman edun palautus”. Kreikan ilmaisu kääntyisi suoraan paremmin englanniksi (*unjustified/unjust enrichment*) tai saksaksi (*Ungerechtfertigte*

toisen omaisuudesta tai toisen kustannuksella on velvoitettu korvaamaan sen.
Όποιος έγινε πλουσιότερος **χωρίς νόμιμη αιτία** από την περιουσία ή με ζημία άλλου έχει υποχρέωση να αποδώσει την ωφέλεια.
(Siviilikoodi Art. 923(1))

Esimerkkien suomenkieliset ilmaisut eivät vaikuta luontevalta suomen puhekieleltä tai edes luontevalta joukkotiedotuksen kieleltä, koska niissä on jäykkyyttä. Sama pätee kreikkalaisiin muotoiluihin: ne ovat muodollisia, vaikka ovatkin kansankreikkaa. Onkin selvää, että populaariteksti ei ole samanlaista kuin lakiteksti tai tuomioistuimen ratkaisujen tai oikeustieteellisten journaalien käyttämä kieli.

1.3 Kirjainmerkistö ja numerot

Seuraavassa kuvataan kreikan kielen kirjaimistoa ja sen historiaa, sivutaan eräitä kieliopillisia kysymyksiä sekä hiukan myös äänneoppia ja annetaan perustiedot kreikkalaisten tavasta käyttää numeraaleja. Lukijan on syytä panna merkille, että – kuten kirjassa kauttaaltaan – myös kreikkalaisten henkilöiden nimet on pyritty esittämään myös kreikkalaisin aakkosin (suluissa), vaikka ne olisivatkin lähteissä esiintyneet vain latinalaisessa muodossa. Suuressa osassa tämän kirjan tutkimuslähteitä on toimittu juuri näin eli käytetty latinalaisia kirjaimia. Tekstissä hyödynnetään **tummennusta**, jolla osoitetaan vastaavuuksia käännöksissä. Normaalisti tummennusten käyttö ei ole suotavaa, mutta kielellisten variaatioiden nyanssit ja parempi ymmärrettävyys puoltavat tummennuksia. Tummennus on tässä kieleen liittyvä tehokeino, jolla ei ole asiallista ulottuvuutta (eli tummennettu kohta ei ole välttämättä tekstin asiallisesti tärkein kohta). Sen sijaan *kursivoinneilla* pyritään korostamaan käsiteltävien asiakohtien tärkeitä osia.

Bereicherung). Kreikassa, saksassa, englannissa ja suomessa on mukana kaikissa kuitenkin sama elementti eli *edun oikeudettomuus*: *unjustified/ohne rechtlichen Grund* (BGB § 812). Tämä yhteinen piirre voidaan palauttaa roomalaiseen oikeuteen, ja kuuluisaan sabinuslaiseen juristiin eli *Pomponiukseen*, joka lausui: *nam hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem* eli oikeuden luonteeseen kuuluu, ettei kukaan oikeudettomasti (*iniuria*) rikastu toisen kustannuksella. Tosin oppirakennelmissa on eroja, sillä roomalais-saksalainen suhtautuminen perusteettomiin varallisuudensiirtoihin poikkeaa jonkin verran suomalaisesta ja pohjoismaisesta ja selvästi *common law*'sta, mutta kuten *Ari Saarnilehto* (*Perusteettoman* 2001 s. 616) tuo esiin, kaikissa ajattelutavoissa perusajatuksena on perusteettomien siirtojen oikaiseminen eli hyödynsaajan tulee palauttaa se varallisuus, jonka tämä on saanut oikeudetta.

Kirjainmerkkien aiheuttama välitön ymmärtämisongelma

Perusongelma Kreikan oikeutta ja oikeuskieltä koskevassa esityksessä on hyvin pelkistetty ja selkeä. *Miten voidaan avata Kreikan oikeuden kulttuuriskielellistä kontekstia?* Kirjoitettua kieltä ei voi ymmärtää, ellei ymmärrä sanojen ja lauseiden sisältämiä merkkejä, jotka kantavat kielellisiä merkityksiä. Ymmärtämisen spiraali tai kehä ei notkahda liikkeelle. Oikeuskielessä tämä ilmiö on kaksitasoinen: vieraan kielen tuottama ongelma on yksi, toinen on se, että yleiskielinen merkitys voi poiketa oikeudellisesta merkityksestä. Pelkkä alkukielisen materiaalin tekninen lukeminen tuottaa vaikean lähtöongelman. Ensimmäinen käytännön ongelma kreikassa ovat kirjaimet – aakkosto. Kirjaimia on vaikea ymmärtää, joten sanakirjojen käyttökään ei välittömästi ratkaise ongelmaa. Yksi mahdollisuus yrittää ohittaa ongelma on muuntaa vieraat merkit itselle tutummiksi eli suorittaa niin kutsuttu siirtokirjoitus. Tässä kirjassa ei kuitenkaan pääsääntöisesti käytetä *translitterointia* eli tekstin muuntamista kirjain kirjaimelta toisille aakkosille tietyn muuntotaulukon mukaan.

Oikeus- ja ihmistieteellisissä teksteissä näkyy käytettävän varsin paljon translitterointia, joten mitä vikaa tuossa käytännössä voisi olla? Mikäli tavoitteena on kääntää ja avata kreikkalaista oikeudellista tekstiä (nimenomaan kreikasta suomeen), translitterointiprosessi olisi välissä vain *turha hidaste*. Tekstin autenttisuus ja informaatioarvo kärsisivät myös; ymmärtämisprosessi gadamerilaisessa mielessä heikkenisi. Miten siis tulisi toimia? On parempi *tukeutua suoraan* kreikankieliseen tekstiin ja opetella kreikkalaiset kirjaimet. Oikeusvertailussa tämä on oikeastaan ainoa kestävä lähdeaineistoa koskeva vaihtoehto. Kääntämisen – ja ylipäänsä ymmärtämisen – erilaisten apuneuvojen, kuten hakuteosten, oppikirjojen ja yksikielisten sanastojen käyttö on helpompaa, mikäli osataan kirjaimet. Vasta kun lakitekstiä ja sen kieltä alkaa ymmärtää perustasolla, voi etsiä sanoille vastineita kaksikielisistä sanakirjoista – ensi askel on kohdekielen *sellainen ymmärtäminen*, että kääntäminen mahdollistuu apuvälineitä käyttäen. Kreikka vaatii suomalaiselta lukijalta merkistön esteen murtamisen, ennen kuin merkitysyhteyttä voidaan käydä konstruoimaan.

Kirjainten muodostaman esteen jälkeen loppu ei ole enää niin vaikeaa – tämän kirjan käyttötarkoituksen kannalta kun riittää, että ymmärtää tai osaa alkeistasolla kääntää oikeudellista erityiskieltä, ei kirjallisuutta, runoutta tai muita aihepiirejä koskevaa yleiskieltä. Oikeuskielen tyylilliset variaatiot ja aikamuodot eivät ole kovin monipuolisia. Oikeuskieli Kreikassa on

varsin formaalia, monin paikoin Suomen oikeuskieltä muodollisempaa ja kaavamaisempaa. Kielten rakenteelliset erot kuitenkin tuottavat omat vaikeutensa, jotka ovat hankalampia kääntäjän kuin sen kannalta, jolle riittää kreikkalaisen oikeuskielen välittämän viestin sisällön ymmärtäminen tai ylipäänsä sen ymmärtäminen, mistä asiassa on kyse tai mihin asiaan käsillä oleva teksti liittyy.

Edellä sanotuista syistä kirjassa ei myöskään käytetä *transkriptiota* eli sanojen muuntamista kirjoitusjärjestelmästä toiseen niiden äänneasua kuvaamalla – oikeudellisen kielen kääntämisen kannalta ongelmat ovat pitkälti samat kuin translitteroinnissa. Suomessa käytetään yleensä sekä translitteroinnissa että transkriptiossa SFS 5807 -standardia. Käytännössä translitterointi on käytössä klassisen kreikan (sanan laajassa merkityksessä) kohdalla. Transkriptiota käytetään nykykreikkaan. Standardi vetää rajan vuoteen 1453 eli Konstantinopolin valloitukseen.

Pelkästään vieras kieli ei ole ainoa ongelma, vaan itse oikeuskieli merkitsee tiettyjä erityispiirteitä. Yleiskieltä hyvinkään hallitseva ei välttämättä ymmärrä oikeudellista tekstiä ja oikeudellista tekstiä ymmärtävä ei taas välttämättä ymmärrä hyvin yleiskieltä. Myös käännöstieteessä on jo pitkään oltu tietoisia siitä periaatteellisesta erosta, joka vallitsee kaunokirjallisten ja ammattikielisten tekstien kääntäjien välillä, vaikka eroja onkin turha korostaa (*Galdia, Juridisten* 2003 s. 7). Kansankreikan kirjoitustapa tuntuu soveltuvan yhtä hyvin niin proosaan kuin oikeuskieleenkin, eikä merkittäviä periaatteellisia eroja vaikuttaisi olevan, vaikka kirjakreikan kannattajat ovat näin monesti väittäneet.

Mainittuihin vaikeuksiin on oikeudelliseen kieleen liittyvä luonteva selityksensä. Oikeuskieli on luonnollisen kielen muunnos, ammatillinen *erityiskieli*, jolla on oma käyttöalansa sekä oma kielellinen normistonsa (fraseologia, sanasto). Sitä käytetään luontaisten kielenkäyttötilanteiden sijaan erityisissä rooleissa (esim. vastaaja, syytetty, kantaja, hakija, kantelija, asianajaja, lakimies, syyttäjä, tuomari, oikeustieteilijä) ja erityisissä tilanteissa. Toinen luontaisista kielenkäyttötilanteista poikkeava piirre on oikeuskielen tyyli: siinä ei ole esimerkiksi juurikaan kysymysmerkkejä eikä huutomerkkejä. Tästä huolimatta oikeuskielenkin perustana on suositusten mukainen asiaproosassa käytetty nykyaikaisen kielen muoto, Kreikassa tosin kiistattomine kirjakreikan vaikutteineen.

Kääntäjän tai tekstiä muutoin lukevan ulkomaalaisen kannalta vieraat vaikutteet ovat helpottava tekijä, koska hyvin monesti kreikkalaisten oikeustekstien merkityksen avaaminen helpottuu vertaamalla niitä toisten mai-

den vastaaviin teksteihin. Kreikkalaisen tekstin ja mahdollisen ”mallimaan” asianomaisia tekstejä, erityisesti lakitekstejä, vertaamalla on merkityssisältö helpommin rakennettavissa kuin turvautumalla itsenäiseen kääntämiseen. Kreikan tasavallan oikeuskieli on monin painoin erittäin otollinen kohde vertailevalle oikeuslingvistiselle lähestymistavalle. Kreikkaa voi oikeuskielenä kääntää tai ylipäänsä ymmärtää usein *kiertotietä* eli jonkun toisen oikeuskielen kautta. Polysemian ja homonymian ongelmat ovat kreikan kohdalla varsin vähäisiä ja suhteessa kreikka–suomi suorastaan minimaalisia.[39] Kreikan oikeuden historiasta ja sisällöstä johtuen oikeussaksa ja osin myös oikeusranska ovat erityisen soveltuvia kieliä kiertotietä käytettäessä. Tämä osoittaa myös sen yleisen tarpeen, joka oikeuskielen kääntämisen ja oikeusvertailun välillä on olemassa – alankomaalaisen oikeusvertailijan *Rene de Groot*in (*Language* 1998 s. 22) mukaan oikeusvertailu onkin itse asiassa kaiken oikeudellisen kääntämisen perusta, koska ”comparative lawyers need to translate all the time”.

> Esimerkkejä voimakkaista vaikutteista muualta on helppo löytää. Ensimmäinen Rikoskoodi (1834) oli saksalaisen *Georg Ludwig von Maurer*in laatima. *Volksgeist*-ajattelusta innostunut Maurer kuului myös saksalaislähtöisen, Baijerin Wittelsbach-sukuun kuuluneen, kuningas Oton (ο Βασιλεύς Όθων, 1815–1867) valtaneuvostoon. Oton valtakausi oli länsieurooppalaistamisen kausi, erityisesti koululaitoksen ja oikeusjärjestyksen muokkaamisen mallit tulivat jokseenkin suoraan Ranskasta ja Saksasta. (*Clogg, Concise* 2004 s. 49.) Vuoden 1834 rikoskoodi laadittiin kahtena virallisena versiona: kreikaksi ja saksaksi. Siinä omaksuttiin esimerkiksi vielä nykyisinkin käytössä oleva jaottelu rikkeisiin, tavallisiin rikoksiin ja vakaviin rikoksiin. Vuonna 1911 perustettiin komitea uudistamaan koodia. Hahmotelmaversioita syntyi useita, viimeisin 1948. Nykyinen Rikoskoodi (Ποινικό Κώδικας) tuli voimaan 1951. Sillä on vahvoja yhteyksiä Saksan rikoskoodiin ja saksalaiseen doktriiniin, mutta myös ilmeisiä kytkentöjä Italian ja Ranskan rikosoikeuden doktriiniin. (*Dacoronia, Greece* 2006 s. 289.)

On ilmeistä, ettei oikeuskieleen oikein pääse luontevasti käsiksi ilman, että osaa kirjaimiston ja aakkoston – näin sanakirjojen ja erilaisten sanastojen käyttö nopeutuu huomattavasti ja kääntäminen tulee juohevammaksi. Eri sanakirjat toimivat kuitenkin hiukan eri logiikoin ja antavat eri laa-

---

[39] *Homonymia* (sama/ομώ- + nimi/όνομα = ομώνυμο) tarkoittaa näennäisesti samoja käsitteitä. Polysemia viittaa taas siihen, että kielissä yleensä voidaan käyttää samaa termiä useiden eri asiaa tarkoittavien asioiden ilmaisemiseen (*Husa, Johdatus* 1998 s. 95).

juuksissa sanan perusmuodosta eri muotoja esimerkein. Tämä on luonnollista, koska sanakirjasanan tuleekin yleensä olla juuri se muoto, joka yhdistää mahdollisimman hyvin saman sanan taivutettuja eri muotoja. Sanotusta johtuen aakkoston ja kielen tekninen hallinta on välttämätöntä, että ylipäänsä voi edetä kielen varsinaiseen kääntämiseen saakka (apuvälineitä käyttäen), kuten edellä todettiin. Oikeuskielen kääntämistä ja ymmärtämistä toki helpottavat kreikkalaisen oikeuden vahvat mannereurooppalaiset aineellisoikeudelliset vaikutteet, mutta kirjainten muodostama este on ylitettävä ensin. Aakkoston ja kirjainten hallinta tulee vastaan siis ensimmäisenä.

Kreikkalaiset kirjaimet ja aakkosto

Kreikan aakkostossa on 24 kirjainta. Kirjaimistoon kuuluvat sekä isot (nk. majuskelit) että pienet (nk. minuskelit) kirjaimet, joiden kirjoitusasu poikkeaa toisistaan. Klassisella kaudella käytössä olivat vain isot kirjaimet. Edelleenkin kreikassa käytetään paljon pelkästään isoin kirjaimin kirjoitettuja sanoja, kuten esimerkiksi lakiteksteissä otsikoiden kohdalla ja tuomioistuinten ratkaisuissa. Lyhenteissä käytetään erityisen paljon suuria kirjaimia, ilman aksenttia.

Kreikkalaisen oikeuskielen tiedollinen peruseste on kirjaimiston suurehko erilaisuus suomessa käytettävään latinalaiseen nähden. Ongelmat eivät kuitenkaan rinnastu esimerkiksi arabian tai Kaukoidän kielten (esim. Japani, Kiina, Korea) ymmärtämisvaikeuksiin (merkistö, kirjoitussuunnat), koska osa kirjaimista on hyvin lähellä vastineitaan latinalaisessa aakkostossa, johon ne ovat siirtyneet miltei sellaisinaan. Ulkoisesti kreikkalaiset aakkoset muistuttavat melko paljon kyrillisiä kirjaimia, joiden kehittymisessä kreikkalaisilla kirjaimilla onkin ollut oma tärkeä roolinsa. Kreikkalaisten kirjainten historia ulottuu reilusti yli kahdentuhannen vuoden taakse (taustalla muinaisfoinikialainen konsonanttikirjoitus), mutta tässä ei ole tarkoitus puuttua kirjainten historiaan syvällisesti, vaan tämä jätetään historiallisen kreikan tutkijoille. Joitain asioita on kuitenkin syytä tuoda esiin. Nykyisenkaltainen foneettinen aakkosto on peräisin 700-luvulta ennen ajanlaskun alkua.[40] Perusajatus oli mullistava, vaikkakin yksinkertainen: kulle-

[40] Nykykreikassa käytetään nk. historiallista oikeinkirjoitusta eli kreikkalaiset *sanat* ja *morfeemit*, jotka on johdettu antiikin kreikasta, kirjoitetaan pääosin samalla tavalla kuin antiikin kreikassa. Tärkein poikkeus tähän on se, että nykyään käytetään vain yhtä aksenttia (ks. tark. jälj.).

kin äänteelle (φωνή) annetaan oma sitä merkitsevä kirjainmerkki riippumatta siitä, onko se vokaali vai konsonantti.

Muinaiset kreikkalaiset kehittivät kirjaimistonsa alun perin siis foinikialaisten mallin pohjalta. Tätä ennen oli kokeiltu tavuihin perustuvia kieliä, joista tunnetuimmat ovat lineaari A- ja B-kirjoitukset. Nämä ovat tutkijoiden antamia nimityksiä Kreetan Knossoksesta löydetylle paistamalla kovetetuissa savitauluissa olevalle kirjoitukselle. Lineaari B:n on varhaiskreikan eräs muoto, kun taas lineaari A on ratkaisematonta kirjoitusta. Osa merkeistä muistuttaa nykykreikan merkkejä, kuten kirjaimia B/*β* ja Ψ/*ψ* (toinen asia on, onko tällä silmämääräisellä yhtäläisyydellä mitään merkitystä).

Kreikkalaisen aakkoston vaikutus näkyy kyrillisessä aakkostossa. Kyrilliset kirjaimet siirtyivät – täydennettyinä – Bysantin kautta uskonto- ja kulttuurivaikutteiden mukana Itä-Euroopan slaavilaisiin kieliin siten, että kreikkalaiseen aakkostoon lisättiin merkkejä kuvaamaan slaavilaisen kielen äänteitä. Kyrillisiä kirjaimia käytetään erityisesti Bulgariassa, Venäjällä, Makedoniassa, Serbiassa ja Ukrainassa. Kuten oikeushistorioitsija *Pia Letto-Vanamo* (*Oikeuden* 1995 s. 35) sanoo, tämä jako itään ja länteen näkyy myös eurooppalaisen oikeuskulttuurin sisäisessä jaossa latinalaiseen *ius communen* maailmaan ja Bysantin Eurooppaan. Kreikka sijaitsi pitkään näiden oikeuskulttuurien leikkauspisteessä, mutta nykyään sen oikeuskulttuuri on selkeämmin jäsennettävissä länsieurooppalaiseksi, Kreikan kartografisesta sijainnista riippumatta.

Kreikan ja suomen kielen välillä on eräitä ilmeisiä eroja. Kreikka kuuluu indoeurooppalaisten kielten ryhmään, suomi taas uralilaisten kielten suomalais-ugrilaiseen alaryhmään. Kreikan historia kirjoitettuna kulttuurikielenä on suomen kielen vastaavaa huomattavasti pidempi. Suomen kirjalliselle muodolle luotiin pohja vasta 1500-luvulla *Mikael Agricolan* toimesta, vaikka puhuttuna suomen eri muodot ovat tietenkin tätä huomattavasti vanhempia. Tämän toteaminen ei kuitenkaan ole mikään kannanotto koskien suomen ja kreikan välistä suhdetta tai niiden arvostusta – tuollaisten arvostelmien teko tuskin kuuluu asialliseen oikeusvertailevaan oikeuskielestä kiinnostuneeseen tarkasteluun. Toisaalta, historialliset faktat on syytä tuntea ja tunnustaa, kunhan niistä ei tehdä perusteettomia ja oikopäätä arvottavia päätelmiä. Sitä paitsi sekä kreikka että suomi ovat sopimattomia kansainväliseen kommunikaatioon, koska puhujamäärät ovat globaalissa mittakaavassa niin pieniä.

Murteet vaikeuttavat kielen ymmärtämistä sekä Kreikassa että Suomessa. Aigeianmeren saarten lukuisat murteet ovat tunnettuja esimerkkejä, kuten

esimerkiksi *Hioksen* (Χίος), *Kreetan* (Κρήτη)[41] ja *Rodoksen* (Ρόδος) murteet, *Kyproksen* saarivaltion (Κύπρος) kreikan murteesta nyt puhumattakaan. Myös Venäjältä ja Mustanmeren Turkin puoleiselta rannikolta muuttaneiden entisten emigranttien käyttämät eräät kielimuodot (esim. Pontoksen kreikan murre, ποντιακή διάλεκτος) ovat vanhoja kreikan kielen muotoja, joiden osaaminen tämän päivän Kreikassa ei ole mitenkään itsestään selvää. Pontoksen kreikka (esim. Georgiassa) on yleiskieltä puhuvan kreikkalaisen kannalta miltei mahdotonta ymmärtää. Kirjoitetussa kielessä murteet eivät ole käytössä. On huomattava, että kielen jakautuminen aluemurteisiin on vähentynyt, standardikreikka on laajalle levinnyt ja murre-erot pienenevät edelleen. Tämä ei merkitse täydellistä yhtenäisyyttä siksi, että oikeinkirjoituksessa on edelleen variaatioita tilanne- ja kirjoittajakohtaisesti. Oikeuskielessä tämä tarkoittaa useimmiten sitä, että teksteissä saattaa olla yleiskieltä enemmän kirjakreikan vaikutteita.

Seuraavassa esitetään nykykreikan mukainen kirjaimisto ääntämisohjeineen sekä eräine poikkeuksineen. Kirjaimet ovat taulukossa kreikkalaisessa aakkosjärjestyksessä, joka poikkeaa suomalaisesta. Suomalaisen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota kirjaimiin Z, H ja X. Niiden ääntämys poikkeaa eniten latinalaisten vastineidensa ääntämyksestä. Luettelon 24 kirjaimesta 7 on vokaalia (φωνήεντα) ja 17 konsonanttia (σύμφωνα).

[41] Kreeta liitettiin Kreikkaan vasta joulukuussa vuonna 1913. Kreeta jäi osmanien vallan alle 1669 ja vapautui siitä vuonna 1898 useiden kapinayritysten jälkeen. Vaihtelevien lyhyiden vaiheiden jälkeen saari liittyi omaan kulttuuriseen ja kielelliseen emämaahansa eli Kreikkaan. Dodekanesian saaret (”tusinasaaret” eli Δωδεκάνησα), esim. Kos ja Rodos, liitettiin virallisesti Kreikan valtioon 1947. Kreetan ja Dodekanesian alueilla asuu n. miljoona kreikkalaista.

KREIKKALAISET AAKKOSET JA KIRJAIMET
Το Ελληνικό Αλφάβητο και Γράμματα

Kirjain (iso/pieni)	**Kreikkalainen nimi**	**Lausuminen suomeksi***	
Α α	άλφα	**a**lfa	a
Β β	βήτα	v**i**ta	v
Γ γ	γάμα	g**a**ma	gh (kurkku g)
Δ δ	δέλτα	d**e**lta	th (engl. th<u>i</u>s)
Ε ε	έψιλον	**e**psilon	e
Ζ ζ	ζήτα	z**i**ta	z (soinnillinen s)
Η η	ήτα	**i**ta	i
Θ θ	θήτα	th**i**ta	th (engl. <u>Th</u>atcher)
Ι ι	γιώτα	j**o**ta	i
Κ κ	κάπα	k**a**pa	k
Λ λ	λάμδα	l**a**mda	l
Μ μ	μι	m**i**	m
Ν ν	νι	n**i**	n
Ξ ξ	ξί	ks**i**	ks
Ο ο	όμικρον	**o**mikron	o
Π π	πι	p**i**	p
Ρ ρ	ρο	r**o**	r
Σ σ ς**	σίγμα	s**i**gma	s
Τ τ	ταυ	t**a**f	t
Υ υ	ύψιλον	**i**psilon	i
Φ φ	φι	f**i**	ph, f
Χ χ	χι	h**i**	ch (saks. I<u>ch</u> tai a<u>ch</u>)
Ψ ψ	ψι	ps**i**	ps
Ω ω	ωμέγα	om**e**ga	o

* sanassa paino on tummennetulla kirjaimella, ** jos kirjain on sanassa viimeisenä (esim. αστικό**ς**)

Äänteistä ja aksenteista

Suomen kielelle on tyypillistä kirjoitetun ja äännetyn kielen vastaavuus. Kreikan kohdalla on huomattava, että sanoja *lausutaan* eri tavoin kuin niiden kirjoitusasu antaisi ymmärtää. Tekstien kääntäminen erilaisia apuneuvoja käyttäen on helpompaa kuin puhekielen hallinta – teksti on ajallisessa mielessä aina *pysäytettyä*, joskaan ei staattista. Sujuva puhekommunikaatio edellyttää välitöntä ymmärtämistä, mutta samalla tarjoaa kaksisuuntaisen viestinnän mahdollisuuden eli sen, että merkityssisältöä voidaan välittömästi täsmentää. Toisaalta, teksti antaa aina enemmän aikaa kohdata ymmärtämisen haaste – tekstinymmärtäminen on hermeneutiikan perustilanne.

Esimerkkinä erityisesti puhekielen vaikeudesta voidaan mainita tavallinen ilmiö nimeltään *elisio*. Se tarkoittaa edeltävän sanan loppuvokaalin katoamista seuraavan sanan alkuvokaalin tieltä. Kirjakielessä sen tunnistaa apostrofista (απόστροφος) eli heittomerkistä (’). Oikeudellisissa teksteissä elisioon törmää harvemmin, ellei kyseinen dokumentti ole puhekielen tallenne, kuten esimerkiksi kuulustelupöytäkirja tai todistajanlausunto.

> *Esimerkkejä*. Muoto μου muuttuu muotoon μ’. ”Minä pidän” ilmaistaan kirjakielisesti muodossa μου αρέσει ja elisiomuotoisena puhekielessä μ’αρέσει. *Toinen esim.*: hän + itselle eli hänelle itselleen σε+αυτόν eli σ’αυτόν. Jälkimmäistä muotoilua tapaa myös oikeuskielessä, kuten myös από-preposition muotoa απ΄ ja σε-preposition muotoa σ΄. *Kolmas esim.*: σ’ αυτή -ilmaisu viittaa lauseessa aiemmin mainittuun (feminiinisukuiseen) seikkaan ja tarkoittaa ”siinä”, ”siihen”.

Kreikan kirjoitettu muoto ja puhuttu muoto tuntuvat suomalaisen näkökulmasta erilaisilta. Puhutun kreikan luontaisesti nopean rytmin vuoksi sanojen ymmärtäminen puheesta vaatii suomalaiselta hyvin paljon harjoitusta. Suomalainen puhe on useimmiten hitaampirytmistä ja sanat erottuvat yleensä aika selvästi toisistaan. Yksi kiintoisa piirre puhutussa kreikassa on vokaalien ja konsonanttien tiettyjen yhdistelmien kirjoitusasusta poikkeava ääntämistapa.

VOKAALIYHTYMÄT

Yhtymä	*Ääntyy*
αι	e (esim. αίτηση)
ει	i (esim. ειρκτή)
οι	i (esim. κοινοβουλευτική)
ου	u (esim. ουσία)

KONSONANTTIYHTYMÄT

μπ	sanan alussa b, sanan keskellä mb
ντ	sanan alussa d, sana keskellä nd (esim. Σύνταγμα)
γγ	sama kuin suomen äng-äänne + g
γκ	sanan alussa g, sana keskellä ng tai g
γχ	ääntyy ng tai ch

Lausumisessa on muitakin variaatioita. Esimerkiksi kirjainyhdistelmien αυ ja ευ lausuminen vaihtelee suomalaisen *av*:n ja *ev*:n sekä *af*:n ja *ef*:n välillä riippuen siitä, millaisessa äänneyhteydessä ne esiintyvät. Myös diftongit (δίφθογγοι) tuottavat tiettyjä poikkeuksia.[42] Tässä yhteydessä voidaan mainita myös *treema* (¨), joka ilmaisee kahden peräkkäisen vokaalin suhdetta ääntämisen kannalta. Siinä kaksi peräkkäistä vokaalia eivät kuulu samaan tavuun, vaan ne lausutaan erillisinä. Treema merkitään jälkimmäisen vokaalin päälle, kuten esimerkiksi Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων eli Euroopan yhteisö (”europaik**o**n kinot**i**ton”). Tässä tapauksessa treema estää muutoin käytössä olevan ”αι ääntyy e:ksi” säännön soveltamisen.

Suomen kieli on tietyssä mielessä suoraviivaista ja korutonta erityisesti ortografisesti. Niinpä kreikkalaisessa tekstissä, erityisesti kirjakreikassa, huomio kiinnittyy kirjainten muodon lisäksi kirjainten yläpuolella oleviin pieniin merkkeihin. Klassinen kreikka ei käyttänyt aksentteja, ei edes lausevälejä tai pieniä kirjaimia. Kreikassa käytetään suomesta poiketen *aksenttia* eli *korkomerkkiä*. Se ei ole käytössä vain tyylillisistä syistä, vaan sillä on tärkeä kielellinen merkitys, sillä samannäköinen sana merkitsee eri asiaa, jos paino on eri kohdassa. Vuoden 1982 kieliuudistuksesta (asetus/Διάταγμα 297/1982) lähtien on ollut käytössä vain yksi aksentti eli korko tai äänenpainomerkki (τόνος). (*Ξένους* 2003 s. xiv.) Suomeksi merkistä

[42] Esim. όι lausutaan, kuten suomen oi, koska aksentti on o:n päällä. Samoin αη/οη lausutaan kuten suomen ai ja oi.

käytetään myös nimitystä *akuutti*. Vanhemmassa kirjakreikassa niitä on enemmän, kuten myös klassisessa kreikassa. Nykyinen järjestelmä on nimeltään yhden aksentin järjestelmä eli μονοτονικό σύστημα. Foneettisesti sanoissa ei kuitenkaan pitäisi olla eroja eli sanat pitäisi periaatteessa lausua samalla tavoin kuin ennen uudistusta (*Greek* 2004 s. 32–37).

> *Akuutti*-nimellä tunnettua yksinkertaista korkomerkkiä lukuun ottamatta muut diakriittiset eli ääntämyksen eroa osoittavat merkit (*gravis, circumfleksus* / περισπωμένη) poistettiin virallisesti kreikasta. Niinpä myös henkäysmerkit (*spritus lenis* / πνεύμα ψιλή, *spritus asper* / πνεύμα δασειά) on poistettu nykykreikasta kokonaan. Muutokset näkyvät myös oikeuskielessä. Esimerkiksi Siviilikoodi oli kirjakreikaksi Αστικός Κῶδιξ ja kansankreikaksi Αστικός Κώδικας.[43] Muutokset eivät ole juristin silmään dramaattisia, kuten esimerkki τάξεως –> τάξης osoittaa (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 279). (Lingvisti voi arvioida tätä asiaa toisin.)

Kirjoitetussa tekstissä korkomerkki on tärkeä, koska se voi joskus ratkaista sanan varsinaisen merkityksen. Puhutussa kielessä koron merkitys on samanlainen – korko ilmaisee sanan äänenpainon. Jos korko on väärässä paikassa, niin sanan merkitys joko muuttuu tai siitä tulee vaikeasti ymmärrettävä. Myös intonaatiolla on merkitystä. Niinpä esimerkiksi puhekielessä nouseva intonaatio – *lause*intonaatio, ei sanaintonaatio – loppua kohden tekee toteavasta lauseesta kysymyslauseen. Koska suomessa sanojen pääpaino on yleensä sanan ensimmäisellä tavulla, tuottaa puhekreikka väistämättä tiettyjä hahmotusvaikeuksia.

> *Esimerkki.* Lause ”minulla on (oikeudellisessa mielessä) oikeus johonkin” έχω το δικαίωμα[44] muuttuu kirjoitetussa kielessä kysymykseksi lisäämällä loppuun

---

[43] Translitteroituna henkäysmerkki merkitään sanan alussa h-kirjaimella, muuten se ei näy lainkaan. (Nykykreikassa tämä ei tietenkään ole tarpeen.) Tässä yhteydessä voidaan toistaa tässä kirjassa omaksuttu kanta, jonka mukaan vertailevassa oikeustieteessä tai oikeuslingvistiikassa ei tulisi käyttää transkriptiota tai translitterointia – usein siirtokirjoitukset sisältävät virheitä ja epätarkkuuksia, jotka ovat pulmallisia käsitteelliseen täsmällisyyteen pyrkivässä oikeuskielessä. Niiltä osin kuin tässä kirjassa käytetään siirtokirjoitettuja nimiä tai sanoja, niin käytetään lähteessä esiintynyttä muotoa sellaisenaan. Erityisesti vakiintuneesti latinalaisilla kirjaimilla kirjoitettujen nimien kohdalla on vältetty yli-innokasta ”uudelleenhellenisointia” (tässä on pitkälti noudatettu *Journal of Modern Greek Studies*in soveltamaa käytäntöä).

[44] Myös harvinainen ja poikkeuksellisesti taipuva kirjakreikasta periytyvä verbi δικαιούμαι tarkoittaa samaa. Tämän muodon käyttäminen ohitetaan useimmiten käyttämällä tekstissä olevaa verbiä έχω.

kysymysmerkki (;) eli ”onko minulla oikeus (johonkin)” έχω το δικαίωμα; (Puhekielessä kysymysmuoto ilmenee siis lausemelodian noususta loppua kohden.)

Pääsääntöisesti korkomerkki merkitään siihen kirjaimeen, jolla paino on lausuttaessa.[45] Tasaiseen suomen kieleen verrattuna tämä on merkittävä ero. Juridisten termien ja käsitteiden kääntämisessä aksentilla on joskus suuri merkitys.

Esimerkki koron merkityksestä oikeuskielessä
laki = νόμος/ΝΟΜΟΣ muuttuu toiseksi, jos korkomerkki laitetaan ensimmäiseltä tavulta toiselle νομός = lääniä pienempi hallintoalue, provinssi tai vastaava.[46]

Aksentti on pulmallinen siksi, että sen paikkaa ei voi aina ennalta tietää. Koska sanan merkitys riippuu aksentin paikasta, on siihen välttämätöntä kiinnittää huomiota oikeuskieltä käännettäessä. (Sanakirjan käyttö apuvälineenä edellyttää ehdottomasti aksentoinnin huomioimista.) On sanottu, että painotus riippuu sanasta itsestään, vaikka aksentin käyttöä koskevia perussääntöjä onkin olemassa. Asiaa mutkistaa se, että isoja kirjaimia käytettäessä aksentti jätetään yleensä merkitsemättä, ellei se ole sanan aloittavassa vokaalissa. Tällöin se merkitään kuitenkin sanan ensimmäisen kirjaimen eteen, ei sen päälle (esim. **Ά**ΣΤΙΚΟΣ Κ**Ο**Δ**Ι**ΚΑΣ / **S**IVIILIK**O**ODI). Kreikkalaisessa oikeuskielessä näkyy paljon suurin kirjaimin kirjoitettuja sanoja ja lyhenteitä, joiden ymmärtämistä helpottaa kontekstin tuntemus, vaikka sekään ei aina riitä. Muiden oikeuskielten tavoin kreikka on viehättynyt teknisiin lyhenteisiin.

Muita kirjoitusmerkkejä. Suomen pistettä, puolipistettä tai kaksoispistettä vastaa rivillä ylös kirjoitettu piste (·) eli nk. yläpiste (άνω τελεία), jota käytetään usein lyhyiden lauseiden lopussa erotuksena varsinaiseen pisteeseen (.) τελεία, joka on siis samanlainen kuin suomessa. Pilkku (,) eli κόμμα on samanlainen kuin suomessa (tarkoittaa myös samaa kuin ”puolue”). Pilkun käyttö on pääsääntöisesti samanlaista kuin suomen kielessä eli sillä erotetaan pää- ja sivulauseet toisistaan. Huutomerkki (θαυμαστικό) on sama kuin suomessa (!), samoin kuin

[45] Aksentteja on vain kaksi- tai useampitavuisissa sanoissa, paitsi kysymyksissä πού, πώς ja sanassa ”tai” (ή) (*Ξένους* 2003 s. xiv).

[46] Kreikan tasavalta jakaantuu hallinnollisesti alueisiin ja saariryhmiin. Alueet ja ryhmät on jaettu 52 hallintoalueeseen (mon. νομοί). Samasta sanasta voidaan myös johtaa muita lakisanaa muistuttavia johdannaisia, kuten esim. prefekti νομάρχης.

kaksoispiste eli suoraan kääntyvä δύο τελείες (:). Samaten tavuviiva eli ενωτικό (-) on sama, kuten myös ajatusviiva (–) eli παύλα, joka on siis tavuviivaa pitempi. Käytännössä sekä suomessa että kreikassa nämä kaksi viivaa näyttävät menevän teksteissä sekaisin, joten niiden erottaminen on vaikeaa. Viivojen sekoittaminen tosin ei juuri vaikuta ymmärtämiseen.

Sanojen suvut

Oikeuskieltä, järjestelmästä riippumatta, voidaan kuvata muodolliseksi ja neutraalisuuteen pyrkiväksi. Myös tekstin laatijan persoona on usein häivytetty, ehkä oikeustieteellisiä tekstejä lukuun ottamatta. Säädösten ja tuomioistuinten kielessä käytetään paljon passiivia ja henkilötoimijoiden persoonat jätetään tarkoituksella sivuun. Nimen sijaan käytetään persoonan häivyttäviä ja henkilön roolin osoittavia ilmaisuja, kuten syytetty tai kantaja. Suomen kielessä neutraalisuuden saavuttamista edistää se, että meillä sanoilla ei ole sukuja. Yksi suomen kielen tunnuspiirteistä on se, että nimisanoilta puuttuvat kieliopilliset suvut ja artikkelit. Kreikassa tämä on toisin.[47] Nimisanat eli substantiivit erotetaan kolmeen eri sukuun, jotka ovat määräisessä muodossaan (puhuttaessa tietystä henkilöstä/asiasta) maskuliini (ο), feminiini (η) ja neutri (το). Artikkelien suvut ovat nominatiivissa epämääräisessä muodossa (puhuttaessa yleensä tai tarkoitettaessa ketä tahansa henkilöä/asiaa) ένας (ο), μία/μια (η) ja ένα (το).[48] Määräinen artikkeli (οριστικό άρθρο) on käytössä silloin, kun puheen/tekstin kohteena on jokin määrätty tai nimetty asia tai kun kyse on nimestä. Epämääräinen artikkeli (αόριστο άρθρο) on käytössä, kun puheen/tekstin kohteena on sellainen esine tai asia, jota ei ole aiemmin mainittu.

Henkilöstä puhuttaessa (hän) käytetään maskuliinista muotoa αυτός ja feminiinistä αυτή.[49] Sanojen suvun voi yleensä päätellä niiden päätteistä, mutta aina tämä ei onnistu (-ος-pääte maskuliinissa).

---

[47] Tässä mielessä kreikan kieli vertautuu hyvin kaikkiin niihin kieliin, joissa sanoilla on kolme sukua. Tässä rajallisessa mielessä erityisesti *saksan kieli* tuntuu jollain tapaa läheiseltä. Saksassa substantiivien artikkelit määräisessä muodossa ovat: maskuliini *der*, feminiini *die* ja neutri *das* sekä epämääräisessä muodossa maskuliini + neutri *ein* ja feminiini *eine*.

[48] Huom.: ένας tarkoittaa lukusanaa ”yksi”.

[49] Αυτός ja αυτή voivat viitata myös muuhun kuin henkilöön tarkoittaen ”itseä”. Esimerkiksi ilmaisu ”tällä säädöksellä” on kreikaksi κανονισμός αυτός. Sana αυτό esiintyy samassa merkityksessä kuin latinan termi *ipso*. Esimerkiksi *ipso iure* eli oikeudesta itsestään johtuen on kreikaksi αυτοδίκαια.

Asiaa tai esinettä ilmaisevan nimisanan yleisiä päätteitä (perusmuodossa)
-ος -ας -ης tai -έας / yleensä maskuliini
-α -η / yleensä feminiini
-ο -ι -μα / yleensä neutri

Lakitekstissä sanojen perusmuoto on maskuliini – se viittaa objektiivisesti molempiin sukupuoliin ja on funktionaalisesti neutraali ilmaisumuoto.[50] Tämä näkyy esimerkiksi joka/jolla/joilla-relatiivipronominin käytössä. Muoto αυτοί on käytössä silloin kun tarkoitetaan (vähintään) kahta henkilöä tai asiaa, jotka ovat molemmat suvultaan maskuliineja, toinen maskuliini ja toinen feminiini tai feminiini yhdessä neutrin kanssa. (Muoto αυτές on käytössä vain kahden feminiinin kohdalla.) Αυτά-muoto on käytössä monikollisen neutrin kohdalla, kuten esimerkiksi perustuslain 25 artiklan 1 kohdassa, jonka yhdessä lauseessa viitataan edellä oleviin oikeuksiin muodossa ”**nämä** oikeudet” tai ”**näitä** oikeuksia” eli τα δικαιώματα **αυτά**. Laajemmaksi esimerkiksi käy myös Siviilikoodin artikla, joka säätelee kotipaikan[51] määräytymistä eräässä tilanteessa.

Siviilikoodi Art. 54
”**Ne, joilla** on pysyvä nimitys julkiseen virkaan, heidän kotipaikkansa on virkapaikkakunta.”
”**Αυτοί** που έχουν διοριστεί σε ισόβια δημόσια υπηρεσία έχουν κατοικία τον τόπο όπου υπηρετούν.”

Henkilöä tarkoitettaessa sanan suvulla on merkitystä, ellei se ole neutri, vaikka kääntämisen ja tekstin ymmärtämisen kannalta sanan vartalon käytännöllinen merkitys onkin epäilemättä suurempi.

---

[50] Kyse on kielellisestä konventiosta, josta ei voi tehdä liian pitkälle meneviä päätelmiä. Esim. Kreikan perustuslain (ks. tark. jälj.) 4 artiklan eräitä ilmauksia tulkitaan niin, että ne kattavat (kielellisesti) maskuliinisesta kieliasustaan huolimatta myös naispuoliset henkilöt (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 31).

[51] Κατοικία tarkoittaa kotia, kotipaikkakuntaa. Säännöksessä (otsikko: κατοικία νόμιμη) käytetty muoto **τόπος** κατοικίας on asuin**paikka** tai tarkemmin sanottuna paikkakunta, jossa henkilö on kirjoilla. Termiä vastaa suoraan latinan *domicilium* (asua, elää: κατοικώ). Tuomioistuinten ratkaisuista – alkupään dokumentaatio-osasta – ilmenee osapuolten (kantaja, vastaaja, syytetty, asianajaja) kotipaikka κατοίκου. (Κάτοικος tarkoittaa asukasta.) Mainittakoon, että tekstissä oleva esimerkkisäännös on poikkeus siitä pääsäännöstä, että Kreikassa kaikilla on vain yksi kotipaikka, jonka henkilö normaalisti valitsee itse (ellei ole holhouksenalainen tai vapausrangaistusta kärsivä henkilö). Esimerkkisäännöksen perusteella muodostuu kuitenkin toinen nk. erityiskotipaikka, jos henkilö varsinaisesti asuu toisaalla, kuin missä virkapaikka sijaitsee. (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 47–48.)

Esimerkkejä sanan suvun merkityksestä sen kirjoitusasulle

Maskuliini	**Feminiini**	**Merkitys suomeksi**
ο καθηγητής	η καθηγήτρια	professori, lehtori (korkea aste)
ο βασιλιάς	η βασίλισσα	kuningas, kuningatar
ο φινλανδός	η φινλανδέζα	suomalainen m/n

Adjektiivi noudattaa pääsanan sukua. Seuraavassa on esimerkkisanana valtiosääntöoikeudellinen, jolla on kolme (seuraavan) sanan suvun mukaista päätettä:

Συνταγματικός	
M./ο: συνταγματικ**ός**	συνταγματικός δικηγόρ**ος** valtiosääntöjuristi (mies)
F./η: συνταγματικ**ή**	συνταγματική βασιλ**εία** perustuslaillinen (nais)monarkia
N./το: συνταγματικ**ό**	συνταγματικό δίκαι**ο** valtiosääntöoikeus (neutri)

Toisaalta on myös olemassa sanoja, jotka eivät muutu kirjoitusasultaan, vaikka viitattavan asian suku vaihtuu. Tällöin esimerkiksi henkilön sukupuolen voi päätellä artikkelista, kuten esimerkiksi sana presidentti eli ο/η πρόεδρος. Toinen esimerkki on tuomari eli ο/η δικαστής. Nämä ilmaisut ovat kuitenkin suhteellisen vähän toistuvia, eivätkä aiheuta yleensä ymmärtämisongelmaa.

Numeroista

Kreikassa on käytössä samat numerot kuin Suomessa, joten lukujen ymmärtäminen ei ole ongelma. Tämä koskee esimerkiksi päivämäärämerkintöjä oikeustapauksissa tai säädösluettelonumeroinnissa (päivä/kuukausi/vuosi). Sen sijaan tuomioistuinratkaisuissa ja säädöskielessä numerot ilmaistaan usein myös kirjoitetussa muodossa, mistä johtuen niiden kirjoitusasu on tunnettava. Erityisen tärkeitä ovat 10 ensimmäistä numeroa, koska useimmiten suuremmat luvut ilmaistaan numeroin, jolloin ymmärtäminen ei tuota ongelmia. Ohessa on Rikoskoodin erästä vankeusrangaistusta[52] koskeva esi-

[52] Rikoskoodi tuntee useita eri vapausrangaistuksen muotoja (κάθειρξη, φυλάκιση, περιορισμός σε σωφρονιστικό jne.). Näistä säädetään yleisesti Rikoskoodin artiklassa 51. Tekstissä oleva esimerkki koskee vain yhtä näistä eli φυλάκιση-tyyppistä rangaistusta. Se *ei* siis ole yleinen haarukka, jossa kaikki vapausrangaistukset liikkuisivat. Näitä vastaa-

merkki siitä, millä tavalla kirjaimin ilmoitettu numerotieto oikeuskielessä tyypillisesti esiintyy.

> **Rikoskoodi Art. 53** (Vankeusrangaistus/Φυλάκιση)
> ”Vankeusrangaistuksen kesto ei saa ylittää **viittä** vuotta, eikä olla **kymmentä** päivää lyhyempi.”
> ”Η διάρκεια της φυλάκισης δεν υπερβαίνει **τα πέντε** έτη, ούτε είναι μικρότερη **από δέκα** ημέρες.”

Monesti numeroilmaukset saattavat myös esiintyä sekamuodossa ja ilmaisutavat saattavat vaihdella samankin koodin sisällä: paikoin käytetään numeromuotoa ja paikoin sanallisesti ilmaistuja numeroita ja eräin paikoin molempia yhdessä. Yhtenäinen systemaattinen käytäntö vaikuttaa puuttuvan. Esimerkiksi tuomioistuinratkaisujen lopussa oikeudenkäyntikulujen suorittamista koskevat ilmaukset ovat sekä kirjoitetussa muodossa että suluissa numeromuodossa.

---

vat teot ovat kaikki siis rikoksia, mutta rikoksen vakavuusasteiden eri lajeja. [Englanninkielisessä kirjallisuudessa esiintyvät usein käännökset *petty offence*, *misdemeanor* ja *felony*.]

Tässä voidaan huomata saksalaisen rikosoikeuden sellainen vaikutus, joka ei ulotu Suomeen. Suomessa kun on vain yksi tällaista oikeudenvastaista käyttäytymistä/tekoa koskeva tekotyyppi, joka on yleisnimeltään *rikos*. Saksan Rikoskoodi (*Strafgesetzbuch* § 12) erottaa toisistaan kaksi tekotyyppiä: *Verbrechen* (vähintään vuosi vankeutta) ja *Vergehen* (vuotta lyhyempi vankeus tai sakkoa). Säännöksen mukaan: ”(1) ***Verbrechen sind rechtswidrige Taten**, die im Mindestmaß mit Freiheitsstrafe von einem Jahr oder darüber bedroht sind.* (2) ***Vergehen sind rechtswidrige Taten**, die im Mindestmaß mit einer geringeren Freiheitsstrafe oder die mit Geldstrafe bedroht sind.*”

KREIKKALAISIA NUMEROITA/
Ελληνικοί αριθμοί

Μηδέν	nolla		
Ένα	yksi	πρώτος	ensimmäinen
Δύο	kaksi	δεύτερος	toinen
Τρία	kolme	τρίτος	kolmas
Τέσσερα	neljä	τέταρτος	neljäs
Πέντε	viisi	πέμπτος	viides
Έξη	kuusi	έκτος	kuudes
Επτά/εφτά	seitsemän	έβδομος	seitsemäs
Οχτώ	kahdeksan	οκτώ	kahdeksas
Εννέα/εννιά	yhdeksän	ένατος	yhdeksäs
Δέκα	kymmenen	δέκατος	kymmenes
Έντεκα	11		
Δώδεκα	12		
Δεκατρία	13		
Δεκατέσσερα	14		
Δεκαπέντε	15		
Δεκαέξι	16		
Δεκαεπτά	17		
Δεκαοχτώ	18		
Δεκαεννέα	19		
Είκοσι	20		
Εικοσιένα	21		
jne.			

Τριάντα	30	Διακόσια	200
Σαράντα	40	Τριακόσια	300
Πενήντα	50	Τετρακόσια	400
Εξήντα	60	…	
Εβδομήντα	70	Χίλια	1 000
Ογδόντα	80	Δύο χιλιάδες	2 000
Ενενήντα	90	…	
Εκατόν	100		

Taulukossa ovat yleisimmät perusluvut sekä järjestysluvut yhdestä kymmeneen. Suuret luvut ilmoitetaan yleensä numeroina, jolloin niiden ym-

märtäminen tai kääntäminen ei tuota ongelmaa. Lukusanojen johdannaiset eivät yleensä vaikeuta ymmärtämistä: ensimmäiseksi = πρώτον, toiseksi = δεύτερον, kolmanneksi = τρίτον jne. Tämä johtuu siitä, että sanavartalo säilyy samana. Pitkätkin numerosarjat voidaan esittää joskus kirjoitetussa muodossa, kuten esimerkiksi ”342 493 asukasta” eli τριακόσιες σαράντα δύο τετρακόσιοι ενενήντα τρεις κάτοικοι.

Lukusanoista voidaan johtaa helposti myös uusia helposti ymmärrettäviä ilmauksia, jotka usein suomessa usein ilmaistaisiin kahdella sanalla, kuten esimerkiksi ilmaus ”kolmas maailma”, joka on kreikaksi τριτοκοσμικός (τρίτος + κόσμος). Toisenlainen esimerkki on ilmaus, joka voidaan suomessakin ilmaista yhdellä sanalla numeron sisältäen eli sana ”kaksikielinen”, joka on kreikaksi δίγλωσσος (δι + γλώσσα). Alla on eräitä muita esimerkkejä:

Lukusanojen johdoksia

πρωτο-	πρωτοετής/ensivuosi
μονο-	μονομερής/yksipuolinen
τρί-	τριήμερος/kolmipäiväinen
τετρα-	τετρασέλιδος/neljäsivuinen
πεντα-	πενταμελής/viisijäseninen

Numeroista oikeudellisesti merkittävin on ilmaisu *kolmas*.[53] Se viittaa myös oikeudellisesti merkityksellisen asian osapuoleen, ei järjestyslukuun. Kreikan siviilioikeudessa säädetään siitä, milloin syyksiluettavuus on sellaista, että se ulottuu myös kolmanteen tahoon (*Agallopoulou*, Basic 2005 s. 231). Kreikan oikeuskielessä sana kolmas τρίτος/τρίτου tarkoittaa samaa kuin meillä. Latinan ilmausta *tertius* vastaava τρίτος on maskuliinimuoto, sana taipuu pääsanan mukaan (-ος, -η, -ο). Seuraava esimerkki Siviilikoodista valaisee asiaa:

Siviilikoodi Art. 411 Kolman**nen** oikeus/Δικαίωμα τρίτ**ου**
”**Ο τρίτος έχει το δικαίωμα** να απαιτήσει την παροχή απευθείας απ΄ αυτόν που υποσχέθηκε, αν προκύπτει τέτοια θέληση των μερών που έχουν συμβληθεί ή αυτό συνάγεται από τη φύση και το σκοπό της σύμβασης.”
”**Kolmannella on oikeus** vaatia suoritusta tottelemattomalta lupauksen antajalta, jos hänen suoraan sopimuksesta johtuva etunsa sitä vaatii, eikä vaatimus suorituksesta ole sopimuksen luonteen tai tarkoituksen vastainen.”

---

[53] Tämä ei tietenkään koske vain kreikkaa, vaan myös suomea, jossa tunnetaan oikeudellinen ilmaus ”kolmas henkilö”. Esim. OikeustoimiL (228/1929) 10 §:ssä käytetään ilmausta ”tulee suhteessaan *kolmanteen* henkilöön”.

Osa lukusanoista taipuu sanojen suvun mukaan. Yksi on ένας (m), μια (f) ja ένα (n). Kolme on τρεις (m ja f) ja τρία (n). Neljä on τέσσερις (m + f) ja τέσσερα (n). Muut pienet perusluvut eivät taivu pääsanan mukaan, kuten esimeriksi lukusana ”viisi” osoittaa.

πέντε άντρες	viisi miestä (m)	
πέντε γυναίκες	viisi naista (f)	
πέντε παιδία	viisi lasta	(joiden sukupuolta ei tiedetä) [n]

Huomattakoon myös, että kreikassa käytetään vakiintuneesti kirjaimia ilmaisemaan lukumäärää. Tämä on historiallinen jäänne. Klassisessa kreikassa ei käytetty arabialaisia numeroita, vaan käytössä olivat kirjaimet. Kirjaimilla on edelleen omat käyttöalueensa, koska niillä korvataan yleensä roomalaiset numerot, joita ei juurikaan käytetä. (Tämän kirjan pääluvut on numeroitu myös käyttäen tätä merkintätapaa.) Huomaa kirjainta edeltävä ala-aksentti (,) tai kirjaimen jälkeen tuleva yläaksentti (’). Lukumäärää voidaan ilmaista sekä pienin että isoin kirjaimin. Esimerkiksi perustuslain luvut on numeroitu kapitaalikirjaimin eli ΤΜΗΜΑ Α’, ΤΜΗΜΑ Β’ jne.

Numeroilmaukset kirjaimin

α’ = 1	‘ι = 10	ρ’ = 100
,α = 1000	,ι = 10 000	,ρ = 100 000
β’ = 2	κ’ = 20	σ’ = 200
,β = 2000	,κ = 20 000	,σ = 200 000
γ’ = 3	jne.	jne.
,γ = 3000		
jne.		

Lukumäärää ilmaisevia kirjaimia käytetään myös yhdistelmissä. Tällöin ilmaisu ια’ (eli 1 + 10) tarkoittaa numeroa 11. Näitä muotoja näkyy käytettävän oikeustieteellisissä kirjoituksissa esimerkiksi silloin, kun viitataan lähdeteoksen niille sivuille, joilla normaali numerointi ei ole vielä alkanut, eli niille sivuille, joihin me suomalaisessa oikeustieteessä olemme tottuneet viittaamaan roomalaisilla numeroilla. Näin esimerkiksi viittaus στη σελίδα ιβ’ tarkoittaa suomeksi samaa kuin ”sivulla xii”. Lisäksi on huomattava, että vuosisatoja ilmaistaessa voidaan käyttää myös kapitaaleja, jolloin esimerkiksi ilmaisu τον ΙΘ’ αιώνα tarkoittaa ”18. vuosisadalla”.

β’

”Kreikkalainen ontologia on huomattava ja kaiken läpäisevä. Sanan taivutukset viittaavat niiden ontologiseen asemaan. Ruotsinkielessä näin ei ole. Ontologia ei ole yhtä näkyvä. Mikä on syksy ruotsinkielessä? Nainen vai mies? Vai jotakin siltä väliltä? Vai eikö mitään? Taivutuksetkaan eivät kerro mitään sukupuolesta. Kreikassa on toisin. Kreikkalainen universumi on näin ollen aina asuttu, kreikkalainen ei ole koskaan yksin maailmassa. Hänen suhteensa maailmaan on erilainen.”

Theodor Kallifatides
(*Uusi maa ikkunani takana* 2005 s. 37–38)

2 OIKEUSKREIKAN RAUTAISANNOS

Tässä luvussa käsitellään joitakin sellaisia oikeudellisia käsitteitä ja sanoja, joiden avulla on mahdollista valottaa oikeuskreikan ominaisluonnetta ja käyttöä. Näiden lisäksi mukaan on otettu aluksi sellaista kielioppiin liittyvää alkeistietoutta, josta on *välitöntä hyötyä* oikeuskreikan ymmärtämisessä. Tällaista ainesta ovat muun muassa eräät prepositiot ja etuliitteet sekä eräät oikeuskielessä esiintyvät yleiskieliset verbit, jotka toistuvat usein ja ovat kielen ymmärtämisen ja kääntämisen kannalta avainasemassa. Tärkeimmistä apuverbeistä esitetään myös keskeiset taivutusmuodot. Lopuksi otetaan esiin eräitä perusasioita EU-kreikasta. Jälleen on syytä painottaa, että tämä luku *ei* korvaa kreikan kielen sanakirjoja ja oppikirjoja, vaan antaa vain suppean kielellisen ja käsitteellisen valmiuden edetä seuraavan luvun Kreikan oikeutta koskeviin osiin. Tässä luvussa on tarkoitus myös luoda pohjaa kielellisten apuvälineiden käytölle. Yhdessä sanaston (luku 4) kanssa tämä luku muodostaa tukiaineksen, jonka avulla kreikankielisiä oikeuskielen lauseita voi koettaa jäsentää ja (apuvälineiden tukemana myös) avata merkitykseltään.

Sanottu käsittelytapa johtaa siihen, että esimerkiksi sellaiset kieliopilliset ilmiöt kuten aspekti, aoristi, imperfekti tai augmentti jätetään käsittelyn ulkopuolelle. Kieliopista kiinnostuneelle suosittelen tässäkin lähteenä käytettyä teosta *Greek – A Comprehensive Grammar of the Modern Language* (2004). Sanojen taivutuksessa on seuraavassa – kuten kirjassa muutoinkin

– seurattu suositun kreikan kielen oppikirjan *Τα Νέα Ελληνικά για Ξένους* (2003) linjauksia. Tässä luvussa asioiden käsittelytapa on kuvaileva, eikä esitetyllä ole minkäänlaisia normatiivisen kieliopin ulottuvuuksia tai muitakaan lingvistiikkaan suoranaisesti liittyviä tavoitteita. Koska seuraavassa kuitenkin kuvataan kreikkalaista oikeuskieltä ja käytetään eräitä kieliopillisia käsitteitä, esitys on väistämättä jonkinlaista karkeaa kuvailevaa kielioppia. Tällaisena esitys on kuitenkin rajallinen myös siinä mielessä, että seuraavassa esitetyt asiat pätevät nimenomaan oikeuskielessä eli ne ovat lähinnä oikeuskielisiä ”peukalosääntöjä”, joiden ainoa funktio on auttaa ymmärtämisessä.

Se kreikankielisen oikeustekstin ymmärtäminen, jota seuraavan esityksen on tarkoitus helpottaa, ei ole täyden kieliopillisen tai täyden tietopuolisen hallinnan varaan rakentuvaa, vaan pikemminkin kyse on perusvalmiuksista ”hermeneuttiseen keskusteluun” tekstin kanssa. Tämä vaatii ehkä lyhyen perustelun koskien sitä, millainen suhde tulkitsijan ja tekstin välillä ajatellaan (tässä) olevan. Tekstiä tulkittaessa tavoitteena on sen ymmärtäminen tekstinä, ei niinkään objektiivisena dokumenttina todellisuudesta tai historiasta ”sellaisena kuin se todella oli” (*Gadamer, Method* 1994 s. 383–389). Tällaisen hermeneuttisen ajattelutavan mukaan kaikki tekstit ja niiden kielelliset sekä muut ominaisuudet ovat sidoksissa lukijan ennakkotietoon tai esiymmärrykseen. Lukija muodostaa yleensä varsin yhdenmukaisen käsityksen tekstistä sen mukaan, mitä hän jo aikaisemmin tietää. Näin tekstin luettavuus ja ymmärrettävyys liittyvät tekstin lisäksi moniin tekstinulkoisiin tekijöihin, joiden yksi tärkeä elementti ovat vieraat kulttuuriset piirteet. (*Lehtonen, Merkitysten* 1996 s. 116.) Oikeuskielen systeeminen luonne helpottaa ymmärtämistä, koska oikeuskielen osat ovat toisiinsa (erityisesti säädöksissä) tietyssä suhteessa. Oikeuskielessä osat ovat sopusoinnussa kokonaisuuden kanssa (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 101–103).

2.1 Oikeuskielen kieliopin lyhyt oppimäärä

Rajaukset ovat vaikeita – mitä pitäisi käsitellä tai jättää pois? Kirjan rajalliset puitteet ja painotukset sekä oletetut kohderyhmät vaikuttavat valintoihin. Seuraavassa käsitellään prepositioita, etuliitteitä, sanojen johtamista, eräitä keskeisiä verbejä, genetiiviä sekä eräitä keskeisiä oikeudellisia käsitteitä. Käsittelyssä hyödynnytetään runsaasti esimerkkejä, joiden tarkoitus on avata kulloinkin esillä olevaa asiaa. Esimerkeissä olevat muut sanat

on myös käännetty, mutta jos niissä on epäselvyyksiä, voi lukija käyttää apuna luvun 4 oikeussanastoa.

Prepositioista

Prepositio on etusana, joka jäljessään olevan sanan kanssa yhdessä ilmaisee muun muassa aikaa, paikkaa tai tapaa (eli vastine suomen kielen sijamuodoille muissa kielissä). Oikeuskielen kannalta tärkeimmät prepositiot ovat σε (-ssa/ä, -lla/llä), από (-sta/ä, -lta/ä) ja για (-lle, varten, vuoksi). Ne ovat tärkeitä kääntämisen ja ymmärtämisen kannalta, mutta ymmärtämistä vaikeuttaa niiden taipuminen. Tottumattomaan silmään kreikkalainen oikeuskieli vilisee prepositioita ja prepositioiden määräisiä muotoja, jotka taipuvat pääsanansa mukaan. Sanakirjoista ei ole juuri hyötyä tilanteessa, jossa tekstin pääsanojen ”väliin jäävä aines” on oikeudellisen ymmärtämisen kannalta oleellista. Pelkkien pääsanojen kääntäminen ei useinkaan riitä, ainakaan kovin pitkälle. ”Välisanojen” ymmärtämistä helpottavat kuitenkin kohtuullisen selkeät säännönmukaisuudet. Perushavainto on, että substantiivien maskuliini- ja feminiinimuotojen (sanojen suvuista ks. luku 1.3) määräinen artikkeli muuttuu prepositioiden yhteydessä:

Maskuliini: ο –> το(ν) Feminiini: η –> τη(ν)

Artikkelin -ν-loppu säilyy (τον, την), silloin kun artikkelia seuraava nimisana alkaa vokaalilla tai konsonantilla κ, π, τ tai ξ ja ψ. Myös seuraavat yhdistelmät säilyttävät -ν-lopun: γκ, μπ, ντ, τσ, τζ.

σε/-ssa, -ssä, -lla, -llä, -lle, pitkä vokaali + n

Prepositio σε muuttaa määräiset artikkelit sulauttamalla tai yhdistämällä ne itseensä (elisio). Seuraavassa ovat tämän preposition ja määräisen artikkelin sulautetut muodot.

Maskuliini: σε + το(ν) –> στον
Feminiini: σε + τη(ν) –> στην
Neutri: σε + το –> στο

από/-sta, -stä, -lta, -ltä **για**/-lle, (jotain) varten

Ohessa on muutamia prepositioiden käyttöä valaisevia tyypillisiä ja usein toistuvia tyyppi-ilmaisuja koskevia oikeuskielisiä esimerkkejä.

Esimerkki 1. για Areios Pagoksen ratkaisulauselmaotsikko
Για τους λογούς[1] αυτούς:
Ratkaisusta (itsestään) ilmikäyvi**llä** perustei**lla** (päätetään seuraavasti):

Esimerkki 2. από Kreikan Siviilikoodi[2] (ΑΚ) Άρθρο 65 (ensimmäinen lause)
”Το νομικό πρόσωπο διοικείται **από** ένα ή περισσότερα πρόσωπα.”
”Oikeushenkilöä hallitaan yhden tai useamman henkilön **toimesta**.”
Passiivilauseen agentti ilmaistaan από-prepositiolla. [Huom.: passiivi käännetään usein aktiivisena, koska kreikan passiivia ei voi aina ilmaista (suoraan) suomeksi.]

Esimerkki 3. από, σε+τον ΑΚ Άρθρο 555 (ensimmäinen lause)
”Η παραγραφή αρχίσει **από την** παράδοση του πράγματος **στον** αγοραστή.”
”Omistusoikeus alkaa esineen toimitushetke**stä** ostaja**lle**.”
Prepositio από την ilmaisee -stä-päätteen ja feminiinisukuisen sanan määräisen muodon artikkeli taipuu ν-loppuiseen muotoon, koska substantiivi alkaa π-kirjaimella. Σε + τον ilmaisee ”kenelle” ja on käytössä -ν-loppuisessa muodossa, koska seuraava sana alkaa α-kirjaimella.

Esimerkki 4. σε + την perustuslaki (Σύνταγμα) Άρθρο 3(1)
”Επικρατούσα θρησκεία **στην** Ελλάδα είναι…”
Vallitseva uskonto Kreika**ssa** on…
Prepositio ja määräinen artikkeli σε + την yhdistyvät muotoon στην eli -ν-pääte säilyy, koska seuraava sana eli feminiinisukuinen Ελλάδα alkaa vokaalilla.

Esimerkki 5. από + τη ja τον perustuslaki (Σύνταγμα) Άρθρο 26(1)
”Η νομοθετική λειτουργία ασκείται **από τη** Βουλή και **τον** Πρόεδρο…”.
Käännös: Lainsäädäntövaltaa käyttävät parlamentti ja presidentti. [Suora käännös: Lainsäädäntötoimintaa harjoitetaan parlamenti**sta** ja presidenti**stä** käsin…]
Preposition jälkeinen artikkeli τη on ilman -ν-kirjainta, koska seuraava feminiinisukuinen sana alkaa kirjaimella β. Artikkeli τον taas säilyttää -ν-kirjaimen, koska seuraava sana alkaa kirjaimella π.

Esimerkki 6. για, από + το ΑΚ Άρθρο 7
”Η ικανότητα **για** δικαιοπραξία ρυθμίζεται **από το** δίκαιο της ιθαγένειας”.
”Oikeustoimikyky määräytyy oikeude**sta** kansalaisuuteen. / Oikeustoimikyvy**lle** on määräävää oikeus kansalaisuuteen.”
Käännös suomeen on hankala siksi, että kielellisesti on vaikeaa muodostaa

[1] Sana λόγος on tässä yhteydessä nykykreikan kannalta jäykähkö ja sillä onkin selvä kytkentä kirjakreikkaan tavalla, joka ei tässä merkitysyhteydessä kuitenkaan vaikeuta sisällön ymmärtämistä.

[2] Siviilikoodia käsitellään tarkemmin jäljempänä luvussa 3.5.

toimivaa lausetta, jonka muodot olisivat suomeksi johdonmukaisia. Tässä ongelma on ”väistetty” esittämällä lauseesta kaksi versiota, joista ylempi tuo myös suomeksi esiin από-preposition ja alempi taas για-preposition. (Ongelma on kuitenkin lähinnä kielellinen, koska käännös on oikeudellisessa mielessä varsin suoraviivainen, eikä säännöksen ymmärtäminen tuota sinänsä vaikeuksia.)

Säännöksessä prepositio για määrittää sitä, että oikeustoimikyvylle tai oikeustoimikykyä varten on määräävää oikeus kansalaisuuteen. Prepositio από ei muuta määräistä artikkelia το, joka on neutri (δίκαιο).

Muita tyypillisiä oikeuskielen prepositioita[3] ovat:

κατά	jnk mukaan	κατά ισχύουν δίκαιο = lat. *de lege lata*
με	jnk kanssa	με νόμο = lailla (”lain kanssa”)
εναντίον	vastoin, vastapäätä	έναντι των = vastoin (jotain)
εκτός	paitsi, pois lukien	εκτός αν ο τρίτος = paitsi jos kolmas
λόγω	syystä että	
μετά	jälkeen	μετά την πρόταση = esityksen jälkeen
πριν	ennen	πριν από = ennen sitä
σαν	kuten	σαν να μην έγινε = kuten sitä ei tapahdu/olisi
χωρίς	ilman	χωρίς τη θέληση = suostumuksetta (lat. *sine*)
ως	saakka, asti	ως προς τα δικαιώματα = mitä tulee oikeuksiin

Sanojen etuliitteistä

Kreikan oikeuskielessä käytetään runsaasti sanojen johtamista, kuten tietysti kreikassa yleensäkin. Ohessa esitetään johtamisesta eräitä alkeisperusteita ilman, että erotettaisiin erikseen johdintyyppejä sen mukaan, ovatko ne substantiivi-, adjektiivi- vai joitain muita johtimia. Seuraavassa koetetaan hahmottaa asian perusteita.

Olemassa olevista sanoista muodostetaan uusia sanoja lisäämällä niiden perään johdin tai lisäämällä niiden eteen etuliite.[4] Käytännössä tämä tarkoittaa myös sitä, että sanan muuttumattoman tai vähän muuttuvan perusosan eli *sanavartalon merkitys* on kreikassa oleellinen. Käsiteltäessä jäl-

[3] Oikeuskreikan prepositioiden käyttötavoissa näkyy vaikutteita kirjakreikasta. Tämä on tavanomaista muissakin tilanteissa, joissa kieltä käytetään muodollisessa viestinnässä ja muodollisissa kielenkäyttötilanteissa (*Greek* 2004 s. 405–407).

[4] Monet nykykreikan etuliitteistä ovat muinaiskreikan prepositioita, joista suuri osa ei enää ole itsenäisen preposition asemassa (*Greek* 2004 s. 179).

jempänä eräitä oikeudellisesti keskeisiä käsitteitä havainnollistetaan sanavartalon merkitystä. Tämän kirjan oikeuslingvistinen perusidea on painottaa sanavartalon merkitystä ymmärtämisessä ja kääntämisessä. Jäljempänä oleva oikeusalan sanasto (luku 4) on pyritty rakentamaan tätä yksinkertaista morfologista perusideaa noudattaen. Seuraavassa valotetaan etuliitteiden toimintaa kahden keskeisen esimerkkisanan kautta, jotka ovat παρα- ja αντι-. Useimmiten nämä toimivat *sidonnaisesti* eli ne esiintyvät muiden sanojen osina. Esimerkkisanat esiintyvät oikeuskielessä hyvin usein ja hyvin erilaisissa sanayhdisteissä.

παρα – vastoin / Esimerkki: ΑΚ Άρθρο 914
”Όποιος ζημιώσει άλλον **παρά**νομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει.”
”Joka lain**vastaisesti** vahingoittaa toista / aiheuttaa vahinkoa toiselle, on velvoitettu korvaukseen / on korvausvelvollinen.”

Παρα- viittaa toiseen sanaan kytkettynä (ja tällöin siis ilman omaa aksenttimerkkiä) jonkin vastaista tai epävirallista, kuten esimerkiksi ilmauksessa ”harmaa talous”, joka on kreikaksi παραοικονομία. Myös tyypillinen ilmaus ”noudattaa” eli βαίνω muuttuu muotoon ”toimia vastoin / rikkoa” eli παραβαίνω, joka tarkoittaa esimerkiksi ”rikkoa lakia” eli παραβαίνω το νόμο. Παρα- etuliite on tuttu myös suomeen ja moniin muihin kieliin kulkeutuneista sivistyssanoista, kuten esimerkiksi ”parapsykologia” (παραψυχολογία). Huomattakoon, että παρα-etuliitteen yhdistyessä vokaalialkuiseen sanaan se lyhentyy muotoon παρ-. Αντί- on usein liittyneenä yhteen muotoon αντίθετα, jolloin se tarkoittaa oikeuskielessä samaa kuin latinan termi *contra* (paikoin käytetään myös kreikaksi εναντίον).

αντι – vasta / Esimerkki: ΑΚ Άρθρο 808 (säännöksen viimeinen lause)
”**Αντί**θετη συμφωνία είναι άκυρη.”
”Sopimuksen **vastaisuudet** ovat pätemättömiä.”

Ennen vokaalia etuliite kirjoitetaan muodossa αντ- ja eräissä tapauksissa muodossa ανθ-.[5] Kannattaa huomata, että sanaan kytkettynä etuliitteenä prepositio voi saada merkityksiä, joita sillä itsenäisenä ei ole. Kuten jo edellä todettiin, kreikan kielen morfologisista ominaisuuksista johtuu, että siinä käytetään runsaasti etuliitteitä, jotka samaan sanavartaloon liitettyinä

[5] Harvinaisempaa ανθ-muotoa käytetään silloin kun kyseessä olisi sana, jonka alkukirjaimen päällä oli vanhassa kreikassa henkäysmerkki-aksentti (δασεία).

saavat eri merkityksiä. Yksi oikeuskielessä käytetyimmistä on α-etuliite (tai αν-), jonka avulla ilmaisun sisältö muutetaan kielteiseksi samaan tapaan kuin englannissa etuliitteiden *un-* ja *in-* sekä *im-* avulla. Tällaisten etuliitteiden hyödyntämisyhteys liittyy ilmiöön nimeltä *antonymia* eli sanojen vastakohtaisuus, joka on erityisen tyypillinen oikeuskielen ilmiö (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 177). Ohessa on eräitä esimerkkejä α- ja αν-etuliitteiden toiminnasta.

α-etuliitteen käyttöesimerkkejä sanapareittain

θεμιτός/oikeudenmukainen	αθέμιτος/epäoikeudenmukainen
ικανότητα/oikeustoimikyky	ανικανότητα/oikeustoimikyvyttömyys
κινητός/irtain (liikkuva)	ακίνητος/kiinteä (liikkumaton)
πιθανός/mahdollinen	απίθανος/mahdoton
τίμιος/kunniallinen	άτιμος/kunniaton
επίσημος/virallinen	ανεπίσημος/epävirallinen

Edellä mainittujen (παρα- ja αντι-) lisäksi ohessa on joukko oikeuskielessä tavallisia etuliitteitä:

επι- (επ+vokaali)	uudelleen	συν- (myös συμ-, συγ-)	yhteis-, yhdessä
προ-	ennen, edeltävä (lat. *pre-*)	υπο- (υπ+vokaali)	ala-, ali

Sanojen johtamisesta

Kielen synteettisyydellä on monia ilmenemismuotoja. Kreikassa käytetään paljon johtimia, joilla sanan vartaloon liitettynä saadaan aikaan erimerkityksisiä johdoksia. Esimerkiksi voidaan ottaa sana ”perustus/lain/vastaisuus”, jossa on juuri samat merkitykset ja osat kuin suomenkielisessä termissä αντι/συνταγμα/τικότητα, tosin ilmaisun eri paikkoihin jäsentyneinä (suoraan ja epäsujuvasti suomeksi: ”vastaisuus/perustuslaki/-suus”). Näitä on hyvin paljon kreikan kielessä yleensä, ja oikeuskielessäkin niitä käytetään runsaasti. Kreikan kielelle on tavanomaista, että siinä on paljon sanoja, joilla on toisiaan muistuttavia muotoja, joita saadaan aikaan johtimilla. Puhutussa kielessä ilmiö on erityisen akuutti. Kreikan kielen morfologiassa johtimilla on siis tärkeä rooli.[6] Niiden perusteellinen läpikäynti ei ole tässä tietenkään mahdollista tai edes kirjan käyttötarkoitusta silmällä pitäen tarpeellista, mutta ohessa on eräästä oikeudellisesti relevantista sanasta rakennettuja esimerkkejä, joiden avulla johtimien toimintaperiaatteita valotetaan.

---

[6] ”The system of different but related *forms*, which in Greek is mainly a matter of different endings attached to the stem of a word is the language’s **morphology**” (*Greek* 2004 s. 45).

Sanasta δίκαιο/ΔΙΚΑΙΟ eli oikeus voidaan tehdä varsin runsaasti erilaisia oikeudellisia termejä, jotka ovat tunnistettavissa sanan perusvartalon tai sen pienen muunnoksen avulla. Perusvartalon eteen liitettynä kirjain α tekee asioista taas merkitykseltään päinvastaisia tai kielteisiä, kuten esimerkiksi sanasta δίκαιο, joka voi tarkoittaa muun muassa oikeudenmukaista, tulee αδικία eli epäoikeudenmukainen tai oikeudenvastainen (vrt. lat. käsitepari: *iuria/**in**iuria*). Seuraavassa muutamia lisäesimerkkejä:

Δίκαιο	**Oikeus**
δικαιοδοσία	tuomiovallan alue
δικαιοκρισία	oikeudenmukainen ratkaisu
δικαιολογημένος	oikeutus (myös tekosyy tai selitys)
δίκαιος (m.), δίκαιη (f.) , δίκαιο (n.)	oikeudenmukainen (taipuu pääsanan mukaan)
δικαίωμα	oikeus (johonkin)

Voidaan siis huomata, että kreikan kielessä sanojen muodostaminen johtimien ja loppupäätteiden avulla on paitsi tavallista myös luontevaa. Ne muuttavat perussanan merkitystä tai muutoin modifioivat sitä. Ohessa on tyypillisiä johtimia ja esimerkkejä niiden käytöstä.

-ικος ja **-ιακός**

διοικητής –> διοικητ*ικός*	hallinto –> hallinnollinen
μέθοδος –> μεθοδ*ικός*	metodi –> metodinen

-τητα

ικανός –> ικανό*τητα*	kyky –> kyky tehdä oikeustoimia (”kykyisyys”)
σύνταγμα –> συνταγματικό*τητα*	perustuslaki –> perustuslaillisuus

Toinen kuvaava esimerkki on edellisen δίκαιο-sanan sukulainen eli sana δίκη, joka viittaa oikeudenkäyntiin tai yleensä sellaiseen asiaan, joka liittyy tuomioistuimen prosessiin.[7] Vanhassa kielenkäytössä sillä on myös muita käyttöalueita, mutta nykyaikaisessa oikeuskielessä se tarkoittaa samaa kuin latinan termi *actio* (joskus myös αξίωση, αγωγή).

Δίκη	**Tuomioistuinprosessi**
δικηγορία	lainharjoittaminen ammattina
δικηγόρος	asianajaja
δικηγορικό	asianajo- (esim. asianajotoimisto: δικηγορικό γραφείο)
δικηγορώ	harjoittaa lakia (verbi)

[7] Tuomioistuinlaitosta ja siihen liittyvää ydinkäsitteistöä käsitellään jäljempänä luvussa 3.6.

Synteettisyys vaikuttaa kielen ymmärtämistapaan. Kielen ymmärtämisen kannalta sanojen yhdistäminen voi olla hidastetekijä, koska näin tuotetaan paljon pitkiä sanoja, joissa on useita eri osia. Suomenkielisen voi olla vaikea ymmärtää niitä, olipa käytössä kääntämisen apuvälineitä tai ei. Toisaalta tämä ilmiö on tuttu suomalaiselle juridiikalle meille tutumman saksan kielen kautta, jossa sanoja yhdistämällä muodostetaan välillä varsin työläästi avautuvia käsitteitä (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 63–64).[8] Ilmiö on tuttu myös suomen kielestä. Etuliitteiden, sanavartaloiden ja loppujohtimien muodostama kielellinen verkosto voi olla vaikea, vaikkei sanoja edes taivutettaisi niin paljon kuin suomen kielessä. Episteemisesti kreikan ja saksan ymmärtäminen ovat suomalaiselle hyvin samanlaisia asioita, vaikka kirjainmerkistö ja sanojen kielellinen ei-sukulaisuus antaisi ehkä muuta odottaa.

Eräitä keskeisiä verbejä

Sanakirjat antavat verbeistä yleensä pelkän perusmuodon, josta ilmenevän sanavartalon pohjalta verbin voi useimmiten ymmärtää. Epäsäännöllisesti taipuvien verbien kohdalla tämä ei aina toimi. Suomalaiselle on hankalaa, että nykykreikassa ei ole infinitiiviä eli sitä muotoa, joka ilmaisee vain perusmuodon täsmentämättä tekijän persoonaa. Tämä vaikuttaa kielellisten apuvälineiden käyttöön. Verbin perusmuoto (nk. sanakirjamuoto) kreikassa on aktiivin indikatiivin preesensin ensimmäinen persoona eli minämuoto: ”luen”, ”teen”, ”menen” jne. Tästä huolimatta varmempi tie oikeaan tulokseen olisi tutustua verbien taivutusmuotoihin, joita useimmat sanakirjat eivät anna. Kreikassa verbien eri persoonamuodoille on omat persoonapäätteensä, minkä vuoksi verbin edessä ei ole välttämätöntä käyttää persoonapronominia. Se, että tunnistaa usein toistuvien verbien taivutuksen, helpottaa ymmärtämistä. Säädöstekstissä käytetään yleisimmin persoonapronominin yksikön kolmatta muotoa eli hän/hänellä/hänelle sekä monikon muotoa he/heillä/heille.

Verbien erilaisia taivutusmuotoja on useita, joten niitä on hyödyllistä käsitellä tässä yhteydessä. Seuraavassa asiaa valotetaan eräiden oikeudellisesti keskeisten verbien avulla. Ensiksi käsitellään kahta oikeuskielessä

[8] Varsin tyypillinen saksalainen juridiikan sana on *Schuldrechtsmodernisierungsreform* eli ”velvoiteoikeudennykyaikaistamisuudistus”. Kreikan kielessä on runsaasti juuri tämän tyyppisiä sanayhdisteitä.

tärkeää ja paljon toistuvaa verbiä, jotka ovat *olla* ja *olla jollakin* merkityksessä ”omistaa” (eli ”omata”, jonka korvaa suomessa omistusrakenne: -lla/llä + (yks. 3. persoonassa) olla-verbi).[9] Olla-verbi taipuu jokseenkin epäsäännöllisesti, mutta omata-verbi taipuu säännönmukaisesti, eli kun sen lopusta erotetaan persoonapääte, jäljelle jää verbin vartalo.[10] Kreikassa verbeillä on useita kirjoitusmuotoja, joiden hallintaa vaikeuttaa se, että säännönmukaisuuksista huolimatta niistä esiintyy myös vaihtoehtomuotoja. Tämä ilmiö, jota kutsutaan kirjoitusasun vaihteluksi (πολυτυπία) ei ole omiaan helpottamaan oikeuskreikan ymmärtämistä. Omata-verbin persoonapäätteitä voi sen sijaan soveltaa hyvin monien verbien taivutuksessa säännönmukaisuuden ansiosta, mutta päätteet eivät käy läheskään kaikkiin taivutusmuotoihin.

Είμαι – olla

Preesens		**Imperfekti**	
Ενικός αριθμός	Yksikkö		
Είμαι	minä olen	ήμουν	minä olin
Είσαι	sinä olet	ήσουν	sinä olit
Είναι	hän/se on	ήταν	hän oli
Πληθυντικός αριθμός	Monikko		
Είμαστε	me olemme	ήμασταν	me olimme
Είστε (myös: είσαστε)	te olette	ήσασταν	te olitte
Είναι	he ovat	ήταν	he olivat

Έχω – ”omata, omistaa”, olla jollakin (preesensin persoonapäätteet ohessa *kursiivilla*)

Preesens		**Imperfekti**	
Έχ*ω*	minulla on (-ω)	είχα	minulla oli
Έχ*εις*	sinulla on (-εις)	είχες	sinulla oli
Έχ*ει*	hänellä/sillä on (-ει)	είχε	hänellä/sillä oli
Έχ*ουμε*	meillä on (-ουμε)	είχαμε	meillä oli
Έχ*ετε*	teillä on (-ετε)	είχατε	teillä oli
Έχ*ουν*	heillä/niillä on (-ουν)	είχαν	heillä/niillä oli

[9] Myös verbi ”olla olemassa” tai ”ei ole olemassa” (υπάρχει/δεν υπάρχει), jonka suoraa vastinetta suomessa ei oikeastaan ole, on käytössä sekä oikeuskielessä että yleiskielessä. Oikeuskielessä ja muutoinkin se vastaa hyvin saksan kielen sanaa *Sein*.

[10] Έχω-verbillä on erityisasema oikeuskielessä siksi, että se on usein apuverbinä, mutta viittaa usein myös oikeudellisesti tarkassa mielessä omistamiseen eli se vastaa latinan termiä *habeo*.

Esimerkki olla- ja omata-verbeistä oikeuskielessä:

> **Siviilikoodi Art. 34**
> ”Κάθε άνθρωπος **είναι** ικανός **να έχει** δικαιώματα και υποχρεώσεις.”
> ”Jokaisella ihmise**llä on** kyky **omata** oikeuksia ja velvollisuuksia.” (Suora käännös: ”Jokainen ihminen **on kykenevä omaamaan** oikeuksia ja velvollisuuksia.)

Säännös kuuluu Siviilikoodin yleiseen osaan. Se on perussääntö, joka määrittelee sen, kenellä on lähtökohtaisesti oikeustoimikyky eli siis kyky omata oikeusjärjestyksen tarkoittamia oikeuksia ja velvollisuuksia.[11] Edellisessä esimerkissä είναι-verbi kiinnittää tuon ominaisuuden jokaiseen **ihmiseen** (κάθε **άνθρωπος**). Έχω-verbi puolestaan yhdistää ”jokaiseen ihmiseen” να-partikkelin avulla (να = historiallisesti ’jotta’, ja tekee sitä seuraavasta verbistä infinitiivin) kyvyn omata oikeuksia tai velvollisuuksia. Yleislausekkeen muotoon kirjoitettu säännös ei tuota vaikeuksia suomalaiseen lakikieleen tottuneelle – päinvastoin, säännöksen lyhyys ja täsmällisyys sekä lauserakenne tuntuvat oikeuskulttuurisesti varsin läheisiltä. Έχω-verbin käyttö on hyvin lähellä suomen kielen omistusrakennetta; lakitekstissä ja oikeuskielessä on usein käytössä tähän perustuvia muotoiluja: ”**Kenellä / se, jolla on** oikeus (johonkin)” (**αυτός που έχει** το δικαίωμα να), ”kolmas osapuoli, **jolla on** oikeus (johonkin)” (ο τρίτος **που έχει** το δικαίωμα να) tai ”sama oikeus **on sillä, joka**” (το ίδιο δικαίωμα **έχει αυτός που**).

Olla-verbin ja omistamista ilmaisevan verbin yhteydessä on usein myös *kieltomuoto,* joka tekee näiden verbien / lauseen sisällöstä kielteisen.[12] Kieltomuotoa *δεν – ei* ei käytetä yksinään, vaan se esiintyy verbin yhteydessä, yleensä ennen verbiä.[13] Esimerkkinä ei-kieltosanan käytöstä voidaan ottaa Siviilikoodin perheoikeuden osaan kuuluva yleislauseke:

---

[11] Säännöstä täsmentää samantyyppinen normi kuin meillä. Sen (Siviilikoodin artiklat 127–129) mukaan erotetaan erilaisia oikeustoimikyvyn (ικανότητα) asteita: täysi oikeustoimikyky, rajoitettu oikeustoimikyky ja oikeustoimikyvyttömyys.

[12] Esimerkiksi väitelause Kostas **on** petoksentekijä ”ο Κώστα **είναι** απατός”, muuttuu muotoon Kostas **ei ole** petoksentekijä ”ο Κώστα **δεν είναι** απατός”.

[13] Toinen kieltomuoto on όχι, mutta oikeuskielessä sillä on δεν-muotoa vähemmän käyttöä, koska se tarkoittaa pelkästään ”ei”, kun taas δεν-muoto esiintyy hyvin yleisesti lauseissa apuverbinä. (Isolla kirjoitettuna ΌΧΙ/Όχι viittaa päivämäärään 28.10.1940, jolloin Kreikka kielsi italialaisia joukkoja tulemasta alueelleen ja sanoi siis Ei. Päivä on suuri kansallinen juhla- ja vapaapäivä.)

Siviilikoodi Art. 1548
”Υιοθεσία υπό αίρεση ή προθεσμία **δεν** επιτρέπεται.”
”Ehdollinen tai määräaikainen adoptio **ei ole** sallittu.”

Säännöksessä oleva sääntö on muotoa ”ei ole sallittu”. Toinen vaihtoehto olisi tietenkin ilmaista asia sanomalla, että ehdollinen (υπό αίρεση) tai määräaikainen (προθεσμία) adoptio on kielletty (απαγορεύεται). Kieltomuoto δεν tekee kuitenkin yleensä ilmaisun kielteiseksi hyvin helposti ymmärrettävällä tavalla: ”**ei ole** oikeutta (johonkin)” (**δεν έχει** το δικαίωμα). Oikeuskielen yleiset ominaisuudet eli normatiivisuus ja usein myös käskevä kieltävyys tekevät δεν-sanasta varsin käyttökelpoisen. Huomattakoon, että se lyhenee usein muotoon δε (esim. futuuripartikkelin/futuurin θα-tunnuksen yhteydessä, eli ”δε θα”).

Hyvin yleinen lakiteksteissä ja virallisessa oikeuskielessä käytetty verbi on määrätä eli ορίζω. Se taipuu samoin kuin έχω-verbi edellä. Kielteinen muoto muodostetaan helposti δεν-sanan avulla (δεν ορίζεται). Määrätäverbiä käytetään yleisesti ilmauksissa ”laki määrää” tai ”laissa määrätään” eli νόμος ορίζω.

Perustuslaki Art. 80(2)
”**Νόμος ορίζει** τα σχετικά με την κοπή ή την έκδοση νομίσματος.”
”Rahan lyöminen ja julkaiseminen/levittäminen tapahtuu **lain määräämällä tavalla**.”

Lakitekstissä käytetään määrätä verbiä myös suhteellisen runsaslukuisissa ristiviittauksissa muodossa ”kuten artiklassa X määrätään”.

Perustuslaki Art. 30(1)
”…**όπως ορίζεται** στα άρθρα 32 και 33.”
”…**kuten** artikloissa 32 ja 33 **määrätään**.”

Joka, jolla – kenellä, kellä

Kreikassa on periaatteessa kaksi tapaa ilmaista ”joka” tai ”mikä”. Molemmat ovat relatiivipronomineja eli viittaavat johonkin toiseen lauseen sanaan tai koko lauseeseen. Ensimmäinen näistä on kreikaksi που ja toinen on όποιος (myös kysymyssanana ”kuka?). Που-muoto ei taivu, mutta όποιος taipuu suvun ja luvun mukaan eli sillä on kolme eri päätteistä muotoa: maskuliini -ος, feminiini -α ja neutri -ο. Όποιος on siinä mielessä tyypillisempi, että se tarkoittaa lakitekstissä ”ketä tahansa” eli sitä, josta

käytetään ilmaisuja ”joka” tai ”jolla”. Που on käytössä epäitsenäisesti siten, että se on lauserakenteen vaatima välisana. Tyyppiesimerkki on perustuslain valan vannomista koskeva artikla 13 (5): ”Yhtäkään valaa ei vannota ilman lakia, **joka** määrää valan muodosta” eli ”Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, **που** ορίζει και τον τύπο του.” Που voi viitata oikeuskielessä tyypillisesti kehen tahansa eli ”kuka tahansa” on αυτός που, joka tarkoittaa samaa kuin όποιος. Alla olevat esimerkit kuvaavat puolestaan όποιος-sanan tyypillisiä käyttöyhteyksiä.

οποίος joka/jolla/kuka/kellä/kenellä (f. **οποία**, n. **οποίο**)

Esimerkki 1. AK Άρθρο 901 (säännöksen alku)
”(Se) **Jolla** on esineen haltijaan kohdistuva vaatimus…”.
”**Όποιος** έχει σχετικά με κάποιο πράγμα αξίωση του κατόχου του…”.

Esimerkki 2. Perustuslain Art. 35 (3)
”**Se** asetus, **jolla** määrätään…”.
”Το διάταγμα **με** το **οποίο** προκηρύσσεται… ”.

Genetiivistä

Genetiivin avulla ilmaistaan omistamis- ja kuulumissuhteita. Se vastaa siis kysymykseen ”kenen” tai ”minkä”. Sen avulla ilmennetään myös kahden tai useamman asian kuulumista yhteen eli kyse on kuuluvuussuhteen ilmaisemisesta. Kreikan genetiivi-sijamuodon hallinta on usein välttämätöntä säännösten kääntämisen tai muun ymmärtämisen kannalta. Omistamista ilmaisevista pronomineista eli possessiivipronomineista tärkeimmät ovat oikeuskielen kannalta ne, jotka ovat objektivoituja eli ”hänen” (του, της, του) ja ”heidän” (τους). Muodot ”minun” (μου) tai ”sinun” (σου) tai ”meidän” (μας) tai ”teidän” (σας) eivät ole oikeuskielessä keskeisimpiä. Omistamista ja jollekin kuulumista ilmaisevat muodot ovat yksikössä maskuliinissa του, feminiinissä της ja neutrimuodossa του.[14]

Esimerkki 1. του +- ου + -ου AK Άρθρο 63 / otsikko: Έγγραφο για τη σύσταση Peruskirja / perustamiskirja
”Η συστατική πράξη, το καταστατικό ή ο οργανισμός **του** νομικ**ού** προσώπ**ου** συντάσσονται εγγράφως.”
”Oikeushenkilö**n** perustamistoimi, peruskirjan ja organisaation luominen, tehdään kirjallisesti.”

[14] Kreikassa on erikseen sijamuoto genetiivi (nominatiivin, akkusatiivin ja vokatiivin lisäksi), ja του, της sekä του ovat genetiivin määräiset artikkelit.

Esimerkki 2. της + -ς ΑΚ Άρθρο 66 (alkuosa)
”Μέλος **της** διοίκησης δεν δικαιούται να ψηφίσει, αν η απόφαση αφορά…”.
”Hallinno**n** jäsen ei ole kelpoinen äänestämään, jos päätös koskee…”.

Esimerkki 3. του + της + του ΑΚ Άρθρο 10 Νομικό πρόσωπο
”Η ικανότητα **του** νομικού προσώπου ρυθμίζεται από το δίκαιο **της** έδρας **του**.”
”Oikeushenkilö**n** oikeustoimikyky määräytyy **sen** perustamishetke**stä**.”
Του-genetiivillä ja pääsanojen (mask. oikeus/νόμος, neut. henkilö/πρόσωπο) -ου päätteillä muodostetaan ilmaisu ”oikeushenkilön oikeustoimikyky”. Της-genetiivillä muodostetaan yhdessä sanan έδρας kanssa ilmaisu ”perustamishetkestä”, kun taas lauseen viimeinen sana του viittaa ilmaisuun ”sen” (perustamishetkeen).

Monikkoilmaisuissa artikkeli on των, samoin kuin pääsanan sijapääte on sitä mukaileva -ων. Monikossa genetiivi-ilmaukset ovat samat pääsanojen suvuista riippumatta. Oheiset esimerkit selvittävät asiaa. Ensimmäisessä on monikkomuotoja ja toisessa on sekä monikollinen että yksiköllinen muoto.

Esimerkki 4. των + -των ΑΚ Άρθρο 65 (toinen lause)
”Όταν η διοίκηση είναι πολυμελής, αν δεν ορίζεται κάτι άλλο στη συστατική πράξη ή στο καταστατικό, οι αποφάσεις λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία **των** παρόντ**των**.”
”Silloin kun hallintoa (oikeushenkilön) hoidetaan monihenkilöisesti, niin päätökset tehdään läsnä olevie**n** yksinkertaisella enemmistöllä, ellei perustamistoimella tai perustamiskirjalla ole muuta määrätty.”

Esimerkki 5. των + -ων + του + -ου ΑΚ Άρθρο 15
”Οι περιουσιακές σχέσεις **των** συζύγ**ων** διέπονται από το δίκαιο που ρυθμίζει τις προσωπικές σχέσεις τους αμέσως μετά την τέλεση **του** γάμ**ου**.”
”Puolisoi**den** omaisuuksia hallitaan avio-oikeuden perusteella henkilöiden suhteet järjestävän avioliito**n** astuttua voimaan.”
Των + -ων -muodolla ilmaistaan ”puolisoiden”. Του + -ου -muodolla ilmaistaan ”avioliiton”.

Kuvailevan karkean kieliopin lopuksi

On selvää, ettei edellä ollut typistetty rautaisannos ole laisinkaan riittävä. Se kattaa hyvin minimaalisen alueen. Toisaalta yhdistettynä luvun 4 sanastoon, kreikan kielen kerroksiin ja merkistöön (luku 1) sekä konteksti- ja substanssilukuun (luku 3) se täyttänee tässä kirjassa sille asetetun tehtävän. Näiden lisäksi valotetaan oikeuskielen toimintaa ja keskeistä sanastoa eräiden esimerkkisanojen välityksellä, joita käsitellään seuraavaksi.

2.2 Eräitä avainkäsitteitä

ΣΥΝΤΑΓΜΑ vs. Σύνταγμα / perustuslaki vs. konstituutio (valtiosääntö)

Yksi vertailevan valtiosääntöoikeuden kiintoisimpia terminologisia havaintoja liittyy siihen, että miltei kaikissa eurooppalaisissa kielissä tunnettu valtiosääntöä tarkoittava latinalainen sana *constitutio* erikielisine toisintoineen on kreikan kielessä täysin toinen. Silmälle välittömästi paljastuva ilmiasu onkin poikkeava, mutta se ei ole koko totuus asiasta. Kreikan tasavallan perustuslaki on nimeltään Hellaksen perustuslaki eli Σύνταγμα της Ελλάδας.[15] Termi ei kuitenkaan ole ollut kovin pitkään käytössä. Vuoden 1822 itsenäisen Kreikan valtion ensimmäinen väliaikaiseksi tarkoitettu valtiosääntöasiakirja ei nojannut syntagma-käsitteeseen, vaan oli nimeltään Väliaikainen Kreikan valtion hallitusmuoto eli Προσώπων Πολίτευμα της Ελλάδας. Siinä oli käytössä Aristoteleen *Politiikka*-teoksesta tuttu ilmaus πολίτευμα, joka voidaan parhaiten kääntää hallitusmuodoksi[16]. Samantyyppinen terminologinen askel, siis hallitusmuodosta perustuslakiin, otettiin Suomessa vuonna 2000, kun siirryimme hallitusmuodosta perustuslakiin.

Sanan kantamuoto πολιτεία tarkoittaa myös valtiota tai osavaltiota. Sen latinalainen vastine *civitas* on samalla tavoin monikäyttöinen, koska sekin voi viitata valtioon, osavaltioon tai yleisemmin tuollaisen kokonaisuuden hallintoon. Esimerkiksi Amerikan **Yhdys**vallat eli **United** States of America on kreikankielellä **Ηνωμένες** Πολιτείες της Αμερικής (lyh. ΗΠΑ). Πολίτευμα viittaa taas valtion sijaan hallintotavan erityiseen muotoon tai järjestämiseen eli sananmukaisesti hallitusmuotoon (engl. *form of government*, lat. *forma gubernandi*) eli valtion päätöksentekorakenteisiin, insti-

---

[15] *Syntagma* on myös kielitieteellinen käsite ja se viittaa useasanaiseen lauseopilliseen kokonaisuuteen. Kyse on sanajoukosta, joka muodostaa osan suuremmasta syntaktisesta yksiköstä eli syntagmasta. Tällaisessa kielellisessä syntagmassa sanat saavat arvonsa tai niiden merkitys suhteessa muihin merkkeihin määräytyy siinä, että ne eroavat edeltävistä ja seuraavista sanoista (*Lehtonen, Merkitysten* 1996 s. 126). Tässä yhteydessä käsitettä ei tarkastella tässä merkityksessä lainkaan. [Kreikkalainen kantasana tässä on συντακτικό, joka viittaa kielelliseen syntaksiin (συντακτικός = syntaktinen)].

[16] Nykykreikkalaisessa lakikielessä (esim. perustuslaissa) käytetään myös suomenkielisen ilmauksen ”hallitusmuoto” suoraa vastinetta **μορφή** του πολιτεύματος eli ”hallituksen **muoto**”.

tuutioihin ja menettelyihin. **Monarkkinen** hallitusmuoto/systeemi on näin siis **μοναρχικό** πολίτευμα ja demokraattinen hallitusmuoto taas δημοκρατικό πολίτευμα. Juridisesti täsmällisempi käsite perustuslaki eli Σύνταγμα (saks. *Grundgesetz*, ruots. *grundlag*) säätelee myös näitä asioita, mutta siihen liittyy kiinteästi ajatus siitä, että valtiollisesta järjestysmuodosta säädetään yhdessä laissa, jonka säätäminen, muuttaminen tai kumoaminen on menettelyllisesti vaikeampaa kuin tavallisten lakien. Perustaltaan käsitteet perustuslaki ja σύνταγμαξ ovat siinä mielessä samanlaisia, että ne viittaavat pääasiallisesti *muodollisesti* olemassa olevaan tietyn normihierarkkisen aseman omaavaan kirjoitettuun normijoukkoon. Tällainen ilmaus on englannin ja ranskan ilmausta *constitution* merkityssisällön osoittamisen kannalta oikeudellisesti tarkkarajaisempi.

> Terminologinen ja käsitteellinen yhtyminen tapahtuu ilmaisussa ”konstitutionalismi”, jossa yhdistetään valtiomuotoa ja perustuslakia tarkoittavat sanat kaksiosaiseksi ilmaukseksi συνταγματικό πολίτευμα. Suora käännös kreikasta suomeen kattaa varsin hyvin konstitutionalismin perusidean: *perustuslaillinen hallitusmuoto* eli poliittinen järjestelmä, jossa perustuslailla on keskeinen rooli vallankäytön rakenteiden ja poliittisen prosessin sääntelijänä. Vaikka englanniksi myös käännös *constitutional form of government* olisi mahdollinen, sinänsä oikea ilmaisu *constitutional constitution* osoittaa sisäisen tautologiansa vuoksi sen, että englannissa, jossa ei ole juridisesti täsmällistä vastinetta sanalle perustuslaki, tilanne on kielellisesti hankalampi.

Havainto kreikankielisen peruskäsitteen erilaisuudesta on siksi kiintoisa, että niin monessa muussa tapauksessa kreikan kieli (muinaiskreikka) on toiminut läntisen tieteen ja latinalaisia ilmaisuja sisältävän oikeustieteenkin kielen lähtökohtana. Tämän vuoksi *constitutio*-termistä tehty saksankielinen toisinto *Verfassung* (oikeastaan ”*Staatsverfassung*”) ja siitä ruotsin kielen (ruots. s*tatsförfattning*) kautta suomeen tullut ”valtiosääntö” ovat kiintoisuudeltaan toista luokkaa – niillä ei yksinkertaisesti ole vastaavaa kulttuurihistoriallista painoarvoa. Antiikin Kreikan tutkimuksessa on käytetty myös termiä πολιτεία tarkoittamaan samaa kuin valtiosääntö, mutta nykykreikassa se viittaa pikemminkin juuri hallitusmuotoon (sananmukaisesti μορφή του πολιτεύματος), ja σύνταγμα on se, mitä nykyoikeustieteessä ja oikeuskielessä tarkoitetaan oikeudellisella ja kirjoitetulla valtiosäännöllä, erityisesti perustuslailla. Voidaan pohtia, mahtaako olla Aristoteleen poliittisen filosofian vahvaa vaikutusta, että erityisen näkyvästi valtioon, julkisoikeuteen ja politiikkaan liittyvä käsitteistö on siirtynyt pitkälti sellaisenaan näitä asioita tutkiville tieteenaloille englannissa ja latinalai-

sissa kielissä, vai johtuneeko tämä roomalaisen valtiosääntöoikeuden kehittymättömyydestä (siis roomalaiseen siviilioikeuteen verrattuna).

Aristoteleen teoksessa *Politiikka* (n. 340 eaa.) esiintyy oikeiden valtiomuotojen hyväksyttävät perusmuodot sekä niiden vääristymät. Oikeita eli yhteiseen hyvään pyrkiviä valtiomuotoja ovat kuninkuus (Βασιλεία), aristokratia (Αριστοκρατία) ja kansalaisvaltio (Πολιτεία). Vääristyneitä eli hallitsijan tai hallitsevan ryhmän etua kohtuuttomasti korostavia valtiomuotoja ovat tyrannia (τυραννία), harvainvalta eli oligarkia (ολιγαρχία) ja demokratia (δημοκρατία), joista viimeisin tarkoitti Aristoteleella samaa kuin sivistymättömien massojen valtaan perustuva hallitusmuoto. Aristoteelinen käsitteistö ei tunnista nykykreikan termiä perustuslaki eli σύνταγμα.

Σύνταγμα on (morfologian näkökulmasta) yhdyssana, jossa on kaksi osaa: prepositio συν ja verbi τάσσω. Τάσσω tarkoittaa pohjan tai perustan asettamista, ja se voi myös tarkoittaa johonkin tiettyyn järjestykseen asettamista. Verbi συντάσσω tarkoittaa laittaa järjestykseen. (Se voi myös viitata yleisemmin kirjoittamiseen, nimenomaan jonkin laatimiseen kirjoittamalla.[17]) Σύνταγμα vertautuu myös saksankielen termiin *Grundordnung*. Prepositio συν tarkoittaa ”jonkun / jonkin kanssa”. Näin kreikan valtiosääntöä tarkoittava sana merkitsee siis ”kirjoittamalla muodostettu perusta” eli termi täyttää valtiosääntöoikeudellisen funktionsa erinomaisen hyvin, selvästi paremmin kuin suomalainen valtiosääntö, jonka suora (ja valtiosääntöisesti epäkelpo) käännös olisi ”κρατικό διάταγμα” tai ”διάταγμα τους Κράτους”.[18] Oleellista on havaita, että σύνταγμα on luonteeltaan **kirjoitettua** eli erikseen asetettua oikeutta (lat. *ius **scripta***, δίκαιο **γραπτό**).

Valtiosääntöoikeudellisesti relevantti terminologinen merkitys liittyy siihen, että σύνταγμα tarkoittaa adjektiivina ’perustava’ samassa mielessä kuin ranskan ja englannin kielen sana ”constituent”. Tietyssä mielessä

---

[17] Edellisessä luvussa kohdattiin sana συντάσσω juuri tässä merkityksessä esimerkissä, joka oli otettu Siviilikoodin artiklasta 63. Siinä kyse oli ”**perustamisesta** kirjoittamalla” (έγγραφο για τη σύσταση, **συντάσσονται** εγγράφως).

[18] Kreikan kieli tuntee myös termin καταταστικό, joka viittaa myös konstitutionaaliseen eli perustavaa laatua olevaan perustamis**asiakirjaan** (esim. καταταστικός **χάρτης**, eng. *constitutional **charter***). Καταταστικό viittaa myös esim. yhdistyksen tai muun oikeushenkilön kuin valtion perussääntöön. Tällainen χάρτης on esim. se, joka laaditaan kirjoittamalla kun perustetaan yhdistys (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 63–64). Se voi viitata myös esimerkiksi (kansainväliseen) perussääntöön, kuten esimerkiksi kansainvälisen rikosoikeustuomioistuimen **perussääntöön**, joka on το **Καταστατικό** του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

σύνταγμα yhdistää saksalaisen *Grundgesetzin* ja ranskalais-englantilaisen *constitutionin*. Valtiosääntöoikeudesta riippumaton Σύνταγμαν määritelmä voi tosin myös tarkoittaa systemaattista kokoelmaa, kuten esimerkiksi vuonna 1335 thessalonikilaisen *Matteus Blastares* (Ματθαίος Βλαστάρης) -nimisen munkin laatimaa kanonisen oikeuden koonnosta *Syntagma Canonum* (kreikaksi aakkosellinen kokoelma eli Σύνταγμα κατά στοιχείων), joka perustui aiempien kirjoittajien hajallaan olleisiin teksteihin.[19] Myöhemmin Syntagman ei-kirkollisia osia siirtyi Balkanin alueen eri – bysanttilaisia vaikutteita saaneiden – oikeuskulttuurien käyttöön. Sen osista ilmestyi käännöksiä 1500-luvulla bulgariaksi ja 1600-luvulla venäjäksi. Tässä yhteydessä σύνταγμα liittyy nimenomaan oikeuteen ja tarkoittaa kokoelmaa säännöksiä, jossa on mukana jokin systemaattinen ulottuvuus, eli säännökset eivät ole hajallaan, kuten esimerkiksi case-kokoelmassa. Voidaankin olettaa, että σύνταγμα on peräisin nimenomaan ortodoksisen kirkon kanonisen oikeuden terminologiasta, vaikka se onkin jo irronnut tuosta merkitysyhteydestä kreikan nykyisessä oikeuskielessä.

Käsitehistoriallisesti voinee myös kohtuullisen turvallisesti olettaa, että Bysantin käsitteistö on näiltä(kin) osin siirtynyt nykykreikkalaiseen oikeuskieleen *muuntuneessa muodossa*. Merkitys ennen ja merkitys nyt ovat osoitus ajallisesta homonymiasta. Homonymialla on yleensä ja myös tässä useita ulottuvuuksia. Σύνταγμα voi tarkoittaa myös kielioppia eli sitä, että kielenkäytön säännöt ovat olemassa ja että ne on voitu koota jonkinlaiseksi kokonaisuudeksi. Nykykreikan σύνταγμα on nimenomaan *perustuslaki*, mutta kielivivahteen siinä on mukana myös ajatus järjestyksestä tai järjestelmästä.

> *Esimerkki.* Perustuslakia säätävä valta *constituent power* (engl.) / *pouvoir constituant* (ransk.) / *verfassunggebende Gewalt* (saks.) olisi siis kreikaksi συντακτική εξουσία tai συνταγματικό κράτος, kun taas tavallinen valtiosääntöoikeuden tarkoittama lain**säädäntö**valta on νομο**θετική** λειτουργία. Molemmat ovat Kreikan parlamentin säädösvaltaan kuuluvia säädöksiä, mutta tavallisen lain säätämismenettely on muotovaatimuksiltaan kevyempää kuin perustuslain eli samoin kuin Suomessa.

---

[19] Kreikaksi koko teoksesta käytetään yleensä nimitystä *Nomokanon* eli Νομοκανών – νόμος/laki ja κανών/sääntö. Se muodostaa kanonisen tai yleisemminkin kirkollisen oikeuden koosteen, jossa on kanonisen oikeuden lisäksi myös sellaista siviilioikeudellista normistoa, joka koskee yleensä kirkkoa mutta myös muuta väestöä. (*Tinnefeld, Intellectuals* 2004.) (Ks. tark. jälj.)

Νόμος vs. Δίκαιο / laki vs. oikeus

Lain ja oikeuden välinen käsitteellinen peruserottelu toimii kreikassa samoin kuin suomessa. Laki/νόμος (monikossa νόμοι) viittaa oikeuskielessä säädettyyn Kreikan tasavallan kansanedustuslaitoksen säätämään laki-nimiseen säädökseen (lyh. N.). Yksi käsitehistoriallinen perusseikka voidaan panna tässä kohtaa merkille. Νόμος oli jo antiikin Kreikassa maallinen, ei uskonnollinen asia. Suppeat lakikokoelmat olivat Platonin aikaan yleensä hakattuina kiveen ja nähtävillä kaupunkivaltioiden linnoitetuissa keskustoissa. Tuollainen laki voidaan kääntää *Thesleff*in (*Platon* 1989 s. 383) tavoin ilmaisuilla ”järjestely” tai ”sovittu järjestys”; se ei siis ole luonnonoikeutta. Oikeuskielessä νόμος on nimenomaan asettua, säädettyä oikeutta, joka rinnastuu suoraan saksankielen sanaan *Gesetz*. Latinassa sitä vastaa *lex*. Νόμος voi myös tarkoittaa yleisesti lainsäädäntöä, jolloin myös asetustason säädökset kuuluvat sen alaan. Käyttötapa on näiltä osin samanlainen kuin Suomessa: laki *aineellisessa* merkityksessä. Sekin on samoin kuin Suomessa, että sanaa νόμος voi käyttää myös **luonnon**lain (**φυσικός** νόμος) yhteydessä. Terminologis-historiallisesti voidaan huomata, että νόμος viittaa oikeuskielessä säädettyyn lakiin, joka on luonteeltaan maallinen erotuksena kirkon kaanoneista (yks. κανόνας, mon. κανόνες).

Νόμος/δίκαιο sanaparin toinen osapuoli oikeus eli δίκαιο toimii myös samoin kuin suomessa – se viittaa yleisesti oikeaan ja oikeudenmukaiseen.[20] Se siis rinnastuu saksan sanaan *Recht* ja latinan sanaan *ius*. Kreikan oikeuskielen yksi tärkeimmistä tämän sanan johdannaisista on termi oikeus eli δικαίωμα. Se tarkoittaa oikeutta (johonkin), ja sillä on sama merkitys kuin ranskan ilmaisulla *droit subjectif* tai saksan ilmaisulla *subjektives Recht*. Niinpä ei ole yllätys, että suomeksi sanan δικαίωμα suora vastine on subjektiivinen oikeus. Sanojen Δίκαιο ja δικαίωμα taustalta löytyy (ilmeisesti; tässä mennään spekulaation puolelle) sama kantasana δίκη, josta oikeutta tarkoittavat monet erilaiset johdannaiset on johdettu. Sana vastaa pitkälti suomen sanaa ”oikea” tai ”oikeusprosessiin liittyvä”, joista voidaan myös

[20] Myös sana θέμις (Themis) viittaa samaan kuin oikeus/oikea, mutta oikeuskielessä se on harvinaisempi ilmaisu. sana viittaa varhaiseen kreikkalaiseen mytologiaan ja jumalattareen, joka oli tulen jumalolento ja *Prometheuksen* (Προμηθέας) äiti. *Themis* oli titaani, joka tunsi oraakkelit ja lait, joten hän esiintyi tarinoissa hyveen ja oikeuden ilmentymänä. Sanan johdannainen θεμιτός tarkoittaa laillista, reilua ja legitiimiä. Esimerkiksi ilmaisu legitiimi / oikeudenmukainen taloudellinen valta on θεμιτό κέδρος.

johtaa suomen kielessä uusia merkityksiä. Samantyyppinen sanojen johtamistapa näyttää toimivan myös – tässä kohden – latinassa: *ius* – *ius**titia*** / δίκαιο – δικαιο**σύνη**. Nämä huomiot ovat terminologisia, ja on kyseenalaista, saisiko näiden sanojen etymologis-filosofisesta analyysista irti mitään sellaista, jolla olisi käyttöarvoa koetettaessa ymmärtää nykyaikaisen Kreikan valtion voimassa olevaa oikeusjärjestelmää. Oleellista on huomata käsite-erottelu laki/oikeus ja niiden vastaavuus suomen kielessä.

Laki/oikeus-erottelun vastaavuudesta suomessa ja kreikassa johtuu, että myös eräät idiomaattiset ilmaisut kääntyvät suoraan kreikasta suomeen, kuten esimerkiksi ”hänen sanansa on **laki**” (ο λόγος του είναι **νόμος**). Sanaparin toisesta osapuolesta eli kantasanasta δίκη johdetaan myös esimerkiksi ilmaisut ”olla oikeassa”, ”kääntyä oikealle”, ”oikeuslaitos”, ”oikeuden**mukainen”** (δίκαι**ος**), ”epäoikeudenmukainen”. Kreikan laki-sana eroaa asetus-sanasta pitkälti samalla tavalla kuin suomessa: laki voi olla paitsi eduskunnan säätämä laki niminen säädös myös luonnonlaki, mutta *asetus* (διάταγμα) voi nimensä mukaan olla vain asetettua, positiivista oikeutta. Myös perustuslaki eli σύνταγμα on säädetty, kun taas hallitusmuoto voi olla myös syntynyt ilman erillistä säätämistointa. Διατάζω-verbi tarkoittaa käskeä, määrätä tai antaa määräyksiä. Sana sisältää samanlaisen aktiivista tekemistä ilmaisevan ulottuvuuden kuin suomen sana ”asettaa”. Niin νόμος kuin διάταγμα ovat luonteeltaan asetettua eli positiivista oikeutta – molemmat ovat yleisessä mielessä siis *säädännäistä normistoa* (νομοθετικό διάταγμα). Termi διατάζει on lakiteknisessä käytössä sama kuin suomen sana säännös. Esimerkiksi perustuslain 12 (3) artiklan mukaan ”Edellisiä **säännöksiä** sovelletaan (analogisesti) myös” eli ”**Οι διατάζεις** της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως…”.

Sivujuoni: laki ja -nomia-pääte

Kreikan kielen laki-sana on toiminut johtimena monien eri kielten sanoille, joilla on -nomy-pääte. Esimerkiksi englannin kielessä on hyvin paljon tällä päätteellä varustettuja sanoja (esim. eco*nomy*, taxo*nomy*). Myös suomessa on käytössä kreikkalaisperäisiä sivistyssanoja, joiden perusta on νόμος-sanassa (tai sen monikkomuodossa νομοί), kuten esimerkiksi ergonomia tai astronomia. Juridiikan kannalta tärkein lienee autonomia (αυτός = itse, omaperäinen + νόμος –> ”omalakinen”, ”säännöt itselleen antava” ≈ autonominen).

Oikeuskielen kannalta sanapari νόμος/δίκαιο on tärkeä sanojen perussisällön vuoksi mutta myös siksi, että niistä voidaan johtaa suuri joukko oikeudellisen kielen ymmärtämisen kannalta tärkeitä substantiiveja, adjektiiveja ja verbejä. Sanavartaloiden tunnistamisessa ne ovat oikeuskielessä tärkeitä. Alla on muutamia esimerkkejä, jotka demonstroivat sitä, millaisia johdannaisia ja sanontoja näistä tärkeistä perussanoista voidaan johtaa. Oheisen listan ei ole tarkoitus olla kattava, vaan pikemminkin suuntaa-antava morfologian yleiseen toimintalogiikkaan liittyen. Samoja sanoja ja ilmauksia löytyy myös tämän kirjan sanasto-osasta sekä säännös- ja oikeustapausesimerkeistä.

Eräitä tyypillisiä ilmauksia

νομιμοποίηση	= laillistaminen, lainmukaiseksi tekeminen
νομιμότητα	= legaliteetti, ahtaassa mielessä lainmukainen
νομιμοφροσύνη	= lain mukaan, lain määräämällä tavalla
νομοθεσία	= lainsäädäntö
νομοθέτης	= lainsäätäjä
νομιμότητα	= legaliteetti (myös σύννομο)
νομικιστής	= legalisti
νομομαθής	= laintuntija (oikeusoppinut, oikeustieteilijä)
Νομική	= oikeustieteellinen tiedekunta

Eräitä tyypillisiä laki-liitynnäisiä sanontoja

παραβαίνω του νόμο	= rikkoa lakia
άγραφος νόμος	= kirjoittamaton laki (tapaoikeus)
περνώ νόμο	= säätää laki
σύμφωνα με τον νόμο	= lain mukaan, lainmukaisesti (lain kanssa koherentilla tavalla)
ισχύων νόμος	= voimassa oleva laki

Κανένας vs. καθένας / ei kukaan vs. kaikki (jokainen)

Ilmaisuja ”jokainen” tai ”jokaiselle” (tai ”kaikki”, ”kaikille”) käytetään erityisesti oikeuksia sisältävissä normeissa, kuten esimerkiksi perustuslain eräissä perusoikeussäännöksissä, jotka sisältävät subjektiivisen oikeuden. Useat Kreikan perustuslain perusoikeuslukuun kuuluvat säännökset alkavat ilmaisulla **Καθένας** έχει δικαίωμα eli ”**jokaisella** on oikeus”. Ilmaisun jokainen kantasanaa kaikki/κάθε käytetään oikeuskielessä runsaasti esimerkiksi kun ilmaistaan kieltoja, oikeuksia tai velvollisuuksia. Καθένας on perussanasta ”kaikki” tehty henkilöä koskeva johdos (-ένας-johdin il-

maisee henkilökytkennän), ja κάθε-sanaa taas käytetään muissa kuin ihmistä ilmaisevissa yhteyksissä. Säädöskielessä on paljon esimerkkejä κάθε-sanan käytöstä henkilöä tarkoittavissa johdannaisissa. Kielteinen muoto ”ei kenelläkään” tai ”ei keneltäkään / keltään” (kielto ei-sanassa, ei varsinaisesti pronominissa) on käytössä esimerkiksi perusoikeussäännöksissä erityisesti silloin, kun ilmaistaan julkisen vallan toiminnan rajoja negatiivisessa muodossa. Esimerkiksi on otettu seuraavassa perustuslain artikla 8.[21]

Perustuslaki Art. 8 (1)
”**Κανένας** δεν στερείται χωρίς τη θέληση του το δικαστή που του έχει ορίσει ο νόμος.”
”**Keneltäkään** ei saa suostumuksetta riistää oikeutta lain määräämään tuomariin/tuomariin, josta määrää laki.”

Myönteinen muoto ”kaikilla” on käytössä esimerkiksi perusoikeuksissa, kun ilmaistaan se, mistä Suomen perustuslaki käyttää muotoa ”jokainen” tarkoittaen kaikkia. Myös Siviilikoodissa käytetään runsaasti vastaavia muotoiluja. Esimerkkinä on seuraavassa perustuslain artikla 5 (5).

Perustuslaki Art. 5(5) (alkuosa säännöksestä)
”**Καθένας** έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας.”
”**Jokaisella** on oikeus terveyden ja geneettisen henkilöllisyyden (identiteetin) suojaan.”

Esimerkki EU:n piiristä: eurooppalainen hyvän hallintotavan säännöstö

Kreikka on Suomen tavoin EU:n jäsen. Jäsenyys vaikuttaa molempien maiden oikeuteen hyvinkin syvällisellä tavalla (ks. tark. jälj.). Vaikutus näkyy myös molempien maiden oikeuskielissä, erityisesti käsitteistössä. Tähän liittyy se erityinen piirre, että EU-kielessä yritetään yleensä tietoisesti välttää, muun muassa sekaannusvaaran vuoksi, puhtaasti kansallisia ilmauksia. EU:n aiheuttamat samankaltaisuudet – aineelliset ja rakenteelli-

[21] Asiallisesti säännös pitää sisällään saman säännöksen kuin Suomen perustuslain 21.1 §:ssä oleva määräys siitä, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Molempien taustalta löytyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen Art. 6 ja sen sisältöä täsmentävä ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö.

set – helpottavat Kreikan oikeuden ymmärtämistä.[22] Samoin EU:hun liittyviä kreikkalaisia tekstejä on kohtuullisen helppo ymmärtää asiayhteyden vuoksi. Joissain kohdin on kuitenkin tehty kansallisia erikoisratkaisuja, joita on vaikea ymmärtää terminologisen monikielisen vertailunkaan perusteella, kuten esimerkiksi muissa kielissä (paitsi esimerkiksi saksan kielessä) varsin kattavasti esiintyvä *direktiivi* eli kreikaksi οδηγία osoittaa.[23] Asiaan liittyy myös oikeuskieltä koskeva ulottuvuutensa, jota tässä käsitellään hyvää hallintoa EU:n piirissä koskevasta säännöstöstä otetun esimerkin avulla. Tarkoitus ei ole kertoa EU-kreikasta yleensä, vaan nimenomaan valaista tämän ulottuvuuden avulla kreikkalaista kansallista oikeuskieltä. Oikeuslingvistisesti kannattaa huomata, että EU-kreikalta puuttuu kirjakreikkalainen aiempi (historiallisesti aito tai välitön) perusta.

On syytä huomata, että Kreikan oikeuskielen käsitteet eivät ole läheskään aina samoja kuin EU-oikeudessa, vaan käsitteellistä huojuntaa esiintyy. Tämän ei silti pitäisi vaikeuttaa EU-oikeuskielen ymmärtämistä, koska EU-kreikka on tavallista nykykreikkaa (siis kansankreikkaa). Esimerkiksi Kreikan perustuslain käsite perusoikeus on ”perustuslailli**nen** oikeus” (συνταγμα**τικό** δικαίωμα) ja perustuslain perusoikeusluvun otsikko on ”yksilölliset ja **sosiaaliset/yhteisölliset** oikeudet” (ατομικά και **κοινωνικά** δικαιώματα), kun taas EU:n perusoikeuskirja puhuu ”**perustavaa laatua olevista** oikeuksista” (Χάρτη **Θεμελιωδών** Δικαιωμάτων). Lisäksi EU-oikeudessa voi miltei aina hyödyntää vertailevan oikeuslingvistiikan lähestymistapaa, mikä tietenkin helpottaa EU-oikeuskreikan ymmärtämistä.

EU-kieleen voi tosin liittyä sen yleinen, jäsenvaltion oikeuskielestä täysin riippumaton kapulakielisyys, joka tekee siitä vaikeampaa ymmärtää kuin kansallinen kieli. EU:n oikeuskielessä säännökset käännetään jäsenvaltioiden kansallisille kielille, mutta siitä huolimatta niiden taustalla oleva vieras oikeuskulttuuri vaikeuttaa sekä maallikon että asiantuntijan ymmärtämistä (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 47). Kreikan kohdalla kokemukset ovat tosin *päinvastaiset*, mikä johtunee siitä, että kirjoittaja tässä tarkastelee oi-

---

[22] Tässä yhteydessä kannattaa huomata EU-termipankki *Eurodicautom*, josta löytyy juridista ja muuta EU-termistöä useimmilla EU:n virallisilla kielillä mukaan lukien kreikka (http://www.europa.eu.int/eurodicautom/Controller). Termipankkia ei kuitenkaan enää päivitetä.

[23] Verbi οδηγώ tarkoittaa ohjata, opastaa tai johtaa (johonkin). Yleiskielessä ilmaus οδηγός tarkoittaa ohjaajaa tai opasta. Saksan ilmaus *Richtlinie* pitää sisällään saman ajatuksen, mutta siinä on mukana täsmentävä *Richt*, jonka avulla saadaan aikaan viittaavuus oikeuteen (kuten myös hollannin kielen vastaavassa ilmauksessa).

keuskreikkaa ja Kreikan oikeutta ulkopuolisen näkökulmasta. Kreikkalaisen juristin, jolla saattaa olla pitkä tausta kirjakreikassa, kokemus saattaa olla toisenlainen. Suomen kohdalla voi EU-kielen ajatella olevan mieluumminkin hankalampaa ja kapulakielisempää kuin tavanomaisen oikeus- ja virkakielen (siis suomalaisen lukijan näkökulmasta, jonka odotushorisontti määräytyy hänen oman järjestelmänsä kontekstista käsin).

Vuonna 2001 Euroopan parlamentti hyväksyi käyttöön **oikean/hyvän** hallintotavan säännöstön (Ο Ευρωπαϊκός Κώδικας **Ορθής** Διοικητικής Συμπεριφοράς). Se on normisto, jota EU:n toimielinten ja laitosten sekä niiden hallintojen ja virkamiesten tulee noudattaa suhteissaan kansalaisiin. Säännöstön tarkoituksena on konkretisoida ja esittää yksityiskohtaisemmin se, mitä vuoden 2000 Nizzan perusoikeusjulistuksen eli ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΥΡΟΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (2000/C 364/01) perusoikeus **hyvään** hallintoon (Άρθρο 41 · Δικαίωμα **χρηστής** διοίκησης) pitää sisällään, eli mitä se tarkoittaa hallintokäytäntöön sovellettuna. Säännöstö toimii pääasiallisesti Euroopan oikeusasiamiehen ohjenuorana tämän tutkiessa hallinnollisia epäkohtia, se ohjaa **oikeusasiamiehen** (Ο Ευρωπαίος **Διαμεσολαβητής**) toimintaa tämän arvioidessa EU:n hallinnon ja toimielinten toimintaa.[24] Säännöstön teksti koostuu 27 artiklasta, joiden pituus vaihtelee hyvin lyhyistä lauseen mittaisista (Art. 11) muutaman numeroidun kohdan sisältävään yksityiskohtaisempaan säännökseen (Art. 22, joka koskee tiedusteluja ja jossa on 5 kohtaa). Kieleltään ja tyyliltään se on sekä tyypillistä EU-suomea että tyypillistä EU-kreikkaa, joskin se on yleiseltä selkeydeltään tyypillistä EU-kieltä parempaa.

Säännöstön artikla 3 koskee säännöstön asiallista soveltamisalaa. Sen ensimmäinen kohta, joka on tässä valittu käännösesimerkiksi, täsmentää sen milloin ja mihin suhteisiin säännöstöä sovelletaan ja mikä on säännöstön suhde muuhun asiaa koskevaan erityiseen sääntelyyn. Seuraavassa esitetään saman säännöksen suomenkielinen, kreikankielinen ja englanninkielinen versio.

---

[24] Euroopan oikeusasiamies on *mediator*-tyyppinen välittäjä ja sovittelija, josta käytetään eri termiä kuin Kreikan oikeusasiamiesinstituutiosta (ks. tark. jälj.). (Διάμεσος tarkoittaa paitsi ”keskellä olevaa” myös samaa kuin ”interventio” tai trigonometrian termi ”mediaani”.) Funktionaalisesti molemmat ovat tosin samantyyppisiä elimiä eli ne käsittelevät kanteluita (καταγγελία), jotka koskevat yleisesti hallinnollisia epäkohtia (κακοδιοίκηση). [Jäljempänä Kreikan vastaavasta kansallisesta instituutiosta puhuttaessa käytetään termiä ombudsman.]

Art. 3(1) Suomenkielinen teksti:
”Tämä säännöstö sisältää hyvän hallintotavan **yleiset periaatteet, joita sovelletaan** kaikkiin toimielinten ja niiden hallinnon ja yleisön välisiin suhteisiin, **jolleivät** ne kuulu **erityisten määräysten** piiriin.”

Art. 3(1) Kreikankielinen (virallinen) teksti:
”Ο Κώδικας περιέχει **γενικές αρχές** ορθής διοικητικής συμπεριφοράς **οι οποίες εφαρμόζονται** σε όλες τις σχέσεις των θεσμικών οργάνων και των διοικήσεών τους με το κοινό, **εκτός** εάν αυτές διέπονται από **ιδιαίτερες διατάξεις**.”

Art. 3(1) Englanninkielinen teksti:
”This Code contains **the general principles** of good administrative behaviour **which apply** to all relations of the Institutions and their administrations with the public, **unless** they are governed by **specific provisions**.”

Vertaamalla näitä kolmea eri muotoilua huomaa, että ne tarkoittavat asiallisesti samaa. Suuria ja ratkaisevia eroja ei ole. Tästä huolimatta niiden kielelliset muotoilut ovat toisistaan hiukan poikkeavia. Suomenkielinen ja englanninkielinen versio vaikuttavat hyvin pitkälti samanlaisilta sekä muotoilultaan, tyyliltään että ilmauksiltaan ja käsitteistöltään – myös aktiiviset avainsanat sisältää/contains ja jolleivät/unless vastaavat toisiaan samoin kuin muut keskeiset käsitteet: tämä säännöstö/this code, hyvän hallintotavan yleiset periaatteet/the general principles of good administration, joita sovelletaan/which apply jne. Näiden kahden erikielisen version vastaavuus on kaikissa suhteissa erinomaisen selkeä. Sama koskee pitkälti myös artiklan ranskankielistä versiota, joka on äärimmäisen lähellä englanninkielistä muotoa.[25]

Sen sijaan kreikkalainen versio on muotoiltu eräin kohdin hiukan toisin. Seuraavassa on sen asiasisällöllinen käännös suomeksi:

Art. 3(1) Kreikankielinen (tähän käännetty) teksti:
Tämä Koodi sisältää oikean hallintotoiminnan (ορθής διοικητικής συμπεριφοράς) yleiset periaatteet, joita sovelletaan kaikkien instituutioiden toimielinten ja laitosten kaikissa suhteissa yleisöön (σε όλες της σχέσεις), ellei (εκτός) niistä säännellä (διέπονται) erityissäännöksissä (ιδιαίτερες διατάξεις).[26]

---

[25] Lakienglannin ja lakiranskan käsitteelliset ja rakenteelliset yhtäläisyydet tekevät ranskan- ja englanninkielisistä versioista suomea ja englantia läheisemmät: contains/contient, the general principles/les principes généraux, which apply/qui s’appliquent, relations/relations, the Institutions/des institutions, their administration/leurs administrations, with the public/avec le public, governed by/soient régies ja specific provisions/des dispositions spécifiques.

[26] Säännöstössä (Art. 4) ”toimielin” tarkoittaa yhteisön toimielintä/laitosta: όρος ”**όργανο**” σημαίνει κοινοτικό όργανο (yhteisön **toimielin**) ή οργανισμός. Sana όργανο viittaa orgaaniin välineellisessä mielessä; instrumenttina.

Tässä ei ole tarkoituksena moittia sujuvaa suomenkielistä versiota, jota ei alun perin (tietenkään) käännettykään kreikasta, vaan tuoda esiin oikeuskielen moninaisuuteen liittyviä väistämättömiä ilmiöitä sellaisessa monikielisessä oikeusyhteisössä kuin EU, nimenomaan kreikan kannalta. Pienet erot eivät tässä tapauksessa muuta säännöksen sisältöä, mutta tuovat tiettyjä lisävivahteita (esim. hyvä vs. oikea, hallintotapa vs. hallintotoiminta, määräys vs. säännös). Säännöstö sisältää, lukuisten EU asiakirjojen tavoin, muitakin kiintoisia kielellisiä vivahde-eroja, kuten esimerkiksi lyhyestä oikeudenmukaisuutta koskevasta (Δικαιοσύνη) artiklasta 11 voidaan huomata:

> Virkamiesten on toimittava puolueettomasti, oikeudenmukaisesti ja **kohtuullisesti**.
> The official shall act impartially, fairly and **reasonably**.
> Ο υπάλληλος ενεργεί αμερόληπτα, δίκαια και **λογικά**.

Erikielisistä versioista huomaa, että kreikkalainen ja englantilainen versio ovat yhteneväiset. Suomenkielinen versio on viimeiseen ilmaisuun ”kohtuullisesti” saakka myös täysin yhteneväinen näiden kanssa. Englannin ”reasonably” voidaan ymmärtää siten, että se viittaa kohtuullisuuteen, mutta sen voidaan ymmärtää tässä yhteydessä myös viittaavan järkeen (engl. *reason*) eli virkamiesten järjelliseen ja tolkulliseen toimintaan. Ranskankielisen version ilmaus vastaa pitkälti sisällöltään englantilaista (ransk. *raisonnable*). Englannin common law’n perustavaa laatua olevassa *Wednesbury*-ennakkotapauksessa vuodelta 1948 määritellään *unreasonableness* seuraavasti: se on sellainen viranomaisen tai tuomioistuimen tekemä päätös, joka on ”so unreasonable that no reasonable authority could reach”. Tällainen päätös on pohjimmiltaan lainvastainen, koska se on mielivaltainen (engl. *arbitrary*) tai järjenvastainen (engl. *irrational*).[27]

Kreikan ilmaus λογικά viittaa selkeästi juuri tähän jälkimmäisenä mainittuun englannin- ja ranskankieliseen merkitykseen eli se tarkoittaa järkeä

---

[27] *Wednesbury*-kriteeri on moniosainen. Siinä kysytään, edistikö päätös legitiimiä intressiä, olivatko keinot oikeita suhteessa tavoitteeseen (suhteellisuusperiaate), olisiko sama tavoite voitu saavuttaa pienemmällä toimella/rajoituksella/käskyllä ja, onko päätös argumentoitu sekä looginen. Vaatimus voidaan tiivistää muotoon: ”all powers and duties must be exercised reasonably”. Vaikka testin yhtenä osana on myös kohtuullisuus, se pyrkii ennen kaikkea poistamaan päätökset, jotka ovat luonteeltaan irrational: ”no sensible person who had applied his mind to the question could have arrived at”. *Associated Provincial Picture Houses Ltd. v Wednesbury Corp*. [1948] 1 KB 223.

tai tolkkua, mutta yleisesti myös rationaalista ja loogista (λογική, λογικό).[28] Kuten *Gadamer* (*Hermeneutiikka* 2005 s. 15) huomauttaa, niin klassisen kreikan kantailmaisu λόγος (latinaksi ilmaisua λόγος vastaa suoraan käsite *ratio*) voidaan puheen sijaan kääntää myös järjeksi, koska ”olioiden itsensä järki voidaan esittää ja välittää tässä erityisessä mielessä puheen muodossa, jota voidaan nimittää arvostelmaksi tai väitelauseeksi”. Tässä mielessä kreikkalainen ja suomalainen säännös poikkeavat hitusen toisistaan, koska suomalaisessa hallinto-oikeudellisessa kontekstissa säännöksessä oleva kohtuullisuus viittaa hallinto-oikeudellisesti kohtuullisuusperiaatteeseen ja kreikankielinen versio tuntuisi viittaavan virkamiehen toiminnan järkevyyteen ja loogisuuteen tai yleisemmin virkamiestoiminnan *tolkullisuuteen*, joka on pelkkää kohtuullisuutta laajempi asia. (Toki järkevään ja tolkulliseen virkatoimintaan kuuluu yhtenä osana myös kohtuullisuus.)

Vaikka EU onkin mahdollisuuksiensa rajoissa luonut uutta yhtenäistä oikeuskieltä Eurooppaan, on muistettava, että oikeuskielet poikkeavat aina toisistaan, eikä yhtä ainoaa oikeaksi kuvattavaa oikeuskieltä ole olemassakaan, kuten *Marcus Galdia* (*Juridisten* 2003 s. 21) huomauttaa. EU:n oikeuskielen kohdalla on myös syytä muistaa se, että se on hyvin erilaisten oikeuskielten, hallintokulttuurien ja oikeudellisten tekstien kirjoittamistapojen eräänlainen sulatusuuni. *Anu Sajavaara* (*Oikeuskielet* 1999 s. 134) kirjoittaa EU:n oikeuskielestä seuraavasti:

> ”… jäsenvaltiot edustavat ainakin kolmea erilaista oikeusjärjestelmää ja jokainen jäsenvaltio tuo mukanaan eurooppalaiseen yhteistyöhön oman oikeuskielensä ja -kulttuurinsa … EU-virkamies käyttää … sitä oikeudellista ajattelua ja ilmaisutapaa, jonka hän on omaksunut kotimaassaan, koulutusympäristössään ja aikaisemmissa työpaikoissaan. Eurokieli syntyy tämän kulttuurien kohtaamisen tuloksena.”

Sajavaaran tekstin kirjoitushetken jälkeen EU on saanut 12 uutta jäsenvaltiota, jotka edustavat postsosialistista oikeutta, joten tilanne ei ole ainakaan muuttunut aiempaa yksinkertaisemmaksi. Kuten oikeusvertailun ja kansainvälisen yksityisoikeuden asiantuntija *Michael Bogdan* (*Komparativ* 2003 s. 5) huomauttaa, juridisen terminologian kääntäminen on erityisen pulmallista, kun työskennellään monikielisten juridisten tekstien kanssa

---

[28] Englannin ja kreikan merkitysten yhtenäisyys ilmenee puhekielisen ”tulla järkiinsä” ilmauksen kautta: έρχομαι στα **λογικά** μου eli to come to one’s **senses**. Tai ”tuossa ei ole järkeä”, it does not make **sense** eli δεν είναι **λογικό**.

monikielisessä yhteisössä tai ollaan tekemisissä sellaisten kansainvälisten sopimustekstien kanssa, jotka on laadittu usealla virallisella kielellä. Tähän ei ole lisättävää: kääntäminen ja vieraan oikeuskielen ymmärtäminen *on* erityisen pulmallista mainituissa tilanteissa – vieraan kielen lisäksi saman kielen kansallinen käyttötapa voi poiketa siitä kielestä, mitä käytetään kansainvälisissä yhteyksissä (esim. nk. euroranska). Käytännössä tiedetään, että EU:n sisälle on syntynyt monikielisen ympäristön ja kansainvälisten elinten omien instituutioiden, normistojen ja sisäisten käytäntöjen sekä hallintokulttuurin paineessa omintakeisia kielenkäyttötapoja, jotka poikkeavat kansallisista kielenkäyttötavoista. Varmaankin on niin, että kaikki jäsenvaltioiden kansalaiset tietävät, millaisia asioita EU-jargon (tai kreikkalaisperäisemmin fraseologia eli φρασεολογία) tarkoittaa.

γ’

”…on lakikieltä, joka ei ole yhtä muinaista kuin vanhoissa kahdentoista taulun laeissa ja pyhissä laeissa, mutta vähän vanhempaa kuin nykykielemme, jotta se nauttisi suurempaa arvonantoa. Sellaista ilmaisutapaa noudatan kaikessa suppeudessaan, jos vain kykenen. En kuitenkaan esitä lakeja täydellisinä – sehän olisi loputon tehtävä – vaan ainoastaan ydinajatukset.”

Marcus Tullius Cicero
(*De Legibus*/*Laeista* 2004 s. 70–71)

3 KREIKAN VALTIO- JA OIKEUSJÄRJESTYS

Edelliset luvut ovat keskittyneet kreikan kieleen, sen merkistöön, joihinkin perustavanlaatuisiin kielioppiasioihin sekä käsitteisiin ja kääntämisen yhteydessä esille tuleviin eräisiin kysymyksiin, jotka liittyvät vieraan merkistön synnyttämään ymmärtämishaasteeseen. Myös Kreikan historiaa on paikoin sivuttu ja mukana on ollut myös esimerkkejä oikeuskielestä sen luontaisissa käyttöyhteyksissä. Tässä luvussa kielipainotteisuus katoaa ja käsittely siirtyy Kreikan oikeuteen, oikeusajatteluun ja oikeushistoriaan. Lukuun sisältyy myös tuomioistuimia, niiden toimintaa sekä juristikuntaa ja oikeustiedettä koskevia osuuksia. Tämän aineellisen käsittelyn rinnalla kulkee koko ajan kreikan oikeuskielen leksikaalinen ja terminologinen lisäperspektiivi, jonka kautta esitetään esimerkein sekä kielellisten kommenttien ja täsmennysten muodossa oikeuskielen ymmärtämistä avaavaa ainesta. Erona aikaisempaan nyt oikeuden konteksti määrää käsittelytavan, ei kieli. Tarkastelun suunta on siis oikeudesta kieleen päin.

Kontekstin tärkeys vieraan oikeuden ymmärtämisessä

Edellisessä luvussa nostettiin esiin useissa kohdissa tarve ymmärtää Kreikan oikeuden kontekstia: oikeuden yhteiskunnallisia, historiallisia, kielellisiä ja poliittisia kytkentöjä ja taustoja. Oikeuslingvistiikalle sensitiivinen

oikeusvertaileva tarkastelutapa, kuten tässä kirjassa, edellyttää muodollista oikeusjärjestystä laajempaa taustaa, joka mahdollistaa vieraan oikeuskielen ymmärtämisen edes rajallisessa merkityksessä. Ensimmäisessä luvussa puhuttiin gadamerilaisesta ymmärtämisen kehästä ja merkitysodotuksista eli ”esiymmärryksestä”. Tässä luvussa pyritään esittämään sellaista ainesta, joka mahdollistaa tarvittavan ”esiymmärryksen”, sen, joka meillä omasta oikeudestamme jo on, mutta joka Kreikan kohdalla puuttuu. Esiymmärrys on siis rakennettava kielen ja kielellisen kontekstin (luvut 1 ja 2) sekä historiallis-yhteiskunnallisen kontekstin (osat luvusta 3) avulla. Kulttuurisen tekstintutkimuksen tuntija *Mikko Lehtonen* (*Merkitysten* 1996 s. 20) sanoo osuvasti, etteivät tekstit ole ”muun maailman päälle liimattuja, siitä irrallisia sanomia”.

Yksityiskohtien ymmärtämiseksi Kreikan, kuten muidenkin järjestelmien, kohdalla on kulttuurisen, sosiaalisen ja oikeudellisen kontekstin yhtäaikainen tunteminen oleellista, mikäli ymmärtämisen halutaan olevan muuta kuin pintaraapaisu (*Mavroforou et al., Abortion* 2003 s. 268). Lukijan on kuitenkin syytä panna merkille tässä tapahtuvan tarkastelun periaatteellinen luonne: ”The understanding of something written is not a repetition of something past but the sharing of a present meaning” (*Gadamer, Method* 1994 s. 322). Oikeusvertailun ja käsillä olevan kirjan oikeustieteellisiin ominaisuuksiin kuuluukin tietty uushellenismin leima; nykyajan tai käsillä olevan hetken tulkinta- ja ymmärtämiskontekstin tiedollinen ensisijaisuus suhteessa menneeseen. Mennyttä arvioidaan tässä siis tietoisesti nykyisyyden näkökulmasta siten, että ne ovat toisiinsa hermeneuttisen kehän jäsentämissä suhteissa.

Pelkkä hermeneuttinen kehä tai teoreettissävyinen puhe siitä ei kuitenkaan riitä. Yleinen yhteiskunnallinen viitekehys, jonka puitteissa Kreikan oikeutta ja sen muutosta voi havainnoida, on tradition ja modernisaation välinen suhde. *Alan Watsonin* (*Culture* 2004 s. 5) tavoin on syytä painottaa sitä, että oikeuden ja yhteiskunnan välisen suhteen ymmärtämisessä vertailevalla oikeushistorialla on haltuunottoyrityksessä suuri merkitys. Kreikan kohdalla lienee perusteltua – kuten jäljempänä ilmenee – väittää, että oikeus on ollut viimeistään 1900-luvulta lähtien modernisaation keihäänkärki, muiden yhteiskuntasektoreiden seuratessa perässä. Käytännössä useimmiten ortodoksinen kirkko on ollut modernisaatiokehityksen jarruttajana niin oikeudessa kuin muillakin elämänalueilla (*Moschonas, Modernization* 1997 s. 326). Oikeus on ollut modernisaatiossa eräänlainen instrumentti, jonka käyttöä on helpottanut kulttuuriin ja identiteettiin ankkuroitu tukeutumi-

nen sellaiseen kristillisen Bysantin oikeushistoriaan, jolla on ollut poliittiskulttuurista vipuvoimaa kumota myös kirkon jarrutustyötä.[1]

> *Roy Panagiotopoulou* (*Antinomies* 1997 s. 360) kuvaa jännitettä seuraavasti: ”Modernization is viewed as impersonal, strict, and imported, yet as an inevitable model that promises to the only solution to the problems of Greek society. Tradition is viewed as familiar, local, authentic, and indigenous, yet as responsible for the profound crisis at every level of Greek social organization.”
>
> Modernisaation tai tapahtumatta jääneen modernisaation väliset erot eivät merkitse sitä, että modernit yhteiskunnat olisivat silti samanlaisia kulttuurisesti. Teollistuminen, oikeuden ja valtiollisen sääntelyn sekä globaalien kommunikaatiovirtojen kasvu ovat kaikille moderneille yhteiskunnille yhteisiä piirteitä, mutta kulttuurisesti nämä yhteiset tekijät jättävät tilaa suurillekin eroille. (*Heiskala, Sosiologia* 1994 s. 12–13.) Kreikkalaisille kulttuurisesti tärkeä ajatus kielellisesti, uskonnollisesti ja sosiaalisesti yhtenäisestä kansallisvaltiosta on esimerkiksi selkeä piirre modernisaatiosta, vaikka toisaalta sen puitteissa on kyetty löytämään justifiointikeinoja esimodernin ja uskonnollisesti orientoituneen yhteiskunnan eräille piirteille. Kokonaisuus on oikeusvertailun kannalta kiehtova ja kreikan kielen aiheuttaman lisähaasteen vuoksi intellektuaalisesti houkutteleva.

Oikeusvertailevassa tarkastelussa on perustellusti korostettu sitä, että vaikka mielenkiinto ulkomaisessa oikeudessa kiinnittyisikin pieneen erityiskysymykseen, on tärkeää tarkastella ulkomaista oikeutta kokonaisuudessaan, mikäli haluaa ymmärtää edes kiinnostuksensa kohteena olevaa yksittäistä kysymystä (*Bogdan, Komparativ* 2003 s. 47–48). Tarkasteltaessa kulttuurisesti, maantieteellisesti ja kielellisesti etäistä oikeussysteemiä vaatimus kokonaisvaltaisesta tarkastelutavasta on erityisesti paikallaan. Käsittely kiertyy seuraavassa Kreikan tasavallan oikeuden sekä oikeuden kontekstin ja juurten ympärille.

> Kreikka on virallinen kieli tietenkin myös EU:ssa ja Kyproksella. (Tässä ei huomioida kreikkalaista viittomakieltä, jonka käyttäjiä/osaajia lienee n. 45 000). Kyproksella kreikan kielen murre poikkeaa hiukan Kreikan tasavallan kreikasta,

[1] Kirjoitustyön kuluessa vahvistui käsitys, jonka mukaan Bysantin kausi ja osmanikausi sekä erityisesti 1800-luvun itsenäistymistä seurannut aika ovat erityisen merkityksellisiä, kun taas antiikki ja vanha helleeninen aika eivät sitä ole. Tämä asettaa ortodoksisen tradition yleensä, *ei vain* uskontona ja kirkkoinstituutiona, erityisen tärkeään asemaan. Samansuuntaisia ajatuskulkuja voidaan liittää myös kieleen – voisiko kirjakreikkaa edes ajatella ilman Bysantin hienostunutta perintöä? Puhuttaessa nykyoikeudesta on kuitenkin myös huomioitava erityisesti vuoden 1974 jälkeinen kehitys, joka on vähentänyt aiempia ”kreikkalaisina” pidettyjä piirteitä niin oikeudessa kuin kielessä: kansankreikan voitto, yhden aksentin järjestelmä, eurooppalaistuminen, parlamentaarisen demokratian vakiintuminen, vanhojen poliittisten äärimmäisten vastakkainasetteluiden pehmeneminen jne.

minkä lisäksi englannilla on Kyproksella vahva asema hallinnon ja oikeuden kielenä. Kypros on Kreikan tavoin EU:n jäsen (1.5.2004 lähtien). Kreikasta poiketen Kyproksen järjestelmä perustuu englantilaisperäisen common law'n varaan, vaikka siinä onkin tiettyjä romaanis-germaanisia vaikutteita. Sitä voi kuitenkin pitää esimerkkinä tyypillisestä sekaoikeudellisesta systeemistä (engl. *mixed legal system*), jossa on sekä romaanis-germaanisia että common law -elementtejä. Sen oikeushistorian syvät juuret ovat bysanttilaisessa oikeudessa, ehkä syvemmällä kuin Kreikan, koska Kypros jäi osmani-imperiumin vallan alle vasta vuonna 1571. Toisaalta osmanit pitivät Kyprosta hallussaan Manner-Kreikkaa myöhemmin. Osmanivallan jälkeen englantilainen vaikutus kesti vajaat sata vuotta, 1878–1960. (*Symeonides, Mixed* 2003 s. 442–449.)

Kyproksen saavutettua itsenäisyyden vuonna 1960 sen perustuslakiin rakennettiin suojajärjestelmä turkkilaisen vähemmistön vuoksi, mutta Kyproksen presidentti *Makarios* (eli **Arkkipiispa** Makarios **Αρχιεπίσκοπος** Μακάριος III 1913–1977, alkuperäiseltä nimeltään Μιχαήλ Χριστοδούλου Μούσκος) julisti vuonna 1963 perustuslain toimimattomaksi ja esitti siihen muutoksia. Suhteiden edelleen kiristyttyä väestönosien välillä syntyi kreikkalaisten ja turkkilaisten välillä taisteluita, jotka johtivat myöhemmin saaren jakautumiseen kreikkalaiseen ja turkkilaiseen osaan eli tilanteeseen, joka tätä kirjoitettaessa edelleen vallitsee. Makarios edusti ajattelussaan tiettyä perinteistä kreikkalaisuutta – uskonnon, kielen ja kulttuurin yhdistelmää täydennettynä voimakkaalla Turkin-vastaisuudella. (*Clogg, Concise* 2004 s. 155.) Kypros on – Aigeianmeren (Αιγαίο) luonnonvarojen käyttöä koskevien erimielisyyksien ohella – niitä asioita, jotka edelleen kiristävät vanhan historian lisäksi Turkin ja Kreikan välejä. Kreikassa on jopa oma sanansa ilmaisulle "Kyproksen kysymys" eli το Κυπριακό. Kreikan ja Turkin välit ovat lähihistoriasta ja kaukaisemmasta osmaniajasta johtuen olleet aina hankalat, ja maiden suhteet ovat viime vuosinakin menneet melkoista vuoristorataa. Kyproksen kysymys on yksi suurimmista ongelmista.[2]

Tämän kirjan luonteesta johtuvista rajauksista aiheutuu, että seuraavassa tapahtuva tarkastelu on sangen yleispiirteistä. Käsiteltävien asioiden ym-

---

[2] Matkan varrella on tapahtunut paljon sellaista, että kreikkalaisten on ollut vaikea antaa anteeksi menneitä turkkilaisille ja Turkin valtiolle. Yksi esimerkki, monien joukossa, on Smyrnan (Σμύρνη) tuhoisa ja valtavasti ihmishenkiä vaatinut polttaminen vuonna 1922. Tätä listaa voisi jatkaa hyvin pitkään tosin muistaen, että hirmutekoja tehtiin molemmilla puolilla. Väljän historiallisen vertailun näkökulmasta kreikkalaisten kokemuksia tuona aikana voi ehkä verrata suomalaisten vastaaviin Venäjästä isonvihan aikaan 1700-luvulla – siviilien murhaaminen, ryöstäminen, raiskaaminen, pahoinpitely ja orjuuttaminen sekä muunlainen alistaminen kuuluivat käytettyihin keinoihin, joilla suurempi naapurivalta kohteli pienemmän maan väestöä. (Toisaalta Kreikassa vuorilta käsin toimineiden eräänlaisten partisaanien/vapaustaistelijoiden eli nk. kleftien (κλεφτής) raa'at ja väkivaltaiset, osmanivallanpitäjien ohella myös siviiliväestöön kohdistuneet sotatoimet eivät noudattaneet minkäänlaisia sodankäynnin sääntöjä.)

märtämisen helpottamiseksi luvussa on runsaasti oikeusvertailevia ja oikeushistoriallisia huomioita, joiden avulla lukija voi hahmottaa ja suhteuttaa Kreikan oikeutta koskevaa esitystä suhteessa sellaisiin oikeusjärjestyksiin ja oikeuskulttuureihin, jotka ovat hänelle entuudestaan tutumpia. Oikeushistoriallisen kontekstin painoarvoa ei vertailevassa oikeustieteessä yleensä voida korostaa liiaksi: ”For the past often explains what may otherwise be obscure”, kuten brittiläinen oikeusvertailija *Basil S. Markesinis* (*Foreign Law* 1997 s. 26) asian ilmaisee. *Zweigert & Kötz* (*Introduction* 1998 s. 8) ilmaisevat oppialojen välisen suhteen suorasukaisemmin ja sanovat, että oikeusvertailu ja oikeushistoria ovat ”kaksoissisarukset”.[3] Tässä he ovat tietenkin täysin oikeassa, kuten omissa töissään oikeushistoriaa ja oikeusvertailua sujuvasti yhdistelevät *Reinhard Zimmermann* ja *Alan Watson* myös käytännössä asian osoittavat, oli heidän näkökannoistaan sitten mitä mieltä tahansa.

Historiallisia ja nykyisiä rinnastuskohtia ovat seuraavassa tarkastelussa germaaninen, romaaninen ja pohjoismainen oikeus sekä vähäisemmiltä osin englantilainen *common law*. Erityistä huomiota kiinnitetään Suomen oikeuteen, kun rinnastavia vertailuja tehdään. Myös yleisiä oikeushistoriallisia havaintoja – *Universalrechtsgeschichte*n hengessä – kreikkalaisen oikeuden suhteesta roomalaiseen oikeuteen hyödynnetään, vaikka tässä esityksessä ei tarkastellakaan roomalaista oikeutta tai sen instituutioita sinänsä. Aihe on vaatinut eräin kohdin käsittelemään myös Bysantin oikeutta, mutta sitä ei ole tarkasteltu millään tasolla primäärilähteiden tai papyrologian valossa, vaan yksinomaan alan tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen. Paikoin esitetään silti eräitä ymmärtääkseni uusia näkökulmia siihen, miten roomalainen oikeus muuntui, mutta periytyi Bysantin kautta osmanivaltaan ja sen jälkeiseen itsenäiseen moderniin Kreikkaan. Tekstissä (kuten myös luvun 4 sanastossa) pyritään monessa kohdin ylläpitämään vertailevaa terminologista tarkastelua suhteessa latina–kreikka. Tätä ei tehdä itsetarkoituksellisesti vaan siksi, että latina on oikeuskielenä tutumpi, eli sen avulla lukijan on ehkä helpompi pysytellä mukana esityksessä ja tehdä omia käsite- ja termivertailujaan.

---

[3] *Eltjo Schrage* ja *Viola Heutger* (*History* 2006 s. 405) tiivistävät oikeusvertailun ja oikeushistorian suhdetta koskevassa ensyklopedia-artikkelissaan seuraavasti: ”…it can be said that legal history and comparative law are matching subjects, providing all lawyers with deep insight into legal solutions in time or in geographical settings.”

Vertailujen – terminologisten ja muiden – käyttäminen ei ole tässä esityksessä itsetarkoituksellista. Oikeuskielen ominaiset piirteet ilmentävät aina kyseisen maan kielen ja oikeuden historiaa – Kreikankin oikeudellisen kielen, lakikieltä laajemmassa merkityksessä, omaleimaisuudet tai muiden kanssa yhtäläiset piirteet selviävät parhaiten vertaamalla sitä muihin saman romaanis-germaanisen oikeusperheen järjestelmiin ja oikeuskieliin. Kreikka on erityisen otollinen oikeusvertailevan metodin (ja osin vertailevan oikeushistoriankin) kohde, kuten jäljempänä ilmenee.

3.1 Historiallinen konteksti

Kreikan historia ulottuu kauas Euroopan ja koko läntisen kulttuurin juuriin saakka. Antiikin kreikkalaisella oikeudella ja oikeudellisella ajattelulla on myös ollut huomattavasti merkitystä roomalaisen oikeuden kehitykselle (kreikkalais-roomalainen oikeus, lat. *ius greco-romanum*). Monet antiikin Kreikan oikeudessa kehitetyistä ideoista, käsitteistä, instituutioista ja periaatteista elävät vielä tänäkin päivänä, mutta tarkan historiallisessa mielessä jo täysin irronneena näiltä kreikkalaisilta juuriltaan. Tätä yhteyttä eivät, kirjoittajan mielestä, pelasta edes heideggerilaiset takaisinkytkennät, joihin kirjan ensimmäisessä luvussa viitattiin. Kreikan oikeus (δίκαιου) on kuitenkin se oikeusteoreettinen, käsitehistoriallinen ja oikeuskulttuurinen perusta, jonka varaan myöhempi roomalainen perustava oikeuskäsite *ius* rakennettiin. Lienee keskiajan ja uudenkin ajan juristien kreikan kielen taidon heikkouden syytä, etteivät nämä omaksuneet varhaishumanistien ja sittemmin humanistien intoa Kreikkaan ja sen kieleen, vaikka heidän itsensä ihannoimat roomalaiset olivat itse suhtautuneet kreikkalaisiin avoimesti ihaillen (*Korhonen, Ateena* 2004 s. 20). Tässä voi uumoilla piilevän yleisemmän historianfilosofisen opetuksen. Minkä kerrostuman haluaa nähdä, on useimmiten myös se, minkä kerrostuman näkee – tai luulee näkevänsä.

Oikeuden kielellisenä pohjana eli juridisena metakielenä nykykreikka (νέα ελληνικά) ei tietenkään tarjoa nykyään kieltä, jonka avulla voitaisiin universaalilla tavalla kuvata oikeudellisia kieliä Euroopassa ja siellä, missä oikeus on rakennettu eurooppalaisen oikeustradition varaan. Latina menee väistämättä edelle. Sillä on yhä tänään merkitystä eteläisissä romaanis-germaanisissa maissa (aivan erityisesti näin on Italiassa) roomalaisen oikeuden tutkijoiden, oikeushistorioitsijoiden ja ehkä vähän sivilistienkin teoreettisena yleiskielenä (*Schrage & Heutger*, *History* 2006 s. 403–404).

Latina palvelee kuitenkin parhaiten oikeusdogmaattisia tavoitteita, kun taas kääntämistä silmällä pitäen se on jo huonompi vaihtoehto (*Galdia, Juridisten* 2003 s. 11). Sen sijaan kreikka (vanha tai moderni) voi monissa tilanteissa tarjota mielenkiintoisia virikkeitä oikeuden peruskäsitteiden – nykyisyyteen katsovan – etymologisen analyysin kautta ja näin sillä voi olla huomattavaa sivistyksellistä ja heuristista merkitystä oikeusfilosofiassa ja -teoriassa, oikeushistoriassa, oikeuslingvistiikassa ja oikeusvertailussa. Tällaisenaan se on kuitenkin vanhempi ja merkitykseltään erilainen kuin roomalaisen oikeuden latinasta lähtöisin oleva oikeudellinen käsitteistö tänä päivänäkin mannereurooppalaisten siviilioikeusjärjestelmien *oikeusdogmaattiselle* ymmärtämiselle on.

Tässä – ja monessa muussakin mielessä – vanhaa kreikkaa voi pitää eräänlaisena nykyaikaisen eurooppalaisen oikeuskäsitteistön arkeologisten kerrostumien alle hautautuneena historiallisena juridiikan metakielenä. Tästä ei kuitenkaan tule vetää liian pitkälle meneviä etymologisia päätelmiä tai niihin nojautuvia filosofisia käsiteanalyysejä, vaan nykyisen Kreikan kannalta on tarkoituksenmukaisempaa pitää tässä suhteessa jalat maassa. Sama kommentti voidaan esittää myös oikeushistoriallisen antiikintutkimuksen suunnasta niitä tulkintoja vastaan, joiden mukaan roomalaiset olisivat suorastaan perineet tai muutoin omineet oikeutensa antiikin kreikkalaisilta – tosiasiassa vasta myöhempi tieteellinen ajattelutapa mahdollisti varsinaisen oikeustieteellisen systeemiajattelun (*Tuori, Oikeustieteen* 2003 s. 160–161). Luultavasti tämä tapahtui täydessä mitassaan vasta 1800-luvun Saksassa.

Juridiikan kerrostumia

Helleeninen oikeusperinne on, kuten *Ylikangas* (*Miksei* 1983 s. 42) tuo esiin, peittynyt ensimmäiseksi roomalaistetun kerroksen alle. Käsitteen *kerrostuneisuus* avulla voidaan muutoinkin koettaa hahmottaa koko Euroopan oikeutta, ei vain Kreikan oikeutta. Euroopan oikeuden voidaan nimittäin katsoa kasvaneen ”hyvin erilaisista, mutta toisiinsa vuorovaikutussuhteessa olevista kerrostumista: germaanisesta oikeudesta, roomalaisesta oikeudesta ja kanonisesta oikeudesta” (*Letto-Vanamo, Oikeuden* 1995 s. 56). Kreikan kohdalla tähän luetteloon tulee lisätä antiikin ja Bysantin kieli- ja kulttuuriperintö sekä ortodoksinen kirkko sekä, kuten jäljempänä ilmenee, saksalainen 1800-luvun oikeustiede. Toisaalta antiikin Kreikan ja helleenisen ajan Kreikan voi puolestaan todeta saaneen runsaasti vaikuttei-

ta Egyptistä, seemiläisiltä kansoilta ja foinikialaisilta.[4] Oikeusvertailussa on esitetty kritiikkiä siitä, että länsimaiset oikeushistorioitsijat ja oikeusvertailijat ovat niin hanakasti halunneet nähdä yksikulttuurisen oikeudellisen jatkumon Roomasta Bysanttiin ja sieltä Bolognaan ja niin edelleen (*Monateri, Black Gaius* 2000). Ei tietenkään vain oikeus, vaan myös kielisuhteet olivat kerrostuneita ja monimutkaisia niin antiikissa kuin myöhemminkin. Tultaessa osmani-imperiumin vallan loppua kohden, osa etnisistä kreikkalaisista puhui turkkia Vähässä-Aasiassa (Μικρά Ασία) ja Konstantinopolissa, kun taas toisaalla valtakunnan alueella osa turkkilaisista puhui äidinkielenään kreikkaa (*Clogg, Concise* 2004 s. 47–48).

Roomalainen oikeus (Ρωμαϊκό Δίκαιο) rakentui monin eri tavoin antiikin kreikkalaisen ajattelun ja perinteen varaan, tosin roomalaistetussa muodossa. Tässä kohden syntyy joskus kreikkalaisen ja roomalaisen oikeuden eroja liikaa korostava ajatusharha.[5] Nämä traditiot eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne elivät rinnakkain. Kuten *Athanassios N. Yiannopoulos* (*Introduction* 1993 s. 5) tilannetta kuvaa: ”For centuries, Roman law, Greek law and Hellenistic law lived and grew side by side.” Roomalainen oikeusajattelu varsin ilmeisesti lainasi tai ainakin sai joitain vaikutteita metodien ja käsitteiden suunnassa antiikin kreikkalaisilta (*Maine, Ancient Law* 1861 luku 2). Puhe kreikkalais-roomalaisesta oikeudesta ei siis ole silkkaa hellenististen silmälasien läpi luettua idealisointia. Toisaalta on syytä tiedostaa, että käsitys, jonka mukaan roomalainen oikeus sai kreikkalaisilta keskeisiä elementtejä (erityisesti ”tieteellisen menetelmän”), on itsessään monitahoinen ja kiistanalainenkin kokonaisuus, josta ei vallitse oikeushistoriallista konsensusta (*Tuori, Ancient* 2006 s. 78–95). Akateemisen nykykreikkalaisuuden tutkimuksen näkökulmasta ei ole vaikea myöntää, että on hyvin

---

[4] *Martin Bernal* (*Black Athena* 1987) nosti akateemisen myrskyn, kun hän väitti, että Lännessä oli tietoisesti vääristelty antiikin Kreikan kulttuuria koskevia tietoja. Bernal näki klassisten sivilisaatioiden saaneen tosiasiassa päävaikutteensa Afrikasta ja Aasiasta. Hän syytti 1700- ja 1800-lukujen tutkijoita ”mustien juurten” tarkoituksellisesta peittämisestä ja rasismista. Vaikka monet alan tutkijoista pitivät Bernalin ajatuksia osin tolkullisena, hän ei saanut laajaa kannatusta ja monet korostivat, että antiikin Kreikka oli ilman muuta saanut vaikutteita muualta, mutta sen katsottiin sittenkin olleen monissa keskeisissä kohdissa kulttuurisesti omaperäinen, ei muita kulttuureja kopioiva. (*Black Athena Revisited* 1996.) Ajatukset ovat saaneet kannatusta myös vertailevassa oikeustieteessä (*Monateri, Black Gaius* 2000).

[5] Toisaalta on olemassa myös riski toisensuuntaisesta ylitulkinnasta. Runoilija Kavafis toi runollisessa ajattelussaan esiin sitä kritiikkiä, joka aliarvioi Bysantin omaleimaisuuden ja arvioi Bysanttia Lännen Rooman jatkumona ilman riittävää herkkyyttä kreikkalaisten vaikutteiden olemassaololle. (*Jeffreys, Eastern* 2001 s. 70.)

pulmallista tarkkaan eritellä, *mitä* saatiin ja *mistä* saatiin ja mikä oli *todellista* ja mikä taas *kuviteltua* (*Watson, Legal* 1993 s. 75–78).

> *Kaius Tuorin* oikeushistoriallinen väitöskirja *Ancient Roman Lawyers and Modern Legal Ideals* (2006) osoittaa, että antiikin oikeuden tutkiminen ja sen myöhempi käyttäminen on ollut aina mutkikasta, monipolvista ja ongelmallista. Usein roomalaisen oikeuden tutkimus tai muu käyttö voimassa olevana oikeutena tai sitä tukevana lisämateriaalina on kertonut enemmän tutkijoista ja juristeista itsestään kuin tutkimuksen tai väitetyn reseption kohteesta. ”Roman law and legal history as part of classical civilisation and the entity known collectively as Classics have drawn from the same source: imagination.” (emt. s. 250.)

Mitä ja miten Kreikan oikeuden kerrostumia pitäisi purkaa? Entä mikä on mielikuvituksen rooli? Oikeushistoriallisesti tilanne on analyysin ja tutkimuksen kannalta haastava; kreikkalainen oikeus peittyi roomalaisen oikeuden taakse ja sen kerrostumien alle niin, että sen täydellinen esiin kaivaminen on likipitäen mahdotonta.[6] Vuorovaikutus latinan ja Bysantin myöhemmän hallinto- ja oikeuskielen eli kreikan kanssa on polveileva ja mutkikas – oikeuskielinä molemmat ovat vaikuttaneet toisiinsa.[7] Kielet olivat niveltyneet toisiinsa erityisesti myös filosofiassa ja metafysiikan alalla.[8] Vuorovaikutusta tapahtui laajalti[9], ja se näkyy nykyisessäkin juridisessa termistössä. Koska kristinuskon pyhä kirja eli Uusi testamentti kirjoitettiin

---

[6] Kreikkalaisilla kuitenkin oli kiistämättä tietty erityisasema roomalaisten silmissä. Eräiden alkuperäislähteiden mukaan kreikkalaisten keskinäiset riidat ratkottiin kreikkalaisen oikeuden mukaan eli heillä olisi ollut jonkinlainen oikeudellinen autonomia (*Tuori, Ancient* 2006 s. 43).

[7] *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 10) nostaa esiin sen, että varsinaisia kaksikielisiä oikeussanakirjoja laadittiin ensiksi nimenomaan Bysantissa, jossa oli käytännön tarve latinalais-kreikkalaiselle oikeussanastolle kreikan syrjäyttäessä latinan juridisissa yhteyksissä. Tuolloin tarkoituksena oli paikata Bysantin juristien heikkenevää latinan kielen taitoa (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 81–86).

[8] *Henry Maine* (*Ancient Law* 1861) toteaa, että roomalaisen oikeuden käsitteistö ei juuri kreikkalaisia vaikutteita saanut, mutta filosofia kyllä – vuorovaikutus oli hänen mukaansa varsin ilmeistä: ”…discussion on metaphysical subjects has always been conducted in Greek, first in pure Greek, and afterwards in a dialect of Latin expressly constructed to give expression to Greek conceptions.” Esim. Aristoteles-käännöksissä oli Mainen mukaan ideana ”construct anew from Latin roots a set of phrases equal to the expression of Greek philosophical ideas.” Mainen mielestä latina oli kuitenkin ”quite unequal to the undertaking”.

[9] Vinoutuneen kuvan välttämiseksi on muistettava, että kreikka (kuten myös latina) oli Bysantissa imperiumin alkuvaiheessa vielä korostetusti eliitin kieltä, ja suurin osa väestöstä ei osannut kumpaakaan näistä kielistä (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 41). Toisaalta ensimmäisellä ja toisella vuosisadalla eaa. Roomassa useimmat koulutetut kansalaiset olivat kaksikielisiä halliten äidinkielensä latinan lisäksi kreikkaa (*Watson, Legal* 1993 s. 75).

alun perin kreikaksi, olettaa sopii, että kreikkalainen ajattelu vaikutti myös myöhäisroomalaisessa kulttuurissa kehittyneeseen kristinuskoon, kuten esimerkiksi *Harris* (*Antiikin* 2000 s. 182) katsoo. Ennen kristillisen kirkon jakautumista kirkonkin kieli oli alun perin kreikka, ei latina. Idässä kreikan kieli säilytti asemansa, kun taas Lännessä viimeistään kirkon suuri skisma häivytti kreikan kielen kirkon piiristä. Tosin esiintyy myös tietoja, joiden mukaan kreikalla olisi ollut merkitystä juridiikan kielenä myös Lännessä, erityisesti nykyisen Italian alueella (*Krumbacher, Byzantine Literature* 2001 s. 606–607).

Edellä mainittiin kerrostuneisuus tärkeänä seikkana hahmotettaessa Kreikan oikeutta. Lukijalla on siis hyvä olla myös jokin yleisempi ”kartta”, jonka avulla kerrostumien pääpiirteet voi mieltää. Oheinen aikajaksotus auttanee lukijaa hahmottamaan Kreikan historialliset kaudet ja sen avulla yleisesti myös jäsentämään seuraavaa käsittelyä.

Kreikan historialliset kaudet

Aigeian sivilisaatio (esihistoria)	Αιγειακός πολιτισμός (3000–1420 π.Χ.)
Mykeneläinen Kreikka (pronssiaika)	Μυκηναϊκή περίοδος (1600–1100 π.Χ.)
Kreikan ”pimeät vuodet”	Γεωμετρική Εποχή (1100–800 π.Χ.)
Muinaiskreikka	Αρχαία Ελλάδα (800–323 π.Χ.)
Hellenistinen Kreikka	Ελληνιστηκή περίοδος (323 π.Χ.–146 μ.Χ.)
Roomalaisaika	Ρωμαϊκή περίοδος (146–330 μ.Χ.)
Bysantin aika	Βυζαντινή περίοδος (330–1453 μ.Χ.)
Osmanien aika	Οθωμανική περίοδος (1453–1821)
Moderni Kreikka	Σύγχρονη Ελλάδα (1821–1974)
Tasavaltainen Kreikka	Δημοκρατία της Ελλάδας (1974–)

π.Χ. (προς Χρίστου) = eKr., μ.Χ. (μετά Χρίστου) = jKr.

Oikeuden käsittelylle relevantti ajanjakso alkaa muinaiskreikasta, mutta kuten taulukosta näkee, Bysantin ajanjakso on historiallisesti erittäin pitkä,

joten sen vaikutuksen voi olettaa tälläkin perusteella olevan muutoin merkittäviä muinaiskreikan ja helleenisen Kreikan aikakausia suurempi. Myöhemmän *ius* ***commune*** (**κοινο**δίκαιο) ja ylipäänsä roomalaisen oikeuden säilymisen kannalta Bysantti on erityisen tärkeä ajanjakso, koska sen aikana säilöttiin ”haamuna” roomalainen oikeus myös Länsi-Euroopalle.[10] Erityisen kiintoisa ilmiö, jota ei tässä yhteydessä kuitenkaan tarkemmin käsitellä, oli Bysantille ominainen oikeus- ja rahajärjestelmän omalaatuinen yhteenkietoutuminen (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 114–124). Bysantin aikana sen monipolvisessa oikeussysteemissä syntyivät käytännössä monet nykykreikan oikeuskielen käsitteistä ja juridisista instituutioistakin, jotka ovat edelleen käytössä, tosin merkityksiltään ja käyttötavoiltaan muuntuneina. Keskeisin poikkeus lienee hallinto- ja valtiosääntöoikeuden alue, joka jäi keisarivallan korostuksen takia varsin kehittymättömäksi – oikeusturvaa tai erottelua julkiseen ja yksityiseen ei oikeastaan ollut olemassakaan (*Simon, Byzantinische* 1986). Modernin valtiosääntöoikeuden synnyn kehto on Ranskan suuri vallankumous, ei roomalainen oikeus sen aidossa sen enempää kuin tulkitussa muodossaan.

Bysantista Kreikan tasavaltaan

Bysantti (Βυζάντιο) eli itäinen Rooman Keisarikunta (Βασιλεία των Ρωμαίων) on se Rooman imperiumin osa, joka säilyi Länsi-Rooman 400-luvulla tapahtuneen murtumisen jälkeenkin. Historiallisen ajanjaksojen kausittamisessa (ainakin kreikkalaisissa lähteissä) Bysantin katsotaan syntyneen vuonna 330. Ilmaisu Bysantti on käytössä lähinnä siksi, että se ilmaisee eroa Länsi-Rooman ja Itä-Rooman välillä.[11] Länsi-Euroopassa bysanttilaisuuden on yleensä ymmärretty merkitsevän eroa läntisen Euroopan kulttuuriin. Historiallisesti voidaan kuitenkin todeta, että Itä-Rooma oli

---

[10] Roomalaisen oikeuden ”haamuteoriaan” liittyen *Glenn* (*Legal* 2004 s. 126) toteaa asiasta: ”copies of Digest ’lurking’ in libraries and existing, in Greek, Byzantium”. Glenn epäilee ”haamuteoriaa” siksikin, ettei roomalainen oikeus missään vaiheessa kuollut eli lakannut olemasta. Toisaalta ”haamuteorian” se osa, joka painottaa roomalaisen oikeuden lähteiden muuttumista käsittämättömiksi lännessä bysanttilaisten oikeuslähteiden kreikankielisyyden vuoksi, on sitä vastoin varsin uskottava.

[11] Terminologia on sekavaa, mutta se juontuu historiasta. Bysanttilaiset olivat roomalaisia, mutta kun Länteen perustettiin vuonna 800 uudelleen ”Rooman Keisarikunta”, bysanttilaisia alettiin kutsua lännessä kreikkalaisiksi (heidän puhumansa kielen mukaan) roomalaisten sijaan. Itä-Roomassa tällainen ”kielipolitiikka” herätti suoranaista raivostumista. (*Roudometof, Millet* 1998 s. 35).

identiteetiltään roomalainen, vaikka se poikkesi myöhäisantiikin Länsi-Roomasta monin tavoin.[12] Noin 1100-luvulle saakka Βυζαντινή **Αυτοκρατορία** eli Bysanttilainen **imperiumi** oli mahtava voimatekijä Välimeren alueella. Sen korkeakulttuuri oli omintakeista. Bysantti oli monia kansoja ja etnisiä ryhmiä sisältävä väestöllisesti heterogeeninen kokonaisuus, jota piti kasassa yleisesti hallinnon ja oikeuden kieli eli kreikka ja erityisesti ortodoksinen kristinusko (*Kyriazopoulus, Proselytization* 2004 s. 160). Tässä kirjassa Bysanttiin kiinnitetään huomiota nyky-Kreikan järjestelmää edeltävänä tärkeänä ajanjaksona, jonka moniin yksityiskohtiin ja juridis-hallinnollisesti hienostuneeseen ja kompleksiseen oikeuteen viitataan varsin yleisesti nykyjärjestelmän taustoittamiseksi.[13]

Poliittisen filosofian tuntija *Anthony Kenny* (*Political* 1997 s. 277) esittää Bysantista varsin kriittisen kuvauksen: ”Byzantine culture was backward-looking and dominated by theology.” Lienee kuitenkin turhan yksinkertaistavaa pitää Bysanttia vain taaksepäin katsovana ja konservoivana; juridiikankin alalla se oli itse asiassa luova ja kykeni roomalaisen perintönsä tulkintaan ja kehitystyöhön, vaikka teologialla olikin hallitseva asema (*Dennis, Creative* 1997). Puutteista huolimatta Lännessä uskottiin pitkään, että islamilainen valta tai Länsi-Rooman murentanut barbaarien valta olisivat olleet vain väliaikaisia ilmiöitä. Paluu ”normaaliuteen” olisi merkinnyt sitä, että Bysantti olisi palauttanut auktoriteettinsa ja valtansa. On sanottu, että vasta Bysantin lopullinen kaatuminen sai Lännen ymmärtämään, että sen oli otettava kohtalo omiin käsiinsä ja käännettävä selkänsä Bysantille ja kreikkalaisille. (*Van Caenegem, Historical* 1995 s. 42). Tämä onnistuikin paremmin kuin hyvin; keskiajalla Länsimaat käsittivät itsensä ”kristikunnaksi”, jonka he samaistivat Rooman paavin vallan alaiseen alueeseen – ulkopuolelle jääneet olivat joko kerettiläisiä tai skismaatikkoja.[14]

---

[12] Kreikan kieltä tarkoittava termi γραικός tunnettiin Bysantissa jo varhain, mutta itse valtakunnasta käytettiin nimeä **Roomalainen** kuningas-/keisarikunta eli βαςιλεία τώυ **Ρωμαίων** (*Christophilopoulou, Byzantine II* 1993 s. 291–294).

[13] Tässä tekstissä lukija huomaa ”kreikkalaisen” tarkoittavan samaa kuin ”bysanttilainen”. Tämä valinta painottaa kulttuurista kreikkalaisuutta (uskonto, oikeus- ja hallintojärjestelmä, eliitin kieli). Muilla tavoin ajateltuna asia ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen, koska alun perin kreikkalaisia (γραικός/γραικοί) olivat ne Bysantin asukkaat, jotka eivät kuuluneet mihinkään muukalaisryhmään (joita siis oli paljon). Onkin oikein huomautettu, että vielä keskivaiheenkaan Bysanttia ei oikeastaan voitu pitää (kielellisesti/etnisesti) ”kreikkalaisena valtiona”. (*Hakkarainen, Ajaton* II 1995 s. 51.)

[14] Sana skisma on peräisin kreikasta (σχίσμα). Sen taustalta löytyy verbi, joka tarkoittaa ”halkaista” tai ”jakaa kahtia” (σχίζω).

Propagandan tasolla yhteys Länsimaat ja kristikunta oli tärkeä tapa, jolla Länsi-Eurooppa halusi mieltää itsensä poliittisesti ja kulttuurisesti. (*Brunner, Keskiajan* 1992 s. 17–18.) Tämä alkoi jo paljon ennen Bysantin sortumista.

Itä-Rooma luhistui lopulta 1453, kun turkkilaiset (osmanit) valtasivat sen Bosporinsalmessa sijaitsevan pääkaupungin Konstantinopolin (Κωνσταντινούπολη). Osmanit (kirjallisuudessa monesti myös ottomaanit) olivat vahvin niistä heimoista, jotka Turkin alueella kääntyivät islamilaisuuteen. Osmani-imperiumin valtakausi kesti aina vuodesta 1299 vuoteen 1923. Kreikkalaisille tämä tapahtuma merkitsi käännettä – pitkän turkkilaisvallan (τουρκοκρατία) alkua, vaikka jo tätä ennen suuri osa Bysantista oli joutunut pala palalta turkkilaisvallan alle. Viimeiseksi keisariksi jääneen *Konstantinos XI Palaiologoksen* (Κωνσταντίνος ΙΑ' Παλαιολόγος) henkilöön on perinteisesti liitetty paljon symboliikkaa ja eräitä kiinnostavia uskonnollisia profetioita, jotka liittyvät turkkilaisvallan päättymiseen ja ortodoksiseen kristinuskoon. Tapahtuman uhkaavuutta ja tiettyä katastrofaalisuutta länsieurooppalaisten näkökulmasta kuvaa oikeushistorioitsija *Manlio Bellomo* (*Common* 1999 s. 203) seuraavasti: ”as the Byzantine era come to an end the Ottomans, a people hostile to Christianity, loomed and spread terror on the eastern frontiers of Europe”. Toisaalta, islamilaisessa oikeudessa voidaan myös nähdä bysanttilaisia vaikutteita (*Glenn, Legal* 2004 s. 204).

Mitä bysanttilaisuus oli ja mitä bysanttilaisesta perinnöstä puhuminen tarkoittaa? *Alfred J. Andrea* (*Ristiretket* 2005 s. 16) kuvaa Konstantinopolia ja bysanttilaisuutta seuraavasti: ”Se oli sekoitus myöhäisroomalaista itsevaltiutta, itäistä kristillisyyttä ja itäisen Välimeren alueen hellenististä kulttuuria. Bysanttilaiset pitivät itseään roomalaisina, mutta kuuluivat kreikkaa puhuvaan valtakuntaan, joka oli olemassa vuoteen 1453.” Tässä mielessä kreikkalaisuus on *myös* roomalaisuutta; itäroomalaisuutta.

Perheen historiaa Euroopassa käsittelevässä teoksessaan kirjailija *Kaari Utrio* (*Perhekirja* 1998 s. 22) kuvaa tuota kulttuuria ja sen valtiollisia rakenteita osuvasti: ”Bysantti oli Jumalan valtakunta maan päällä, Euroopan ainoa läpikristillinen sivistysvaltio. Sen järjestelmässä Jumalan laki ja roomalainen laki toimivat sopusoinnussa. Bysantti oli vauras, tiukasti säädelty, hierarkkinen yhteiskunta, jonka huipulla oli keisari, Jumalan käskynhaltija maan päällä.” Tämä osaltaan selittää uskonnon ja oikeuden läheistä suhdetta.

Van Caenegem (*Historical* 1995 s. 35) tiivistää Bysantin kulttuurisen luonteen: ”This state was Roman, Hellenistic, and oriental. It owed to Rome its legal and administrative genius, to Greece its cultural language, its arts and science, and from the Orient come the absolute power of the divine *dominus*.”

Kulttuurisessa ja kielellisessä mielessä Bysantin perinnön pääjatkaja on Kreikka, mutta Bysantin traditiota on haluttu – sinänsä legitiimisti – edustaa Venäjällä aina Konstantinopolin kaatumisen jälkeen. Venäjä ikään kuin peri ortodoksisen kirkon suojelijan roolin ja keisariuteen pohjanneen hallintomallinsa.[15] Rooman perinnön jakajia oli kyllä muitakin, ja Venäjä tuli monessa suhteessa jälkijunassa.[16] Tässä kirjassa tämä slaavilainen yhteys jää pitkälti mainintojen varaan, mikä ei tarkoita sitä, etteikö tuolla yhteydellä voisi olla huomattavakin merkitys.[17] Ehkä on sen sijaan syytä huomata se, että Konstantinopolin valloitus toi kreikkalaisia oppineita kaikkialle Eurooppaan samalla kun kreikkalaisten ”orjuus osmanien kynsissä” ja yleinen *filhellenismi* (φιλελληνισμός) nousi suosituksi ajatussuunnaksi.[18] Antiikin/Kreikan/Bysantin kulttuuri haluttiin pelastaa muualle Eurooppaan ja ikään kuin synnyttää se uudelleen. Jo tällöin tuli esiin läntisen Euroopan halu nähdä kreikkalaisuus ja jopa kreikan kieli omasta idealisoivasta perspektiivistä, jolloin oppineita bysanttilaisia saatettiin jopa moittia huonosta kreikan kielen eli oman elävän äidinkielensä taidosta! (*Korhonen, Ateena* 2004 s. 35–36.)

Bysantin oikeus vaikutti myös Venäjän oikeuteen 1000-luvulta lähtien erityisesti kirkollisten ja eräiden siviilioikeudellisten asioiden säätelyssä, koska *Nomo-*

---

[15] Kiovaan oli perustettu piispanistuin 990-luvulla ja sieltä ortodoksikristillisyys levisi pohjoiseen ja itään. Novgorodin alueelle ensimmäinen piispanistuin perustettiin 1000-luvun alussa. Kiovan metropoliittakunnan keskus siirtyi Volgan varrella olevan Vladimirin kaupunkiin 1299 ja sieltä edelleen Moskovaan 1326. Konstantinopolin jouduttua osmanien valtakunnan alaisuuteen 1453 Moskovan ruhtinas julistautui Uuden Rooman keisariksi sekä ”oikean uskon puolustajaksi” vääräuskoisia ja pakanoita vastaan. (Kreikkalais-kyrillistä kirjaimistoa on yleensä pidetty rajana ortodoksisen idän ja katolilais-protestanttisen lännen välillä. Huomattakoon myös, että Romania on poikkeus tästä pääsäännöstä: ”itäinen” ja ortodoksinen valtio, mutta latinalaiset kirjaimet.)

[16] Oikeushistorioitsija *R. C. Van Caenegem* (*Historical* 1999 s. 34) katsoo, että Rooman katoaminen lännestä jätti jälkeensä tyhjiön, jota pyrki täyttämään kolme kilpailevaa kulttuuripiiriä: ”Greek Christendom in Byzantium was the direct, but much reduced continuation of the Roman empire in the east, ruled by a Roman emperor and living under Roman law. Latin Christendom lived under Germanic tribal kings who had taken their religion from Rome, but little culture and even less law. The Arab world of Islam, stretching from Asia via Northern Africa to Spain, had inherited not much law and even less religion from Antiquity, but a good deal of Greek science.”

[17] Suomeen se ulotti vielä nykyäänkin näkyvän ortodoksisen kristinuskon, joka on elinvoimainen (ja virallisen aseman) omaava vähemmistökirkko myös 2000-luvulla.

[18] Tässä on tietty mutka; Länsi ihannoi klassista aikaa, kun taas Bysantti itse oli suhtautunut (ainakin virallisella tasolla) antiikin perintöönsä jokseenkin kielteisesti (*Fleming, Hellenism* 2000 s. 724).

kaanoneita sovellettiin suoraan hengellisen säädyn jäseniin. Bysanttilaista normistoa käytettiin myös riitojen sovittelussa ja se oli vaikuttamassa venäläisen tapaoikeuden syntyyn. Venäläiset itse ”pitivät maataan ’kolmantena Roomana’, jonka Bysantin perillisenä tuli taistella oikean uskon puolesta” (*David, Nykyajan* 1982 s. 173). Bysanttilaiset lait, jotka fuusioituivat ortodoksikristilliseen etiikkaan ja vanhempaan kreikkalaiseen ajatteluun, vaikuttivat oikeuteen koko Balkanin alueen, ei vain nykyisen Kreikan alueella (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 5). Näin myös roomalaisen oikeuden elävä traditio käsitteineen ja instituutioineen levisi koko alueelle, Bysantin toimiessa välittäjänä. Itse asiassa Balkanin alueella kreikan kieli merkitsi tiettyä distinktiota; kreikan osaaminen oli merkki tietystä yhteiskunnallista statuksesta, jolla yhteiskunnan ylemmät sosiaaliset kerrokset erottautuivat alemmista kansanosista (*Obolensky, Commonwealth* 1971 s. 80). Lännen, nyttemmin vulgäärioikeuden nimellä tunnettu, oikeuskulttuuri jäi kauas jälkeen bysanttilaisesta oikeudesta (*Wieacker, Foundations* 1996 s. 51–52).

Konstantinopolista

Kreikkalaisuudessa tärkeällä ortodoksisella kirkolla ja Konstantinopolilla on myös kiinteä yhteys. Ortodoksisen kirkon kannalta on tärkeää huomata, että kreikkalaisortodoksisen kirkon johtajan eli ekumeenisen patriarkan (Οικουμενικού Πατριάρχου) istuin sijaitsee edelleen Konstantinopolissa eli nykyisessä Turkin Istanbulissa.[19] On syytä myös huomata, että ekumeeninen patriarkka ja Kreikan ortodoksisen kirkon johtaja eli Ateenan arkkipiispa ovat eri tehtäviä. Voimassa olevan perustuslain artikla 3(3) puhuu nimenomaan Suuresta Kristuksen **Konstantinopolin** kirkosta (στην **Κωνσταντινούπολη**). Joidenkin lähteiden mukaan Kreikan kirkon johtaja edustaisi selvemmin kreikkalais-nationalistista linjaa, kun taas ekumeeninen patriarkka edustaisi suvaitsevampaa ja muita uskontoja kohtaan ymmärtäväisempää asennetta (*Kyriazopoulos, Proselytization* 2004 s. 162). Tämä tuntuu uskottavalta siksi, että ekumeenisen patriarkan ei tarvitse osallistua Kreikan kansallisen kirkon tavoin ”Helleenivaltion” ja kreikkalaisuuden ylläpitämisprojektiin, johon Kreikan ortodoksinen kirkko aivan selvästi näyttää sitoutuneen.

Minne Konstantinopoli on sitten kadonnut, kun siitä ei nykyaikana kuule puhuttavan? Se ei ole varsinaisesti kadonnut mihinkään, mutta kaupunki

[19] Suomen ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain (1969/521) mukaan (1 §) ortodoksinen kristinusko perustuu ”Raamatun, perimätiedon, ortodoksisen itämaisen katolisen ja apostolisen kirkon dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten säätelyjen varaan”. Se myös ”säilyttää kanonisen yhteyden *apostoliseen ja patriarkaaliseen ekumeeniseen istuimeen*” (kursiv. tässä).

sijaitsee nykyisen Turkin alueella ja on pääkaupunki Ankaran jälkeen Turkin toiseksi merkittävin kaupunki. Nimitys Konstantinopoli jäi Turkissa syrjään virallisesti vasta 1930-luvulla, kun kaupunki muodollisesti nimitettiin Istanbuliksi. Läntisten maiden kartoissa kaupungin nimi säilyi kreikkalaisessa muodossa vielä vuosikymmenten ajan. Kreikassa ja kreikkalaisille kaupunki on edelleen Konstantinopoli – tämän voi huomata, kun katsoo kreikkalaista karttaa tai tiekylttejä, ei Istanbulia sieltä löydä. Kaupungin kreikkalainen nimi juontaa juurensa Konstantinos I:stä tai Konstantinos **Suuresta** (**Μεγάλος** Κωνσταντίνος 272–337).

Konstantinos Suuri nimitti itse kaupungin Uudeksi **Roomaksi** (Νέα **Ρώμη**, lat. *Nova Roma*), mutta tuo nimi jäi kielenkäytössä syrjään ja kaupungista tuli Konstantinoksen kaupunki (Κωνσταντίνος + πόλη/kaupunki).[20] (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 21–23) Vuonna 667 eaa. perustetun kaupungin nimi oli alun perin Bysantti (Βυζάντιον). Joidenkin tietojen mukaan myös turkkilainen nimi Istanbul juontaa itse asiassa juurensa kreikan kielen ilmauksesta ”kaupungissa” eli ”stinpoli” (στην + πόλη). Kreikan isoin kirjaimin kirjoitettu sana Kaupunki eli Πόλη tarkoittaa nimenomaan Konstantinopolia. *Clogg* (*Concise* 2004 s. 30) kertoo puolestaan nimen tulevan islaminuskosta ja sen mukaan elämisestä. Oikeushistoriallisesti on syytä havaita, että *Corpus iuris civilis* syntyi juuri Konstantinopolissa. Tämä ei ole sattumaa tai historian kumma oikku. *Bellomo* (*Common* 1995 s. 37) kirjoittaa 500-luvun alusta seuraavasti: ”…Constantinople still had a center of scholarship that functioned efficiently, enough to hold firm to an idea of the law that resembled the Roman view of law in its basic outline and its methodological approach.” Tämä tukee sitä – tässä kirjassa hyväksyttyä – olettamaa, että bysanttilainen oikeus on roomalaista oikeutta, muuntunutta ja erilaistakin, mutta silti yleispiirteiltään ja oikeuskulttuurisesti roomalaisen oikeuden perinteen varaan rakentavaa niin aineellisesti, rakenteellisesti kuin oikeushistoriallisen *jatkuvuuden* mielessä. Oletusta tukevat eräät muutkin seikat – nimittäin kodifikaatiot, jotka siirsivät ja muunsivat roomalaista oikeutta kreikankielisessä muodossa.[21] Niin 800-luvun *Basilika*

---

[20] Kreikassa on tapana jättää eräissä puheenkäyttötilanteissa pois miehen nimen viimeinen ς-kirjain. (Kyseessä on *vokatiivi*, jota käytetään puhuteltaessa miespuolisia henkilöitä nimeltä, naisten nimet eivät muutu. Vokatiivi vaikuttaa myös muihin puhuttelumuotoihin, kuten esim. ”herra” sanan muoto on ο κύριος, vokatiivissa se on κύριε.)

[21] Sanottu seikka ei kuitenkaan saa johtaa pitämään Konstantinopolia kielellisesti puhtaasti kreikkalaisena; vielä 500-luvulla kaupungissa puhuttiin ilmeisesti jopa yli 70:tä kieltä (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 41).

kuin 1300-luvun *Hexabibloskin* (ks. tark. jälj. 3.5) osaltaan osoittavat *Corpus iuris civiliksen* perinnön eläneen ja siirtyneen eteenpäin Bysantissa.[22]

Myöhemmälle kehitykselle tärkeä *Corpus* on siis oikeushistoriallisesti Itä-Rooman tuote; osa Bysantin oikeutta, ei *Quintus Muciuksen* tai *Papianuksen* ”puhdasta” roomalaista oikeutta, vaan Bysantin.[23] Saman Itä-Rooman, joka jatkoi roomalaisen oikeuden traditiota kreikankielisessä kristillisessä korkeakulttuurissa Länsi-Rooman ja sen jäänteiden vajotessa alemannien, frankkien, goottien, langobardien, sveedien ja vandaalien suoranaisen barbarian alaisuuteen.[24] Tästä huolimatta ”Roman law survived in Byzantium and reappeared in the west in the eleventh and twelfth centuries” (*Kenny, Political* 1997 s. 291).

> Olisi varsin yksioikoista ja turhaa hellenististä paatosta väittää, että Länsi olisi oikeudellisessa ajattelussaan jäänyt totaalisen barbarian jalkoihin. Länsi-Rooma tietenkin tuhoutui valtiona, mutta sen oikeutta tallennettiin myös niin kutsuttuihin barbaarikoonnoksiin, jollainen oli esimerkiksi *Breviarium Alaricianus* (506), joka tunnettiin nimellä *Lex romana Visigothorum*. Itse asiassa barbaarikoonnokset olivat roomalaisten juristien laatimia ja roomalaiselle väestölle tarkoitettuja, germaanit eivät tunteneet kirjoitettujen lakien perinnettä ennen kontaktiaan roomalaiseen kulttuuriin. (*Tuori, Latinan* 2002 s. 184). Toisaalta germaaninen oikeustiede oli heikkotasoista ja vasta 1100-luvulla *Corpusta* alettiin tutkia systemaattisesti Bolognassa *Irneriuksen* toimesta (*Stein, Justinian's* 1993 s. 2). Bysantin tutkija *Antti Arjava* (*Near East* 2003 s. 10) toteaakin, että varhaiskeskiaikaisessa Euroopassa roomalaisen oikeuden formuloita johdettiin roomalaisesta oikeudesta ja niitä käytettiin ”to make a document sound more professional although the scribes clearly did not have any idea what the formulae

---

[22] *Corpus* ei (tietenkään) suoraan siirtynyt, vaan kreikkalaistettuina osina ja selityksinä. Esim. Basilika oli niin laaja, että se tarvitsi oman selitysosansa. *Synopsis ton Basilikon* (Σύνοψις των Βασιλικών) ja *Tipukeitos* (Τιπούκειτος = ”mistälöytää”) ovat tekstejä, jotka auttoivat käyttämään Basilikaa (*Hamza, Développement* 2003 s. 10; *Krumbacher, Byzantine Literature* 2001 s. 607; *Zilliacus, Kampf* 1935 s. 64).

[23] *Zimmermann* (*Civil* 1995 s. 85) kuvaa Euroopan *ius commune* -oikeuden perustaa seuraavasti: ”But what became the basis of our European common law was by no means pure Roman law…The Digest is part of Byzantine law book and it contains a colorful mixture of cases, legal opinions and rules, annotations, disputes and excerpts from textbooks and monographs. Altogether, it includes fragments from about two thousand works.”

[24] Se, mitä latinalaiselta Länsi-Euroopalta puuttui, oli kyky käyttää ja hyödyntää roomalaista oikeusperintöä tavalla johon Bysantti pystyi omien rakenteidensa ja kulttuurinsa puitteissa paremmin. Murroksen olemassaolo on kuitenkin huomattava myös Idän osalta, kuten *Peter Stein* (*Justinian's* 1993 s. 2) kirjoittaa *Corpukseen* liittyen: ”Written in Latin, it was not readily intelligible in the Greek-Speaking East, and even if manuscripts had been available in the West, it was far too difficult and complex to be understood by the poorly trained lawyers of the Germanic successor states to the Roman Empire.”

really meant". Bolognassakaan ei ollut niin sanotusti ihan puhtaat jauhot pussissa; taustalla vaikutti ideaalikuva Roomasta ja sitä myöten myös roomalaisesta oikeudesta (*Wieacker, Foundations* 1996 s. 53–54). Samalla on muistutettava siitä, ettei roomalaisen oikeuden – valikoiva – ihannointi johtanut rationaaliseen tai edes erityisen toimivaan oikeusjärjestykseen Bysantissakaan (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 116–117).

Kukistuessaan vuonna 1453 Konstantinopoli oli jo huomattavasti rapistunut sen aiemmasta mahdista ja loistosta.[25] Myös kirkon ja kanonisen oikeuden ylivalta oli alkanut murentua (*Hakkarainen, Ajaton III* 1998 s. 128). Bysanttiin kuului tuossa vaiheessa enää itse kaupunki ja osa Peloponnesoksen (Πελοπόννησος) niemimaata. Lienee paikallaan todeta, että on jokseenkin irvokasta, että kaupungin alamäen käynnistivät länsieurooppalaiset ristiretkeläiset, jotka ryöstivät mahtavan ja aarteiltaan vauraan kaupungin vuonna 1204. Kaupunki ja valtakunta olivat kyllä jo vuoteen 1204 mennessä heikentyneet, mutta oikeudeltaan ja hallinnoltaan sen kulttuuri oli verraten korkeatasoista (*Madden, Fires* 1992 s. 89). Kuilu sen ja Lännen välillä oli todellakin suuri. *Kaari Utrio* (*Perhekirja* 1998 s. 47) maalaa sanallisesti 900-luvulla Saksaan Bysantista siirtyneen prinsessa *Theofanon* tuntoja:

"Siirtymisen Euroopan sivistyneimmästä hovista saksalaiseen linnaan on täytynyt olla hänelle hirvittävä ympäristöjärkytys. Ainoastaan papit ja jotkut luostarissa koulutetut ylhäiset naiset osasivat lukea. Minkäänlaista mukavuutta tai yksityisyyttä ei ollut. Tavat olivat raakalaismaisia, paikat likaisia, ruoka alkeellista."

Julma ryöstö ja sitä seuranneet murhat ja hävitys tuhosivat lopullisesti myös Lännen ja Idän kirkkojen välit jopa niin perusteellisesti, etteivät ne ole vieläkään täysin paikkaantuneet. Lännen (Δύση) ja Idän (Ανατολή) kuilun voi sanoa revenneen juuri tuolloin. Läntisessä katolilaisessa propagandapuheessa Bysantti ja sen pääkaupunki rinnastettiin pahimmillaan Raamatun Sodomaan ja Gomorraan (*Madden, Fires* 1992 s. 72). *Madden* (*Ristiretket* 2005 s. 113) kuvaa ryöstelyä yhdeksi historian pahimmista ja tuottoisimmista rikoksista.

Oudointa tässä kaikessa oli se, että kyseinen nk. neljäs ristiretki oli alun perin järjestetty pelastamaan – ei siis tuhoamaan – Bysantin kristillinen keisarikunta nousevalta islamilaiselta mahdilta. Vuosina 1204–1251 Kons-

[25] Ajan uskonnollista ajattelutapaa kuvastaa se, että vuoden 1453 katastrofia saatettiin pitää jopa kreikkalaisten keskuudessa Jumalan rangaistuksena ortodoksikristittyjen synneistä (*Roudometof, Millet* 1998 s. 17).

tantinopolissa piti valtaa niin kutsuttu Latinalainen keisarikunta, kunnes eräs niistä pienemmistä ortodoksisista keisarikunnista, *Nikaea* (Νίκαια), joihin Bysantti oli hajonnut, valtasi kaupungin takaisin bysanttilaisille. Bysantti jatkoi olemassaoloaan pahoin heikentyneenä vielä pari sataa vuotta, mutta sen hallintokulttuuri oli kuitenkin saanut 1204 niin raskaan iskun, ettei se enää koskaan toipunut täysin ennalleen (*Angold, Administration* 1993 s. 127–128). Sanottu tuskin kuitenkaan aiheutti suoranaisesti Bysantin tuhoa, koska islamilaisen maailmanvallan jalkoihin se olisi kaiketi jäänyt enemmin tai myöhemmin joka tapauksessa.

Monarkiasta tasavaltaan

Mutta mitä oli ennen Bysanttia ja millä tavoin sitä varhaisempi historia vielä ehkä heijastuu Kreikan oikeuteen? Ei kai ihan kaikkea voida vain Bysanttiin palauttaa? Sitähän edelsi antiikki, jonka oikeus on kuitenkin varsin vaikeasti nykyvertailun perspektiivistä hahmotettavissa. On kuitenkin esitetty, että kristilliseen Bysanttiinkin olisi välittynyt antiikin kreikkalaisen oikeuden aineksia, kuten esimerkiksi etuosto-oikeusinstituutio eli προτίμησης, joka poistui vasta modernista Kreikasta vuonna 1856 (*Papagianni, Protimesis* 2002 s. 1071–1074). Nykyajan Kreikan oikeusajattelun historia ei kuitenkaan ala vasta Bysantista. Sitä edelsi jokin. Bysanttia edeltänyt antiikin Kreikka ei ollut valtiollisesti yhtenäinen, kuten edellä on jo tuotu ilmi. Pienet kaupunkivaltiot (πολε- + κράτος) noudattivat omia perusratkaisujaan sen mukaan, millainen valtarakenteen perusta oli, eli mikä ryhmä kulloinkin piti valtaa. *Holger Thesleff*in *(Platon* 1989 s. 1–2) mukaan kaupunkivaltioon (πόλη), jonka ydin oli linnoitettu keskuspaikka, kuului enintään muutamia kymmeniä tuhansia asukkaita. Kreikan tasavalta eli tämän päivän Kreikka on maantieteellisesti samoilla paikoilla sijaitseva valtio, jossa puhutaan edelleen kreikkaa, mutta joka on muutoin ”toista maata” – enemmän Bysantin, osmanivallan ja itsenäisyyden ajan tuote kuin antiikin kulttuurin tai sen tarkan toisintamisen varaan syntynyt valtio.

Puhuttaessa tänä päivänä kreikkalaisesta oikeudesta viitataan nykyisen Kreikan valtion oikeusjärjestykseen. Kreikka on valtiona moderni EU:n jäsenvaltio, jolla on reilusti yli kymmenen miljoonan hengen väestö.[26] Van-

[26] Väestömäärä on kehittynyt seuraavasti: vuoden 1971 väestölaskennassa asukkaita oli 8 768 372, vuonna 1981 9 739 589, vuonna 1991 10 259 900 ja vuonna 2001 10 964 020 (*Greece in Figures* 2005).

haan Kreikkaan ja antiikkiin jumiutunut akateeminen kreikkalaisuuden tutkimus ei tunnu aina oikein oivaltavan tätä yksinkertaista tosiasiaa. Konventionaaliset nimitykset, joita Kreikan valtiosta käytetään, ovat Ελλάδα tai lyhyemmin pelkkä Hellas / Ελλάς.[27] Kreikka ei ole mikään antiikin muinaismuisto tai köyhä balkanilainen maatalousvaltio, vaan elävä eurooppalainen demokraattinen valtio, jolla on kiintoisa ja omaleimainen moderni oikeusjärjestys, mutta myös poikkeuksellisen kiinnostava ja vaiherikas menneisyys. Sellaisenaan nykyistä Kreikkaa tulisi tuntea nykyistä paremmin, ei vain historiallista ja klassista Kreikkaa. Tähän liittyy muutakin. Niin antoisia ja intellektuaalisesti kiehtovia kuin etymologiasta intoutuvat filosofoinnit ovatkin, on niiden arvo varsin rajallinen yrityksessä ymmärtää nykyisen Kreikan voimassa olevaa oikeutta, oikeushistoriaa ja oikeudellista ajattelua. Myös oikeusvertailu ja ei-kansallinen oikeustiede tarvitsevat nykykreikkalaisia virikkeitä, ettei jumiuduta pelkästään menneisyyteen ja unohdeta meille kulttuurisesti ymmärrettävämpää kreikkalaisen oikeuden nykyisyyttä.[28]

Meidän aikamme modernisoitunut Kreikan tasavalta on kehittynyt poliittinen demokratia, jolla on vilkas talouselämä – joskin edelleen varsin maatalouspainotteinen – ja aktiivinen rooli eurooppalaisessa ja muussa kansainvälisessä yhteisössä. Talouden varsinainen selkänoja on jo pitkään ollut erityisesti turistisektorin laajana pitämä palvelussektori, jonka merkitys työllistäjänä on erittäin suuri.[29] Modernisaatioprosessi ei sinällään estä vaikkapa esioikeudellisten traditioiden olemassaoloa, kuten eräillä Krei-

---

[27] Murros on käsitteellis-kielellisellä tasolla itse asiassa aika huomattava: osmanien *millet*-valtakautena kreikkalaiset puhuivat itsestään roomalaisina (Ρωμαίοι) tai kristittyinä (Χριστιανοί), kun taas muinaisia kreikkalaisia oli kutsuttu erotuksena helleeneiksi (Έλληνες). Uusi valtio kurotti terminologisilla valinnoillaan tietoisesti menneisyyteen (*Roudometof, Millet* 1998 s. 19).

[28] Tässä palataan niihin tarkastelutapaan ja näkökulmaan liittyviin valintoihin ja painotuksiin, joita tuotiin esiin luvussa 1. Tuotakoon vielä esiin se, *ettei* lukijan tule tulkita näitä painotuksia klassisten tutkimusalojen vähättelyksi tai antiikin valtaisan kulttuurishistoriallisen merkityksen vähättelyksi – kyse on *näkökulmasta*, joka on ominainen oikeusvertailevalle tutkimusotteelle. Lisäksi mukana on erityisesti Kreikan tutkimukseen kohdistuva uudelleensuuntaamisajatus; Kreikan yhteiskunnallis-poliittisen muutoksen tunnistaminen ja sen suhteuttaminen oikeuden muutoksiin ja kehitykseen.

[29] Turismi on siis talouden kivijalka, mutta elintarviketeollisuus on myös tärkeä (tärkeimpiä tuotteita ovat mm. viini, oliviiöljy, fetajuusto, jugurtti, hedelmät, vihannekset, hunaja jne.). Myös erilaiset kemikaalituotteet, kaivostuotteet ja finanssialan palvelut ovat merkittäviä. Tärkeitä kauppakumppaneita ovat isot EU-maat ja USA sekä eräät naapurimaat Balkanilla. Merenkululla on myös edelleen tärkeä roolinsa.

kan alueilla vieläkin epävirallisesti elävä verikostoa (βεντέτα) edellyttävä ajattelutapa osoittaa.[30] Olisi silti virhe luulla virallisen oikeusjärjestelmän antavan tuollaisille käytännöille merkittävästi painoarvoa (”tapaoikeuden” mielessä) samalla tavalla kuin Pohjois-Karjalan poliisiviranomaiset muka antaisivat painoa maakunnassa joskus esiintyvälle laittomalle salametsästysperinteelle. Kreikan tasavallan oikeus on yhtä kehittynyttä tai kehittymätöntä kuin muuallakin Euroopassa, kuten vaikkapa Saksassa tai Norjassa. Ehkä tässä kohtaa on kuitenkin syytä todeta, että viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana Kreikan oikeuskulttuurin kehitys on ollut suorastaan valtaisaa, mikäli mittapuuna pidetään länsimaisen oikeusvaltion ideaalimallia.

> Mitä Kreikan oikeudesta puhuminen tarkkaan ottaen tarkoittaa? *Oikeusjärjestyksellä* tarkoitetaan tässä yhteydessä voimassa olevaa oikeusnormien muodostamaa kokonaisuutta. Tässä tapauksessa kyse on erityisesti Kreikan tasavallan voimassa olevien juridisten sääntöjen ja periaatteiden muodostamasta systeemistä (ελληνικό νομικό σύστημα), säännöistä, periaatteista ja käytännöistä, jotka määräävät lähinnä mitä pitää, saa tai mitä ei saa tehdä. Tällaisena järjestelmänä oikeus on oikeuden asuun puettu yhteiskunnallisten valtasuhteiden kokonaisuus – kuten muuallakin Euroopassa. Eurooppalaisen oikeusvertailun silmin oikeusjärjestys on järjestelmä, jolla on oma sanastonsa, joka käyttää tiettyä käsitteistöä ja jonka puitteissa oikeusnormit ryhmitellään tietyllä tavalla (*David, Nykyajan* 1982 s. 20). Puhe Kreikan oikeudesta *on* puhetta Kreikan tasavallan oikeudesta.

Mutta mitä oli (oikeudellisessa mielessä) ennen nykyisyyttä ja ennen Bysanttia? Tämän kirjan näkökulmasta ei ole syytä porautua liian kauas, mutta jotain voidaan yleisesti todeta. Antiikin Kreikassa ei ollut olemassa lukuisten kaupunkivaltioiden tunnustamaa yhtä yhtenäistä oikeusjärjestystä. Oli kuitenkin olemassa samanlaisia lähestymistapoja oikeudellisiin ongelmiin, tiettyjä menetelmiä käytettiin oikeudellisten asioiden aikaansaamiseksi sekä kohtuullisen yhtenäinen oikeudellinen käsitteistö, jotka yhdistivät tuolloista helleenistä maailmaa. Antiikin Kreikassa ei kuitenkaan ollut – myöhempään roomalaiseen tapaan – oikeustiedettä (lat. *juris prudentia* / η νομική επιστήμη), joka olisi koonnut, työstänyt ja tulkinnut kreikka-

[30] Manilaisten verikostoperinne (murteellinen termi γδικιωμός) lienee tunnetuin Kreikan alueella. Mani on Peloponnesoksen äärilaita, joka oli pitkään syrjässä ja heikkojen liikenneyhteyksien päässä. Kreikan historian tunnetuimpia tämän verikostoperinteen uhreja lienee vaikutusvaltaisen manilaisen suvun suututtanut Kreikan ensimmäinen presidentti *Ioannis Kapodistrias*, joka surmattiin 1831 Korfulla (Κέρκυρα). Käytännössä verikosto lienee täysin kadonnut, myös Manista.

laista oikeutta.[31] Yhtäläisyys perustui *sisältöön* ja *kieleen,* mutta se ei ollut sellaista yhtenäisyyttä, mitä nykyisin tarkoitetaan puhuttaessa oikeusjärjestyksen yhtenäisyydestä tai koherenssista. Ehkä tästä johtuen antiikin kreikkalaisten oikeudella on ollut huomattavan paljon pienempi aineellinen vaikutus, kuin kreikkalaisella filosofialla. Toisaalta sen vaikutus on ulottunut vanhassa maailmassa yllättävän kauas, ja hellenismin myötä se levisi kauas itään ulottaen vaikutuksensa ilmeisesti hindulaiseen oikeuteen saakka (*Glenn, Legal* 2004 s. 275).

Poikkeuksellisen laaja-alaisen oikeustieteilijän ja antiikin oikeuden tuntijan *Hannu T. Klamin* (*Encyclopedia* 1999 p. 304*)* mukaan oikeudellinen terminologia jäi vanhassa Kreikassa ylipäänsä kehittymättömäksi, eikä se ollut yhtenäistä edes yhdessä ja samassa kaupunkivaltiossa. Klami pohjaa väitteensä vertaamalla roomalaisen oikeuden alan aikaansaannoksia kreikkalaisiin saavutuksiin nykyajan tavalla ymmärretyn juridiikan mielessä. Klami ei ilmeisesti ollut väärässä jälkikäteisessä kritiikissään. Vaikuttaa ilmeiseltä, ettei antiikin Kreikan kirkkaimmassa helmessäkään eli Ateenassa koskaan syntynyt erikoistunutta oikeudellista käsitteistöä ja termistöä (*Lanni, Verdict* 1999 s. 30). Myös antiikin oikeuden tuntija englantilainen Sir *Henry Maine* ihmetteli antiikin Kreikan oikeuden kehittymättömyyttä suhteessa helleenisen maailman muihin saavutuksiin.[32] Tässä on kuitenkin hyvä pitää mielessä ne syyt, miksi antiikin Kreikan oikeutta koskevat väitteet ovat aina pulmallisia: roomalaisilta jäi kirjallisia lähteitä selvästi enemmän kuin kreikkalaisilta.[33] Toisaalta, kun puhe on antiikin jälkeisestä ajasta, voidaan sanoa, että roomalainen oikeus *kreikkalaistettiin*

---

[31] On kuitenkin syytä huomata, ettei roomalaisen oikeusajattelun systemaattisuutta ja tieteellisyyttä tule ylikorostaa, koska sen vahvin osa oli kyky tunnistaa ja ratkoa oikeudellisia ongelmia. Tarkempi vilkaisu roomalaisen oikeuden arkkikokoelmaan eli *Corpus iuris civilikseen* riittää todentamaan tämän seikan. Tästä huolimatta Justinianus itse julisti, että hänen kodifikaationsa oli looginen; siinä ei ollut – väitti keisari itse – toistoja eikä ristiriitaisuuksia (*Stein, Justinian's* 1993 s. 2). (Huomattakoon, että tekstissä olevat ilmaukset *prudentia* ja επιστήμη eivät suoraan vastaa toisiaan. Ks. seur. sivu)

[32] "The Greek intellect, with all its nobility and elasticity, was quite unable to confine itself within the straight waistcoat of legal formula; and if we may judge them by the popular courts of Athens whose working we possess accurate knowledge, the Greek tribunals exhibited the strongest tendency to confound law and fact" (*Maine, Ancient Law* 1861).

[33] *Adriaan Lanni* (*Verdict* 2004 s. 277) huomauttaa: "Most comparative lawyers know a great deal about Roman law and almost nothing about the courts of classical Athens. This is no mystery: unlike Roman law, Athenian law produced no jurisprudence and very little legal doctrine, and contributed nothing to the courts of Europe, England or any other modern legal system."

kielellisesti Bysantissa (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 98–112). Roomalainen oikeus oli Bysantissa sisällöltään sittenkin varsin muuttumatonta oikeutta, vaikka sen kieli ja muoto muuttuivat latinalaisen Euroopan kannalta varsin käsittämättömään muotoon. (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 115–118.)

> Toisaalta yhteys kreikkalaisen ja roomalaisen kulttuuripiirin välillä näkyy juridisessa käsitteistössä monessa kohtaa: latinalainen termi *prudentia*, joka tarkoittaa käytännöllistä järkevyyttä ja neuvokkuutta, oli suora latinannos Aristoteleen käsitteelle φρόνηση. Nykyinen termi *iuris prudentia* on kuitenkin luonteeltaan tiedettä eli siitä voidaan käyttää termiä *scientia* (επιστήμη).[34] Muutos on sama kuin saksalaisessa oikeusajattelussa termin *Rechtsgelehrsamkeit* korvaaminen termillä *Rechtswissenschaft – prudentia* korvattiin *scientia*lla (*Gadamer* 2005 s. 141–142). Tosiasiassa muutos kertonee enemmänkin 1800-luvun saksalaisesta oikeustieteestä kuin roomalaisten tekemästä erosta *prudentia*n ja *scientia*n välillä, koska se ei ollut roomalaisilla mitenkään erityisen tarkkarajainen (*Tuori, Ancient* 2006 s. 38). Tässä voi nähdä 1800-luvun saksalaisen juridiikan – erityisesti pandektioikeuden ja käsitelainopin – yleisen suunnan: *tieteellisen* oikeuden korostamisen.

Konstantinopolin kaatuminen aloitti pitkän turkkilaisvallan kauden, mutta miten tuo aika päättyi? Vanhan järjestyksen murentaminen alkoi vasta 1700-luvun puolenvälin jälkeen, koska tuota ennen kreikkalaisten nationalismi oli jokseenkin olematonta (*Roudometof, Millet* 1998 s. 21). Nykyinen Kreikan valtio syntyi, kun se irtautui verisen vapaussodan seurauksena Osmanien **imperiumista** (”ottomaanien”/Οθωμανική **Αυτοκρατορία**) vuosien 1821–1829 välisenä aikana. Itsenäisyysjulistus annettiin vuonna 1821. Osmanivaltio oli tuolloin muuttunut varjoksi entisestään, ja keskusjohto menetti otettaan liian suureksi kasvaneesta valtakunnasta, jonka hallinto ja sotilaskoneisto eivät enää kyenneet puolustautumaan joka suunnasta tulevia irtautumispaineita vastaan. Kreikkalaisten tunnuslause ”vapaus tai **kuolema**” (Ελευθερία ή **Θάνατος**) kuvastaa hyvin vapaussodan (Επανάσταση του 1821) dramaattista luonnetta kreikkalaisten näkökulmasta: vapaana tai kuolleena, mutta ei enää osmanien vallan alaisuudessa![35] Kamppailu oli väkivaltaista ja rajua. Tunnetuin iskulauseen aatemaailmaa ku-

---

[34] Myös ilmaisua φρονιμάδα käytetään kuvaamaan käytännöllistä järkevyyttä tai neuvokkuutta. Ilmaisusta (tai kantasanasta) voidaan myös johtaa neuvokasta henkilöä koskeva ilmaus φρόνιμος.

[35] Επανάσταση tarkoittaa vallankumousta, mutta tekstissä olevassa yhteydessä käännös vapaussota sopii huomattavasti paremmin (vapaaksi osmaneista, itsenäiseksi ja vapaaksi valtioksi).

vaava teksti lienee *Rigas Velestenlisin*[36] kuuluisa *Sotalaulu* (Θούριος) vuodelta 1797, jonka yksi säe kiteyttää ajatuksen ytimen:

> ”Καλλιώναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή…”.
> ”Parempi yksi tunti elämää vapaana kuin neljäkymmentä vuotta orjuutta ja vankeutta…”.[37]

Ensimmäinen vallankumouksellinen **kansalliskokous** Epidauroksessa (Α‘ **Εθνοσυνέλευση** στην Επίδαυρο) 1821–1822 päätti ottaa vallankumoukselliseen perustuslakiin määritelmän, jonka mukaan Kreikan perustuslaki perustui ikimuistoisten bysanttilaisten / kristittyjen keisarien lakien muodostamalle perustalle.[38] Vallankumouksen esimarttyyri Velestenlioksen ajattelussa Ranskan vallankumous kelpasi malliksi, mutta hän halusi korvata tasavaltaiset instituutiot Bysantin kirkon vallalla. Velestenlios ilmensikin sellaista identiteettiprojektia, jossa kurkotetaan aikaan ennen turkkilaisvaltaa (τουρκοκρατία). (*Clogg, Concise* 2004 s. 28–29.) Näin Kreikka piirsi eräänlaisen historiallisen kaaren taaksepäin aina vuoteen 1453 saakka. Toisaalta tuulet olivat jo kääntymässä toiseenkin suuntaan. Vuoden 1822 perustuslakiasiakirja nimittäin ennakoi jo uutta kytkentää Länteen. *Richard Clogg* (*Concise* 2004 s. 33–34) kuvaa asiakirjaa tuon ajan konteksti huomioiden hyvin liberaaliksi dokumentiksi, jonka oli selvästi tarkoitus vedota eurooppalaiseen ”valistuneeseen mielipiteeseen”. Lännen etujen mukaista

---

[36] Ρήγας Βελεστινλής tunnetaan kreikaksi useimmin nimellä Ρίγας Φεραίος tai yhdistelmäsukunimellä Βελεστινλής-Φεραίος (1757–1798). Hän oli Ranskan vallankumouksesta innostunut patriootti ja osmaneista vapaan Kreikan puolustaja. Hänet tunnetaan myös yhtenä protomarttyyrinä (Πρωτομάρτυρας) eli Kreikan itsenäisyyden puolesta merkittävällä tavalla toimineena henkilönä, joka kuoli toimintansa vuoksi turkkilaisten toimesta jo ennen varsinaista vapaussotaa. (*Roudometof, Millet* 1998 s. 28–29.) Hänen kasvokuvansa on kreikkalaisten 10 sentin kolikkojen kansallisella puolella.

[37] Iskulause varsinaisesti muotoiltiin merkittävän itsenäisyyttä voimakkaasti halunneen salaseuran ”**ystävällinen** yhdistys” (**Φιλική** Εταιρεία) toimesta. Venäjän tsaarilta tukea saaneen seuran perustivat *Nikolaos Skoufás* (Νικόλαο Σκουφάς), *Emmanuel Ksanthos* (Εμμανουήλ Ξάνθος) ja *Athanasios Tsakalof* (Αθανάσιος Τσακάλωφ) (*Clogg, Concise* 2004 s. 31–35). Seura noudatti vallankumouksellisten ranskalaisten jakobiinien mallia – Balkan tarvitsi seuralaisten mielestä vallankumousta, jossa *myös* kirkon valta asetettaisiin uudelleenmuotoiltavaksi (*Roudometof, Millet* 1998 s. 30). Tässä on helppo havaita Lännen valistuksen aatteiden vaikutus.

[38] Kyseessä on (modernin) Kreikan nk. ensimmäinen tai väliaikainen **hallitusmuoto** (ο Προσωπινόν **Πολίτευμα** της Ελλάδος). Se tunnetaan myös nimellä Epidauroksen Perustuslaki (Σύνταγμα της Επιδαύρου).

oli koettaa lyödä kiila ortodoksisen Venäjän, johon kreikkalaiset tunsivat kulttuurista läheisyyttä, ja uuden Kreikan valtion väliin, jotta Länsi saisi paremman otteen Balkanista. Kreikan itsenäistyminen vahvistettiin Lontoon protokollalla (Ranskan, Ison-Britannian ja Venäjän kesken) vuonna 1830, joka on samalla ensimmäinen kansainvälisoikeudellinen dokumentti, joka vahvisti modernin ajatuksen s+iitä, että valtioiden perusta oli kansakunta – tässä kohtaa Kreikan kuningaskunta (*Summers, Idea* 2004 s. 100).[39]

Uusilla valtioilla on tapana suunnata katse menneisyyteen, kun ne haluavat kertoa itselleen ja muille, keitä niiden kansalaiset ovat ja mistä he tulevat tai mikä on heidän paikkansa muiden maailman valtioiden joukossa. Suomen kansalliseepos *Kalevala* palveli aikoinaan myös samanlaisia tarkoitusperiä. Kreikka on usein katsonut taaksepäin omaan historiaansa hakiessaan johtoa esimerkiksi oikeudelliselle käsitteistölle ja juridiselle ajattelutavalle yleensä – historiaa on usein luettu nostalgisten ja ihannoivienkin silmälasien läpi, muttei kuitenkaan täyteen fiktioon sortuen.[40] Tämä ei ole ainutlaatuista Euroopassa, jossa niin monet eri tahot ovat niin menneinä aikoina kuin nykyisyydessäkin hakeneet oikeudelle ja oikeuspoliittisille linjanvedoille menneisyydestä kaivettuja argumentteja nykyisyyttä legitimoimaan. *Reinhard Zimmermann* ja muut hänen tapaisensa uuspandektistit ovat hyvä osoitus tällaisesta ajattelutavasta. Modernisaation kannattajillekin menneisyys on tärkeä argumenttivarasto, kun siihen vetoamalla on voitu modernisoida oikeusjärjestystä ja pienentää ortodoksisuutta ja Idän perintöä korostavien traditionalististen nationalistien muutosvastarintaa.[41] Kansakunnan ja valtion rakentamisessa ajatukset rodusta ja menneisyyden perinnöstä ovat aina olleet tärkeitä; erityisen totta tämä oli kreikkalaisten

---

[39] Kolmea mukana ollutta suurvaltaa kutsuttiin nimellä ”kolme suojelevaa valtaa” eli Τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις.

[40] Anakronismin ilmeisestä riskistä huolimatta on mahdollista ehkä nähdä tietty historiallinen samankaltaisuus alkuvaiheessa olleen Bysantin kodifiointitaipumuksen ja vasta vapautuneen Kreikan omasta menneisyydestä justifikaatiota ammentavan 1800-luvun valtion välillä: *Corpus* oli myös jo omana aikanaan taaksepäin katsova koonnos, tietynlainen yritys justifioida oikeudellisesti silloista nykyisyyttä myyttisellä menneisyydellä eli roomalaisella klassisen ajan oikeudella (*Stein, Justinian's* 1993 s. 1).

[41] Tähän liittyy myös uuden terminologian haaste, joka tuottaa välillä erikoisia tuloksia. Kun kreikkalaiset halusivat irti osmaneista ja aloittivat kapinallistoimet 1821, he kutsuivat itseään uusvanhalla nimellä helleenit (έλληνες), eivät siis nimellä kreikkalaiset (γραικοί). Osmanivallanpitäjillä kesti jonkin aikaa ymmärtää, keistä itse asiassa oli kyse! (*Roudometof, Millet* 1998 s. 36.)

nationalistien kohdalla 1800-luvulla (*Summers, Idea* 2004 s. 70). Sama koski soveltuvin osin myös antiikin perintöä.[42]

Erityisen kiintoisa piirre – verrattuna Länsi-Eurooppaan – helleenisessä kulttuurisessa identifikaatiossa ja roomalaisen oikeuden ihannoinnissa on sen kohdistuminen nimenomaan Justinianuksen kodifikaatioon, eli siitä puuttuvat tyystin sellaiset pelot, joiden mukaan *Corpus* ei olisi ”aitoa klassista roomalaista oikeutta” tai muulla tavoin ”puhdasta traditiota”. Päinvastoin; se mitä Bysantti oli tehnyt roomalaiselle oikeudelle, oli sen tekeminen (todesti tai kuvitellusti) sopivaksi kreikkaa puhuvalle, ortodoksiselle itsevaltiaan johtamalle valtiolle eli Bysantin keisarikunnalle (Βυζαντινή Αυτοκρατορία). Siihen kulttuuriseen perintöön oli vapaan Kreikan ”sopivaa” kytkeytyä uudelleen omassa oikeudessaan ja rakentaa edelleen identiteettiään sen varaan.

Bysanttilaisen oikeuden yleisestä merkityksestä

Puhe Bysantin vaikutuksesta ei saa rajoittua yleiseen vaikutukseen, vaan on syytä tuoda esiin myös rajatumpi ja täsmällisemmin *juridinen* vaikutus. Aluksi Kreikan keskeisin oikeuslähde oli Bysantin niin kutsuttu kuuden kirjan siviilioikeudellinen teos (nk. *Hexabiblos* eli Εξάβιβλος) vuodelta 1345. Thessalonikilaisen paikallistuomarin ja sittemmin vaikutusvaltaisen munkin *Konstantinos Harmenopouloksen (*Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος) koostamasta teoksesta tuli myöhempää Kreikan kehitystä silmällä pitäen varsin merkittävä dokumentti (*Tinnefeld, Intellectuals* 2004). Sitä on kuvattu suosituksi myöhäisbysanttilaiseksi oikeuslähteeksi (*Krumbacher, Byzantine Literature* 2001 s. 607). Siihen sisältyi kreikkalaisten paikallisviranomaisten ja kirkon ratkaisukäytäntöön pohjautuvaa oikeusainesta, jonka syntyprosessi sai käyntivoimansa islamilaisen oikeuden kulttuurisesta ja poliittisesta vieroksunnasta. Osmani-imperiumin vallan aikana *Hexabibloksen* lisäksi suosittuja oikeuslähteitä olivat – poliittisista ja uskonnollisista syistä – myös bysanttilainen oikeus ylipäänsä sekä ortodoksisen kirkon normisto. Nämä

---

[42] Lyhyesti: ”Greek interest in the classical past would win a greater chance of European philhellenic support than would an emphasis on the Byzantine past” (*Fleming, Hellenism* 2000 s. 725).

[43] Maallisten viranomaisten on syytä olettaa tunteneen kanonista oikeutta ja olleen siitä kiinnostuneita, mikä johtuu ortodoksisen kirkon asemasta. Bysantissa voi todeta ylipäänsä politiikan, maallisen oikeuden ja kanonisen oikeuden kietoutuneen toisiinsa niin kirkossa kuin maallisten viranomaisten toiminnassa. Tästä huolimatta voidaan todeta kanonisen oi-

vaikuttivat monisäikeisenä verkostona, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen.[43] Kreikan oikeuskulttuurissa on vieläkin havaittavissa monia itäroomalaisia piirteitä.

Toisaalta lienee paikallaan muistaa se, ettei Bysantin oikeus ollut ”puhdasta”, vaan siinä oli joitain elementtejä vanhemmasta helleenisestä, ei vain roomalaisesta oikeudesta ja ortodoksisen kirkon oikeudesta. Esimerkiksi *Harmenopouloksen Hexabibloksella* oli eräitä yhtäläisyyksiä vanhempaan helleeniseen oikeuteen, vaikka sen ehdoton päälähde lienee *Corpus*. Arvioitaessa roomalaisen oikeuden sisäistä uusreseptiota myöhemmässä 1800- ja 1900-lukujen Kreikassa *Hexabibloksen* merkitys oli nimenomaan Bysantin roomalaisoikeudellisen normiston oikeuskulttuurisessa säilyttämisessä (*Symeonides, Mixed* 2003 s. 444–445). Tämä on omiaan nostattamaan esiin eräitä peruskysymyksiä. Eikö roomalainen oikeus sitten sammunutkaan Balkanilla tai Itä-Euroopassa? Missä määrin Kreikan tasavallan oikeus sitten on yleisemmin itäeurooppalaista tai balkanilaista?[44]

Yleensä ortodoksisessa Itä-Euroopassa ei katsota olleen samanlaista kehittynyttä oikeusajattelua kuin roomalaisen oikeuden traditioon nojaavassa Länsi-Euroopassa laajalti oli. *Letto-Vanamo* (*Oikeuden* 1995 s. 7) tuo esiin sen, että keskiajalla piirtyi oikeuskulttuurinen raja juuri latinalaisen ja itäisen eli Bysantin kreikkalaisen kulttuurin välille. Tämä johtunee Itä-Euroopan yliopistolaitoksen kehittymättömyydestä. Perinteisesti myös Venäjän oikeus on luettu yhdeksi tietynlaiseksi erityistapaukseksi, joka pohjautuu romaanis-germaaniseen oikeuteen, mutta on silti omalaatuinen. Neuvostoliitto merkitsi tietysti selkeää katkosta, mutta sen jälkeen Venäjänkin on katsottu palanneen vanhaan oikeuskulttuuriseen viiteryhmäänsä. Sanottakoon kuitenkin Venäjän kohdalla se, että sen länsivaikutteet ovat verraten myöhäisiä oikeushistoriallisessa perspektiivissä; vasta yliopistojen perustaminen 1700-luvulla varsinaisesti loi tämän yhteyden. Venäjän ja Kreikan oikeusajattelussa on kieltämättä tiettyjä yleisiä samankaltaisuuksia. Venäjälläkin erityisesti siviilioikeus on kodifioitu ja normisto on (Kreikan tapaan) käsitteellistä ja abstraktia, eikä oikeuskäytäntöä pidetä (aina-

---

keuden tuntemuksen rajoittuneen yhteiskunnalliseen *eliittiin*. (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 128, 136.) Saman rajoituksen voidaan uskoa hyvällä syyllä koskeneen myös maallista oikeutta, joskin ilmeisesti lievempänä (*Bucholz, Kreikaksi* 2004).

[44] Kysymys on oikeastaan vino siksi, että Itä-Euroopan maat ottivat mallia Bysantista uskonnossa, oikeudessa, kirjallisuudessa ja taiteessa – ne olivat kaikilla näillä aloilla hyvin innokkaita Bysantin oppilaita (*Obolensky, Commonwealth* 1971 s. 291). Olisi ehkä oikeampaa sanoa, että koko Balkan oli yleiskulttuurisessa mielessä ”bysanttilaistunut”.

kaan muodollisessa mielessä) oikeuslähteenä, kuten *Vladimir Orlov* (*Venäjän* 2001 s. 13) tuo esiin. Kulttuurisiakin yhteyksiä on eri aikoina koettu olevan.

Pintatason samanlaisista yleistekijöistä (ortodoksinen uskonto, muodollis-abstraktisuus ja laajat systemaattiset kodifikaatiot) huolimatta Venäjän ja Kreikan oikeus kuuluvat historiallisesti sensitiivisen oikeusvertailun kannalta erilaisiin oikeusperheisiin ja oikeuskulttuurisiin yhteyksiin. Bysanttiyhteys ei tätä muuta. Kreikka kuuluu nykyään oikeusvertailun silmin läntiseen oikeusperheeseen.[45] Läntisen oikeusperheen sisällä sen voidaan nähdä siirtyneen 1800-luvun doktriinia painottaneesta oikeuskulttuurista kohti 1900-luvun **säädännäistä** oikeutta (**νομοθετημένο** δίκαιο) korostavaan oikeuskulttuuriin (*Vanderlinden, Comparer* 1995 s. 387). Tämä ei silti estä toteamasta yleisten yhteisten tekijöiden lisäksi myös muita yhtäläisyyksiä, kuten saksalaisen 1800-luvun oikeustieteen pandektioikeuteen pohjautuvaa oikeuspositivismia ja ortodoksisuuden suurta yleiskulttuurista merkitystä sekä – kielen suhteen – kreikkalais-kyrillisiä aakkosia.[46] Myös itsevaltaisuuden ja keskitetyn valtiokoneiston tyyppisiin historiallisiin perinteisiin on mahdollista viitata tässä yhteydessä. Kreikassa ei tosin, tietenkään, ole jälkeäkään neuvosto-oikeudesta. *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 240) nostaa esiin sosialistisen oikeuden sijaan Venäjän oikeuden ja oikeuskielen kohdalla roomalaisen oikeuden vaikutuksen, joka saapunut kahta kautta: ensin Bysantista ja sittemmin (Pietari Suuresta lähtien) Länsi-Euroopan

---

[45] Paljon riippuu tietenkin näkökulmasta ja painotuksista; osmanien aikoina kreikkalaiset tunsivat syvää läheisyyttä Venäjään ja venäläisiin, jotka olivat uskonveljiä ja vapaita osmanivallasta. Monet toivoivat myös Venäjältä suoraa apua taistelussa vapaan Kreikan puolesta – kyse oli kulttuurisesta läheisyydentunteesta venäläisiin ja venäläisyyteen. (*Clogg, Concise* 2004 s. 18–20.)

[46] Aakkosten samankaltaisuuskaan ei ole käytännössä kovin suuri. *Esimerkki:* Venäjän **Federaation** perustuslaki on venäjäksi Конституция Российской **Федерации** ja kreikaksi kirjoitettuna se on Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Eräiden kirjainmerkkien yhtäläisyydestä huolimatta esimerkki on paljastava: oikeudelliset avainkäsitteet (perustuslaki, liittovaltio) poikkeavat toisistaan niin paljon, että jonkinasteinen kirjainmerkkien samanlaisuus ei auta edes alkeisymmärtämisessä (venäjässä kun on käytössä latinalaiset ”konstituutio” ja ”federaatio”). Kirjainmerkkien yhteys on enemmänkin historiallinen ja kulttuurinen kuin voimassa olevaan oikeuteen tai vallitsevaan oikeuskieleen keskittyvien oikeusvertailun tai oikeuslingvistiikan kannalta merkityksellinen. Tämä ei tarkoita, ettei ortografisesti samankaltaisia sanoja olisi, kuten esimerkiksi sana Pääsiäinen (Πάσχα, ven. Пасха) tai monet erisnimet, kuten vaikkapa Hios (Χίος, ven. Хиос). Jotain oikeuskieleenkin liittyvä yhteyksiä voi nähdä, kuten esimerkiksi sanassa ”provinssi”, joka on kreikaksi επαρχία ja venäjäksi епархия.

välittämänä. Siviilioikeuden ja yleisen oikeuskulttuurin osalta Venäjällä Mattila nostaa esiin erityisesti saksalaisen pandektioikeustieteen (saks. *Pandektenwissenschaft*) tärkeän vaikutuksen 1800-luvun loppupuoliskolla. Sama suuntaus vaikutti erityisen tehokkaasti Kreikassa, kuten jäljempänä tullaan huomaamaan (ks. luku 3.4).

Samanlaisista vaikutteista huolimatta Venäjä ja Kreikka kuuluvat siis eri oikeuskulttuureihin. Kurkistus pinnan alle riittää antamaan tukea tälle ajatukselle, jonka omakohtaiset käynnit Kreikassa ja Venäjällä saattavat intuitiivisesti vahvistaa. Verrattuna Balkanin pohjoisiin naapureihinsa Kreikka on uskonnollisista ja historiallisista yhteisistä tekijöistä riippumatta tosiaankin ”toista maata”. *Letto-Vanamo* (*Oikeuden* 1995 s. 36) kuitenkin pohtii, opettiko 400-vuotinen turkkilaisvalta kreikkalaiset ”unohtamaan Euroopan”. Kysymys on outo sikäli, että osmanivallan alla bysanttilais-kreikkalaisen kulttuurin sisällä jatkui elävä roomalaisen oikeuden traditio, päinvastoin kuin Lännessä, jossa yhteys katkesi ennen kuin se konstruoitiin uudelleen henkiin glossaattorien valikoivalla tekohengityksellä. Tämä havainto ei ole uusi tai omaperäinen. Uuden ajan yksityisoikeuden historian tuntija *Franz Wieacker* (*Foundations* 1996 s. 50) tunnisti laajemminkin koko Balkanin alueen olevan yhteydessä Länsi-Eurooppaan ja olevan osa Eurooppaa uskonnollisten, kulttuuristen ja poliittisten siteiden vuoksi, jotka juontuivat Itä-Roomasta, Kreikan kirkosta ja bysanttilaisesta versiosta roomalaisesta oikeudesta.

Kreikan elävä saksalaishenkinen oikeuskulttuuri ja EU-jäsenyys vaativat vastaamaan eräiden oikeushistoriallisten tekijöiden, kuten *Corpus iuriksen* perinnön, vuoksi kielteisesti esitettyyn kysymykseen ja muihinkin vähätteleviin vihjailuihin ”itäisestä oikeusperinnöstä”.[47] Tähän tulokseen *Letto-Vanamokin* (emt. s. 37) tulee oikeushistoriallisen mutkan kautta: oikeuden juuret ovat latinalaisessa ja kreikkalais-bysanttilaisessa Euroopassa samat – kristillinen uskonto ja roomalainen oikeus. On syytä huomata, että Bysantin oikeus oli perustaltaan roomalaista oikeutta; *René David* (*Ny-*

[47] On kuitenkin huomattava, että Länsi ja Itä kamppailevat myös Kreikan sisällä poliittiskulttuurisesti. Uudistajat vs. traditionalistit on edelleen keskeinen jakolinja kreikkalaisten kesken, vaikka oikeuselämässä Lännen mallit ovat jo voittaneet. Muilla aloilla ja yhteiskuntatodellisuuden osalta Kreikka on kuitenkin kaksijakoinen: eräillä elämänalueilla se on kiistatta kulttuurista Länsi-Eurooppaa, mutta monin muin osin tilanne voi olla toinen, kuten perhettä ja sukua tai kunniakäsityksiä tarkkaillessa voi huomata. Toisaalta alueelliset erot ovat suuria – matka turisteja vilisevän Kreetan pääkaupungista Irákliosta (Ηράκλειων) johonkin Albanian vastaisen rajan pieneen kylään on kulttuurisesti pitkä.

kyajan 1982 s. 176) samaistaa suoraan ”Bysantin jurisprudentian” roomalaiseen oikeustieteeseen. Kreikkalaiseen poliittiseen ajatteluun tämä käsitys on sopinut vallan hyvin: 1800-luvulta saakka nk. Suuri Idea (Μεγάλη Ιδέα) piti sisällään elementteinä ortodoksista uskoa ja antiikkia, mutta myös bysanttilais-roomalaisen oikeuden perinteen.[48] Kulttuurin ja kirjallisuuden perspektiivistä on todettu, että ”literature creates the nation” (*Murphy, Roar* 1997 s. 274), mutta on huomattava, että *Corpus* on tässä mielessä ollut nimenomaan kirjallisuutta, jolla on ollut tuonkaltainen tehtävä perinteistä kaunokirjallisuutta paljon tehokkaammassa mielessä. Kompilaation osien kreikkalaistaminen tosin häivytti roomalaisen oikeuden Lännen ulottumattomiin – *graecum est, non legitur*…[49]

Idän ja Lännen vertailussa on tarpeen pitää mielessä tiettyjä perusasioita. Olisi syytä muistaa, kuinka kulttuurisesti korkeatasoinen Bysantti ja sen hallinto olivat verrattaessa niitä Lännen tuonaikaisiin vastineisiin. Lännen ja läntisen aspektin korostajien tulisi ehkä muistaa suhteellisuus ja se, mistä oloista Länsi lähti. *Bellomo* (*Common* 1995 s. 37) kiteyttää: ”Compared to the West, the East was flourishing.” Jos astumme askeleen tästäkin edemmäs ja katsomme, että roomalainen oikeus kreikkalaistui Bysantissa, muttei muuttunut ”itämaiseksi”, niin silloin saattaa olla syytä myös kyseenalaistaa sellaiset oikeuskulttuuriset jaottelut, joissa Kreikka sijoitetaan muun Balkanin mukana – oikeushistoriallisessa mielessä – itäreseption alueelle (*Letto-Vanamo & Tamm, Eurooppa* 1994 s. 238–239). Pulma voi olla syvemmällä itse käsitteistössä. *Itäreseptio* on ilmauksena vaivihkaa arvottava ja Länsi-Eurooppa-keskeinen tavalla, joka ei ehkä ole oikeus-

---

[48] Jossain määrin messiaanisen Suuren Idean esitteli ensimmäisenä *Ioannis Kolettis* (Ιωάννης Κωλέττης) 1800-luvun puolen välin tienoilla. Sen ydinosia olivat Ateenan ja Konstantinopolin henkiseen johtoasemaan perustuva kreikkalaistaminen alueellisen ja kulttuurisen yhdistämisen keinoin yhdeksi Suur-Kreikaksi. Kirjakreikka, Ateenan valinta pääkaupungiksi ja Ateenan yliopiston perustaminen olivat kaikki osa Suurta Ideaa. (*Clogg, Concise* 2004 s. 46–50.) Ajatusta kannatti myös kuningas Otto, jonka suosiota se kasvatti kreikkalaisten keskuudessa. Vielä vuonna 1913 kun kruununprinssi kruunattiin, hän halusi osoittaa Suuren Idean mukaista jatkuvuutta ja otti nimen Konstantinos XII eli halusi osoittaa olevansa Palaiologoksen seuraaja, itse asiassa siis Bysantin keisari. Ensimmäinen maailmansota viimeistään häivytti Suuren Idean – maa jakaantui eri leireihin länsimaistumisen ja itäisen perinnön kannattajiin, modernisoijiin ja perinteen korostajiin. Tuossa vaiheessa esiin alkoi piirtyä nk. kansallinen **skisma** (Εθνικός **Διχασμός**) (emt. s. 83–85).

[49] *Björne* (*Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 17) kirjoittaa seuraavasti: ”Corpus Iuriksen säätämisen jälkeen Bysantin oikeustiede kuitenkin vähitellen rappeutui, eikä sillä enää tullut olemaan merkitystä yleiseurooppalaiselle kehitykselle.” Tulkinta lienee oikea, mutta se ohittaa Bysantin ja osmanikauden jälkeisen kehityksen täysin.

historiallisen sensitiivisyyden vaatimuksen mukaista. Monista syistä johtuen Kreikan yhteys roomalaiseen oikeuteen vaikuttaa saumattomammalta ja luontevammalta kuin Länsi-Euroopan *ius commune* -tradition, jonka aito historiallinen yhteys on monin kohdin osoittautunut enemmänkin kuvitelluksi kuin todeksi (*Tuori, Ancient* 2006).

Ehkä olisi syytä puhua aidosta yhteydestä tai puhtaasta perinnöstä aika vaatimattomasti. Bysantin oikeuteen perehtyneen oikeushistorian tutkimuksesta tiedämme sen, että *Corpuksessa* ei ollut kyse vain roomalaisen oikeuden konservoinnista, eikä kodifikaatiokaan jäänyt Bysantissa pysähtyneisyyden tilaan; alusta alkaen sitä täydennettiin keisarillisella säädösmateriaalilla, kehitettiin doktriinia ja ylipäänsä tulkiten sovellettiin joustavilla tavoilla (*Dennis, Creative* 1997). Tämä ei ole koko totuus asiasta. Kuitenkin bysanttilais-roomalaisen oikeuden läheinen yhteys teki siitä jollain tapaa *jäykempää* kuin se oikeus, jota uudelleen roomalaisen oikeuden löytäneet ja tietämättään *ius commune* -tradition aloittaneet taitavat juristit Bolognassa – siis Lännessä – käsittivät sen olevan (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 122). Glossaattorit lisäsivät varsin surutta *Corpuksen* tekstien oheen glossia (γλώσσα, tässä selitys tai nootti), joko suoraan rivien väliin (lat. *glossa interlinearis*) tai tilan salliessa sivun marginaaleihin (lat. *glossa marginalis*). Niiden päälle syntyi akateeminen kudelma, jossa selitettiin lopulta selitysten selityksiä (lat. *glossare glossarum glossas*). (*Hamza, Développement* 2003 s. 9–10.)

Lännessä roomalaisen tradition perinne oli poikki ja *de facto* kuollut ennen jälkikäteistä ja paikoin hitusen taitamatonta ja tarkoitushakuistakin elvytystä, kun taas Idässä se eli – laimentuneena, kreikkalaistettuna ja kanoniseen oikeuteen paketoituna, mutta kuitenkin aidosti *elossa*. Toisaalta liian ankara jälkikäteinen arvio lienee toispuoleinen; mistään tahallisesta *väärentämisestä* tuskin oli Lännessä kyse. Bolognassa mitä ilmeisimmin todella tapahtui jotain juridiikan kannalta kauaskantoisen merkityksellistä. Ristiriitaisten roomalaisen oikeuden tekstien selittäminen koherentiksi glossien avulla on tietenkin modernin juridisen metodin synnyttämistä. Silti: Lännessä katkennut traditio säilyi kuitenkin Idässä katkeamattomana, tosin ilmeisen yksinkertaistettuna verrattuna siihen juridiseen monimutkaiseen ajatteluun, joka *Corpukseen* oli sisäänrakennettu. Bysanttilaistaminen ei näin ollen ollut vain kielellistä kreikkalaistamista, vaan siihen sisältyi tiettyä ”mutkien suoristamista”. Sama tapahtui *ius communes*sa: keskiajalla Lännessä ei osattu kreikkaa, joten *Corpuksen* ”kreikkalaisia” osia ei myöskään tutkittu (*Watson, Legal* 1993 s. 93).

Regiimejä ja perustuslakeja – kohti nykyisyyttä

Itsenäisen Kreikan yleinen valtiosääntöhistoria on ollut vaiherikasta ja useat eri kaudet ovat seuranneet toisiaan aina nykyisen järjestelmän vakiintumiseen saakka. Suomeen verrattuna erilaiset murrosvaiheet ovat seuranneet toisiaan huomattavan tiheästi aina vuoteen 1974 saakka. On ehkä paikallaan kuvata kreikkalaista valtioelämää kiihkeäksi ja vahvoja vastakkainasetteluja sisältäväksi. Samojen valtiosääntöpuitteiden sisällä on ollut monenlaisia jaksoja vaihdellen väliaikaisen rauhan ja poliittis-kulttuurisen kiehunnan välillä. Kreikkalainen poliittinen näyttämö on suomalaista vastinettaan kiivassävyisempi ja vailla konsensushenkeä. Nykyinen demokraattinen järjestelmä on silti vakiintunut. Nykyinen Kreikan perustuslaki (το Σύνταγμα της Ελλάδας) tuli voimaan 1975, mutta sitä on muutettu vuosina 1986 ja 2001. Oheisesta taulukosta ilmenee valtiosääntödokumenttien kertoma historia, vaikka onkin syytä huomata, että Kreikan alueella liikkui jo ennen 1820-lukua, jo 1700-luvun lopulla, erilaisia valtiosääntöluonnoksia.

Kreikan tasavallan valtiohistoria pähkinänkuoressa

1821–1829	Väliaikainen hallitus	Perustuslaki 1822 ja 1823
1829–1831	Ensimmäinen tasavalta	
1832–1843	Absoluuttinen monarkia	
1843–1875	Konstitutionaalinen monarkia	Perustuslaki 1844 ja 1864
1875–1924	Parlamentaarinen konstitutionaalinen monarkia	
1924–1935	Toinen tasavalta	Perustuslaki 1927
1936–1941	Monarkin hyväksymä diktatuuri	
1941–1944	Akselivaltioiden miehitys	
1945–1967	Parlamentaarinen konstitutionaalinen monarkia	
1967–1974	Monarkin hyväksymä diktatuuri	
1974–	Kolmas tasavalta	Perustuslaki 1975

Kuvattaessa yleisesti erityisesti 1800-luvun valtiokehitystä voidaan huomata, että sitä leimasi kolmen suuren vallan eli Ison-Britannian, Ranskan

[50] 1800-luvun itsenäinen Kreikka oli kulttuurisessa kriisissä; sen täytyi rakentaa identiteettiään itsenäisenä valtiona autenttisuuden korostuksen, imitaatiosyytösten ja olemassa olleen kulttuurisen identiteettinsä puitteissa samalla kun ulkomaailma puristi sitä siihen muottiin, jonka se käsitti olevan ”oikea Kreikka”. (Tämän lisäksi ulkovaltioilla oli tietenkin omat poliittiset, sotilaalliset ja taloudelliset intressinsä Kreikan suhteen.)

ja Venäjän jatkuva puuttuminen Kreikan valtiolliseen elämään.[50] Kreikka oli monin paikoin enemmän tai vähemmän protektoraatti eli eräänlainen suojelualue, jonka toiset valtiot ottivat ”suojelukseensa”. Murros oli suuri. Kreikan oli muututtava 1800-luvulla osmanien vallan alla eläneestä kansasta (έθνος) valtioksi (κράτος) (*O'Neill, Mediation* 2003). Tultaessa 1830-luvulle haaste oli tietyllä tapaa kulttuuris-poliittisesti jopa ilmeinen. *Clogg* (*Concise* 2004 s. 46) kuvaa tilannetta seuraavasti: ”But the new rulers of Greece were essentially faced with the problem of constructing a nation as well as a state.” Läntinen poliittinen valistusaate heijastui myös Kreikkaan, mutta se korosti yhteyttä muinaiseen menneisyyteen, ei niinkään bysanttilaiseen ortodoksisuuteen (*Roudometof, Millet* 1998 s. 32).

Valtiosääntöoikeudella on valtion identiteetin rakentamisessa erityismerkitys. Valtiosääntöoikeus on oikeudenaloista se, jossa valtionrakennushaaste ja poliittisen valtioprojektin käynnistäminen tulee ensimmäisenä vastaan, koska siinä valtion perusrakenne ja instituutiot sekä yksityisen ja julkisen välinen suhde lyödään perustasolla lukkoon. Yksi yleinen erityispiirre monissa eri valtiosääntödokumenteissa on ortodoksiselle kirkolle ja uskolle annettu perustuslaillisesti taattu asema; bysanttilainen ja osmanikauden heijastuma (ks. tark. jälj. 3.2).

Vuodesta 1981 lähtien Kreikka on ollut nykyisen EU:n (aluksi ETY:n) **jäsen**valtio (Κράτος-**μέλος** της Ε.Ε.). Naton jäseneksi Kreikka tuli jo vuonna 1952 toista maailmansotaa seuranneen katkeran sisällis**sodan** (Εμφύλιος **Πόλεμος** στην Ελλάδα 1945–1949) jälkeen. Tällä toimella Kreikka liittyi osaksi Länsivaltojen sotilaallis-poliittista rintamaa, jonka toiselle puolelle muut Balkanin valtiot jäivät. Kreikka oli tosin vetäytyneenä Naton toiminnasta Kyproksen tapahtumien seurauksena.[51] Kreikkalaisten suhde Natoon on aina ollut vaikea, ja viime vuosien yksi ankarimmista länsiliittouman vastaisista mielipideaalloista koettiin 1990-luvulla kun Naton koneet pommittivat Serbiaa tilanteessa, jossa monet kreikkalaiset kokivat kulttuurisen vastakkainasettelun kulkevan ortodoksisen Serbian ja katolilaisen Kroatian välissä olevaa – ajateltua – kulttuurista rajalinjaa pitkin. Muut länsiliittymien muodot eivät ole olleet perustaltaan niin ongelmallisia, vaikka niissäkin on ollut omat ongelmansa. Kreikka liittyi Euroopan neuvostoon

[51] Nato on lyhenne sanoista *North Atlantic Treaty Organization* eli suomeksi Pohjois-Atlantin sopimusjärjestö. Kreikaksi käytetään myös – kuten suomessa – vakiintuneesti englanninkielisten sanojen lyhennettä eli Nato. Kreikaksi organisaation nimi on Οργανισμός Βορειοατλαντικού Σύμφωνου eli kyseessä on organisaatio, joka perustuu vuonna 1949 solmittuun Pohjois-Atlantin **sopimukseen** (Η **Συνθήκη** Του Βορείου Ατλαντικού).

hyvin pian sen perustamisen jälkeen elokuussa 1949 ja ratifioi ihmisoikeussopimuksen jo seuraavana vuonna eli kymmeniä vuosia Suomea aiemmin (ollen tosin välillä pois neuvoston piiristä). Jäsenyys neuvostossa näkyy suoraan voimassa olevan kolmannen tasavallan perustuslain perusoikeusluvusta, mutta silti Kreikasta on lähtenyt liikkeelle hyvin paljon yksilökanteita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen perusoikeusongelmien vuoksi (ks. tark. jälj. 3.4).

Poliittinen historia oli 1900-luvulla kiehuvaa aina 1970-luvun puoleenväliin saakka. Tässä ei ole tarkoituksenmukaista koettaa rekisteröidä kuohunnan kaikkia vaiheita, vaan nostaa esiin vain tärkeimmät. Normaalin parlamentarisoitumiskehityksen ovat katkaisseet 1900-luvulla kaksi diktatuurijaksoa. Ensimmäinen näistä oli kenraali *Ioannis Metaxasin* (Ιωάννης Μεταξάς) pinnalta fasistihenkinen, mutta perinteisen kreikkalaisuuden puolustamiseen tähdännyt diktatuuri 1936–1941, jonka yhteydessä puhuttiin jopa Kolmannesta Helleenisivilisaatiosta. Toinen 1900-luvun pidempikestoinen diktatuuri johti Kreikan nykykehityksen alkuun. Vuonna 1967 armeijan upseerien joukko eversti *Georgios Papadopouloksen* (Γεώργιος Παπαδόπουλος) johtamana kaappasi vallan. Sotilasvallan edustajat kokivat edustavansa ”aitokreikkalaista” perintöä; ortodoksisuuden ja kirjakreikan maailmaa.[52] Heidän tunnuksenaan oli *Feeniks* (Φοίνικας) -lintu, joka symboloi juuri tätä ajatusta kreikkalaisuuden uudelleennoususta.[53] Nationalismi on ollut modernissa Kreikassa aina tärkeä tekijä, ei vain Juntan

---

[52] On kuitenkin yksinkertaistavaa ajatella, että ortodoksinen kirkko olisi välttämättä täysin rinnoin tukenut sotilashallitusta. Juntan pyrkimyksissä näytti olevan mallina tuon ajan katolilaisten diktatuurien eli Espanjan ja Portugalin mallin mukainen liittouma kirkon, kansakunnan ja kommunisminvastaisuuden välillä, jossa ajatuksella ”kristillisten puhdasta kreikkaa puhuvien kreikkalaisten Kreikka” oli yhteisiä piirteitä kirkon ajatusmaailman kanssa. Toisaalta voi pohtia, mahtoivatko kaikki juntan ajatukset sopia siihen ajatteluun, jossa ortodoksinen kirkko (ei valtio) koki edelleen olevansa se voima, joka ylläpiti hellenistis-kristillisen (Έλληνα-Χριστιανισμός) -ajattelun mukaista arvomaailmaa ja perintöä, jonka oikeudelliset juuret voidaan palauttaa (jos niin halutaan) maineikkaan kristillisen keisarin Justinianuksen kodifikaatioon ja hänen hallintonsa perintöön saakka.

[53] Tätä nykyä Kreikan aseelliset voimat koostuvat neljästä perusosasta, jotka ovat Helleeninen armeija (Ελληνικός Στρατός), Helleeniset **meri**voimat (Ελληνικό Πολεμικό **Ναυτικό**), Helleeniset **ilma**voimat (Ελληνική Πολεμική **Αερο**πορία) ja Helleeninen **rannikko**vartiosto (Ελληνικό **Λιμενικό** Σώμα). Rannikkovartiostoa lukuun ottamatta sotavoimien osat kuuluvat puolustusministeriön alaisuuteen.

[54] Lyhyesti: ”Nationalism both as a movement and an ideology of modern history, of explosive force and magnetism, whose energy has remained unabated over the last two centuries to the present day” (*Ehaliotis, Nationalism* 2000 s. 1119).

(Χούντα) vallan aikana.[54]

Sotilasdiktatuurin (η **στρατιωτική** δικτατορία) vallan päätyttyä (1974) Kreikka luopui kansanäänestyksellä monarkiasta ja samalla päätettiin säätää uusi perustuslaki tasavaltaiselle hallitusmuodolle.[55] Monien mielestä tämä kansanäänestys katkaisi kaikki siteet monarkiaan – lopullisesti ja peruuttamattomasti.[56] Valtiomuodoltaan nykyajan Kreikka on tasavalta (”Helleeninen” eli Kreikan tasavalta/Ελληνική Δημοκρατία), jonka valtiollinen perusrakenne muodostuu valtiovallan kolmijaon perustalle. Lainsäädäntövalta, hallitusvalta ja tuomiovalta ovat toisistaan periaatteellisesti erotetut (”valtojen **erottelu**”, **χωρισμός** κράτους) Suomen tapaan. Kreikassa on myös tasavallan presidentti, mutta poliittinen valta kuuluu lähinnä pääministerin johtamalle hallitukselle. Poliittinen, oikeudellinen ja kulttuurinen siirtymä (μεταπολίτευση) on Juntan kaatumisen jälkeen ollut valtaisa. *Clogg* (*Concise* 2004 s. 235) kuvaa sitä seuraavasti:

> ”The difficult transition from an authoritarian military dictatorship to an authentically pluralistic democracy had been accomplished in a remarkably orderly (and bloodless) fashion…”.

Tätäkin pidemmälle voidaan mennä: Metaxasin diktatuuri, natsimiehitys, sisällissota ja sotilasvalta ovat kaikki koetelleet Kreikan valtiota 1900-luvulla. Kreikan valtion muutosta nykyiseen demokraattisen tilaansa voi pitää erityisen radikaalina kehityksenä, jonka voimakkain muutoskausi oli Juntan sotilasvallan jälkeinen ajanjakso.

Oikeushistoriallisesti voidaan sanoa, ettei nykyisen Kreikan valtion oikeudessa ole käytännössä lainkaan Turkin osmanivaltakunnan oikeuden jäänteitä, silti osa Kreikan oikeuden piirteistä on saanut vaikutteita tuosta ajasta, aivan kuten Suomen oikeuteen on vaikuttanut Venäjän vallan aika

---

[55] Juntan aiheuttamat ongelmat ovat pitkäaikaisia. Yksi konkreettinen esimerkki on sen toimien jälkikäteinen arviointi oikeuslaitoksessa vielä kymmeniä vuosia jälkikäteen, kuten esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen jaostopäätös jutussa *Karellis v. Kreikka* (2.12.2004) osoittaa. Siinä vuonna 1967 laittoman vangitsemisen takia lehden julkaisemisen lopettamaan joutunut henkilö haki korvausta Kreikan valtiolta 1992. Vuoden 2004 lopulla juttu oli edelleen vireillä Kreikan korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

[56] Vielä vuonna 1996 Areios Pagos (ΑΠ 1/1996) ratkaisi enemmistöpäätöksellä jutun, jossa pohdittiin erään kansallispuiston omistussuhteita entisen kuninkaallisen perheen siihen kohdistuneiden vaateiden vuoksi. Vähemmistö korosti voimakkaasti tulkintaa, jonka mukaan vuoden 1974 kansanäänestys katkaisi kaikki suhteet niin, ettei monarkin tai monarkin suvun omistaminen voinut enää olla 1990-luvulla minkäänlainen oikeudellinen ongelma tasavaltaisessa Kreikassa.

ja tapahtumat 1800-luvulla. Sotilasvallan jälkeisen poliittisen ilmastonmuutoksen (μεταπολίτευση) tärkein tapahtuma poliittisen ja oikeudellisen kehityksen kannalta on ollut Kreikan liittyminen Länsi-Euroopan integraatioon (*Moschonas, Modernization* 1997 s. 325). Nyt kun on alettu puuhata Turkin liittymistä EU:hun, on myös muun Euroopan kannalta kreikkalaisille niin tuttu vastakkainasettelu islamilainen maailma vs. kristillinen maailma tullut tutummaksi muillekin eurooppalaisille. Samaa jakolinjaa heijasteli myös EU:n perustuslaillisen sopimuksen valmistelun yhteydessä käyty keskustelu kristillisen perinnön mainitsemisesta Euroopan unionin **perustuslaillisen** sopimuksen (Συνθήκη για τη θέσπιση **Συντάγματος** της Ευρώπης) johdannossa. Kreikan kohdalla kysymys rajalinjasta islamin ja kristillisen kulttuurin välillä on ollut sensitiivinen.

Periaatteellinen vastakkainasettelu – kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki

Osmanivallan alainen Balkan järjesti kansat hallinnollisesti uskonnon perusteella, ja identiteetit määrittyivät samalla perusteella. Kreikkalainen tarkoitti ”ortodoksikristittyä” ja turkkilainen tarkoitti Anatolian alueen turkkia puhuvaa talonpoikaa, joka mielsi itsensä muslimiksi. Osmani-imperiumin vähittäinen mureneminen ja siitä irtaantumaan pyrkivät valtiot muuttivat tuota yhteiskuntajärjestystä (*Summers, Idea* 2004 s. 104–105). Kreikka irtaantui ensimmäisenä tavalla, joka jätti pysyvän kuilun turkkilaisten ja kreikkalaisten välille. Juopa on kaventunut 2000-luvulla aiemmasta, mutta täysin umpeen se ei ole kuroutunut vieläkään.

Turkin ja Kreikan välit ovat olleet 1900-luvullakin heilurinomaiset, siirtyen kohtuullisen rauhallisesta liennytyksestä miltei sodan partaalle, vaikka maat ovat molemmat NATO:n jäseniä. Molemminpuolinen poliittinen, sotilaallinen ja yltiöisänmaallinen pullistelu saivat vuoden 1996 kuluessa huolestuttavia ja outoja piirteitä: pienten asumattomien saarten väliaikaisia miehityksiä, lippujen vuoroittaista pystyttämistä ja alas repimistä sekä saarten liepeillä tapahtuvia uhoavia laivastomanööverejä ja ilmamanööverejä. Vuonna 1999 alueella tapahtuneet maanjäristykset lievensivät vastakkainasetteluja ja auttoivat maita löytämään yhteisen sävelen nopeasti ja tehokkaasti. On puhuttu maanjäristysdiplomatiasta, mutta vanhat kaunat ja erityisesti jaetun Kyproksen tilanne ovat jatkuvasti hiertäneet suhteita. (*Clogg, Concise* 2004 s. 232–233.) Näitäkin syvemmällä on taustalla tietty kulttuuris-uskonnollinen perusjännite, joka juontuu historiasta ja islamin sekä

kristillisen maailman poliittisesta törmäyksestä. Maanjäristysliennytys saattoi olla akuutti syy siihen, ettei Kreikka asettunut vastustamaan Turkin EU-**jäsenyys**ehdokkuutta (υποψήφια), kun asiasta vuoden 1999 lopulla tehtiin EU:n piirissä poliittinen päätös Helsingin huippukokouksessa. Muutos on työläs; tätä kirjoitettaessa (toukokuussa 2006) kreikkalainen ja turkkilainen hävittäjäkone törmäsivät toisiinsa ilmassa Aigeianmeren yläpuolella, mikä aiheutti välittömästi diplomaattista sanaharkkaa maiden välillä, vaikkei sen enempiin toimiin johtanutkaan.

Mutta mikä merkitys ”kreikkalaisella” tai ”turkkilaisella” on ylipäänsä oikeudesta puhuttaessa, paitsi kätevänä ennakkoluuloja vahvistavana kielteisenä stereotypiana? Kulttuurisista eroista puhuminen on – oikeusvertailun näkökulmasta – aina suhteellista. Esimerkiksi voidaan todeta, että arabit (joiden kulttuuria osmanit edustivat) oppivat paljon kreikkalaisesta antiikin tieteestä ja filosofiasta, johon he tutustuivat joko suoraan Bysantin kreikkalaisten tai Persian nestoriolaisten kristittyjen välityksellä. Islamilainen maailmanvalta oli itsekin alkuvaiheissaan nojannut kreikkaan hallintokielenä, ennen hallinnon islamilaistamista ja arabian kieleen siirtymistä (*Glenn, Legal* 2004 s. 204). Kulttuurisen vuorovaikutuksen ei saa antaa hämärtää tiettyjä faktoja. Eräistä oikeuksistaan ja rajoitetusta etnisestä sekä uskonnollisesta *de facto* itsehallinnostaan huolimatta kreikkalaiset olivat alistettu ja riistetty kansa osmanivaltiossa (*Clogg, Concise* 2004 s. 14–15). Muodollinen status oli orjien status.

Ja silti; Kreikan antiikin suurimpia ajattelun saavutuksia käännettiin ensin toisten kielten kautta ja myöhemmin suoraan kreikasta monien vuosisatojen ajan (500–900). Vuorovaikutus saattoi siis olla myös luonteeltaan myönteistäkin. Tultaessa 900-luvulle suurin osa keskeisistä antiikin teoksista oli käännetty (erityisesti Bagdadin korkeatasoisessa yliopistossa) arabiaksi, jota kautta ne aikanaan tulivat myös Euroopassa tunnetuiksi. Kristillisessä maailmassa antiikin kreikkalaisten suursaavutukset olivat painuneet unholaan kristinuskon tulkintojen vähätellessä tiedon merkitystä suhteessa uskoon, koska ”kristityt katsoivat Raamatun tuomitsevan maallisen tiedon” (*Islamin porteilla* 2002 s. 112). Antiikin kreikkalaisen filosofian ja tieteen tulokset tulivat takapajuisessa Lännessä tutuiksi juutalaisten kääntäjien arabian kielestä tekeminä käännöksinä, ei suoraan kreikan kielellä (*Glenn, Legal* 2004 s. 225). Kreikassakaan tilanne ei ollut sen kummempi, koska tieto antiikin maailmasta oli päässyt pitkälti kuolemaan pitkien turkkilaisvallan (τουρκοκρατία) vuosien aikana, vaikka kieli säilyi hyvin pitkälti samana.

Tilanne on jollain tapaa – yleisessä historiallisen ja vertailevan näkökul-

man kontekstissa – sama kuin Suomen ja Venäjän oikeuden suhde: suomalaiset eivät halunneet juurikaan soveltaa venäläistä oikeutta nationalistisista syistä. Molemmissa tapauksissa kuilua kasvatti kielten eroavaisuus sekä aivan erityisesti kansallisten eliittien latautunut suhde (hyötyjät vs. kärsijät) vanhaan ja uuteen valtaan. Kreikkalaisilla oli nationalististen syiden lisäksi myös se ilmeinen uskonnollinen este, että osmanien oikeus oli islamilaista ja kreikkalaiset ovat taas leimallisesti ortodoksikristittyjä. Näin esimerkiksi osmanien osin Koraaniin perustuva oikeusnormisto oli kulttuurisesti hyvin vieras – vastenmielinen – kreikkalaisille.[57] Tässä piilee kuitenkin eräs paradoksi. Tärkeä syy siihen, että bysanttilainen, ortodoksinen ja jopa vanhempikin oikeustraditio saattoi säilyä osmanien valtakunnassa, liittyy juuri islamilaisen oikeuden luonteeseen.[58] Se oli tarkoitettu sovellettavaksi pääasiassa muslimien välisissä suhteissa ja kreikkalaiset eivät todellakaan olleet muslimeja, he olivat kristillinen kansakunta eli osmani-imperiumin yksi alisteinen osa.

Osmani-imperiumin yksi leimaa-antava piirre oli se, että vaikka se oli monikulttuurinen ja monikielinen, sen asukkaat tulivat määritellyksi uskontonsa mukaan. Näin ollen *khadi* (*qadi*) eli muslimituomari saattoi periaatteessa joutua soveltamaan kristittyjen oikeutta käsitellessään näitä koskevia siviilijuttuja. On tosin muistettava, että käytännössä kreikkalaisilla ei ollut minkäänlaista halua ylipäänsä viedä juttujaan ratkottavaksi *khadi*-tuomarille silloinkaan kun se olisi ollut mahdollista.[59] Rikosoikeus

---

[57] Tässä tarjoutuu kiintoisa historiallinen vertailukohta: suomalaisten enemmistö puhui aikanaan (erityisesti 1900-luvun sotien aikana) halveksuen ”ryssänkirkosta” tarkoittaen ortodoksista kirkkoa ylipäänsä.

[58] Käsittely tässä kirjassa keskittyy asioihin Kreikan näkökulmasta, jolloin lukijan on huomioitava tietty ”perspektiivivinouma”. Tämä näkyy esimerkiksi osmani-imperiumin merkityksen käsittelyssä, sillä heidän vaikutuksensa ei tosiaankaan rajoittunut vain Kreikkaan. Esimerkiksi Unkari jäi osmanien vallan alle vuonna 1526, mikä merkitsi *Árpád Erdein* mukaan (*Introduction to Hungarian* 1998 s. 203) Unkarin oikeuden kehittymisen estymistä miehityksen (vapautus 1686) aikana, jolloin maa oli jaettu useampiin alueisiin. Myös Israelin oikeudesta voidaan löytää osmanivaikutteita.

[59] *Khadi* (قاضى) on islamilaisen oikeuden tuomari, jonka tehtävänä on ottaa huomioon ne vaatimukset, joita islam asettaa yhtäältä yksilölle ja toisaalta taas yhteisölle. Khadi tavallaan sovittaa *sharia*-oikeutta (شريعة) ja maallista oikeutta toisiinsa. ”Qadit tuomitsivat henkilökohtaisen mielipiteensä, paikallisten tapojen ja kalifin antamien hallintomääräysten perusteella, mutta ottivat huomioon Koraanin määräysten kirjaimen ja hengen siinä määrin kuin katsoivat sen mahdolliseksi” (*Islamin porteilla* 2002 s. 98). Khadin tuomiovalta ulottuu aidossa ja syvällisessä mielessä vain muslimeihin. Ensimmäinen tällainen khadin virka perustettiin Umaiya-dynastian (661–750) alussa.

oli osmanivaltiossa kaikille sama, mutta kokonaisuus oli kuitenkin varsin pluralistinen (*Örücü, Turkey* 1996 s. 90–91).

> Perusjännite islamin ja ortodoksisen kristinuskon välillä on edelleen olemassa myös Kreikan tasavallassa, jonka alueella on Turkin vallan aikaisia islaminuskoisia vähemmistöjä, joita Kreikan valtio on perinteisesti kohdellut varsin kalseasti. Tämä kohtelu on tosin ikään kuin vastine siitä kohtelusta, jota Turkin valtion alueella (erityisesti Konstantinopolissa eli nykyisessä Istanbulissa) on harjoitettu kreikkalaisperäisiä ortodoksikristittyjä kohtaan. Kreikan valtion alueella eniten jännitteitä lienee esiintynyt Kreikan *Traakiassa* (Θράκη), jossa em. vähemmistöjä vielä on – 1920-luvun väestönvaihdoista huolimatta – olemassa, vaikka heitä on myös muilla alueilla. Teoksessa *Islamin porteilla* (2002 s. 224) mainitaan esimerkkinä myös Turkin rannikon läheisyydessä oleva *Rodos*. Kreikassa on tässä mielessä pieniä fragmentteja jäljellä osmanivaltakunnan islaminuskoisesta väestöstä. Nämä vähemmistökysymykset ovat eräs syy – historian lisäksi – niihin kahnauksiin, joita Turkin ja Kreikan välillä aika ajoin nousee pintaan. Erään arvion mukaan Kreikassa on tätä nykyä noin 120 000 islaminuskoista. Heistä pääosa asuu Traakiassa Turkin rajalla ja he ovat pääosin etnisiä turkkilaisia, mutta myös etnisiä arabeja Libanonista on jonkin verran. On kuvaavaa, että Traakian vähemmistön oikeus kutsua itseään turkkilaisiksi (τουρκικός) on ollut suuri ongelma Kreikalle. Kreikan valtio on halunnut pitäytyä tulkinnassa, jonka mukaan Kreikassa ei ole turkkilaista vähemmistöä, vaan islamilainen vähemmistö, joka koostuu – ei siis turkkilaisista – muslimeista (μουσουλμάνος). (*Clogg, Concise* 2004 s. 231.)

David (*Nykyajan* 1982 s. 179) pohti Balkanin maiden kohdalla sitä, mikä erotti ne Venäjästä oikeuskehityksessä. Hän samaisti tilanteen näissä maissa turkkilaisvallan jälkeen tilanteeseen Venäjällä vallankumouksen jälkeen. Erona oli Davidin mielestä se, että Balkanilla saatiin merkittävästi apua muista Keski- ja Länsi-Euroopan maista, kun osmanivallan rippeitä ja sen aiheuttamaa oikeudellista(kin) jälkeenjääneisyyttä ryhdyttiin poistamaan. Kreikka sopii myös tähän laajempaan Balkan-kuvioon, jossa vieraan vallan alta vapautuvat valtiot hakivat malleja ja ratkaisuja läntisestä Euroopasta. Kreikan keskeinen ero muihin Balkanin maihin on siinä, ettei se koskaan joutunut kokemaan oikeusjärjestyksessään sosialistista oikeutta, vaan pysyi valtapiirijaossa Lännen puolella. Albanian, Bulgarian, Romanian ja Serbian suhteet länteen ja läntiseen oikeuteen katkesivat tai ainakin pahasti häiriintyivät kymmenien vuosien ajaksi, mutta Kreikka välttyi tältä kehitysvaiheelta ja kiinnittyi Länteen.

Länsiyhteydestä puhuminen on kuitenkin asetettava kreikkalaisiin puitteisiinsa. Toisaalta Kreikkaa erotti ja erottaa jossain määrin ehkä vieläkin Idän kristillisen kirkon vahva vaikutus yhteiskuntaan ja oikeuteen. Osma-

nien yhteiskunnallisen kehittymättömyyden kausi merkitsi Kreikalle monia suuria ongelmia kaikilla elämänaloilla, mukaan lukien oikeus. Olisi siltikin liioiteltua sanoa, että oikeuden kehitys olisi täysin pysähtynyt osmanien kaudella. Esimerkiksi Kreikan perinteisesti vahva alue eli merioikeus (Ναυτικό Δίκαιο) kehittyi ja oli aktiivinen oikeudenala myös tuolla ajanjaksolla (*Deloukas, Introduction* 1993 s. 231). Kehitys ei siis suorastaan pysähtynyt, mutta sen voi sanoa jähmettyneen, mikä johtuu osin ortodoksisesta uskonnosta (tai sen instituutioista) ja osin osmanivallasta, eli sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä. Tämän kirjan varsinainen teema ei kuitenkaan edellytä turkkilaisvallan poliittis-hallinnollista analyysiä, joten tarkastelu kohdistuu pikemminkin kreikkalaisten sisäisten tekijöiden tarkasteluun, joista ensimmäisenä nousee esiin ortodoksisen kirkon ja oikeuden välinen vuorovaikutus.

3.2 Ortodoksinen uskonto ja oikeus

Edellä on ilmennyt useassa kohdassa, että idän kristillisellä kirkolla on ollut Kreikalle ja kreikkalaiselle oikeudelle suuri merkitys. Ortodoksinen kanoninen oikeus ja maallinen roomalaisperäinen oikeus sekä keisarin säädännäinen oikeus kytkeytyivät toisiinsa Bysantissa jo varhain ja tiiviimmin kuin Lännessä. *Stolten* (*Byzantine Law* 2003 s. 119) kiteytyksen mukaan ”Justinian’s ecclesiastical legislation is unthinkable without its Roman legal backgrounds and the Church, in its turn, could not escape from Justinian”.[60] Kreikan itsenäistyttyä ja vallankumoustaistelun aikanakin ideologiset vaikutteet haluttiin aluksi hakea antiikin Kreikasta ja valistuksen aatteista, mutta 1800-luvun lopulla suunta kääntyi yhä selvemmin kolmetuhatvuotisen kulttuurin ja rodullisen hellenismin sekä kreikkalais-kristillisen ajattelun suuntaan. Kreikka haluttiin samaistaa käsitteellisesti ortodoksiseen kristinuskoon. (*Kyriazopoulos, Prosyletization* 2004 s. 158–159.) Bysantin keisari oli nimenomaan ”**kristitty** roomalaisten kuningas” **Εν Χριστώ** Βασιλεύς των Ρωμαίων. On huomattava, että Bysantissa ei koskaan saavutettu kielellistä ja kulttuurista yhtenäisyyttä (päinvastoin kuin

[60] Tähän vaikutti lisäksi Justinianuksen asema. Häntä pidettiin Bysantissa pyhänä henkilönä, joten tämä asema heijastui myös siihen roomalaiseen oikeusperintöön, joka Justinianukseen yhdistettiin (*Obolensky, Commonwealth* 1971 s. 315). Tästä syntyi yhteenkietoutuma eli oikeuden perustelu uskonnollisella auktoriteetilla ja uskonnon perustelu oikeudellisella auktoriteetilla.

nykyisessä Kreikassa), mutta sen korvasi uskonnollinen yhdenmukainen identiteetti; se saattoi jopa haastaa tuon ajan ihmisille tärkeän paikallisen identiteetin, kuten Bysantin tuntija *Jarmo Hakkarainen* (*Ajaton II* 1995 s. 52) huomauttaa.

Kirkko ja osmani-imperiumista irtautuminen

Osmanivallan alaisella Balkanilla ortodoksinen kirkko oli keskeinen tekijä ja avaininstituutio laajemmin kuin vain nykyisen Kreikan alueella (*Roudometof, Millet* 1998 s. 17). Historiallisesti on erityisen kiintoisaa, että ortodoksinen kirkko vastusti aluksi itsenäisyysliikettä peläten oman kreikkalaiseen väestöön (*millet*) kohdistuneen hyvin vahvan auktoriteettiasemansa murtuvan, vaikka vallankumouksen lopulta julistikin alkaneeksi Patraksen (Πάτρα) alueen Metropoliitta *Germanos* (Γερμανός) vuonna 1821. Ei kirkko tietenkään turkkilaisvallasta suoranaisesti pitänyt, mutta asia oli sen kannalta varsin moniulotteinen. Kirkon vastahankaisuus liittyi historiaan ja niihin kokemuksiin, joita se oli saanut Lännestä – Länttä ja katolilaista kirkkoa, tai kuten haluttiin korostaa, Roomalaista kirkkoa (Ρωμαϊκή Εκκλησία) syytettiin suoraan Bysantin tuhoamisesta ja esiintyi ajattelua, jonka mukaan oli turvallisempaa olla tunnustettu uskonto osmanivaltiossa, jossa oli suoja kerettiläistä paavia ja tämän Lännelle ylivaltaa hamuavia tukijoukkoja vastaan. Viimeisinä vuosikymmeninä ennen vapaustaistelua kirkon piirien ulkopuolella esiintyi kuitenkin ajattelua, jossa ei katsottu hyvällä kirkon liiallisen halukasta, suorastaan orjamaista, *palvelualttiutta* (εθελοδουλία) osmanien suuntaan, vaikkei kirkkoa avoimesti juuri tohdittu asiasta kritisoida. Eräiden kirkon piirien edustaman ajattelutavan mukaan saatettiin katsoa, että turkkilainen imperiumi oli suotuisa paikka islamin tunnustamalle ”kirjan uskonnolle” – sanottiin jopa, että mieluummin sulttaanin turbaani kuin paavin hiippa. (*Clogg, Concise* 2004 s. 7–13, 23.) Kirkon tuolloista ”reaalipoliittista” linjaa on kuvattu tietoisen ei-nationalistiseksi ja teokraattista ajattelua suosivaksi sekä ”vapaaehtoisen orjuuden” hyväksyväksi (*Roudometof, Millet* 1998 s. 27).

Uskonnon merkitystä voi hahmottaa vaikkapa yksittäisen historiallisen esimerkin kautta. Oikeushistoriallisesti on kiintoisa yksityiskohta, että kuningas Oton vallanmenetys 1800-luvulla ei niinkään johtunut siitä, että hän olisi ollut liian vallanhaluinen. Se johtui pikemminkin siitä, että Otto oli haluton ”to make a clear commitment that his heir would convert to the Greek orthodox faith” (*Pagonis* 1988). Katolilainen Otto ei koskaan saa-

nut vallanperijää, eikä itse edes harkinnut ortodoksiksi kääntymistä. Tämä ei sopinut kreikkalaisille kerta kaikkiaan ollenkaan. Tämä on yksi osoitus ortodoksisen kirkon merkityksestä Kreikassa. Tänäänkin ylivoimaisesti suuren enemmistön kirkko on nimenomaan **ortodoksinen** kirkko (**Ορθόδοξη** Εκκλησία). Taustat löytyvät bysanttilaisesta ajasta. Yksi bysanttilaisen oikeusajattelun tyyppipiirteistä oli korostaa maallisen ja kristillisen oikeusnormiston keskinäistä koherenssia; maalliset lait (πολιτικός νόμος) eivät saaneet olla ristiriidassa kirkon opetukseen pohjaavien normien (εκκλησιαστικός κανονισμός) kanssa (*Simon, Byzantinische* 1986 s. 312). Puhe ei ole nyt vain menneisyydestä tai menneisyyden idealisoidusta kuvasta. Kreikan läheinen suhde uskontoon näkyy myös muodollisesta oikeusjärjestyksestä – nykyisen perustuslain esipuheen tai johtolauseen mukaan perustuslaki on annettu (aiempaa perustuslakitraditiota kunnioittaen) pyhän jakamattoman kolminaisuuden[61] nimissä:

Perustuslaki Esipuhe / Johtolause
”[Perustuslaki on annettu] Pyhän ja jakamattoman kolminaisuuden nimissä.”
”Εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδας.”

Myös perustuslain 3 art., joka on periaatteellisesti tärkeässä perustuslain yleisessä osassa, sääntelee nimenomaisesti Kreikassa kulttuuris-historiallisesti tärkeää **kirkon** (**Εκκλησία** της Ελλάδας) ja valtion välistä **suhdetta** (**Σχέσεις** Εκκλησιάς και Πολιτείας). Tuon artiklan 1. kohdan mukaan Kreikan vallitseva uskonto on suoraan käännettynä ”Itäisen ortodoksisen Jeesuksen kirkon” mukainen uskonto.[62] Oikeushistorian ja oikeusvertailun alojen kirjallisuudessa näkyy käytettävän Idän ortodoksisesta kirkosta ilmaisua ”kreikkalaiskatolinen kirkko”, jota esimerkiksi oikeushistorioitsijat *Pia Letto-Vanamo* ja *Ditlev Tamm* (*Eurooppa* 1994 s. 237) käyttä-

---

[61] Ortodoksisessa kristinuskossa yksi tärkeimpiä uskon pilareita on usko Jumalaan, joka on yhtä aikaa sekä *yksi* Jumala *että* kolme (Isä, poika ja pyhä henki). **Pyhä** kolminaisuus (η **Αγία** Τριάδα) on keskeinen opinkappale, kuten tietysti kaikille kristillisille kirkoille, joiden opit tosin yksityiskohdissaan poikkeavat toisistaan.

[62] Kreikaksi kirkon nimi on Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού. Sana ortodoksia juontuu kreikan sanoista ορθός (oikea, korrekti/σκέψη, διδασκαλία) ja δόξα (oppi, opetus/σωστός). Ορθός on käytössä myös oikeuskielessä kreikan vastineessa latinalaiselle ilmaisulle *de lege ferenda* eli κατά το ορθό δίκαιο. [Käsitteellisessä ja opillisessa mielessä ”oikea opetus/oppi” on muiden kilpailevien oppien eli ”heterodoksien” (ετεροδοξία) opillinen vastakohta.] Kreikan ortodoksisen kirkon (ja samalla Ateenan) Arkkipiispa (Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος) on tällä hetkellä on *Kristodoulos Paraskevaides* (Χριστόδουλος Παρασκευαΐδης).

vät. Ilmaus kreikkalaiskatolinen tarkoittanee asiallisesti kaiketi niitä Idän katolisia kirkkoja, jotka noudattavat Idän ortodoksisen kirkon jumalanpalveluskaavaa, mutta tunnustavat Rooman paavin kirkon johtajuuden – kreikkalaisortodoksinen eli Idän (Ανατολικής) ortodoksinen kirkko ei tietenkään paaville tällaista asemaa suo.[63] Idän ortodoksisen kirkon muodollinen johtaja on Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka, mutta Kreikan valtiollisen kirkon tultua hallinnollisesti perustetuksi vuonna 1833 siitä tuli hallinnollisesti erillinen ekumeenisesta patriarkasta eli autokefaalinen (αυτοκέφαλος).[64]

Autokefaalinen on käytännössä hallinnollinen termi, jonka mukaan kirkolla on täysin itsenäinen ja muista kirkoista hallinnollisesti riippumaton asema. Kreikan kirkon irtoamista emokirkosta hallinnollisesti seurasi välirikko ekumeenisen patriarkaatin kanssa, joka korjautui vasta 1850 kirkkojen normalisoidessa suhteensa.[65] Kreikan osalta on huomattava, että irrottautuminen Konstantinopolista merkitsi myös sitä, että valtio sai näin paremman mahdollisuuden kontrolloida kirkkoa ja sitoa sen lähemmäksi itseään sekä syntyvää kreikkalaista kansakuntaa (*Bien, Inventing* 2005 s. 228). Ekumeenisen patriarkaatin identiteetti ei ole koskaan ollut sidottu tiettyyn kansallisvaltioon. Kreikan ortodoksikirkolla on sen sijaan ollut itsenäistymisestä saakka poliittinen valtioon kytkeytyvä rooli, koska kansallisvaltio on ollut se lähtökohta, josta käsin kirkon asemaa instituutiona ja yhteiskunnallisena toimijana on rakennettu (*Stavrakakis, Discourse* 2003 s. 157).

Voimassa oleva oikeus ja kirkko

Kirkon, uskonnon ja valtion suhde heijastuu hyvin kiintoisalla tavalla oi-

[63] Tällä kirkkokunnalla on tiettyjä ongelmia Kreikassa, koska ortodoksista kirkkoa pidetään käytännössä ikään kuin Kreikan virallisena kirkkona. Kreikkalaisten on vaikea mieltää, että joku voisi olla ”aito” kreikkalainen ja ei-ortodoksi. Jos joku ei kuulu ortodoksikirkkoon hän on (mahdollisesta kansalaisuudestaan ja kielestään huolimatta) tietyllä tapaa ”**vieraan** uskonnon/uskonnollisen opin” (**Ξένα** Δόγματα) jäsen.

[64] Kreikan tasavallan alueella on kuitenkin kolme aluetta, jotka kuuluvat edelleen ekumeenisen patriarkan kirkollisen hallinnon alaisuuteen. Nämä ovat Kreetan ortodoksinen kirkko, Dodekanesian saarten ortodoksikirkot ja Athoksen vuoren luostariyhteisö. Näiden kirkkojen johtajat valitaan Konstantinopolin ekumeenisen patriarkan toimesta. (Suomen ortodoksinen kirkko ei ole autokefaalinen kirkko, vaan autonominen.)

[65] Ekumeenisen patriarkaatin tulevaisuus ei näytä kovin valoisalta, koska Turkki vaatii, että patriarkan on oltava Turkin kansalainen samaan aikaan, kun kreikkalainen vähemmistö on kuihtunut Turkissa olemattomiin. Turkin mahdollinen EU-jäsenyys saattaisi parantaa patriarkan selviämismahdollisuuksia. (*Clogg, Concise* 2004 s. 206.)

keusjärjestyksessä. Kreikan perustuslain tekstissä on puhe siis *vallitsevasta* (επικρατούσα) *uskonnosta*, ei virallisesta valtionuskonnosta. Ilmaisun ”vallitseva” oikeudellinen merkitys ei ole täysin selvä (*Alivizatos, New Role* 1999 s. 25–26). Perustuslain teksti menee tätäkin pidemmälle ja määrittää suoraan uskonnon pyhän kirjoituksen asemaa. Artiklan 3. kohdan mukaan Pyhän Kirjoituksen (Αγίας Γραφής), siis Raamatun, teksti säilytetään **muuttumattomana** (τηρείται **αναλλοίωτο**). Myös presidentin virkavalassa vannotaan (art. 33(2)) pyhän jakamattoman **kolminaisuuden** nimeen (Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας και Ομοούσιας και Αδιαίρετης **Τριάδας**). Mistä on kyse? Vertailevan oikeustieteen makrotason tarkastelun kannalta on mahdollista rinnastaa Kreikka niihin valtioihin, joissa uskonto on yksi kansallisen identiteetin keskeisiä muokkaajia. Kristillisessä maailmassa toinen tällainen esimerkki on Ukraina, myös (juutalainen) Israel ja toisaalla hyvin monet muslimivaltiot (*Kyriazopoulos, Prolytization* 2004 s. 160). Kirkonmiehillä tai kirkko**isillä** (**πατέρες** της Εκκλησίας) on ollut perinteisesti merkittävä rooli kreikkalaisissa yhteisöissä. Kreikassa ei tapahtunut osmanien, ortodoksisen kirkon ja tapakulttuurin hidastamaa modernisaatiota ja uskonpuhdistusta, jonka seurauksena kirkon ja ”vanhan vallan” mahti muualla Euroopassa murentui ja uskonnosta tuli enemmänkin yksityisasia kun uskonnonvapaus koteloi sen yksityisautonomian suojaaman piirin sisälle (*Habermas, Julkisuuden* 2004 s. 34–35). Kreikassa yhteys kansallisvaltion, valtakoneiston ja kirkon instituutioiden välillä ei ole kokonaan murentunut vieläkään, kuten ei Suomessakaan.[66] Eräs vertaileva näkökohta kannattaa vielä tuoda esiin. Kreikan kirkko ei nimittäin joutunut kohtaamaan sortoa, joka entisessä Neuvostoliitossa kohdistettiin ortodoksiseen kirkkoon kaikilla yhteiskunnan tasoilla.

Valtiosääntöinen valtion hallinto-organisaatioon ja ortodoksiseen uskoon liittyvä erityisen kiehtova erityispiirre on Athosvuoren (Pyhä Vuori, Αγίου Ορούς) luostarin, joka on perustettu v. 998, vahva itsehallinnollinen asema ja erikoislaatuinen hengellinen itsemääräämisoikeus, joka sille perustuslain artiklassa 105 taataan. Oikeudellisessa mielessä Athosvuoren luostariyhteisö on Kreikan valtion **itsehallinnollinen** osa (**αυτοδιοίκητο** τμήμα του Ελληνικού κράτους). Athoksen kaltaisen luostariyhteisön tapaiselle

---

[66] Kun tekstissä puhutaan Suomen kirkosta, niin tarkoitetaan evankelis-luterilaista valtionkirkkoa, ellei tekstistä muuta ilmene.

[67] Luostarilla on omat verkkosivut, joilta löytyy informaatiota sekä kreikaksi että englanniksi (http://www.inathos.gr).

järjestelylle ei löydy suoraa vastinetta toisista maailman valtioista.[67] Eräs oikeudellisesti kiintoisa yksityiskohta on se, että kaikki sellaiset henkilöt, jotka viettävät luostarielämää Athoksella saavuttavat Kreikan kansalaisuuden välittömästi ja ilman muodollisuuksia heti saapuessaan noviisiksi.[68] Tästä ei kannata tehdä väärään suuntaan meneviä johtopäätöksiä; yhteisö houkuttelee munkiksi vain hyvin uskonnollisia ihmisiä. Luostarielämä on varsin ankaraa, eräät munkkiuden (καλογερική) muodot ovat fyysisen terveyden kannalta hyvin kuluttavia, erityisesti erakkomunkkius lienee tunnetuin näistä ankaran munkkiuden muodoista.[69] Suomessakin lainsäädäntö (laki 1969/521) mahdollistaa ortodoksisen kirkon luostarit, joista tunnetuin on *Valamon* luostari, joka pohjautuu myös ortodoksisen kirkon askeesin perintöön.[70] Kreikan Pyhän vuoren laajan munkkiyhteisön tavoin Valamon luostari on Suomen ortodoksisen kulttuurin henkinen keskus.

Suomeen verrattuna Kreikassa ortodoksisen valtakirkon asema on valtiollisesti täysin eri luokkaa kuin meillä luterilaisen valtakirkon asema Suomessa. Kreikka ei ole maallistunut niin suuressa määrin kuin Pohjoismaat. Kyse ei siis ole vain kirkon suhteellisesta jäsenmäärästä, vaan pikemminkin mentaliteetista. Arkkipiispa ei kykene Suomessa innostamaan liikkeelle satojatuhansia ihmisiä kaduille mieltä osoittamaan. Yksi esimerkki on aborttikysymys (ks. tark. jälj. 3.5), joka on ollut ongelmallinen aihepiiri maallisen ja uskonnollisen auktoriteetin välisissä suhteissa.[71] Lainsäädännön sallimaa aborttia saatetaan pitää ei ehkä niinkään rikoksena Jumalaa kohtaan, vaan moraalisena rikoksena kansakuntaa kohtaan (*Diamantopou-*

---

[68] Perustuslain Art. 105 viimeinen lause säätää tästä: Όλοι όσοι μονάζουν σ' αυτό αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια μόλις προσληφθούν ως δόκιμοι ή μοναχοί χωρίς άλλη διατύπωση. Säännös käyttää todellakin ilmaisua "**ilman kaikkia** muodollisuuksia" (**χωρίς άλλη** διατύπωση).

[69] Sana munkkius tulee kreikan sanasta μοναχός, joka tarkoittaa (kielellisesti) yksinäistä henkilöä.

[70] Valamon luostarilla on omat verkkosivunsa (http://www.valamo.fi).

[71] Ortodoksisen kirkon käsityksen mukaan abortti on synti, mutta maallinen oikeus sallii sen. Eräässä tapauksessa törkeän raiskauksen uhrina ollut alaikäinen tyttö halusi lopettaa raiskauksesta alkunsa saaneen raskauden abortilla. Lääkärit vaativat (vastoin voimassa olevaa oikeutta) vanhempien suostumusta toimenpiteeseen. Lain mukaan 19 raskausviikkoon saakka abortti sallitaan automaattisesti. Tytön isä kieltäytyi abortista ja tämän seurauksen tyttö surmasi itsensä kolmen kuukauden kuluttua. Ruumiinavaus vahvisti, että surman hetkellä tyttö oli 21. raskausviikolla. (*Mavroforou, Abortion* 2003 s. 268.) Toisaalta samaan aikaan tiedetään, että aborttitilastot ovat aika suuret, mikä liittynee puolestaan taas niihin asenteisiin, joita kirkolla on ehkäisyvälineitä ja perhesuunnittelua kohtaan *(Diamantopoulou, Enjeux* 2005 s. 67).

lou, Enjeux 2005 s. 64). Joissain lähteissä Kreikkaa kuvataan jopa osittaiseksi teokratiaksi, erityisesti kirkkoon kriittisesti suhtautuvan poliittisen kentän vasemmalla laidalla esiintyy tällaisia äänenpainoja. Valtion ja kirkon eroa ajaa erikseen puolueohjelmaan kirjattuna asiakohtana myös EU:sta eroa kannattava *Kreikan Kommunisti**puolue*** (Κομμουνιστικό **Κόμμα** Ελλάδας, ΚΚΕ).[72]

Uskonnolla on ollut aivan viime vuosiin saakka vahva (oikeus)historiallinen merkitys, koska pitkien vieraan vallan kausien aikana ortodoksisuus oli tärkein kreikkalaisen identiteetin ylläpitäjä – kulttuuristen ja yhteiskunnallisten traditioiden kannalta se on *edelleenkin* hyvin tärkeä.[73] Ortodoksinen kirkko nähdään Kreikassa varsin yleisesti ”kollektiivisen tradition suojelijana ja kansakunnan tapana elää” (*Baradaran-Robison et al., Religious* 2005 s. 942). Kreikassa ortodoksinen kirkko on ollut valtion yhtenäisyyden ”le ciment traditionnel” eli perinteinen koossapitävä elementti (*Dord, Laïcité* 2004 s. 4). Kirkko on ollut tärkeä vaikuttaja siihen tapaan, jolla Kreikan tasavalta mieltää itsensä muiden valtioiden joukossa – kulttuurinen ja historiallinen jatkumo antiikin Kreikasta Bysanttiin ja osmani-imperiumin vallan kautta tämän päivän Kreikkaan (*Makrides, Identity* 1998). Osmanivaltakunnassa ortodoksiset auktoriteetit olivat niitä, joiden kanssa kreikkalainen kansakunta (*millet,* μιλέτ) oli tekemisissä osmanien uskollisen apartheid-järjestelmän idean mukaisesti.[74] Kääntöpuolena oli se, että sulttaani odotti kirkon takaavan *milletin* uskollisuuden turkkilaisvallalle. Vapaussodan alettua 1821 tämä tuli näkyviin julmalla tavalla, kun ekumeeninen patriarkka ja eräitä muita Konstantinopolin kreikkalaisyhteisön jäseniä teloitettiin niin törkeällä tavalla, että se järkytti tuolloin koko kristillistä

---

[72] Tarkemmin tietoa KKE:sta löytää sen verkkosivuilta, joilla on informaatiota myös englanniksi (http/://www.kke.gr).

[73] Myös Venäjällä vieraan vallan aika eli mongolikausi (1240–1480) toi oikeuteen tiettyä jähmeyttä samalla kun se vahvisti omaa oikeuskulttuuria, koska vieraan vallan oikeutta ei suoraan sovellettu paikallisiin asukkaisiin. Rinnastuskohta Venäjään on siinä mielessä osuva, että kirkon ja bysanttilaisen normiston merkitys (Kreikassa myös roomalaisen oikeuden) kasvoi ja vaikutti yhteiskunnan rakenteisiin sekä kirkon rooliin; ”papit olivat luonnostaan venäläisten johtajia maallisen vallan ollessa vieraissa käsissä” (*David, Nykyajan* 1982 s. 173).

[74] Muita *milletejä* olivat esim. armeenien ja juutalaisten *milletit*. Sana juontaa juurensa arabiasta, jossa se viittaa uskonyhteisöön (*milla*). Kokonaisnimitys *rum-i-millet* viittasi siis roomalaisten kansakuntaan/uskonyhteisöön (sana roomalainen viittaa ”roomalaisuuteen”, η ρωμιοσύνη, joka tässä yhteydessä tarkoittaa siis tosiasiassa ”kreikkalaisuutta”; osmanivaltiossa etniset kreikkalaiset olivat nimittäin vallanpitäjän kulttuurirasistisessa ja etnisessä jaottelussa ”roomalaisia”).

maailmaa. (*Clogg, Concise* 2004 s. 11).

Mikä rooli sitten kirkolla on oikeushistoriallisesti orientoituneen katsauksen kannalta? Perustilanne on varsin selvä. Ortodoksisen kirkon käytännöillä on luotu *tapaoikeutta*, josta osa tuli aikanaan kodifioiduksi. Lainkäyttö oli osmanien aikana tosiasiassa ortodoksisen kirkon elinten tehtävä, joiden kesken syntyi myös kirkollista järjestystä noudattavien erilaisen kirkon *de facto* oikeuselinten keskinäinen hierarkiajärjestys (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 7). Kuten edellä ilmeni, osmanien valtakunnan osana kreikkalaiset olivat haluttomia soveltamaan islamilaisvaikutteista *khadi*-tuomarien luomaa oikeutta. *Yiannopoulos* (emt. s. 7) kirjoittaa:

> "…Greeks would go local authorities and to the church for settlement of their disputes rather than to the *khadi*. In the course of the centuries, the jurisdiction of the local authorities and of the church…became clearly judicial and was extended from the fields of family law and succession to those of obligations and criminal law."

Ortodoksisen kirkon ratkaisukäytännöillä siis paikattiin ja korvattiin bysanttilais-roomalaisen ja osmanien normistojen jättämiä aukkoja erityisesti yksityisoikeuden alueella.[75] Oikeuskielen kannalta on huomattava, että kirkon lait tunnettiin nimellä kanonit (κανόνες), jotka eroavat maallisista laeista (νομοί). Justinianuksen kauden jälkeen, kun normistoja alettiin soveltaa yhdessä, niistä rakennettiin yhdistelmäkoonnoksia, joissa molemmat termit yhdistyvät eli νομοκανόνες. Nämä koonnokset siis yhdistävät roomalais-bysanttilaista oikeutta yhdistäen sen keisarillisiin säädöksiin ja kirkon normistoon. (*Stolte, Challenge* 2002.) Bysanttilaisessa traditiossa, jo varsin varhain, roomalainen oikeus yhdistyi ja sekoittui kanoniseen oikeuteen niin, että paikoin näitä kahta oli mahdotonta erottaa toisistaan (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 118). Toisaalta Bysantista puhuttaessa tulee huomata, että kirkko ei enää 1000-luvulla suoraan sanellut sääntöjä, vaan alkoi liukua ei-kirkollisen vallan ja maallisen keisarin oikeudellisen ohjausvallan alle. (*Hakkarainen, Ajaton III* 1998 s. 100.) Toisaalta kanonisen oikeuden ja laajemminkin kirkon merkitys yhteiskuntaelämälle oli, kuten katolisen kirkon alueella, valtaisa, kuitenkin niin, että lännessä maallinen valta

[75] Kyproksella brittien valtakaudella (1878–1960) englantilaistuomarit koettivat paikata aukkoja common law'lla. Kypros vapautui osmanien vallasta Kreikkaa myöhemmin, joten siellä käytettiin myös osmani-imperiumin loppuvaiheen kodifikaatioita, joista Kreikassa ei ollut kokemusta. (*Symeonides, Mixed* 2003 s. 447.)

ja kirkollinen valta alkoivat eriytyä.

Maallinen vs. kirkollinen valta?

Ei-kreikkalainen oikeusvertailija kohtaa oikeuden ja uskonnon välisen suhteen kohdalla tiettyjä lähestymistapaongelmia. Ulkopuolelta tarkastellen ortodoksisen uskon ja kirkon välistä suhdetta oikeuteen on hankala täysin hahmottaa. Ortodoksisen kirkon kanonisen oikeuden merkitys lienee täysin kiistaton tässä yhteydessä.[76] Esimerkkejä on useita. Lienee aika harvinaista, että esimerkiksi uskonnollisen rakennuksen rakentamiseen tarvitaan asianomaisen **opetus**- ja uskontoministeriön (Υπουργείο Εθνικής **Παιδείας** και Θρησκευμάτων) ja *de facto* valtionkirkon lupa, kuten Kreikassa, jossa vaaditaan asiassa alueen ortodoksipiispan suostumus (*Baradaran-Robison et al., Religious* 2005 s. 889). Uskonnonharjoitus tai ”palvontapaikat” (ευκτήριοι οίνοι) tarvitsevat luvan lain perusteella, joka on peräisin Metaxasin diktatuurin ajoilta (*Alivizatos, New Role* 1999 s. 31–32). Lienee perusteltua olettaa, että yhteydet (uskonto <–> oikeus) ovat edelleen vahvoja ainakin oikeusperinnön kulttuurisen mieltämisen tasolla.[77] Uskonnon ja kirkon vaikutus näkyy oikeuden alalla edelleen sääntelyn lisäksi syvemmällä symbolitasolla esimerkiksi tuomioistuinten istuntotiloissa, joissa Kristusta esittävällä ikonilla on yleensä hyvin keskeinen sijainti oikeussalissa. Niin ikään Raamatulla on näkyvä paikka kreikkalai-

---

[76] Suomen ortodoksisen kirkon Internet-sivuilla (http://www.ort.fi) olevan tiedon mukaan kanoni-sanalla on ortodoksisessa kirkossa kolme merkitystä, jotka poikkeavat toisistaan: ”1. Pyhien kirjoitusten kanonilla ymmärretään Raamatun sisältämien Uuden ja Vanhan testamentin kirjojen kokonaisuutta. Protestanttisesta Vanhasta testamentista puuttuvat ns. *deuterokanoniset* kirjat. Sen sijaan ne kuuluvat *Septuagintaan* ja sen slaavinkieliseen laitokseen ja ne ovat käytössä ortodoksisen kirkon liturgisessa elämässä. 2. Ortodoksisen *hymnografian* muoto, joka syntyi 600–700 luvuilla syrjäyttäen *kontakki*-runouden. Kanoni muodostuu yhdeksästä veisusta (joita itse asiassa onkin vain kahdeksan, koska toinen veisu puuttuu kaikista muista paitsi suuren paaston kanoneista ja vainajien yleisen muistopäivän *parastaasin* kanonista.) Veisut jaetaan *irmossiin* ja sitä seuraaviin *tropareihin*. 3. Kanoneiksi kutsutaan kirkollisen lain järjestykseen, etiikkaan ja tapoihin liittyviä sääntöjä, jotka ovat muotoutuneet lähinnä yleisten ja paikallisten kirkolliskokousten päätöksinä.” Tämän kirjan käyttämässä käsitteistössä *kanoni* viittaa kolmanteen tarkoitukseen eli kirkon oikeudelliseen sääntelyyn. Tässä merkityksessään se vastaa vain osittain latinan oikeustermiä *praescriptio*, joka tuntuu kattavan sekä ilmaisut κανόνας ja νόμος. (Κανόνας-termin vastine oikeuslatinaksi voisi olla ehkä termi *regula*.)

[77] Eräässä tapauksessa (*Canea*-ratkaisu, jonka ihmisoikeustuomioistuin myöhemmin totesi osoittavan Kreikan rikkoneen ihmisoikeussopimusta) Korkein oikeus katsoi, ettei katolisella kirkolla ollut oikeussuojaa, koska sillä ei ollut muodollista oikeushenkilöllisyyttä (ΑΠ 360/1994).

sessa oikeussalissa, mutta tämä ei juuri poikkea Suomesta, koska uskonnolla on oma roolinsa – näkyvimmin todistajanvalan kohdalla – täälläkin.[78] Muslimin perspektiivistä Kreikan ja Suomen erot näyttävät luultavasti pienemmiltä, kuin ne näyttävät suomalaisen tarkastellessa Kreikkaa tai päinvastoin. Historiallisesti voi tietenkin ottaa huomioon, että bysanttilainen ortodoksinen perinne poikkeaa siitä Pohjoismaissa vaikuttaneesta *Martin Lutherin* kristillisestä ajattelusta, jossa erotettiin kaksi eri regimenttiä (saks. *Zwei Regimenten Lehre*) – maallinen ja kirkollinen. Toisaalta maiden valtakirkkojen luisuminen valtiovallan alaisuuteen tapahtui suurin piirtein samoihin aikoihin, koska juuri 1800-luvulla kirkosta tuli tosiasiassa valtion kirkko Suomessakin.[79]

Ortodoksisen kirkon syvälle ulottuva oikeudellinen vaikutus on erottava tekijä yleensäkin Euroopan läntisen ja itäisen oikeuden välillä. On sanottu, että Lännessä roomalaisen oikeuden pohjalta lähteneet systematisointihankkeet pikemminkin kilpailivat kuin täydensivät katolisen kirkon kanonisen oikeuden järjestelmää. Keskiajan sosiaalihistorian tuntijan *Otto Brunnerin* (*Euroopan* 1992 s. 118) mukaan Länsi-Euroopassa ”kaikki pyrkimykset niin roomalaisen kuin muunkinlaisen eurooppalaisen oikeuden systematisointiin tapahtuivat aina erillään kirkko-oikeudesta.” Toisaalta, usein kyse oli nimenomaisesta reaktiosta kanoniseen oikeuteen eli eräänlaisista vastatoimista, jolloin kanonisen oikeuden *käänteinen* vaikutus oli Lännessä suuri. Voidaan perustellusti otaksua, että yksi keskeinen saksalaista pandektioikeutta (Kreikassa) legitimoiva erityistekijä oli sen perustuminen selkeämmin suoraan Justinianuksen kodifikaation *Digesta*-osaan, kuin muuhun *ius communee*n, joka oli erillisyysteesistä huolimatta saanut vaikutteita katolisen kirkon kanonisesta oikeudesta. Kun tiedetään, kuinka penseästi Kreikka on suhtautunut omaan pieneen katoliseen kreikkalaiseen

---

[78] Todistajanvala (OK 17:29) vannotaan Suomessa ”Kaikkivaltiaan ja kaikkitietävän Jumalan kautta”. Vaihtoehtoisesti – jos ei kuulu mihinkään uskontokuntaan – vannotaan todistajan vakuutus (OK 17:29), joka vannotaan ”Kunnian ja omantunnon kautta”. OK tuntee myös totuusvakuutuksen ja asiantuntijan valan. Suomessa ortodoksisen kirkon jäsenen tavasta vannoa säädetään erityisessä asetuksessa (310/1923), joka täsmentää toimituksen muodot.

[79] Myös ortodoksisella kirkolla on Suomessa valtionkirkon asema, koska se on juridisesti julkisoikeudellinen oikeushenkilö (laki 1969/521), jolle on uskottu eräitä viranomaistehtäviäkin (esim. avioliitto). Asema heijastuu muuallakin, kuten esim. hautaustoimilakiin (2003/457), joka oikeuttaa ortodoksisen kirkon ilman lupamenettelyitä ylläpitämään hautuumaita. Asemasta aiheutuu toisaalta myös velvoitteita, koskien esim. hallintokieliä ja käytettävää menettelyä hallintoasioita käsiteltäessä sekä päätöksistä valitettaessa.

vähemmistöönsä ja Kreikan **katoliseen** kirkkoon (Η **Καθολική** Εκκλησία στην Ελλάδα), voi uumoilla sitä, millainen suhtautuminen Kreikassa on ylipäänsä ollut kaikkeen sellaiseen ainekseen, jossa on nähty katolilaisuuden vaikutus.[80]

> Kreikkalaiset eivät olleet epäluuloisuudessaan väärässä. *Ius commune* olikin tietenkin jotain muuta kuin puhdasta roomalaista oikeutta. *Henry Maine* (*Ancient Law* 1861) kuvaa sitä seuraavasti: ”…Roman law which had worked itself into Western thought was neither the archaic system of the ancient city, nor the pruned and curtailed jurisprudence of the Byzantine Emperors; still less, of course, was it the mass of rules, nearly, buried in a parasitical overgrowth of modern speculative doctrine…”.

Ortodoksisen kirkon vaikutus on ollut selvästi nähtävissä erityisesti Siviilikoodin perheoikeutta koskevissa säännöksissä, tosin viime vuosikymmenten muutokset heijastelevat enemmänkin nykyaikaista Kreikan perustuslain ilmentämää sukupuolten väliseen tasa-arvoon nojaavaa ajattelutapaa kuin ortodoksisen kirkon vaikutusta. Avioliittoa (γάμος) koskevissa Siviilikoodin säännöksissä on hyvin paljon 1980-luvun alussa (Νόμος 1250/1982, Νόμος 1329/1983) **kumottuja** artikloita (**καταργήθηκε** με το άρθρο Χ του νόμος Ζ), jotka eivät enää ole osa koodia. Oikeushistoriallisesti murros paikantuukin juuri ensimmäiseen kymmeneen vuoteen diktatuurin kaatumisen jälkeen.

Paikoin uskonto nousee esiin kohdissa, joita suomalainen voi pitää yllättävinä, kuten riitely henkilökorteista on viime vuosina osoittanut – kreikkalaisen henkilöllisyystodistuksista oli nimittäin hyvin vaikea jättää pois henkilön uskontoa ja kirkkokuntaa ilmaisevaa tietoa. Kirkko puolsi voimakkaasti sitä, että uskonto olisi näkynyt henkilöllisyystodistuksissa. Edis-

---

[80] Kreikan katolilainen vähemmistö (n. 45 000–50 000) jäsentä, eli enintään n. 0,5 % väestöstä) on siis uskonnollinen vähemmistö, ei etninen, koska kirkon jäsenet ovat kreikkaa puhuvia etnisiä kreikkalaisia, jotka kuuluvat – yleisen kreikkalaisen identiteettiprojektin kannalta ongelmalliseen – ”vieraaseen kirkkoon”. Heihin ei lasketa kuuluvaksi sitä n. 100 000 ihmisen etnisesti ei-kreikkalaisen katolilaisten joukkoa, joka maassa asuu. Valtion ja ortodoksisen kirkon silmissä heidän kulttuurinen arvonsa ei ole kummoinen – he edustavat ulkopuolista/vierasta oppia (ξένο δόγμα). Kreikan katolilaisella kirkolla on ollut vaikeuksia saada julkisesti tunnustetun kirkon ja uskonnollisen vähemmistön juridinen status. (Erit. tapaus *Canea Catholic Church vs. Greece* 11.12.1997.) Kirkon näkemyksiin voi perehtyä sen verkkosivujen kautta, joilla on informaatiota ja kirkon käsityksiä useillakin kielillä, eniten kreikan kielellä (http://www.cathecclesia.gr/). Voi myös uumoilla, että katolilaisvastaisuuteen liittyy historiallista kaunaa; kun valtio itsenäistyi, eivät katolilaiset olleet mukana kansannousussa, koska kavahtivat puhtaasti ortodoksista Kreikan valtiota (*Roudometof, Millet* 1998 s. 31).

tykselliset tahot taas väittivät uskonnon olevan sellainen yksityisyyden alue, ettei sen tullut ilmetä valtion virallisesta henkilöllisyystodistuksesta, koska se saattoi johtaa tosiasialliseen syrjintään.[81] Ajattelutapa, jonka mukaan valtio on ”**kristittyjen** kreikkalaisten Kreikka” (Ελλάς Ελλήνων **Χριστιανών**) tuntuu edelleen elävän vahvana, vaikka se onkin saanut haastajia, eikä enää ole niin voimallinen identiteettitekijä kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Maallistumistendenssit ovat voimistuneet ja syventyneet, mutta niistä ei ollut estämään Kreikassa varsin suosittua arkkipiispa *Kristodoulosta* masinoimasta massamielenosoituksia ja äänekästä vastarintaliikettä uskonnon merkitsemättä jättäviä hallituksen henkilökorttikaavailuja vastaan 2000-luvun alussa (*Stavrakakis, Discourse* 2003 s. 153–155). Aivan ilmeiseltä vaikuttaa, että kreikkalainen ortodoksisuus ja nationalismi ovat olleet liitossa toistensa kanssa; ne liittyvät monin tavoin toisiinsa ja tukevat toisiaan (*Makrides, Orthodoxy* 2000 s. 1207–1209).

Toisaalta oikeudellisesta näkökulmasta on huomattava, ettei Kreikan perustuslaki perusta mitään kiistatonta normatiivis-muodollista yhteyttä valtion ja ortodoksisen kirkon välille.[82] Mitä tästä pitäisi ajatella? Käytännössä lienee niin, että perustuslain sääntely johtaa tosiasialliseen valtionkirkon rooliin, ja tätä kautta, kuten *Olivier Dord* (*Laïcite* 2004 s. 47) toteaa: ”en effet une limitation de la liberté de culte pour les autres confessions”. Vertaillen voidaan todeta, että esimerkiksi Ranskan vuoden 1958 perustuslain (*Constitution du 4 octobre 1958*) 1 artiklan mukaan Ranska on jakamaton tasavalta, maallistunut (sekulaari), demokraattinen ja sosiaalinen (*La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale*.)

Termi *laïcité* tarkoittaa nimenomaan kirkon ja valtion välistä periaatteellista eroa, eikä niinkään yleistä sekularismia (engl. *secularism*); valtio ei puutu uskonnollisiin asioihin, eivätkä uskonnolliset yhdyskunnat puutu

---

[81] Vuoden 2000 kesäkuussa arkkipiispa *Kristodoulous* piti puheen Thessalonikissa hyvin suurelle mielenosoittajajoukolle sanoen: ”Me olemme **ensiksi** kreikkalaisia ja ortodokseja ja vasta sen jälkeen eurooppalaisia.” (Είμαστε: **πρώτα** Έλληνες και Χριστιανοί, και μετά Ευρωπαίοι). Retoriikka heijasti kansallisen skisman mukaisten asenteiden olemassaoloa vielä 2000-luvulla.

[82] Oikeudellisessa mielessä ero on hyvin selkeä sellaisiin järjestelmiin, joissa perustuslaki muodollisesti määrää jonkun uskonnon valtion uskonnoksi, kuten esimerkiksi Marokon perustuslain 6. artikla. Se toteaa, että ”Islam on valtion uskonto” (ransk. *L’islam est la religion de l’Etat*…).. [Tosin Marokon perustuslaki takaa – samassa artiklassa – uskonnonvapauden eri kulteille (ransk. *le libre exercice des cultes*).] Käytännössä ero Kreikkaan ei ehkä ole kovinkaan suuri.

valtion asioihin. Uskonnon harjoitus sinänsä on vapaata eli *laïcité* ei ole sama asia kuin uskontoja kohtaan osoitettu kielteisyys tai torjuva asenne, vaan kyse on *erossa olemisesta.* Kreikan tilanne ei vastaa tätä mallia. Toisenlaisen sekularistisen mallin tarjoaa Kreikan islamilaisen naapurimaan eli Turkin oikeus, jossa *Kemal Atatürk*in (Κεμάλ Ατατούρκ, alun perin *Mustafa Kemal*) 1920-luvun oikeusuudistusten yhtenä keskeisenä ideana oli islamin uskon ja Turkin valtion erottaminen toisistaan määräämällä sekularismi yhdeksi valtion keskeiseksi valtiosääntöperiaatteeksi.

> *Sait Güran* (*Introduction to Turkish Law* 2005 s. 56) kuvaa periaatteen sisältöä Turkissa seuraavasti: ”This principle…requires a neutral position before any religious denomination on the part of the Administration; elimination of religious rules, considerations and influences from the organization and functioning of the legislative, executive and judicial branches of the state; and prohibition of the establishment of a social, economic, political or legal order of the state based on religious rules.” Kyse on uskonnollisten sääntöjen ja maallisten sääntöjen muodollisesta erottamisesta.

Kreikan perustuslaki ei siis sisällä Ranskan perustuslain tapaista määräystä siitä, että kirkko ja valtio olisivat toisistaan erotetut. Itse asiassa tämä mahdollisuus nimenomaan torjuttiin vuoden 2001 perustuslakiuudistuksessa. Ulkopuolelta asiaa tarkastelevan silmään suhde vaikuttaa oikeudellisesti hyvin kiintoisalta, jopa ristiriitaiselta, kun huomioi toisaalta Kreikan perustuslain perusoikeuksiin kuuluvan uskonnonvapauden ja uskontojen periaatteellisen samanveroisuuden (art. 13).

Perustuslain ortodoksikirkolle erityisen aseman myöntävät säännökset eivät ole jääneet sanahelinäksi. Kreikan korkein hallinto-oikeus on jopa estänyt omassa ratkaisussaan vähentämästä ortodoksisen uskonnon opetusta koulussa vedoten ratkaisussaan perustuslakiin (*Baradaran-Robison et al., Religious* 2005 s. 942). Ortodoksisen uskonnon ja nimenomaan ortodoksisen kirkon mukainen uskonnonopetus on pakollista perus- ja keskiasteella (*Dord, Laïcite* 2004 s. 47). Ortodoksisuuden puolustajien (φιλ-ορθόδοξη) mukaan näin toimimalla voidaan suojella itse asiassa laajan enemmistön etuja eli ortodoksisuuden opettamisella on viime kädessä myös demokraattinen perustelu.[83] Argumentti on hyvin kreikkalainen – siinä lyövät

[83] On vaikea sanoa, onko tässä jotain erityisesti ortodoksiseen kirkkokuntaan yleisemminkin liittyvää, mutta asetuksessa 1970/179, joka koskee Suomen ortodoksista kirkkokuntaa, velvoitetaan (1 §, 1998/134) vanhemmat ja huoltajat kasvattamaan kirkkokuntaan kuuluvat lapset ortodoksiseen uskoon.

kättä kirkollinen perinne ja demokraattinen nyky-Kreikka. Kristillinen vuosisataiset perinteet omaava Suomi ei ehkä sittenkään ole vertailevassa arviossa kulttuurisesti kovin kaukana Kreikasta, vaikka äkkipäätä näin voisi erehtyä luulemaan – koulujen päätyttyä meillä veisataan suvivirttä oli sitten uskonto mikä tahansa, koska vallitsevan tulkinnan mukaan virren laulaminen koulun juhlassa ei ole uskonnonharjoitusta.

Oikeusvertailevassa katsannossa tällainen normisto kuvaa tiettyä jännitteisyyttä uskonnonvapauden ja ortodoksisuuden välillä, vaikka perustuslain 13 (1) artiklan mukaan perusoikeussuoja ei saa riippua henkilön uskonnollisista käsityksistä.[84] *Prodromos D. Dagtoglou* (*Introduction* 1993 s. 29) kuvaa suhdetta seuraavasti: ”The relations between state and church in Greece is *sui generis*” eli ”omaa lajiaan”. Toisaalta eurooppalaisessa vertailussa Kreikkaa on helppo pitää jonkinlaisena poikkeuksena mitä tulee uskonnonvapauskysymykseen (*Dord, Laïcite* 2004 s. 46–51). Tätä kuvausta ei oikeusvertaileva näkökulma kyseenalaista, pikemminkin päinvastoin.[85] Itse asiassa eräin paikoin lähin vertailukohta uskonnon ja valtion välisissä suhteissa on yllättäen Iran, jossa lainsäädännön turvin on pyritty estämään valtionkirkon kilpailijoita levittämästä uskontoaan. Toki myös Venäjän tilanne muistuttaa Kreikkaa, koska Venäjällä kansallisen identiteetin kannalta tärkeä ortodoksinen kirkko on yksi syy siihen, miksi Venäjän järjestelmä suhtautuu niin kielteisesti valtakirkon kilpailijoihin ja pitää niiden toimintaa hyvin herkästi ”asiattomana käännyttämisenä”.

> Oikeusvertailussa uskonnon suuri merkitys on tunnettu pitkään, mutta läntisellä vertailevalla oikeustieteellä on ollut tapana silti nähdä uskonnon vaikutusta vain oman kulttuuripiirinsä ulkopuolella, kuten islamilaisen oikeuden tai hindukulttuurin parissa. Tässä on sellainen perusvirhe, että myös oma kulttuuripiirimme Pohjolassa on kristillisen uskonnon vaikutuksen alla kehittynyttä oikeutta. Länsi-Euroopan oikeushistoriasta huomaa, että uskonnolla on ollut

[84] Eräin kohdin tämä on tullut näkyviin niissä jutuissa, joita Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt. Esimerkkinä mainittakoon *Tsavachidis v. Kreikka* -ratkaisu muutaman vuoden takaa (21. tammikuuta 1999), joka liittyi Jehovan todistajien ongelmiin toiminnassaan Kreikassa; näitä oli ilmeisesti pidetty epäluotettavina koska nämä eivät kuuluneet ortodoksiseen kirkkoon, jonka vuoksi heihin oli kohdistettu seurantatoimintaa tiedusteluelinten taholta. (Juttu otettiin osapuolten sovun vuoksi listalta – Kreikka korjasi asiantilan ja maksoi hyvityksen Tsavachidikselle.) Samantyyppinen on myös juttu *Pentidis v. Kreikka* (19. maaliskuuta 1997).

[85] On syytä todeta, että Kreikan erityisyys tässä asiassa ei johdu pelkästään perustuslain 3 artiklasta, vaan niistä laajemmista oikeudellisista ja poliittisista päätelmistä, joita artiklasta on käytännössä tehty (*Alivizatos, New Role* 1999 s. 26).

suuri merkitys Lännen oikeudelle (*Grossfeld, Strenght* 1990 s. 107–109). Kreikkaa ei siis voi pitää millään lailla tässä suhteessa erityistapauksena; Italia, Espanja ja Portugali muodostavat varsin hyvän katolilaisen rinnastuskohdan Kreikalle tässä(kin) suhteessa. Suomessakin evankelisluterilaisen kirkon ja valtion suhteet ovat hyvin läheiset. Suomen perustuslaki (76 §) määrää kirkkolaista ja yleisesti siitä, mistä kirkkolaissa pitää säätää. Käytännössä Suomessa on, vaikkakin suuri tosiasiallinen uskonnonvapaus, yksi *hallitseva* uskonnollinen suuntaus, johon törmää kaikkialla: koulussa, armeijassa, valtion symbolisissa tapahtumissa, joukkotiedotuksessa sekä rakennetussa ympäristössä.

Homogeeninen ja kristillinen valtakulttuuri

Suomen ja Irlannin tavoin väestö Kreikassa on ollut 1990-luvulle saakka hyvin homogeenista – valtaväestön uskonto ja kulttuuri ovat olleet hyvin pitkälti yhdenmukaiset. Selvästi yli 95 % kreikkalaisista kuuluu Kreikan ortodoksikirkkoon. 1920-luvun mullistusten ja Turkin kanssa tapahtuneiden laajamittaisten väestönvaihtojen ansiosta Kreikasta tuli jo tuolloin harvinaisen kulttuurisesti yhtenäinen maa Balkanin alueella. (*Clogg, Concise* 2004 s. 104.) Viime vuodet ovat muokanneet Kreikassa asuvaa väestöä monikulttuurisempaan suuntaan ja ulkomaalaisten osuus väestöstä on kasvanut voimakkaasti. Ulkopuolisen tarkkailijan silmissä monokulttuurinen ja nationalistinen Kreikka on haasteiden edessä, eikä kansallisvaltion vaatimus vallan kulttuuris-uskonnollisesta ykseydestä ole muualta väestöä saavassa EU-Kreikassa enää itsestään selvästi mahdollinen tai mielekäs.[86] Ensimmäistä kertaa nyky-Kreikan historiassa maa on kohdannut haasteen muuntautua monokulttuurisesta valtiosta kohti monikulttuurisempaa.

Kreikkalaisia voinee kuvata suomalaisia uskonnollisemmiksi, mutta kirkossakäyntitiheys ei sielläkään ole huippuluokkaa, vaan kirkon asema näkyy erityisesti juhlapäivien vietossa, lasten kastamisessa, häissä ja hautajaismenoissa – kuten Suomessakin. (*Alivizatos, New Role* 1999 s. 33–34.) Jossain määrin jää hämärän peittoon, paljonko asiassa on kyse uskonnollisesta vakaumuksesta (sanan usko varsinaisessa teologisessa merkityksessä) ja paljonko asiassa on mukana traditionaalista kunnioitusta kirkkoa kohtaan tärkeänä instituutiona. Kreikan tutkimuksessa on viitattu siihen, että vaikka ortodoksinen kirkko säilyi vahvana instituutiona, ei uskonnollinen kristillisyys välttämättä näin tehnyt (*Bien, Inventing* 2005

[86] Kreikkalaisessa tiedeyhteisössä on yhä lisääntyvässä määrin alettu kritisoida kirkon perustuslaillista erityisasemaa ja uskonnon sekä valtion välistä yhteyttä (Νομικά 1999).

s. 227).

Muutokset sekä väestön kulttuurinen ja kielellinen monipuolistuminen ovat jossain määrin merkinneet suvaitsevaisuuden kasvua, mutta toisaalta on selvää, ettei konflikteiltakaan ole vältytty. Tässä on eroja maaseudun ja suurten kaupunkien välillä; suurkaupunki Ateenan ilmapiiri on sallivampi kuin pienten maaseutukaupunkien. Kreikan ortodoksinen kirkko ei ole ollut läheskään niin joustavan sopeutuvainen yhteiskunnallisten ja sosiaalisten muutosten edessä kuin Suomen evankelisluterilainen kirkko on ollut.[87] Myös julkisen vallan koneiston kyky käsitellä puolueettomasti ja ennakkoluulottomasti eri uskontokuntien edustajia ja omia vähemmistöjä on tuottanut ongelmia Kreikan monokulttuurisen luonteen vuoksi.[88] Kansainvälisesti tunnetuin ja alan kirjallisuudessa usein viitattava perusjuttu on ollut tapaus *Kokkinakis v. Kreikka* (25.3.1993), jossa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi Kreikan rikkoneen sopimuksen artiklaa 9, joka koskee uskonnonvapautta.[89]

Ongelmat vieraan kohtaamisessa eivät ole tuntemattomia Suomessakaan. Toisaalta, Suomen kohdalla ei voida puhua ehkä samanlaisesta perustavaa laatua olevasta ongelmasta, koska valtakirkko on täällä ollut monessa suhteessa hyvin joustava, eikä täällä ole samantyyppistä käännyttämistä koskevaa rikosoikeudellista normistoa kuin Kreikassa, vaan kyse on enemmänkin sosiaalisessa todellisuudessa asennetasolla näkyvistä seikoista. Kadulla Suomessa polkevat amerikkalaiset mormonit saavat kohdata Suomessa varsin huvittuneen, mutta useimmiten varsin hyväntahtoisen kohtelun, kun taas Kreikassa tunnelma on aika tavalla toi-

---

[87] Tosin eivät erot mahdottomia ole; Suomessakaan kirkko ei suostu siunaamaan homopareja tai puoltamaan samaa sukupuolta olevien hedelmöityshoitoja. Koulujen uskonnonopetuksen tunnustuksellisuus poistettiin vasta 2003.

[88] Ongelmat keskittyvät erityisesti ”uusiin uskontoihin”, koska katolilaisuus, protestanttisuus, juutalaisuus ja islamilaisuus ovat tunnettuja ja siinä mielessä legitiimejä uskontomuotoja (joskaan eivät sen vuoksi hyväksytympiä), mutta ehkä helpommin siedettyjä (*Dord, Laïcite* 2004 s. 4). Perustuslain 13 artikla ei suojele kaikkea uskonnonharjoitusta tai kaikkia uskontoja, vaan niitä, jotka ovat *tunnettuja* (γνωστές). Käytännössä myös protestanteilla ja katolilaisilla on ollut suuria ongelmia, vaikka ne täyttävätkin ”tunnetun uskonnon” kriteerit (*Alivizatos, New Role* 1999 s. 28–29).

[89] Jehovan todistaja Kokkinakisin uskonnonvapautta ja mahdollisuutta levittää omaa uskontoaan oli rajoitettu enemmän kuin oli ”necessary in a democratic society”. Samantapainen on myös juttu *Larissis et al. v. Kreikka* (24.2.1998). Siinä Kreikka oli mennyt osin liian pitkälle käännytystyön rajoituksessaan, mutta oli kansallisella lainsäädännöllään myös oikeutettu rajoittamaan sellaista käännytystä, joka oli luonteeltaan ”improper”.

nen – vääräuskoisiksi ja kerettiläisiksi leimattujen mormonien lähetystoiminta on kohdannut nimenomaan Kreikassa suurimmat ongelmansa Euroopassa.[90]

Muistuma Bysantin loistosta?

Lähteiden perusteella on helppo päätellä, että kirkolla on instituutiona suuri merkitys ja kulttuurinen painoarvo. Se kytkeytyy oikeushistoriaan ja myös voimassa olevaan oikeuteen. Kaikkea tätä voidaan mitä ilmeisimmin selittää – paitsi kylmillä tosiasioilla ja historiallisilla rationaalisilla selityksillä – myös sillä monimutkaisemmalla syyllä, että kirkko on eräässä mielessä ikään kuin yksi todiste (tietenkin kreikan kielen ohella) ”helleenien” menneisyydestä ja elävä linkki Bysanttiin. *Nicos Alivizatos* (*New Role* 1999 s. 33) tiivistää osuvasti:

> ”The Greek Orthodox religion and the Greek language have been the fundamental pillars of its modern identity. Any approach to current Greek reality that fails to take these factors seriously into account will no doubt lead to false interpretations.”

On mahdollista, että kirkon rooli (muuallakin Euroopassa) saattaa korostua kansallisen kulttuurin vaalijana samalla kun muu poliittinen, oikeudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys etenee kansallisvaltioiden pirstoutumisen suuntaan. Arkkipiispa Kristodouloksen aktiivisuuskin voidaan nähdä tästä näkökulmasta myös jonain uutena, ei puhtaasti vanhana ilmiönä. Tämä ei ole tietenkään sattumaa. Kreikassa kirkko kytkeytyy instituutiona, ei vain hengellisenä laitoksena, siihen kulttuuriseen tapaan, jolla nykyisyys kytketään menneisyyteen (toteen tai kuviteltuun) ja legitimoidaan nykyhetkeen liittyviä asioita ja tulevaisuuttakin koskevia valintoja. Euroopan unionilla on vielä valtava matka edes puoliväliin tässä suhteessa – se on enemmänkin jotain muuta, hyvin hyödyllistä ja kannatettavaa, muttei kuitenkaan identiteetin perusta. Oikeusvertailun tai oikeushistorian kielellä ei helposti tavoita asian ydintä. *Kavafis*, joka ei ollut erityisen uskovainen tai

---

[90] Kyse ei ehkä kuitenkaan ole ensi kädessä uskonnosta, vaan kulttuurista – jos kreikkalainen luopuu uskonnostaan, niin käytännössä hän joutuu luopumaan myös paljosta muusta. Tärkeät sosiaaliset suhteet ja läheiset kaikkoavat, kuten myös ystävät ja tutut. Suomessa seuraukset olisivat ehkä samansuuntaisia, mutta eivät niin selkeitä ja jyrkkiä, mikä johtuu myös paljolti siitä, että suomalaiset ovat individualisoituneempia, eivätkä niin kiinni perhesiteissään. (Toisaalta mormonien moniavioisuus [πολυγαμία] on ortodoksisen uskon – sekä ilman muuta myös luterilaisen ja katolilaisenkin uskon – kannalta äärimmäisen virheellistä harhaoppia. Kaikissa länsimaissa myös oikeusjärjestys kieltää sen.)

perinteisen kreikkalaisuuden edustaja, kiteyttää tämän kytkennän erinomaisen osuvasti runossaan *Kirkossa* (Στην εκκλησία 1912[91]) paremmin ja tiiviimmin kuin sitä kannattaa yleiskielellä edes yrittää kuvata. Hän pukee sanoiksi tunteen, jonka kirkko voi kreikkalaisessa mielessä saada aikaan:

Στην εκκλησία

Την εκκλησίαν αγαπώ – τα εξαπτέρυγά της
τ' ασήμια των σκευών, τα κηροπήγιά της,
τα φώτα, τες εικόνες της, τον άμβωνά της.

Εκεί σαν μπω, μες σ' εκκλησία των Γραικών,
με των θυμιαμάτων της τες ευωδίες,
μες τες λειτουργικές φωνές και συμφωνίες,
τες μεγαλοπρεπείς των ιερέων παρουσίες
και κάθε των κινήσεως τον σοβαρό ρυθμό –
λαμπρότατοι μες στων αμφίων τον στολισμό –
ο νους μου πηαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας,
στον ένδοξό μας Βυζαντινισμό.

Kirkossa

Kirkkoa minä rakastan – sen ripidejä
sen pyhien maljojen hopeaa, kynttelikköjä,
valoa, ikoneja, lukupöytää.

Kun käyn sisään meidän Kreikkalaisten[92] kirkkoon,
sen suitsutuksen tuoksuihin,
sen liturgiaan ja kuorolauluun,
ja näen pappien ylvään olemuksen,
jokaisen liikkeen juhlallisen rytmin –
kasukkain häikäisevän loiston –
mieleeni palaavat heimomme suuruuden päivät,
Bysanttilaisen perintömme kunnia.

[91] Runon on suomeksi kääntänyt *Tuomas Anhava* osana Kavafis-käännöstä (käännös englannista ja/tai ranskasta) *Barbaarit tulevat tänään/*οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα (2005 s. 55). Olen kuitenkin tässä muuttanut runon rivitystä vastaamaan kreikankielistä alkuperäistä versiota sekä muuttanut Anhavan käännöksen sanan "pidän" alkuperäistä paremmin vastaavaan muotoon "rakastan" sekä tätä muutosta seuraavat "kirkosta" muotoon "kirkkoa" jne. Myös muita muutoksia on tehty, vaikkakin Anhavan käännös on edelleen pohjana. (Runossa oleva sana *ripidi* on Suomen ortodoksisen kirkon verkkosivuilta löytyvän tiedon mukaan tangon päässä oleva kiekko, johon on kuvattu serafi molemmille puolille. Niiden katsotaan kuvaavan ruumiittomien enkelivoimien läsnäoloa.)

[92] Kavafis käyttää ilmeisen tarkoituksellisesti Bysantista periytynyttä osmanikauden etnistä ilmaisua *kreikkalainen* (γραικός). Bysantti ja erityisesti osmaniajan *millet*, johon se viittaa uudelleen omaksutun "helleenisen" identiteetin sijaan, oli runoilijalle tärkeä; Bysantti oli imperiumi ja maailmanvalta. (*Jeffreys, Eastern* 2001 s. 69–70.)

Oikeusvertailu on kansallista oikeustiedettä avoimempaa, mutta silti lähteisiinsä, käsittelytapoihinsa ja oikeuteen sidottua. Se ei aina riitä. Kavafis sopii hyvin runollaan valaisemaan kreikkalaista mentaliteettia, koska hänen kielensä heijastaa samaa jakoa kuin nykyaikainen oikeuskieli: sen perusta on kirjakreikassa, mutta monin paikoin se on kansankreikkalaistunut. *C. M. Bowra* kuvaa Kafaviksen teokseen *Barbaarit tulevat huomenna* kuuluvassa tekstissä tämän runouden kieltä seuraavasti: ”Se on säilyttänyt jotakin vanhasta muodollisuudesta, mutta kurinalaisuudestaan ja suhteellisen rajallisesta sanavarastostaan huolimatta se on kuitenkin elävä kieli.” Sama on rohjettava sanoa myös Kreikan oikeuskielestä.

3.3 Kreikan voimassa olevan oikeuden perusteista

Kreikan voimassa olevaa oikeusjärjestystä voidaan luonnehtia romaanis-germaanisen oikeusperheen jäseneksi, joka on saanut vaikutteita erityisesti saksalaisesta oikeudesta ja oikeusajattelusta. Romaanis-germaanisen oikeusalueen sisäisessä jaottelussa Kreikka kuuluu siviili- ja rikosoikeudeltaan selkeästi germaaniseen ryhmään. Tässä alaluvussa lukija huomaa, että puhe antiikin ja Bysantin merkityksestä vähenee radikaalisti. Tämän oikeusperheen jäsenille on tyypillistä, että oikeustiede on kehittänyt sekä järjestelmän rakenteen että käsitteistön. Lisäksi romaanis-germaaniselle oikeudelle on olennaista, että oikeuden sisällöllinen runko perustuu säädettyyn oikeuteen, ei esimerkiksi tapaoikeuteen tai tuomioistuinten ratkaisukäytäntöön.

> Oikeusvertailussa on perinteisesti ryhmitelty maailman eri oikeusjärjestyksiä isompiin joukkoihin, joita on kutsuttu oikeusperheiksi, oikeuspiireiksi, oikeuskulttuureiksi tai oikeustraditioiksi. Pääjäseniä ovat olleet common law ja romaanis-germaaninen oikeus. Sosialistisen oikeuden katoamisen jälkeen muina ryhminä esitetään yleensä aasialainen oikeus, uskonnollinen oikeus sekä traditionaalinen/heimo-oikeus. Näissä suurissa luokitteluissa on omat ongelmansa, mutta myös vahvuutensa. Niiden avulla on mahdollista antaa yleiskuva maailman eri oikeusjärjestysten moninaisuudesta ilman, että mennään kokonaiskuvan murtaviin detaljeihin. (*Husa, Legal* 2006). Kreikan sijainti näissä luokitteluissa on ongelmaton. *Eugenia Dacoronia* (*Greece* 2006 s. 289) kirjoittaa Kreikan oikeudesta, että se ”belongs to the Romanic families of law. Its legal system is located somewhere in between the French and the German legal family, although it seems to approach the German one much more.”

Kreikan oikeuskielen ymmärtämisen ja kääntämisen kannalta on oleellista havaita, että vaikka kreikka ja suomi ovat kielinä toisilleen lingvistisesti hyvin etäisiä, oleellisempaa kääntämisen ja ymmärtämisen kannalta on se, että niiden muodolliset oikeusjärjestykset ovat rakenteellisesti ja käsitteellisesti huomattavasti läheisempiä toisilleen. Tämä tekee leksikaalisen, morfologisen ja syntaktisen ymmärtämismuurin hiukan helpommaksi ylittää. Juristinkaan ei tarvitse olla oikeusvertailija ymmärtääkseen sellaisia vieraita oikeusjärjestelmiä, jotka ovat oikeudellisesti sukua hänen omalle järjestelmälleen (*David, Nykyajan* 1982 s. 12). Mutta millaisia sukulaisuusolettamia tässä kohtaa on lupa sitten tehdä ilman suurta riskiä täydellisestä harhautumisesta?

Oikeusvertailussa on usein esitetty hyvin pitkälle meneviä oletuksia järjestelmien periaatteellisesta samankaltaisuudesta (lat. *praesumptio similitudinis*), joka ei ole aina perusteltu (*Bogdan, Komparativ* 2003 s. 87–88). Kreikassa erityisesti sen siviili- ja rikosoikeuden kohdalla tällainen samankaltaisuusoletus tuntuu toimivan aika hyvin, mikäli rinnastuskohteena pidetään romaanis-germaanista oikeutta Euroopassa. Oikeudelliseen genealogiaan perustuva sukulaisuus ja sen synnyttämä läheisyys toimii myös Suomen kanssa, sillä eihän mikään muu järkevä seikka yksinkertaisesti voi selittää Suomen ja Kreikan sellaisia rakenteellisia ja käsitteellisiä samankaltaisuuksia, jotka eivät johdu sitoutumisesta YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksiin ja EU:hun. Läheisyys perustuu välittömien historiallisten yhteyksien tai oikeuskielen sijaan oikeudelliseen ajattelutapaan sekä niihin oikeuskulttuureihin, joita molemmat maat ovat käyttäneet malleina kehittäessään omia oikeusjärjestyksiään.

Romaanis-germaanisissa maissa oikeus ymmärretään yleensä säädännäiseen oikeuteen kirjatuiksi säännöiksi, jotka pohjautuvat vaaleilla valitun muodollisen lainsäätäjän lainsäädäntöaktissaan ilmaisemaan oikeudenmukaisuusajatteluun ja moraaliin. **Kirjoitetun** lain (**γραπτός** νόμος) asema on oikeuskulttuurisesti hyvin keskeinen, ei vain teknisen säännöstön merkityksessä, vaan jonain syvällisempänä ilmauksena näille järjestelmille tyypillisestä oikeusajattelusta. Sekä Suomi että Kreikka ovat molemmat saaneet varsin paljon vaikutteita saksalaisesta oikeustieteestä ja 1800-luvun käsitelainopista (saks. *Begriffsjurisprudenz*), joka on saanut päävaikutteensa roomalaisesta oikeusajattelusta. *Klami* (*Roomalaisen* 2001 s. 3–4) huomauttaa, että niin Suomessa kuin muuallakin Manner-Euroopassa oikeustieteen peruskäsitteistö, oikeuden systematiikka sekä oikeudellinen

terminologia ovat roomalaista perua. Suomessa roomalainen oikeus on siis myös merkittävä, mutta ei suoranaisen normien resipioinnin tai historiallisen yhteyden vuoksi, vaan tieteellisen juridiikan ansiosta. Tuo tieteellinen juridiikka roomalaisine perustoineen kehittyi Suomessa ja muutoinkin Pohjolassa yliopistojen ja hovioikeuksien toiminnan välityksellä. Hyvin pitkien historiallisten kaarien avulla voi tietenkin todeta myös Suomen saaneen vaikutteita Bysantin oikeudesta!

Roomalaisen oikeuden merkityksestä voimassa olevalle oikeudelle

Edellä tuotiin esille yleisiä bysanttilais-roomalaisen Kreikan oikeuden taustoja, mutta on huomattava, ettei kyse ole vain yleisestä oikeushistoriallisesta *menneisyydestä*, vaan roomalainen oikeus (Ρωμαϊκό δίκαιο) ja sen vaikutus näkyy voimassa olevastakin järjestelmästä. Roomalainen oikeus ei ole vain ymmärtämisen esikonteksti, koska osa siitä on kantautunut tähän päivään saakka.

Roomalaisen oikeuden vaikutus on myös nykyaikaa, ei vain menneisyyttä. Kreikan kohdalla on oleellista havaita, että romaanis-germaanisen oikeuden loogisuus ja toimintamalli heijastelee jokseenkin kiistatta antiikin Kreikan filosofiassa kehitettyjä – erityisesti Aristoteleen (Αριστοτέλης) – logiikan ajattelumalleja. *Klamin* (*Roomalaisen* 2001 s. 14) mukaan Bysantissa muokattiin ja tulkittiin roomalaisten juristien tekstejä periaatteessa Aristoteleen filosofian ”hengessä”, mutta tärkein vaikuttein kristinuskosta sekä uusplatonisen eetoksen vallassa harjoitetusta filosofiasta. Nykyisen Kreikan oikeusperinnön arvioinnin kannalta ehkä oleellisin on huomio, joka liittyy roomalaisen oikeuden luonteeseen Bysantissa. Käytännössä kyse ei niinkään ollut roomalaisen oikeuden kristillistämisestä kuin kristillisen oikeuden roomalaistamisesta. (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 119.) Toisaalta eräissä yksityisoikeuden kysymyksissä *Corpuksen* ratkaisumallit saatettiin Bysantissa kirkon opin vuoksi myös kyseenalaistaa, kuten esimerkiksi kysymyksessä rahalainojen tai vastaavien korosta (*Gofas, Interest* 2002 s. 1096).

Keskiajalta alkaen oikeuden tutkimus ja opetus tieteellisessä muodossaan palautuu sekä Kreikkaan että Roomaan – tiivistetysti: sisältö Roomasta mutta metodit ja tietoteoria Kreikasta. Oikeuden ja oikeustieteen aatehistorian tuntija *Lars Björne* (*Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 19) kiteyttää: ”Aristoteles oli keskiajan filosofin, Konstantinus kristityn hallitsijan ja Justinianus suuren lainsäätäjän esikuva.” Mikä sitten teki roomalaisen oi-

keuden perinnöstä niin siirtymisvoimaista? Roomalaiset juristit hahmottivat etevästi tyypillisiä juridisia ongelmia ja esittivät näihin jäsennystapoja, periaatteita sekä ratkaisumalleja, kun taas kreikkalainen filosofia antoi työssä tarvittavia teoreettisia välineitä.[93] Tätä roomalaisen oikeuden jonkinlaista esiteoreettista ulottuvuutta voidaan kuvata *hellenistiseksi vaikutukseksi*, josta konkreettisena esimerkkinä on mainittu nk. dialektinen ajattelumetodi, mikä mahdollisti *systeeminrakentamisen* (*Letto-Vanamo, Oikeuden* 1995 s. 69). Saksalaisen roomalaisen oikeuden polkuja jäljittävän oikeushistorian eräänlaisessa vakiotulkinnassa (*Wieacker, Foundations* 1996 s. 62) on yleensä tapana korostaa kreikkalaisen tieteen vaikutusta roomalaiseen oikeusajatteluun, vaikka vaikutuksen laatua ja syvyyttä voi arvioida myös kriittisemmin. *Maine* (*Ancient Law* 1861) oli sitä mieltä, että Lännen ja Idän välillä oli tietty työnjako: latinalainen Länsi keskittyi juridiikkaan, jolla haastettiin muut valtapiirit, Idässä juridiikka taas oli enemmän järjestelmän osana. Tässä kohtaa Bysantti ja Länsi-Eurooppa kytkeytyvät toisiinsa niin, ettei selkeitä eroja ole aivan helppo nähdä, vaikka länsieurooppalainen oikeushistoriankirjoitus onkin niitä joskus halunnut nähdä.[94]

Antiikin ja roomalaisen oikeuden yleistä merkitystä voidaan tuskin liiaksi korostaa mannereurooppalaisen oikeuskehityksen kohdalla. Tämä pätee myös Kreikan tasavallan oikeuden historiallisiin juuriin ja oikeudellisen mentaliteetin peruselementteihin.[95] Tällä ajattelutavalla on kuitenkin omat

---

[93] *Watsonin* (*Nutshells* 1994 s. 6) mukaan roomalaisilla juristeilla oli tärkeitä erityiskykyjä, mutta lähinnä ryhmänä, ei yksilöinä: ”but it was a talent used for interpretation, and conseptualization, not for systematization.”

[94] Tekstissä sanottu ei tietenkään pyri esittämään, etteikö myös merkittäviä erityistekijöitä olisi verrattaessa Kreikkaa muuhun Eurooppaan. (Renessanssin ja uskonpuhdistuksen puuttuminen lienevät merkittävimpiä erottavia seikkoja.) Toisaalta Bysantista siirtyneiden kreikkalaisten oppineiden voidaan katsoa vaikuttaneen renessanssin syntyyn Italiassa (*Leiwo, Lyhyt* 1997 s. 6).

[95] Oikeusvertailun ja oikeushistorian perspektiivistä lienee kuitenkin syytä suhtautua tietyllä skeptisyydellä ajatukseen, jonka mukaan olisi olemassa erityinen (aidosti) yhtenäinen kreikkalainen oikeustraditio antiikista nykyaikaan, kuten esim. tunnettu kreikkalainen oikeushistorioitsija *Panagiosis Zepos* on esittänyt mm. teoksessaan *Greek Law* (1949). Tämän kirjan kirjoittaja ei ole omissa asiaa koskeneissa tarkasteluissaan havainnut tällaista. Vaikka tiettyjä kulttuurisia peruselementtejä epäilemättä onkin siirtynyt, niin se ei merkitse *katkeamattoman* oikeustradition olemassaoloa. Toisaalta vaikuttaa aivan ilmeiseltä, että *jotain* on todella siirtynyt menneisyydestä tähän päivään. Saksalainen Bysantin oikeuden asiantuntija *Dieter Simon* (*Handschriftsstudie* 1978 s. 344) on viitannut ”partiell stark patriotisch eingefärbten, neuegriechischen Rechtsgeschichte”:n vaikutuksiin ja erityisesti siihen tapaan, jolla bysanttilaisen oikeuden jatkuvuutta tulkitaan nykykreikkalaisesta näkökulmasta käsin. Tässä onkin selvä riski korostaa liian *suoraa* jatkuvuutta – muuntuminen ja muuntami-

ilmeiset rajoitteensa sen suhteen, kuinka paljon on lupa olettaa. Ranskalainen oikeusvertailun klassikko *René David* totesi suomennetussa teoksessaan *Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät I* (1982 s. 33) asiasta osuvasti seuraavaa:

> ”Romaanis-germaanisen ryhmän oikeusjärjestykset jatkavat roomalaisen oikeuden perinnettä, ja niissä huipentuu sen kehitys. Niitä ei kuitenkaan saa samaistaa roomalaiseen oikeuteen varsinkaan kun tiedetään, että niiden muotoutumiseen ovat vaikuttaneet muutkin tekijät kuin antiikin oikeusperinne.”

Perusta on kuitenkin tietyssä rajallisessa mielessä yhtenäinen. Romaanis-germaanisen oikeusperheen maissa oikeustiede ja oikeudellinen ajattelu pohjautuvat roomalaiseen oikeuteen eli siihen oikeusjärjestelmään, joka kehitettiin Rooman valtakunnassa ja jonka keskeisimmäksi lähteeksi myöhemmällä ajalla tuli 530-luvulla Itä-Roomassa kodifioitu *Corpus iuris civilis* -lakiteos, joka on tosin saanut nimensä vasta 1500-luvulla.[96] Kompilaation käsikirjoitus löydettiin Italiassa vuoden 1080 paikkeilla (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 203). Tämä kodifikaatio, tai tarkkaan ottaen oikeastaan siis kompilaatio, kuuluu eittämättä länsimaisen oikeushistorian suuriin tapahtumiin, jota kenenkään oikeushistoriaa tuntevan on mahdoton unohtaa (*Watson, Nutshells* 1994 s. 6).

Ennen kuin ryntää tekemään liian pitkälle meneviä päätelmiä on syytä huomata, ettei *Corpus* ole nykyaikaisessa mielessä systemaattinen teos tai edes ”oikeusjärjestelmän” esitys. Oikea termi lienee *kompilaatio* tai *korpus*, mutta nykyajan terminologiaa hyödyntäen voi myös puhua kodifikaatiosta. Kuten *Björne* (*Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 12) sanoo, että ”Corpus Iuriksestakin saa turhaan hakea kokonaisvaltaista systematiikkaa… jako ei perustu mihinkään oikeusjärjestelmään.” *Corpusta* ei alun perin edes suun-

---

nen on tietenkin otettava lukuun. Antiikista johdettavaa oikeudellista jatkuvuutta korostava ajattelutapa ei tietenkään ole erityisen kreikkalainen ilmiö, vaan se on koskenut laajalti kaikkea läntistä oikeushistoriallisesti orientoitunutta oikeustiedettä, jossa eräs keskeinen metanarratiivi on ollut korostaa roomalaisen oikeuden olevan läntisen rationaalisen oikeuden perusta. (*Tuori, Ancient* 2006 s. 166–167.)

[96] Gaiuksen *Institutiones* löytyi vasta 1816, jolloin roomalainen oikeus oli jo muuntunut toisenlaiseksi, kuin mitä se oli ollut Roomassa klassisella ajalla. Länsi-Euroopassa oikeus oli jo rakentunut *Corpuksen* ja oikeustieteen sekä kanonisen oikeuden varaan. Tuolloin roomalaisesta traditiosta haluttiin jo irrottautua valistuksen ja luonnonoikeuden hengessä. *B. G. Niebuhr* oli löytänyt Gaiuksen instituutiot *Savignyn* vihjeen avulla Veronasta. Se, mitä löytyi, ei kuitenkaan vastannut ideologisesti ja idealistisesti virittyneitä odotuksia. Odotukset perustuivat kuvitelmiin siitä, millaista klassisen ajan roomalainen oikeus oli (tai siis millaista sen oli täytynyt olla). (*Tuori, Latinan* 2002 s. 188–189.)

niteltu yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (*Watson, Nutshells* 1994 s. 6). Toinen kriittinen perushuomio liittyy siihen tapaan, jolla kodifikaatiota todellisuudessa hyödynnettiin. Tähän jälkimmäiseen asiaan liittyen tunnettu oikeushistorioitsija *R. C. Van Caenegem* (1999 s. 84) toteaa keskiajan osalta: ”Medieval lawyers had no hesitation in quoting the Corpus Iuris Civilis out of context”.

Kodifikaatiota siis luettiin ja käytettiin *tarpeiden* ohjaamassa suunnassa eli se oli eräänlainen juridinen ”supermarket” tai ”universal grammar of law”, josta voitiin löytää se, mikä omista laeista puuttui (*Stein, Justinian's* 1993 s. 5). Roomalaista oikeutta ihannoivalle tai sen fiktiivistä puhdasta sisältöä haikailevalle tuollainen todellisuus voi tuntua varsin ikävältä, mutta tämän kirjan hermeneuttisen perusvireen kannalta tilanne on täysin toinen. *Gadamerin* (*Method* 1994 s. 395) mielestä ymmärtämisen horisonttia ei ylipäänsä voi rajoittaa se, mitä kirjoittajalla oli alun perin mielessään tai se mikä olisi ollut se ”objektiivinen” tarkoitus, jota tekstin alkuperäinen kohdeyleisö sen ”autenttisesti” ajatteli tarkoittavan.

Justinianuksen kodifikaatio (Ιουστινιάνειος Κώδικας) ja kreikkalaistumisprosessi

Jälkimaailman silmissä teoksen tärkein osa *Digesta* sisältää kootusti roomalaisten juristien mielipiteitä ja on myöhemmän saksalaisen oikeustieteen kannalta keskeisin kokoelman osa. (Sitä se oli jo tietysti aiemmin keskiajalla yleisemminkin, ei vain saksalaisilla alueilla.) Digestaa on vaikea yleisesti kuvailla, mutta sen voi sanoa olevan lähinnä oikeustapausten esisystemaattista toisintamista (*Klami, Roomalainen* 2001 s. 107). *Digesta* perustuu roomalaisten juristien esittämiin tulkintamielipiteisiin, eikä se ollut alun perin lakitekstiksi tarkoitettua, vaikka bysanttilaiset teoksen toimittajat ottivatkin, *Glennin* (*Legal Traditions* 2004 s.127) mukaan, sitä kootessaan huomioon sen tulevan käytön lakikirjana (siten kuin me termin nyt ymmärrämme). Kaikesta päätellen painopiste oli kuitenkin, ainakin aluksi, opillisen ja kielellisen yhdenmukaisuuden saavuttamispyrkimyksessä. *Digesta* on siis laaja antologia eli katkelmia aiempien oikeusoppineiden teksteistä, pätkiä klassisten juristien mielipiteistä, joista pääosa on peräisin kahdelta vuosisadalta ennen ajanlaskun alkua ja tuoreimmatkin kolmisen sataa vuotta ennen kodifiointitointa (*Stein, Justinian's* 1993 s. 1–2). Sekin on syytä muistaa, että *Corpuksen* voimassaolo Roomassa eli antiikin oikeuden elävänä osana on ollut oikeushistoriassa kiistojen kohteena (*Letto-Va-*

namo, Roomalainen 2003 s. 1096). Lienee otaksuttavaa, ettei Justinianuksen kodifikaatio ollut enää klassista roomalaista oikeutta, vaan se oli paljon ennen kodifiointia muuntunut vallan toisenlaiseksi kuin mitä se oli aiemmin ollut (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 121). Tämä voidaan todeta tässä faktana, ei puhtaaseen roomalaiseen oikeuteen kohdistuvana haavekaipuuna – totta kai se oli muuntunutta, olisiko muu voinut olla mitenkään edes mahdollista?

On myös korostettava, että *Corpus* koostuu hyvin erilaisista ja eri lähteistä peräisin olevista materiaaleista, joiden alkuperäinen painoarvo oli alkukontekstissaan erilainen kuin mitä kodifikaatiotoimi niille tuotti. Myöhemmin erityisesti Justinianuksen instituutiot vaikuttivat eurooppalaisen oikeusajattelun suuntautumiseen usean sadan vuoden ajan (*Watson, Nutshells* 1994 s. 10). Historiallisesti jälkikäteiseen oikeusdogmaattiseen mieltämistapaan perustuvalla ajattelulla voidaan myös ehkä päätellä, että instituutioiden merkitys nousi suureksi siksi, että vaikka ne olivat perusoppimateriaalia, ne tosiasiassa toimivat samaan tapaan kuin siviilikoodien yleiset osat / yleiset opit toimivat tänään romaanis-germaanisessa oikeudessa (*Lysyk, Purple* 1998 s. 37). Niiden avulla oli mahdollista tulkita muita säännöjä ja luoda systematiikkaa kaoottisuuteen – nykykäsittein on ehkä mahdollista puhua sääntelykokonaisuuksista.

Justinianuksen kodifikaation eli Corpus iuris civiliksen rakenne

Εισηγήσεις /Institutiones (529)	”Oppikirja” Bysantin juristiopintoihin[97]
Πανδέκτης /Digesta (533)	Klassisen ajan roomalaisjuristien tulkintoja, lausumia ja käsityksiä
Ιουστινιάνειος Κώδικας/ Codex Iustinianus (534)	Keisarillista säädösaineistoa
Νεαρές /Novellae (565)	Keisarillista säädösaineistoa

Oikeushistoriallisesti kiintoisaa on, että *Corpus iuris civilis* laadittiin nimenomaan Bysantissa keisari Justinianuksen (Justinianus I eli Ιουστινιανός A[98]) toimesta aikana, jolloin kreikka ei ollut vielä syrjäyttänyt latinaa hallinto- ja oikeuskielenä. Vallanpitäjien kieli oli aluksi latina, mutta se antoi varsin nopeasti periksi sitä vanhemmalle itäisen Välimeren kulttuurikielel-

[97] *Klami* (*Roomalainen* 2001 s. 91) käyttää sujuvaa asiakäännöstä termistä institutiones eli *lainopin alkeet*.

[98] Kreikassa käytetään isoja kirjaimia kuninkaiden, patriarkkojen, paavin ja muiden vastaavien järjestysnumeroja ilmaistaessa (ks. tark. ed. luku 1.3). Esim. Englannin Yrjö II (George II) on kreikaksi Γεώργιος Β’.

le eli kreikalle (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 212). *Bellomon* (*Common* 1995 s. 37) mukaan tuossa vaiheessa oikeuden kieli oli vielä latina ja vasta joitain teoksia oli kirjoitettu kreikaksi, kuten esimerkiksi latinalaisella nimellään tunnettu *Scholia Sinaitica ad Ulpiani libros ad Sabinum*. Kreikaksi *Corpus* tunnetaan yleisesti nimellä Justinianuksen koodi eli Ιουστινιάνειος Κώδικας (suorana käännöksenä se olisi Κώδικας του Πολιτικού Δικαίου).[99] Ongelmallista on se, että monissa lähteissä käytetään ilmaisua Ιουστινιάνειος Κώδικας viittamaan vain *Codex Iustinianus* -osaan, kun taas joissain lähteissä ilmaisu näyttää viittaavan koko kodifikaatioon. Corpuksen *Novellae*-kirjaan kuului alun perin laajoja kreikaksi kirjoitettuja osia, osa oli latinaksi ja osa sekakielellä.[100] Se onkin kodifikaation osista se, joka koottiin osaksi Justinianuksen seuraajakeisarin eli Justinianus II:n kaudella, jolloin kreikkalaistuminen oli ehtinyt jo hiukan pidemmälle.[101] Silti ainakin osa oikeudellista termistöä säilyi Bysantissa latinalaisessa

---

[99] Kreikaksi ei siis käytetä lainkaan latinan muotoa *corpus* (κόρπους), jonka vastine oikeuskielessä on σώμα. *Corpus* viittaa latinaksi normijoukkoon, joka säätelee kaupunkivaltion (lat. *civitas*, πόλη) asioita; ”kaupunkivaltioon liittyviä asioita sääntelevä normijoukko”.

[100] Usein ajatellaan, että *Corpus* oli kokonaan latinankielinen, mutta tosiasiassa sen viimeinen osa oli laajoilta osiltaan kirjoitettu alun perin kreikaksi (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 72–73). Tästä huolimatta usein nähdään luonnehdinta tyyliin ”roomalaisen oikeuden kodifikaatio, *Corpus iuris civilis*, oli latinankielinen” (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 212).

[101] *Novellae constitutiones* oli siis oikeasti Νεαρές Διατάξεις (tai νέοι νόμοι) ja siinä oli 165 tai 168 kreikaksi kirjoitettua osaa (eli suurin osa kompilaation tästä osasta). Sen ensimmäiset osat julkaistiin 535 ja viimeisimmät 565. Tunnetaan myös nimellä *Epitome* kulkeva Novellaen latinankielinen versio, jossa on 125 osaa. Samoin tunnetaan nimellä *Authenticum* kulkeva Novellaen versio, joka on käännetty kreikkalaisesta alkuperäisversiosta ja siinä on 134 osaa. Tämä viimeksi mainittu oli se, jolle glossaattorit antoivat aseman auktoritatiivisena oikeutena. (Monista lähteistä saa aika vaihtelevan esityksen siitä, mikä oikeastaan on Novellaen historia – mitä kirjoitettiin, milloin kirjoitettiin, millä kielellä kirjoitettiin, mitä käännettiin ja mistäkin. Tässä kohtaa lienee pakko hyväksyä se, ettemme oikeasti tiedä asiasta kaikkea, tai emme ainakaan pääse eri tulkinnoista yksimielisyyteen.)

[102] *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 212) mainitsee esimerkkeinä latinankieliset termit *curator* (κουράτωρ) sekä *legatarius* (λεγατάριος) Bysantissa säilyneistä termeistä. Nykykreikan ja lakilatinan välilläkin on yhtäläisyyksiä, joita on helppo havaita: esim. *dolus* (δόλος) ja *genus* (γένος). [*Dolus* ja δόλος vastaavat toisiaan kielellisesti, mutta rikosoikeudessa *dolus* viittaa teon tahallisuuteen ja δόλος taas Kreikassa petos-nimiseen rikoksen lajiin.] Osa alun perin kreikkalaista termistöä on myös kulkeutunut suomalaisen oikeustieteen käsitteistöön lainoina, kuten esim. *teleologinen* tulkinta. Sanan molemmat osat voidaan johtaa kreikasta: lopullinen, tavoite, loppu = τέλος ja puhe, järki, tarkoitus = λόγος. Latinan ja osin jopa suomenkin välillä on läpäiseviä termejä, joissa myös merkitys (ei vain kirjoitusasu) kantaa järjestelmien yli: *authenticus*/αυθεντικός, *guberno*/κυβερνώ tai *ekklisia*/εκκλησία. [Lienee syytä huomata, että sanojen kirjoitusasun samankaltaisuus ei tietenkään pakene homonymian ongelmaa; esim. *curator*in vastine kreikaksi lienee κηδεμόνας tai επίτροπος.]

muodossa (suorina lainoina) tai latinaan perustuvina väännöksinä.[102]

Corpus ja sen kielen muuttuminen osoittaa hyvin kielellisen muutoksen ajankohdan ja etenemisnopeuden; kokoamisen alkuvaiheen latina muuttui lopuksi kreikaksi. Novellaessa perustellaan tätä muutosta Justinianuksen suulla sillä, että lakien tulisi olla kaikkien tunnettavissa ja tulkittavissa. (*Christophilopoulou, Byzantine I* 1986 s. 312–316.) On kuitenkin korostettava sitä, että kielen muuttuminen ei muuttanut oikeuden ja hallinnon sekä näihin liittyvän ajattelun luonnetta tai sisältöä, vaan ne säilyivät kielen muuttumisesta huolimatta perusteiltaan roomalaisina (*Obolensky, Commonwealth* 1971 s. 58). Tämä havainto, kuten jäljempänä nähdään, on tärkeä arvioitaessa modernin Kreikan oikeuden myöhempää kehitystä. Toisaalta on ehkä syytä liittää mukaan tietty varaus, koska latinankielisiä tekstejä (tunnetusti) kääntämisen ohella lyhennettiin, muokattiin ja liitettiin yhteen tavoilla, jotka irtaantuivat Justinianuksen kodifikaatiosta (*Krumbacher, Byzantine Literature* 2001 s. 605).

Latinaan perustuvasta oikeuskielestä ja sen käsitteistä löytyy merkkejä Bysantin ytimen eli Konstantinopolin lisäksi myös imperiumin laitamilta, kuten esimerkiksi 600-luvun Lähi-idästä (*Arjava, Near East* 2003 s. 6–16). Vaikuttaa luontevalta olettaa, että latinan kielen viimeinen käyttöalue ja suojavyöhyke kreikkalaistuvassa Bysantissa oli nimenomaan oikeuskieli (myös sotilaskieli). Lisäksi voidaan huomata, että oikeuskieli oli myös ajallisesti viimeinen muuttuva hallitsevan kielen alue, koska itäisen Välimeren alue oli jo pitkään kuulunut kaupan ja hallinnon sekä kirkon kielen osalta kreikan kielen alueeseen – jännite tämän kreikankielisyyden ja oikeuden latinankielisyyden välillä ei voinut säilyä loputtomiin.[103] Ja silti voidaan todeta, että laajimmin ja pisimpään latinankielen termistö eli nimenomaan juridiikan opetuksessa (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 212).

Tietomme roomalaisesta oikeudesta perustuu ensisijaisesti tähän Bysantin lakiteoksen meille välittämään informaatioon, johon kuuluneet normit olivat jo tuossa vaiheessa joutuneet Justinianuksen juridisten avustajien *interpolaatioiden* eli kirjoituksia kopioineiden henkilöiden muokkausten ja ei-

---

[103] 500-luvun lopulle tultaessa latina alkoi menettää asemaansa hallintokielenä ja kreikka alkoi saada yliotteen. 700-luvulla kreikasta tuli valtakunnan ainoa virallinen kieli, jonka osaaminen oli välttämätöntä asioitaessa viranomaisten kanssa sekä kaupan alalla. (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 42, 50.) Bysantti kääntyi kielellisesti Itään (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 20–38)

[104] Osin *interpolaatioissa* otettiin mukaan aiempaa kreikkalaista oikeutta, jonka pohja ei ollut lainkaan roomalaisessa oikeudessa. Bysantin aikana oli ilmeisesti myöhemminkin lainsäädäntöhankkeissa nähtävissä pyrkimyksiä huomioida roomalaista kautta edeltänyt helleeninen traditio. (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 5–6.)

alkuperäisten lisäysmerkintöjen kohteeksi.[104] Keisarin tiedetään antaneen kompilaattoreilleen vallan tehdä muutoksia, joita nämä pitivät tarpeellisena lakikirjan logiikan ja toistojen välttämisen vuoksi (*Stein, Justinian's* 1993 s. 1–2).[105] Tähän työhön sisältyi voimakasta toimittamista, johon kuului aineksen työstäminen ja tiivistäminen (*Lysyk, Purple* 1998 s. 41). Lännessä Justinianus kohosi juhlituksi sankariksi keskiajan kirjallisuudessa, jossa hänet tunnettiin tietenkin suurena lainsäätäjänä, mutta myös keskitetyn valtiorakenteen kehittäjänä, suurena arkkitehtinä ja aivan erityisesti kristinuskon puolustajana (*Kahane & Kahane, Credo* 1992). Käytännössä keisari oli itsekin ilmeisesti ymmärtänyt oikeudellisen ohjaamisen merkityksen hallintonsa onnistumiselle (*Lysyk, Purple* 1998 s. 35). Joka tapauksessa Keisarin kodifikaation merkitys on kiistämätön – se, mitä Justinianus ei sisällyttänyt kokoelmaan, menetti sekä käytännöllisen että juridisen relevanssinsa, eikä se enää vaikuttanut roomalaisen oikeuden tradition tulevaan kehitykseen (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 113).

Kodifikaation, kuten sen luomisesta vastanneen keisarinkin, oma kieli oli latina, mutta kodifikaatio tuli kuitenkin sovellettavaksi yhä puhtaammin kreikankieliseen ympäristöön. *Corpuksen* – tai sen osien – ensimmäiset käännökset olivat, kuten arvata saattaa, kreikaksi. Murros oli monella tapaa merkittävä sekä kielen että juridiikan kannalta. Tätä ennen Rooman ja Bysantin oikeus oli perustunut 400-luvulla ennen ajanlaskun alkua säädettyyn **XII** taulun lakiin (lat. *lex **Duodecim** tabularum,* **Δωδεκάδελτος** Νόμος), jonka taustalla oli luultavasti roomalaisten Kreikasta omaksumia yleisiä ideoita. Osia siitä ilmeisesti käännettiin suoraan kreikasta latinaan. Tässäkin tunnumme uppoavan historiallisen dokumentaation, tarinankerronnan ja valikoivan muistin sekä tulkintahalukkuuden upottavaan maaperään – mitä oikein kopioitiin, kuka kopioi jne. (*Watson, Legal* 1993 s. 25–27). Keskustelu XII taulun laista osoittaa hyvin maaperän pettävyyden, joten ehkä asiaan on syytä uppoutua hetkeksi.

XII taulun laki – mitä, missä, milloin?

David (*Nykyajan* 1982 s. 1) esittää, että perimätiedon mukaan XII taulun taustalla oli sen aikaisen Suur-Kreikan kaupunkivaltioiden lakeihin pereh-

[105] Justinianuksen ohje kuului seuraavasti: ”Se, joka lisää jotain, jota ei tehty pikkutarkasti, ansaitsee enemmän kiitosta kuin alkuperäinen kirjoittaja.” (”*Qui non suptiliter factum emendat, laudebilior est eo qui primus invenit*.”) (*Lysyk, Purple* 1998 s. 44). Keisarin aktiivista roolia on tosin myös epäilty (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 117).

tyminen eli jonkinlainen oikeusvertailu. *Klami* (*Roomalainen* 2001 s. 63–64) pistää lähinnä tarunomaisen historiankirjoituksen tiliin sen, että XII taulun kirjoittajat olisivat käyneet Kreikassa ja erityisesti Ateenassa tutkimassa *Solon*in säätämiä lakeja. Toisaalta Klami ei pidä vertailutyötä tässä suhteessa mahdottomanakaan, koska XII taulun lain säännökset ovat (sisällöltään) antiikin ajalle tyypillisiä. Toisaalta tiedetään, että arkaaisen Rooman kulttuuri sai ylipäätään hellenistisiä vaikutteita tai oli peräti ”perin pohjin hellenisoitunut” (*Kavonius – Vepsä, Tämän päivän* 2002 s. 81). Niin kutsuttujen humanistien (erityisesti *Hugo Donellus* 1527–1591) työn seurauksena huomattiin, että *Corpus* ei ollut vain Bysantin ja Länsi-Rooman oikeutta säilönyt dokumentti, vaan siinä oli kerrostumia myös sitä edeltäneistä oikeuskulttuureista, erityisesti helleenisestä oikeudesta sekä XII taulun elementtejä (*Stein, Justinian's* 1993 s. 9). Tämä kerrostumia korostava tulkinta vaikuttaa asiaa koskevan kirjoittelun pohjalta perustellulta.

XII taulun laki oli eräänlainen kodifikaatio, arkaistinen laki, kuvaa *Letto-Vanamo* (*Euroopan* 1995 s. 71), joka oli laadittu varhaisessa Roomassa alempien säätyjen eli *plebeijien* turvaksi ylempien säätyjen eli *patriisien* mielivaltaa vastaan sekä toisaalta viemään läpi eräitä yhteiskunnallisia uudistuksia oikeudellisen sääntelyn (yksityisoikeus ja prosessioikeus) keinoin. Oikeudelliselta luonteeltaan sitä voidaan nykyajan näkökulmasta kuvata lähinnä karkeasti kodifioiduksi tapaoikeudeksi. Sen säännöt olivat lyhyitä ja kasuistisia, systemaattisuus olematonta.[106] Ilmeisesti pronssitauluille kirjoitetut lait olivat esillä Forum Romanumilla, kunnes ne tuhoutuivat gallialaishyökkäyksessä vuonna 386 eaa. Myöhemmin tätä arkaaista kompilaatiota on pidetty oikeushistoriassa roomalaisen oikeuden ja itse asiassa myös romaanis-germaanisen oikeuden eräänlaisena alkupisteenä, mutta *Glenn* (2000 s. 118) toteaa, että ”but they [lait] were really just a peace-making endeavor, in a given city at a given time”. Jos Glennin kommentti otetaan tosissaan, on kahdentoista taulun lain merkitystä sittemmin oltu taipuvaisia paisuttelemaan. Nykyajan näkökulmasta voi myös huomauttaa, ettei

[106] Tyyppiesimerkki on VIII taulun eräs sääntö: *patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto* eli jos patronus (προστάτης) pettää klienttinsä (πελάτης), niin hän on ”oikeuden ulkopuolella”. Arkaaisella latinalla kirjoitetun taulun säännökset olivat ”isien perinteisen/traditionaalisen oikeuden” (lat. *mos maiorum*) keskeisin osa. Siitä on jäljellä enää fragmentteja. [Laeista saa jonkinlaisen tuntuman lukemalla *Ciceron* teosta *Laeista* (suom. 2004), jossa viitataan ja siteerataan varsin tiheään XII taulun lakia.] On ylipäänsä turhaa glorifioida roomalaista oikeutta muutoinkaan sen erityisellä systemaattisuudella. *Alan Watson* (*Nutshells* 1994 s. 3) kirjoittaa asiasta seuraavasti: ”It is difficult to exaggerate just how unsystematic and generally disorganized Roman law was in the way it was set down.”

sen enempää XII taulun laki kuin *Corpus iuris civilis*kään olleet nykyaikaisia kodifikaatioita, vaan sisäisesti epäsystemaattisia kompilaatioita (*Tuori, Ancient* 2006 s. 185–186).

Kreikan oikeuden hahmottamisen kannalta on tärkeää havaita *Corpuksen* oikeushistoriallinen bysanttilainen tausta, seikka, joka myöhemmin mitä ilmeisimmin vaikutti Kreikan oikeuspoliittisiin peruslinjauksiin 1800-luvulla ja 1900-luvulla sekä teki saksalaisen pandektioikeuden muuta *ius commune* perintöä oikeusideologisesti houkuttelevammaksi. Ennen kodifikaatiota ei voida puhua bysanttilaisesta oikeudesta (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 113). Tavallaan myös XII taulun laki on osa tuota perintöä, joka haluttiin uudelleen elvyttää. Se koettiin ”oikeaksi” roomalaiseksi eli bysanttilaiseksi oikeudeksi – Idässä nämä samastettiin ajan myötä toisiinsa.

Jos XII taulun lakia haluaa – klassisismin historian detaljeille ja ”epäpuhtauksille” jokseenkin sokeassa hengessä – pitää kirjallisesti dokumentoidun ja säilyneen ”aidon” roomalaisen oikeuden alkupisteenä, on *Corpusta* helppo pitää sen päätepisteenä. *Corpus* sai alkunsa maailmassa, jossa erilaiset oikeudelliset ideat kamppailivat keskenään. *Letto-Vanamon* (*Euroopan* 1995 s. 60) sanoin *Corpus* ”on seuraus keisarivallan ajan kodifiointipyrkimyksistä ja Itä-Rooman oikeuskoulujen toiminnasta”. Rooman oikeus oli luonteeltaan vahvasti ekspansiivista ja se pyrki dominoimaan kenttää, mutta joutui monin paikoin taipumaan kompromisseihin. *Ius greco-romanum* oli roomalaista oikeutta kreikkalaisin teoreettisin vaikuttein.[107] Väitteet roomalaisten isolationismista ja erityisesti roomalaisten aiempaan kreikkalaiseen oikeuteen kohdistuneesta vieroksunnasta eivät ole tässä yhteydessä järin uskottavan tuntuisia (*Pennington, Spirit* 1997 s. 1099). Näissä käsityksissä, joissa korostetaan isolationismia, on helppo olettaa

[107] Tässä kohden on kuitenkin muistettava se kilpailuasetelma, joka kreikkalaisen filosofian ja idän kristillisen uskon kesken vallitsi. Justinianus oli lainsäätäjän maineestaan huolimatta juuri se keisari, jonka antamalla määräyksellä Ateenassa ollut Platonin akatemia suljettiin vuonna 529. *Harris* (*Antiikin* 2001 s. 183) toteaa lakonisesti, että ”päätös teki antiikin filosofien kannattaman vapaan ajattelun laittomaksi”. *Thesleff* (*Platon* 1989 s. 425) tiivistää kiellon sisällön: ”Kukaan ei Ateenassa saa opettaa filosofiaa tai tulkita oikeutta.” Bysanttiin perustettiin vasta 1045 Konstantinopolin oikeuskoulu, joka antoi lisää painoarvoa oikeustieteelle bysanttilaisessa maailmassa (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 6). Sillä oli suuri merkitys roomalaisen oikeuden tradition säilyttämisessä ja levittämisessä (*Krumbacher, Byzantine Literature* 2001 s. 606). Juridisten opintojen mahdollistaminen myös edelsi *koko* hallintojärjestelmän muutoksia siten, että 1000-luvun lopulta lähtien Bysantin oikeus alkoi saada samalla aiemmasta poikkeavan muodon (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 122). Vertailevasta näkökulmasta voisi puhua roomalaisen oikeuden eräänlaisesta uudelleensyntymästä ja maallisen oikeuden merkityksen renessanssista.

niiden takaa pilkistävän klassisen hengen, joka ihailee roomalaisen oikeuden kultaisena jaksona niin kutsuttua klassista kautta eli kahta ajanlaskun ensimmäistä vuosisataa, jota voi pitää oikeushistorioitsijoiden ”ikiomana Atlantiksena”.

Puhe roomalaisesta oikeudesta muuttuu varsin monisäikeiseksi. Lukija huomaa viimeistään nyt, että Justinianuksen aikainen ”lainsäädäntö”, joka tavallaan päätti erilaisten mallien/ratkaisujen avoimen kilpailukauden, oli itse pitkälti jälkihellenistisen maailman itäisten provinssien hengentuote. Perustellusti sitä voi pitää osittain Bysantin aikaansaannoksena, vaikka sisältö saatiinkin Lännestä.[108] *Klamin* (*Encyclopedia* VI 1999 p. 305) mukaan se heijasti erityisesti Konstantinopolin ja Beirutin (tuolloin latinalaisella nimellä Berytos, kreikaksi vielä tänäänkin Βηρυτός) oikeuskoulujen ajattelutapoja ja oppeja. Justinianuksen aikaansaannos oli aito kodifikaatio siinä mielessä, että sillä haluttiin saada aikaan sama, mitä yli tuhat vuotta myöhemmin tavoiteltiin mannermaisilla kodifikaatioilla, eli oikeudellisen epävarmuuden lakkauttaminen yhtenäisyyden luovalla oikeuden ylöskirjaamistoimella (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 115).

Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä

Corpuksen myöhempi merkitys koko Euroopassa, ei tietenkään vain Kreikassa, on kuitenkin ollut kiistatta valtaisa, vaikka omana aikanaan se oli *Bellomon* (*Common* 1995 s. 39) mukaan lähinnä ”keisarin kadonnut unelma”. Lisämausteen asiaan tuo se, että Justinianus yritti kieltää lakiteoksensa oikeustieteellisen kommentoinnin, mutta epäonnistui tässä pahoin (*Klami, Roomalaisen* 2001 s. 14). Teoksen käännökset kreikkaan olivat sallittuja ja ne tarjosivat mahdollisuuden koodin kommentointiin ja tieteelliseen käsittelyyn, samalla kun kodifikaatiota ilmeisesti myös tosiasiassa ”hellenisoitiin” (*Yiannopoulos, Introduction* s. 5). Tosin tämä hellenisointi ei merkinnyt niinkään vanhemman kreikkalaisen kaupunkivaltio-oikeuden

[108] *Klami* (*Roomalainen* 2001 s. 125–126) katsoo, että *Corpuksen* aikaan roomalainen oikeus oli jo muuntuneessa muodossa. Tällä hän tarkoittaa sitä, että klassisten juristien tekstejä oli muokattu 200-luvulta alkaen vastaamaan – ainakin osittain – vulgäärioikeuden ja oikeuskäytännön sisältöä. Justinianuksen ”lainvalmistelukunta” eli nk. kompilaattorit olivat lyhentämällä ja nk. interpolaatioita käyttämällä saattaneet roomalaista normistoa vastamaan paremmin bysanttilaisia ”kristinuskon värittämiä oikeuskatsomuksia”. Klami lienee oikeassa, mutta toisaalta on muistettava, että unelma puhtaasta klassisesta oikeudesta on vaivannut useita muitakin tutkijoita, eikä ole laisinkaan varmaa, että Klamikaan olisi täysin tältä säästynyt.

omaksumista kuin kielen muuttumista; kodifikaation ensisijainen kohderyhmä oli kreikankieliset juridiikan opiskelijat, joiden latinan kielen taito jätti paljon toivomisen varaa (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 115). Latinan perinteisesti vahva asema oikeuskulttuurissa johti moniin seurauksiin kreikankielisessä ympäristössä: lainasanojen eri muodot ja niiden käyttöönotto edelsi juridiikan opetuskielen muutosta ja vihdoin itse opetettavien tekstien muuttumista kreikankielisiksi.[109] Vuorovaikutuksen jälkiä on nähtävissä vielä tänäänkin.

Myöhemmän länsieurooppalaisen oikeushistorian näkökulmasta on syytä laittaa merkille, että kyse oli monta sataa vuotta myöhemmin paljon muustakin kuin *Corpuksen* pelkästä kopioinnista myöhempään eurooppalaiseen oikeuteen. Muuntamista ja muuntumista tapahtui kaikissa vaiheissa. Puhtauden etsintä onkin ollut aina jokseenkin idealistista toimintaa, jota tässä kirjassa on koetettu tietoisesti välttää.

> *Otto Brunner* (*Euroopan* 1992 s. 118) sanoo, että ”*Corpus* oli poikkeuksellisen korkeatasoinen lakikirja. Kuitenkaan maailmaa, jossa se oli syntynyt, ei ollut enää olemassa. Siitä oli tullut ’puhdasta oikeutta’, välittömistä poliittisista, sosiaalisista ja moraalisista yhteyksistään irrotettua oikeutta. Siitä oli tullut autonomista ’kirjaoikeutta’, jonka tutkimuksessa puhtaan juridinen problematiikka saattoi kehittyä.” *Corpuksen* kohdalla ylisanat peittävät joskus alleen tiettyjä historiallisia faktoja. *Bellomo* (*Common* 1995 s. 39) tuo esiin sen, että *Corpus* oli hädin tuskin onnistunut yritys säilyttää ja suojella roomalaisen oikeuden jo fragmentoitunutta perintöä, ja siitä huolimatta se välitti jonkinlaisen perustietoisuuden Rooman oikeuden perinnöstä paljon myöhemmille eurooppalaisille oikeuskulttuureille.[110] Idässä se kuitenkin eli osmanien vallan alla osana ortodoksista kreikkalaisyhteisöä; seikka, jota italialainen ja tiheään latinaa siteeraava *Bellomo* ei jaksa ehkä riittävästi huomioida, kuten ei *Corpuksen* pintarakenteen alla piilevää jonkinasteista helleenisen oikeuden traditiotakaan. Bysantin ja osmanivaltion kreikkalaiskansan oikeus oli perustaltaan roomalaista oikeutta, aivan kuten Kanadan ja Uuden-Seelannin oikeus on common law -oikeutta, vaikka maat ovatkin irtautuneet Englannista.

Tämän kirjan teeman kannalta on oleellista huomata Bysantin eli nykyisen Kreikan tasavallan historiallisen edeltäjäoikeuden olleen roomalaista, vaik-

---

[109] Voidaan perustellusti olettaa, ettei kyse ollut vain latinan yksipuolisesta ja yksisuuntaisesta vaikutuksesta, vaan myös kreikan kielen vaikutuksesta latinaan (*Buchholz, Kreikaksi* 2004 s. 28). Terminologia todistaa tätä vaikutusta (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 98–112).

[110] *Lysyk* (*Purple* 1998 s. 39) toteaa, että *Corpus* oli ”directed towards salvaging and sewing book together the scattered remains of the best of Roman law which, as time passed, had become increasingly difficult to retrieve for the purpose of reference”.

kakin se oli kielellisesti kreikkalaistettu. Oikeushistorioitsija *Bernard H. Stolte* (*Byzantine Law* 2003 s. 116) kiteyttää: ”Byzantine law was Roman law dressed in Greek”. Ilmaisu on kertakaikkisen osuva. Kreikkalaistaminen sisälsi myös poliittis-kulttuurisen ulottuvuuden. Myöhemmissä vaiheissa Bysantissa miellettiin Justinianuskin kreikankieliseksi hallitsijaksi ja hän itse edisti ilmeisesti tätä käsitystä jo omana aikanaan. Kehitys heijastui oikeuden kreikkalaistamisessa eli muunnoksissa, joissa roomalainen oikeus puettiin kreikkaan, kuten esimerkiksi *Corpuksen* neljäs kirja *Novellae* ***post*** *Codicem constituones* (yleensä lyhemmin *Novellae*), joka vaatetettiin kreikkalaiseen asuun eli siitä tuli Νεαραί **μετά** τον Κώδικα διατάζεις jne. (emt. s. 116–117).

> Bysantin syvällisen tuntijan *Dimitri Obolensky*n (*Commomwealth* 1971 s. 314) sanoin: ”Byzantine law, however, often reformulated and interpreted in the course of the empire’s history remained firmly based on Justinian’s codification of Roman law…its maintenance and diffusion in Eastern Europe were assured by the continued existence of Eastern Roman Empire, whose political and administrative tradition never lost touch with its Roman origins.”

Matias Buchholz (*Kreikaksi* 2004) on tarkastellut kreikan kielen ja kirjallisuuden pro gradussaan latinan ja kreikan vuorovaikutusta oikeuskielessä 500-luvun Palestiinassa yksittäisten termien kautta. Hän nostaa tutkielmassaan esiin monia mielenkiintoisia yhteyksiä käännösten, lainamuotojen ja muunnosten muodossa. Hänen tarkastelussaan ovat muun muassa termit δηφηνσίων / *defensio*, πρόκριμα / *praedicium*, διαλαλία / *interlocutio* ja καινοτομία / *opus novum*. Vastaavuus termien kesken osoittautui hänen työssään ongelmalliseksi. Merkitykset olivat harvoin tismalleen samoja; ne saattoivat supistua tai laajentua ennen tai jälkeen lainautumisen. Syntyi myös lisämerkityksiä, joihin alkuperäinen latinankielinen lähdeteksti ei enää vaikuttanut. Lyhyesti: tapahtui *vuorovaikutusta*, jossa todellakin roomalaisen oikeuden voi sanoa pukeutuneen kreikankieliseen ilmiasuun. Kuten esimerkiksi *edictum perpetuum* (kreikaksi ΔΕΔΩΚΕΝ) keisari Hadrianuksen aikana ensimmäisellä vuosisadalla jaa. koottu kompilaatio osoittaa, edes periaatteessa latinasta suoraan kreikkaan käännetyt tekstit eivät vastanneet alkuperäistä tekstiä (*Tuori, Ancient* 2006 s. 191–194).

Taipumus korostaa kirjoitetun oikeuden asemaa

Manner-Euroopan valtioissa – siis myös Kreikassa – roomalainen oikeus,

sellaisena kuin sitä on myöhemmin tulkittu, on siis vaikuttanut oikeusjärjestysten sisältöön erityisesti siviilioikeuden alueella, mutta laajemminkin koko oikeudellisen ajattelun ja metodologian alueella. Roomalainen oikeus ei ole kuitenkaan siirtynyt suoraan osaksi nykyisten romaanis-germaanisten maiden oikeusjärjestyksiä, vaan se on periytynyt keskiajan yliopistollisen oikeustieteen välittämänä ja tulkitsemana aina 1100-luvulta saakka.[111] Oikeustiede ja yliopistollinen oikeusajattelu kokosivat alun perin roomalaisesta oikeudesta yhteisen oikeuden järjestelmän (saks. *Gemeines Recht* tai lat. *ius commune*, το κοινό δίκαιο), joka muodostaa useimpien eurooppalaisten järjestelmien yleiskulttuurisen perustan. Tällainen oikeus on luonteeltaan kirjoitettua. Antiikin kreikkalais-roomalaisessa ajattelussa oli jo olemassa idea oikeuden positiivisuudesta ja siihen kuuluvasta tärkeästä ajatuksesta oikeuden muutettavuudesta tietoisin toimin (*Glenn, Legal* 2004 s. 146–147). Laki (Νόμος) on juuri tällaista tahdonvaraista ja annettua oikeutta, ei luonnonoikeutta.[112]

Aluksi Italian ja myöhemmin Saksan oikeustieteellä on ollut huomattava merkitys romaanis-germaanisen oikeuden aineellisen ja muodollisen puolen muotoutumisprosessissa ja uudelleenmuokkaamisessa. *Ius communen* kehityksessä myös katolisen kirkon kanonisella oikeudella on ollut oma roolinsa (*Letto-Vanamo, Roomalainen* 2003 s. 1088). Keskiajalta lähtien (1000-luvun lopulta) oikeudellista normistoa oli muokattu kanoniseksi oikeudeksi (lat. *ius canonicum*), jossa oli roomalaisen oikeuden vaikutteita, mutta joka oli kuitenkin katolisen kirkon oikeutta (*Pihlajamäki, Ne crimina* 200 s. 144–145).

Kanonisen kirkon rooli on näkynyt erityisesti systematisoinnin ja systematisoivan oikeudellisen mentaliteetin alalla – *skolastiikka* antoi välineitä systematisointiin. Skolastiikka nimenomaan perustui synteesiin: siinä yhdistyivät antiikin tieteet ja filosofia pyhien kirjoitusten katolisen kirkon opin mukaiseen tulkintaan, ja kanoninen oikeus oli osa tuota kokonaisuut-

---

[111] Maantieteellisen Balkanin alueella, erityisesti Kreikassa, ei yliopistoilla voinut tietenkään olla tällaista roolia, koska niitä ei osmanien vallan alla ollut. Tämä roomalaisen oikeuden välitysfunktio jäi nk. itäreseptiossa tyystin itäisen kristillisen kirkon harteille, kuten *Letto-Vanamo* (*Oikeuden* 1995 s. 38) mainitsee. *David* (*Nykyajan* 1982 s. 57) katsoo myös ortodoksisen alueen kehityksen olleen toisenlainen, koska tuolla alueella ei ollut yliopistoja eikä ”yhteyttä muuhun kristikuntaan”.

[112] Ehkä sellainen käsitteellinen täsmennys on tarpeen, että ilmaus ”blankettilaki” on Kreikassa νόμος **αντιγράφου**, joka tarkoittaa kirjaimellisesti ”laki jota ei **ole kirjoitettu**”, se on kuitenkin sama asia kuin meillä blankettilaki eli oikeudellisessa mielessä *tyhjä* laki, jolla ei ole omaa *aineellista* sisältöä.

ta. Roomalaisessa oikeudessa pyrkimykset kreikkalaisen tiedeideaalin mukaisiin systematisointeihin eivät ilmeisesti olleet tavallisia (*Pennington, Spirit* 1997 s. 1103). Keskiajalla sen sijaan uuden skolastisen metodin soveltaminen auktoritatiivisiin teksteihin ja uudelleenlöydettyyn *Corpukseen* tuottivat *ius communen* yliopistollisen juridiikan ja kanonisen oikeuden yhteisessä puristuksessa (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 82–83). Vuosien 1200 ja 1525 välillä juridiikan opiskelijat kautta Länsi-Euroopan perehtyivät katolisen kirkon kanoniseen oikeuteen niin, että oppineiden oikeutta ja hiljalleen myös oikeuskäytäntöä ohjasivat hyvin laajalla alueella *ius communen* väljät periaatteet ja opit (*Pennington, Spirit* 1997 s. 1106).

> Romaanis-germaanisessa ja näin siis myös kreikkalaisessa oikeusajattelussa oikeus**tieteen** (νομική **επιστήμη**) keskeisimpänä tehtävänä pidetään (nykyäänkin) oikeudellisen normiaineksen eli kirjoitettujen abstraktien sääntöjen tulkintaa ja systematisointia. Erityisesti tämä pitää paikkansa germaanisen oikeuskulttuurin vaikutusalueella. Suomessa, kuten kauttaaltaan romaanis-germaanisessa oikeudessa, tämä toimintamuoto tunnetaan oikeusdogmatiikan tai lainopin nimellä. Voimassa olevat tehokkaat oikeudelliset *normit* (säännöt, periaatteet, normatiiviset opit) muovautuvat lainsäädännön ja oikeustieteen toiminnan tuloksena. Normi ei ole tässä mielessä koskaan sama asia kuin lainsäännös, joka on vasta osa oikeudellista normia. Tosin lainoppi on tekemisissä nimenomaan muodollisesti **voimassa olevan** oikeuden kanssa; sen kohde on *lex **lata*** eli το **ισχύουν** δίκαιο.

Mainittu piirre on selvästi nähtävissä myös syvällä kreikkalaisessa oikeudessa ja kreikkalaisessa oikeustieteessä. Antiikin tutkijat ovat osoittaneet, että kirjoitetun lain aseman korostaminen ei ole mikään 1800-luvulla Kreikassa syntynyt ajatus, vaan että se on ollut esillä jo klassisen Ateenan oikeusajattelussa. Klassiselta kaudelta saakka kreikkalaisessa maailmassa katsottiin oikeuden olevan luonteeltaan inhimillistä, ihmisten tuottamaa, ei niinkään jumalallista. Klassisen Ateenan tuomioistuinten prosessien tarkastelu osoittaa, että kreikkalaisessa oikeudessa osattiin jo varhain erottaa seikat, jotka olivat oikeudellisia eli kuuluivat **asiaan** (εις το **πράγμα**) niistä seikoista, jotka olivat **ulko**-oikeudellisia eivätkä kuuluneet asiaan (**έξω** του πράγματος). Murhajutuissa tuomioistuin saattoikin katsoa, että jotkut asiassa esitetyt väitteet tuli jättää oikeudellisen käsittelyn ulkopuolelle (*Lanni, Verdict* 2004 s. 279–280). Vetoamisen tuli tapahtua oikeudellisiin seikkoihin, vaikka itse ratkaisuissa otettiin huomioon – kuten maalikoiden massajuryn voisi ajatella tekevän – monia muitakin näkökohtia. Taustalla oli kuitenkin ajatus oikeuden tietynlaisesta rationaalisuudesta (*Glenn, Legal* 2004 s. 143).

> Tätä oikeusfilosofisesti perustavaa laatua olevaa muutosta kreikkalaisessa antiikin oikeusajattelussa kuvaa *Ari Hirvonen* kiehtovassa kirjassaan *Oikeuden käynti* (2000). Siinä hän lähestyy aihettaan analysoimalla Sofokleen (Σοφοκλή) tragedian Antigone (Αντιγόνη) hahmoa ja tämän kohtaloa. Kirjassa vastapooleiksi paljastuvat Antigoneen henkilökohtainen mutta eräänlaiseen ylipositiiviseen oikeudenmukaisuuteen nojaava ”oikea oikeus”, jota vastassa on nouseva uuden kaupunkivaltion positiivinen eli **asetettu** oikeus (**θετικό** δίκαιο[113]), jonka moraalis-filosofinen perusta poikkeaa aiemmasta tavasta mieltää ja kokea oikeus. Tragediassa Antigone edustaa vanhaa lakia tai vanhaa oikeutta ja hänen vastapoolinsa Kreon (Κρέων) uutta lakia tai uutta oikeutta, joka on valtakoneiston erikseen asettamaa meidän tuntemallamme tavalla ”muodollisesti pätevää oikeutta” eli: ”Kreon edustaa yksiselitteisesti velvollisuutta noudattaa valtion lakeja, Antigone taasen yhtä yksiselitteisesti velvollisuutta seurata yksityisen omantunnon ääntä.” (emt. s. 148.)

Tässäkään ei liene syytä kurottaa liian kauas ja menettää ote nykyisyyteen ja lähihistoriaan. Antiikin vaikutteita painavampia lienevät kuitenkin myöhäisantiikin ja Bysantin ajan kehityskulut. Yksi tyyppipiirre Bysantin oikeudessa oli maallisen ja **kirkollisen** oikeuden (**εκκλησιαστικό** δίκαιο) kietoutuminen toisiinsa, joka roomalaisti kanonista oikeutta, mutta antoi samalla Bysantin oikeudelle vahvan aseman suhteessa paikalliseen tapaoikeuteen, joka oli Lännessä ensisijainen normisto ennen *ius communea*. Kirjoitetun oikeuden vahva asema perusteltiin tosin luonnonoikeudellisin argumentein nitomalla Bysantin keisarin oikeus ja kanoninen oikeus yhteen. *Spyridon N. Troianos* (*Nomos* 1991 s. 37–38) kirjoittaa seuraavasti: ”Zwar war Gott **die Urquelle** des Rechts, Rechtsshöpfer in concreto war aber nach der Kaiserideologie immer der Kaiser **aufgrund** seiner Gottesverbindung (lihav. tässä).” Jumala nähtiin oikeuden **perustavana lähteenä**, johon keisarin valta doktriinissa sidottiin opillisesti kiinni, muodosti vahvan legitimaatio**perustan** keisarin säätämälle positiiviselle oikeudelle.[114]

Näihin taustaseikkoihin suhteutettuna ei liene yllätys, että positiivisen oikeuden etusijaa korostava romaanis-germaaninen (ja kreikkalainen) oi-

---

[113] Θετικό eli positiivinen oikeus sanasta voidaan myös johtaa suoraan oikeustieteen kielen tuntema ilmaus ”positivismi” eli θετικισμός.

[114] Tästä huolimatta Bysantissa tunnettiin ero *maallisen* vallan ja *uskonnollisen* vallan välillä: kirkko oli *sacerdotium*/ιερωσύνη ja keisarikunta oli *imperium*/βασιλεία. Niiden kesken vallitsi ”harmonia”, mutta ne olivat myös suhteellisen riippumattomia toisistaan. (*Stavrakakis, Discourse* 2003 s. 164.)

keusajattelu on perusluonteeltaan myös muodollista ja abstraktia sekä käsitteellistä.[115] Niinpä ei ole yllätys sekään, että oikeudellisten termien kääntäminen kreikasta saksaan, espanjaan, italiaan, hollantiin tai portugaliin ei tuota sellaisia vaikeuksia kuin islamilaisen oikeuden vaikutuspiiriin kuuluvan valtion oikeuskielen kääntäminen mainittuihin kieliin väistämättä tuottaa. Sama koskee myös kreikan kääntämistä suomeen, vaikka pohjoismainen oikeus ei olekaan puhtaasti romaanis-germaanista. Suomi on tosin monin paikoin oikeudellisessa ajattelussaan ja käsitteistössään muita pohjoismaita germaanisempi käsitteellisyydessä ja oikeusdogmaattisessa perinteessään. Kreikan ja Suomen oikeuden ja oikeuskielen vertaamista ja ymmärtämistä tämä tietenkin helpottaa. Tässä kohden on hyvä taas muistaa *Davidin* (*Nykyajan* 1982 s. 12) huomautus siitä, ettei juristien tarvitse olla varsinaisia oikeusvertailijoita ymmärtääkseen kohtuullisesti sellaisia vieraita järjestelmiä, jotka ovat juridisessa ja oikeushistoriallisessa mielessä *sukua* hänen omalle oikeudelleen.

Oikeuslähdeopin perusteista

Voimassa olevan järjestelmän oikeus**lähteistä** (**πηγές** δικαίου) tärkein on kirjoitettu lainsäädäntö ja ylimpien oikeuksien ennakkopäätöksillä ei ole muodollisesti sitovaa vaikutusta alempien tuomioistuinten ratkaisutoimintaan. Normien muodostama hierarkia on Kreikassa samankaltainen kuin Suomessa. Kansalliset säädökset ovat periaatteessa kahden tasoisia: kansanedustuslaitoksen säätämiä lakeja (parlamentin säätämä laki, Νόμος) tai lain alapuolella olevia säädöksiä eli asetuksia (esim. presidentin säätämä asetus, Προεδρικό Διάταγμα). Kreikassa ajatus normien muodostamasta hierarkiasta ei perustune oikeushistoriallisessa mielessä yksinomaan modernin valtiosääntöoikeuden ajattelumalleihin, vaan myös antiikin Kreikasta oli jo löydettävissä samanlaisia ajatuksia, joissa säädökset asetettiin

---

[115] Tämä on sinänsä yllättävää, koska Bysantissa kirkko oli niin suuressa roolissa osana valtiollista elämää. Olisi perusteltua olettaa, että luonnonoikeudelliset argumentit olisivat saaneet vahvemman roolin, kuin mitä ne saivat. Yhtenä mahdollisena selityksenä voidaan viitata siihen, että Justinianus oli imagoltaan niin vahva; hän oli suuren kristillisen lainsäätäjän perikuva, mikä turvasi hänen nimissään olleen kodifikaation vahvan arvovallan ja roolin. Lännessä oli tunnettu aluksi epäluuloa roomalaista oikeutta kohtaan, koska sen taustalla oli pakanallinen sivistys ja vieras filosofia. (*David, Nykyajan* 1982 s. 57.) Lännessä nämä esteet ylitettiin sydänkeskiajalla, kun taas Bysantin vaikutuspiirissä niitä ei samalla tavoin ilmeisesti koskaan ollutkaan.

[116] Yleiset lait (νομοί) säädettiin neljännellä vuosisadalla eaa. *lainsäätäjien elimen* (Νομο-

keskenään hierarkkiseen etusijasuhteeseen.[116] Nyky-Kreikan kannalta läheisimmät edeltäjät ovat oikeuskäytännössä omaksutut *de facto* perustuslainmukaisuudenvalvontavallan tunnustavat oikeustapaukset: korkein yleinen oikeus vuonna 1897 ja korkein hallinto-oikeus (heti perustamisensa jälkeen) vuonna 1927. (*Kaltsa, Review* 1998 s. 293.)

Tärkein ja hierarkkisesti korkein kansallinen oikeuslähde on Kreikan perustuslaki, jonka vastaisia säädöksiä tuomioistuimet eivät saa soveltaa. Suomessa vastaava säännös, eräin tuomiovaltaa rajoittavin lievennyksin, löytyy perustuslain 106 §:stä. Tässä perustavaa laatua olevassa mielessä sekä Kreikka että Suomi kuuluvat eurooppalaisten perustuslaillisten oikeusvaltioiden joukkoon. Perustuslaki on käytössä tulkintaa ohjaavana yleisenä normistona (Πινακίδη, Σύμβαση 2001). Hallitseva periaate on ajatus lain, ei ihmisten vallasta (eli oikeusvaltio, κράτος δικαίου, vrt. saksankielen käsite *Rechtsstaat*).[117] Suomessa tätä ajatusta kutsutaan osuvasti oikeusvaltio**periaatteeksi** (**αρχή** του κράτους δικαίου). Yksi keskeinen osa tuota ajattelua on normien muodostama hierarkia, joka antaa erityisen oikeuslähdepainoarvon **ylemmille** oikeusnormeille (**υπέρτερους** κανόνες δικαίου). Kreikassa ”neutraali” oikeusvaltioperiaate on kohdannut kovinta vastustusta ortodoksisuutta korostavissa piireissä, jotka ovat halunneet – eräissä kysymyksissä – korostaa ”hellenistististä” identifikaatiota ja ortodoksisuutta oikeusvaltion vaatimukset ohittavina arvoina (*Stavrakakis, Discourse* 2003 s. 155). Sekä kansainväliset ihmisoikeudet että eurooppaoikeus ovat kuitenkin muuttaneet perinteisiä kansallisia oikeuslähdejärjestelmiä vaikuttaen nimenomaan normihierarkian yläpään järjestykseen niissä tilanteissa, joissa kansallinen ja ei-kansallinen normisto ovat keskenään ristiriidassa.

θέτης) toimesta, kun taas Kansankokous saattoi säätää vain asetuksia (”äänestyspäätöksiä” eli ψηφίσματα), jotka eivät saaneet olla ristiriidassa yleisten lakien kanssa (*Hansen, Athenian* 1991 s. 161–177). [Νόμος säädetään, kun taas ψήφισμα on jotain, josta äänestetään eli siinä on mukana ajatus jollain tavalla ymmärretystä ”kansanvaalista”.]

[117] Κράτος tarkoittaa pääasiallisesti valtiota, mutta myös yleisemminkin valtaa. Sen johdannaiset viittaavat yleensä kuitenkin valtioon tai valtiolliseen (kantasanana on κρατικός). Verbi κρατικοποιώ tarkoittaa valtiollistamista, kansallistamista. Valtiosääntöoikeudessa κράτος on käytössä kahdessa keskeisessä yhteydessä: termeissä oikeus**valtio** ja hyvinvointi**valtio** (κωινονικό κράτος).

Kreikan kansallisen normihierarkian rakenne

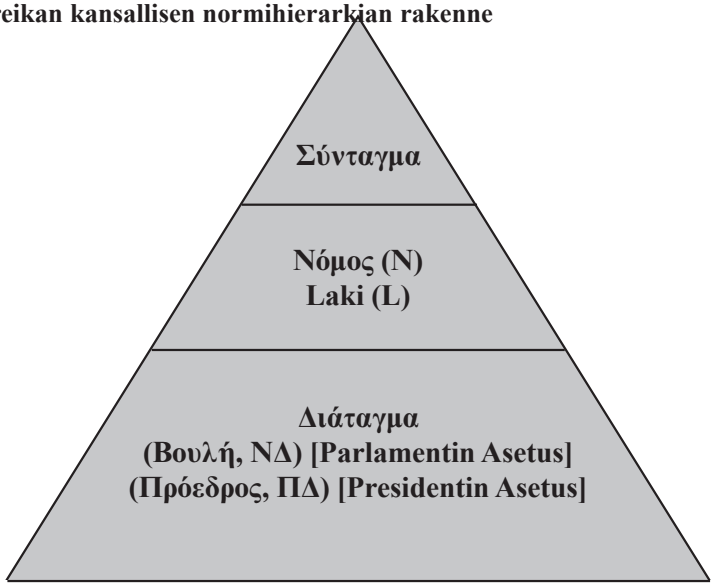

Perusrakenne on sama kuin Suomessa: perustuslaki, laki ja asetus. Normien hierarkia edellyttää aina mekanismeja ja instituutioita, jotka valvovat normien hierarkkista järjestystä. Tämä vaatii valtiosääntökontrollia eli valtiosäännönmukaisuuden **valvontaa** (συνταγματικός **έλεγχος**). Kreikkalainen lakien perustuslainmukaisuuden kontrollimalli on monilta osiltaan lähempänä USA:n mallia – kontrolli on hajautettu eri tuomioistuimiin ja sitä harjoitetaan vain tuomioistuinten konkreettisissa jutuissa eli kyseessä on lakien perustuslainmukaisuuden **tuomioistuin**kontrollin (**δικαστικός** έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων) piiriin kuuluva järjestelmä (*Husa, Yleinen* 1997 s. 113–131). Suomen omalaatuisessa järjestelmässä perustuslainmukaisuuskontrollin painopiste on perinteisesti ollut siinä ennakollisessa *a priori* (εκ των προτέρων) -kontrollissa, jota eduskunnan perustuslakivaliokunta suorittaa. Kreikan kontrolli on jälkikäteisen luonteensa lisäksi hajautettua, tapauskohtaista ja rajattua. Kaikki tuomioistuimet (ks. tark. luku 3.6) siis harjoittavat kontrollia, mutta vain käsillä olevissa yksittäistapauksissa, joiden yhteydessä perustuslainmukaisuuskysymys on aktualisoitunut ikään kuin jutun ”sivujuonteena”. Rajattua kontrolli on siksi, että se kohdistuu vain lakien ja muiden säädösten yksittäisiin

normeihin, ei kokonaisiin lakeihin (*Kaltsa, Review* 1998 s. 294–295).

Saksan oikeuden suuresta vaikutuksesta huolimatta Kreikasta puuttuu nyky-Saksassa tärkeä instituutio eli erillinen valtiosääntötuomioistuin (saks. ***Bundes****verfassungsgericht,* Γερμανικό **Ομοσπονδιακό** Συνταγματικό Δικαστήριο), vaikka **Erityistä** korkeinta oikeutta (Ανώτατο **Ειδικό** Δικαστήριο) voi pitää ainakin jossain määrin vastaavana elimenä (ks. tark. jälj. luku 3.6), vaikkei se mikään tavanomainen romaanis-germaanisen maan valtiosääntötuomioistuin olekaan (kuten Espanjassa, Italiassa, Portugalissa ja Itävallassa).

Perustuslaki Art. 93 (4)
”Tuomioistuimet eivät saa soveltaa sellaista lakia, jonka sisältö on **ristiriidassa** perustuslain kanssa.”
”Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι **αντίθετο** προς το Σύνταγμα.”

Käytännössä säädösten perustuslainmukaisuuden tuomioistuinvalvontaa on Kreikassa harjoitettu jo yli sata vuotta, vaikka vasta vuoden 1927 perustuslaissa se tunnustettiin kirjoitetun oikeuden tasolla (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 292–293). Tässä rajatussa mielessä kreikkalainen oikeuskulttuuri on valtiosääntöistynyt selvästi suomalaista aiemmin: Suomessa vastaava säännös – eräin rajoituksin – tuli voimaan vuoden 2000 perustuslaissa (106 §). Suomen ja Kreikan voimassa olevat säännökset ovat siinä mielessä samanlaisia, että ne eivät oikeuta yleisesti kumoamaan lakia tai sen säännöksiä, vaan niiden soveltamisala rajoittuu käsillä olevaan oikeustapaukseen. Kreikassa on tosin Erityisellä korkeimmalla oikeudella asiassa tietty erityisroolinsa silloin, kun joku säädös halutaan julistaa nimenomaisesti perustuslainvastaiseksi. Kreikassa kyllä keskusteltiin perustuslainmukaisuuden valvontamallin uudistamisesta vuoden 2001 uudistuksen valmisteluvaiheen yhteydessä, mutta nämä keskustelut eivät johtaneet tulokseen (*Kaltsa, Review* 1998 s. 296–298). Samanlaisia periaatteellisia keskusteluita ei meillä juuri käyty, kun vuoden 2000 uudistusta valmisteltiin.

Oikeuslähdeopillisesti on tärkeää huomata, että Suomen ja muiden romaanis-germaanisen oikeuden kulttuurin järjestelmien tapaan erityislakien säännökset **kumoavat** ristiriitatilanteessa yleislakien säännökset (lat. *lex specialis* ***derogat*** *legi generali* / ειδικός νόμος **καταργεί** τον γενικό). Samoin myös uudempi laki kumoaa vanhemman (lat. *lex* ***posterior*** *derogat legi priori* / **μεταγενέστερος** νόμος καταργέι προγενέστερο). Oikeuslähdeoppien yleiset rakenteet Suomessa ja Kreikassa muistuttavat toisiaan,

kuten niiden sisältökin, vaikka Kreikassa ei olekaan käytössä Pohjoismaille ominainen oikeuslähteiden kolmijako sitovuuden perusteella (vahvasti velvoittava, velvoittava, sallittu / ruots. *skall, bör, får*). Pääsäännön mukaan taannehtiva lainsäädäntö on kielletty (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 19). Siviilikoodin taannehtivuutta koskeva art. 2 toteaa, että ”laki määrää **tulevasta**” (ο νόμος ορίζει για το **μέλλον**), eikä lailla ole **taannehtivaa** voimaa (δεν έχει **αναδρομική** δύναμη).[118]

Oikeuslähteistä[119] puhuttaessa on huomattava, että Kreikassa, samoin kuin Suomessa, kansainväliset sopimukset voivat mennä tietyissä rajatuissa soveltamistilanteissa kansallisen perustuslain edelle. Kreikassa kansainvälisen normiston asemaa koskee perustuslain nimenomainen säännös, joka tunnustaa etusijajärjestyksen eksplisiittisesti. Säännöksen mukaan [art. 28 (1)] **yleisesti tunnustetut** kansainvälisen oikeuden säännöt (**γενικά παραδεγμένοι** κανόνες του διεθνούς δικαίου) ja kansainväliset sopimukset, voimaantulonsa jälkeen, ovat keskeinen osa Kreikan oikeusjärjestystä ja menevät mahdollisissa ristiriitatilanteissa muiden säännösten edelle.[120] Sama ominaisuus on ristiriitatilanteissa EU-oikeudella, kuten Suomessakin. Ottaen huomioon kreikkalaisten muutoin paikoin varsin epäluuloisen asenteen länsieurooppalaistumista kohtaan, voi Kreikan perustus-

---

[118] Samassa artikla kuitenkin myös todetaan, että laki säilyttää pätevyytensä/**voimassaolonsa** (διατηρεί την **ισχύ του**) ellei toinen oikeussääntö **kumoa** sitä (άλλος κανόνας δικαίου δεν **καταργήσει**).

[119] *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 247) esittää kiintoisan oikeuslingvistisen havainnon: miltei kaikissa eurooppalaisissa oikeuskielissä puhutaan ”oikeuden *lähteestä*” siis ”oikeuslähteestä”. Tämä antiikkiin palautuva kielikuva löytyy muiden kielten ohella myös nykyaikaisesta oikeuskielestä niin Suomessa kuin Kreikassa (πηγή δίκαιο). Πηγή voi tarkoittaa lähdettä (kuten suomen kielessä) useissa eri yhteyksissä, kuten esim. energialähde, tiedonlähde, elämänlähde jne.

[120] Säännöksessä käytetty ilmaus sääntö/κανόνας on varsin yleinen – se voi tarkoittaa mitä tahansa oikeudellista sääntöä tai periaatetta. Ilmaus γενικός κανόνας tarkoittaa yleistä periaatetta. Ilmaisu **παραβιάζω** τους κανόνες tarkoittaa sääntöjen **rikkomista**. Κανόναστermiä ei voi lähestyä suomalaisessakin oikeustieteessä omaksutun säännöt/periaatteet (engl. *rules/principles*) -erottelun kautta, koska oikeuslingvistisessä mielessä se pitää sisällään molemmat ulottuvuudet. (Väljänä vastikkeena toiminee parhaiten ilmaisu *normi*, joka pitää sisällään sekä säännöt että periaatteet.) Ks. myös ed. av. 76.

[121] Kreikkalaisten kerrotaan usein olevan huolestuneita lisääntyneestä ulkomaalaisten vaikutuksesta maassaan sekä sosiaalisten suhteiden muuttumisesta ja ulkomaalaisen vaikutuksen seurauksista ”kreikkalaisuudelle” (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 358). Toisaalta kyse on tällöin usein konkreettisesti maassa itsessään asuvan vieraan/ulkopuolisen (ξένους) väen vaikutuksesta; ulkomaisten tai EU-normien kohdalla muutosuhka lienee erilainen, eikä niin välitön.

lain etusijasäännöstä pitää hyvin edistyksellisenä.[121] Tosin tämä ”edistyksellisyys” on jo vanhaa perua; se löytyy jo vuodelta 1896 (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 49). Tosin ihan samoin kuin muissakin EU-maissa erilaiset yhteisöoikeuden instrumentit omaavat erilaisia painoarvoja, kuten alla olevasta esityksestä ilmenee:

Yhteisön säädöstyypit/ Κοινοτικά νομοθετικά μέσα

Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (κανονισμός)/ASETUS
Υποχρεωτικός ως προς όλα τα μέρη του. Εφαρμόζεται **άμεσα** σε όλα τα κράτη μέλη.
Velvoittava kaikilta osiltaan. Niitä sovelletaan **sellaisenaan/välittömästi** kaikissa jäsenvaltioissa.

Η ΟΔΗΓΙΑ (οδηγία)/DIREKTIIVI
Δεσμεύει το κράτος μέλος ως προς τα **αποτελέσματα** που πρέπει να επιτευχθούν. Προϋποθέτει **μεταφορά** στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο ενώ παράλληλα αφήνει περιθώριο επιλογής όσον αφορά τον **τύπο** και τα **μέσα** εφαρμογής.
Sitovat jäsenvaltioita asetettujen **tavoitteiden** osalta. Ne on **muunnettava** osaksi kansallista lainsäädäntöä, toisaalta ne jättävät liikkumavaraa täytäntöönpanon **muodon** ja **välineiden** suhteen.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ (απόφαση)/PÄÄTÖS
Υποχρεωτική ως προς όλα τα μέρη της, δεσμεύει εκείνους προς τους **οποίους απευθύνεται**.
Päätökset sitovat kaikkia niitä jäsenvaltioita, **joille ne on osoitettu**.

Η ΣΥΣΤΑΣΗ και Η ΓΝΩΜΗ (σύσταση και η γνώμη)/SUOSITUS JA LAUSUNTO
Μη υποχρεωτικές, έχουν χαρακτήρα δήλωσης.
Eivät sitovia, niillä on tiedottava luonne.

Kreikassa vallitseva oikeusvaltiollinen oikeuslähteiden etusija- ja käyttöjärjestys vahvistetaan nimenomaisesti myös yksityisoikeuden alan tärkeim-

[122] Terminologisesti voidaan todeta tässä vaiheessa, että Κώδικας tarkoittaa sananmukaisesti koodia. Esimerkiksi tietokoneen ASCII-koodi on Κώδικας ΆΣΚΙ. Tämä tuntuisi puoltavan koodi-sanan käyttöä myös koodeksin/systemaattisen lakikokoelman yhteydessä. Koodi-sanan käyttöä puoltavat myös sanan erikieliset ilmaisut: *code* (eng.) *code*, (ransk.), *codice* (ital.) ja *cõdigo* (esp.). Tässä kirjassa on valittu systemaattisesti muoto koodi, joka ei mukaile liiaksi latinan muotoa *codex*, vaan on lähempänä alkuperäistä kreikankielistä muotoa κώδικας. Valinta on tehty tietoisena siitä, että myös toisenlainen terminologinen valinta olisi mahdollinen (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 109–111).

mässä säädöksessä eli Siviilikoodissa (Αστικός Κώδικας).[122]

Kreikka saattoi käyttää Siviilikoodin oikeuslähteitä koskevan perussäännöksen mallina vuonna 1942 voimaan tullutta Italian siviilikoodin ensimmäistä artiklaa, joka koskee oikeuslähteitä (ital. *delle fonti del diritto*). Italian siviilikoodin *(Il Codice Civile Italiano R.D. 16 marzo 1942*) art. 1 todetaan, että ”Oikeuslähteitä ovat 1) lait, 2) muut säädökset (…), 3) tapaoikeus” (*Sono fonti del diritto: 1) le leggi, 2) i regolamenti (...) 3) gli usi*). Italian siviilikoodin omaperäinen artikla 3 (*le norme corporative*) on kumottu (*abrogato*) vuonna 1944 Mussolinin hallinnon kaaduttua. Kreikan Siviilikoodin mukaan:

> **Siviilikoodi Art 1** Πηγές **του** δικαίου = (kirjaimellisesti) Oikeud**en** lähteet
> ”**Oikeussäännöt** löytyvät laeista ja tapaoikeudesta.”
> ”Οι **κανόνες του δικαίου** περιλαμβάνονται στους νόμους και στα έθιμα.”

Käytännössä **tapa**oikeuden (saks. ***Gewohnheits****recht*, **εθιμικό** δίκαιο) merkitys on kuitenkin hyvin pieni ja sitä voidaan käyttää ainoastaan säädetyn lain asettamissa rajoissa, eikä sen soveltaminen voi johtaa kirjoitetun oikeuden vastaiseen lopputulokseen (lat. ***contra*** *legem*/**εναντίον** του νόμου).[123] Nykyään tapaoikeuden merkitys on rajoittunut jo pelkästään siitä syystä, että lainsäätäjä on ollut ja on edelleenkin niin aktiivinen, ettei tapaoikeudelle jää juurikaan tilaa (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 19).

Lainsäädäntö on identifioitavissa samalla tavoin kuin Suomessa eli nimen ja säädösluettelonumeron perusteella. Myös Kreikassa käytetään vakiintuneesti lyhenteitä, joiden avulla vältetään aina erikseen toistamasta säädöksen virallista koko nimeä. Jokainen laki (N) ja asetus (Δ) sekä muu säädös varustetaan säädösluettelonumerolla, josta käy ilmi säädöksen numero/antovuosi. Säädökseen myöhemmin tehtävät osittaiset muutokset, lisäykset ja kumoamiset numeroidaan niin ikään omilla säädösluettelonumeroillaan. Isot muutokset merkitään näkyviin lain otsikon jälkeen, ja pienemmät muutokset ao. lainkohtiin.

Kirjoitetun oikeuden (γραπτό δίκαιο) ja kirjoittamattoman oikeuden (άγραφο δίκαιο) välinen suhde on käytännössä samanlainen kuin Suomessa – kirjoittamattoman oikeuden muodollinen painoarvo on yleensä häviävän pieni. Kodifiointiasteen korkeus ja lainsäädännön oikeuslähdeopil-

---

[123] Tähän ei sinänsä vaikuta se, että romaanis-germaanisen oikeuden tradition näkökulmasta lain samaistaminen oikeuteen tai sen pitäminen ainoana oikeuslähteenä ovat molemmat tämän oikeusalueen oikeushistoriallisten perinteiden vastaisia ajatuksia (*David, Nykyajan* 1982 s. 106).

linen vahva etusija selittävät tämän. Tosin tapaoikeudella on oikeuslähdearvoa esimerkiksi hyvän tavan (lat. ***bonos*** *mores*/τα **χριστά** ήθη) määrittelyssä, jolla on merkitystä esimerkiksi monissa yksityisoikeuden tulkintatilanteissa pohdittaessa kirjoitetun säännöksen tulkintaa käsillä olevassa konkreettisessa tapauksessa (esim. vahingonkorvausvastuun synnyn osalta. Siviilikoodissa itsessään on muitakin viittauksia tapanormistoon eli liiketapaan (τα συναλλακτικά ήθη), muun muassa artikloissa 200 ja 288. Liiketapa (tai oikeastaan kauppatapa) viittaa ”to the sum of total practices prevailing in transactions” (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 3).

Siviilikoodin 1 artiklaa täydentää erityinen *-merkintä (pitää sisällään tulkintalausuman), jonka mukaan tapa ei mene lain edelle eli tapa **ei syrjäytä/kumoa** säädettyä lakia (Το εθίμων **δεν καταργεί** νόμον). Hyvä tapa on käytössä myös valtiosääntöoikeudessa, jossa sillä viitataan yleisesti hyväksyttyihin käyttäytymismuotoihin, jotka asettavat rajoja esimerkiksi osallistumisoikeuksien käyttämiselle perustuslain artiklassa 5. Tuon artiklan mukaan osallistumisoikeuksien käyttäminen on hyväksyttävää ”kunhan ne eivät **riko** toisten oikeuksia ja eivät ole perustuslain **vastaisia** tai riko hyviä tapoja vastaan” eli εφόσον δεν **προσβάλλει** τα δικαιώματα των άλλων και δεν **παραβιάζει** το Σύνταγμα ή τα χριστά ήθη.

Edellä annettu yleiskuva oikeuslähdeopista on korrekti, mutta silti epätäydellinen. Kirjoitetun oikeuden lisäksi käytännössä on niin, että korkeimpien oikeuksien tekemillä keskeisillä ratkaisuilla on tosiasiallisesti arvoa oikeuslähteenä, vaikka kreikkalainen oikeustiede onkin edelleen jakautunut tämän kysymyksen tiimoilta puoltaviin ja vastustaviin leireihin. Oikeusvertailun ei-kansallisiin dogmaattisiin linjauksiin liittyvän näkökulman kannalta prejudikaatteja on kuitenkin *de facto* olemassa. *Aristides N. Hatzis* (*Anti Theoretical* 2002 s. 27) kuvaa tilannetta seuraavasti:

> ”In Greek legal scholarship there is ongoing controversy surrounding the nature of judge-made legal rules and the relation of stare decicis to custom.”

Vakiintunut korkeimman oikeuden ja muutoksenhakutuomioistuinten oikeuskäytäntö (νομολογία, vrt. ranskan *jurisprudence*) on kuitenkin usein käytännössä sitovaa, vaikkei sillä olekaan muodollisesti tunnustettua asemaa oikeuslähteenä. Erityisesti hallinto-oikeudessa vakiintuneella käytännöllä on tosiasiallisen oikeuslähteen asema (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 43–44). Kreikkalaiselle oikeustieteelle yleisemmin tuomioistuinten käytännöllä luotu oikeus on kuitenkin periaatteellinen ongelma. Tuomarien luoma oikeus (saks. *Richterrecht*, νομολογικό δίκαιο) ei istu

ajattelumalleihin. Tässä suhteessa Kreikan oikeus on tyypillinen romaanis-germaanisen oikeusperheen jäsen, joten se eroaa englantilaisperäisen **common** law (Αγγλικού **Κοινο**δικαίου)[124] -oikeuden kantavasta ajatuksesta, jonka mukaan ylimpien tuomioistuinten oikeuskäytäntö (doktriinin nimi on latinaksi *stare decisis*) sitoo oikeudellisesti alempien tuomioistuinten ratkaisutoimintaa. Myös oikeustieteilijöiden kirjoituksilla (oikeudellinen doktriini/νομικό δόγμα, yleisemmin pelkkä θεωρία[125]) saattaa olla suurikin merkitys, vaikka tuomioistuinten päätöksiä ei näillä kovin avoimesti perusteltaisikaan. Näiltä osin perustilanne on sama kuin Suomessa, vaikka Kreikassa suora viittaaminen onkin Suomea tavanomaisempaa (*Dacoronia, Greece* 2006 s. 292). Suomen juridiikan, ja Pohjoismaiden yleensäkin, voi kuitenkin todeta olevan yleisilmeeltään Kreikkaa kasuistisempaa ja vähemmän systeemihakuista.

> Romaanis-germaanisessa oikeudessa lainoppi/oikeusdogmatiikka (ransk. *doctrine*) oli pitkään (*ius communen* mukaisesti) oikeuslähteen asemassa. Sen asema horjui vasta kun laki nousi 1800-luvulla ensisijaiseksi oikeuslähteeksi. Ranskan *doctrine* tarkoittaa asiallisesti – tässä – samaa kuin saksalaislähtöinen oikeusdogmatiikka (*Rechtsdogmatik*). Samanlainen ilmaus kieliasultaan ja sisällöltään on Italian *dottrina*. Kreikan termi δόγμα tarkoittaa samaa kuin ranskan *doctrine*, joka siis viittaa oikeussääntöjen systematisointiin ja niiden sisällön tekstilähtöiseen tulkintatoimintaan. Kreikassa käytetään hyvin usein myös käsitettä teoria (θεωρία) tarkoittamaan tämäntyyppistä dogmaattista oikeuteen kohdistuvaa tulkinta- ja systematisointitoimintaa. (Vrt. suomen vanhahtava ilmaus ”tieteisoppi”.) Tätä viimeksi mainittua käsitettä vastaa parhaiten englanninkielinen ilmaus (legal) *scholarship*. Θεωρία-termiä käytetään kuitenkin myös samassa yhteydessä kuin meillä, kun puhutaan oikeusteoriasta, mutta tällöin ilmaus on θεωρία του δικαίου eli oikeusteoria tai teoria oikeudesta (”oikeuden teoria”).

Kreikassa on kuitenkin Suomea yleisempää viitata suoraan ratkaisuun vaikuttaneiden lainoppineiden kirjoituksiin. Doktriinin sisältö on muutoin hahmotettavissa samankaltaisista lähteistä kuin Suomessa paitsi että Kreikassa on paljon enemmän julkaisukanavia ja oikeudellisen informaation väyliä, jotka täydentävät virallisia julkaisuja ja muuta virallisinformaatiota. Lähteistä on suorastaan ylitarjonta, mikäli rinnastuskohteena on edel-

---

[124] Common law’sta olisi ehkä syytä käyttää kreikaksi ilmaisua ”englantilainen yhteisoikeus”, jossa αγγλικού täsmentää englantilaisuuden ja sanojen κοινός (yhteinen) sekä δίκαιο (oikeus) tuottaa ilmaisun ”yhteisoikeus”. Tämä siksi, ettei common law sekoitu *ius communee*n. (Myös ilmaisu δικαιοάγραφο ajanee saman asian, koska se viittaa ei-kodifioituun oikeuteen).

[125] Θεωρία on lähellä yleistä ilmaisuja ”pitää jonain” tai ”katsoa että” eli θεωρώ.

leen aika niukahko oikeustieteellinen julkaisutoiminta Suomessa. Tunnetuin yksityinen säädöksiä julkaiseva kokoelma lienee **"Lakien Kokoelma Aikakauskirja"** (Κώδικας Νομικού Βήματος). Tuomioistuinratkaisuja ei julkaista virallisissa julkaisuissa lukuun ottamatta korkeimman hallinto-oikeuden (Συμβούλιο της Επικρατείας) ratkaisuja, mutta yksityisiä kanavia, jotka julkaisevat materiaalia eri muodossa, on paljon. Runsaslukuiset oikeustieteelliset aikakauskirjat ja lehdet ovat tässä suhteessa tärkeitä informaatiolähteitä (ks. tark. jälj. luku 3.6). Ne ovat usein erikoistuneet johonkin oikeudenalaan. Tunnetuin ja viitatuin lienee Νομικό Βήμα (NoB), jonka lähin suomalainen vastine on kaiketi *Lakimies*-aikakauskirja. Se on yleinen juridiikan alan ja oikeustieteen journaali, jolla on sekä tieteellinen että käytännöllinen ulottuvuutensa.

Kuten edellä on ilmennyt, Kreikassa normi**hierarkian** (**ιεράρχηση** των κανόνων) perusrakenne on sama kuin Suomessa: perustuslaki, laki ja asetus. Asetuksia on kahdenlaisia: parlamentin säätämiä "lainsäätäjän asetuksia" (Νομοθετικό Διάταγμα, ΝΔ) ja presidentin säätämiä "**presidentillisiä** asetuksia" (**Προεδρικό** Διάταγμα, ΠΔ). Kreikassa ajatus normihierarkiasta, jonka huipulla on perustuslaki-niminen säädös, on peräisin 1800-luvulta eli samalta ajalta, jolloin suomalainenkin perustuslakikäsitys kiteytyi. Samoin kuin Suomessa on Kreikassakin normihierarkia siinä mielessä kansallisvaltiokeskeistä mallia monimuotoisempi, että siihen vaikuttavat – kaikilla portailla – sekä kansainväliset sopimukset, erityisesti ihmisoikeussopimukset, että EU-oikeus. Osin ne menevät kansallisen perustuslain edelle ristiriitatilanteissa, kuten Suomessakin. Keskeisin oikeudellinen ero lienee siinä, että Kreikan perustuslaki (Art. 28) nimenomaan mahdollistaa tällaisen kansallisen normihierarkiaa uhmaavan oikeuslähteiden etusijajärjestyksen, kun taas Suomessa asiaa ei ole nimenomaisesti kirjattu perustuslakiin.

> Kreikkalaisen virallisen tulkinnan mukaan EY-normiston ylemmyys on perustunut kuitenkin Kreikan perustuslakiin, joka sallii tällaisen ylemmyyden suhteessa kansalliseen normistoon. Mutta kuten *Efstratiou* ja *Sakellariou* (2000 s. 382) toteavat: "…the prevailing interpretation in the legal doctrine accepts the primacy of EC law, although the whole issue is somewhat controversial." Näitä ongelmia on toki monien muidenkin jäsenvaltioiden valtiosääntödoktriinilla, jossa EY-normiston ylemmyys johdetaan kansallisesta valtiosääntöoikeudesta.

Muodollisesti ajatellen normihierarkkisesti yleisesti hyväksytyt kansainvälisen oikeuden säännöt sekä kansainväliset sopimukset sijaitsevat perustuslain ja tavallisten parlamenttilakien välissä (*Bovis, Greek* 1996 s. 352). Tällainen kanta lienee normihierarkian sisällön kuvailua silmällä pitäen

mahdollinen Suomessakin.

Oikeudellisesta systematiikasta ja ajattelusta

Kreikka on monin osin mainio esimerkki modernisaatiosta ja modernista kansallisvaltioon kiinnittyneestä oikeusjärjestyksestä. Kansallinen identiteetti, rotu, kieli ja uskonto sekä oikeus ovat liittyneet koko itsenäisen Kreikan olemassaolon ajan yhteen. Taustalla on yleisempi yhteiskunnallinen muutosprosessi eli ilmiö, joka tunnetaan nimellä *moderni*, jonka ytimen *Kevät Nousiainen* (*Herruus* 1993 s. 61) tiivistää hyvin:

> ”Moderni kansakunta on kollektiivinen persoonallisuus, vakiintunut poliittinen kategoria, joka on ryhmän lojaalisuuden olennainen kohde. Modernin kansakunnan käsite sisältää kansallistunteena ensisijaisuuden uskollisuutena kansakuntaa kohtaan.”

Euroopan integraatio ja oikeuden muu kansainvälistyminen sekä yhtenäistyminen eivät ole muuttaneet vielä jäsenvaltioiden oikeuden perustaa – kunkin kansallisen järjestelmän voi edelleen sanoa muodostavan aidossa mielessä oikeusjärjestelmän. Kreikassakin on vielä paljon nationalismia, myös juridiikassa. Sisäisten ja ulkoisten tekijöiden asettamissa puitteissa on olemassa tietty sanasto, tietty käsitteistö ja yleensä jotkut tietyt jäsentelyt sekä yleiset opit, joiden puitteissa oikeusnormit on ryhmitelty määrätyllä tavoin. Lainsäädäntövaltaa käyttävä kansanedustuselin (lainsäädäntö**elin**, νομοθετικό **σώμα**) voi helposti säätää, muuttaa tai kumota säädöksiä tai niiden yksittäisiä säännöksiä, mutta systematiikka ja peruskäsitteistö eivät ole niin vain lainsäätäjän toimin muutettavissa. Järjestelmä on myös saanut aineksia muualta, kansallinen puhtaus on sittenkin *fiktio* – perusta on moniaineksinen. Juuri tuo perusta on osa oikeuden hitaasti muuttuvaa ainesta, joka tekee syvällisistä oikeusvertailevista tarkasteluista mahdollisia, vaikka ehkä johtaakin voimassa olevaa oikeutta koskevien vertailevien analyysien lievään jälkijättöisyyteen (ja kansallisen juridiikan silmin väistämättömään pinnallisuuteen), mikä ei sinänsä haittaa, koska oikeusvertailu ei koskaan kilpaile eikä voi kilpailla kansallisen oikeusdogmatiikan kanssa.

Kreikan oikeuden perusrakenne, systematiikka ja käsitteistö ovat suomalaisesta perspektiivistä käsin kohtuullisen helppotajuisia. Rakenteellinen makrotason sukulaisuus on ilmeinen. Kurkistettaessa edelleen yleisen oikeudenalasystematiikan alapuolelle voidaan todeta myös mikrotason samankaltaisuuksia. Tyyppiesimerkki on romaanis-germaanisen esineoikeu-

den käsitteellinen ja oikeudellinen erottelu kiinteään (lat. *res immobiles*) ja irtaimeen omaisuuteen (lat. *res mobiles*), joka on kreikaksi ilmaistuna arkikielisen ymmärtämisen kannalta suomen vastaavia ilmaisuja helpompaa: kreikaksi kiinteä omaisuus on ”liikkumatonta” tai ”liikuttamatonta” eli ακίνητα ja irtain omaisuus on puolestaan ”liikutettavissa olevaa” tai ”liikkuvaa” eli κινητά. Sanojen merkitysero saadaan aikaan tyylikkäästi α-etuliitettä käyttämällä. Samantyyppinen esimerkki on oleellinen erottelu luonnollisten ja oikeushenkilöiden välillä.[126] Luonnollinen henkilö on kreikaksi ”luonnostaan olemassa oleva persoona” (φυσικά πρόσωπα) ja oikeushenkilö – joko yksityis- tai julkisoikeudellinen – on ”lain kautta olemassa oleva persoona” eli (νομικά πρόσωπα).[127]

Henkilöllisyyttä oikeudellisessa mielessä kuvaavat käsitteet ovat suomessa, saksassa (*natürliche Person/juristische Person*) ja kreikassa toistensa kanssa täysin linjassa. Myös sellainen perustavaa laatua oleva oikeudellinen käsite kuin ”oikeustoimi”, kääntyy kielellisesti ja sisällöllisesti hyvin luontevasti: δικαιοπραξία on yhdistelmä sanoista oikeus/δίκαιο ja teko tai toimi/πράξη. Yhtäläisyydet eivät rajoitu siviilioikeuden ydinalueille, vaan esimerkiksi vero-oikeudessa on myös tuttuja käsitteellisiä peruserotteluja, kuten Kreikan oikeuden jaottelu ”veroihin” (φόρος) ja ”maksuihin” (τέλη), joka vastaa Suomen vastaavaa jaottelua.

Juridisesti kiintoisat yhteydet Suomen ja Kreikan oikeuden välillä eivät rajoitu pisteittäisiin termi- ja käsitevastaavuuksiin funktionaalisessa mielessä. Monin paikoin vastavuoroinen kääntäminen tuottaa hyvin saman oloisia

---

[126] Bysanttilais-roomalainen oikeus ei tunnustanut koko pitkän historiansa aikana yhtiötyyppisen ilmentymän aitoa oikeushenkilöllisyyttä, vaikka katsoikin tuollaisten muodostumien perustalla olevien sopimusten aiheuttavan suhteessa sekä sopijapuoliin että kolmansiin henkilöihin (henkilöihin palautettavia) oikeuksia ja velvollisuuksia. Vasta 1800-luvulla tuli yleensäkin tarpeelliseksi luoda oikeushenkilön käsite rajusti lisääntyneen kaupallis-teollisen ja muun taloudellisen toiminnan tarpeiden vuoksi. (*Makridis-Karatza, Aspects* 2002 s. 1113.)

[127] Henkilöllisyys oikeudellisessa mielessä on sama asia kuin omata periaatteellinen kyky tehdä oikeudellisia toimia. Tämä voidaan ilmaista kahdella tavalla, joista ensimmäinen seuraa tekstissä olevista sanoista johtuvaa yhdistelmää προσωκότητα. Toinen johdettu yhdistelmä on ικανότητα δικαίου eli periaatteellinen kyky olla kelpoinen oikeustoimiin. Saksaksi sama asia tavoitetaan ilmaisulla *Rechtsfähigkeit* (eng. *legal capacity*), joka erotetaan oikeustoimikyvystä (saks. *Handlungsfähigkeit*, ικανότητα). [*Handlungsfähigkeit* on yksi saksalaisen oikeustoimikelpoisuuden alalaji. Muut ovat *Deliktsfähigkeit* eli kyky joutua vahingonkorvausvelvolliseksi ja *Geschäftsfähigkeit* eli kyky solmia päteviä sopimuksia.]

[128] Esim. Suomen perustuslain 1.1 § ”Suomi on täysivaltainen tasavalta” toimisi varsin hyvin myös kreikaksi ”Φινλανδία είναι κυριαρχία Δημοκρατίας”. Samoin myös Suomen

muotoiluja.[128] Oikeussystemaattisesti erityisen merkittävää on se, että kaikissa romaanis-germaanisissa maissa oikeusnormit ryhmitellään **julkis**oikeuteen (**Δημόσιο** Δίκαιο[129]) ja **yksityis**oikeuteen (**Ιδιωτικό** Δίκαιο)[130]. Erottelu perustuu siihen, että julkisoikeudellinen oikeussuhde poikkeaa (tai sen katsotaan poikkeavan) yksityisoikeudellisesta oikeussuhteesta julkisen vallan erikoisen luonteen vuoksi. Tämä näkyy myös tuomioistuinjärjestelmän organisaatiossa, joka jakautuu yleisiin tuomioistuimiin ja erityisiin hallintotuomioistuimiin. Tosin Pohjoismaista Islanti, Norja ja Tanska poikkeavat tästä yleisestä mallista, koska niissä ei ole erillisiä hallintotuomioistuimia. Kreikka sen sijaan noudattaa näitä romaanis-germaanisen oikeuden peruslinjauksia hyvin pitkälle. Tämän vuoksi oikeuskreikan tai suppeammin lakikreikan kääntäminen suomeen tai saksaan ja mannereurooppalaisten latinismien käyttäminen on luontevampaa kuin kääntäminen englantiin, jossa ei aina ole vastaavia käsitteitäkään. *Phaedon John Kozyris* (*Introduction* 1993 s. 212–213) kuvaa kääntämisongelmia angloamerikkalaisen ja kreikkalaisen yhtiöoikeuden välillä seuraavasti:

> ”The most difficult task of the explicator of Greek corporate law in English is selecting the proper terminology. The corporate species in Greece contain creatures that are different and more numerous than those in the Anglo-American world and even under the best of circumstances a translator aims only at a approximation…In the absence of an accepted legal Esperanto, one has to make his own choices…”.

---

perustuslain iskevä säännös 6.1 § ”Jokainen on yhdenvertainen lain edessä” sointuisi kreikaksi ”Καθένας είναι ίσοι ενώπιον του νόμου”. Niin ikään Siviilikoodin Art. 287 ensimmäinen lause toimisi luontevasti molemmilla kielillä ”Velvoite on suhde, jonka perusteella henkilöllä on suoritusvelvollisuus toiselle” eli Ενοχή είναι η σχέση, με την οποία ένα πρόσωπο εχεί υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή. Jne.

Toisaalta on syytä huomauttaa siitä, että kreikan kielen ja suomen kielen kiistattomat rakenteelliset eroavaisuudet merkitsevät sitä, että käännettäessä kreikasta suomeen ja päinvastoin käännösongelmia on aivan eri tavoin kuin vaikkapa käännettäessä suomesta ruotsiin, vaikka suomi ja ruotsikin ovat erisukuisia ja erilaisia kieliä – ruotsin ja suomen suora vastaavuus käsitetasolla on kuitenkin huomattavasti suurempi. Saksalainen oikeustieteeseen ja kääntämiseen perehtynyt *Marcus Galdia* kysyy, (*Juridisten* 2003 s. 18) ”tuleeko kieliopin antaa periksi oikeusjärjestelmälle, jotta käännös olisi ammattikielisesti tarkka?” Tämän teoksen kirjoittajan vastaus kysymykseen on ehdottomasti myönteinen.

[129] Δημόσιο vastaa jokseenkin täydellisesti oikeuslatinan ilmaisua *publicum*, sekä rakenteellisesti että sisällöllisesti.

[130] Ίδιος, ιδία, ίδιο viittaavat henkilökohtaiseen, henkilöön (tai yksityiseen, sosiaalisesti erilliseen) liittyvään. Toinen päämerkitys on sama tai samanlainen, myös identtinen. Ιδιωτικός viittaa niin ikään henkilöön liittyvään, persoonakohtaiseen (esim. yksityistäminen, ιδιωτικοποίηση).

Kääntäjän omat valinnat ovat siis tärkeitä; vastuuta ei voi ”siirtää”. Tosin jotkut termit kantavat läpi hyvin monen kielen samaa merkitystä, kuten suomen sana ”pääoma”, joka on kreikaksi κεφάλαιο, joka on englanniksi *capital* ja saksassa *Kapital* (taustalla latinan sana *caput*). Kaikilla on samaa merkitsevä juurikäsite eli ”pää”, josta voidaan johtaa kapitalismi tai pääoma**valta**isuus / κεφαλαιο**κρατία**, kapitalisti/κεφαλαιοκράτης jne. Toinen samantyyppinen esimerkki EU-käsitteistön piiristä esitetään *Mattilan Vertaileva oikeuslingvistiikka* -teoksessa (2002 s. 194): sisämarkkinat, *inre marknad* (ruots.), *mercato interno* (ital.), *internal market* (eng.), *marché intérieur* (ransk.) ja εσωτερική αγορά. Näiden esimerkkisanojen listauksen jatkamisen sijaan on syytä kiinnittää kokoavasti huomiota voimassa olevan oikeuden meille siis varsin läheiseltä tuntuvaan systematiikkaan, joka selviää kootussa muodossa alla olevasta kuviosta.

Yksinkertaistettu kaaviokuva Kreikan oikeusjärjestelmästä

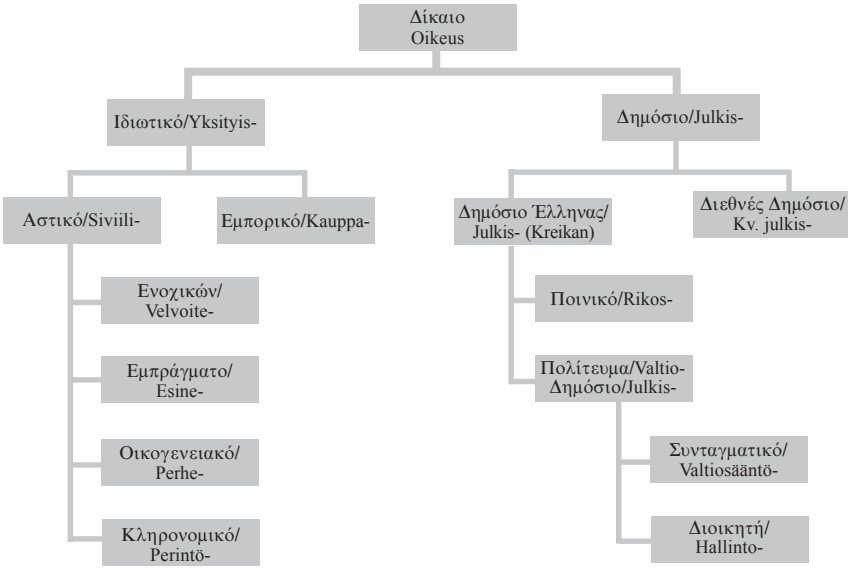

Romaanis-germaanisia piirteitä

Euroopan integraatio ei ole poistanut eroja jäsenvaltioiden oikeuskulttuurien välillä, vaikka se onkin epäilemättä hälventänyt niitä ja tuonut lisää aineellista ja muodollista yhdenmukaisuutta. Kuten tunnettua common law ei tunnusta jakoa yksityis- ja julkisoikeuteen tai ainakaan ole

pitänyt sitä periaatteellisesti tärkeänä oikeusjärjestelmän lähtökohtana (*Husa, Johdatus* 1998 s. 157–164). Kreikan oikeusjärjestys jakautuu yksityisten välisiä suhteita sääntelevään yksityisoikeuteen ja julkista valtaa sääntelevään oikeudenalaan eli julkisoikeuteen. Tärkeimmät yksittäiset säädökset ovat Perustuslaki, Siviilikoodi ja Rikoskoodi. Siviili- ja rikosoikeus on koottu hyvin laajoihin systemaattisiin säädöksiin, jollaisia pohjoismainen oikeus ei käytä, vaan tyytyy suppeampiin erillislakeihin, eli germaaniselle oikeusajattelulle ominainen pyrkimys täydellisiin systemaattisiin kodifikaatioihin puuttuu Pohjolasta. Saksalaisesta mallista poiketen, mutta ranskalaista tapaa seuraten Kreikan hallinto-oikeuden alalta puuttuvat myös laajat systemaattiset erillislait. Vuonna 1999 voimaan tullut lyhyt ja epäsystemaattinen hallintomenettelyä koskeva erillislaki ei ole nimestään huolimatta koodi (Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, Νόμος 2690/1999).

> Kreikan hallinto-oikeudenala on rakenteeltaan ja instituutioiltaan lähempänä ranskalaista kuin saksalaista. Osa tästä voi selittyä sillä, ettei Kreikka ole liittovaltio. Suomi on taas sekä rakenteeltaan että instituutioiltaan lähempänä Saksaa hallinto-oikeuden alalla. Saksassa on hallinto-oikeuden alalla kaksi keskeistä säädöstä: *Verwaltungsverfahrensgesetz* (VwVfG 1976) ja *Verwaltungsgerichtsordnung* (VwGo 1960). Suomessa näitä vastaavat *hallintolaki* (434/2003) ja *hallintolainkäyttölaki* (586/1996). Saksan terminologiasta kannattaa huomata se, että säädökset ovat luonteeltaan *Gesetz* ja *Ordnung*, ei *Buch* niin kuin laajat kodifikaatiot. Kreikassakin tunnetaan ja tunnistetaan näitä lakeja vastaavat hallinto-oikeuden lohkot: hallinto-oikeus/ Διοικητικό Δίκαιο ja hallintoprosessioikeus/Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο.

Muodollisesti voimassa olevaan oikeuteen huomion kiinnittävässä oikeusvertailevassa kirjallisuudessa Kreikka sijoitetaan täysin epäröimättä romaanis-germaaniseen oikeuteen, ja sitä pidetään mitä tyypillisimpänä roomalaisoikeudelliseen perustaan nojaavana ja Saksasta vaikutteita saaneena oikeusjärjestyksenä. Saksalaisen oikeusvertailun silmissä Kreikka on osa saksalaista oikeuspiiriä (saks. *Rechtskreis*).[131] Siviili- ja rikosoikeuden osalta Kreikkaa voidaan todellakin pitää aidosti germaanistyyppisenä. Yhtenä

[131] *Rechtskreis*-piireihin jakaminen ja maailman eri oikeusjärjestysten systematisointi palvelee yleisen oikeusvertailun tarkoitusperiä, joiden perimmäisenä ideana on (saksalaisessakin) oikeusvertailussa täyttää systematisoinnin ja tiedollisen hallinnat tehtävät: ”Die Rechtskreiseinteilung erfüllt zunächts eine Systematisierungsfunktion und entspringt damit einem wissenschaftlichen Urbedürfnis: Durch Klassifizierung und gegenseitig Abgrenzung wird unmittelbar ein Erkenntnisgewinn erzielt” (*Heiss, Hierarchise* 2001 s. 398).

selityksenä germaanisuuteen on korostettu kreikkalaisen ja saksalaisen oikeustieteen tiiviitä yhteyksiä erityisesti 1800-luvun kreikkalaisten oikeuspolitiikan kannalta ratkaisevissa vaiheissa.[132] Tämä yleinen käsitys pitää varsin pitkälti paikkansa, mutta bysanttilaisten ja ortodoksisten vaikutteiden vuoksi se on syvällisemmässä analyysissa ehkä hiukan turhan yksioikoinen (ks. tark. jälj. luku 3.5). Yleisemmässä eurooppalaisessa oikeuskulttuurisessa hahmotuksessa Kreikka voidaan kuitenkin sijoittaa romaanis-germaaniseen oikeuteen, jota kutsutaan hiukan harhaanjohtavasti englanninkielisessä kirjallisuudessa myös *civil law* (latinan *ius civile*n mukaan) -oikeusryhmäksi.

Romaanis-germaanisen oikeusperheen ydinmaita ovat -perinteisesti olleet Italia, Itävalta, Ranska, Saksa ja Sveitsi. Tähän oikeusperheeseen liitetään usein myös – muodollisia kriteerejä painotettaessa – Latinalaisen Amerikan valtioita, Turkki ja Pohjois-Afrikka sekä Madagaskar. Pohjoismaita voidaan pitää omana erityisenä romaanis-germaanisen oikeuden alaryhmänään. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että EU:n jäsenvaltioista suuri osa on romaanis-germaanisia maita – common law -järjestelmää noudattavat Englanti, Irlanti, Kypros (siirtymässä hitaasti kohti Kreikan mallia) ja Malta, kun taas Ison-Britannian osa Skotlanti on puolittain common law'ta ja puoliksi romaanis-germaanista järjestelmää (*Husa, Johdatus* 1998 s. 224–228). Pohjoismaat ovat osa romaanis-germaanista oikeusperhettä, mutta niillä sanotaan olevan eräitä common law'n piirteitä, Suomella tosin muita Pohjoismaita vähemmän. Kreikan tavoin Suomi on saanut paljon yleisiä teoreettisia ja oikeustieteen kautta suodattuneita ideoita ja oppeja Saksasta, ja erityisen selvästi tämä näkyy rikosoikeudessa (*Husa & Tapani, Fraud* 2005). Oikeuskreikan kohdalla on huomattava, että itsenäisellä Kyproksella on vahva common law -kytkentä ja englannilla on ollut siellä johtava asema oikeuskielenä aina viime vuosiin saakka.

Monet oikeusvertailijat ovat kuitenkin halunneet erottaa oikeusperheinä erikseen romaanisen ja germaanisen oikeusperheen. Tällöin korostetaan Ranskan ja Saksan suurten lakikodifikaatioiden erilaisuutta ja omaleimaisuutta, vaikka hyväksytäänkin romaanis-germaanisen oikeusajattelun tietty yhtenäisyys muutoin. Kreikan oikeus on tässä mielessä lähempänä sak-

[132] *Zweigert & Kötz* (*Introduction* 1998 s. 155) kuvaavat näitä suhteita seuraavasti: "…the second half of the nineteenth century saw German professors teaching pandectist law at Athens and writing textbooks alongside Greek professors trained in Germany; this meant that the Roman law familiar to the Greeks by their history come into practice to take the form it had received at the hands of the pandectists" (ks. tark. jälj. 3.5).

salaista oikeutta kuin ranskalaista, vaikka eräin kohdin Kreikassa omaksutut institutionaaliset ratkaisut ovatkin selvästi ranskalaistyyppisiä.[133] Yksi esimerkki tästä on Kreikan korkein hallinto-oikeus, jonka suora käännös olisi ”valtioneuvosto”. Suomessa tämän niminen elin on aivan toinen eli poliittinen ministeristö, eikä sillä ole mitään tekemistä hallintolainkäytön kanssa. Ranskan C*onseil d'Etat'n* (suora suom. *valtioneuvosto*, käytännössä korkein hallinto-oikeus) mallia mukaillen Kreikan korkeimman hallinto-oikeuden nimi on sama **Συμβούλιο** της Επικρατείας (ΣτΕ) eli valtio**neuvosto** (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 18).[134] Käytännössä tämä vuonna 1928 perustettu elin kuitenkin vastaa tehtäviltään ja kokoonpanoltaan Suomen korkeinta hallinto-oikeutta, eikä sillä juurikaan ole ranskalaisen mallinsa mukaisia hallinnon sisäisiä ei-lainkäytöllisiä (esim. lainvalmisteluun liittyviä) tehtäviä.

> Historiallisen oikeusvertailun kannalta on kiintoisaa, että Kreikka on kokeillut kaikkia kolmea hallintolainkäytön pääorganisointimallia. *Efstratiou* ja *Sakellariou* (2000 s. 358) kirjoittavat: ”…Greece has thus gathered valuable experiences with three different systems of judicial protection: with the system of unitary judiciary on the Anglo-American model, introduced by the Constitution of 1844, with the system of an objective control of administration through the establishment of the Council of State in 1928/1929 on the model of French *Conseil d'etat*, and in the recent years under the present Constitution with a fully developed system of administrative courts, next to the civil and criminal law, on the German model of a subjective judicial protection of the individual.”

---

[133] *Aristides N. Hatzis* (*An Introduction* 2001 s. 7) kuvaa ranskalaisten esikuvien korvaamista saksalaisilla seuraavasti: ”The leading figure of the switch from French to German was the scholar Paulos Kalligas (a student of Savigny, university professor, politician and novelist) who was considered the greatest legal authority in the first decades after the liberation and was ardent proponent of the introduction of roman law, as this was taught by the Pandectists in Germany…His work was for years regarded as an authority, equivalent to statute.” (Doktriinille ja oppineiden kirjoituksille annettiin roomalaisen oikeuden tradition puitteissa painoa myös muualla Euroopassa, ei tietenkään yksinomaan Kreikassa.)

[134] Συμβούλιο tarkoittaa yleisesti komiteaa, neuvostoa, lautakuntaa tai muuta vastaavaa hallinnollista elintä (lat. *consilium*). Sama termi on käytössä myös Euroopan neuvoston kohdalla (Συμβούλιο της Ευρώπης). Sana viittaa myös neuvoa-antaviin tai konsultoiviin hallinnollisiin elimiin (σύμβουλος = neuvonantaja, konsultti, lat. *consiliarus*, esim. hallituksen neuvonantaja = σύμβουλος της Κυβερνήσεως. Verbimuoto neuvoa, konsultoida = συμβουλεύω). Oikeuslingvistisesti kreikan ”valtioneuvosto” onkin tuomioistuin eli δικαστήριο. [Yhdessä της:n kanssa se muodostaa genetiivi-ilmauksen ”valtio**n** neuvosto”.] Termi επικρατείας viittaa tässä valtioon (vrt. valtion/d'Etat) [επικράτεια = valtio].

Toinen keskeinen esimerkki Ranskan oikeuden vaikutuksesta on Rikos**prosessi**koodi (Κώδικα Ποινικής **Δικονομίας**, ΚΠΔ 1493/1950), joka tuli voimaan alun perin 1950. Sen edeltäjän (vuodelta 1834) esikuva oli Ranskan *Code d'instruction criminel* (1808) ja vuoden 1950 Kreikan koodi rakentuu puolestaan – saksalaisvaikuttteista huolimatta – paikoin 1800-luvun edeltäjänsä varaan. Kauppaoikeuden alalla erityisesti erilaisia kaupallisia toimijoita koskevat normistot ovat ranskalaisvaikutteisia (*Kozyris, Introduction* 1993 s. 211). Tämä näkyy paikoin myös oikeudenalan käsitteistössä.[135] Oikeudenaloista myös **hallinto**-oikeus (**Διοικητική** Δίκαιο) on saanut selkeitä aineellisia ranskalaisia vaikutteita (edellä olevan korkeimman hallinto-oikeus instituution lisäksi). Esimerkkinä tästä voidaan mainita tunnettu oppi siitä, että julkisen viranomaisen toimivallan ylityksestä johtuva päätös voidaan myöhemmin hakemuksesta mitätöidä hallintotuomioistuimessa (ransk. *recours pour excès de pouvoir*). Niin ikään ranskalainen doktriini harkintavallan väärinkäytöstä (*détournement du pouvoir*) on käytössä. Itse asiassa voidaan todeta, että kaikki ranskalaisen hallinto-oikeuden tuntemat, *Conseil d'Etat*'n käytännöllään kehittämät, hallintopäätöksen oikeudelliset virheellisyysperusteet on lainsäädäntöteitse omaksuttu Kreikan hallinto-oikeuteen (ΠΔ 18/1989 Κωδικοποίηση Διατάξεων Νόμων για το ΣτΕ).

Ranskan lisäksi Kreikan hallinto-oikeus on saanut vaikutteita myös saksalaisesta ja italialaisesta hallinto-oikeudesta.[136] Hallinto-oikeuden alalla ei ole siviili- ja rikosoikeuden alojen vastaavia laajoja systemaattisia säädöksiä tai vastaavaa yhtä lyhyempää mutta systemaattista keskeissäädöstä, kuten valtiosääntöoikeudessa. Sääntely kreikkalaisessa hallinto-oikeudessa on Suomea niukempaa ja perustuu vahvasti – kuten Ranskassakin – korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännössään luomien periaatteiden varaan. (*Bovis*, *Greek* 1996 s. 348.) Viime vuosina hallinto-oikeuden eurooppalaistuminen on alkanut tulla voimakkaasti esiin. Kreikka on ollut tässä asiassa aktiivinen toimija, ei passiivinen sopeutuja. Eurooppaoikeudella (Ευρωπαϊκό Δίκαιο) on ollut melkoinen vaikutus Kreikan oikeu-

---

[135] Esim. termi "osakeyhtiö" on sama saksaksi eli *Aktiengesellschaft* ja ruotsiksi *aktiebolag*. Kreikan ilmaus **ανώνυμη** εταιρεία on taas suora vastine ranskan ilmaisulle *société **anonyme***, jota vastaavat myös espanjan *sociedad anónima* sekä hollanninkielen *naamloze vennootschap*.

[136] Vuonna 2004 *Epaminondas Spiliotopouloksen* julkaisema teos *Greek Administrative Law* on tehnyt Kreikan hallinto-oikeuteen tutustumisen aiempaa helpommaksi ulkomaalaisen kannalta.

teen ja kreikkalaiseen oikeusajatteluun sekä oikeustieteeseen.[137] Vaikutus on mitä ilmeisimmin ollut suurempi kuin Suomessa on vielä ehtinyt olemaan.

Kreikan oikeus on siis monien muiden eurooppalaisten oikeusjärjestysten tavoin saanut runsaasti vaikutteita useista lähteistä – vaikutteet ovat kuitenkin tulleet pääosin romaanis-germaanisen oikeuden alueelta sekä 1800-luvun alkupuoliskolle omasta kotoperäisestä bysanttilais-roomalaisesta traditiosta. Esimerkiksi edellä mainittu rikosprosessikoodi on saanut Ranskan vuoden 1808 koodin lisäksi vaikutteita Italian vuoden 1930 ja Saksan vuoden 1877 rikosprosessikoodeista. Niin ikään vuoden 1975 perustuslaki, joka on edelleen Kreikan valtiojärjestelmän oikeudellinen perusta, sai vaikutteita Saksan perustuslain lisäksi myös Ranskan vuoden 1958 perustuslaista – lopputulos on kuitenkin suhteessa malleihin itsenäinen. Tässä yhteydessä kannattaa myös huomata saksalaista oikeutta laajalti omaksunut Siviilikoodi, jota käsitellään tarkemmin siviilioikeuden yhteydessä. Kuten myöhempänä ilmenee, Kreikassa saksalaisen pandektioikeustieteen merkitys on ollut erityisen merkittävä syistä, joita käsitellään tarkemmin jäljempänä (ks. tark. jälj. luku 3.5).

Oikeushistoriallisen vertailun silmissä nykyaikainen Kreikka tuntuu hyvin monella tapaa seuranneen samoja *yleisiä* oikeudellisia kehityskulkuja kuin sen katolinen naapurimaa Italia. Tosin Italiassa ei pandektioikeustieteen vaikutus koskaan ollut sitä luokkaa, mitä se oli Kreikassa, jossa sen vaikutukset näkyvät vieläkin.[138] Myös historiallinen tilanne, jossa Kreikka haki suuntaansa, oli ainutlaatuinen. Minne sen piti valtiona 1800- ja 1900-luvuilla suunnistaa, koska se eli kolminkertaisessa menneisyydessä: se oli post-antiikkia, post-bysanttilaisuutta ja post-osmanikautta. Lopputuloksen voi oikeuden alalla nähdä olevan eri aineksia yhdistävä: ortodoksisen Idän tradition ja Lännen latinalaisen oikeuden omintakeinen yhdistäminen vuosikymmenten myötä yhä vahvistuvien läntistä suuntausta painottavien im-

---

[137] Eurooppaoikeus on laajempi käsite kuin yhteisöoikeus, koska se kattaa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen. **Yhteisö**oikeus (**Κοινοτικό** Δίκαιο) viittaa vain Euroopan yhteisöjen puitteissa annettujen oikeussääntöjen kokonaisuuteen, johon kuuluvat mm. asetukset (κανονισμούς) ja direktiivit (οδηγίες) sekä Euroopan **yhteisöjen** tuomioistuimen oikeuskäytäntö (νομολογία του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων).

[138] *Letto-Vanamo & Tamm* (*Euroopan* 1994 s. 240) tuovat esiin sen, että *pandektioikeus* levitti oman siviilioikeuden järjestelmänsä 1800-luvulla *koko* Eurooppaan, ei vain Kreikkaan, mutta muualla sen vaikutus pieneni erityisesti maailmansotien välisenä aikana. Kreikassa vaikutus oli kestävää laatua.

pulssien tukemana (diktatuurikausia lukuun ottamatta). Mukana on identifikaatiopolitiikkaan liittyvä jännite: muinaista Kreikkaa ja osmanien jälkeisessä tilassa ollutta silloista nykytodellisuutta haluttiin tietoisesti tulkita tietyn *kreikkalaisuutta* (ελληνικότητα) korostavan tulkintakehikon lävitse, jotta Kreikka saisi oman valtiollisen identiteetin (*Bien, Inventing* 2005 s. 225–226).

Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista

Kreikka ja Pohjoismaat eivät ole kokeneet samanlaista aitoa feodalismia kuin joissakin muissa Euroopan valtioissa, mikä on oikeushistoriallisesti niitä yhdistävä tekijä ja erottaa ne muusta Manner-Euroopasta, mutta myös englantilaisesta common law'sta. Monet Suomen oikeutta koskevat yleiset oikeuskulttuuriset perusolettamukset (systematiikka, oikeuslähteet, oikeustiede, peruskäsitteet) toimivat Kreikan oikeudessakin, eikä muodollinen oikeusjärjestys eri instituutioineen poikkea kovin paljon suomalaisesta. Oikeuskulttuuri on muutoin lähempänä saksalaista kuin pohjoismaista, mikä näkyy opillisesti tiukempana sitoutumisena lain kirjaimelliseen tulkintaan, käsitteellisyytenä ja hyvin laajoina lakikoodeina. Saksalainen vaikutus näkyy erityisen selvänä kreikkalaisessa oikeustieteessä, jossa käytetään abstrakteja saksalaisperäisiä kategorioita, oikeudellinen argumentaatio perustuu säädettyyn oikeuteen, ei niinkään oikeustapauksiin ja ajattelu etenee deduktiivisesti eli yleisestä yksityiseen (= säännöksestä kohti käytännön tapausta, johon sääntöä sovelletaan). Kreikassa ja Suomessa viitataan varsin paljon saksalaiseen juridiikkaan, mutta tässä ottelussa kreikkalainen oikeustiede vetää pidemmän korren, kun taas meillä ollaan siirtymässä pikemminkin englanninkielisen oikeuskirjallisuuden ylivaltaa kohti. Suomalainen siirtymä englanninkielisen maailman oikeusperinteen suuntaan on tosin ongelmallinen juuri common law'n erilaisuuden vuoksi.

Kirjoitustapa kreikkalaisessa juridiikassa on niukka ja ilmaisu säästeliästä. Tuomioistuinten ratkaisut ovat yleensä perusteluiltaan lyhyitä, muodollisia ja keskittyvät oikeussääntöihin, eivät niinkään tapauksen tosiseikkoihin (ks. tark. jälj. 3.6). Oikeusdogmaattisen systematisoinnin vuoksi oikeussääntöjen abstraktioaste on sekä Kreikassa että Suomessa verrattain korkea – tämä heijastuu myös oikeudellisen kielen ymmärtämiseen ja kääntämiseen, koska yleiskieli ja oikeuskieli eroavat toisistaan. Saksalainen perusteellinen ja detaljoitu tuomioistuinten perustelukäytäntö ei näytä täysin juurtuneen Kreikkaan.

Jäsenyys Euroopan **unioni**ssa (Ευρωπαϊκή **Ένωση**) vaikuttaa siten, että Suomen ja Kreikan voimassa olevat oikeusjärjestykset ovat osin aineellisesti ja muodollisesti samanlaisia, eivät vain yleisessä vertailevassa tai teoreettisessa katsannossa. Myös molempien maiden jäsenyys Euroopan **neuvostossa** (**Συμβούλιο** της Ευρώπης) ja sitä kautta sitoutuneisuus Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen ja sopimuksen noudattamista valvovan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön aiheuttavat maiden ihmis- ja perusoikeusjärjestelmien huomattavan periaatteellisen ja sisällöllisen samankaltaisuuden. Sama vaikutus, joskin pienempi, on molempien maiden jäsenyydellä **Yhdistyneissä** Kansakunnissa (Τα **Ηνωμένα** Έθνη). Valtiosääntöhistorian alalla yksi keskeinen ero on Kreikassa monissa vaiheissa ilmennyt armeijan puuttuminen vallankäyttöön ja poliittiseen elämään tavalla, joka on Suomessa jokseenkin tuntematonta (*Clogg, Concise* 2004 s. 114).

On huomattava, että Kreikan oikeusjärjestelmän sisällä on olemassa eroja – siinä missä siviili- ja rikosoikeus ovat hyvinkin muodollisia, on Kreikan valtiosääntöoikeuden havaittu, *Tassopouloksen* (*New Trends* 1999) mukaan, siirtyneen kohti sellaista argumentaatiota, jossa valtiosääntöön kirjatuilla yleisillä periaatteilla tai sitä yleisemmillä valtiosääntöisillä **arvoilla** (συνταγματικών **αξιών**) on suuri merkitys.[139] Tässä mielessä kehitys muistuttaa Suomen vastaavaa, koska meilläkin yksittäisiin perustuslain säännöksiin kiinnittyvä tulkintatraditio on avautunut ottamaan huomioon valtiosääntöoikeuden yleiset periaatteet ja erityisesti ne, jotka on kirjattu yleisluonteisessa muodossa perustuslain tekstiin.[140] Samansuuntainen vaikutus on ollut myös ihmis- ja perusoikeuksien aseman vahvistumisella oikeudellisessa ajattelussa ja oikeudellisissa käytännöissä.[141] Kreikkalaista oikeusajattelua on kuvattu yleensäkin oikeuksiin kiinnittyväksi (*Kerameus, Introduction* 1993 s. 60).

2000-luvulla oikeus on tässä rajatussa mielessä sekä Kreikassa että Suomessa lähentynyt moraalia ja etiikkaa, siirtyen pelkkää säädöstekstiä korostavasta oikeuskulttuurista (siis oikeuspositivismista) kohti enemmän

---

[139] *Anastasia Kaltsa* (*Review* 1998 s. 293) kirjoittaa: ”judicial protection can only cover one part – not always the important part – of the values promoted by the Constitution.”

[140] Kreikasta puuttuu Suomen eduskunnan perustuslakivaliokuntaa funktionaalisesti vastaava elin.

[141] Perustuslakiin on alettu suhtautua joissain tulkintatilanteissa joustavammin niin, ettei sen katsota vain asettavan esteitä toiminnalle, vaan myös *edellyttävän* julkiselta vallalta tietynsisältöistä toimintaa (*Papaspyrou, Farewell* 1999 s. 65–66).

oikeuden kantavia periaatteita sekä yleistä legitimiteettiä korostavaa ajattelutapaa kohden.[142] Kummankin järjestelmän sidonnaisuus kirjoitettuun parlamentin säätämään lakiin ja nimenomaan sen kielelliseen muotoiluun on ollut pehmenemään päin, vaikka Kreikasta puuttuukin Suomessa vaikuttava perusoikeuksia voimakkaasti korostava kaikille oikeudenaloille leviämään pyrkivä oikeustieteellinen suuntaus. Oikeuskirjallisuuden perusteella voinee päätellä, että Saksan liittotasavallan valtiosääntötuomioistuimen ratkaisukäytännöllä ja siihen perustuvalla teoriankehittelyllä on ollut molemmissa maissa merkitystä valtiosääntöjuridiikassa. Yksi esimerkki ovat keskustelut perusoikeuksien horisontaalivaikutuksesta eli vaikutuksesta ”**kolmanteen** tahoon” (saks. ***Dritt**wirkung*, ”**τριτ**ενέργειας”).[143] Toinen esimerkki on ympäristöoikeus, jossa esimerkiksi kestävän kehityksen periaatetta (αρχή της βιωσιμότητας) korostava ajattelutapa on lyönyt itseään läpi hallinto-oikeudenkäytössä (*Papaspyrou, Farewell* 1999 s. 68).

Kreikan oikeuden ja oikeuskielen tekstien suomalaiselle antama välitön havaintokokemus on kaksinainen: se sisältää yhtä aikaa sekä voimakkaan outouden että kiistattoman tuttuuden tunteen. Kieli merkkeineen ja käyttötapoineen sekä sääntöineen on vieraannuttava tekijä, kun taas oikeuden rakenne, käsitteistöt, instituutiot ja oikeustiede tuntuvat tutuilta ja läheisiltä. Vaikkei suomalainen juristi ymmärtäisi sanaakaan kreikkaa, ei hänen olisi vaikea päätellä pitävänsä käsissään tuomioistuimen ratkaisua, oikeustieteellistä monografiaa tai artikkelia pelkästään tekstin rakenteen, viittausten, lyhenteiden, etäisesti tutulta vaikuttavien sanojen sekä teksteissä viitattujen latinalaisin kirjaimin kirjoitettujen nimien ja sanojen vuoksi. Mistä tällaisessa tiedollisessa tuttuuden tuntemuksessa on oikein kyse?

Jos seuraamme *Gadamerin (Method* 1994 s. 294–295) filosofista ajattelua, niin juuri tässä outouden ja tuttuuden välialueessa kohtaamme myös hermeneutiikan ytimen eli oikeudellisen tekstin ymmärtämishaasteen, joka sisältää sekä objektiivisia että subjektiivisia elementtejä. Ilman Kreikan

---

[142] *Universalrechtsgeschichte*n innostamana voisi kuriositeettina huomauttaa siitä, että irtautuessaan oikeuspositivismin kahleista ja siirtyessään kohti eettistä ja moraalista argumentaatiota Kreikka itse asiassa ”palaa” omaan helleeniseen perintöönsä eli antiikin oikeusajattelua kohden. Klassisessa Ateenassa pyrittiin tuomioistuimissa yleensä irtautumaan ahtaista laillisuusnäkökohdista ja korostettiin kokonaisvaltaista moraalis-eettistä πόλης-yhteisön arvoihin nojaavaa harkintaa, jonka lopputuloksena oli ”oikein tuomio” eli δικαιότατε γνώμη. (*Lanni, Verdict* 2004 s. 302)

[143] Kreikkalainen alaviitteistö juridiikassa käyttää paljon ilmausta ”Βλ. από τη γερμανική βιβλιογραφία…” eli ”Ks. saksalaisesta oikeuskirjallisuudesta…”.

oikeuden juridista saksalaisperäistä sukulaisuutta Suomen järjestelmän kanssa kreikkalaista oikeuskieltä olisi erittäin vaikea ymmärtää. Nyt ymmärtämisprosessi voi sen sijaan käynnistyä sukulaisuuden ansiosta merkkijärjestelmän ja kielen avaamisella, koska se maailma, johon ymmärtämishaaste kohdistuu, on oikeudellisen mieltämisen kannalta tärkeällä tavalla tiedollisesti läheinen. Tässä mielessä vertailu vaikkapa Kreikan, Suomen tai Saksan oikeuden ja oikeuskielten välillä on hermeneutiikankin valossa mielekästä.

3.4 Julkisoikeus, erityisesti valtiosääntöoikeus

Kreikassa, kuten Suomessa, valtiosääntöoikeus (Συνταγματικό Δίκαιο) on tunnustettu ja valtion itsensä kannalta keskeinen oikeudenala. Osin historiallisista syistä se on ollut molemmissa maissa hyvin tärkeäksi mielletty oikeudenala, joka liittyy varsin läheisesti kansalliseen ja valtiolliseen identiteettiin. Kuten Ranskassa, yleishallinto-oikeudellisen sääntelyn niukkuuden vuoksi valtiosääntöoikeudella on Kreikassa huomattava merkitys myös hallintomenettelyn ja hallintolainkäytön ohjaamisessa (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 27). Kreikkalaisen poliittisen elämän vilkkaus ja ajoittainen kiihkeys sekä toisaalta voimakas isänmaallisuus tuntuvat antavan korostettua arvovaltaa valtiosääntöoikeudelle, joskin myös valtion vallan legitimaation täysin kiistävää poliittista anarkismia ja kansallista poliittista terrorismia on esiintynyt Kreikassa perinteisesti aivan eri mittakaavassa kuin esimerkiksi Suomessa, jossa vaarallisin kuohunta jäi 1930-luvulle.

Valtiosääntöoikeudella on molemmissa maissa ollut 1800-luvun alusta lähtien merkittävä rooli kansallisvaltion perustan ja valtiollisten instituutioiden rakentamisessa. Yksi oikeushistoriallinen reunahuomautus on tässä silti paikallaan. Julkisoikeuden nuoruuden vuoksi sen ”roomalaisuus” on yksityisoikeutta kevyempää; moderni valtiosääntöoikeushan on syntynyt vasta Ranskan suuressa vallankumouksessa. 1800-luvun loppua kohden kansakunnasta tuli Euroopassa poliittinen fiktio, jonka haluttiin tuottavan modernille valtiolle oikeutuksen takaamalla väestön homogeenisuuden. Nationalismi liittyi yhteen kielen ja 1800-luvun kansallisromantiikan sekä julkisen vallan hallintokoneiston tehostumisen kanssa, jota yksikielisyys tuki. (*Nousiainen, Herruus* 1993 s. 58–59.) Valtiosääntöoikeudella on ollut alusta alkaen oma erityisroolinsa tässä prosessissa, jonka kreikkalaisen kehityksen päätepiste nykyinen Kreikan tasavalta tänään on.

Valtion aluehallinnollinen rakenne

Kreikan tasavalta jakaantuu hallinnollisesti 13 alueeseen eli periferiaan (περιφέρεια), jotka vastaavat lähinnä suomalaisia läänejä.[144] Näitä ovat esimerkiksi Αττικής, Πελοπόννησος, Κρήτη ja Θεσσαλία. Nämä jaetaan sitten pienempiin yksiköihin eli alueisiin (νομός, mon. νομοί), joita on yhteensä 51. Aiemmin tekstissä esille tullut Athos-vuoren autonominen luostarivaltio tai luostariyhteisö on hallinnollisesti 52. alue. Alueet jakautuvat 147 alatasoon eli provinssiin (yks. επαρχίας, mon. επαρχίες). Nämä jakaantuvat puolestaan yli tuhanteen kuntaan, joista osa on kaupunkeja ja suurin osa maalaiskuntia. Kaupungit (kaupunki, δήμος) ovat puolestaan alueellisia ”pääkaupunkeja”. Kaupunkien hallintotason alapuolella ovat taas maalaiskunnat (mon. κοινότητες). (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 194–195.) Ohessa luettelo Kreikan lääneistä (περιφέρειες).

Kreikan läänit
(Περιφέρειες της Ελλάδας)

1. Attika (Αττική)
2. Keski-Kreikka (Στερεά Ελλάδα)
3. Keski-Makedonia (Κεντρική Μακεδονία)
4. Kreeta (Κρήτη)
5. Itä-Makedonia ja Traakia (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη)
6. Epiros (Ήπειρος)
7. Joonian saaret (Ιόνια νησιά)
8. Pohjois-Aigeia (Βόρειο Αιγαίο)
9. Peloponnesos (Πελοπόννησος)
10. Etelä-Aigeia (Νότιο Αιγαίο)
11. Thessalia (Θεσσαλία)
12. Keski-Kreikka (Δυτική Ελλάδα)
13. Länsi-Kreikka (Δυτική Μακεδονία)

Kreikan julkishallinnon rakenne on moniportaisempi kuin Suomen, mitä selittää osaltaan maantiede. Yhtenäisvaltiollisen rakenteen vuoksi Saksan julkisoikeuden perustana oleva liittovaltiomalli ei ole tällä saralla voinut olla mallina. EU:n jäsenvaltiona ja Euroopan ihmisoikeus**sopimukseen** (Ευρωπαϊκής **Συμβάσεως** για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου) sitoutuneena valtiona julkisen vallan koneistot toimivat maissa kuitenkin saman-

[144] Περιφέρεια viittaa alun perin ympyrän *kehään* eli siihen geometrisen kuvion osaan, joka on kauimpana keskustasta. Tällöin ympyrä mielletään niiden pisteiden joukoksi, jotka ovat vakioetäisyydellä ympyrän keskustana olevasta kiinteästä pisteestä.

kaltaisesti. Suomi, kuten muutkin Pohjoismaat, on siinä mielessä Kreikkaa ja muita Välimeren valtioita edellä, että Pohjolassa korruptiota ei juurikaan esiinny julkishallinnon toiminnassa, kun taas Kreikassa se on ollut huomattavasti yleisempää.[145] Ilmiö – siis lahjonta (δωροδοκία) – on Pohjoismaita tutumpi myös muissa Välimeren maissa, siis myös muissa EU:n jäsenvaltioissa. Lahjonnan, klientelismin (πελατεία), palvelusten ja vastapalvelusten sekä suosinnan juuret löytyvät Kreikassa turkkilaisvallan (τουρκοκρατία) kaudelta, jolloin hallinto- ja oikeuskulttuuri itse asiassa rakentuivat pitkälti tuollaisten nykyiseen Kreikan oikeusvaltioon kehnosti sopivien käytäntöjen varaan (*Clogg, Concise* 2004 s. 3–4).[146] Toisaalta tiedetään, että klientelismi oli erityisen tyypillinen roomalaiseen yhteiskuntaan kuulunut palvelusten ja vastapalvelusten ilmiö, josta sen voisi ajatella siirtyneen myös Itä-Roomaan (*Klami, Roomalainen* 2001 s. 150). Monet Kreikasta diasporaan lähteneet, kuten ruotsalaistunut kirjailija *Theodor Kallifatides* (*Uusi maa* 2005 s. 85), muistavat yhtenä notorisesti kreikkalaisena ilmiönä vanhasta kotimaastaan kaikkialle tunkeutuneen korruption. Toisaalta nykyaikainen oikeudenkäyttö on aktivoituessaan noussut myös rajoittamaan näitä vanhoja käytäntöjä (*Papaspyrou, Farewell* 1999 s. 69).

> Suhteiden, klientelismin ja lahjonnan kulttuuri on aiheuttanut vaikeuksia myös monelle diasporasta palanneelle kreikkalaiselle. He ovat usein hyvin yrityshenkisiä ja työteliäitä ja muualla olonsa aikana paljon kaupallisesti ja taloudellisesti hyödyllisiä taitoja hankkineita henkilöitä. Maa ei ole aiemmin

---

[145] *Transparency International* -järjestön vuoden 2004 maakohtaisessa tarkastelussa Suomi oli vähiten korruptoitunut valtio koko maailmassa, kun taas Kreikka oli saman listan sijalla 49 (tiedot koskivat vuosia 2002–2004).

[146] Suomessa on varsin vaikea hahmottaa niitä sosiaalisia ja sosiaalipsykologisia sidoksia ja tekijöitä, jotka vaikuttavat tämäntyyppisten ilmiöiden taustalla. *Kallifatides* (*Uusi maa* 2005 s. 37–38) kuvaa sitä kokonaista perinteistä moraalikoodistoa ja kunniakäsitystä, jota sana ylpeys/arvokkuus (φιλότιμο) kuvaa. Käsite kohdistuu kreikkalaiseen mieheen, jolta odotetaan luotettavaa toimintaa ja kunniakasta käytöstä. Kyse ei ole pohjoismaisesta rehtiydestä tai rehellisyydestä, koska osa kunniakoodia on myös kyky joustaa turhan suoraviivaisesta rehellisyydestä, kunhan se tapahtuu tiettyä miehekkyyttä ja luotettavan miehen käytöstä osoittaen. Samaan kunniakäsitykseen voi myös kuulua joskus jopa kärsittyjen vääryyksien kostaminen. Lahjonta ja suosinta olisi tulkittava sosiaalisina ilmiöinä (vaikkei niitä hyväksyisikään) tuollaista kunniakoodistoa silmällä pitäen, eikä yksinomaan esim. virkamiehen epäluotettavuutta tai rahanahneutta korostaen. Mukana on myös muita sosiaalisia elementtejä, jotka liittyvät kreikkalaiseen tapaan korostaa yhteisöllisyyttä ja sen mukanaan tuomia velvoitteita. Suomalaisen jo huomattavasti atomistisempi ja individuaalisempi tapa olla maailmassa ei kulttuurisesti tavoita asian kaikkia ulottuvuuksia. (Ja tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö Kreikassa oikeusjärjestys pyrkisi juurimaan pois tuollaista toimintaa ja tapakulttuuria juridiikan keinoin.)

> kyennyt täysin hyötymään näistä taidoista ja henkilöistä, koska paluumuuttajat ovat tunteneet jäävänsä ”syrjään”; ilman oikeita kontakteja ja suhdeverkostoa uusien taitojen hyödyntäminen ei ole ollut helppoa vanhassa kotimaassa. (*Clogg, Concise* 2004 s. 227.)

Toinen vertailussa Suomeen esiin pistävä seikka on kreikkalaisen kaavoitus- ja rakentamistodellisuuden tietty hallitsemattomuus, jota selittävät lakien hajanaisuus, maantieteelliset seikat sekä väestön voimakas keskittyminen suurkaupunkeihin. Tämä seikka on maassa pistäytyvän turistinkin helppo huomata silmämääräisen havainnoinnin perusteella. Tuloksena on ollut infrastruktuurin suunnittelemattomuutta ja hallitsematonta rakentamista, jos tilannetta halutaan arvioida Suomen näkökulmasta. Suomessa lainvastainen tai täysin luvaton rakentaminenkaan ei ole tuntematon ongelma, mutta se on ollut mittasuhteiltaan verraten vaatimatonta Kreikkaan nähden. (*Grammaticaki-Alexiou*, *Introduction* 1993 s. 135–142.) Kreikassa kaavoitus- ja rakennusoikeuden alalla on ollut tiettyä anarkistisuutta aina toisen maailmansodan jälkeisen hyvin voimakkaan väestön suuriin kaupunkeihin keskittymisen ja siitä seuranneen kaupunkien hallitsemattoman kasvun vuoksi (*Koutopa-Rengakos, L’urbanisme* 2000 s. 1). Suomessakin väestö on keskittynyt suuriin asutuskeskuksiin, muttei samalla intensiteetillä kuin Kreikassa, jossa pakkautuminen on tehokkaampaa ja tiiviimpää.

Perustuslaki mainitsee myös erilaisia välillisen julkisen hallinnon elimiä, jotka ovat Kreikan tieto**suoja**viranomainen (Αρχή Προστασίας Προσωπικών δεδομένων), **kansallinen** radio ja tv-neuvosto (**Εθνικό** Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης), virkamies**valintojen** korkein neuvosto (Ανώτατο Συμβούλιο **Επιλογής** Προσωπικού), oikeusasiamies (Ο Συνήγορος του Πολίτη) ja viestinnän **luottamuksellisuuden** valvontavirasto (Αρχή Διασφάλισης του **Απορρήτου** Επικοινωνιών).

Perustuslaki

Kreikan valtion poliittinen historia on vääjäämättä linkittynyt perustuslakeihin. Itsenäisyydestä lähtien on kulloinenkin vallanjako ja valtiollinen järjestelmä näkynyt kunkin ajan perustuslaissa (*Kazamias, Constitution* 2000 s. 388). Perustuslaki (Σύνταγμα) on nykyaikainen säädös, josta on varsin turhaa koettaa etsiä ilmeisiä antiikin edeltäjiensä piirteitä, paitsi kielen ja eräin osin menneisyyden rakennuspuista kootun terminologian osalta. Kreikan valtiosääntöoikeuden tärkein yksittäinen säädös on Suomen tapaan siis perustuslaki. Edellä (luku 3.3) esitettiin jo oikeuslähdeopin ja normihierar-

kian yleiset perusteet, joita ei siis ole enää syytä käsitellä tässä. Kumpikin maa kuuluu yhden perustuslain järjestelmiin. Kreikan perustuslakia on kuvattu luonteeltaan jäykäksi (*Kaltsa, Review* 1998 s. 292). Sama kuvaus pätee Suomeen. Tasavaltaa edeltänyt toisen maailmansodan jälkeinen Kreikka oli modernisaation reitillä, mutta katkeran sisällissodan ja kansallisen skisman vaikutukset tuntuivat kaikkialla – poliittinen järjestelmä oli epävakaa. *Clogg* (*Concise* 2004 s. 143) tiivistää: ”But post-war Greece scarcely constituted a model democracy.” Historiallinen rinnastus Suomen tilanteeseen vuoden 1918 sisäisen konfliktin jälkeen on tässä (väljästi ymmärrettynä) oikeutettu.

Nykyinen Kreikan perustuslaki (Σύνταγμα της Ελλάδας) hyväksyttiin viidennen revisionaalisen kokouksen toimesta ja se tuli voimaan kesäkuun 11. vuonna 1975. Perustuslain voimaantulon ajankohta liittyy nimenomaisesti Kreikan demokratisoitumiseen ja everstijuntan sotilasvallan (1967–1974) kaatumiseen. Juntan (Χούντα) kaatuminen aloitti länsimaistumisen ja poliittisen koneiston modernisaation nopean ja näyttävän loppusuoran.[147] Perustuslakia on uudistettu merkittävästi vuosina 1986 ja 2001 (84/2001). Vuoden 1986 aineellisten muutosten yhteydessä muutettiin kieli myös kirjakreikaksi, joka sinetöi muodollisesti kielimuotojen välisen taistelun päättymisen (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 286). Vuoden 2001 uudistus oli sisällöllisesti varsin mittava; osa uudistuksista tähdättiin suoraan vanhaa palvelusten ja vastapalvelusten sekä lahjonnan kulttuuria vastaan (esim. puolueiden rahoituksen, vaalirahoituksen ja mediaomistuksen läpinäkyvyyteen liittyen). Perustuslaissa on 120 artiklaa (άρθρο) ja se muistuttaa artikloiden pituuden ja kirjoitustyylin sekä koko lain pituuden suhteen pitkälti Suomen vuonna 2000 voimaan tullutta perustuslakia. Siinä on yleisen lukurakenteen (τμήμα, yleensä merkitään kapitaaleilla ΤΜΗΜΑ) lisäksi lukuisia sisäisiä alalukuja (μέρος, yleensä kapitaaleilla ΜΕΡΟΣ). Oheisesta esityksestä ilmenee perustuslain rakenne, päälukujen otsikot on käännetty suomeksi.

[147] Ahtaan juridisen katsantokannan mukaan myös itse demokratisoitumisprosessissa saattaisi nähdä kauneusvirheitä, mutta Kreikan korkein hallinto-oikeus hyväksyi jo 1974 likipitäen kaikki toimet, joiden avulla demokratia palautettiin (ΣτΕ 3700/1974).

PERUSTUSLAIN RAKENNE

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ – Βασικές διατάξεις/PERUSSÄÄNNÖKSET
ΤΜΗΜΑ Α΄ – Μορφή *του* πολιτεύματος/HALLITUSMUOTO
ΤΜΗΜΑ Β΄ – Σχέσεις Εκκλησίας *και* Πολιτείας/
KIRKON JA VALTION SUHTEET

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – Ατομικά *και* κοινωνικά δικαιώματα/
YKSILÖLLISET JA YHTEISÖLLISET OIKEUDET

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ – Οργάνωση *και* λειτουργίες *της* Πολιτείας/
VALTION ELIMET JA TOIMIVALTUUDET
ΤΜΗΜΑ Α΄ – Σύνταξη *της* Πολιτείας/VALTIOJÄRJESTYS
ΤΜΗΜΑ Β΄ – Πρόεδρος *της* Δημοκρατίας/TASAVALLAN PRESIDENTTI
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Ανάδειξη *του* Προέδρου
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Εξουσίες *και* ευθύνη *από τις* πράξεις *του* Προέδρου
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ – Ειδικές ευθύνες *του* Προέδρου *της* Δημοκρατίας
ΤΜΗΜΑ Γ΄ – Βουλή/PARLAMENTTI
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Ανάδειξη *και* συγκρότηση *της* Βουλής
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Κωλύματα *και* ασυμβίβαστα *των* βουλευτών
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ – Καθήκοντα *και* δικαιώματα *των* βουλευτών
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ – Οργάνωση *και* λειτουργία *της* Βουλής
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ – Νομοθετική λειτουργία *της* Βουλής
ΤΜΗΜΑ Δ΄ – Κυβέρνηση/HALLITUS
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Συγκρότηση *και* αποστολή *της* Κυβέρνησης
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Σχέσεις Βουλής *και* Κυβέρνησης
ΤΜΗΜΑ Ε΄ – Δικαστική Εξουσία/TUOMIOVALTA
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Δικαστικοί λειτουργοί *και* υπάλληλοι
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Οργάνωση *και* δικαιοδοσία *των* δικαστηρίων
ΤΜΗΜΑ ΣΤ΄ – Διοίκηση/HALLINTO
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Οργάνωση *της* διοίκησης
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Υπηρεσιακή κατάσταση *των οργάνων της* διοίκησης
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ – Καθεστώς *του* Αγίου Όρους

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ – Ειδικές τελικές *και* μεταβατικές διατάξεις/
ERITYISET JA SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET
ΤΜΗΜΑ Α΄ – Ειδικές διατάξεις/ERITYISET SÄÄNNÖKSET
ΤΜΗΜΑ Β΄ – Αναθεώρηση *του* Συντάγματος/PERUSTUSLAIN MUUTTAMINEN
ΤΜΗΜΑ Γ΄ – Μεταβατικές διατάξεις/SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET
ΤΜΗΜΑ Δ΄ – Ακροτελεύτια διάταξη/LOPPUSÄÄNNÖS

Etenkin rakenteeltaan Σύνταγμα muistuttaa myös Saksan perustuslakia (saks. *Grundgesetz*) erojen johtuessa pääosin siitä, että Kreikka on Suomen tapaan ja Saksasta poiketen yhtenäisvaltio, ei liittovaltio (ομοσπονδία). Perustuslaki määrää julkisesta hallinnon organisaatiosta kuitenkin niin, että

se on järjestettävä **hajautus**periaatetta noudattaen (”hajautettu järjestelmä”, **αποκεντρωτικό** σύστημα).[148] Käytännön tasolla Kreikka on yleensä ollut hyvinkin keskitetty valtio, samaan tapaan kuin Ranska. Maantieteellisistä seikoista eli vuoristoisuudesta ja hyvin pirstaleisesta rantaviivasta johtuen Kreikan sentralismi on ollut käytännön syistä Ranskan vastaavaa kevyempää. Toisaalta asutuksen voimakas keskittyminen muutamiin suuriin keskuksiin (suurimmat kaupungit ovat Ateena ja Thessaloniki) on edesauttanut keskitetyn järjestelmän syntyä ja ylläpitoa toisen maailmansodan jälkeen. Kielellinen, uskonnollinen ja kulttuurinen yhdenmukaisuus helpottivat keskittyneen järjestelmän syntyä, minkä lisäksi voidaan tietysti viitata – joskin paljon keveämmin perustein – Bysantin keskitetyn hallintojärjestelmän antamaan historialliseen malliin ja osmanikauden *millet*-järjestelmään.

Rakenteeltaan, laajuudeltaan, kielenkäytöltään ja tyyliltään Kreikan perustuslaki muistuttaa siis Suomen vuonna 2000 voimaan tullutta perustuslakia. Molempien tietynlainen perinteinen ydinaines on kansansuvereniteetti, joiden varaan ne muodollisoikeudellisina säädöksinä valtiosääntöteoreettisesti rakentuvat (*Spiliotopoulos, Administrative* 2004 s. 25).[149] Kreikan perustuslain ilmaisu ”kansansuvereniteetti” eli λαϊκή κυριαρχία on kielellisesti suomalaista ilmaisua hyvin vastaava, koska λαϊκή viittaa kansaan ja κυριαρχία tarkoittaa ”hallintaa” tai ”suvereniteettia” ja siitä voidaan johtaa myös verbi ”hallita” tai latinalainen lainamuoto ”dominoida” eli κυριαρχώ.[150] Nämä havainnot eivät sinänsä ole yllätyksiä, koska kaikkien maailman valtioiden (nykyaikaiset) perustuslait muistuttavat tekstiensä puolesta toisiaan (*Husa, Yleinen* 1997). Suomen ja Kreikan perustuslakien muodolliset yhtäläisyydet ovat kuitenkin paikoin hiukan pidemmälle meneviä, vaikka maiden järjestelmien välillä ei ole *suoria* historiallisia yhteyksiä.

---

[148] Απο-etuliitteellä κεντρωτικός tarkoittaa hajauttamista, συγ-etuliitteellä se tarkoittaa keskittämistä (συγκεντρωτικός). Sanavartalon keskeisenä osana on molemmissa sama sana eli geometrian piiriin alun perin kuulunut κεντρικός, joka tarkoittaa keskeistä, keskeisintä.

[149] Suomen perustuslaki 2 §:n mukaan ”Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle”. Kreikan perustuslain mukaan **kansansuvereenisuus** on valtiomuodon perusta (θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η **λαϊκή κυριαρχία**). Muotoilu on hyvin tyypillinen Euroopassa. Sen eräänlainen perusmuotoilu löytyy Saksan perustuslain 20(2) artiklasta, jonka mukaan ”Kaikki valtiovalta johdetaan kansasta” (*Alle Staatsgewalt geht vom Volke aus*).

[150] Kansansuvereniteetin vastinparina on ulkoinen suvereniteetti eli kansallinen/valtion suvereniteetti ulkoisessa mielessä (suhteessa muihin valtioihin) eli εθνική κυριαρχία.

Yhtäläisyyksiä selittävät kuitenkin muut tekijät: germaaninen oikeusperintö, yhtenäisvaltio, presidenttijohtoinen parlamentarismi, oikeusvaltioperiaate, EU-jäsenyys, Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus sekä laajamittainen ja moderni perusoikeusjärjestelmä (sosiaalisine oikeuksineen). Selkein tekninen ero liittyy Kreikan perustuslain siirtymäsäännösten laajamittaisuuteen (Art. 111–119, laajoja artikloita). Viimeksi mainittu tekninen ero selittynee sillä, että Suomi sääti perustuslakinsa yhteiskunnallisen rauhan oloissa, kun taas Kreikassa perustuslaki lakkautti sotilasvallan ja normalisoi poliittisen tilanteen. Verrattuna esimerkiksi Intian laajaan ja oikeussystemaattisesti sekavahkoon perustuslakiin (1949) tai Venäjän federaation (1993) sisäisesti jännitteiseen perustuslakiin sekä Suomen että Kreikan perustuslait ovat varsin tyylikkäitä ja jänteviä säädöksiä. Mutta, kuten muuallakin, perustuslain säännöksiä sovelletaan, niitä tulkitaan ja niistä puhutaan osana valtion poliittista kulttuuria. Kreikassa perustuslaki on oikeudellisessa mielessä samalla tavoin yleisesti tehokas kuten meilläkin, mutta kuten perustuslait ja lait yleensäkin, se *ei ole* empiirisen valtiotodellisuuden objektiivinen kuvaus.

Perustuslaki sisältää **perus**säännökset (**Βασικές** διατάξεις) valtiosta ja perusoikeuksista ja määrittää hallitus**muodon** (**μορφή** του πολιτεύματος) sekä julkisen vallan eri lohkojen tehtävät ja keskinäissuhteet.[151] Perustuslain mukaan Kreikan valtiomuoto on parlamentaarinen demokratia, jossa on Suomen tapaan presidentti. Ehkä on syytä tuoda esiin se, että itse sana ”demokratia” tulee kreikasta – sananmukaisesti se tarkoittaa kansan (δήμος) valtaa (κράτος) eli yhdistettynä kansanvalta (δημοκρατία). Alun perin sana viittasi rahvaan valtaan, eikä esimerkiksi *Aristoteles* pitänyt sitä hyvänä hallitusmuotona, vaan rahvaan ylivaltaan perustuvana vääristymänä. Tässä näkyy hyvin ilmiö, jonka *Oswald Spengler* (*Länsimaiden* 1996 s. 48) tavoitti moittiessaan antiikin ja nykypäivän samaistamista seuraavasti: ”…tasavalta, vapaus ja omaisuus merkitsivät antiikin ja länsimaiden kulttuurissa käsitteitä, joilla ei ole sisäisesti vähäisintäkään sukulaisuutta keskenään.” Lienee selvää, että kreikkalainen käsite δημοκρατία tarkoittaa tänään jotain vallan muuta kuin menneisyyden Kreikassa – tässäkään kohden ei ole syytä intoutua puhumaan puolifiktiivisten traditioiden olemassaolosta, vaikka helleenisen tradition muita elementtejä tai piirteitä lienee siirtynyt myös nyky-Kreikkaan.

[151] Βασικές Διατάξεις tarkoittaa ”perustavaa laatua olevia säännöksiä”, fundamentaalisia säännöksiä. Βασικός on perussana, joka tarkoittaa perustavaa, fundamentaalista. Sanasta johdettu verbi βασίζω tarkoittaakin perustamista (olla perustettu jonkin varaan, perustua johonkin, riippua jostakin = βασίζομαι).

Demokratia ja vallanjako

Antiikin Kreikan oikeusajatteluun perehtynyt *Ari Hirvonen* (*Oikeuden käynti* 2000 s. 72) huomauttaa myös, että demokratia on molemmilta osiltaan kaksimerkityksinen – δήμος tarkoittaa kansan lisäksi rahvasta ja köyhälistöä, kun taas κράτος viittaa vallan ja valtion lisäksi myös antiikin mytologian julmaan jumalolentoon, Voimaan. Sittemmin demokratia on vakiintunut useimpiin kieliin tarkoittamaan kansanvaltaisesti toimivia vapaisiin vaalimenettelyihin pohjaavia poliittisia järjestelmiä, joissa on olemassa tietynasteinen perusoikeusjärjestelmä. Sanan aatehistoriallinen ja käytännöllispoliittinen lataus on eittämättä nykyään hyvin myönteinen.[152] Oikeuslingvistisesti huomionarvoinen seikka on se, ettei kreikassa ole lainkaan sanaa ”tasavalta” (engl./ransk. *republic*), vaan ainoastaan sanan alkumuoto δημοκρατία, jolla on kaksi tarkoitusta: tasavalta ja demokratia.[153] Muissa kielissä nämä ovat yleensä eriytyneet oikeuskielissä. Antiikin sijaan relevantteja esikuvia tai edeltäjiä on kuitenkin syytä hakea modernista Kreikasta, jossa 1870-luvulla kuningas antoi hallituksenmuodostajalle suostumuksensa, jos suurin osa edustajista ilmaisi julkisen tukensa (δεδηλωμένη) hallituksen muodostajalle (*Clogg, Concise* 2004 s. 240). Nykyään parlamentarismi ja demokratia ovat järjestelmän kantavia perusperiaatteita, jotka on kirjattu myös – sisäisesti jännitteiseen – valtiosääntönormiin muotoon voimassa olevaan perustuslakiin.

> **Perustuslaki art. 1 (1)**
> ”Kreikka on presidentin johtama **parlamentaarinen demokratia**, jonka päämiehenä on Presidentti.”
> ”Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη **Κοινοβουλευτική Δημοκρατία**.”

Toimeenpanovallan huipulla on pääministerin johtama hallitus, jonka tulee perustuslain mukaan nauttia parlamentin luottamusta. Kreikan tasavallan parlamentti (Βουλή τον Ελλήνων) on ylin lainsäädäntöelin – se säätää lait, jotka tasavallan presidentti allekirjoittaa ja julkaisee.[154] Se on suora

---

[152] *Thesleff*in (*Platon* 1989 s. 17) mukaan δήμος koostui – Perikleen (Περικλής) aikana – miespuolisista äänioikeutetuista henkilöistä, jotka olivat puhtaasti ateenalaista syntyperää. Naiset, maahanmuuttajat ja orjat olivat vailla poliittisia vaikutusmahdollisuuksia.

[153] Tasavaltaan voidaan viitata myös ilmauksella αβασίλευτη δημοκρατία. Myös ilmaus ”kansanvaltainen tasavalta” (λαϊκή δημοκρατία) on mahdollinen lisätäsmennys.

[154] Βουλή tarkoittaa parlamentin ohella myös kamaria (esim. Isossa-Britanniassa on parlamentin **ylä**huone: **Κάτω** Βουλή). Parlamenttiin liittyy myös erityinen ominaisuus ”tahto-

institutionaalinen ja funktionaalinen vastine Suomen eduskunnalle. Se on lakien säätäjä (lat. *scriptor legum*, νομοθέτης). Säädökset – kuten kaikki parlamentin säätämät lait – julkaistaan hallituksen virallisessa lehdessä (Φ.Ε.Κ). Niissä noudatetaan vakiintunutta esitystapaa, joka on varsin lähellä suomalaisia vastaavia käytäntöjä.

> *Rakenne.* Lain tunnistenumeron alla on teksti: Kreikan tasavallan presidentti – me **vahvistamme** seuraavan parlamentin (äänestyksessä) hyväksymän lain / Ο ΠΡΟΔΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΙΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ – **Εκδίδομε** τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή. Lain lopussa ovat sekä presidentin että esittelevän ministerin ja varmentavien ministerien allekirjoitukset päiväyksineen, niiden yläpuolella on teksti: Näin ollen me määräämme (tämän lain) **julkaistavaksi** Virallisessa Lehdessä ja **toimeenpantavaksi** Valtion Lakina/Παραγγέλλομε τη **δημοσίευση** του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την **εκτέλεση** του ως Νόμου του Κράτους.

Φ.Ε.Κ on muokattu lyhenne, joka on suomeksi Kreikan tasavallan virallisen lehden (ΕΦΙΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ) **numero/kappale** eli **Φύλλο** Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Lait ja muut säädökset sekä muu keskeinen oikeudellinen materiaali julkaistaan Φ.Ε.Κ:n erillisissä osissa, joita on yhteensä 12. Α-osassa julkaistaan lait, presidentin asetukset, julkiset sopimukset ja ministerineuvoston päätökset. Β-osassa julkaistaan ministeriöiden ja muiden valtion hallintoviranomaisten normatiivista voimaa omaavat päätökset. Γ-osassa julkaistaan virkamiesten nimityksiä ja eroamisia. Δ-osassa julkaistaan muun muassa kaupunkisuunnitteluun ja merialueisiin sekä rantoihin liittyvää virallisaineistoa. Julkisille oikeushenkilöille omistetussa numerossa on muun muassa nimityksiä ja muita muutoksia julkisissa oikeushenkilöissä. Liiteosa jakaantuu puolestaan moniin eri alaosastoihin sisältäen esimerkiksi materiaalia eri rekistereistä ja ministeriöiden toimista sekä korkeinta oikeutta koskevaa informaatiota, mm. nimitystietoja ja tärkeitä ratkaisuja.[155]

---

na" elimenä, kansan tahtoa ilmaisevana instituutiona (βούληση tarkoittaa tahtoa). Sanasta johdettu muoto βουλευτής tarkoittaa puolestaan parlamentin jäsentä eli parlamentaarikkoa. [Neuvosto eli βουλή-niminen instituutio on tuttu jo antiikin Ateenasta – Solonin kerrotaan perustaneen nk. neljänsadan neuvoston vastapainoksi yläluokan vallalle.] Sama sana ilmaisee myös käsitteen Euroopan parlamentti (Ευρωκοινοβούλιο) tai lyhyemmin **Euro**parlamentti (**Ευρω**βουλή).

[155] Tiedot ovat saatavilla myös Internetissä osoitteessa http://www.et.gr. Palvelu on täysin kreikankielinen sisältäen mm. runsaasti PDF-tiedostoja Φ.Ε.Κ-materiaalista. Lait ja säädökset (Νόμοι και Προεδρικά Διάταγμα) löytyvät sieltä vuodesta 1994 alkaen.

Alla olevasta kaaviokuvasta näkyy valtiovallan kolmijaon institutionaalinen ulottuvuus: hallitus (κυβέρνηση), lainsäätäjä eli parlamentti (βουλή) ja tuomiovalta eli tuomioistuimet (δικαστήρια). Kuviossa ylätasolle sijoitettu presidentti on siis lähinnä muodollinen valtionpäämies, ja toiminnallinen poliittinen valta on pääministerillä ja hänen johtamallaan hallituksella.

Kreikan valtio-organisaation keskeiset instituutiot

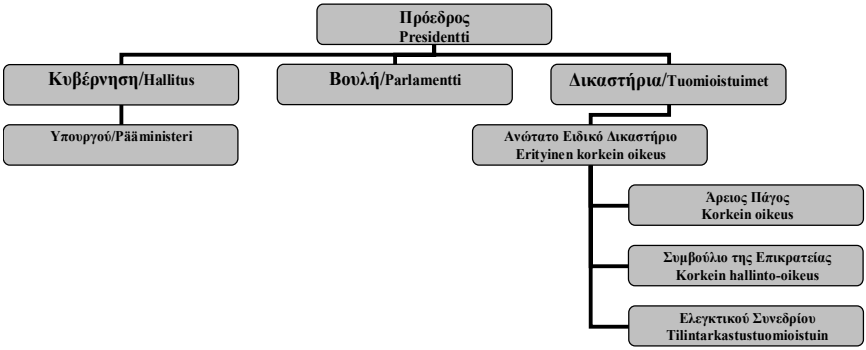

Kreikan vallanjakomalli on peruspiirteiltään tyypillinen kaikille länsimaisille valtioille. Se on lähinnä peruslinjat sisältävä, eli sitä ei toteuteta puhdaslinjaisesti, vaan eri haarojen välillä on monenlaisia vuorovaikutussuhteita (esim. tasavallan presidentin kohdalla), kuten Suomessakin.[156] Kuviossa esiintyviä tuomiovallan piiriin kuuluvia elimiä käsitellään jäljempänä (luku 3.6). Parlamentti on ylin valtioelin, koska se **edustaa** kansaa (**αντιπροσωπεύουν** το Έθνος), eli valtion omia kansalaisia, joista käsin perustuslaki puolestaan johtaa koko julkisen vallan. Perustuslain vallanjakosäännöksen mukaan lainsäädäntövalta kuuluu parlamentille ja presidentille, mutta samoin kuin Suomessa lainsäädäntövallan ydin ja keskeisin osa kuuluu erilliselle lainsäädäntö**orgaanille** (νομοθετικό **σώμα**) eli kansanedustuslaitokselle[157]:

---

[156] Empiirisesti orientoituneessa poliittisten asenteiden ja poliittisen kulttuurin tutkimuksessa Kreikan *de facto* vallanjakoa on pidetty ongelmallisena, koska vallanjako tai erottelu valtion ja kirkon tai valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä on ollut muita Länsi-Euroopan valtioiden viitekehysryhmän maita epäselvempää (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 354).

[157] Säännöksessä käytetty ilmaisu λειτουργία viittaa funktioon tai toimintoon, ei niinkään valtaoikeuteen. Tosin käännös ”lainsäädäntötoiminto” tai ”lainsäädäntöfunktio” eivät istui-

Perustuslaki Art. 26 (1)
”**Lainsäädäntövaltaa** käyttävät Parlamentti ja tasavallan presidentti.”
”Η **νομοθετική λειτουργία** ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. ”

Oikeus tehdä laki**esityksiä** (τα δικαίωμα **πρότασης** νομών ανήκει) on perustuslain mukaan (art. 73) sekä parlamentilla että hallituksella.

Valtiosääntöasiakirjoja taaksepäin seuraamalla voidaan havaita jo vuoden 1844 perustuslain ensi kertaa ottaneen käyttöön Kreikkaan muodollisoikeudellisesti liberaalin parlamentaarisen demokratian mallin. Länsimainen konstitutionalismi (συνταγματικότητας) ja sen mukaiset instituutiot eivät saumatta sopineet maahan, jossa ne eivät 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa olleet sopusoinnussa tradition ja poliittisen asenneilmaston kanssa. Mutta mitä pidemmälle 1900-luku eteni, sitä selvemmin instituutiot alkoivat, murroskausia lukuun ottamatta, juurtua siten, että erityisesti saksalaisperäiset mallit nauttivat suurta suosiota oikeuden ja poliittisen elämän alueilla. (*Clogg, Concise* 2004 s. 51–53.) Osa malleista juurtui ja muuttui kreikkalaisiksi.

Parlamentissa on 300 vaaleilla valittua jäsentä (Βουλευτής), jotka valitaan 4 vuoden kaudeksi vaalialueittain. Perustuslain mukaan edustajien lukumäärästä säädellään lailla siten, että lukumäärä ei voi olla alle 200, muttei myöskään yli 300.[158] Käytännössä on noudatettu maksimimäärän perinnettä (*Foundethakis, Hellenic* 2003 s. 86). Vaalialueita on 56 ja niiltä valittavien edustajien määrä vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon kullakin vaalialueella on asukkaita vaihteluvälin ollessa 1–32 edustajaa. Äänioikeus on kaikilla 18 vuotta täyttäneillä kreikkalaisilla, ehdokkaana voi olla 25 vuotta täyttänyt henkilö. Edustajista 288 valitaan normaalilla vaalimenettelyllä puolueiden asettamilta ehdokaslistoilta ja loput 12 valitaan sen mukaan, miten puolueet ovat saaneet ääniä. Nämä 12 edustajaa edustavat siis koko maata ja käytännössä heidän asemansa parlamentissa on lähinnä ”kunniakansanedustajan rooli”, mutta muodollisesti heillä on samat oi-

---

si vakiintuneeseen suomalaiseen valtiosääntöoikeudelliseen käsitteistöön niin hyvin kuin vakiintunut ilmaus ”lainsäädäntövalta”. Tämän vuoksi po. termin voinee ajatella vastaavan valtiosääntöoikeudessa ilmaisua ”valtaoikeus”. [Käännös ”toiminto” on sikäli sopiva, että sana λειτουργία on käytössä myös viitattaessa kaupan tai viraston aukioloaikaan eli aikaan, jolloin se on ”toiminnassa”, ώρες λειτουργίας.]

158 Art. 51 (1):n mukaan: ei voi olla **pienimmillään** alle kahdensadan eikä **enimmillään** kolmeasataa enempää (να είναι **μικρότερος** από διακόσιους ούτε **μεγαλύτερος** από τριακοσίους).

keudet ja velvollisuudet kuin vaalimenettelyllä valituilla kansanedustajilla (Σύνταγμα, art. 54(3)). Suomen tapaan kansanedustuslaitos on yksikamarinen. Suomesta poiketen Kreikassa on perustuslain artiklan 51(5) mukaan äänestyspakko, koska säännöksen mukaan äänioikeuden käyttäminen on velvollisuus (υποχρεωτική). Suomen tapaan Kreikassa on käytössä parlamentissa varsin vahva ryhmäkuri (*Foundethakis, Hellenic* 2003 s. 99).

Miten parlamenttiin valitaan kansanedustajat? Vaalit ovat pääpiirteissään samanlaiset kuin muuallakin EU-maissa mitä tulee yleisiin perusteisiin ja menettelytapoihin. Tässä ei ole tarpeen ryhtyä selostamaan tarkemmin vaalijärjestelmän yksityiskohtia. Alla olevasta taulukosta näkyy Kreikan vuoden 2004 parlamenttivaalien tulos eli parlamentin paikkajakauma sekä samalla Kreikan suurimmat poliittiset puolueet.

Kreikan parlamenttivaalit 7 maaliskuuta 2004 (76,5 %)

		%	300
Uusi Demokratia (Νέα Δημοκρατία)	ΝΔ	45,4	165
Panhelleeninen Sosialisti**liike** (Πανελλινο Σοσιαλιστικό **Κίνημα**)*	ΠΑΣΟΚ	40,5	117
Kreikan Kommunistipuolue (Κομμουνιστικού Κόμμα Ελλάδας)	ΚΚΕ	5,9	12
Koalitio: **Vasemmisto** & Edistys (Συναπισμός της **Αριστερές** και τη Προόδου)	ΣΙΝ	3,3	6
Populistinen Ortodoksiliike (**Λαϊκός** Ορθόδοξος Συναγερμός)	ΛΑΟΣ	2,2	–
Demokraattis-**Sosiaalinen** Liike (Δημοκρατική **Κοινωνικό** Κίνημα)	ΔΙΚΚΙ	1,8	–

* Liike tunnetaan parhaiten sekä kotimaassaan että ulkomailla lyhenteenä PASOK (ΠΑΣΟΚ).

Ennen 2000-lukua kreikkalaisessa politiikassa oli tyypillistä, että merkittävät puolueet henkilöityivät vahvojen miesten nimiin ja ympärille niin, että puoluetta ja henkilöä oli vaikea erottaa toisistaan. Muuallakin Euroopassa opittiin tuntemaan vallan hyvin muun muassa sellaiset Kreikan politiikan vahvat nimet kuin *Konstantinos Karamanlis* (Κωνσταντίνος Καραμανλής) ja *Andreas Papandreou* (Ανδρέας Παπανδρέου). Kumpikin nimi on merkittävä kreikkalaisen oikeuselämän ja lähioikeushistorian, ei vain poliittisen historian kannalta. Molemmilla oli oma osansa juntan jälkeisessä nopeassa demokratisoitumisprosessissa.

Papandreou (1919–1996) perusti ΠΑΣΟΚ-puolueen ja vastusti uransa eri vaiheissa USA:n vaikutusvaltaa. Hän oli kreikkalaiseen tapaan poliitikkosuvun vesa, jonka isä oli toiminut aikoinaan kahteenkin otteeseen pääministerinä. Papandreou oli poliittisen lähihistorian vasemmistolainen voimahahmo, joka oli pääministerinä 1981–1989 ja 1993–1996. Sotilasjuntan vallan aikana hän oli kotiarestissa.[159] Uran loppupuolella hänet yhdistettiin moniin skandaaleihin, joilla oli liittymäkohtia poliittiseen korruptioon ja poliittisiin kähmintöihin. Kreikan 1980-luvun merkittävä poliittis-taloudellinen kehitys tapahtui nimenomaan hänen ensimmäisellä pitkällä pääministerikaudellaan. Hänen aikanaan myös ΠΑΣΟΚ taipui hiljalleen kannattamaan aktiivista Euroopan integraatioprosessissa mukanaoloa.

Karamanlis (1907–1998) oli Kreikan poliittisen lähihistorian oikeistolainen voimahahmo, joka oli pääministerinä 1955–1963 ja 1974–1980. Lisäksi hän oli presidenttinä vuosina 1980–1985 ja 1990–1995. Kreikkalaisen käytännön vastaisesti hän tuli politiikan maailman (πολιτικός κόσμος) ulkopuolelta ilman perhe- tai muita suhteita poliittiseen elämään. Juntan vallan aikana hän oli vapaaehtoisessa maanpaossa Pariisissa. Karamanlis ajoi voimakkaasti Kreikan länsikytkentää ja liittymistä Euroopan integraatioprosessiin. Hän edesauttoi maansa poliittisten jännitteiden liennytystä laillistamalla kommunistipuolueen ankarasta poliittisesta vastustuksesta ja omienkin arvostelusta huolimatta.

Kreikan poliittisen elämän voi sanoa tasaantuneen 1980-luvun lopulta alkaen, aivan kuten Suomessakin. Aiemmille vuosille tyypilliset hyvin jyrkät ja ehdottomat erovaisuudet puolueiden välillä ovat hiukan pehmentyneet, kansallisen skisman ja sisällissodan vaikutukset ovat huomattavasti lientyneet.[160] Yhtenä keskeisenä esimerkkinä voidaan pitää suhtautumista EU:hun, joka ei enää aiheuta suuria kiistoja, koska vain kommunistipuolue KKE vastustaa jäsenyyttä, kun taas muut puolueet riippumatta sijainnistaan puoluekartalla ovat jäsenyyden jo hyväksyneet (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 357). EU:n on myös sanottu muuttaneen kreikkalaisen politiikan käytäntöjä ja opettaneen politiikoille länsieurooppalaisille parlamentaristisille järjestelmille tyypillisiä käytäntöjä ja toimintamalleja murentaen samalla perinteisiä kreikkalaisen politiikanteon kuvioita

[159] Papandreoulta on käännetty suomeksi (englanninkielisestä teoksesta *Democracy at Gunpoint*) Kreikan tuolloisiin tapahtumiin liittyvä kirja nimeltään *Hyvästi demokratia* (1970). Teoksessa kritisoidaan erityisen voimakkaasti USA:n välinpitämätöntä suhtautumista Kreikan tapahtumiin. Papandreou pysyikin aina jossain määrin USA-vastaisena poliitikkona, ainakin poliittisessa retoriikassaan.

[160] Politiikan jyrkkyydelle oli luontevat syynsä: ”Sotilasvallan kukistuminen aiheutti monissa kaupungeissa ja kylissä jopa sellaisia paradoksaalisia tilanteita, että kiduttaja ja kidutettu istuivat samassa kahvilassa.” (*Leiwo, Katsaus* 1997 s. 11).

(*Moschonas, Modernization* 1997 s. 335).[161] 2000-luvulla voidaan huomata, että myös aiempi henkilökohtaisuuksiin menevä ja vihamielisyyttä poliittiseen vastustajaan avoimesti lietsova vaalikampanjointi on korvautunut teknokraattisemmalla. Sekä Kreikan (v. 1974) että Suomen (v. 1919) monarkkinen hallitusmuoto lakkautettiin 1900-luvun kuluessa ja niitä edelsi yhteiskunnallinen mullistusvaihe (erityisesti sisällissota), molemmat myös siirtyivät aluksi vahvan presidentin järjestelmään, joka parlamentarisoitui yhä selvemmin 1980-luvulta lähtien. Kreikka on Suomea selkeämmin siirtynyt normaaliparlamentarismiin, jossa presidentin vaikutus poliittiseen päätöksentekoon on minimoitu.

Kreikalla oli ensimmäinen presidentti jo 1800-luvulla pian itsenäistymisen jälkeen ennen ulkovaltojen painostuksesta synnytettyä monarkiaa. Hän oli *Ioannis Kapodistrias* (Ιωάννης Καποδιστρίας), joka valittiin tehtäväänsä 1828. Hänen kuvansa löytyy 20 sentin kolikon kansalliselta puolelta. Nykyisen toisen tasavallan järjestelmän mukainen Kreikan presidentti on vuoden 1986 perustuslakiuudistuksen jälkeen ollut lähinnä symbolinen johtaja, käytännön poliittisen johtamisen jäädessä pääministerille ja hallitukselle. Vuoden 1986 uudistuksella yritettiin saada lisää valtaa parlamentille vähentämällä sitä presidentiltä, mutta käytännössä uudistus vahvisti pääministerin ja hallituksen asemaa (*Foundethakis, Hellenic* 2003 s. 87). Kehitys on ollut sama kaikkialla parlamentaarisissa länsimaissa. Vuoden 2005 syksyllä presidentiksi valittiin juristin koulutuksen saanut, kansainvälisestä yksityisoikeudesta väitellyt, *Karolos Papoulias* (Κάρολος Παπούλιας).

Kreikan presidentin vaalikausi on viisi vuotta ja hänet **valitsee** äänestämällä – Suomen järjestelmästä poiketen – **parlamentti** eli valintatapa ei ole suora kansanvaali, vaan välillinen vaalimenettely (Εκλέγεται **από τη Βουλή** για περίοδο πέντε ετών). Perustuslain mukaan hallitus päättää (καθορίζει) ja määrittää (κατευθύνει) yleisen politiikan (γενική πολιτική). Kreikan ja Suomen presidenttien tehtävät ja sekä toimivaltuudet ovat 2000-luvun alussa hyvin samankaltaiset. Yhtenä esimerkkinä voidaan ottaa esiin presidentin asemaa koskevan perussääntelyn eräin kohdin silmiinpistävä samankaltaisuus. Suomen perustuslain 57 §:n säännökset ja

[161] Aivan 1900-luvun viimeisiin vuosikymmeniin saakka kreikkalaisen politiikan klientelismi (lat. *clientela*, πελατεία) on ollut ongelma ja tekijä, joka on haitannut normaaliparlamentarismin toimintaa. Palvelusten ja vastapalvelusten suhdejärjestelmä (ρουσφέτι) ohjasi pitkään parlamentaarikkoja enemmän kuin puolueen poliittinen ideologia tai puolueen ohjelma. (*Clogg, Concise* 2004 s. 61).

Kreikan perustuslain Art. 50 ovat asialliselta sisällöltään samankaltaiset[162]:

> **Kreikan perustuslain Art. 50**
> ”Tasavallan presidentillä **ei ole muita toimivaltuuksia** kuin ne (**on vain ne toimivaltuudet**), joista perustuslaissa tai muussa perustuslain mukaisessa laissa erikseen säädetään.”
> ”Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν **έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνο**[163] όσες του απονέμουν ρητά το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι μ’αυτό.”
>
> **Suomen perustuslaki 57 §**
> ”Tasavallan presidentti hoitaa hänelle tässä perustuslaissa tai muussa laissa erikseen säädetyt tehtävät.”

Valtiovallan organisaation ja ylimpien valtioelinten osalta Kreikan tilanne muistuttaa Suomen valtiosäännön nykyjärjestelyä, johon kuuluvat yhtä aikaa sekä parlamentarismi että ei pelkästään symbolisen aseman omaava presidentti, joka toimii myös muodollisena valtionpäämiehenä. Kreikan presidentti on muodollisilta valtaoikeuksiltaan ja poliittiselta painoarvoltaan Suomen presidenttiä heikompi.[164] Keskeisiin valtion instituutioihin kuuluvat siis parlamentin tukeen nojaava hallitus ministereineen ja presidentti, kun maailmalla yleensä nojataan pääasiallisesti jompaankumpaan instituutioon (parlamentarismi/Βουλευτικός vs. presidentialismi/Προεδρικός). Kiintoisaa on se, että molemmissa maissa presidentti-instituutio omaksuttiin murroksen jälkeen eräänlaiseksi ”monarkin korvikkeeksi” – haluttiin ajatella tarvittavan vahvoin valtaoikeuksin varustettua johtajahahmoa, vaikka syyt olivatkin maissa erilaiset. Eräin rajauksin molempia voinee kuvata lievästi semi-presidentiaalisiksi järjestelmiksi siten, että Suomi on tällainen Kreikkaa selvemmin.

---

[162] Säännös on merkittävä myös hallinto-oikeudellisesti, koska sen tulkitaan koskevan kaikkea julkisen vallan käyttöä ja toimeenpanovaltaa yleisemminkin. Tosin myös Νόμος (laki) 2690/1999 vaikuttaa asioiden käsittelyyn julkisessa hallinnossa. Tuota lakia **sovelletaan** valtion ja paikallishallinnon elimissä sekä muissa (julkista hallintotehtävää hoitavissa) julkisoikeudellisissa oikeushenkilöissä. (Οι διατάζεις του Κώδικα αυτού **εφαρμόζονται** στο Δημόσιο, στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και στα άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.)

[163] Ilmaus ”vain” eli μόνο on oikeuskielessä paljon käytetty termi. Sen muoto μόνος/μόνο voi tarkoittaa myös ”yksin” (esim. ”asun yksin” μένω μόνος). Oikeuskielessä sen pääkäyttömuoto on ”vain” tai vaihtoehtoisesti ”ainoastaan”. (Se voi olla myös sanassa etuliitteenä.)

[164] Kreikan presidentti-instituutiolla (Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας) on omat verkkosivunsa, joilta löytyy tietoa kreikaksi, englanniksi ja ranskaksi (http://www.presidency.gr).

Presidenttiä ei kuitenkaan valita suorassa kansanvaalissa, vaan parlamentin toimesta viiden vuoden toimikaudeksi. Malli muistuttaa etäisesti Suomen vanhaa valitsijamiesjärjestelmää. Suomen tapaan myös Kreikassa presidentillä on säädösvaltaa; hän voi antaa ”presidentillisiä asetuksia” (Προεδρικό Διάταγμα, ΠΔ). Tämä asetuksenantovalta ei muuta järjestelmän perusluonnetta. Kreikankin järjestelmän perustana on parlamentarismi eli vaatimus siitä, että hallituksen tulee **nauttia** (**οφείλω** = olla velkaa, olla kiitollisuudenvelassa) parlamentin enemmistön luottamusta, kuten perustuslain nimenomainen säännös edellyttää:

Perustuslaki Art. 84 (1) ensimmäinen lause
”Hallituksella **tulee olla** parlamentin **luottamus**.”
”Η Κυβέρνηση οφείλει **να έχει** την **εμπιστοσύνη** της βουλής.”

Hallitus koostuu kabinetista, johon kuuluvat **pää/ensi**ministeri (**Πρωθυ**πουργό) ja muita ministereitä (υπουργούς). Suomesta poiketen Kreikassa on myös apulaisministereitä, kun taas Suomessa on poliittisia valtiosihteereitä (tai ”kakkosministereitä”) funktionaalisessa mielessä samaa tehtävää hoitamassa. Kabinetti vastaa valtion poliittisesta johtamisesta ja politiikan yleisistä linjauksista, joiden täytyy tapahtua perustuslain ja lakien **määräämissä puitteissa** (**σύμφωνα με** τους ορισμούς του Συντάγματος και τον νόμων). Yleensä kutakin hallinnon haaraa eli suomalaisin termein ministeriötä kohtaan on olemassa ministeri tai ministereitä. Ministeriöiden tehtävät ja ministeriöjako ovat pitkälti samantyyppisiä kuin Suomessa tai muissa EU:n jäsenvaltioissa.[165] Myös pääministerin rooli hallituksen työskentelyn johtajana ja yhteen sovittajana (Suomen perustuslaki 66.1 §) on Kreikassa pitkälti samanlainen kuin meillä. Kreikan perustuslain mukaan pääministeri vastaa hallituksen yhtenäisyydestä (ενότητα) ja hän johtaa (κατευθύνει) hallituksen toimintaa.

Esimerkiksi kreikkalaisen ministeriön organisaatiossa on tässä valittu, kirjan aihepiirin vuoksi, Kreikan oikeusministeriö. Suoraan ministerin alle sijoitettu henkilö on ministeriön tärkein hallinnollinen virka eli Γενικός Γραμματέας, jonka suora käännös olisi ”pääsihteeri”(eng. *Secretary General*) mutta jonka funktionaalisesti vastaava käännös suomeen (tässä) on ”kansliapäällikkö”. Osa organisaation osasista on suoraan ministerin alai-

[165] Ministeriöiden nimet vihjaavat tehtävistä ja vastuunjaosta: **kauppa**ministeriö/Υπουργείο **Εμπορίου**, **finanssi**ministeriö/Υπουργείο **Οικονομικών**, **ulkoasiain**ministeriö/Υπουργείο **Εξωτερικών**, **opetus**ministeriö/Υπουργείο **Παιδείας** jne.

suudessa, kuten **lehdistö-** ja PR-asioista vastaava toimisto (Γραφείο **Τύπου** και Δημοσίων Σχέσεων). Ministerin ja kansliapäällikön alaisuuteen on sijoitettu rangaistuslaitosten neuvoa-antava ja valvova elin (Σώμα Επιθεώρησης και Ελέγχου Καταστημάτων Κράτησης) sekä lainkäytön kannalta tärkeitä osastoja, kuten **oikeus**hallinnon osasto (Γενική Διεύθυνση Διοίκησης **Δικαιοσύνης**) ja **hallinto**palvelujen osasto (Γενική Διεύθυνση **Διοικητικής** Υποστήριξης).

Perusoikeusjärjestelmästä

Osana läntistymistä ja modernisaatiota Kreikassa otettiin käyttöön perusoikeusjärjestelmä jo vuoden 1875 perustuslaissa, johon oli otettu mallia Belgian vuoden 1831 perustuslaista. Oikeushistorioitsija *Van Caenegem* (*Historical* 1999 s. 237–238) liittää Kreikan niiden monien 1800-luvun valtioiden joukkoon, jotka ottivat vahvasti vaikutteita Belgian liberaalista ja tuolloin hyvin nykyaikaisesta perustuslaista. Vuoden 1975 perustuslakia edeltänyt perustuslaki sisälsi jo varsin juridisesti kattavan perusoikeusjärjestelmän, joka kuitenkin ohitettiin hyödyntämällä hätätilalainsäädäntöä, ja valtion poliittinen kontrolli ulotettiin useita väyliä pitkin koko julkisen vallan järjestelmään tavoilla, jotka olivat vakava uhka oikeusvaltiollistumiselle. Tärkeitä kontrollimekanismeja kommunistien ja ylipäänsä poliittisen vasemmiston hillitsemiseksi olivat virkamiesrekrytointien tietoinen selektiivisyys, passien ja jopa ajokorttien myöntämismenettelyt. (*Clogg, Concise* 2004 s. 144–145.) Erityisesti Juntta käytti monia keinoja, jotka vaihtelivat ”pehmeästä” hallinnollisesta vainosta aina kidutuksiin ja murhiin saakka. Suomessa ei ole ollut merkittävässä määrin vastaavia käytäntöjä, mutta perustuslain aiheuttaman jäykkyyden ohittaminen on ollut meilläkin tuttua omintakeisen – ja aiemmin hyvin yleisessä käytössä olleen – poikkeuslakimenettelymme vuoksi (*Husa, Yleinen* 1997 s. 103–104).

Voimassa olevasta perusoikeusluvusta näkyy, että sitä laadittaessa otettiin huomioon Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus. Perustuslain toinen luku (ks. alla oleva esitys) sisältää varsin kattavan luettelon perusoikeuksista (Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Art. 4–25), minkä lisäksi perustuslain yleisiin periaatteisiin (art. 2) kuuluu ihmis**arvon** (**αξίας** του ανθρώπου) kunnioittaminen. **Perus**oikeus on terminologisesti pätevä ilmaus niin suomeksi, kreikaksi (**θεμελιώδες** δικαίωμα) kuin saksaksikin (saks. **Grund**recht). Ihmisarvon kunnioittaminen näkyy muun muassa siinä, että kuolemanrangaistus on kielletty, kuten Suomessakin, kaikissa olo-

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα
TOINEN LUKU – Yksilölliset ja yhteisölliset oikeudet

'Αρθρο 4 – Ισότητα *των* Ελλήνων/Kreikkalaisten yhdenveroisuus
'Αρθρο 5 – Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας//
Vapaus ja yksityisyys
**'Αρθρο 5A –
'Αρθρο 6 – Παράνομη κατακράτηση/Laiton pidättäminen
'Αρθρο 7 – Ποινή και έγκλημα χωρίς νόμο/Nulla poena sine lege
'Αρθρο 8 – Δικαίωμα νόμιμου *δικαστή*/
Oikeus tuomioistuinkäsittelyyn ja väliaikaisten tuomioistuinten kielto
'Αρθρο 9 – 'Ασυλο *της* κατοικίας/Kotirauha
**'Αρθρο 9A –
'Αρθρο 10 – Δικαίωμα αναφοράς/Oikeusturva
'Αρθρο 11 – Δικαίωμα συνάθροισης/Kokoontumisvapaus
**'Αρθρο 12 – Δικαίωμα συνεταιρισμού/Yhdistymisvapaus
'Αρθρο 13 – Θρησκευτική Ελευθερία/Uskonnonvapaus
'Αρθρο 14 – Ελευθερία του Τύπου/Mielipiteen- ja lehdistönvapaus
'Αρθρο 15 – Κινηματογράφος, φωτογραφία, ραδιοφωνία, τηλεόραση/
Joukkotiedotusvälineiden ohjaaminen
'Αρθρο 16 – Παιδεία, τέχνη, επιστήμη/Kasvatus, taidot ja tieteet
'Αρθρο 17 – Προστασία της ιδιοκτησίας, απαλλοτρίωση/Omaisuudensuoja
'Αρθρο 18 – Προστασία της ιδιοκτησίας, ειδικές περιπτώσεις, επίταξη/
Pakkolunastus
'Αρθρο 19 – Απόρρητο επιστολών/Viestintäsalaisuus
'Αρθρο 20 – Δικαίωμα έννομης προστασίας/Oikeus oikeudenkäyntiin
'Αρθρο 21 – Προστασία οικογένειας, γάμου, μητρότητας και παιδίκης ηλικίας/
Perheen, avioliiton, äitiyden ja lasten suojelu
**'Αρθρο 22 – Προστασία *της* εργασίας/Työvoiman suojelu
'Αρθρο 23 – Συνδικαλιστική ελευθερία/Ammatillinen järjestäytymisvapaus
'Αρθρο 24 – Προστασία του περιβάλλοντος/Ympäristönsuojelu
'Αρθρο 25 – Προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων/
Perustavaa laatua olevien oikeuksien suojelu

suhteissa. Kreikka ratifioi asiaa koskevan Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen lisäpöytäkirjan (”protokolla”, πρωτοκόλλου) vuonna 2004 (Νόμος 3989/2003). Se kieltää kuolemanrangaistuksen **kaikissa oloissa** (κατάργηση της θανατικής ποινής **σε όλες της περιστάσεις**).

Euroopan **sopimus** ihmisoikeuksien ja perus**vapauksien** suojaamisesta (Ευρωπαϊκή **Σύμβαση** για την προστασία των Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών **Ελευθεριών**) ratifioitiin lailla jo 1953 (Νόμος 2329/1953). Kreikka uhkasi tulla erotetuksi Euroopan neuvoston jäsenyydestä sotilasvallan aikana vuonna 1969, jolloin Kreikka oli pakotettu vetäytymään EN:sta, jonka pariin Kreikka palasi vuonna 1974, kun demokraattinen järjestelmä oli saatu palautettua. Sopimus tuli uudelleen voimaan asetuksen turvin (Διάταγμα 53/1974).

Sisällöltään ja muotoilultaan Kreikan perusoikeusjärjestelmä muistuttaa suuresti muiden EU:n jäsenvaltioiden – muun muassa Suomen – perusoikeusjärjestelmiä, mitä selittää pitkälti sitoutuminen Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksiin. **Ihmis**oikeudet (**ανθρώπινα** δικαιώματα) ovat valtiosääntöoikeudessa keskeisessä asemassa ja niitä pidetään tärkeinä, vaikka Kreikka onkin saanut tottua myös eurooppalaiseen kritiikkiin ihmisoikeuksien toteuttamistapoihinsa liittyen. Langettavia päätöksiä ja yksilövalituksia on ollut runsaasti. Suomen tavoin Kreikan kansallinen perusoikeusjärjestelmä ja ihmisoikeusjärjestelmä muodostavat toisiaan täydentävän perus- ja ihmisoikeuksien systeemin.[166] Tästä johtuen tietoa Kreikan perus- ja ihmisoikeuksista on saatavissa samasta lähteestä kuin Suomessakin; ihmisoikeussopimuksesta ja sitä valvovan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännöstä.[167] Perusoikeuksia on myös tietyissä tilanteissa ja oloissa mahdollista rajoittaa.

Perusoikeuksia voidaan rajoittaa siten, että rajoituksista määrätään joko suoraan perustuslaissa tai muussa laissa. Rajoitusten täytyy palvella julkista intressiä ja niiden täytyy olla **suhteellisuus**periaatteen (αρχή της **αναλογικότητας**) vaatimusten mukaisia (Perustuslaki Art. 25).[168] Kreikassa kuten Suomessakin on siis käytössä oikeusvaltiollinen *lakivarau*smenettely, jolla sidotaan perusoikeussidonnaisen sääntelyn normihierarkkinen taso kansanedustuselimen säätämän lain kohdalle.

Perusoikeuksien juridinen henkilöulottuvuus on sama kuin Suomessa eli ne koskevat sekä luonnollisia henkilöitä että oikeushenkilöitä, pois lukien julkisoikeudelliset oikeushenkilöt, jotka eivät nauti samanlaista välitöntä perusoikeussuojaa. *Efstratiou* ja *Sakellariou* (2000 s. 371) kuitenkin toteavat, että "…the right of access to the courts is also considered as inherent to the constitutional guarantees of self-government for public bodies such as the universities or the local government corporations." Meillä Suo-

---

166 Tämä näkyy selkeästi oikeuskäytännöstä, erityisesti korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuissa (luontevasti) rinnastetaan kreikkalainen perusoikeus ja ihmisoikeussopimuksen ihmisoikeus. Tämä näkyy esim. ΣτΕ:n tapauksesta 5063/1997, jossa todetaan seuraavasti: "άρθρο 20 παρ. του Συντάγματος **και** (lihav. tässä) το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως" eli "perustuslain 20 artiklan **ja** Euroopan sopimuksen 6 artiklan".

167 Eräitä esimerkkejä Ihmisoikeussopimuksen art. 3 liittyneitä Kreikan kannalta langettavia (= sopimuksen valtiolle asettamaa ihmisoikeusvelvoitetta ei ollut noudatettu) tapauksia: *Dougoz v. Kreikka* (6. maaliskuuta 2001/valitus 40907/1998) ja *Peers v. Kreikka* (19. huhtikuuta 2001/valitus 28524/1995).

168 Suhteellisuusperiaatteen oikeudellinen sitovuus tunnustettiin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa jo vuonna 1984 (ΣτΕ 2212/1984).

messa valtion omilla elimillä on rajatummat mahdollisuudet edustaa itseään tuomioistuinprosessissa ja hallintomenettelyssä, kun taas kunnilla on tähän hyvät mahdollisuudet.

Eräillä tavoin – vuoden 1974 jälkeen – Kreikan perusoikeusjuridiikka on ollut meitä juridisteknisesti ja doktrinäärisesti kehittyneempää. Saksalainen valtiosääntöjuridiikka ja sen vaikutus doktriineihin ja valtiosääntöoikeuden yleisiin oppeihin on keskeinen selittäjä tälle seikalle. Esimerkiksi perusoikeuksien soveltamista koskeva doktriini on jo pitkään myöntänyt subjektiivisten sosiaalisten oikeuksien olemassaolon. Tämä seikka liittyy siihen yleisempään valtiosääntöoikeudelliseen lähtökohtaan, että Kreikan tasavalta on oikeudellisesti määritetty perustuslaissa hyvinvointivaltioksi tai **sosiaaliseksi** valtioksi (**κοινωνικό** κράτος). Tämä säännös muistuttaa Saksan perustuslain (*Grundgesetz*) 20 (1) artiklaa, jonka mukaan ”Saksan liittotasavalta on demokraattinen ja **sosiaalinen** liittovaltio” (*Die Bundesrepublik Deutschland ist ein demokratischer und **sozialer** Bundesstaat*). Kreikan perustuslaissa hyvinvointivaltioperiaate asettaa tiettyjä elämänpiirejä erityisen suojelun kohteeksi, kuten perheen, äitiyden, lapsuuden ja nuorison sekä yhteiskunnan heikommassa asemassa olevat (Art. 17, 25 ja 106). Lisäksi Kreikan perustuslaki suojelee oikeutta työhön ja sosiaaliturvaan. Näiden elementtien voi nähdä liittyvän joko ortodoksisiin käsityksiin yhteisöllisyydestä tai juridiseen sosiaalivaltiolliseen ajatteluun; oletettavasti säännösten takana on ollut kumpiakin elementtejä.

Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden plenumistunnossa antama säädöksen perustuslainmukaisuutta linjaava perusratkaisu vuodelta 1986 (ΣτΕ 400/1986) osoittaa sosiaalisen perusoikeuden terveydenhuoltoon muodostavan subjektiivisen oikeuden sekä toisaalta julkista valtaa koskevan toimintavelvoitteen:

> Tapaus tuli tuomioistuimen käsittelyyn, kun jutun vireille laittaja halusi ministeriön antaman terveydenhuoltohenkilökunnan työllisyyttä koskevan asetuksen (7068/1984) kumottavaksi lain (Νόμος 1397/1983) perusteella. Tuomioistuimen mukaan perustuslain 21 artikla, jonka mukaan valtio pitää huolta kansalaisten **terveydestä** (Κράτος μεριμνά για **την υγεία** των πολιτών) ja pyrkii erityisesti toimillaan varmistamaan terveyden nuorten, vanhusten ja vammaisten sekä muiden erityisessä tarpeessa olevien kohdalla, on sitovaa oikeutta (**subjektiivinen** oikeus, **υποκειμενικό** δίκαιο). Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan perustuslain Art. 21 (3) sisältää suoran velvoitteen valtiolle ryhtyä positiivisiin toimiin kansalaisten terveyden varmistamiseksi. Lisäksi tuomioistuin totesi, että kansalaiset ovat oikeutettuja suoraan vaatimaan valtiolta perustuslain artiklan edellyttämiä toimia.

Uutta perusoikeusajattelua kuvaavat parhaiten ehkä sekä Kreikassa että Suomessa ympäristöä koskevat yleisluontoiset yhteisölliset normit. Tällaisia ovat Kreikan perustuslain 24 (1) ja Suomen perustuslain 20 §. Kreikan perustuslain Art. 24 (1) mukaan ”Valtio on **velvoitettu suojelemaan** fyysistä ja kulttuurista ympäristöä, johon kaikilla on oikeus” (Η **προστασία** του φυσικού και πολιτικού περιβάλλοντος **αποτελεί υποχρέωση** του Κράτους και δικαίωμα του καθενός). Säännös ei kuitenkaan täsmennä sitä, miten valtion on tuota yleistä suojeluvelvoitettaan toteutettava. Toinen lisähuomio liittyy siihen, että Kreikan tapauksessa kulttuuriseen **ympäristöön** (πολιτικού **περιβάλλοντος**) kuuluu paljon kreikkalaisen muinaisuuden jäänteitä, kuten suojeltavia raunioita, joita siellä on muihin eurooppalaisiin valtioihin verrattuna varsin runsaasti.

Eräitä ongelmia perusoikeusjärjestelmässä

Kreikan perus- ja ihmisoikeussuojan osalta voidaan mainita, että siihen liittyen on esitetty kriittisiä näkökohtia suojan riittävyyden ja laadun osalta käytännön tasolla. Kritiikki on ollut eräin osin hyvinkin ankaraa. Erityisesti on oltu huolissaan pakolaisten, turvapaikanhakijoiden, ja yleensä ulkomaalaisten oikeuksien toteutumisesta sekä toisaalta poliisikoneiston toiminnasta.[169] Poliisia on eräissä yhteyksissä moitittu liian kovakouraisista ja suorastaan lainvastaisista otteista käytännön poliisitehtävien hoidon yhteydessä.[170] On esiintynyt jopa turvapaikanhakijoiden pahoinpitelyitä. Myös uskonnonvapauden kohdalla (erityisesti vähemmistöissä) on esiintynyt ongelmia johtuen vahvasta yhden uskonnon perinteestä.[171] Euroopan ih-

[169] Esim. EIOT:n tapaus *Peers v. Kreikka* 19. huhtikuuta 2001 (vankilan olosuhteet sopimuksen Art. 3 vastaiset).

[170] Tietoa Kreikan **poliisista** (Ελληνική **Αστυνομία**, ΕΛΑΣ) sekä kreikaksi että englanniksi löytyy julkisen **järjestyksen** ministeriön (Υπουργείο Δημόσιας **Τάξης**) kotisivuilta (http://www.mopo.gr).

[171] Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita islamilainen mufti *Mehmet Emin Agga*, jota on syytetty lukuisissa oikeudenkäynneissä lainvastaisesta esiintymisestä uskonnollisena auktoriteettina. [Kyse oli siitä, saattoiko **mufti** toimia uskonnollisena auktoriteettina/uskonnollisena tuomarina (**μουφτής** ως ιεροδίκης) ilman opetusministeriön virallista tunnustusta. *Mufti* on islamilainen oppinut, joka antaa auktoritatiivisia lausuntoja islamilaisen *sharia*-oikeuden sisällöstä.] Amnesty International on pitänyt tapausta esillä. Ks. tapauksesta myös Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Agga v. Kreikka* 19. lokakuuta 2002 (sopimuksen artiklaa 9. rikottu). Tapaus on myös oikeuslingvistisesti kiintoisa, koska tuomioistuin tulkitsee eräin kohdin osmanien imperiumin ja Kreikan välistä vuoden 1913 rauhansopimusta, jonka oikeusvoimainen teksti on ranskaksi.

misoikeussopimuksen, EU-oikeuden, eurooppalaisen poliisiyhteistyön sekä poliisien uudistetun koulutuksen myötä tilanne on jatkuvasti parantunut, erityisesti 1990-luvulta lähtien. Yksi esimerkki näistä monista toimista on presidentin asetus (ΠΔ 254/2004), joka sääntelee poliisien **eettistä** säännöstöä (Κώδικας **Δεοντολογίας** του Αστυνομικού). Ulkopuolisen tarkkailijan silmin poliisivoimien kovien otteiden voidaan nähdä periytyvän Kreikan poliittisesta lähihistoriasta, jonka vaikutus ulottuu vieläkin valtion pakkokoneiston sisäiseen toimintakulttuuriin, olkoonkin, että tuo vaikutus on jatkuvasti pienentymässä.[172]

Järjestelmää on muutoinkin pyritty kehittämään siten, että esimerkiksi syytetyn (κατηγορούμενος) asemaa on vahvistettu syyttäjän toimivaltuuksia rajaamalla.

> Vuoden 2004 alussa astui voimaan laki (3226/2004) oikeusavusta (ευεργέτημα πενίας) kattaen myös muukalaiset ja turvapaikanhakijat. Kreikka oli tätä ennen saanut langettavia tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta koskien Kreikassa rikosoikeudenkäynnissä olleiden syytettyjen oikeusturvan toteuttamista (EIOT Art. 6).[173] Ennen lain voimaantuloa Kreikan korkein hallintooikeus oli kuitenkin tunnustanut tulkintakäytännössään samojen oikeuksien olemassaolon oikeudelliseen analogiapäättelyyn nojautuen. Kreikkaan perustettiin myös vuonna 1998 erityinen Kansallinen Ihmisoikeus**komissio** (Εθνική **Επιτροπή** για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ε.Ε.Δ.Δ., Νόμος 2667/1998), jonka tehtäviin kuuluu valvoa ihmisoikeuksien toteutumista sekä antaa tähän liittyvissä asioissa valtiolle konsultaatiota, esittää aloitteita jne. Komission alaan kuuluu myös ihmisoikeustutkimusta sekä ihmisoikeuksien yleistä edistämistä mm. tiedotuksen muodossa.[174]

Vaikka Kreikan perusoikeusjuridiikkaa voi epäröimättä kuvata kehittyneeksi lainsäädännön ja doktriinin tasolla, on ongelmia käytännössä ollut. Euroopan neuvoston ihmisoikeustoimiston raportoijan, ihmisoikeusvaltuutettu *Alvaro Gil-Roblesin* vuonna 2002 antaman raportin pohjalta ongelmakohdat löytyivät vankilajärjestelmästä, uskonnonvapaudesta, vähemmistöjen oikeuksista ja laittomien maahantulijoiden (λαθρομετανάστης) oikeuk-

---

[172] Kreikassa on perinteisesti erotettu kreikkalais**peräinen** ihminen (ομο**γενής**) **muun** etnisen taustan omaavasta ihmisestä (**αλλο**γενής). Lainsäädännössä on kolmannen maan kansalaisille, jotka ovat kreikkalaisperäisiä (παλιννοστούντες), tietty erityisasema.

[173] Esim. tapauksessa *Twalib v. Kreikka* (9. kesäkuuta 1998/valitus 42/1997/826/1032) ihmisoikeusongelma oli lähinnä siinä, että ulkomaalainen henkilö ei ollut saanut riittävää oikeusapua hakeakseen muutosta Kreikan korkeimmalta oikeudelta.

[174] Komissiolla on omat verkkosivut, joilta löytyy runsaasti tietoa sekä kreikaksi että englanniksi (http://www.nchr.gr).

sista.[175] Erityisesti vähemmistöjen kielelliset ja uskonnolliset oikeudet ovat olleet ongelmakohtia (*Stavros, Strasbourg* 1999 s. 3). Myös Kreikan valtion – Bulgarian tilanteeseen rinnastuvat – yritykset puuttua muslimivähemmistön uskonnollisten johtajien valintaan ovat ilmentäneet erityisesti uskonnonvapauden alan oikeuskulttuurisia ongelmia.[176] Ongelmia ovat aiheuttaneet väestönosien erilaiset kulttuuriset taustat, joiden perusta löytyy Turkin sodan aikaisesta (1919–1922) väestönvaihdosta, joka kuitenkin jätti jäljelle suurehkon turkkilaisen enklaavin, joka on koettu historiallisen painolastin vuoksi uhkana ja identiteetiltään erilaisena eli ei-kreikkalaisena (*Clogg, Concise* 2004 s. 99–100). Tämä nk. Vähä-Aasian katastrofi heitti liikkeeseen noin 1,5 miljoonan väestön, johon kuuluivat Turkin alueella asuneet kreikkalaiset sekä turkkia puhuneet kristityt, jotka karkotettiin sodan hävinneeseen Kreikkaan. Kreikan kielellisesti, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti suuri yhdenmukaisuus ei ole omiaan edistämään vieraiden kulttuurien ja uskontojen tai etnisten alkuperien ongelmatonta ja suvaitsevaa rinnakkaineloa, kuten ei – sivumennen sanottuna – Suomenkaan. Kreikka on yleensä toteuttanut ihmisoikeustuomioistuimen vaatimukset ongelmitta (esim. korvaukset), mutta uskonnollisten vähemmistöjen kohdalla on ollut aiemmin toivomisen varaa (*Stavros, Strasbourg* 1999 s. 14–15).

Kreikan järjestelmää on moitittu siksi, ettei se ole turvallinen maa pakolaisille ja koska se ei luontevasti kykene käsittelemään yksilötoimijoita (= pakolaisia), vaan luottaa jokseenkin kategorisesti valtiosopimusjärjestelyihin, jotka eivät huomioi kovin hyvin yksilöiden usein tukalaa tilannetta (*Skordas & Sitaropoulos, Why Greece* 2004). Yhtenä erityisenä ongelmana 2000-luvulla ovat olleet Turkkiin palautetut afgaani- ja kurdipakolaiset. Kritiikkiä ovat esittäneet sekä UNCHR että Amnesty International. Albanialaiset muodostavat oman ryhmänsä: halpa työvoima sinänsä kelpaa – varsinkin jos maahantulijat sattuvat vielä osaamaan kreikkaa – mutta heitä ei oikein haluttaisi maahan varsinaisesti pysyvästi asumaan. Toisaalta ti-

---

[175] Huomattakoon, että ongelmia ei juuri ollut ennen 1990-lukua, jolloin maahanmuutto ja pakolaisongelma kasvoivat (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 359). Tilanne on vertailukelpoinen Suomeen – meillähän ongelmat nousivat esille vasta, kun tulijoiden määrä kasvoi ja tulijat olivat tummaihoisia islaminuskoisia afrikkalaisia. Varsinainen yhteiskunnallinen pulma lienee sama molemmissa maissa, eli miten integroida muualta tulleet vierasta kulttuuria ja uskontoa edustavat ihmiset osaksi yhteiskuntaa.

[176] Tapauksessa *Serif v. Kreikka* (14.12.1999) ihmisoikeustuomioistuin totesi: ”In the Court’s view, punishing a person for the mere fact that he acted as the religious leader of a group that willingly followed him could hardly be considered compatible with the demands of religious pluralism in a democratic society.”

lanne ei ole periaatteessa suuresti erilainen kuin Suomessa, jossa ihmis- ja perusoikeustietoisuus on noussut hyvin korkealle tasolle, mutta *vasta* vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen jälkeen. Myös monokulttuuriselle Suomelle on ollut varsin hankalaa kohdata muista kulttuureista tulevia ihmisiä perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän asettamien velvoitteiden mukaisessa eisyrjivässä hengessä – lainsäätäjän ja julkisen vallan toimet eivät noin vain muuta maan kulttuurisia ajattelumalleja ja mentaliteettia. Suomesta tosin (nykyään) puuttuu Kreikalle aiemmin tyypillinen ja tiivis symbioottinen yhteenliittymä, jossa valtauskonto takaa kansakunnan yhtenäisyyden valtiossa, joka vastapalveluksena tukee omilla toimillaan kirkon valta-asemaa. Toisaalta julkiset jumalanpalvelukset ja monet muut puoliviralliset tilaisuudet Suomessa, joihin ylimmät valtioelimet tai niihin kuuluvat henkilöt osallistuvat, kertovat jotakin suomalaisenkin sekularismin syvyysasteesta.

Vielä yksi kreikkalainen erityispiirre on ehkä syytä mainita perusoikeusyhteydessä. Se on julkisen vallan eli valtion perinteisesti vahva asema Kreikassa. *Ioannis Tassopouloksen* (*New Trends* 1999 s. 238) mukaan perusoikeusargumentit ovat yleensä jääneet tuomioistuimissa toiseksi tarkemmin määrittelemättömälle yleiselle tai julkiselle **edulle** (το γενικό **συμφέρον**). Suomalaista KHO:n aiempaa käytäntöä tuntevalle tämä ilmiö ei vaikuta mitenkään erityisen vieraalta. Kirjoittajan henkilökohtainen arvio kuitenkin on, että Suomen julkisen vallan viranomaiskoneistossa hallinnon toimintakulttuuriin vaikuttava *perusoikeustietoisuus* on Kreikan perusoikeustietoisuutta korkeammalla tasolla, vaikka eroja ei pidäkään turhaan paisutella.

Valtiosääntöoikeuden alan eräistä erityispiirteistä

Edellä on jo käsitelty ortodoksisen kirkon asemaa ja siihen liittyviä erityispiirteitä erikseen, joten tässä otetaan esiin eräitä muita seikkoja, joita voi pitää erityislaatuisina verrattaessa tilannetta Suomeen tai katsottaessa Kreikan järjestelmää Suomesta käsin. Tässä voidaan ottaa esiin vain eräitä piirteitä, joten lukijan ei tule odottaa kattavaa erityispiirteiden käsittelyä.

Suomalaisesta järjestelmästä poiketen Kreikan perusoikeusjärjestelmä sisältää nimenomaisen kiellon (Art. 25 (3)) käyttää oikeuksia väärin (= oikeuksien **väärinkäyttö** / **καταχρηστική** δικαιώματος).[177] Käytän-

[177] Käännös ”väärinkäyttö” ei ehkä täysin avaa termin κατάχρηση sisältöä, koska se vastaa lähinnä englannin (ja ranskan vastaavaa) termiä *abuse*. Esimerkiksi ilmaisu ”seksuaalinen *hyväksi*käyttö” ei ole sananmukaisesti *väärin*käyttöä, vaikka se oikeudellisesti (ja muutoinkin) on nimenomaan ”väärinkäytön” törkeimpiä muotoja.

nössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että käsitellessään ilmeisen turhia valituksia tuomioistuimet voivat perustella käsittelemättä jättämispäätöksiä tällä nimenomaisella perustuslain perusoikeusjärjestelmään kuuluvalla säännöksellä, joka ei kuitenkaan rajoita ihmisoikeusjärjestelmän toimintaa. Huomattakoon, että samansisältöinen päätös sisältyy täsmällisemmässä muodossa myös, yleislausekkeen muodossa, Kreikan Siviilikoodin yleisiin periaatteisiin (Art. 281).[178] Siviilioikeudessa kyse on usein oikeuden deaktivoinnista (αποδυνάμωση) eli jokin oikeus menettää voimansa, jos oikeudenhaltija ei käytä sitä/vetoa siihen. Oikeuden käyttämättömyys johtaa pitkän ajan kuluessa siihen, että velvoitteen oikeudellinen vaikuttavuus katoaa, koska oikeudenhaltijan katsotaan *de facto* luopuneen passiivisuudellaan tästä oikeudestaan. (*Symeonides, Introduction* 1993 s. 61.) Tämän voinee rinnastaa common law'ssa tunnettuun vanhasta lakiranskasta terminologisesti juontuvaan *estoppel*-instituutioon, jossa aiempi tai puuttuva toiminta rajoittaa sitä, mihin myöhemmin samassa asiassa voidaan lainmukaisesti vedota aiempaan toimintaan tai puuttuvaan toimintaan luottaneen toisen vahingoksi.[179]

Perustuslaki Art. 25 (3)
"Oikeuksien **väärinkäyttö** ei ole sallittua."
"Η **καταχρηστική άσκηση** δικαιώματος δεν επιτρέπεται."

Suomalaisen valtiosääntöjärjestelmän tavoin myös Kreikassa perustuslaissa ilmaistuja säännöksiä ja säännösasuun kirjattuja yleisiä oikeudellisia periaatteita konkretisoidaan muualla lainsäädännössä eli täsmennetään tai toistetaan asiaa koskevassa tavallisen lain tasoisessa sääntelyssä. Suomen

---

[178] Tämä säännös on (eri versioineen) yleisesti oikeusvertailussa tunnettu ja käytetty esimerkki. Kreikan säännöksen esikuvana pidetään Sveitsin Siviililakikirjan (ransk. *Code civil suisse*, saks. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch*) artiklaa 2(1), joka niin ikään kieltää oikeuksien väärinkäytön toteamalla, että **ilmeinen oikeudenvastaisuus** ei saa oikeudellista suojaa (saks. *Der **offenbare Missbrauch** eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz*, ransk. ***L'abus manifeste d'un droit** n'est pas protégé par la loi*, ital. ***Il manifesto abuso del proprio diritto** non è protetto dalla legge*.) Oikeuksien väärinkäytön kielto on tunnettu oikeusperiaate kautta Euroopan, mutta erityisesti romaanis-germaanisen oikeuden alueella (*Gambaro, Abuse* 1995).

[179] Kreikassa (kuten Suomessakin) oikeuden haltija voi lähtökohtaisesti päättää vapaasti käyttää oikeuttaan täysimääräisesti, ellei se mene ilmeisen selvästi tiettyjen rajojen ulkopuolelle: vilpitön mieli/*bona fides* ja hyvän tavan mukaisuus/*boni mores* tai oikeuden sisältävän säännöksen taloudellinen tarkoitus vaikuttavat siihen, milloin oikeuden käyttö muuttuu väärinkäytöksi. Nämä rajat ovat tosin sellaisia, että ne tulee ylittää hyvin selkeästi ennen kuin kyseessä on oikeudellisessa mielessä väärinkäyttö. (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 82–85.)

perustuslaissa käytetään usein tätä (nk. oikeusvaltiollinen lakivaraus) tarkoittavaa muotoilua ”sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään” tai ”tarkempia säännöksiä…annetaan lailla”. Kreikassa on käytössä samankaltainen muotoilu ”lailla määrätään” tai ”lain määräämällä tavalla” (νόμος ορίζει, οπός νόμος ορίζει jne.).[180] Oikeudellinen funktio näillä säännösmuotoiluilla on pitkälti sama – tiettyjen perustuslain koskemien asioiden täsmentämismahdollisuus on olemassa, mutta täsmentämisen sääntelytasoksi määrätään parlamentin lakina säätämän säädöksen taso, ei sen alapuolelle sijoittuva muu säädös.

Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita Kreikan perustuslain Art. 54 (1), jonka mukaan vaalijär**jestelmästä** ja vaali**piireistä** (Το εκλογικό **σύστημα** και οι εκλογικές **περιφέρειες** ορίζονται με νόμο) määrätään tarkemmin laissa. Suomessa vastaava säännös löytyy perustuslain 25.4 §:stä. Käytännön erona on se, että Kreikassa – päinvastoin kuin Suomessa – on ollut mahdollista, että hallitusvallassa ollut puolue on joskus yrittänyt manipuloida vaalijärjestelmän teknisiä yksityiskohtia (= edustajien alueittaista lukumäärää) omaa vaalivoittoa edesauttavalla tavalla. Toisaalta lienee selvää, etteivät meilläkään keskustelut eri alueiden kansanedustajien määrää koskevasta sääntelystä tietenkään ole mitenkään epäpoliittisia, vaan täysin päinvastoin.

Myös siis Kreikassa on tyypillistä, että perustuslain säännökset ja periaatteet muodostavat oikeudellisia sääntelykokonaisuuksia eli ylittävät pisteittäisen pykäläsääntelyn ja vaikuttavat toinen toisensa tulkintaan ja juridiseen täsmentämiseen. Ylipäänsä lakeja tulkittaessa on tavoitteena käyttää tulkinta-**argumenttina** perustuslainmukaisuutta (**τεκμήριου**[181] της συνταγματικότητας των νόμων). (Πινακίδη, Σύμφωνη 2001). Yhtenä keskeisenä esimerkkinä voidaan mainita rikosoikeudellisesti jopa globaali legaliteettiperiaate (lat. ***nullum*** *crimen,* ***nulla*** *poena sine lege* / **ουδέν** έγκλημα, **ουδεμία** ποινή άνευ νόμων), jonka mukaan rikos voi olla vain rikoslaissa sellaiseksi tekohetkellä määritelty teko.[182] Perustuslain Art. 7 (1) säännös toistuu hieman eri muodossa myös Rikoskoodin 1 artiklassa:

---

[180] Verbin perusmuoto: ορίζω = määrätä, päättää, nimittää. Erilaisista muotoiluista ks. esim. Siviilikoodin artikloja 85, 299 ja 361.

[181] Vastaa lähinnä latinan termiä *argumentum*.

[182] Suomen perustuslaissa vastaava perussäännös on 8 §:n 1. lauseessa. Se on muotoilultaan hyvin samankaltainen Kreikan säännöksen kanssa. (”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi.”) Keskeinen havainto – ilmeisen yleisen samankaltaisuuden ohella – on se, että molemmissa rikoksesta säätämisen täytyy tapahtua lakitasolla (νόμο, νόμος).

Perustuslaki 7(1) ensimmäinen lause
”**Rikosta ei ole** eikä rangaistusta voida määrätä, **ellei** tekoa tai sen keskeisimpiä tunnusmerkkejä ole säädetty ennen tekohetkeä **laissa**.”
”**Έγκλημα δεν υπάρχει** ούτε ποινή επιβάλλεται **χωρίς νόμο** που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξης και να ορίζει τα στοιχεία της.”

Rikoskoodi (Ποινικός Κώδικας) **Art. 1.** ”Ei rangaistusta **ilman** lakia” / Καμιά ποινή **χωρίς** νόμο
”Rangaistus voidaan määrätä **vain** sellaisista teoista, **joista** oli määrätty **laissa** nimenomaisesti rangaistus ennen tekohetkeä.”
”Ποινή δεν επιβάλλεται **παρά μόνο** για τις πράξεις εκείνες **για τις** οποίες **ο νόμος** την είχε ρητά ορίσει πριν από την τέλεσή τους.”

Eräs lakiteknisesti kiintoisa kreikkalaisen valtiosääntöoikeuden erikoisuus ovat perustuslakiin parlamentin toimesta lisätyt **tulkintaa ohjaavat** lausumat (**ερμηνευτική** δήλωση), joilla kansaneduslaitos eli lainsäätäjä itse ohjaa perustuslakien säännösten tulkintaa.[183] Lausumat on sijoitettu viralliseen perustuslakitekstiin, mutta ne eivät ole osa lain varsinaista artiklarakennetta, eivätkä ne ole varsinaisesti perustuslain liitteenäkään. Suomesta niille ei löydy suoranaista rinnastuskohtaa, mikä johtuu pitkälti siitä, että meillä hallituksen esityksillä on tulkintaa ohjaava oikeuslähdevaikutus, jollaista Kreikassa ei (oikeuskulttuurisesti) aitona germaanisena maana ole.

Kreikankielisissä perustuslain painetuissa ja Internetistä saatavilla olevissa versioissa tulkintalausumat sijoittuvat tasaisesti sinne tänne eri artiklojen jälkeen omalla alleviivatulla otsikollaan (tulkintaa ohjaava lausuma) artiklatekstistä poiketen kursivoituna, vaikkakin samalla fonttikoolla kuin artiklateksti. Näiden sisältöä kuvaavaksi esimerkiksi voidaan ottaa 28 artiklaan liitetty lausuma. Tuo artikla koskee kansainvälisiä suhteita ja määrittää, että Kreikka kuuluu nk. monistiseen järjestelmään suhteessaan kansainväliseen oikeuteen eli kansainvälisoikeudelliset velvoitteet tulevat voimaan ilman erillistä voimaansaattamista. Lisäksi artiklassa annetaan parlamentille valta kaventaa Kreikan suvereniteettia 2/3 määräenemmistöpäätöksin. Artiklan jälkeen tulevan tulkintalausuman mukaan artiklaa sovelletaan myös EU:hun liittyen, vaikka säännökseen ei sisällykään EU:ta erikseen mainittuna.

Yllä mainittu säännös osoittaa, että Kreikan perustuslaki suhtautuu yleisesti Suomen perustuslakia varauksettomammin **kansainvälisen** (”**kan-**

[183] Δήλωση tarkoittaa (julkista) lausumaa, ilmoitusta tai julistusta. Sanasta johdettu verbi δηλώνω tarkoittaakin lausua, ilmoittaa tai julistaa – sana on merkitykseltään voimakkaampi kuin ilmoittaa tai kertoa, ja siinä on mukana tietynlaista ei-deskriptiivistä julistavuutta.

sain") julkisoikeuden (Δημόσιο **Διεθνές** Δίκαιο) asettamiin velvoitteisiin. Suomen periaatteessa dualistinen mutta *de facto* monismia lähenevä malli on tietyllä tapaa tehnyt menettelyllisesti raskaammaksi toteuttaa kansainvälisiin sopimuksiin perustuvia velvoitteita osana omaa lainsäädäntöämme. Monistinen artikla 28 osaltaan helpottaa (ja on helpottanut) Kreikan sopeutumista EU-oikeuteenkin. EU-suhteiden perusta (θεμέλιο) on Art. 28.[184]

Artikla 28:n tulkintaa ohjaava lausuma
"Artikla 28 **muodostaa perustan** Maan osallistumiselle Euroopan integraatioprosessiin."
"Το άρθρο 28 **αποτελεί θεμέλιο** για τη συμμετοχή της Χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης."

Tulkintaa ohjaava lausuma (ερμηνευτική δήλωση) on lainsäätäjän kannalta kelpo instrumentti järjestelmässä, jossa lainsäädännön esitöiltä puuttuu sellainen tärkeä asema, joka niillä osana Pohjoismaiden oikeutta on. Parlamentilla on siis tulkintaa ohjaavien lausumien kautta mahdollisuus ohjata perustuslain tulkintaa puuttumatta itse perustuslain artiklojen tekstiin. Tämä perustunee siihen, että parlamentilla on (Σύνταγμα Art. 77) kompetenssi niin kutsuttuun **autenttiseen** lakien tulkintaan (Η **αυθεντική** ερμηνεία των νόμων). Tällainen säännöstulkinnan ohjaaminen lainsäätäjän toimin lienee painoarvoltaan vastaavaa kuin Suomessa tavanomaisesti laintulkinnassa hyödynnettyjen hallitusten lakiesitysten perustelujen sekä eduskunnan valiokuntien käsittelyssä esittämien lausumien oikeuslähdearvo (joita Kreikassa ei siis tässä mielessä tyypillisenä romaanis-germaanisena maana juurikaan käytetä oikeuslähteenä).

Kreikkalainen malli korostaa tässä lainsäätäjän painoarvoa ylimpänä lakien säätäjänä, koska se voi näin kontrolloida sitä, mitä on pidettävä lain tarkoituksena (lat. ***ratio*** *legis* / ο **σκοπός** του νόμου).[185] Tällä on ainakin

[184] Θεμελιακός tarkoittaa samaa kuin suomen sana perusta, perustavaa laatua oleva tai latinalaisena lainasanana fundamentaalinen. Verbi θεμελίωση tarkoittaa perustamista, perustan luomista jollekin.

[185] Σκοπός tarkoittaa tavoitetta tai maalia, jota kohti pyritään. Sitä vastaa erinomaisesti saksalaisen oikeuskielen ilmaus *Zweck*. Se tarkoittaa myös intentiota, aikomusta. (Samaan suuntaan viittaa ilmaisu τέλος, joka viittaa selvemmin lopulliseen maaliin tai "finaaliin": "loppu hyvin kaikki hyvin"/ τέλος καλά, όλα καλά). Saman sanan avulla voidaan muodostaa myös sanat tahallinen, intentionaalinen = σκόπισμος ja tarkoituksellisuus = σκοπιμότητα. Verbi σκοπεύω tarkoittaa tähdätä johonkin tai aikoa jotain tiettyä. (Toisaalta latinan termin *ratio* varsinainen vastine ei ole σκοπός, λόγος tai αιτία.)

kahtalaisia vaikutuksia. Tulkintaa ohjaava kontrollivalta lisää lainsäätäjän painoarvoa valtion ylimpänä toimielimenä. Toisaalta sen voi nähdä vahvistavan myös lakipositivistista perinnettä Kreikassa, jossa tulkinta voidaan näin kiinnittää primääristi lakitekstiin tai lakitekstin ohessa olevaan *de facto* samankaltaiseen materiaaliin, jolloin voidaan välttää esitöiden käyttö ja suora praksikseen nojaaminen. Saksan ja Suomen tavoin käytössä on vaatimus laintulkinnan **yhdenmukaisuudesta** perustuslain kanssa tai toisin sanoen perustuslainmukaisuudesta (saks. *die verfassungs**konforme** Auslegung*, **σύμφωνη** με το Σύνταγμα ερμηνεία).

Myös korkeimpien oikeuksien ratkaisukäytännöllä on tärkeä merkitys perustuslain säännösten tarkemman sisällön määrittämisessä. Aivan erityisesti tämä koskee perusoikeuksia. Lisäksi oikeustieteellä on merkitystä siinä, miten tiettyjä säännöksiä tulkitaan tai miten tietyistä valtiosääntöisistä periaatteista ajatellaan.[186] Autenttista tulkintaa koskevan perustuslain (Σύνταγμα) 77 artiklan tausta tulee ymmärrettäväksi kun huomioidaan se, että kreikkalaisessa oikeustieteessä ei suoda juuri painoarvoa lainsäätäjän tarkoitukselle tulkinnassa. Tavoitteena on tuottaa ns. objektiivinen tulkinta säännöksen sisällöstä, eikä niinkään noudattaa lainsäätäjän tahtoa, kuten Pohjoismaissa yleensä on ollut tapana asia nähdä. Kreikan oikeuskulttuuri on tässä mielessä selkeästi romaanis-germaanisen oikeuden mannereurooppalaisen valtavirran mukaista; *travaux préparatoires*'in rooli painoarvo on vähäinen. Toisaalta puhuttaessa oikeuden tulkinta**kaanoneista** (**κανόνες** της νομικής ερμηνευτικής) myös lainsäätäjä**n** tarkoitus eli το σκοπό **του** νομοθέτη tunnetaan ja tunnistetaan, mutta se ei kuulu klassisiin (κλασικούς) tulkintaperiaatteisiin, jotka Kreikan oikeus tunnustaa.

---

[186] Kreikassa valtiosääntöoikeustiede on aktiivisesti harjoitettu oikeustieteen osa-alue, ja sillä on paljon painoarvoa (johtuen oikeustieteen yleisestä painoarvostakin). Yksi keskeisimmistä julkaisukanavista, jossa alan kreikkalainen keskustelu erityisesti toimii, on valtiosääntöoikeudelle omistettu oma aikakauskirja Το Σύνταγμα (v. 2006 ilmestyy jo 32. vuosikerta). Lehti on kokonaan kreikankielinen. Siihen voi tutustua kustantaja Sakkoulasin sivuilla (http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/). Journaalin perusrakenne on seuraava: artikkeliosasto (Θεωρία), valtiosääntöoikeudellisia tapahtumia (Συνταγματικό Χρονικό), kommentoituja/referoituja oikeustapauksia (Νομολογία) ja kirjallisuusosasto (Βιβλία Δημοσιεύματα).

Tärkeimmät tulkintametodit (μεθόδους ερμηνείας) Kreikassa[187]

γραμματολογική	sananmukainen eli grammatikaalinen tulkinta (lyhyesti: γραμματική, esim. *argumentum a contrario*)
λογική	argumentteihin nojaava tulkinta, ”looginen” tulkinta (ei sisällä teleologisia tai grammatikaalisia argumentteja)
ιστορική	historiallinen tulkinta
συστηματική	systemaattinen tulkinta
τελολογική	lain tarkoitusperiin nojaava tulkinta, teleologinen tulkinta

Konstitutionaalinen patriotismi

Aiemmin esitetyn perusteellakin lienee ilmeistä, että Kreikassa perustuslailla on huomattavaa symboliarvoa eli se ei ole mikä tahansa säädös. Historia takaa sille suuren kulttuurisen painoarvon ja oikeusvaltioperiaate puolestaan suuren oikeudellisen painoarvon. Perustuslain asemaa demokraattisen Kreikan oikeudellisena kulmakivenä korostaa lain viimeinen artikla (120 (4)), jolta puuttuu vastine Suomesta. Sen mukaan perustuslain noudattaminen on uskottu kreikkalaisten isänmaallisuuden (πατριωτισμό) varaan. Kreikan ilmaus tarkoittaa kirjaimellisesti isänmaata, koska sen kantasana lienee πατρικός eli ”isällinen” tai ”paternaalinen”.

Lisäksi kreikkalaisilla on säännöksen mukaan oikeus (δικαιούνται) ja velvollisuus (υποχρεούνται) vastustaa kaikin mahdollisin **keinoin** (με κάθε **μέσο**) kaikkia sellaisia yrityksiä, joiden tavoitteena on syrjäyttää perustuslaki.[188] Kreikkalaiseen poliittiseen mentaliteettiin on juurtunut muutoinkin hyvin vahva, suorastaan ”tulinen patriotismi” (φλογερός πατριωτισμός). Säännös kuvastaa Suomea voimakkaampaa uskoa siihen, että koko oikeuden viimekätinen valtiosääntöinen perusta on kansansuvereniteetti – se antaa selvän painoarvon moraalisille ja poliittisille argumenteille vastakohtana sellaisena sinänsä muodollisesti pätevälle oikeudelle, joka tarkoit-

[187] Kreikkalainen doktriini erottelee nk. *autenttisen* ja nk. *tieteellisen* laintulkinnan. Edellinen tarkoittaa lainsäätäjän muualla lainsäädännössä esittämiä tulkintoja (eli toisten säännösten sisällölle merkitystä antavia eri säännöksiä) ja jälkimmäinen taas viittaa juristien ja oikeustieteilijöiden esittämiin tulkintoihin. (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 28–29).

[188] Itse asiassa Suomessa tällaisia elementtejä oli vuoden 1918 nk. punaisen Suomen valtiosääntöehdotuksessa, johon poimittiin eräitä ideoita mm. Sveitsin valtiosäännöstä. Valtiosääntöehdotuksen 43 §:n mukaan kansalle olisi annettu oikeus lailliseen kapinaan, jos kansa olisi ollut tyytymätön Kansaneduskunnan määräyksiin.

taisi *de facto* perustuslain sisältämän järjestelmän syrjäyttämistä.[189] Kreikassa säännös ja sen sisältämä valtiosääntöperiaate tunnetaan nimellä ”konstitutionaalinen **patriotismi**” (ο συνταγματικός **πατριωτισμός**). Kreikkalaisessa doktriinissa vastarintaoikeus kuuluu nimenomaan kreikkalaisille, ei kaikille, kuten perus- ja ihmisoikeudet yleensä. On tosin epäselvää, tarkoitetaanko säännöksessä myös diasporassa eläviä kreikkalaisia.

Tässä yhteydessä voidaan myös todeta kreikkalaisen anarkismin perinteen vahvuus, joka on johtanut aika ajoin myös poliittiseen terrorismiin (”pelkovalta” eli τρομοκρατία). Nämä eivät tietenkään millään tavalla kuulu tässä käsiteltyyn perustuslain säännökseen, mutta kuvaavat kylläkin kreikkalaisen vastarinta-ajattelun kulttuurista juurtuneisuutta ja toisaalta myös poliittisen ajattelun *poleemista luonnetta*, joka juontaa Kreikassa juurensa sisällissotaan ja sotilasvallan ajanjaksoon. Oikeusvertailun kielellä on hankala kuvata katkeruutta ja vastakkainasettelua sekä sisällissodassa tappion kokeneiden toivottomuutta, joka esti yhteiskunnallista eheytymistä. Tunnelmaa voi koettaa kuvata runositaatin avulla. *Nikos Engonopoulos* (Νίκος Εγγονόπουλος 1907–1985), joka on tunnettu kreikkalainen nykyrunoilija, kuvasi tunnetilaa runokokoelmaansa Eleusis (Έλευσις) kuuluvan runon *Runous/Ποίηση 1948* avulla. Seuraavassa esitetään runon alkuosa[190]:

Ποίηση 1948	**Runous 1948**
τούτη η εποχή	tämä aikakausi
του εμφυλίου σπαραγμού	kansalaissodan raastama
δεν είναι εποχή	ei ole aikakausi
για ποίηση	runoudelle
κι’ άλλα παρόμοια:	tai muulle sellaiselle:
σαν πάει κάτι	kun jotain
να	ollaan
γραφή	kirjoittamaisillaan
είναι	on
ως αν	kuin
να γράφονταν	sitä kirjoitettaisiin
από την άλλη μεριά	kuolinilmoitusten kääntöpuolelle
αγγελτηρίων θανάτου	

[189] Professori *Antoni Manitakis* tiivistää vastakkainasettelun artikkelissaan (*Το δικαίωμα* 2004 s. 152) muotoon: ηθικό δικαίωμα απέναντι σε νομικό δικαίωμα (”eettinen oikeus vastaan lakisääteinen oikeus”) tarkoittaen yleiseen kreikkalaisten oikeustajuun nojaavan valtiosääntökäsityksen ja siihen perustuvan oikeuden toimivan vastakohtana (απέναντι) sellaiselle puhtaasti muodolliselle oikeudelle, jota teknisesti moitteeton lainsäädäntö edustaa.

[190] Teoksessa *Kourallinen valoa* (1997 s. 91) on saman runon käännös suomeksi. Se lienee

Kreikassa on pitkään ollut poliittista terrorismia, jota ovat harjoittaneet sekä äärivasemmistolaiset sekä äärianarkistit. (Itse sana ”anarkismi” tulee kreikan sanasta αναρχισμός.) Keinoihin ovat kuuluneet niin pommit kuin salamurhat. Vuonna 2002 Kreikassa saatiin kukistettua pitkän kamppailun jälkeen nk. Marraskuun 17. päivän **vallankumouksellinen** järjestö (Η **Επαναστατική** Οργάνωση 17 Νοέμβρη), joka näyttää jo saaneen jatkajia poliittisen terrorismin saralla. Mainittu päivämäärä on myös kansallinen poliittisen liikehdinnän päivä, jolla muistetaan vuoden 1973 tapahtumia, joiden aikana monet opiskelijat saivat surmansa sotilasjuntan raa’an toiminnan vuoksi. Nykyajan ääriradikaaleista liikkeistä tunnetuin lienee radikaalianarkistien järjestö Επαναστατικός Αγώνας eli ”Vallankumouksellinen taistelu”. Yksi tyyppipiirre kreikkalaisessa äärivasemmistolaisessa ja anarkistisessa liikehdinnässä on USA-vastaisuus, jolla on myös kannatusta muualla kuin äärivasemmiston piirissä, koska USA:n sotilasjuntalle antamaa tukea ei ole annettu kaikissa piireissä koskaan täysin anteeksi.

Suurimpia viimeaikaisen valtiosääntökeskustelun teemoja ovat olleet valtion ja kirkon välinen suhde, yksityisten yliopistojen perustamismahdollisuus, parlamentin hajottaminen, siirtolaisten oikeudet ja omaisuudensuojaan liittyvät kysymykset (*Foundethakis, Hellenic* 2003 s. 88). Nyttemmin myös hanke erityisen valtiosääntötuomioistuimen perustamiseksi ja perustuslain muuttamiseksi on ollut voimakkaasti esillä vallassa olevan hallituksen nostettua asian toimenpidelistalleen.[191] Mainitut teemat nostattavat aika ajoin myös mielenosoituksia – jopa poliittisia attentaatteja – ja muuta näkyvää poliittista kuohuntaa, joka jää menneisiin vuosikymmeniin nähden tietysti varsin vaisuksi – yleensä.

3.5 Siviilioikeuden pääpiirteet

Roomalaisoikeudellinen traditio on ollut ytimeltään siviilioikeudellinen. Kreikankin oikeuden keskeisimpiä alueita on Suomen tapaan **siviili**oikeus

---

runollisesti parempi – tässä on kirjoittajan oma asiakäännös, joka tuo ehkä selkeämmin esiin sen poliittisen kulttuurin ilmapiirin, joka periytyi katkerana vastakkainasetteluna sisällissotaa seuranneiden vuosien politiikkaan.

[191] Oppositiossa oleva ΠΑΣΟΚ on nähnyt hankkeessa kulttuurisesti ongelmallista ”amerikkalaisen nyky**republikanismin**” ideoiden tuontia (”εισαγωγή πολιτικών προτύπων που παραπέμπουν στις ψευδοηθικολογίες του σύγχρονου αμερικανικού **ρεπουμπλικανισμού**”) (Τα Νέα -sanomalehti 26.5.2006).

(**Αστικό** Δίκαιο), joka on **yksityis**oikeuden (**Ιδιωτικό** Δίκαιο) toinen päälohko **kauppa**oikeuden (**Εμπορικό** Δίκαιο) rinnalla. Sana ”siviili” (αστικός tai myös monikäyttöinen πολιτικός) vastaa suoraan latinan ilmaisua *civil*, joka viittaa kansalaiseen, eli sanan tausta kytkeytyy roomalaiseen oikeuteen, jossa erotettiin kansalaisia koskeva oikeus ja muita kansoja koskeva oikeus (lat. *ius gentium*).[192] Αστικό δίκαιο on näin sama asia kuin roomalaisen oikeuden *ius civile*, joka vertautuu saksan oikeuskielen termiin *Bürger/Bürgerlich*. (Tämä selittää englanninkielisen vertailukirjallisuuden käyttämän ilmaisun *civil law countries*). Sanan αστικός käyttöä ja merkitystä kreikassa valaisee ilmaus αστική ευθύνη, joka tarkoittaa ”kansalaisvastuuta”. Kansalainen on tässä perusmerkityksessään, eli se viittaa organisoituneen yhdyskunnan oikeussubjektiviteetilla varustettuun yksilöjäseneen.

Ius civile viittasi alun perin myös julkisoikeuteen, mutta myöhemmin se rajautui tarkoittamaan vain yksityisoikeuden ydinalueita.[193] Kreikassa käsite tuli käyttöön niinkin myöhään kuin vuonna 1856 (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 33). Yleisempi eurooppalainen rajautuminen yksityisoikeuteen tapahtui keskiajalla, kun *Corpuksen* yksityisoikeudelliset osat nousivat tarkastelun keskiöön (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 172–173). Siviilioikeuden ydinalueita ovat Suomen tapaan velvoiteoikeus, esineoikeus, perheoikeus ja perintöoikeus.

> Kauppaoikeus keskittyy sääntelemään leimallisesti liiketaloudellisia toimijoita ja se erotetaan periaatteessa siviilioikeudesta. Kauppaoikeuden kohde ei ole kansalainen (αστικός), vaan sananmukaisesti ”kaupallinen toiminta” eli εμπορικό (mistä oikeudenalan nimikin johtuu).[194] Siviilioikeuteen verrattuna kauppaoikeutta on kuvattu substanssiltaan muotovapaammaksi, mutta tuomioistuinprosessiltaan raskaammaksi (*Deloukas, Introduction* 1993 s. 175). Kreikkalaisessa nykyjuridiikassakin kauppaoikeus erotetaan muusta yksityisoikeudesta omaksi alakseen (*Dacoronia, Greece* 2006 s. 292). Aatehistorian mielessä kaupallisia yhteyksiä ylläpitäneet varakkaat kauppiaat liittyvät Kreikan mo-

---

[192] Jaottelu ilmenee hyvin esim. *Ciceron* (*Laeista* 2004 s. 32–33) teoksesta, jossa erottelu kuuluu keskustelijoiden käsitteellisiin peruskategorioihin.

[193] Sana πολικός on yleinen 1000-luvun bysanttilaisissa lähteissä. Sillä viitattiin siviiliasioihin armeija-asioiden vastakohtana sekä Konstantinopolin asioihin vastakohtana maakuntaasioille. Konstantinopoli oli ainoa oikea kaupunki eli Πόλης (ks. tark. ed.). Tässä ajattelussa oikeustiede on ”siviiliasioihin liittyvä taito” (πολικοί τέχνη). (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 115.)

[194] Termi ”kauppias” kehitettiin jo antiikin aikana, jolloin sen pääkäyttökohde oli tuolloinen merioikeus (δίκη εμπορικέ), joka oli tuon ajan kaupankäynnin ydinalue (*Lanni, Verdict* 2004 s. 312). Εμπορικό vastaa latinan termiä *mercatorum*, esim. ilmaisussa *ius mercatorum/mercatoria* eli δίκαιο εμπορικό.

dernisaatioon siinä, että he alkoivat ensimmäisenä luoda – jo osmanivallan aikana – uutta kreikkalaista identiteettiä, joka ei rakentunut puhtaasti ortodoksisuuden varaan ja osmanien uskontoon perustuvan *millet*-apartheid-järjestelmän jättämään elintilaan, jossa täydet oikeudet suotiin vain islamin uskoa tunnustaville (myös siihen kääntyneille). He lähettivät lapsiaan opiskelemaan muualle Eurooppaan ja erityisesti Saksan alueelle. (*Clogg, Concise* 2004 s. 25–26.) Tämä muodosti idun ortodoksisen kirkon valtapiirin ulkopuolelta nousevalle hallinnolliselle ja poliittiselle eliitille. Tulee kuitenkin huomata, ettei kyse ollut vain etnisistä kreikkalaisista, vaan laajemminkin Balkanin alueen ortodoksisen porvariston edustamasta uutta liberalismia enteilevästä rintamasta, joka alkoi tehdä pesäeroa kirkkoon (*Roudometof, Millet* 1998 s. 21–23).

Tässä luvussa keskitytään siviilioikeuteen yleisellä tasolla ja vähän tarkemmin erään sen erityislohkon välityksellä. Lähtökohtaisesti on syytä nostaa esiin vertaileva perushavainto: Kreikan oikeuteen on laajamittaisesti reseptoitu (tai resipioitu) vierasta oikeutta; sinne on omaksuttu vieraiden järjestelmien ainesta ja oikeudellista ajattelua vapaaehtoisesti ja laajamittaisesti eli kyse ei ole vain yksittäisistä siirrännäisistä (engl. *legal transplant*). Roomalaiseen oikeuteen ja vertailevaan oikeushistoriaan perehtyneen *Alan Watsonin* (*Legal Transplants* 1974/1993) tunnetuksi tekemä käsite ”oikeudellinen siirrännäinen” tarkoittaa toisesta oikeuskulttuurista lainattua normia tai instituutiota, joka istutetaan vieraaseen ympäristöön. Watsonin mielestä erityisesti roomalainen oikeus sisälsi paljon sellaisia pieniä kokonaisuuksia (instituutioita), joita oli mahdollista transplantoida myöhemmin muihin järjestelmiin. Yleisen oikeushistorian kannalta Kreikan siviilioikeutta voidaan luonnehtia synteesiksi kolmesta ainesosasta: roomalainen, bysanttilainen ja moderni romaanis-germaaninen oikeus. Näitä elementtejä on eri kausina tulkittu kreikkalaisen filosofian ja ortodoksisen kirkon kristillisen etiikan perspektiivistä sekä itsenäisen Kreikan valtion vaihtuvista poliittisista perspektiiveistä (monarkia, sotilasvalta, tasavalta). Matkan varrella kohti germaanistyyppistä nykyoikeutta on epäilemättä ollut aineksia klassiseen menneisyyteen ja Bysanttiin kurottuvasta ajattelutavasta, jossa ”…the evaluation of the past according to standards of the present” on ollut toimintatapana (*Tuori, Ancient* 2006 s. 245).

Bysantin traditio siviilioikeuden taustalla

Edellä on viitattu Bysantin vaikutukseen yleensä, mutta kirkkaimmillaan tuo perintö on ollut juuri siviilioikeuden alueella. Itsenäistymisen aikoihin

Kreikan siviilioikeus perustui Bysantin oikeusperintöön (*Hexabiblos*), joka oli itse asiassa eräänlainen tiivistelmä bysanttilaisesta Basilika-lakikirjasta (Βασιλικά), joka taas oli pääpiirteiltään kreikkalaistettu versio *Corpus iuris civiliksestä*.[195] Ennen Konstantinopolin valloitusta nämä kaksi lähdettä olivat Bysantin tärkeimmät kodifikaatiot.[196] Erityisesti vaikutusvaltaisen *Hexabibloksen* monien osien suorana lähteenä oli *Corpus*. (*Gofas, Interest* 2002 s. 1104.) Justinianus oli aikanaan sallinut vain sananmukaisesti mahdollisimman suorat kreikannokset (κατά πόδας) eli *Corpusta* ei saanut tulkita ja muuttaa käännöstyön sivutuotteena. Tämä on toki vain osatotuus asiasta: *Corpuksen* lyhennelmät, suorat otteet ja yhteenvedot olivat käytössä latinankäytön kuihduttua (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 60).

Corpusta seuraava suuri askel oli Basilika 800-luvun lopulla, jossa latinankielinen aines oli tietoisesti kreikkalaistettu (εξελληνισμός). (*Buchholz, Kreikaksi* 2004 s. 22–23) Kyse oli Basileios I:n aloittaman työn loppuunsaattamisesta hänen poikansa *Leo Viisaan* toimesta, jonka ponnistelujen tuloksena syntyi Basilika. Se sisälsi tiivistelmiä, katkelmia ja muita osia *Corpuksesta*. (*Krumbacher, Byzantine Literature* 2001 s. 606.) Basilikan jälkeinen merkittävin yksittäinen jälki roomalaisen oikeuden bysanttilaisella polulla on *Hexabiblos*, jota voi pitää anakronistisesti saksalaisen pandestiikan edeltäjänä oikeustieteellisessä mielessä. Tässä kohden on vaara antaa liian siloiteltu kuva Bysantin oikeudesta, koska useat uudistukset ja toisiaan seuraavat keisarien yritykset selkeyttää Bysantin oikeustilaa kuvastavat tiettyä perussekavuutta ja oikeusolojen selkiintymättömyyttä (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 118–122). Tämä ei kuitenkaan tyhjennä oikeuden merkitystä. Turkkilaisvallan (τουρκοκρατία) aikana Bysantin siviilioikeus (Basilika erityisesti) sekä kirkon normisto olivat tärkeitä (*Arnaoutoglou, Law* 2000 s. 933).

> Tunnetaan myös nimellä *Proheiros Nomos* (Πρόχειρος Νόμος). Se on laaja kompilaatio olemassa olleista laeista sekä Harmenopouloksen kahdesta siihen laatimasta esipuheosasta ja kommenteista. Harmenopoulos kokosi laajan materiaalin ja järjesti sen yhteen korpukseen pitäen silmällä erityisesti lain-

[195] *Basilika* kytkeytyy nimenomaan keisari Leo VI:een (886–912), jonka toimesta laadittiin uudistettu (supistettu) kreikankielinen versio *Corpuksesta* (*Obolensky, Commonwealth* 1971 s. 317).

[196] On huomattava myös se, että ortodoksisen kanonisen oikeuden vaikutus ei yltänyt kaikkialle. Se vältti myös systeeminrakennusta eikä sitonut itseään koodeihin, vaan säilyi joustavana. Tämän joustavan kokonaisuuden suhde roomalais-bysanttilaiseen siviilioikeuteen oli jokseenkin harmoninen eli normijärjestelmät eivät kilpailleet. (*Kalogeras, Canon* 2000 s. 287–288.)

käyttöelinten tarpeita. Kompilaatio edustaa Bysantin myöhäisvaiheen juridiikan oikeustieteellistä kukoistusvaihetta, ja se on *Corpuksen* jälkeen tärkeimpiä roomalaisoikeudellisia kompilaatioita Bysantissa. Sen tunnettu nimitys on ”Kuusi kirjaa”, ja tämä rakennemalli elää myös tämän päivän Kreikassa. Sakkoulaskustantajan julkaisema teos Εξάβιβλος ja *Ioannis Katras* (Ιωάννης Κατράς) -nimisen henkilön kokoama säädöskokoelma muodostuu pääasiallisesti kuudesta Kreikan tasavallan keskeisimmästä säädöksestä (βασικούς κώδικες): Siviilikoodi/Αστικός Κώδικας – Siviiliprosessikoodi/Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας – Rikoskoodi/Ποινικός Κώδικας – Rikosprosessikoodi/Κώδικας Ποινικής Δικονομίας – Hallintoprosessikoodi/Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας – Perustuslaki/Σύνταγμα.

Kuinka pitkälle bysanttilaiset vaikutteet sitten kantoivat 1800-luvulta lähtien? Yksistään eivät kovin pitkälle. Käytännössä saksalaisen pandektioikeuden (saks. *Pandektenrecht,* δίκαιο των Πανδεκτών) asema nimittäin vahvistui nopeasti oikeusideologisten ja osin psykologistenkin syiden lisäksi saksalaisen ja kreikkalaisen oikeustieteen vahvojen yhteyksien vuoksi.[197] Reunahuomautuksena voidaan todeta, että myös itse sana *pandekti* tulee kreikan kielestä (ks. tark. alla). Termi otettiin Justinianuksen *Digesta*-teoksesta (lat. *Pandectae /* saks. *Pandekten*), joka tarkoittaa kaikenkattavaa oikeudellista teosta/esitystä. Latinankielinen ilmaus *usus modernus pandectarum* tarkoitti käytännössä roomalaisen oikeuden tradition uudelleenkäyttöä. Kyseessä oli kuitenkin nimenomaan erään jäljelle jääneen osa-alueen keskiaikainen uudelleenkäyttö ajan oikeudellis-yhteiskunnallisia tarpeita silmällä pitäen. Myöhempää aikaa – ja tässä erityisesti tarkoitettavaa pandektioikeutta – silmällä pitäen osuvampi nimitys olisi tietenkin *usus modernis**simus** pandectarum* eli pandektioikeuden uusi**n** käyttö, joka tuli mahdolliseksi valistuksen ja vallankumousten nostaman luonnonoikeudellisen ajattelun aallon myötä vasta 1800-luvulla.

Παν = kaikki, δέκτης = ottaa vastaan, hyväksyä (hyväksytty, vastaanotettu: δεκτός). Δεκτικός tarkoittaa vastaanottavaista, avointa. *Pandekti* on näin ollen ”kaiken vastaanottanut/vastaanottava” eli kattava oikeudellinen koonnos. Nimi pitää sisällään oikeusideologisen ja oikeuspoliittisen viestin: ”tähän on koottu kaikki oleellinen roomalaisesta oikeudesta, tämä on siis kaiken – tärkeän – kokoava”. *Digesta* tarkoittaa samaa kuin pandekti (digestat = pandektit/ πανδέκτες). Pandektioikeutta leimasivat tietyt yleiset piirteet, joita italialainen

[197] En erottele tässä kirjassa juurikaan käsitteitä *Pandektenrecht* ja *Pandektenwissenschaft*, vaikka niillä voi havaita olevan tiettyjä vivahde-eroja oikeustieteen kielenkäytössä (*Lyles, Purity* 2006 s. 618–623).

> oikeushistorioitsija *Manlio Bellomo* kuvaa kirjassaan *The Common Legal Past of Europe* 1000–1800 (1995 s. 19) seuraavasti: ”With the Pandectists the legal ’system’ crystallized and became the true object of juridical science. Laws became marginal to that science, which rigorously and absolutely excluded ’the moral, social, and political conditions’ of the community…Pandectists gave expression to a rigid formalism operating within a theoretical construction that was as its base ethical but was empty and neutral in its conformation…What emerged was a framework that obliged the jurists only to see to it that the theoretical constructs had been respected and to judge whether or not the ’rules of the game’ had been followed.” Pandektit olivat hyvin yleisessä mielessä oikeuspositivismin ja käsitelainopin varhaisia henkisiä edeltäjiä.

Juuri saksalaisten pandektistien koulukunta – ajallisesti varsin myöhäinen – loi sen oikeustieteellisen perustan, jonka päälle *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB 1900) voitiin rakentaa; taustalla olivat systematisoidut roomalaisen oikeuden tai oikeastaan sen tulkitun *ius commune* -muodon periaatteet.[198] Tätä kautta ilmenee myös Kreikan ja Saksan merkittävä yhteinen piirre: roomalaisen oikeuden bysanttilaisten tekstien (erit. *Digesta*) varaan nojaavan akateemisen oikeustieteen hyvin suuri painoarvo. Tässäkin mielessä Kreikan oikeusajattelu on selvemmin *germaanista* kuin romaanista eli latinalaista (Espanja, Italia, Portugali, Ranska). Roomalainen oikeus olikin mukautumiskykynsä ja käytännönläheisyytensä vuoksi kohtuullisen helppo omaksua myöhemmin tyystin toisenlaisissa kulttuureissa ja oikeusjärjestyksissä. Myöhempi tekijä 1800-luvulla on germaaninen pandektikoulukunta, jolla oli valtaisa vaikutus kautta koko Euroopan, ei vain Länsi-Euroopassa, koska pandektiajattelu saatettiin nähdä myös mahdollisuutena jarruttaa valistuksen aatteita, jotka kiistivät ”vanhan Euroopan” legitimaation (*Bellomo, Common* 1995 s. 20–21).

Miten pitäisi arvioida kreikkalaisen juridiikan pandektoitumista? Mahtoiko se olla jotain omalaatuista ja vain Kreikalle ominaista? Kreikkalaiset eivät olleet pandektioikeuden ihailussaan mitenkään ainutlaatuisia. Pandektioikeus oli 1800-luvun kansainvälisesti ihailluin oikeustieteellinen liike ja suuntaus (*Zimmermann, German* 2006 s. 4). Pandektien varaan ei kuitenkaan voitu rakentaa tulkintaa suoraan, vaan edellytettiin jotain tulkinta-auktoriteettia tai tulkinnan tavoitteisiin liittyviä ideoita, koska – yksinkertaisesti – *Digesta* on ”oikeudellinen mosaiikki” (*Stein, Justinian’s*

---

[198] *Ius communen* kohdalla on kylläkin huomautettu, että yhtenäisyys johtui ilmeisesti enemmänkin oikeustieteellisen ideologian olemassaolosta kuin *Corpuksen* todellisesta tehokkaasta voimassaolosta (*Letto-Vanamo, Roomalainen* 2003 s. 1095). Huomautus on kohdallinen.

1993 s. 1). Kreikkalaista ”poimintaa” ohjasivat yleisesti saksalainen juridiikka ja kansalliset tarpeet, joita tulkitsivat Saksassa koulutetut etevät pandektioikeustietelijät, kuten esimerkiksi vaikutusvaltainen *Paulos Kalligas*. Hän oli Savignyn oppilas, professori, poliitikko ja myös kirjailija sekä *usus modernus pandectarum*in vaikutusvaltainen puolestapuhuja 1800-luvun Kreikassa (*Hatzis, Introduction* 2001 s. 6–7). Kreikkalaisten oikeustieteilijöiden aktiivinen ja organisoitu toiminta *Pandektenrecht*in puolesta ja Ranskan *Code civil* -mallia vastaan avasi oven Kreikan oikeuden eräänlaiselle ”uudelleenroomalaistamiselle” (*Hatzis, Short Lived* 2002). Kyse on paitsi oikeusjärjestelmän kehittämisestä myös oikeudellisen identiteetin rakentamisesta.

Myöhemminkin vahva yhteys kreikkalaisen siviilioikeuden ja saksalaisen oikeustieteen välillä on näkynyt eri vaiheissa. Kuvan tuon yhteyden vahvuudesta antaa esimerkiksi vuoden 1921 ehdotus Kreikan siviilikoodiksi, joka olisi itse asiassa ollut miltei suora käännös BGB:stä ja se jopa sisälsi monia BGB:n käsitteitä ja osia, joita ei ollut käännetty lainkaan (*sic*!). Kreikan kauppaoikeudessa on saksalaisten mallien sijaan seurattu pitkälti ranskalaisen kauppaoikeuden linjauksia (erityisesti Napoleonin Kauppakoodi on tärkeä, *Code commercial Napoléon* 1808). Sen verran voidaan kuitenkin yleisesti todeta oikeusvertailun kannalta, että useimmissa Saksan oikeutta seuranneissa maissa on kauppaoikeuden kohdalla päätetty kuitenkin turvautua ranskalaisiin malleihin, kuten Kreikassa (vaikkei *Code civilen* rakennetta seurattukaan).

Siviilioikeuden tärkeyttä romaanis-germaaniselle oikeudelle ei oikeastaan voi yliarvioida (*Watson, Legal* 1993 s. 42). Siviilioikeuden merkittävyys oikeudenalana liittyy sen sääntelykohteen laajuuteen, mutta myös muihin kuin määrällisiin tekijöihin.[199] Myös käytännön syyt puoltavat sitä, että siviilioikeudelle annetaan erityismerkitys, kun on puhe oikeuden ymmärtämisestä laajemminkin (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 35). Nykyaikaisen valtion perustan, rakenteen ja toiminnan sekä oikeussääntöjen tuottamisen ja lainkäytön kannalta valtiosääntöoikeus on tärkeä oikeudenala, mutta oikeuskulttuurin kohdalla sen merkitys ei ole näin huomattava. Oikeusvertailevan tarkastelun keskittyminen erityisesti siviilioikeuteen ei ole pelkkää sattumaa, vaikka onkin aiemmin merkinnyt turhan yksipuolista

[199] Eräs institutionaalinen selittävä tekijä Saksan kohdalla löytyy vuoden 1896 oikeustieteen opettajien kokouksesta, jossa päätettiin antaa muodollisestikin BGB:lle keskeinen asema juridiikan opiskelussa ylipäänsä (*Zimmermann, German* 2006 s. 8).

vertailevaa oikeustieteen käytäntöä. Oikeushistorian näkökulmasta nimenomaan siviilioikeus on se oikeudenala, jolla romaanis-germaanisessa oikeudessa on koottu roomalaiseen oikeuteen pohjautuvia laajoja kodifikaatioita. Tähän liittyy sellainen oikeusvertailussa esitetty ajatus, että romaanis-germaanisissa maissa siviilikoodit ovat tietyssä mielessä niiden koko oikeusjärjestyksen ”yleinen osa” (*David*, *Nykyajan* 1982 s. 159). Tämä ajatus vaikuttaa sekä loogisesti että historiallisesti mielekkäältä. Koodeissa on kuitenkin omat hyvin tunnetut ongelmansa (*Zimmermann, German* 2006 s. 5–16). Ongelmat aiheutuvat nimenomaan BGB:n tapauksessa abstraktisuudesta ja siitä seuraavasta voimakkaasta käsitepitoisuudesta (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 341). Ongelmat ovat tuttuja kaikille BGB:n mallia seuranneille siviilioikeuden järjestelmille. Miksi siis ylipäänsä haluttiin turvautua kodifikaatioihin?

Kodifikaatioihin turvauduttiin 1700-luvulta lähtien, jotta aiempi roomalaislähtöinen normisto voitiin saattaa voimaan uudistetussa muodossa, joka olisi vastannut paremmin muuttuneita (kansallisvaltiollisia) tarpeita. *Ius commune* oli saavuttanut lakipisteensä, jonka korkeus ei enää modernisaatiolle riittänyt. Oikeusteoreettisesti arvioiden kodifikaatioiden aikakaudella (ydin oli 1800-luku ja 1900-luku viimeistä kolmea vuosikymmentä lukuun ottamatta) pyrittiin aikaansaamaan eri elämänalueet kattavia koodeja/lakikirjoja, jotka olisivat sisältäneet täydelliset ratkaisut kaikkiin ajateltavissa oleviin oikeudellisiin ongelmiin.[200] Tavoitteena oli siis yleispätevyys, mutta kodifiointiaallon tuloksena oli Manner-Euroopan kannalta jotain ihan muuta – aiemman perusteiltaan yhtenäisen oikeuskulttuurin tietynlainen pirstoutuminen kansallisiksi lakikoodeiksi.[201]

---

[200] *David* (*Nykyajan* 1982 s. 65–66) korostaa pyrkimystä koodien systemaattisuuteen. Uusi kodifiointitekniikka mahdollisti systemaattisen muodon ja samalla antoi tilaisuuden muuntaa roomalaisen oikeuden normistoa 1800-luvun yhteiskuntaan sopivaksi. Samalla päästäisiin irti *Corpuksen* rakenteellisesta hajanaisuudesta. David toteaa myös, ettei kodifiointiajatus itsessään ollut kohtalokasta Euroopan oikeusyhtenäisyydelle (hän tarkoittaa erityisesti romaanista ja germaanista oikeutta), mutta käytännön oikeuspositivistiset sekä nationalistiset sovellukset sen sijaan olivat. Niinpä ei ole yllätys, että David pitää Ranskan ja Saksan oikeuden erojakin ”satunnaisen seikan” aiheuttamana, ei pysyvänä vastakohtaisuutena (emt. s. 72).

[201] Syvällinen vertaileva oikeushistoriallinen tarkastelu saattaa ehkä osoittaa, etteivät a) erot ole niin merkittäviä kuin yleensä halutaan uskoa ja b) kodifikaatioita edeltänyt samanlaisuus oli jo 1800-luvulle tultaessa merkittävästi ohentunut. Tästä huolimatta nykyaikaisen oikeusvertailunkin myytteihin kuuluu korostaa sitä, että kodifikaatioiden aikakausi tuhosi roomalaisoikeudellisen yhteisyyden (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 15). Toisaalta, kuten *Stolte* (*Byzantine Law* 2003 s. 122) sanoo: ”the modern codes of private law have been built with the same bricks, although, of course, under different architecture.”

Eurooppalaisen ja perusteiltaan sekä keskeisiltä toimijoiltaankin hyvin saksalaislähtöisen oikeuden (nk. uuspandektioikeuden, jota *Reinhard Zimmermann*in voi katsoa edustavan) yksi suosituimpia teemoja on toistaa eräänlaisena metanarratiivina kodifikaatioiden tuhonneen aikaisemman perustavaa laatua olevan intellektuaalisen yhtenäisyyden ja johtaneen oikeustieteen degeneroitumiseen. Tästä oikeuskulttuurisesta ”šokista” on alettu toipua vasta viime vuosina siten, että ”menneisyyden paluun” näkyvimpiä airueita ovat olleet ne tahot, jotka puhuvat yhtenäisen EU:n siviilikoodin puolesta. Toisaalta myös uuspandektioikeuden piiristä on myönnetty, ettei ole kovin perusteltua olettaa kansallisten yksityisoikeuden järjestelmien syvällisesti ja laajasti harmonisoituvan. Euroopan parlamentin omalla institutionaalisella arvovallallaan käynnistäneestä ja osin ylläpitämästä harmonisointihankkeesta (nk. Lando-komissio) ja lukuisten muiden ryhmien ja tahojen toiminnasta huolimatta lienee perustelluinta odottaa, että kodifikaation sijaan voidaan tyytyä optionaalisesti sovellettavaan *common frame of reference* -tyyppiseen väljään soft law -normistoon. (*Zimmermann, German* 2006 s. 20.)

Käsillä olevan aiheen kannalta on kiintoisaa huomata, että keskustelun ydinaines on ollut juuri sitä samaa, joka löytyy Kreikan oikeuden pohjalta: roomalainen oikeus ja 1800-luvun pandektioikeustiede. Samat vaikutteet löytyvät eurooppalaisesta oikeudesta kaikkein selvimpinä Saksan BGB:n taustalta – *Bernhard Winscheid*in (1817–1892) *Lehrbuch des Pandektenrechts* (1861) vaikutti kautta Euroopan, mutta kiistattomimmin sen ajatusmaailmaa edustaa BGB (*Bellomo, Common* 1995 s. 24–25). On ehkä kuitenkin paikallaan tuoda esiin, että Puchtaan ja Savignyyn verrattuna Windscheid on enemmänkin systemaattisuutta ja käsitteellisyyttä korostava henkilö (*Nousiainen, Herruus* 1993 s. 185). Hänen suora roolinsa BGB:n valmistelutyössä tekee tuosta koodista välittömällä tavalla pandektioikeudellisen ajattelun hengentuotteen (*Björne, Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 87).

BGB:n käsitteistössä on paljon roomalaislähtöistä ainesta ja instituutioita, vaikkakin nimenomaan pandektistien tulkitsemassa käsitteellisdogmaattisessa muodossa (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 91). On ehkä syytä mainita, että Kreikan kannalta kyse on siis *kreikkalaisten* pandektistien vaikutuksesta, ei täysin välittömästä *saksalaisten* pandektistien vaikutuksesta ilman kreikkalaisen juridiikan välittävää ja tulkitsevaa funktiota.

Kreikkalaisen oikeustieteen suuret nimet olivat kaikki yksityisoikeuden spesialisteja ja oikeushistoriasta kiinnostuneita kreikkalaisen 1900-luvun *Pandek-*

*tenwissenschaft*in edustajia. Tärkeimmät nimet, joiden julkaisuja löytyy myös muilla kielillä kuin kreikaksi, ovat *Konstantinos D. Triantaphyllopoulos* (Κωνσταντίνος Τριανταφυλλόπουλος 1881–1966), *Georgios S. Maridakes* (Γεώργιος Μαριδάκης 1890–1979) ja *Panagiotes I. Zepos* (Παναγιώτης Ι. Ζέπος 1908–1985). Näiden tutkijoiden rooli ja painoarvo on merkinnyt paljon sille, millainen oikeuskulttuurinen arvo, millaisia tulkintoja ja millainen sisältö Siviilikoodilla on. Vaikutus on ollut kestävää laatua, mitä tietysti edesauttaa Koodin pysyvyyskin.

Arvioitaessa historiallisvertailevasti pandektioikeuden vaikutusta Kreikan oikeuteen ja oikeusajatteluun on syytä pitää alituiseen mielessä suuret linjat: historiallinen, intellektuaalinen ja uskonnollinen traditio sekä yritykset yhdistää ortodoksinen traditio eräisiin valistuksen poliittisiin ideoihin ja syntyvään kielellisesti yhtenäiseen kansallisvaltioon. Näihin taustoihin suhteutettuna 1800-luvun Saksan oikeustiede oli perusteltu valinta, ei umpimähkäinen auktoriteettihaku tai oikeudellisen alemmuudentunnon ilmaus – itse asiassa kreikkalaisilla saattoi hyvinkin olla mielessään ajatus, että he hyväksyivät *omaa* perintöään, joka oli ollut ”lainassa Saksassa”. Valistus (Διαφωτισμός) on tässä kuviossa hankalampi asia, koska se ennakoi Jumalan ja tradition siirtymistä syrjään ja maallisten instituutioiden kehitystä (*Heiskala, Sosiologia* 1994 s. 19). Kreikkalaiselle identifikaatiolle vallankumouksellinen aines oli sinänsä helppo hyväksyä – irtautuminen osmaneista oli vallankumous ja vapaussota yhtä aikaa. Irtautumisen mukanaan tuoma ajatus uudenlaisesta kansallisvaltiosta ja sen suhteesta kirkkoon oli jo hankalampi asia – *milletin* ideat olivat juurtuneet syvään, olivathan ne jo iduillaan Bysantissa.

Kohti kodifiointia

Kansallisten oikeusjärjestysten kodifiointi ja sitä väistämättä seurannut säädetyn oikeuden aalto, joka siis oli väitetysti joustavan *ius communen* vastakohta, pyyhkäisi yli Euroopan ja synnytti oikeuspositivismin eli uskon säädetyn oikeuden ylivertaisuuteen sekä oikeusnationalismin, joka alkoi murentua toden teolla vasta 1900-luvun kolmena viimeisenä vuosikymmenenä. Koodien taustalla, kuten jo todettiin, vaikutti 1800-luvulla muun muassa ajatus ”systeemistä” ja ”kattavasta koodista”, jotka molemmat lupasivat täydellisyyttä, varmuutta ja lopullisuutta, jotka kaikki sopivat valta-asemaan nousseelle porvarisluokalle, kuten *Bellomo* (*Common* 1995 s. 12) tuo esiin. Nationalismi juridisessa muodossaan sopii kuvaan; ranskalaisen juristin suuhun on pistetty ajanhenkeä kuvaava arrogantti lausuma ”*Je ne*

connais pas un droit civil, je ne connais que le code civil" (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 65). Se, että voi väittää tuntevansa omaa koodiaan, muttei yhteistä eurooppalaista siviilioikeutta, on mahdollinen ja mielekäs ajatus vain nationalismin ajattelutavassa – oma vs. vieras.

Ehkä tässä kohtaa on syytä paikantaa kreikkalainen kodifikaatioprosessi myös eurooppalaisiin nykykeskusteluihin, jotka tuntuvat kiehtovalla tavalla toistavan 1800-luvun teemoja. Menneisyyden äänet kaikuvat, niiden halutaan kuulla kaikuvan vielä 2000-luvulla. Monet nykyajan oikeustieteilijöistä ja erityisesti roomalaiseen oikeuteen perehtyneistä oikeushistorioitsijoista ovat näkevinään integroituvan Euroopan oikeudessa **uuden** eurooppalaisen yhtenäisoikeuden (lat. ***novum*** *ius commune Europaeum*). Näistä äänistä tunnetuin on ollut johtava saksalainen oikeushistorioitsija ja historiallisen vertailun spesialisti *Reinhard Zimmermann* ja erityisesti hänen massiivinen teoksensa *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* (1996), joka todisteli eurooppalaisen velvoiteoikeuden yhtenäisen roomalaisen perustan olemassaoloa.[202] Zimmermannin kanssa jokseenkin samoilla on linjoilla *Manlio Bellomo* (*Common* 1995), joka katsoo yhteisen oikeustieteellisen perustan löytyvän juuri roomalaisesta oikeudesta. Vaikka Kreikka on omanlaisensa uskonnolliselta ja kulttuuriselta traditioltaan ja tavaltaan mieltää itsensä kreikkaa puhuvaksi kristilliseksi monokulttuuriksi, voi Zimmermannin sanomaa soveltaa myös Kreikkaan. Roomalainen oikeus ja historiallisessa mielessä *yhteiset* oikeustieteelliset perinteet – todet tai kuvitellut, mutta silti vaikuttavat – sitovat myös Kreikan oikeuden latinalaiseen maailmaan, vaikka ortodoksinen kirkko, kreikkalainen nationalismi ja kansan**henki** eli **Πνεύμα** του Έθνους/Λαού muuta vihjaavatkin. Vertailu tuo asiaan suhteuttamista edistävän lisänäkökohdan. Japani ja Turkki eivät liittyneet omilla kodifikaatioillaan ja totaalireseptioillaan takaisin omiin oikeuskulttuureihinsa, vaan omaksuivat *vierasta oikeutta*, tosin vapaaehtoisesti eli poiketen kolonisaation reittejä seuranneista pakkoreseptioista. Silti on todettava, että historiallinen, elävä tai vaikka kuollut, yhteys kerta kaikkiaan puuttui sekä Japanilta että Turkilta.

> Japani sopii hyvin vertailukohdaksi tässä. Japanin koodien aikakausi oli 1890-luku, jolloin pelko Länsivaltojen kolonisaatiosta oli todellinen. Koodien oli

[202] Zimmermann on muotoillut nämä ajatuksensa vieläkin suorasukaisemmin ohjelmallisemmassa teoksessaan *Roman Law, Contemporary Law, European Law* (2001).

> tultava voimaan, jotta valtio saattoi rakentaa uuden teollisen Japanin ja vaatia täyttä suvereenisuutta. Japanille oli tärkeää todistaa, että se oli tasaveroinen valtiotoimija suhteessa muihin täysivaltaisiin valtioihin. Läntisen Euroopan koodit olivat japanilaisille lakien kehittyneimmät mallit, joten ne sopivat myös heidän käyttötarpeitaan silmällä pitäen resipioitaviksi, mikäli ne muutoin sopivat *Meijin* keisarihuoneen poliittiseen agendaan. (*Tanase, Japanese* 2003 s. 190–191.) Kreikan voimassa olevat keskeiskoodit (Siviili- ja Rikos-) tulivat puolestaan voimaan 1900-luvun puolessa välissä tilanteessa, jossa ei ole juuri kodifikaatioiden omaksumista silmällä pitäen samanlaisia tekijöitä – Kreikka palasi omaan oikeuskulttuuriinsa eli siihen suuntaan, johon se oli jo 1800-luvun oikeuttaan kehittänyt: roomalaisen oikeuden perustalle, jota kreikkalaisten *itsensä* harjoittama pandektioikeustiede tuki. Tässä on mahdollisuus yleiseenkin havaintoon; hyvin usein palaaminen klassiseen oikeuteen tai sellaiseksi väitetyn resipiointi on tosiasiassa toimi, jolla pyritään auktorisoimaan ja legitimoimaan jotain sellaista, mikä on olemassa nimenomaan nykyhetkessä (*Tuori, Ancient* 2006 s. 19).

Mutta entä nykypäivän keskustelu paluusta roomalaisille juurille? Monet oikeusvertailijat ja yksittäisiä oikeudenaloja edustavat asiantuntijat kiistävät tulkinnat ja puheet uudesta *ius commune*sta pitäen niitä joko anakronismina tai oikeuspoliittisesti tarkoitushakuisena.[203] Ajattelutapa on leimattu jokseenkin epäilyttäväksi uuspandektioikeudeksi, joka on lähinnä jonkinlainen kvasihistoriallinen narratiivi (*Tuori, Ancient* s. 234–235). Kritiikin terävin kärki on tosin mennyt liiallisuuksiin korostaessaan eurooppalaisten oikeuskulttuurien ja erityisesti mannermaisen ja common law'n yhdistymisen täydellistä mahdottomuutta, kuten oikeuskulttuurien tuntija *Pierre Legrand* (*European* 1996) on ohjelmallisesti julistanut. Hänen mukaansa englantilainen common law ei ole yhdentymässä mannermaiseen oikeuteen, koska se *ei voi* niin tehdä. Jokin välittävä kanta on mitä ilmeisimmin realistisin. Tukevammalla pohjalla ovat ne, jotka eivät korosta niinkään roomalaista oikeutta, vaan vertailumetodin tarpeellisuutta puhuttaessa esimerkiksi EU:n siviilikoodin mahdollisuudesta (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 30–31).

Entä Kreikka? Kreikan oikeudellisessa mielessä saksalaisvetoinen siviilioikeuden malli poikkeaa pohjoismaisesta ja suomalaisesta erityisesti, koska siellä on yksi massiivinen lakikoonnos eli Κώδικας, johon on koottu Saksan kuuluisan *Bürgerliches Gezetsbuchin* mallin mukaan kaikki siviilioi-

---

[203] *Hesselink* (*Contract* 2005 s. 64–65) lienee oikeassa, kun hän epäilee historiallisen argumentin suoraa painoarvoa: "Why should the future resemble the past?...the study of legal history is unlikely to provide current lawmakers with clear-cut answers…".

keuden keskeisimmät säännökset.[204] Samaan tapaan kuin Saksassa kyseinen siviililakikirja, Siviilikoodi (Αστικός Κώδικας 1946, AK) ilmentää samalla koko maan oikeuskulttuuria ja oikeudellista mentaliteettia. Keskeisiä piirteitä ovat tietty abstraktisuus, kirjoitettuun oikeuteen nojaaminen, systemaattisuus ja käsitepitoisuus, jotka menevät pohjoismaista oikeuskulttuuria pidemmälle ja muistuttavat selvästi saksalaista ja osin ranskalaista oikeusajattelua. Koodi on muilta yhteiskuntakytkennöiltään selkeästi sukua BGB:lle – yksilönautonomia, yksityisomaisuus ja sopimusvapaus (Art. 361) ovat monessa kohdin kantavia oikeuspoliittisia tausta-ajatuksia, mutta eivät niin ilmeisinä ja vanhahtavina kuin BGB:ssä.

Välittömästi itsenäistymisen jälkeen 1800-luvulla Kreikassa esiintyi pyrkimyksiä säätää Ranskan mallin mukainen siviililakikirja (*Code civil* 1804, Kreikassa ο γαλλικός Αστικός Κώδικας), mutta eri syistä johtuen siviilioikeutta alettiin rakentaa roomalais-saksalaisen pandektioikeuden mallin mukaan, joka myötäilee roomalaisesta oikeudesta peräisin olevaa tiettyä ajatusta oikeudellisesta systematiikasta.[205] Idea läpäisi kreikkalaisen juridiikan laajalti, ei vain mantereella. 1800-luvulla nähtiin Joonian saarten koodi (1841), Samoksen koodi (1899) ja Kreetan koodi (1904). Myös koko maata koskevaksi ajateltu hahmotelma näki päivänvalon vuonna 1874, mutta yrityksistä huolimatta bysanttilainen Hexabiblos – ja edellä mainitut ”saarikoodit” – oli voimassa muodollisesti aina Siviilikoodin voimaantuloon saakka. Loppusuora alkoi *Metaxasin* hallinnon aikana 1930-luvulla (*Agallopoulou, Basic* s. 34).

Mitä ominaisuuksia pandektioikeudessa oli, että se oli kreikkalaisille niin houkutteleva?[206] Edellä jo hylättiin ajatus puhtaasta auktoriteettireseptiosta. Pandektioikeus rakentui vanhojen roomalaisten materiaalien uustul-

---

[204] Pohjolan naapurimaissa Baltiassa tilanne on jo täysin toinen. Niissä on kaikissa rakennettu uudet siviilikoodit saksalaisen mallin mukaan 1990-luvun vapautumisen jälkeen. Oikeushistoriallisesti ne ikään kuin palasivat aiempaan vaiheeseen, jolloin niissä oli jo ehditty rakentaa omaa siviilioikeutta koodien pohjalta. (*Käerdi, Neukodifikation* 2006.)

[205] Virheellisen kuvan välttämiseksi pitää muistaa, että myös Saksassa pandektioikeuden vaikutukset ovat edelleen nähtävissä oikeustieteessä ja oikeusajattelussa sekä sääntelyssä, mutta ehkä Kreikkaa enemmän ”pinnan alla” (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 141).

[206] On syytä huomauttaa yhteiskunnallisten, poliittisten ja käytännöllisten tilanteiden oikeustieteelle asettamien paineiden *samankaltaisuudesta*. Saksa ei voinut vielä 1800-luvulla seurata Ranskan kodifikaatiotietä, vaan se turvautui sivureittiin – kehitettiin juridiikkaa, joka auttaisi juristeja voittamaan oikeudellisen kaaoksen ja luomaan (edes fiktiivistä) poliittista yhtenäisyyttä. Lisäksi Saksassa oli tärkeää rakentaa *omaa* koherenttia oikeussysteemiä, joka täyttäisi ajan juridiset, tieteelliset ja poliittiset vaatimukset. (*Lyles, Purity* 2006 s. 609.)

kinnan varaan, saksalaisen oikeustieteen systematisoimana, mikä tarkoitti käytännön tasolla lähinnä roomalaisten juristien kirjoitusten varsin valikoivaa uudelleenkierrätystä. *Zimmermann* (*Civil* 1995 s. 100) huomauttaa siitä, että pandektisteilla itselläänkin saattoi paikka paikoin olla vääristynyt kuva roomalaisen oikeuden sisällöstä. Silti jotain todella tapahtui. Kuten *Letto-Vanamo* (*Euroopan* 1995 s. 41) tuo esiin, 1800-luku oli aikaa, jolloin latinalaisen Euroopan reuna-alueet loivat monia siteitä läntisen Euroopan oikeusperinteeseen. Ainakin Kreikan osalta tämä näyttää pitävän varsin hyvin paikkansa. Kreikkalaiseen aateilmastoon sopi BGB:n taustalla oleva oikeusideologia ehkä paremmin kuin hyvin, iskulause ”*Ein Volk. Ein Reich. Ein Recht*” täydentyi kreikkalaiseen aateilmastoon sopivalla kahdella lisäyksellä ”*Eine Religion. Eine Sprache*”.[207] On syytä painottaa, että kyse on nimenomaan oikeusideologiasta, koska pandektistien antamien vastausten vakuuttavuus ei perustunut siihen, että ne olisivat olleet ”historiallinen totuus”. Se perustui siihen, että ne ylipäänsä tarjosivat vastauksia aikansa oikeudellisiin ongelmiin (*Tuori, Ancient* 2006 s. 256).

Miten oikeuskieli eli mukana näissä tapahtumissa? Oikeuskielen kannalta kiintoisa on havainto siitä, että nationalismin hengessä oikeuslatina on perinpohjaisesti puhdistettu pois lakisaksasta, vaikka saksalainen oikeus on muutoin rakennettu aineellisesti ja muodollisesti roomalaisen oikeusperinnön varaan. Kreikkalaisella oikeuskielellä on sen sijaan historiallisia terminologisia ja rakenteellisia yhteyksiä lakilatinaan eli Saksan mallia ei ole noudatettu ”latinismien” poistamisen suhteen.[208] BGB:n laadintamentaliteetista poiketen Kreikan siviilikoodissa onkin nähtävissä vuorovaikutusta lakilatinan kanssa. Tämä johtunee kreikan asemasta klassisena kulttuurikielenä – vastaavaa puhdistustarvetta ei ole yksinkertaisesti tunnettu olevan olemassa kuin Saksassa 1800-luvulla kansallisen identiteetin

---

[207] Kreikassa – kuten Suomessakin vastaavaan aikaan – korostettiin tietynlaista kansantieteellistä ja folkloristista lähestymistapaa, jossa tarut, tanssit, runous ja musiikki omalta osaltaan haluttiin saada todistamaan, että oli olemassa erityinen *Volk* (*Bien, Inventing* 2005 s. 229). Oikeuden osana oli useita palasia saksalaisessa juridiikassa: *Wissenschaftliches* Recht, *Juristen*recht ja *Volk*srecht (*Lyles, Purity* 2006 s. 622).

[208] Käytäntö ulottuu ajalle, jolloin roomalaisen oikeuden lähteitä käännettiin Bysantin kielelle eli kreikkaan. Koska lähteet olivat latinaksi, mutta oikeusjärjestys sama, monin paikoin latinalainen käsitteistö yksinkertaisesti *muunnettiin kreikkalaiselle kirjaimistolle* (*Zilliacus, Kampf* 1935 s. 104–107). Esimerkkinä on mainittu mm. velallisen suoritusvelvollisuuden epäonnistumistilannetta koskeva *condictio certae creditae pecuniae*, jota ei käännetty vaan se hellenisoitiin kääntämättä lyhempään muotoon (*Maridaki-Karatza, Aspects* 2002 s. 1108). Näitä esimerkkejä on lukuisia (*Buchholz* 2004).

ja kansanhengen (saks. *Volksgeist*) alkaessa korostua useilla muillakin elämänalueilla. *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 355) puhuu tässä yhteydessä osuvasti ”vieraan torjunnasta”: ”1600-luvulta lähtien saksalaisen kielenhuollon ponnisteluille oli leimallista taistelu vierassanoja vastaan. Tämä taistelu kiihtyi nationalismin myötä.” Edellä tässä kirjassa on viitattu myös oikeuslatinan ja oikeuskreikan väliseen vuorovaikutukseen, joka saksan kieleltä tietenkin puuttui.

On ehkä syytä myös kysyä, kelpasiko kaikki läntinen juridiikka kreikkalaisille? Entä Lännen ja latinalaisten vieroksunta, joka voidaan Kreikassa palauttaa aina Konstantinopolin ryöstöön saakka? Se vieras aines, jota kreikkalainen oikeusajattelu halusi tässä kohtaa torjua, ei kuitenkaan ollut länsiroomalainen traditio, vaan osmanien itäinen ja ei-kristillinen traditio. *Friedrich Carl von Savignyn* (1779–1861) ajatuksen paluusta juurille eli Bysantin kristillisen Keisarin nimissä olevaan kodifikaatioon täytyi helleenisestä perspektiivistä olla erityisen houkutteleva – katolilaisen kirkon vaikutuksen alaisena muokkaantunut roomalaisen oikeuden traditio ei voinut ortodoksisesta perspektiivistä olla kovinkaan houkutteleva.[209] Läntisessä Euroopassa vuosien 1150 ja 1520 välillä kanonisen oikeuden tiedetään hallinneen erityisesti avio-oikeutta, perintöoikeutta ja hengellisen säädyn asemaa yleensä koskevaa normistoa (*Pennington, Spirit* 1997 s. 1104). Bysantissa Justinianuksen kodifikaation (kreikankielisinä toisintoina tietenkin) arvostus ja asema olivat hierarkkisesti korkeassa asemassa. Tämä seikka säilytti kreikkalaisessa oikeuskielessä monia latinan piirteitä ja teknistä oikeustermistöä, joita ei tavallisessa puhutussa kreikassa juurikaan käytetty. Tämä juridinen perusrakenne säilyi myös osmanivallan alla. (*Stolte, Byzantine Law* 2003 s. 125).

> Kreikkalainen oikeuskulttuurinen asenne – 1800-luvulta lähtien – roomalaista oikeutta kohtaan muistuttaa etäisesti keskiajan humanistien asennetta. *Hugo Donellus* (1527–1591) lienee ensimmäinen juristi, joka hylkäsi sekä klassisen roomalaisen oikeuden että kanonisen ja tapaoikeuden ja koetti palata Bysantin *Corpukseen* ja tulkita sitä suoraan, ilman aiemman tradition painolastia.[210] Kodifikaation kerrostumien alta hän löysi oikeussystemaattisia ja käsitteellisiä

[209] Tässä kohtaa herää kuitenkin tiettyjä epäilyjä, sillä kuten *Max Lyles* (*Purity* 2006 s. 619) tuo esiin, arkkipandektisti Windscheidin oikeuslähdekäsitys antoi sijansa myös kansalliselle oikeudelle.

[210] *Björne* (*Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 29) tosin huomauttaa siitä, että humanistien vaikutus oikeuteen jäi vähäiseksi, eikä se kyennyt syrjäyttämään keskiajan oikeustiedettä.

elementtejä tavalla, joka muistuttaa pandektioikeuden *zurück zu den Quellen* -ajattelua. (*Stein, Justinian's* 1993 s. 12–13.) Juuri tämä bysanttilaiselta aidosti vaikuttava aines tai sellaiseksi ajateltu oli 1800-luvun ja myöhemmänkin nationalistisen ja omaa *Volksgeist*ia korostavan ajattelutavan oikeusideologisesti tenhoavinta materiaalia – sen avulla saattoi paikata myös niitä haavoja, joita pitkä osmanien valtakausi oli jättänyt kreikankieliseen ja vahvasti ortodoksiseen valtioon, joka kuitenkin erosi muista valtioista pitkän ja aatehistoriallisesti kunniakkaan menneisyytensä vuoksi.

Keskeiset taustamallit ovat olleet roomalainen oikeus ja saksalainen oikeustiede, mikä näkyy erityisen selvästi koodin velvoiteoikeuden kirjassa. Saksan mallin mukaan kauppaoikeus jätettiin Siviilikoodin ulkopuolelle, mutta BGB:stä poiketen Siviilikoodissa on vähemmän ristiviittauksia, jotka tekevät Kreikan koodista Saksan koodia selkeämmän.[211] Ristiviittaukset ilmentävät oikeuskielelle ominaista systeemisyyttä, ja niillä voidaan välttää toistoja, mutta toisaalta niihin tiedetään liittyvän monia ongelmia (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 104–107). Tämän lisäksi Siviilikoodissa on jotain bysanttilaisen oikeusperinnön aineksia, joista näkyy edelleen oikeushistoriallisia jälkiä myös esimerkiksi Venäjän oikeudessa. Oikeusvertailevana huomiona voidaan todeta, että Siviilikoodi on paikoin saksalaista esikuvaansa kehittyneempi – sekä säädösteknisesti että kielellisesti.[212] Näin sanovat nimenomaan saksalaisprofessorit *Konrad Zweigert* ja *Hein Kötz* (*Introduction* 1998 s. 156).

Menneisyyden pauloihin joutumisella oli myös luonnolliset rajansa. Tultaessa 1900-luvulle kreikkalaiset oikeustieteilijät olivat jo omaksuneet kriittisemmän asenteen, johon kuului ajatus evaluoida useampia mannermaisia malleja ennen kuin niiden tarjoamia ratkaisumalleja ajateltiin voitavan omaksua kreikkalaiseen oikeuteen (*Yiannopoulos, Introduction* 1993

---

[211] Ristiviittaukset toimivat samaan tapaan kuin Suomessa. Esim. Siviilikoodin perheoikeuden osaan kuuluvassa 1441 artiklassa on tyypillinen ristiviittauksen muotoilu ja käyttötapa: ”Mainittu sopimus vahvistetaan tuomioistuimessa ja se on voimassa kunnes asiassa on annettu **artiklan 1513 mukainen** ratkaisu.” (”Η συμφωνία επικυρώνεται από το δικαστήριο και ισχύει ώσπου να εκδοθεί απόφαση για το θέμα αυτό **σύμφωνα με το άρθρο 1513**”). Esimerkki pidemmästä kaavasta löytyy saman koodin artiklasta 679: Artikla koskee **työntekijän** mahdollisuutta luopua omista **oikeuksista** – ”[Oikeuksista luopumiset] ovat pätemättömiä niiltä osin kuin oikeuksista luopumista on rajattu artikloissa 656–658, 659(2)–657, 668–670, 674, 677 ja 678.” (”Είναι άκυρη η συμφωνία με την οποία περιορίζονται **τα δικαιώματα του εργαζομένου** από τα άρθρα 656 έως 658, 659 παρ. 2 έως 667, 668 εδ. 2. 670, 674, 677 και 678.”)

[212] *David* (*Nykyajan* 1982 s. 122) sanoo, että myös Ranskassa ja Sveitsissä vältettiin Saksan yltiötäsmällisyyteen pyrkivää ja luonteeltaan hyvin teknistä säädöskieltä.

s. 9). Tästä huolimatta nykyinen kreikkalainen oikeusajattelu on ollut – muusta kreikkalaisuudesta poiketen – luonnehdittavissa mieluummin ”vieraasta pitäväksi” (ξενομανία) kuin ”vierasta pelkääväksi” (ξενοφοβία). Muilla julkisen elämän sektoreilla ehkä vasta liittyminen Etyyn (EEC) 1980-luvun alussa merkitsi sellaisen ratkaisevan kulttuurisen askeleen ottamista länteen, joka oikeuden puolella oli otettu jo selkeästi aikaisemmassa vaiheessa.

Germaanisen esikuvansa mallia Kreikan koodi noudattaa kuitenkin siinä määrin, että *se on maallikolle vaikeaselkoinen – se on kirjoitettu nimenomaan lainoppineille (Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 144). Tämä edellyttää tietynlaista oikeudellista mentaliteettia ja oikeuskulttuurista asenneilmastoa, ehkä myös tiettyjä yhteiskunnallisia rakenteita. *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 339) tiivistää BGB:n takana olevaa oikeuskulttuurista ajattelutapaa ja sen tulosta seuraavasti: ”Kyseessä on hienostuneen doktriinin monumentti, jota ei ole kirjoitettu maallikolle, vaan lainoppineelle tuomarille.” Juuri tätä luonteenpiirrettä kuvaavat osuvasti 1800-luvun oikeustiedettä ja oikeutta koskevat, monissa eri kielissä toistuvat luonnehdinnat: saks. *Professorenrecht*, ital. *diritto dei professori*, ransk. *droit savant*, esp. *derecho docto* jne. Tällaiset kuvailut sopivat aika hyvin myös Kreikan siviilioikeuteen. *Bogdan* (*Komparativ* 2003 s. 164) tuo myös esiin sen, että BGB on hyvin akateeminen koodi, hän käyttää ilmaisua ”skrivbordsprodukt” ja huomauttaa *Code civilen* perustuneen huomattavassa enemmän määrin käytännön juristien kokemuksiin.

Oikeuslingvistiikan ja oikeuskielestä kiinnostuneen filologian kannalta voidaan kuitenkin ehkä todeta, että kansankreikaksi muuntaminen on helpottanut – ulkomaalaisen näkökulmasta – koodin ymmärtämistä verrattuna aiempaan kirjakreikan versioon. Tässä kohden Kreikan Siviilikoodi ja oikeuskulttuuri yleensäkin poikkeavat pohjoismaisesta oikeusajattelusta, jossa on haluttu tehdä säädösteksteistä sellaisia, että myös niihin perehtyvä maallikko voisi ne ymmärtää. Suomessa on asiaankuuluvaa vaatia, että ”lain pitäisi olla vieläpä kieltä, jota muidenkin kuin juristin on mahdollista ymmärtää” (*Heikkinen, Virkakieli* 2004 s. 93). Kreikassa on historiallisista syistä ja kirjakreikan taustasta johtuen mukana ajatus siitä, ettei oikeuskielen arvoa mitata suinkaan sillä, kuinka ymmärrettävää se on maallikoille, vaan myös sillä kuinka hieno ja juridisesti suorastaan hienostunut se on. Näiltä osin kuilu Kreikan ja muun romaanis-germaanisen oikeusperheen sekä pohjoismaisen oikeusajattelun välillä on edelleen vielä melkoinen.

Sivilisti ja oikeusteoreetikko *Thomas Wilhelmsson* (*Suomen* 2003 s. 83) kuvaa pohjoismaista ja suomalaista oikeusajattelua osuvasti: ”Pohjoismainen oikeus ei ensinnäkään ole sillä tavoin akateemisesti sivistynyttä kuin kontinentaalinen oikeus. Vaikka meilläkin rakennetaan systematiikkaa ja käsitteitä, oikeutta ei yhtä vahvasti koeta tieteelliseksi systeemiksi kuin esimerkiksi Saksassa. Kattavan lakikodifikaation puute merkitsee meillä myös sellaisen melkein ’pyhän’ tekstin puuttumista, jollaisena monet kontinentaalijuristit kohtelevat omaa kodifikaatiotaan…Pohjoismainen oikeus on yksinkertaisesti jollakin tavoin *kansanomaisempaa*.” *Letto-Vanamo* (*Oikeuden* 1995 s. 16) sanoo puolestaan, että ”Saksassa suurilla BGB kommentaareilla on auktoritatiivinen asema, joka on kaukana siitä melko käytännöllisestä tavasta, jolla pohjoismaiset juristit kommentoivat yksittäisiä lakeja.” Pyhyys ja auktoritatiivisuus kuvaavat aika pitkälle sitä asennetta, jota Kreikassa on koodia kohtaan tunnettu, ainakin oikeustieteilijöiden joukossa.

Miksi juuri pandektioikeus?

Vertailevassa oikeustieteessä on paikallaan pohtia sitä, miksi Kreikka on päätynyt nojaamaan niin vahvasti saksalaiseen oikeuteen, vaikka sillä on aina ollut myös läheiset henkiset siteet Ranskaan. Miksi nojattiin pandekteihin eikä Ranskan oikeuteen? Asia on mutkikas, eikä suoraviivaisin ilmaus ”ideologinen reseptio” oikein tunnu kattavan ilmiötä täsmällisesti. Edellä on jo viitattu yleisiin oikeuskulttuurisiin syihin, mutta tuo selitys tuntuu tarvitsevan hiukan pidemmälle menevää kehittelyä. Jos kyseessä ei ollut auktoriteettireseptio, niin mikä sitten? Tässä on tarpeen nostaa esiin ainakin kaksi keskeistä seikkaa: historia ja valtiollisen identiteetin rakentaminen oikeuden avulla.

Voidaan osoittaa, että käytännössä pandektioikeuden arvovallalle on ollut merkitystä sillä, että sillä on – nimeään myöten – vahvat kytkennät roomalaiseen oikeuteen ja tätä kautta myös antiikin Kreikkaan sekä Bysantin perintöön.[213] Kreikan näkökulmasta pandektioikeustiede tarjosi välittömän yhteyden (kuvitellun tai toden) roomalaisen oikeuden Bysantissa kodifioituun traditioon ilman Länsi-Euroopan *ius communen* suurta vaikutusta.[214]

---

[213] On syytä omaksua aika varauksellinen asenne tässä kohtaa siihen *Kaius Tuorin* (*Ancient* 2006 s. 232) näkemykseen, jonka mukaan pandektioikeuden roomalaiselle oikeudelle antama arvovalta olisi ollut *vain* saksalainen ilmiö ja että muualla roomalaisen oikeuden käyttö olisi ollut lähinnä klassismin mukaista ihailua, muttei suoraa soveltamista. Kreikka tuntuu olevan hyvin lähellä Saksaa tässä suhteessa.

[214] *Ius communessa* on ortodoksisen oikeusperspektiivin kannalta se periaatteellisesti erittäin suuri hankaluus, että se on oikeutta, jonka yhtäläisyys rakentui yliopistolliseen ja käy-

Tässä ajattelu palautuu nimenomaan Bysanttiin, sillä antiikin ateenalaiset eivät ylipäänsä ymmärtäneet omaa oikeusjärjestelmäänsä koodina/kodifikaationa, vaan julkisina näytöksinä, joissa demonstroitiin Ateenan demokraattista päätöksentekomenettelyä (*Lanni, Precedent* 1999 s. 34). Saksalaisen historiallisen koulukunnan ja eritoten sen seuraajan *Pandektenwissenschaft*in ideana oli löytää Justinianuksen kompilaatiosta suurten roomalaisten juristisankarien oikeus – hienostunut, käsitteellisesti määritelty järjestelmä ja rationaalinen systeemi (*Tuori, Latinan* 2002 s. 188). Arvovallan rakennuspuina pandektistit käyttivät roomalaisen oikeuden palasia ja sitä, että heistä itsestään tuli 1800-luvun Saksassa suorastaan oikeustieteen ylipappeja, kuten *Zimmermann* (*German* 2006 s. 7) toteaa. Pandektistit antoivat Justinianuksen *Corpukselle* keskeisen roolin, mikä sopi kreikkalaisillekin: *Corpusta* kohdeltiin tässä ajattelutavassa oman kansallisen oikeuden osana (*Lyles, Purity* 2006 s. 621).

Vaikuttaa ilmeiseltä selitykseltä, että myös *ius communen* ”katolilaisuudella” oli merkittävä vaikutus – *ius canonicum* oli läheisesti katoliseen kirkkoon kytkeytynyttä, eikä kanonisen oikeuden harjoittajilla ollut mitään syytä suhtautua kriittisesti kirkkoon; itse asiassa monet oikeusoppineet olivat suoraan katolisten sääntökuntien jäseniä (*Pihlajamäki*, *Ne crimina* 2002 s. 155). Mannermainen juridiikka Lännessä nosti Justinianuksen kompilaation rinnalle toisen kokoelman eli *Corpus iuris canonicum*in, joka oli katolisen kirkon oma kompilaatio. Tuolloinen *ius commune* -traditio levisi Alankomaihin, Belgiaan, Espanjaan, Italiaan, Portugaliin, Puolaan, Ranskaan, Saksaan, Skotlantiin ja osin Pohjoismaihin. (*Schrage & Heutger, History* 2006 s. 394–396.)

Kanonisen oikeuden merkitystä Idässä ei tule myöskään väheksyä, mutta siellä oltiin tässä suhteessa joustavampia: ”Bysantin kirkko ei sitonut itseään Rooman kirkon tavoin laajaan kirkollisten kanonien ja lakien kodifiointiin” (*Hakkarainen, Ajaton II* 1995 s. 126). Lännessä yliopistojen merkitys oli huomattava. Yliopistojen perustaminen oli riippuvaista paavin suostumuksesta, ja ne olivatkin sekä hengellisiä että maallisia instituutioita (*Brunner, Keskiajan* 1992 s. 98). Miten siis yhtäältä pysyä erillään Paavin

---

tännölliseen roomalais-kanoniseen oikeuteen. Kanoninen oikeus (lat. *corpus iuris canonici*) oli paljon suuremmassa määrin katolisen Euroopan kirkollista oikeutta kuin Digestaan suoremmin perustuva pandektioikeus. Kreikkalaisen ortodoksisen ajattelutavan kannalta sellainen keskiaikainen latinalainen tunnettu sanonta kuin *omne ius scrinio sui pectoris habet* oli äärimmäisen harhaoppinen ja erinomaisen vältettävä. Sanonnan mukaan kun paavilla oli ”kaikki oikeus sydänlippaassaan” (*Brunner, Keskiajan* 1992 s. 92).

vallasta ja toisaalta omaksua Lännen edelleenkehittämää roomalaista oikeutta, jonka perusta oli sama kuin omassa oikeustraditiossa? *Markesinis* (*Foreign Law* 1997 s. 75) tuo esiin sen tärkeä seikan, että pandektioikeustiede oli tietyllä tapaa puhdistettu *ius communesta*, minkä vuoksi esimerkiksi vahingonkorvausoikeudesta tuli roomalaisen mallin mukaan suppeampaa kuin ranskalaisessa mallissa, jonka taustalla oli *ius commune* ja ranskalainen tapaoikeus.[215]

Saattoipa hyvin myös olla, että ranskalaisten tapa kodifioida oman tapaoikeutensa pohjalta (ransk. *droit coutumier*) ei näyttänyt kreikkalaisten silmissä yhtä tavoiteltavalta kuin saksalaisten selvemmin roomalaisen oikeuden varaan rakentunut käsitelainopillisuus ja loogisuutta korostava systeemihakuisuus.[216] Ranskassa juristin ammatin puitteet muodostuivat paljolti heidän omasta *coutume*staan, joka oli estänyt roomalaisperäisen normiston täydellisen hallinta-aseman. Ranskassa ylimmät tuomioistuimet (ransk. *parlements*) olivat estäneet saksalaistyyppisen tilanteen, jossa akateemisella oikeustieteellä oli ylilyöntiasema oikeudenkäyttöelimiin nähden (*Brunner, Euroopan* 1992 s. 119). Vahva valtio piti Ranskassa roomalaisen oikeuden suoran reseption kurissa (*Tuori, Ancient* 2006 s. 233). Varsin uskottava osaselitys on myös se, että Ranskan koodin vapaamielisyys ja liberaalisuus edustivat sellaisia arvoja, jotka olivat kreikkalaisille ortodoksikonservatiiveille hyvin epätoivottavia, joten ”paluu” omaan bysanttilaiseen oikeusperintöön roomalaiselle oikeudelle ”uskollisemman” saksalaisen pandektioikeuden jäljissä oli myös identifikaatiopoliittisesti ymmärrettävä suuntautumisvalinta.

Näin lähestytään pandektioikeuden viehätyksen kreikkalaisia perustekijöitä. Yleinen yhteiskunnallinen viitekehys oli Kreikassa tärkeä tekijä: suuntautuminen ja identiteettivalinnat tehtiin kolmen tekijän vaikutuksen alai-

---

[215] Saksalaisen oikeuden alueella Preussissa ja Itävallassa oli jo 1700-luvulla alettu suhtautua kriittisesti valistuksen (saks. *Aufklärung*) hengessä *ius communeen* ja rationaalinen luonnonoikeusteoria oli saanut lisää kannatusta (*Van Caenegem*, *Historical* 1995 s. 139–140). Nämä tekijät puolsivat paluuta roomalaisen oikeuden lähteille, mikä saattoi tapahtua ”siivoamalla” *ius communen* ja kanonisen oikeuden vaikutus.

[216] Saksan pandektioikeus sai paljon vaikutteita Savignylta, jonka johtama oikeustieteellinen liike: ”…turned exclusively to *Roman law*, not in the form it had in the Middle Ages or in the *usus modernus pandectarum* but in the form of ancient Roman law as it appeared in the *Corpus Iuris*” (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 139). *Bernhard Windscheid* oli keskeisiä toimijoita, kun historiallisen koulun suunta käännettiin pandektioikeuteen ja ankaraan käsitteellisyyteen samalla kun liike alkoi mobilisoitua yhä selvemmin yleissaksalaisen siviilikoodin taakse (*Zimmermann, German* 2006 s. 3–5).

sena: antiikin perintö, Bysantin perintö ja osmanikauden perintö, joka edusti selvimmin itäistä traditiota (*O'Neill, Mediation* 2003 s. 96). *Stolte* (*Byzantine Law* 2003 s. 125–126) viittaa tätäkin suoremmin roomalaisen oikeuden perintöön selittävänä tekijänä: roomalaisen oikeuden rakenteen ja käsitteistön sekä kielellisesti kreikkalaistetun Justinianuksen kodifikaation ansiosta 1800-luvun nuori Kreikan kuningaskunta oli juridis-episteemisesti ja oikeuskulttuurisesti sekä kykenevä että halukas rakentamaan yhteydet läntiseen oikeustieteeseen ja Länsi-Euroopassa omaksuttuihin malleihin.[217]

Ranskan vallankumous ja sen jälkeen synnytetyt uudet demokraattiset instituutiot innostivat myös erityisesti ulkokreikkalaisia – esimerkiksi protomarttyyri *Rigas Velestinlis* sai ideoita ja vaikutteita 1790-luvun ranskalaisesta valtiosääntöoikeudesta (*Clogg, Concise* 2004 s. 28–29). Siviilioikeus ja oikeustiede yleensä sen sijaan olivat yhä voimakkaammin kääntymässä Saksan suuntaan. *Stolte* (emt.) kuvaa 1800-luvun kreikkalaisia oikeustieteilijöitä:

> ”When they travelled to Germany for their education and had German Pandectist literature translated, they will not have felt dealing with foreign legal system.”

Toinen ja luonteeltaan yleisempi tekijä liittyy episteemisen ajattelun perusluonteeseen juridiikan yhteydessä. Oikeuskulttuurinen juridisen ajattelun peruslogiikkaan liittyvä – edellistä tosin heikompi – selitys juuri Siviilikoodin omaksumiseen liittyen on siinä, että BGB nojaa (tai sen *voi* nähdä nojaavan) tiettyyn käsitykseen logiikasta ja oikeudesta. Filosofisessa mielessä BGB on hyvin kreikkalainen. ”The German civil code is very Greek, which may also be why it has been very influential in Greece”, sanoo *Glenn* (*Legal* 2004 s. 144) viitatessaan yleensä mannermaisten koodien logiikkaan ja niiden edustamaan rationaalisuuden muotoon. BGB noudattaa pe-

---

[217] Pandektistit ja historiallinen koulu korostivat sellaista jatkuvuutta, jolle oli Kreikassa suorastaan tilaus ainakin siitä lähtien kun osmanikauden jälkilamaannus alkoi haihtua 1800-luvun kuluessa: ”Savigny, the Historical School, and the Pandectists envisioned a direct continuation of Roman law from classical Rome to Byzantium, and from medieval Bologna to Germany, in which legal rules made in Rome were still applicable in Germany of the nineteenth century” (*Tuori, Ancient* 2006 s. 170).

[218] *Aristoteles* oli kiinnostunut mm. pätevästä päättelystä ja sen eri muodoista. Hänen mielenkiintonsa kohde logiikassa tunnetaan ”Aristoteleen syllogismina” (συλλογισμός κατά τον Αριστοτέλη). Siinä on pääpremissi, alipremissi ja päätelmä eli konkluusio, joka on premissien looginen seuraus. Jos syllogismin premissit ovat paikkansapitäviä, niin konkluusiokin pitää paikkansa eli on siis tosi. Aristoteleen logiikan tunnetuimpia lausemuotoja ovat ”Mikään X ei ole Y” ja ”Jokin X ei ole Y”.

rinteistä kreikkalaista aristoteelista kaksiarvologiikkaa (kielletty–sallittu), joka on lähellä myös nykyistä kreikkalaista oikeudellista mentaliteettia.[218] Näin ajatellen se, että Kreikka otti mallia Saksasta, on monimutkaisempi asia kuin *vain* saksalaisen oikeuden ihannointiin tai silkkaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen perustuva reseptio.[219] Monin paikoin, esimerkiksi perintöoikeudessa, antiikin Kreikan ja Bysantin ajattelun malleja uudistettaessa Kreikassa syntyi tuloksena koodi, jonka takana oli vertailutyötä (*Grammaticaki-Alexiou, Introduction* 1993 s. 161). Eri romaanis-germaanisia malleja vertaamalla koetettiin löytää omaan järjestelmään parhaiten sopivia ratkaisuja. Tämä lähestymistapa vaikuttaa varsin tyypilliseltä II maailmansodan jälkeiselle eurooppalaiselle valtiolle, ja vertailukohdaksi käynee Viron siviilikoodiuudistus 1990- ja 2000-luvuilla.[220]

Vaikutussuunnat ja yhteydet ovat kuitenkin monisyisempiä kuin pikainen katsaus oikeushistoriaan ehkä antaisi ymmärtää. Asiantilaa voidaan ehkä kuvata sanomalla, että Kreikka on suodattanut saksalaista oikeutta *tiheämmällä* ja *itsenäisemmällä* seulalla kuin Japani, jossa doktrinäärinen suodatus oli sangen ohutta, kun BGB kopioitiin sinne 1800-luvun lopussa, tai Turkki, jossa kopioitiin Sveitsin siviilikoodi vuonna 1926.[221] Bysantin traditiota ei kuitenkaan kokonaan hävitetty *(Dacoronia, Greece* 2006 s. 291). Ehkä tämän vuoksi soveltumisongelmat ovat Kreikassa olleet olemattomia verrattuna Turkkiin, jossa islamilaisen perinteen yhteensopivuus sveitsiläisen avio-oikeuden kanssa oli hyvin ongelmallinen (*Zweigert &*

---

[219] Kreikkalaisessa oikeusajattelussa eli ajatus kodifioinnista jo varsin varhain – paljon ennen BGB:tä. *Yiannopoulos* (*Introduction* 1993 s. 6) kirjoittaa Bysantin ajan jälkeisestä oikeudesta seuraavasti: ”The Constitution of Alexander Ypsilantis (1780), the Code of Wallachia of John Caratzos (1818), the Code of Moldavia of Callimachis (1817), and the Syntagma of Michael Photinopoulos (1765), a summary of Basilic in Modern Greek, are among the first codifications in western Europe.” Vastaava kodifikaatioihin pyrkivä aktiviteetti saavutettiin Saksassa todenteolla vasta 1800-luvun puolenvälin jälkeen (*Zimmermann, German* 2006 s. 5–6).

[220] Viron koodin perusmalli oli myös BGB, mutta sen ohella vertailevassa taustatyössä käytettiin malleina myös (oman perinteen ohella tietysti) Sveitsin koodia, uudempaa Hollannin koodia, YK:n ja Unidroitin tuottamaa normiainesta. Näiden lisäksi pyrittiin huomioimaan EU-oikeuden asettamat vaatimukset, jo ennen siis jäsenyyttä. (*Varul, Estonian* 2006 s. 51–52.)

[221] *Friedmann* (*Comments* 2003 s. 93–93) sanoo osuvasti, että Turkki ja Japani ”swallowed whole codes of law from Europe”. Hän myös katsoo, että kumpikin näistä reseptioista oli muodollinen ja, että oikeuden empiirinen taso oli epäilemättä paljon monimuotoisempi ja mutkikkaampi asia. Friedman ilmaisee myös pitävänsä ilmaisua ”siirrännäinen” sopimattomana ja puhuu mieluummin ”sääntöjen, koodien tai käytäntöjen diffuusiosta maasta toiseen”.

Kötz, *Introduction* 1998 s. 178–179). Toisaalta myös saksalainen akateeminen eliitti oli innostunut Kreikasta ja kreikkalaisuudesta, tosin nostalgisesti ja romantisoivasti, mutta tämä molemminpuolinen myönteisyys varmasti helpotti saksalaisten mallien läpilyöntiä Kreikassa (*Roudometof, Millet* 1998 s. 23–25). Erona Saksan ja Kreikan välillä lienee se, että jälkimmäisessä roomalainen oikeus perusteli modernia valtiota, kun taas ensin mainitussa roomalaisella oikeudella tuntuu olleen myös esivaltiollisten instituutioiden legitimiteettiä perustelevia funktioita.

Toisaalta kulttuurisella tasolla on Kreikassakin ollut tiettyjä sopeutumisongelmia, koska mannermaisten koodien taustalla olevat liberalistiset ja individualistiset ideat eivät ongelmitta sopineet kreikkalaiseen yhteisöllisyyttä ja perhettä korostavaan arvomaailmaan. *Roy Panagiotopoulou* (*Antinomies* 1997 s. 354) sanoo asiasta yleisellä kulttuurisella tasolla: ”the moral code of the West has not succeeded as yet in penetrating the social relations of Greece”.[222] Ja kuitenkin Kreikan kohdalla erityisesti Siviilikoodia voi pitää onnistuneena selektiivisen ja itsenäisen reseption tuotteena, mikä taas selittynee sillä, että resipiointi oli itsenäistä ja soveltavaa jättäen tulkitsijoille myös riittävästi liikkumavaraa sopeuttaa koodia olemassa olevaan sosiaaliseen todellisuuteen ja muodolliseen oikeusjärjestykseen. Formaalisen systemaattisuuden korostaminen Kreikassa sen enempää kuin Saksassakaan ei ole kuitenkaan lähellä sitä brasilialaista ajattelutapaa, joka edustaa jopa yhdeksänportaisen säännöksen jäsentämisen mallia (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 109).

Ehkä on mahdollista väittää, että kyse on syväoikeudellisten ajattelutapojen mahdollistamasta reseptiosta, jossa ei ole pelkästään yhteen suuntaan etenevää vaikutusta, vaan mieluumminkin oikeustraditioiden vuorovaikutusta. Pandektioikeuden viehätys ja sen vaikutus Siviilikoodiinkin asti voidaan asettaa yleisempään historialliseen tulkintakehikkoon, jossa osmaneista vapautuminen johti monilla elämänaloilla ”**toden** ja puhtaan Kreikan ja kreikkalaisuuden” (**αληθής** και καθαρός Έλλην) etsimiseen, jolloin pandektioikeuden oletettu kytkentä *Corpukseen* ja kristikunnan suureen itäiseen keisariin oli mahdollista nähdä erittäin myönteisessä valossa.

---

[222] *Stolte* (*Byzantine Law* 2003 s. 126) huomauttaa, että vaikka roomalaisen oikeuden perintö mahdollisti oikeustieteen luontevan ja aidon yhteyden Länteen, kyse oli siitä huolimatta suuresta kulttuurisesta hypystä roomalaisen oikeuden tradition sisällä; hyppy tapahtui bysanttilais-roomalaisesta oikeudesta roomalaiseen *ius commune* -oikeuteen. Oikeusvertailun kannalta on oleellista huomata siirtymän tapahtuminen *saman oikeustradition sisällä*, ei kuten myöhemmin Turkissa ja Japanissa, joissa tehtiin hyppy *toiseen* traditioon.

Käytännön tasolla roomalaisen oikeuden käsitteistö ja rakenne sekä *Corpus* (kreikkalaistettuine muunnoksineen) muodostivat kiintopisteet, joiden mukaan länsi-identifikaatio saattoi astua ensi askeleensa oikeuteen paljon ennen muita Kreikan yhteiskunnan osa-alueita. Modernin ajan helleenijuridiikka vaikuttaakin päässeen muuta Kreikkaa aiemmin ylitse Bysantin tuhoutumisen ja sen hävittäneen latinalaisen keisarikunnan perustamisen tuottamasta kulttuurikuilusta. Tähän on siis kuitenkin omat oikeushistorialliset ja identifikaatiopolitiikkaan kytkeytyvät taustansa; osin todelliset, osin ainakin 1800-luvulla fiktiiviset.

Edellä esitettyjä ajatuksia tukee se, että Kreikan Siviilikoodi ei kaikessa nojaa BGB:n malliin, vaan on esikuvaansa kehittyneempi ja hiukan vähemmän monimutkainen – mikään orjallinen kopio se ei ole.[223] On paljon mahdollista, että juuri tästä syystä se on välttänyt niitä ongelmia, joita BGB:llä on ollut – se ei ole totaalireseptio. Kuten tunnettua, BGB puolestaan vei itse itsensä ongelmiin nojatessaan niin puhdasoppisesti saksalaisen 1800-luvun ideoihin ja etääntyessään roomalaisen oikeuden traditiosta (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 97). BGB oli jo syntyessään vanhentunut sekä oikeustieteellisesti että edustamiensa poliittisten ihanteiden osalta (*Björne, Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 89). Siviilikoodi (Αστικός Κώδικας) yhdistää vertailumetodin avulla koottua Bysantin oikeutta, kansallista kreikkalaista oikeustraditiota sekä ulkomaisia vaikutteita, pukien tästä syntyvän kokonaisuuden germaanisen oikeuden mukaiseen kodifioituun asuun ja systematiikkaan. Jos pohditaan roomalaisen oikeuden vaikutusta yleisemmin Euroopassa, merkityksellinen ero Saksan ja muun läntisen Euroopan välillä sekä Kreikan välillä on ehkä siinä, että Bysantti ja osmanien valtakausi eivät tuhonneet roomalaisen oikeuden elävää perintöä, vaikka se kreikkalaistettiin. Kreikan kääntyminen puhtauteen pyrkivän roomalaisoikeudellisen ajattelun puoleen saattoi nojata myös omaan roomalaisen oikeuden faktiseen voimassaoloon, vaikkakin muuntuneessa muodossa.[224] Toistetta-

---

[223] *Markesinis* (*Foreign Law* 1997 s. 92) kirjoittaa BGB:n ja Kreikan Siviilikoodin suhteesta seuraavasti: ”So even what is on of the BGB’s closest allies amongst the civil law codifications has deserted the German code on this issue, and probably for good reasons.” (Markesinis viittaa erityisesti koodien ristiviittauksiin.)

[224] *Stephanie Lysyk* (*Purple* 1998 s. 36) nimenomaan toteaa, että *Corpus* sai Bysantissa monia seuraajia, kuten *Ecloga*- ja *Basilika*-teokset. Lysyk myös toteaa, että Justinianuksen kodifikaatiosta oli käytössä (Bysantissa): ”Latin-based translation into and with further innovation in Greek, in use until the fall of Constantinople nine centuries after Justinian.” Tämä tieto toistuu useissa muissakin tutkimuskirjallisuuden piiriin kuuluvissa materiaaleissa.

koon vielä: Bysantin oikeus, jos sitä pitää yleisesti ja oikeuskulttuurisesti kuvailla, *oli* roomalaista oikeutta (*Stolte, Byzantine Law* 2003). Se on avain pandektioikeuden merkityksen ymmärtämiseen kreikkalaisessa juridiikassa.

> BGB:n ylikansallinen vaikutus ei tietenkään rajoitu vain Kreikkaan (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 344–345). Monessa mielessä se ulottuu myös Pohjoismaihin saakka, vaikka täällä ei olekaan kodifioitu sitä tai edes sen osia. Common law oikeusperheeseen kuuluvissa maissa (esim. Englanti, Kanada, Australia, Uusi-Seelanti) BGB:n vaikutus on myös ollut varsin pieni, samoin kuin ranskalaiseen oikeuteen nojaavilla maailman alueilla. On kuitenkin eräitä maita joissa BGB:n vaikutus on ollut – Kreikan lisäksi – poikkeuksellisen vahva, kuten esimerkiksi Brasilia (Siviilikoodi v. 1916) ja Japani (Siviilikoodi v. 1898 eli aiemmin kuin Saksassa!).

BGB:n vaikutus näkyy erityisen selvänä myös Unkarissa ja Turkissa sekä yleensäkin Etelä-Amerikassa. Aivan viime vuosien keskustelussa uudesta eurooppalaisesta *ius communesta* sekä EU:n kattavasta siviilikoodista BGB:n vahva oikeuskulttuurinen painoarvo on jälleen noussut hyvin esille. Toisaalta on myös todettava, että Kreikan Siviilikoodin sopimusoikeuden osa ja ensimmäinen versio *Principles of European Conctract Law*'sta (1995) olivat eräiden kommentaattoreiden (esim. A. N. Hatzis, K. Kerameus) mukaan yllättävänkin samankaltaisia.

Vuoden 1940 Siviilikoodi

Edellä on esitetty useita lainauksia Siviilikoodista eri yhteyksissä sekä esitelty koodin historiallisia taustoja, nyt tarkastellaan selvemmin koodia itseään. Koodi ei syntynyt hetkessä, eikä sitä kopioitu sattumanvaraisesti. Ensimmäisen kerran siviilikoodia oli ryhdytty valmistelemaan jo 1835, mutta työ ei johtanut lopputulokseen, vaikka saikin jatkoa 1800-luvun lopulla. Vuonna 1878 laadittu Ranskan, Italian ja Saksin (*Sachsen*) mallin mukaan rakennettu koodi ei tullut hyväksytyksi. Uusi yritys käynnistyi 1922, ja se sai jatkoa jo 1930. Jatkotyön tuloksena julkaistiin 1937 luonnosversioita, jotka johtivat nykyiseen voimassa olevaan koodiin muutamaa vuotta myöhemmin. (*Yiannopoulos*, *Introduction* 1993 s. 9–10). Kreikan Siviilikoodi on tullut voimaan vuonna 1946, tosin se säädettiin jo ennen toista maailmansotaa vuonna 1940 (Νόμος 2250/1940), mutta natsimiehityksen takia se ei voinut tulla voimaan aiemmin.

Tässä kohtaa on syytä vielä erikseen alleviivata sitä, että Kreikassa sovellettiin siis vuoteen 1946 saakka kreikankieliseen asuun puettua *rooma-*

laista oikeutta, ennen kuin vihdoin vuonna 1946 pandektioikeustieteen kätilöimä koodi tuli voimaan. Koodi on oikeuskulttuurin ja oikeuskielen kannalta selkeästi tärkein yksittäinen kreikkalainen säädös. Olisi kuitenkin virhe olettaa, että sen taustalla olisi jokin yksittäinen täsmällinen oikeusteoreettinen käsitys siviilioikeudesta.[225] Sen vaikutus heijastuu myös muille oikeudenaloille ja oikeusajatteluun, vaikkei sillä olekaan perustuslain tapaista hierarkkisesti muita lakeja ylempää asemaa.

Manner-Euroopassa on hyvin tyypillistä, että roomalaisjuuret omaava siviilioikeus on samalla oikeuskulttuurin ydinalue, joka säteilee kaikkialle oikeuteen, oikeustieteeseen ja yleisemmin oikeudelliseen mentaliteettiin. On tosin muistettava, että perustuminen roomalaiseen traditioon ei Länsi-Euroopassa ollut – toistettakoon tämä vielä kerran – katkeamattoman tradition välittämää. Saksassa *Corpuksen* varaan rakentuneen juridiikan takana olivat ideologiset ja psykologiset syyt – vuosien 962 ja 1806 välillä ollut saksalainen keisarikunta (saks. *Das Heilige römische Reich deutscher Nation*) halusi ajatella olevansa Rooman perillinen (*Bogdan*, *Komparativ* 2003 s. 162–163). Sen nimi, johon vasta jälkikäteen lisättiin *deutscher Nation*, korosti olevansa ”Pyhä roomalainen valtakunta” (ital. *Sacro Imperio Romano*, ransk. *Saint-Empire Romain*). Juridiikan professorit saksalaisissa yliopistoissa todella *pitivät itseään* roomalaisten juristien perillisinä (*Nousiainen, Herruus* 1993 s. 93).

Roomalaisjuurten kohdalla kannattaa aina siis olla kuitenkin hiukan pidättyväinen mannermaisista koodeista puhuttaessa. Länsi-Euroopassakaan koodit eivät suinkaan palaudu vain roomalaiseen oikeuteen, ikään kuin myöhemmällä kehityksellä ei olisi ollut kovinkaan suurta merkitystä. Esimerkiksi Ranskan *Code civilessä* on elementtejä katolisen kirkon kanonisesta oikeudesta ja perinteisestä tapaoikeudesta sekä 1700-luvun suuren vallankumouksen ajattelutavoista (*David, Nykyajan* 1982 s. 87). Tässä mielessä muiden koodien yleiset oikeushistorialliset erot tai yhtäläisyydet ei-

[225] BGB:n takana on selvemmin 1800-luvun liberalistinen käsitys sopimusvapaudesta ja yhteiskunnasta. Useimmat laajat kodifikaatiot, kuten Itävallan *Allgemeine Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB v. 1811), *Code civil* ja BGB ovat liberaalin (tai esiliberaalin) ajattelumaailman tuloksia; ne turvaavat ennen kaikkea yksityisomistuksen, sopimus- ja elinkeinovapauden sekä perintövapauden. Kreikan Siviilikoodi on kuitenkin voimaantuloaikansa vuoksi monin paikoin ”sosiaalisempi” kuin sen romaanis-germaaniset varhaisemmat esikuvat. Tähän *voi* liittyä tiettyä ortodoksisuuden vaikutusta, joka Lännestä tietenkin puuttui. Tässä kohtaa voidaan myös viitata BGB:n maailmaan, joka edusti patrimoniaalista perhemallia ja jossa sääntelyn kohteeksi ajateltiin itsenäinen pienyrittäjä, maanomistaja tai virkamies (*Zimmermann, German* 2006 s. 10).

vät ole kovinkaan suuria; koodit eivät silti perustu yhteen lähteeseen. Koodeja arvioitaessa onkin syytä pitää mielessä, että niitä leimaa lähteiden moninaisuuden lisäksi se nimenomainen *historiallinen yhteys*, jossa ne luodaan ja omaksutaan (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 143). BGB on pandektistien tuotteena tiettyä oikeustieteellistä ideaalia edustava tuote; pandektisteille itselleen ideaali oli siis systeemi-koherenssi (*Lyles, Purity* 2006 s. 623).

Pohjoismaissa siviilioikeudella on myös merkittävä asema, muttei ihan ehkä ihan yhtä määräävä kuin Manner-Euroopassa. Pohjoismaista puuttuvat suuret systemaattiset kodifikaatiot, koska tälläpäin maailmaa on totuttu nojaamaan pienempiin erillislakeihin. Oikeushistoriasta tiedämme, että Pohjoismaissa esiintyi vastustusta roomalaista oikeutta kohtaan (*Tamm, Roman* 1997 s. 218). Kreikassa Siviilikoodi on kuitenkin oikeuskulttuurisesti ehkä poikkeuksellisenkin merkittävä, koska 1900-luvun jälkipuolella se symboloi yhteiskunnallisen ja taloudellisen elämän normalisoitumista ja oli osa Kreikan demokratisoitumisprosessia.[226] Ero saksalaisessa suhtautumisessa BGB:hen on selvä. *Reinhard Zimmermann* (*Modernizing* 2002 s. 273) kuvaa saksalaista suhtautumista seuraavasti: ”It is not beloved part of the German cultural heritage, and it has no share in the creation of national identity, comparable to that of Code civil in France or the common law in England.” Toisaalta on huomattava, että Zimmermannin kuvaus on ehkä turhankin kriittinen, sillä eivät saksalaiset koodiaan varsinaisesti kyllä häpeilekään. Suhtautuminen on kuitenkin ristiriitaista, aivan kuten BGB:n kopioineessa Japanissakin (*Tanase, Japanese* 2003 s. 187). Millainen Kreikan koodi on rakenteeltaan? Seuraavan sivun luettelosta ilmenee koodin kirjarakenne.

[226] Aikajänne omaa tässä tietyn merkityksen, koska Kreikka modernisoitui Saksaa myöhemmin. Pandektioikeus oli Saksassakin onnistunut puutteistaan huolimatta tekemään jotain merkittävää – se muunsi ja rekonstruoi roomalaisen oikeuden perintöä niin, että se saatiin sopimaan jopa teollistuvan yhteiskunnan oloihin (*Tuori, Ancient* 2006 s. 179).

Kreikan Siviilikoodin rakenne

Yleiset **periaatteet**		
Γενικές **αρχές**	Art. 1–286	11 lukua
Velvoiteoikeus		
Ενοχικό δίκαιο	Art. 287–946	40 lukua
Esineoikeus		
Εμπράγματο δίκαιο	Art. 947–1345	11 lukua
Perheoikeus		
Οικογενειακό δίκαιο	Art. 1346–1709	18 lukua
Perintöoikeus		
Κληρονομικό δίκαιο	Art. 1710–2035	20 lukua

Perussysteemi on kahtalainen: yleinen osa (γενικό μέρος) ja erityinen osa (ειδικό μέρος). Yleisen osan[227], johon kuuluvat siis tärkeät yleiset periaatteet, lisäksi Siviilikoodiin kuuluu pandektioikeuden mallin mukaan neljä muuta kirjaa; kyseessä on niin kutsuttu viiden kirjan malli. Tämän rakenteen oikeushistorialliset juuret voidaan palauttaa Justinianuksen kodifikaatioon. Onhan *Corpuksen institutiones*-osaa helppo pitää ainakin funktionaalisessa mielessä kodifikaation ”yleisenä osana” (*Watson, Nutshells* 1994). Toisaalta tässä on ehkä syytä välttää ylitulkintaa, koska voi olla, että tavassa samastaa *Corpuksen institutiones* ja koodien yleinen osa, on mukana ”anglosaksisen harhatulkinnan” vaara (*Björne, Oikeusjärjestelmän* 1979 s. 12). Oikeustieteellisessä mielessä laajan siviilikodifikaation yleistä osaa (yleisesti, ei vain kreikkalaisessa kontekstissa) pidetään nimenomaisena pandektioikeudellisen dogmatiikan hedelmänä (*David*, *Nykyajan* 1982 s. 93). Huomautettakoon, että myös Ranskan *Code civil* jakaantuu kirjoihin (ransk. *livre*), jotka ovat henkilö-, esine- ja velvoiteoikeus. Ranskan koodin rakenne kyllä mukailee roomalaisen oikeuden ratkaisuja, mutta se on tietoisesti rakennettu toisenlaisen systematiikan varaan kuin Kreikassa.

---

[227] Perustuslain fundamentaalisäännökset ovat nimeltään Βασικές **Διατάζεις** eli perustavaa laatua olevat **säännökset**. Siviilikoodin Γενικές **Αρχές** viittaavat myös tärkeisiin, mutta ei niin perustavaa laatua oleviin **periaatteisiin**. Γενικός tarkoittaa yleistä (esim. yleis**lakko**: γενική **απεργία**), se vastaa hyvin latinan termiä *generalis*. Αρχή tarkoittaa alkua, juurta tai periaatetta mutta myös auktoriteettia (esim. oikeudelliset auktoriteetit: δικαστική αρχή). Αρχή-termin voisi myös korvata ilmaisuilla ”arvo” eli αξίωμα, joka on käytössä myös ilmaisussa ”oikeus**periaate**” eli νομικό **αξίωμα**. Viimeksi mainittu ilmaus tarkoittaa samaa kuin νομικό αρχή. Siviiliprosessikoodin alkuosan (Βιβλίο πρώτο) yleiset säännökset ovat puolestaan Γενικές Διατάξεις (άρθρα 1–207).

BGB:n osat eli kirjat (saks. *Bücher*) ovat: *Allgemeiner Teil* (yleinen osa), *Recht der Schuldverhältnisse* (velvoiteoikeus), *Sachenrecht* (esineoikeus), *Familienrecht* (perheoikeus) ja *Erbrecht* (perintöoikeus). Perusrakenne on siis tismalleen sama kuin Kreikan Siviilikoodissa. Vertailevana huomiona voidaan sanoa, että common law -maissa, joissa ei siis tietenkään ole minkäänlaisia aitoja koodeja, ei ole samoja oikeudenaloja. Esimerkiksi niistä puuttuu sellainen oikeudenala kuin esineoikeus, koska lähin vastine *law of property* ei vastaa romaanis-germaanista esineoikeutta.

Kreikan Siviilikoodin yleinen osa, BGB:n *Allgemeiner Teil*in suora vastine, koskee kaikkia lain muita osia, eli siinä on lain yleiset periaatteet, jotka ovat yhteiset kaikille kirjassa säännellyille yksityisten välisiä suhteita koskeville siviilioikeuden erityisaloille.[228] Yleinen osa on poikkeuksellisen tärkeä. Yleiset periaatteet voivat tulla sovellettaviksi myös muilla oikeudenaloilla (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 36). Näin ollen esimerkiksi aiemmin mainitun Siviilikoodin Art. 281, joka koskee oikeuksien väärinkäytön kieltoa, voi tulla sovellettavaksi millä tahansa koodin sisältämällä siviilioikeuden erityisalalla. Tuo artikla mahdollistaa sen, että tuomioistuin voi ratkaista jutun jopa kirjoitetun säännöksen vastaisella tavalla, jos oikeuden toteuttaminen ylittää vilpittömän mielen (η καλή πίστη), hyvän tavan (τα χριστά ήθη) tai oikeuden sosiaalisen (κοινωνικός) tai taloudellisen (οικονομικός) tarkoitusperän (σκοπός). *David* (*Nykyajan* 1982 s. 158) piti juuri tätä Kreikan Siviilikoodin artiklaa tyypillisenä esimerkkinä yleislausekkeesta, jonka luonne lähenee positivoitua luonnonoikeutta.

---

[228] Romaanis-germaaninen siviilikoodi voidaan rakentaa yleensä kahden päätavan mukaan, jotka ovat yleisen ja erillisen osan yhdistelmä (esim. Saksa ja Kreikka) sekä malli, jossa siviili- ja kauppaoikeus sulatetaan yhteen ilman yhteistä yleistä osaa (esim. Italian vuoden 1942 koodi: *Il Codice Civile Italiano*), mistä seurauksena on BGB:tä ja Kreikan Siviilikoodia laajempi artiklamäärä (Italian koodissa artikloita on melkein 3000). Kreikka seurasi pandektistien yleisen kirjan mallia, jota Pohjoismaissa ei noudateta, kuten ei ylipäänsäkään raskaiden ja massiivisten kodifikaatioiden mallia. Tämä siviilioikeuden rakentamislogiikka on yksi niistä syistä, joka saa oikeusvertailijat joskus erottelemaan romaanisen/latinalaisen ja germaanisen oikeuden eri ryhmiinsä. Tosin nykyaika on osoittanut, etteivät mallit tyhjenny näihin kahteen: Latvian siviilikoodi (lat. *Civillikums*) 1990-luvulta (perheoikeuden osa uudistettiin 2002) pitää sisällään perheoikeuden, perintöoikeuden, esineoikeuden ja velvoiteoikeuden, muttei erillistä yleistä osaa. (Niin ikään Hollannin vuoden 1992 *Burgerlijke Wetboek* on myös systematiikaltaan omaperäinen.)

Siviilikoodi Art. 281
”**Oikeuden käyttö on kielletty** jos sen käyttäminen ylittää ilmeisellä tavalla ne rajat, joita vilpitön mieli tai hyvä tapa tahi oikeuden yhteiskunnallinen tai taloudellinen tarkoitusperä asettavat.”
”Η **άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται** αν υπερβαίνει προφανώς τα ορία που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος.”[229]

Vaikka Siviilikoodin yleinen osa on tärkeä ja sillä on periaatteellisesti tärkeä osa säädöksessä, soveltamiskäytännössä tärkein osa on velvoiteoikeuden kirja. Siinä on 660 artiklaa ja se voidaan jakaa kahteen osaan: velvoiteoikeuden yleiseen osaan (Art. 287–495) ja velvoiteoikeuden erityiseen osaan (Art. 496–946), vaikkei koodi itse tätä jakoa teekään. **Yleisen** osan (**γενικών** ενοχικών δίκαιο) 12 lukua käsittelevät yleisesti siviilioikeudellisia velvoitteita ja erityisesti sopimuksia. Loput eli **erityisen** osan (**ειδικών** ενοχικών δίκαιο) 28 lukua käsittelevät erityyppisiä sopimuksia. Siviilioikeuden lisäksi muut keskeiset säädökset rakentuvat samanlaisen yleiset säännökset–erityiset säännökset -rakenteen varaan, vaikka eivät saakaan Siviilikoodin massiivisia mittasuhteita. Esimerkiksi myös tärkeä **Rikos**koodi (**Ποινικός** Κώδικας) on jaettu yleiseen (Art. 1–133) ja erityiseen osaan (Art. 134–459).[230]

Siviilikoodi on oikeusvertailun perspektiivistä poikkeuksellisen kiintoisa koodi, koska se on niin monenlaisen oikeudellisen aineksen varaan rakentuva ja silti verraten yhtenäinen kokonaisuus, joka on lisäksi vielä voimassa olevaa oikeutta. Kerrattakoon vielä: siinä on aineksia bysanttilais-roomalaisesta *Harmenopouloksen Hexabibloksesta*, saksalaisesta pandektioikeustieteestä, vahvoja vaikutteita Saksan BGB:stä, jotain Ranskan siviilikoodista ja elementtejä Sveitsin oikeudesta. Vaikutteita on näitäkin laajemmalta. Selvä ero BGB:hen on siinä, että Kreikan koodissa on itsessään

[229] Υπερβαίνω τα όρια tarkoittaa ”ylittää” tai ”mennä liian pitkälle” ja säännöksen toinen avainilmaisu προφανώς viittaa puolestaan tuon ylittämisen luonteeseen; ”ilmeisesti” tai ”ilmeisellä tavalla”. Tällä kvalifioinnilla on säännöksen soveltamiskynnys nostettu varsin korkealle, koska pelkkä ylittäminen ei riitä, vaan ylittämisen täytyy olla luonteeltaan *ilmeistä*.

[230] Kreikan kielen sana ποινή, joka tarkoittaa rangaistusta tai tuomiota, lienee useimmissa kielissä tunnetun termin ”penal” kantamuoto. Sen eri muunnelmat ovat laajassa käytössä eri kielissä rikoksia ja rangaistuksia koskevassa oikeudellisessa käsitteistössä. Myös kreikassa siitä johdetaan tai osana sanayhdistelmiä muutoin rakennetaan – kreikan morfologian sallimien periaatteiden mukaan – monia rikosoikeuden alan käsitteitä ja termejä, kuten esim. **θανατική** ποινή eli **kuoleman**rangaistus, ποινικο**λογία** eli rikos(oikeus)**tiede**, ποινικο**λόγος** eli rikosoikeus**juristi** tai ποινικοποιώ eli kriminalisoida.

(kirjoitetun oikeuden muodossa) sellaisia yleislausekkeita, jotka Saksassa on omaksuttu vasta oikeuskäytännön kautta (*Dacoronia, Greece* 2006 s. 291). Oikeuslingvistiikan huomioivan oikeusvertailun kannalta on syytä tuoda erikseen esille erityisen kiintoisa ja käyttökelpoinen – tässä kirjassa usein lähteenä käytetty – *Penelope Agallopouloun* (Πηνελόπη Αγαλλοπούλου) teos *Basic Concepts of Greek Civil Law* (2005), joka on ajantasainen, konkreettisia esimerkkejä sisältävä ja käyttäjän kannalta kelpo johdatus Kreikan voimassa olevaan siviilioikeuteen ja oikeusajatteluun muutoinkin.[231]

> *Konrad Zweigert* ja *Hein Kötz* kuvaavat Kreikan siviilikoodia alan klassisessa perusteoksessaan *An Introduction to Comparative Law* (1998 s. 155–156) seuraavasti: ”In its structure the Greek Civil Code reflects the BGB…In content also the Greek Civil Code relies predominantly on the German Code, but it always takes account of subsequent German legal practice which filled gaps in the BGB or developed its rules. At the same time there are many echoes of Swiss law, and to a lesser extent rules have also been taken from the French Code civil and the Italian Code. In linguistic and conceptual style the Code steers a middle course between the German and Swiss codes, avoiding the sophisticated interfusion and the abstract conceptualist language of the BGB without aiming for the simple and popular tone characteristic of the Swiss Code.” Zweigert ja Kötz tuntuvat – perustellusti – pitävän Siviilikoodia jonkinlaisena ”puolivälikoodina”, joka sijaitsee oikeuskulttuurisesti jossain Saksan ja Sveitsin maastossa. Siviilikoodia voi pitää samalla tavoin Kreikassa kansan**hengen** (**πνεύμα** του λαού tai **πνεύμα** του έθνους) ilmauksena kuin BGB:tä Saksassa voi pitää – halutessaan – *Volks**geist**in* ilmentymänä.

Siviilikoodin massiivisesta koosta johtuen on täysin mahdotonta kuvata sen sisältöä tässä yksityiskohtaisemmin – Kreikassa on sadoittain koodia koskevia tutkimuksia, oppikirjoja ja kommentaareja. Vain muutamia näistä on julkaistu myös englanniksi ja muilla isoilla eurooppalaisilla kielillä. Edellä mainitun Agallopouloun lisäksi tässä voidaan erikseen mainita *Ioannis Karakostaksen* (Ιωάννης Καράκωστας) suppeahko johdantoteos *Einführung in das Griechische Privatrecht* (2004) ja *Pierre Mamopouloksen* käännös *Code civil Hellenique* (2000).

Αστικός Κώδικας on varsin perusteellisesti tutkittu, tulkittu ja kommentoitu koodi, jonka käsittelyssä kreikkalainen siviilioikeustiede on voi-

---

[231] Kyseessä on käännös alun perin kreikkalaiseen käyttöön tehdystä perusteoksesta Βασικές έννοιες Αστικού Δικαίου, ΙΙΙ. Εμπράγματο Δίκαιο (2000). (Käännöksen ja käännöksen toimitustyön on tehnyt *Youlika Kotsovolou*.) Teos on erinomaisen käytännöllinen hyvin monentasoisia oikeusvertailevia tarpeita silmällä pitäen.

nut nojautua saksalaisen siviilioikeustieteen mittavaan panokseen BGB:n käsittelyssä. Siviilikoodin sisältöä, tyyliä ja oikeudellisen ajattelutavan luonnetta voidaan kuitenkin seuraavassa valottaa ottamalla yksittäinen oikeudellisesti ja käytännössäkin tärkeä kohta esiin. Tarkoituksena on lähinnä demonstroida kreikkalaisen oikeuskielen toimintaa osana juridista järjestelmää ja sen suhdetta ulkomaisiin malleihin, ei niinkään täsmällisesti esittää sitä, miten säännös vallitsevan kansallisen tulkinnan mukaan tulee ymmärtää.[232] Seuraava esitys ei siis ole lainopillinen tai sen tavoitteita eli tulkintaa ja systematisointia edistämään pyrkivä, minkä vuoksi seuraavassa ei esimerkiksi tehdä eroa tahallisen (δόλος) ja tuottamuksellisen (αμέλεια) vahinkotuottamuksen välillä tai sopimukseen perustuvan ja muunlaisen vahinkotyypin välillä.

Esimerkiksi on tässä valittu Siviilikoodin Art. 914, joka on vahingonkorvausvastuun perussäännös. Säännös kuuluu velvoiteoikeuden kirjaan, kuten se kuuluu meillä Suomessa velvoiteoikeuden alaan. Velvoiteoikeus on romaanis-germaanisessa oikeudessa yleensäkin siviilioikeuden aivan keskeisintä ydinainesta, päinvastoin kuin common law'ssa, jossa sitä ei siis tunnisteta erilliseksi oikeudenalaksi lainkaan. Velvoiteoikeus onkin erityisen tärkeä ja oikeuskulttuurisesti keskeinen oikeudenala nimenomaan romaanis-germaanisen oikeusalueen oikeusperinnössä (*David, Nykyajan* 1982 s. 88–89). Antiikin oikeushistorian tutkimuksen klassikko *Henry Maine* (*Ancient Law* 1861) nimenomaan katsoi velvoiteoikeuden olleen roomalaisen oikeuden vaikutusvaltaisin osa myöhemmissä sen varaan rakentaneissa oikeuskulttuureissa. Mutta mikä velvoite (υποχρέωση) oikein on? Kreikan voimassa oleva velvoiteoikeus lähtee liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan kaikilla velvoitteilla on tiettyjä yhteisiä piirteitä.[233] Kreikan vel-

---

[232] Tämän kirjan hermeneuttinen tarkastelutapa on tällaisessa tarkastelussa edelleen olemassa, mutta on syytä huomata se ero, mikä kansalliseen sisäiseen traditioon kiinnittyvällä *oikeusdogmatiikalla* ja tässä tapahtuvan oikeuteen ja kieleen kiinnittyvän ulkopuolisen suorittaman *vertailevan oikeushermeneutiikan* välillä on. Vain ensin mainittu on lainopillisessa mielessä pätevää, kun taas hermeneutiikka tässä on vähemmän spesifiä, eikä sillä ole kansallisen oikeushermeneutiikan eli oikeusdogmatiikan normatiivista luonnetta (*Gadamer, Method* 1994 s. 324–330). Tässä mielessä on syytä ottaa etäisyyttä Gadameriin, koska hän pitää oikeudellista hermeneutiikkaa *kaiken* hermeneutiikan mallina. Oikeuskieleen, oikeushistoriaan ja voimassa olevaan oikeuteen kiinnittyvä vertaileva tarkastelu ei samaistu kansalliseen normatiiviseen lainopilliseen traditioon, joka on sittenkin muusta yleisestä hermeneuttisesta tulkinnasta ja ymmärtämisestä poikkeava erityinen hermeneutiikan osa-alue.

[233] Koodin (Art. 287) perussäännön mukaan velvoite on **suhde**, jolla velvoitetaan henkilö ("henkilöllä on velvoite toista kohtaan") **suoritukseen** toiselle ("Ενοχή είναι **η σχέση**, με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο **σε παροχή**").

voiteoikeuden kolme keskeisintä lohkoa ovat sopimusoikeus, oikeudeton **rikastuminen** (αδικαιολόγητος **πλουτισμός**) sekä tässä esimerkkialueeksi otettu vahingonkorvausoikeus (*Christodoulos, Introduction* 1993 s. 75).

Esimerkki siviilioikeudesta: vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen

Mannereurooppalaisessa oikeusajattelussa vahingonkorvausoikeus on juridiikan perinteistä ydinaluetta, joka kiinnosti jo antiikin oikeuskulttuureja. Tästä huolimatta varhaisessa roomalaisessa oikeudessa, kuten esimerkiksi XII taulun laeissa (ks. ed. 3.3), ei ollut olemassa normeja, jotka olisivat yleisesti säädelleet toisille aiheutettujen varallisuusvahinkojen korvaamisesta. Klassisena aikana kuitenkin kehitettiin roomalaiseen oikeuteen sääntöjä, jotka koskivat erityisiä vahinkotyyppejä. Myöhemmän mannermaisen vahingonkorvausoikeuden voidaankin katsoa kehittyneen roomalaisen oikeuden perustan varaan. (*Klami*, *Roomalaisen* 2001 s. 76.) Vahinkovastuuta on Kreikan oikeudessa kolme perustyyppiä (rikos-, siviili-, virkamies-), joista siviilivastuu on siis vain yksi (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 221).

Edellä esitetty yleisluontoinen väite Kreikan koodin omaperäisyydestä saa tässä yksilöidympää tukea. Tästä huolimatta *Zimmermann*in (*German* 2006 s. 15) mukaan BGB ”was received in Greece” niin, että Kreikka on ”regarded as part of the Germanic legal family”. Johtava uuspandektisti *Zimmermann* ei ole väärässä, mutta näkemys on huomattavan vivahteeton. Kreikan Siviilikoodin monista muista osista poiketen vahingonkorvauksen ydinaines ei perustu Saksan BGB:n mallin varaan. Tämä ei ole Koodin ainoa kohta, jossa saksalaista mallia on tietoisesti vältetty omaksumasta kreikkalaiseen koodiin.[234] Kreikan Siviilikoodin vahingonkorvaussäännöksen mukaan vahingonkorvausvelvollisuus syntyy kirjaimellisesti *lain**vastaisen teon*** (**παρά**νομη **πράξη**) seurauksena syntyneestä vahingosta. Ilmaisu on pettävän yksinkertainen. Käsitteen παράνομη (lainvastainen) tarkkarajainen sisällönmääritys on tuottanut kreikkalaisessa juridiikassa päänvaivaa (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 243). Kreikan kielen ilmaus vahinkoa aiheuttavalle oikeudettomalle teolle on αδικοπραξία, jonka voi kääntää asiasisällön ilmaisevalla sanalla ”vahinkoteko”. Tämä on koodin asiaa kos-

[234] Koodin omistamista koskevissa säännöksissä (Art. 974–998) *nimenomaan* haluttiin välttää BGB:n monimutkaisuutta (*Yiannopoulos, Introduction* 1999 s. 121).

keva pääsääntö, joka sitten täsmentyy myöhemmissä säännöksissä ja saa tarkemmin eri tilanteisiin soveltuvan sisällön. Sanamuoto on kuitenkin juuri se seikka, johon tässä kohden ei kannata turvautua liiaksi. Vallitseva tulkinta ja säännöksen grammatikaalinen (γραμματικός) tulkinta eroavat toisistaan oikeudellisesti merkittävällä tavalla.[235]

Ennen kuin säännöstä käsitellään tarkemmin, on syytä huomauttaa, että Αστικός Κώδικας ei sääntele siviilioikeudellisista vahingoista täysin yhtenäisesti, mutta pääsäännöt ovat kuitenkin samat (*Deliyanni-Dimitrakou, Pure* 2006). Puheena oleva perussäännös on sijoitettu koodin velvoiteoikeuden kirjan 39. lukuun (ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΙΒΛΙΟ • ΕΝΟΧΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ), jonka otsikko on vahinkoa aiheuttavat oikeuttamattomat toimet (ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΕΣ). Säännös on alaluvun ensimmäinen säännös eli myös lakiteknisesti oman alalukunsa ”yleinen säännös.” Se vaikuttaa muiden asiaa koskevien säännösten tulkintaan. Säännöksen lakisystemaattinen sijainti on jossain määrin harhaanjohtava, sillä ei koske tarkkaan ottaen ”laitonta toimintaa” (rikosoikeudellisessa mielessä), vaan kohteena on varsin tyypillinen siviilirike (eng. *tort/delict*) eli se on teko, joka aiheuttaa lailla suojattua oikeushyvää (έννομο αγαθό) loukkaavalle taholle velvoitteen kompensoida asia taloudellisesti (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 243–244). Tämä perussäännös on sisällöltään seuraavanlainen[236]:

> **Siviilikoodin Art. 914** (otsikko: Έννια eli [tässä] tarkoitus tai käsite)
> ”Joka **lainvastaisesti** vahingoittaa toista on vahingonkorvausvelvollinen (”on velvollinen korvaukseen”).”
> ”Όποιος ζημιώσει άλλον **παράνομα** και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει.”

---

[235] Sekä kreikaksi että suomeksi ilmaus ”lain **kirjain**” (το **γράμμα** του νόμου) tarkoittavat samaa asiaa. Grammatikaalinen tulkinta on siis molemmilla kielillä kirjaimeen tai kirjoituksen kieliopilliseen asuun perustuva tulkinta. [Antiikissa γραμματικός tarkoitti sekä kreikkalaisille että myöhemmin roomalaisille kielen ja kirjallisuuden (mies)opettajaa.]

[236] Oikeudellisesti ja kielellisesti säännöksen avainosa perustuu verbiin ”vahingoittaa” tai ”tehdä vahinkoa/haittaa toiselle” eli ζημιώσει. Se voidaan johtaa sanasta vahinko (ζημία), joka viittaa myös taloudelliseen vahinkoon tai kärsittyyn haittaan. Ilmaisu ”tuottaa tappiota” eli υφίσταμαι ζημία on hyvä esimerkki sanan ulottuvuuksista, samoin kuin ilmaus κάνω ζημία eli ”tehdä (toiselle) vahinkoa” (myös: vahingoittaa = προκαλώ ζημία). Vaikka ζημία ei ole verbi, se voi viitata myös suoraan siihen tekoon, joka tuottaa haittaa tai vahinkoa. – Käännös on varsin funktionaalinen, jolloin ilmaisu και υπαίτια jää ikään kuin kääntämättä. Tuo ilmaus viittaa lainvastaisen vahingoittamisen vastuullisuuteen (υπαιτιότητα) eli siihen, että vahingonaiheuttaja on vastuussa vahingosta. Käännös suomeen pitää sisällään saman merkityssisällön ilman, että sitä erikseen mainitaan.

Tässä kohtaa on hyvä ottaa heti mukaan vertailu Saksaan. BGB:n vahingonkorvausvelvollisuuden syntyä koskevan perussäännöksen (§ 823 *Schadensersatzpflicht* 1-kohdan mukaan: ”Henkilö, joka tahallaan tai tuottamuksesta, **oikeudenvastaisesti** vahingoittaa elämää, ruumista, terveyttä, vapautta, omaisuutta tai muuta oikeutta, on **velvoitettu** korvaamaan teosta aiheutuneen vahingon.” (*Wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht eines anderen* ***widerrechtlich*** *verletzt, ist dem anderen zum Erzatz des daraus entstehenden Schadens* ***verpflichtet***.) BGB:n käyttämä ilmaisu *widerrechtlich* on käsitteellisesti kreikkalaista laajempi, koska se viittaa yleensä oikeuden ulkopuolelle menevään, ei-oikeudelliseen. Saksassa on käytännössä kylläkin edelleen laajennettu vahingonkorvausoikeuden syntyperusteita (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 103). Mitä saksalaiset mahtoivat ajatella omaksuessaan avoimemman säännösmuotoilun? Germaanisessa oikeusajattelussa oli myös – sanamuodosta huolimatta – käytännön oikeuselämästä tulevia paineita hyväksyä avoimempi vahingonkorvausvastuun perussääntö (*Zimmermann, German* 2006 s. 9). Kreikan Siviilikoodin säännös on puolestaan kieliasultaan suppeampi, sillä – vahingon laatua koskien – siinä puhutaan *lain*vastaisuudesta (saks. *Gesetzwidrig*), ei yleisemmin oikeudenvastaisuudesta (άδικος, αδικία), joka tulee ilmaisusta ”tehdä väärin” eli αδικώ. Tulkittuna kyseessä on ”behavior disapproved by the legal order” (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 225).

Lähtökohtaisesti Siviilikoodin Art. 914 on tietyllä tavalla ”tyhjä normi” (saks. *Blankettnorm,* έννομο άδειο), koska se ei määrittele lainvastaisuutta eli sitä, mitkä ovat ne *oikeus****hyvät*** (έννομο **αγαθό**) joita säännös suojaa. BGB:n säännöksessähän nimenomaan luetellaan ne oikeushyvät (saks. *Rechtsgüter*), joita vahingonkorvausvastuun syntymistä koskevassa perusnormissa erityisesti suojellaan, kuten esimerkiksi terveys, omaisuus ja vapaus.[237] Siviilikoodissa ei sen sijaan luetteloida sitä, mitä suojataan.[238] Mil-

---

[237] BGB:n enumeraation takana on huomautettu olleen pelko siitä, että tuomioistuimet voisivat soveltaa korvausvelvollisuussäännöstä laventavasti. Luetteloimalla suojattavat oikeushyvät ajateltiin sidottavan tuomioistuinten kädet ja estettävän *Code civil*en kaltainen vahingonkorvausvelvollisuuden laajentava tulkinta. (*Zweigert* & *Kötz*, *Introduction* 1998 s. 593). *Zimmermannin* (*Civil* 1995 s. 88) mukaan saksalaisia ei kerta kaikkiaan ”inspiroinut” tai ylipäänsä herättänyt heissä luottamusta se lavea tapa, jolla asiaa Ranskassa tulkittiin.

[238] *Deliyanni-Dimitrakou* (*Pure* 2006) tuo esiin sen, ettei Art. 914 erottele aineellista/taloudellista ja henkilövahinkoa. Toisaalta perinteinen nk. objektiivinen teoria on tulkinnut Kreikassa pitkään suojattujen oikeushyvien piiriä suppeasti, jolloin puhdas taloudellinen vahinko on usein rajattu ulos korvauksen piiristä. Uudempi teoria kannattaa laajempaa tulkintaa, mutta uudemman opin vaikutus ei ole vielä täysin muuttanut oikeuskäytäntöä.

lainen oikeussääntö on siis kyseessä? Käytännössä säännöksestä on tullut kreikkalaisessa oikeuspraksiksessa nk. *yleis**lauseke*** (γενική **πρόταση**), jota oikeustiede ja oikeuskäytäntö ovat täydentäneet.[239] Yleislausekkeena se on täysin verrannollinen BGB:n yleislausekkeisiin ja muistuttaa tulkinnaltaan ja säännöksen ympärille kehkeytyneen doktriinin ja praksiksen synnyltä saksalaisia vastineitaan. Säännösmuotoilu on kuitenkin kahdessa kohtaa saksalaismallista poikkeava: lainvastaisuus reunaehtona ja suojattujen oikeushyvien enumeraation puuttuminen. Miten Kreikan koodin 914 artiklaa tulisi arvioida? Se on, kuten tuli selväksi, yleislauseke mutta millainen se on yleislausekkeena?

Klassinen esimerkki siviilioikeudellisesta yleislausekkeesta on Saksan BGB:n § 242 kunnia ja luottamus (saks. *Treu und Glauben,* καλή πίστη), joka on saksan oikeuteen perehtyneen *Nigel Fosterin* (*German* 1996 s. 237) mukaan hyvin laajan tulkintavaikutuksen omaava säännös, joka vaikuttaa siviilioikeuden kaikilla osa-alueilla. Sitä on käytetty yleisvälineenä, jonka avulla jäykkää BGB:tä on voitu tulkinnan avulla mukauttaa muuttuneisiin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin olosuhteisiin.[240] Kuten hyvin tiedetään, jo pari vuotta BGB:n voimaantulon jälkeen tuomioistuimet joutuivat tulkinnalla oikomaan sen jäykkiä käsitteellisiä loukkoja (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 99). Vertailevassa oikeustieteessä tuo BGB:n säännös on yksi tunnetuimpia, ellei kaikkein tunnetuin, yksittäinen säännös. Se on samalla tavoin yleislauseke kuin Kreikan koodin puheena oleva säännös. BGB:n tä-

---

[239] Vastaavia yleislausekkeita löytyy Siviilikoodista runsaasti. Tyyppiesimerkki on kansainväliseen yksityisoikeuteen liittyvä eräs perussäännös eli Art. 33, joka koskee ulkomaisen säännöksen soveltamisen rajoittamista: Sen mukaan: ”**Ulkomaisen oikeuden säännöstä** ei saa soveltaa, jos se johtaa **hyvän tavan** tai **julkisen politiikan** vastaiseen tulokseen.” (”**Διάταξη αλλοδαπού δικαίου** δεν εφαρμόζεται, αν η εφαρμογή της προσκρούει στα **χρηστά ήθη** ή **γενικά στη δημόσια τάξη.**”) Toinen tyypillinen esimerkki on Art. 200, joka koskee sopimusten tulkintaa. Artiklan mukaan kaikkia sopimuksia tulkitaan **vilpittömän mielen** (lat. *bona fides*) oletuksen mukaisesti (οι συμβάσεις ερμηνεύονται όπως απαιτεί η **καλή πίστη**). Art. 200:n mukaan sopimuksen tulkinnassa on myös huomioitava **vakiintunut** kauppatapa (τα **συναλλακτικά** ήθη). Mainittakoon vielä velallisen (sopimukseen perustuvaa) suoritusvelvollisuutta koskeva Art. 288, joka edellyttää pätevyyden ehtona **hyvää uskoa** ja **liiketapojen** huomioonottamista (…όπως απαιτεί **η καλή πίστη**, αφού ληφθούν υπόψη και **τα συναλλακτικά ήθη**).

[240] BGB § 242 ”*Der **Schuldner ist verpflichet**, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf Verkehrssitte es erfordern*.” (Suora käännös: ”Velvoitetun täytyy suorittaa [velvoitteensa] niin, että se on sopusoinnussa hyvän tavan kanssa ja huomioi hyväksytyn käytännön.” Tai hiukan sujuvammin: ”**Velallinen on velvoitettu** suoritukseen siten kuin kunnia ja luottamus edellyttävät.”)

hän säännökseen kytkeytyvä praksis ja doktriini ovat vaikuttaneet muuten jopa Englannin omalaatuiseen oikeuteen, joskin common law -ympäristössä eräitä ongelmia aiheuttaen (*Teubner*, *Legal* 1998). Entä puheena oleva Art. 914, millainen se on, kun sitä arvioidaan eurooppalaisesta vertailevasta näkökulmasta? Eurooppalaisen vahingonkorvausjuridiikkaa laajasti tuntevan *Christian von Barin* (*Gemeineuropäisches* 1996 s. 23) mukaan Kreikan Siviilikoodin puheena oleva artikla:

> ”Im übrigen mag den Art. 914 ZGB seiner Formulierung und seiner Struktur nach zwar eine **Blankettnorm** sein, also der Inbezugnahme von gesetzlichen Vorschriften bedürfen, die außerhalb seiner selbst liegen, doch hat auch das die griechische Rechtsprechung nicht daran zu hindern vermocht, den Art. 914 ZGB **zu** einer echten **Generalklausel** auszubauen.”[241]

Von Barin mukaan kreikkalainen praksis ei siis ole antanut säännöksen blankettiluonteen liiemmälti häiritä sitä, että siitä on kreikkalaisessa tulkintakäytännössä muodostettu yleislauseke. Yleislausekkeella (saks. *Generalklausel,* kreikaksi myös γενική ρήτα) tarkoitetaan tässä säädökseen kirjattua yleistä normia, joka jättää lain soveltajalle valtaa tulkintaan, kuten esimerkiksi kohtuusharkintaan, oikeustapoihin tai vaikka yleiseen etuun viittaamalla. Tällaiset lausumat ovat tarpeen, koska yksikään koodi ei voi koskaan määritellä edes kaikkia siinä käytettyjä käsitteitä.[242] Mitä tällaisista Kreikankin koodissa olevista yleislausekkeista tulisi ajatella, kun tarkastelijan tausta on pohjoismaisessa oikeudessa? Yksinkertaista vastausta tuskin löytyy.

Saksassa yleislausekkeista on kaksi hyvin erilaista peruskokemusta: vuoden 1949 *Grundgesetzin* maailmassa niitä voi pitää siunauksellisina, kun taas natsien valtakoneiston käsissä ne olivat suoranainen kirous (*Zimmermann, German* 2006 s. 13). Pohjoismaissa tällaisia lainsäädännön puutteita tai joustontarpeita on usein paikattu hyödyntämällä niin kutsuttuja reaalisia argumentteja (norj. *reelle hensyn*, ruots. *reella överväganden*).[243] Krei-

---

[241] Viitatulla sivulla von Barin teoksessa näyttäytyy muuten kreikan kielen ongelmallisuus: käsitteestä lainvastainen on tullut teoksessa παφάνομα, joka ei tarkoita mitään. (Tekstissä lainatun katkelman lyhenne ZGB on lyhenne sanoista Zivil-Gesetz-Buch eli Siviililakikirja.)

[242] Esim. BGB:ssä itsessään ei määritellä edes sellaisia keskeisiä käsitteitä, kuin *Willenserklärung* (δήλωση tai βούλησης) ja *Rechtsgeschäft* (δικαιοπραξία).

[243] Toki täälläkin hyödynnetään vastaavanlaisia säännöksiä, kuten OikToimL:n 36 § hyvin osoittaa. *Klami* (*Roomalainen* 2001 s. 226) tekee – sivumennen – jännittävän teoreettisen huomion kun hän rinnastaa em. säännöksen ja katsoo, että sillä on kaukana menneisyydessä bysanttilaisia esikuvia (έτσι!).

kan kohdalla sama on hoidettu tulkitsemalla säännös – tässä asiassa – yleissäännökseksi, mikä tarkoittaa [tässä] käytännössä sitä, että se mitä Kreikan puheena olevalla säännöksellä varsinaisesti suojataan, on määritetty muilla tavoilla kuin nojautuen vain tämän yksittäisen pääsäännön grammatikaaliseen muotoiluun eli sanatarkkaan ilmaisuun ”lainvastainen” eli παράνομα.[244]

Sananmukaisesti tai ahtaasti tulkittuna Siviilikoodin säännös tarkoittaisi sitä, että vahingonkorvausvelvollisuuden/vastuun (velvollisuus tai tässä oikeammin vastuu: υπαίτια) syntymiseen tarvittaisiin kirjoitetun lainsäännöksen rikkominen. Ahtaan tulkinnan mukaan vain sellaiset teot, jotka ovat nimenomaisesti lainvastaisia, voivat aiheuttaa korvausvelvollisuuden synnyn. Käytäntö siis poikkeaa sanamuodosta ja tulee näin osoittaneeksi doktriinin ja oikeuskäytännön tosiasiallisen voiman muokata kirjoitetun oikeuden sisältöä. Laittoman teon tai lainvastaisen käyttäytymisen käsite on laajennettu lainsäätäjästä riippumattomin toimin tarkoittamaan sekä tietyn tai tiettyjen säädösten kieltämiä tekoja, mutta myös sellaisia tekoja joita oikeusjärjestys yleensä pitää kiellettyinä.[245] Mistä malli tuli, jos Saksa ei tässä kohtaa kelvannut? Vertailevasta näkökulmasta on huomattava, että Kreikan Siviilikoodin muotoilu ja rakenne on tässä kohtaa miltei identtinen Sveitsin Velvoiteoikeudellisen koodin (*Obligationenrecht*, Sveitsin siviilikoodin *Zivilgesetzbuche*n itsenäinen viides kirja 1991, Art. 41) säännöksen kanssa paitsi, että Sveitsin säännös käyttää laajempaa ilmaisua ”oikeudenvastainen”. Sveitsin säännös kuuluu: ”Joka tahallaan tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle **oikeudenvastaisesti** vahingon on korvausvelvollinen.” (”*Wer einem andern **widerrechtlich** Schaden zufügt, sei es mit Absicht, sei es aus Fahrlässigkeit, wird ihm zum Ersatze verpflichtet*.”)[246]

Vertaileva perushavainto on tässä selvä; Kreikan Siviilikoodin merkityssisällöltään *tulkittu* Art. 914 (varsinainen oikeusnormi siis) ei siis perustu BGB:n, vaan enemmänkin Sveitsin malliin. Se muistuttaa sisällöltään

---

[244] Παράνομα tarkoittaa [tässä] samaa kuin ilmaisu ”laiton” eli α-etuliitteen avulla muodostettu termi άνομος (suora käännös ”epälakinen”).

[245] Tulkinta [tässä] on siis kreikkalaisen laintulkintaopin mukaan korjaavaa ja laajentavaa (lat. *interpretatio extensiva*), jota käytetään silloin kun ”the lawmaker expressed himself more restrictively than he intented” (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 31).

[246] Se, että mallina käytettiin myös Sveitsiä, on yksi osoitus kreikkalaisen reseption itsenäisyydestä suhteessa roomalais-bysanttilaisen oikeuden ihannointiin. Sveitsin saksankieliselläalueella kun ei koskaan tapahtunut samanlaista suuren mittakaavan reseptiota kuin Saksan alueella (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 168).

myös varsin paljon Italian siviilikoodin asiaa koskevaa säännöstä, jossa tosin puhutaan oikeudenvastaisesta (*ingiusto*) teosta, jonka perusteella vahingonkorvausvelvollisuus syntyy.[247] Mutta miten Kreikka on päätynyt vallitsevaan doktriinin ja käytännön hyväksymään laajaan tulkintaan? Eivätkö siis puheet saksalaisesta formalismista tai peripositivismista pidäkään paikkaansa? Ilmeisesti eivät, eivät ainakaan täysin tai sellaisenaan. Kreikan vahingonkorvausoikeuskäytäntöön perehtyneen *Eugenia Dacoronian* (*European Tort Law* 2003 s. 236) mukaan Areios Pagos on omassa oikeuskäytännössään pyrkinyt säännönmukaisesti tulkitsemaan Siviilikoodin Art. 914 ilmaisua ”lainvastainen” laventavasti:

> ”According to this broad interpretation of the term ’illegally’, not only the act that violates a prohibitory provision of the law is illegal, but also the act that violates the general duties of providence and care dictated by the principle of good faith.”[248]

Säännöksen tarkoittamalla tavalla laittomia ovat siis myös hyvien tapojen vastaiset teot, vaikkei niitä lakitasolla ole suoraan kielletyiksi säädettykään asiasta erikseen säännöstekstissä mainitsemalla eli enumeraatiota käyttämällä (απαρίθμηση). Entä roomalaisoikeudellinen perinne, näkyykö se ehkä jotenkin? Oikeushistoriallisesti Kreikka ei ole tässä kohden noudattanut antiikinkaan malleja, koska oikeudellinen periaate, jonka mukaan kaikkien aiheutettujen vahinkojen tulee olla periaatteessa korvattavia, ei pohjautunut roomalaiseen oikeuteen. Se perustuu myöhempään luonnonoikeusajatteluun, josta se löysi tiensä mannermaisiin siviilikodifikaatioihin. (*Zweigert & Kötz*, *Introduction* 1998 s. 597.) Tähän voi liittyä myös se seikka, että bysanttilainen oikeus oli velvoiteoikeudessa ollut valmis poikkeamaan

---

[247] Art. 2043 ”Jokainen petollisella, tahallisella tai tuottamuksellisella teolla aiheutettu **oikeudenvastainen vahinko** velvoittaa vahingon aiheuttajan maksamaan korvauksen.” (”Qualungue fatto doloso o calposo, che cagiona ad altri **un danno ingiusto**, obbliga colui che ha commesso il fatto a risarcire il danno.”) Italian koodin muotoilu on hyvin pitkälle sama kuin Espanjan siviilikoodissa Cõdigo civil Art. 1902) ja Ranskan Code civilessä (Art. 1382). Codigo civil: Articulo 1902 ”El que por acción u omisión causa daño a otro, interviniendo culpa o negligencia, está obligado a reparar el daño causado.” Code civil: Article 1382 ”Tout fait quelconque de l’homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.” Espanjan ja Ranskan koodeista kuitenkin puuttuu Kreikan ja Italian koodeille ominainen tapa *kvalifioida* vahinkoa aiheuttaneen teon luonne lain/oikeudenvastaiseksi eksplisiittisesti asiaa koskevassa perussäännöksessä; ne keskittyvät vahingon aiheuttamiseen **toiselle** (cause **à autrui** un dommage / causa daño **a otro**).

[248] Dacoronia viittaa kirjoituksessaan erityisesti tapauksiin ΑΠ 50/2002 ja ΑΠ 1500/2002.

jäykistä roomalaisista malleista, kun se oli kiinnittänyt huomiota subjektiiviseen viaksiluettavuuteen, jota roomalainen aktio-oikeus ei ollut tunnistanut (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 6). Saksassa on oltu siis ”roomalaisempia”. BGB:n laatijat pitivät näin laajaa käsitystä vahingonkorvauksesta suorastaan vieraana saksalaiselle oikeudenmukaisuuden ja reiluuden käsityksille (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 88).

On aika tiivistää ja koota vahingonkorvausperusnormin ydinosat. Vahingonkorvausvastuun syntymisen peruselementit ovat siis: lainvastainen tai yleisemminkin oikeusjärjestyksen yleensä kieltämä *teko*, *vahinko* (tehdä/aiheuttaa vahinko, ζημιώνω) ja *kausaalinen yhteys* lainvastaisen teon ja vahingon välillä. Doktriinin mukaan vahingon kärsineen on osoitettava kolmen eri elementin olemassaolo, jotka ovat a) vahinko (ζημία), b) oikeudenvastainen teko (παρανομία) ja c) riittävä syy-yhteys vahingon ja vahingontuottajaksi väitetyn tahon toiminnan välillä (αιτιώδης συνάφεια).[249] Listan jatkoksi voidaan liittää myös syyllisyys eli se, että vahingon aiheuttajaa voidaan pitää juridisessa mielessä vastuullisena vahinkoon (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 245–246). Vahingonkorvausoikeuden teorian näkökulmasta voimme erottaa tällaisen ajattelutavan takaa tiettyjä *liberalistisia* ajatusjuonteita, joissa korostuu ihmisen seurausvastuu teoistaan (*Mielityinen, Periaatteet* 2006 s. 293).

Lukijan on hyvä pitää mielessään, että tässä oikeusvertailun ehdoin rakennetussa esityksessä voidaan asiasta esittää vain suhteellisen karkeat päälinjat. Perussääntöön onkin useita rajoitteita, jotka liittyvät useimmiten vahingonaiheuttajaan. Esimerkiksi jos vahingon aiheuttaja on toiminut **vailla** ymmärrystä (**χωρίς** να έχει συνείδηση) tai on mieleltään **häiriintynyt** (ψυχική ή διανοητική **διαταραχή**), ei vahingonkorvausvelvollisuutta arvioida ihan samalla tavoin. Samoin vaikuttaa muun muassa vahingonaiheuttajan vähäinen ikä (Art. 916 ja 917). Ehkä on syytä antaa puheenvuoro oikeuskäytännölle. Pääsäännön varaan rakentuvaa perusdoktriinia valaisee Kreikan korkeimman oikeuden tärkeä ratkaisu vuodelta 1991 (ΑΠ 81/1991):

---

[249] Tässä doktriinia on hahmotettu erityisesti P. C. Christodouloun *Introduction to Greek Law* (1993) -teoksessa olevan tiivistetyn esityksen pohjalta (5. luku). Tätä perusesitystä on kuitenkin täsmennetty ja tuettu useilla muilla lähteillä, joiden avulla kuva on saatu paitsi ajantasaisemmaksi myös seikkaperäisemmäksi. *Agallopoulou*n teos (*Basic* 2005) on myös tässä kohtaa käyttökelpoinen lähde.

Kantaja osti kasvimyrkkyä vastaajalta. Hän noudatti tuotteen mukana olleita käyttöohjeita ja levitti tuotetta – ohjeiden mukaisesti – hedelmäpuidensa päälle. Tuotteen sisältämä kasvimyrkky oli kuitenkin sellaista, että se aiheutti vahinkoa sekä puille että niiden kantamille hedelmille. Kantaja vaati korvausta vahingosta vastaajalta. Korkein oikeus piti kantajan vaadetta oikeutettuna eli se katsoi Siviilikoodin 914 artiklassa tarkoitetun vahingonkorvausvastuun syntymisen toteennäytetyksi. Tuotteen valmistaja oli velvollinen korvaamaan aiheutuneen vahingon, koska se oli tuotteen valmistajana vastuussa tuotteensa mahdollisesti *aiheuttamien haittojen korvaamisesta*. Lisäksi vastaaja olisi ollut tuotteen valmistajana velvollinen tutkimaan, onko tuote haitallinen.[250] Koska vastaaja ei ollut tässä tilanteessa toiminut näin, oli vahingonkorvausvastuun synnylle olemassa oikeudelliset edellytykset.

Tapauksessa oli olemassa kaikki Siviilikoodin vahingonkorvausvastuun syntyä koskevat edellytykset: lainvastainen teko eli haitallisen tuotteen valmistaminen ja myyminen, vahinko eli puiden ja hedelmien vaurioituminen sekä kausaaliyhteys vahingon ja tuotteen (tarkoitetun käyttötavan mukaisen) käytön välillä. Näin syntyi myös vaadittu syyllisyys. Näiden ehtojen täyttyessä vahingonkorvausjuttu kannattaa (juridisessa mielessä) **laittaa vireille** (**επιδικάζω** αποζημιώσεως). Kuten lukija on jo huomannut, niin Kreikan oikeus noudattaa tässä asiassa nimenomaisesti kausaaliteoriaa (lat. ***causa*** *adequata*/η πρόσφορη **αιτία**), joka edellyttää kausaaliyhteyttä laittoman teon ja kärsityn vahingon välillä, jotta vahingonkorvausvelvollisuus voi (oikeudellis-taloudellisessa mielessä) syntyä.[251] Voidaan todeta, että kreikkalaisen oikeuden doktriini korostaa erityisesti kausaaliyhteyden merkitystä (*Deliyanni-Dimitrakou, Pure* 2006). *Konstantinos D. Kerameus* (*Causation* 2000 s. 75) toteaa kausaatiosta Kreikan oikeudessa seuraavasti: ”Under Greek law liability for compensation presupposes a causal relation between the legal grounds for liability, i.e.

---

[250] Myös Suomessa pidetään tärkeänä sitä, onko vahinko ollut *ennakoitavissa*. Jos toiminta tai toimintaan osallistuminen on sellaista, että se on ollut ennalta arvattavissa, niin tämä aiheuttaa kausaalisuhteen teon ja vahingon välille ja näin siis synnyttää vahingonkorvausvelvollisuuden. Ks. esim. KKO 1996:47 (koskien auton luvattoman käyttöönoton aiheuttamien vahinkojen korvausvelvollisuutta). Suomenkin vahingonkorvausoikeudessa on siis tunnistettu funktionaalisesti sama seurausvastuun periaate (*Mielityinen, Periaatteet* 2006 s. 292–295).

[251] Ks. myös esim. ΑΠ 1200/1986. *Deliyanni-Dimitrakou* (*Pure* 2006) kirjoittaa riittävän syy-seuraussuhteen arvioimisesta seuraavasti: ”a cause is considered adequate, when it did not result in the said loss through reasonable causality, but it was by itself objectively capable of causing loss, according to common experience and the usual course of things”.

breach of contract, and the damage caused."[252]

> Tilanne Kreikassa on siis hyvin lähellä naapurimaa Italian oikeutta, koska sielläkin kausaatioyhteys on doktrinäärisesti tärkeä. Italialaiset oikeustieteilijät *Bussani & Pozzo & Venchiarutti* (*Introduction to Italian Law* 2002 s. 223) kirjoittavat tavalla, joka kuvastaa (yleisesti) myös Kreikan ajattelutapaa: "In order for a victim to recover losses, the defendant must be shown to have caused the injury. From a practical point of view this involves distinguishing, among all the possible factors, those that might have influenced the action from those that actually influenced the action *and* are legally relevant." Kantajan kannalta oleellista on siis pyrkiä todistamaan kausaaliyhteyden olemassaolosta ja näin kytkeä (todistettu) vahinko tiettyyn tekoon, joka voidaan puolestaan lukea syyksi tietylle (vahingonkorvauskelpoiselle) vahingonaiheuttajalle.

Edellisen sivun esimerkkitapauksessa vahingon kärsineellä oli asiassa kanneoikeus pelkästään sillä perusteella, että hän oli kärsinyt vahinkoa toisen lainvastaisen toiminnan seurauksena.[253] Yksityiskohdat ohittaen voidaan todeta, että luultavasti myös Saksan ja Suomen järjestelmät olisivat johtaneet varsin samankaltaiseen lopputulokseen tässä asiassa myös taloudellisilta osiltaan. Saksassa sen paremmin kuin meilläkään ei hyväksytä amerikkalaistyyppistä taloudellisesti hyvin suurta korvausta, joka ei pelkästään korvaa aiheutettua vahinkoa, vaan toimii myös ennaltaehkäisevänä tekijänä ja muistuttaa luonteeltaan osin rikosoikeudellista rangaistusta.[254] Amerikkalaisen sääntelyn funktio on siis erilainen kuin Kreikassa, Suomessa tai Saksassa.

---

[252] Aatehistoriallisesti ei ole järin yllättävää havaita näin vahva kausaatioteorian kannatus juuri kreikkalaisessa oikeudessa. Anakronismin vaarasta huolimatta voidaan kai huomauttaa kreikkalaisen filosofian merkityksestä yleensä *kausaliteettiajattelun* kehittämisessä. Käsite αιτία (lat. *causa*) voitaneen palauttaa vanhaan kreikkalaiseen ajatteluun, josta se siirtyi roomalaiseen oikeuteen. Modernissa vahingonkorvausoikeudessa kausaatio on teoreettisena perusasetelmana helposti nähtävissä: "aiheutuiko vahinko Z:n teosta X vai jostain muusta?" [Sana on tuttu myös muista oikeudellista yhteyksistä, kuten esim. kuolinsyy (lat. *causa* ***mortis***) on αιτία **θανάτου**.]

[253] Ks. myös ΑΠ 1405/1998. Huomattakoon, että Kreikankin oikeudessa syyksiluettavuudessa on eri asteita. Perusasteet ovat – tutunoloisesti – tahallinen (lat. *dolus directus*/ο άμεσος δόλος) ja tuottamuksellinen (lat. *dolus eventualis*/ο ενδεχόμενος δόλος) syyksiluettavuus. Näistä syyllisyyden asteista ei säädetä Siviilikoodissa, vaan Rikoskoodissa (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 228–229).

[254] Korvattavan vahingon aiheuttamaa menetystä arvioidaan Kreikassa pääsääntöisesti seuraavaan tapaan: "in order to determine the extent of the aforementioned loss, one should compare the hypothetical size of this patrimony, had this injury not taken place" (*Deliyanni-Dimitrakou, Pure* 2006).

Vahingonkorvauksen ydinfunktio Kreikan siviilioikeudessa on korvata toiselle aiheutettu vahinko (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 228–229). Peruslinja tuntuu yhtenäiseltä manner-eurooppalaisessa juridiikassa. Puhuttaessa romaanis-germaanisesta oikeudesta on tässä kohtaa tosin aina muistettava *René Davidin* (*Nykyajan* 1982 s. 101) esittämä varoitus: ”Romaanis-germaanisen ryhmän maissa vallitsevasta oikeussääntökäsityksestä ei seuraa, että yksittäisen oikeusriidan ratkaisu olisi helpompi ennakoida.” Järjestelmien yleisen hahmottamisen ja oikeuskulttuuristen piirteiden kohdalla päätelmät ovat tehtävissä vapaammin, kun yksittäisen oikeusjutun detaljit eivät niin ankarasti sido päätelmien tekoa. Oleellista on koettaa paikantaa Αστικός Κώδικας oikeusvertailun kentällä ja osin myös oikeushistoriallisesti ja oikeuslingvistisesti, ei harjoittaa kansallisesti pätevää oikeusdogmatiikkaa. Toisaalta (tässä) riittävän kuvan antaminen yksityiskohdista vaatii yleisesti lähestymään käsiteltävää teemaa kansallisen oikeusdogmatiikan tapaan *metodisessa* mielessä.

Vertailevasta näkökulmasta voidaan todeta, että Suomen vahingonkorvausvastuun syntymistä sääntelevän perusnormin (VahkL 412/1974 2:1 § 1. mom) muotoilu poikkeaa germaanis-kreikkalaisesta mallista siinä, että Suomen perussäännöksessä ei ole mukana BGB:n luetteloa suojattavista oikeushyvistä, eikä Sveitsin Velvoitekoodin vaatimusta oikeudenvastaisuudesta tai Kreikan vaatimusta lainvastaisuudesta. Käytännössä erot mainittujen säännösten (kun ne ovat tulkittuja normeja) välillä eivät ole suuria – Kreikassa lainvastaisuusvaatimusta tulkitaan laventavasti ja Suomessa puolestaan oikeuskäytäntö tunnustaa Kreikan *oikeuden* (ei siis pelkän ao. säännöksen) ajattelutavan ja suojaa yleisemmin hyvää tapaa (lat. *boni mores*).[255] Saksan BGB:ssä vastaava säännös on 826 §:ssä. Säännös koskee hyvän tavan vastaista (lat. *contra bonos mores*) tekoa, jolla on aiheutettu vahinko: ”Joka tahallisesti aiheuttaa toiselle **hyvän tavan vastaisesti** vahingon, on velvoitettu korvaamaan toiselle näin aiheutetun vahingon.” (”*Wer in einer **gegen die guten Sitten** verstoßenden Weise einem anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem anderen zum Ersatz des Schadens*

[255] KKO on arvioinut mm. sitä, onko menettelyssä syyllistytty lainvastaisiin tai epäasiallisiin toimintatapoihin. Jos menettely ei ole rikkonut hyvää tapaa, ei pääsääntöisesti korvausvelvollisuutta ole katsottu syntyneen. Ks. esim. KKO 1999:39 (ammattijärjestön ostosaarron perusteella ei syntynyt korvausvelvollisuutta; po. ostosaarto ei rikkonut hyvää tapaa). Hyvä tapa saattaa siis Suomessakin muodostaa perustan korvausvastuun synnylle, myös tapauksissa joissa on kyse ns. puhtaasta varallisuusvahingosta (*Mielityinen, Periaatteet* 2006 s. 208).

verpflichtet.") Tässä voidaan todeta, että saksalainen ilmaisu ***gegen*** *die Guten Sitten* on suoraan sekä funktionaalisesti että kielellisesti vastaava Kreikan oikeuskielen ilmaukselle **αντίθετο** προς τα χρηστά ήθη, joita varsin tarkasti vastaa suomen ilmaus "hyvän tavan vastainen" tai "hyvän tavan vastaisuus".

Vahingonkorvausvelvollisuus ulottuu "samanlaisena" (Art. 923 την ίδια ευθύνη) myös vahingontekijän kumppaneihin, jos nämä ovat toimineet sopimuksesta eli yhteistuumin. Voidaan todeta, että vaikka kreikkalaisessa oikeustieteessä suhtaudutaankin edelleen periaatteellisen varauksellisesti tuomioistuinten rooliin lakia luovina instituutioina, on selvää, että Siviilikoodin sisältämät yleislausekkeet tosiasiassa jättävät varsin paljon tulkinnanvaraa tuomioistuimille täsmentää yleislausekkeiden tarkempi sisältö. Erityisen selvästi tämä on näkynyt siviilioikeudessa sopimusoikeuden alueella, johon kuuluu runsaasti yleislausekkeita ja yleisiä standardeja; niitä on oikeuskäytännössä tulkittava, jolloin oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden vaatimukset johtavat käytännössä kassaatiotuomioistuimen ratkaisujen prejudikaattiasemaan.[256] *Aristides N. Hatzis* (*Anti Theoretical* 2002 s. 29) kirjoittaa asiasta seuraavasti:

> "The existence of very general standards that leave the judge with a vast territory over which to exercise (even legislative) power. This is particularly true of the contract law, where there are a great number of standards and concepts whose interpretation and application is decisive."

Tämä asiantila on kreikkalaiselle oikeuspositivistiselle oikeuskulttuurille jossain määrin sensitiivinen kysymys. Siviilioikeuden yleisten periaatteiden merkitys (= tulkintavaikutus) on huomattava ja ulottuu myös siviilioikeuden ulkopuolelle. Periaatteet ovat sovellettavissa aina, ellei Koodin täsmällisempi säännös ole ristiriidassa yleisen periaatteen kanssa. Periaatteita voidaan soveltaa myös Koodin ensisijaisen kohdealueen ulkopuolella, kuten esimerkiksi kauppaoikeudessa. Oikeusvertailun yleisiin havaintoihin kuuluu se, että mannermaisten siviilikoodien tulkinnan ymmärtämisen kannalta erilaiset yleiset tulkintaperiaatteet voivat olla käytännössä huomattavasti tärkeämpiä, kuin säännösten muodollisoikeudellinen ase-

[256] Oikeuslatinan ja oikeuskreikan ilmaisu "ratkaista ennakkotapaus" ("huonolla suomella" suora käännös olisi "ennakkotapaustaa") vastaavat toisiaan sisällöllisesti ja rakenteellisesti jokseenkin täydellisesti: *praejudicio*/προδικάζω.

ma antaa välittömästi ymmärtää.[257] Tämä pätee myös Kreikkaan, mutta juridista hahmottamistapaa koskeva perusongelma on silti olemassa: Koodin ajattelutapa kun on se, että juristin tehtävänä on vain ”to understand them and to enunciate their content and meaning, retracing the legislators thoughts and coming to a faithful and ’declarative’ interpretation”, kuten *Bellomo* (*Common* 1995 s. 12) määrittelee. Käytäntö ei kuitenkaan ole noudattanut näitä koodien oikeusideologisia lakipositivistisia tavoitteita, ei sen enempää Kreikassa kuin Saksassakaan. *Zimmermann* (*German* 2006 s. 12) kiteyttää:

> ”The BGB sometimes provides hardly more than the conceptual signposts for the development of legal doctrine.”

Episteeminen kehikko omaa tässä kohtaa melkoisen tärkeitä vaikutuksia; Koodin yksi artikla on kuitenkin aina vain yksi artikla ja koodien systeemiseen luonteeseen kuuluu, ettei mitään asiaa yleensä tyhjentävästi säädellä yhdessä artiklassa tai pykälässä, vaan sen sijaan on joukko säännöksiä, jotka muodostavat sääntelykokonaisuuksia. Tämä koskee tietenkin myös edellä käsiteltyä artiklaa 914. Vahingonkorvauksen kannalta tärkeä yleislausekkeen muotoinen toinen perussäännös on artiklassa 919.[258] Se täsmentää vahingonkorvausvelvollisuuden syntymistä ja muodostaa yhdessä Art. 914 kanssa sääntelykokonaisuuden täsmentäen vahingonkorvausvelvolli-

---

[257] Esimerkkejä löytyy useista järjestelmistä. Ehkä kaikkein kiintoisimpia ovat islamilaisten maiden eurooppalaistyyppiset siviilikoodit, joihin on usein kytketty niiden tulkinnan kannalta ”avainsääntö”, joka ohjaa tulkintaa joskus jopa ratkaisevalla tavalla. Esimerkiksi Marokon Perhekoodin (*Code de la Famille* 2004) viimeinen artikla (Art. 400) on hyvä esimerkki – se mahdollistaa tulkintavälineeksi islamilaisen oikeuden ja maan islamilaisen oikeuden arvojen (ransk. *des valeurs de l’islam*) varaan perustuvat traditionaaliset perheoikeudelliset käytännöt (ransk. *au rite Malékite*). Koodi jättää näin tilaa islamilaisen oikeuden käytölle normi- ja tulkintaperusteena silloin, kun kyseessä on tilanne, jota ei ole koodissa otettu huomioon (ransk. *Pour tout ce qui n’a pas été prévu par le présent code, il conviendra de se référer*).

[258] Terminologisesti on ehkä syytä tuoda esiin, että Art. 919 käyttää käsitettä ήθη eli tapa ”moraalisessa mielessä”, joka on eri kuin (edellä) Siviilikoodin 1 artiklassa käytetty käsite έθιμα eli tavat/käytänteet ”empiirisessä mielessä”. Sanat viittaavat molemmat positivistisesti ymmärretyn oikeuden ulkopuolelle. Vrt. ilmaisu ”käytännöt ja **tavat**” / ήθη και **έθιμα** ja näiden ilmaisujen suhde englanninkielen ilmaisuun ”practices and customs”. (Myös Art. 281 edellyttää oikeuden käytön ehtona hyvän tavan noudattamista ja vilpitöntä mieltä.) Hyvä tapa ymmärretään kreikkalaisessa siviilioikeudessa siten, että se viittaa näkemyksiin, jotka koskevat ”morality, and especially social morality, of the average social man” (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 2).

suutta tahallisuustilanteissa sekä vahvistaa hyvän tavan oikeudellista perustaa vahingonkorvaustilanteiden arvioinnissa.[259] Säännös on tyypillinen romaanis-germaaniseen koodiin kuuluva vilpittömän mielen (η καλή πίστη) suojasäännös.[260]

> **Siviilikoodi Art. 919** (Hyvien tapojen vastaiset **rikkeet**/**Προσβολή** των χρηστών ηθών)
> ”Joka tahallaan vahingoittaa toista **hyvän tavan vastaisesti** on velvoitettu korvaukseen.”
> ”Όποιος με πρόσθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο **αντίθετο προς τα χρηστά ήθη** έχει υποχρέωση να τον αποζημίωση.”

Vahingonkärsinyt on oikeutettu myös tuomaan siviilijutun rikosprosessiin siviilikantajana, mikäli Art. 914 mukaiset ehdot täyttyvät. Kantaja voi rikosoikeudenkäynnissä vaatia sekä aineellista että aineetonta hyvitystä samaan tapaan kuin siviilituomioistuimessa (Siviilikoodi Art. 932). Voidakseen saattaa siviilijutun vireille osana rikosprosessia on kantajan tehtävä tästä kuitenkin muodollinen vaatimus, joko ennen oikeudenkäynnin alkua tai ensimmäisen asteen tuomioistuinkäsittelyn aikana. Nämä asiat kuitenkin liukuvat jo selvemmin siviiliprosessioikeuden alueelle, joka ei tässä kuulu käsittelyn piiriin. Siviilikoodin ohella keskeinen rooli siviilioikeudessa on Siviili**prosessi**koodilla (Κώδικας Πολιτικής **Δικονομίας**, ΚΠΔ), joka säätelee tarkemmin siviiliasioiden käsittelyä tuomioistuimessa – vireilletulon ehtoja, juttutyyppejä ja muita prosessuaalisia määräyksiä ei löydy Siviilikoodista, vaan ne ovat Siviiliprosessikoodin sääntelypiiriin kuuluvia asioita.

---

[259] Lukijan on syytä tiedostaa, että esitetyissä artikloissa on yksi keskeinen ero; Art. 914 koskee sekä tahallista että tahatonta vahinkoa, kun taas Art. 919 koskee tahallista hyvän tavan (tai vastaavan) vastaisuutta. (Asiaan ei tässä ole mahdollista kiinnittää enempää huomiota.)

[260] Kaikissa romaanis-germaanisen oikeuden maissa suojataan yleensä sellaista osapuolta, joka on toiminut hyvässä uskossa eli ”toimi on tehty hyvässä uskossa” (lat. ***actio** bonae fidei*) eli **αγωγή** καλής πίστης. Kreikan osalta on huomattava erityisesti (myös) Koodin Art. 178, jonka mukaan sellainen oikeustoimi (δικαιοπραζία), joka on hyvän tavan vastainen, on pätemätön (άκυρη).

Siviilikoodin muuttumattomuus ja modernisaatioprosessi

Itsenäistymisestä lähtien valistuksen kannattajat ovat tukeneet modernisaatiota ja halunneet pienentää kirkon roolia suhteessa valtioon, ensin erottamalla sen ekumeenisen patriarkaatin alaisuudesta ja sitten supistamalla sen roolia osmanien *millet*-maailmaa pienemmäksi. Ensimmäisen kuninkaan neuvonantaja *Von Maurer* johti alkutaipaleella näitä pyrkimyksiä, jotka ovat sitten jatkuneet eri tavoin viime päiviin saakka (*Stavrakakis, Discourse* 2003 s. 165). Siviilikoodia voi pitää näiden kehityskulkujen yhtenä luontevana osana tai oikeastaan oikeudellisesti merkittävänä välietappina. Yleisempi vertaileva perspektiivi auttaa hahmottamaan Kreikankin tilannetta. Siviilikoodien yleisenä tehtävänä oli koko Euroopassa, voimaantuloajasta riippumatta, luoda normijärjestelmä, jolla varmistettiin yksityishenkilöiden säädyistä ja valtiosta vapaa kanssakäyminen, yksityisomaisuusjärjestelmä, sopimusvapaus, perintövapaus ja elinkeinovapaus. Nämä olivat ja ovat edelleen koodien ydinainesta. (*Habermas, Julkisuuden* 2004 s. 121–123.)

Siviilikoodin markkinaliberalistiset ja individualistiset painotukset ovat sopineet aika hyvin EU:n mukanaan tuomaan kehitykseen ja kreikkalaisen talouselämän muutokseen 1980-luvulta lähtien: yleisesti voi arvioida Kreikan Koodin toimivuusedellytysten parantuneen suhteessa aiempaan tilanteeseen, jossa painotettiin ortodoksikristittyjen ja kreikkaa äidinkielenään puhuvien etnisten kreikkalaisten kansallisvaltiota ja bysanttilaisen sekä osmanikauden sosiaalista ja kulttuurista perintöä. Mannermaiset koodit ovat niiden massiivisuus ja ”kaikenkattavuus” huomioiden kestäneet yllättävänkin hyvin ajan hammasta, myös Kreikassa. Toisaalta, kuten Italian esimerkki osoittaa, myös dekodifikaatiota on tapahtunut, kun muutokset ja uudistukset ovat murtaneet koodin luontaisen systematiikan ja jähmettyneisyyden (*Bellomo*, *Common* 1995 s. 28). Saksassa on perheoikeus kokenut eniten muutoksia, mutta myös koodia täydentävää toissijaista yksityisoikeuden alan lainsäädäntöä on säädetty, ja tuota kehitystä voi pitää tosiasiallisena, joskin heikkona dekodifikaationa (*Zimmermann, German* 2006 s. 11).

Kreikassa dekodifikaatiota ei ole laajassa mittakaavassa tapahtunut. Laajin kreikkalainen muutos liittyy koodin kieleen. Vuonna 1984 koodin kieli muutettiin presidentin asetuksella (ΠΔ 456/1984) kansankreikaksi. Siviilikoodia ei ole sisällöltään suuresti muutettu voimaantulon jälkeen paitsi sen perheoikeutta koskevilta osiltaan 1980-luvun alussa (Νόμος 1250/1982

ja 1329/1983).[261] Kreikka seurasi näiltä osin avioliitto-oikeuden uudistusaaltoa romaanis-germaanisen siviilioikeuden piirissä: avioliitto-oikeutta uudistettiin Italiassa 1970, Ranskassa 1975, Saksassa 1976 ja Espanjassa 1981. Viimeinen Kreikan tähän kokonaisuudistukseen kuuluva muutos tuli voimaan vuonna 1996 (Νόμος 2447/1996). Myös vuonna 2002 tuli voimaan eräitä uudistuksia, jotka liittyivät myyjän tuotevastuuseen (N 3043/2002) ja – perheoikeudellisesti tärkeämpään – lääketieteellisesti avustettuun lisääntymiseen ja sen vaikutukseen perimykseen (N 3089/2002).

On syytä huomata, että vahvan katolisissa Välimeren maissa avioliitto- ja perheoikeuden uudistukset tehtiin yleisesti ottaen hyvin samantyyppisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa: perustuslaillinen yhdenvertaisuus ja muuttunut avioitumis- ja avioliittokulttuuri vaativat murtamaan aiemman patriarkaalisen ja kristillisen kirkon tukeman vanhakantaisemman avioliitto-oikeuden.[262] Kreikassa ortodoksinen ja muualla Euroopan puolisella Välimerellä katolinen kirkko omasivat ja omaavat edelleen tässä prosessissa saman roolin: ne ovat jarruttaneet ja jarruttavat kehitystä, joka niiden opetuksen kannalta vaikuttaa maallistavalta.[263] Kirkon suuren arvovallan vuoksi sen jarrutus on Kreikassa ollut myös poliittisesti merkittävä tekijä, ja kirkko on käyttänyt arvovaltaansa laajemminkin modernisaation eräiden piirteiden jarruttamiseksi. Ilmiö on tuttu Suomestakin, mutta meillä ei kirkon painoarvo ole enää näin suuri (ks. ed. luku 3.2).

Modernisaation ja tradition välinen suhde kiteytyy usein siviilikoodeihin, eikä tämä ole oikeushistoriallisesti mitään uutta. BGB:n takana olleet pandektistit olivat myös tunnettuja siitä, että he vastustivat sosiaalisia uudistuksia ja luonnonoikeudellisesti sävyttyneitä oikeudenmukaisuuskäsityksiä (*Tuori, Ancient* 2006 s. 174–175). Kreikan ja kreikkalaisuuden kannalta teollistuminen ja maatalousvaltaisuuden vähentyminen, talouden ja politiikan eriytyminen, markkinatalous ja oikeusvaltio sekä byrokraattinen

---

[261] Koodi ei määrittele sitä, mikä perhe (οικογένεια) on, mutta sen katsotaan viittaavan ”perheeseen oikeudellisessa mielessä” eli sellaiseen perhesuhteiden kokonaisuuteen, jonka synnyssä avioliitolla on keskeinen rooli (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 435).

[262] *Francesco Paresi & Giampalo Fresso* (*Introduction to Italian Law* 2002 s. 411–412) nostavat Italian kohdalta esiin nimenomaisesti käsitteet ”patriarchal governance” ja ”religious dogma”. Yleisessä perspektiivissä Kreikan ja Italian lainsäädännön muuttamiseen johtaneet taustatekijät ovat siis samankaltaiset.

[263] Paikoin tämä näkyi myös reseptioissa ja siirrännäisten käytössä. Esim. Italian siviilikoodi noudatti muutoin Ranskan mallia, mutta avio-oikeudessa se irtaantui Ranskan sekulaarisesta ajattelutavasta ja nojasi enemmän katolisen kirkon oikeusajatteluun. (*Zweigert & Kötz, Introduction* 1998 s. 106–107).

hallintokoneisto tai kansallisvaltio eivät olleet ylipääsemättömiä ongelmia modernisaatiossa. Sen sijaan atomistisen minäidentifikaation voimistuminen (eli perheen, suvun tai kyläyhteisön merkityksen pienentyminen) ja yksilökeskeinen ajattelutapa sekä maallistuminen ovat olleet modernisaatioprosessin kannalta varsin verkkaisesti eteneviä. Suomessa tunnetaan samat ongelmat, jotka kärjistyivät 1960-luvun suuren muuton yhteydessä, kun maalta muutettiin kaupunkeihin ja Suomi lopullisesti modernisoitui ja teollistui. Jos suomalaisia pidettiin sotien jälkeenkin euroopassa ehkä takapajuisina metsäläisinä, niin kreikkalaisia saatettiin pitää takapajuisina balkanilaisina. Toki vieläkin ihmisten omakohtaiset hyvää elämää koskevat pohdinnat ovat tietenkin osa modernia läntistä elämää, mutta ne ovat yksityisiä eivätkä kirkon kautta miellettäviä seikkoja. (*Heiskala, Sosiologia* 1994 s. 13–14.) Perheen roolin muutos on yksi vaikeimmista kysymyksistä siviilioikeudessa; se on haastanut aiempien perhe- ja moraalikäsitysten varaan rakentuneet oikeudelliset ajattelutavat ja oikeusinstituutiot, kuten esimerkiksi avioliiton, perheen ja perimyksen. Sen sijaan kauppa- ja yksityisoikeuden alueilla modernisaatiota on tapahtunut nopeammin vastaamaan taloudellisen toimintaympäristön muutosta.

Usean vuoden valmistelun ja ortodoksikirkon jarrutustyön jälkeen mittava perheoikeuden muutos saatiin voimaan 1983. Tuolloin perheoikeuden aiempi patriarkaalinen malli sai väistyä ja normisto saatettiin vastaamaan paremmin uudistunutta perheoikeudellista käsitystä, joka korostaa Kreikan perustuslain tavoin (Art. 4 (2)) sukupuolten välistä tasa-arvoa. Kaikkiaan uudistukset muuttivat (αντικαταστάθηκε) tai kumosivat (καταργήθηκε) Koodin ao. kirjan 374 artiklasta 264. Vasta tuolloin monet *Hexabibloksesta* saakka periytyneet patriarkaaliset jäänteet muutettiin tai poistettiin kokonaan.[264] Bysanttilaisen perheoikeuden eräät perusideat murtuivat ensi kerran näin laajassa mittakaavassa itsenäisen Kreikan historiassa. Perustuslain muutokset aiheuttanut artikla oli historiallinen, koska ensi kerran kreikkalaisessa oikeudessa todettiin sukupuolet keskenään samanarvoisiksi. Aiemmin oli ajateltu, että mies on perheen pää ja vastuussa sen

[264] Harmenopouloksen *Hexabiblos* tuli voimaan Kreikassa virallisesti vuonna 1835 kuninkaallisella asetuksella. Muodollisesti se kumottiin vasta vuonna 1946 Siviilikoodin tullessa voimaan. Vasta vuoden 1975 perustuslakiuudistuksen jälkeen nousi voimakas paine muuttaa muuta lainsäädäntöä perustuslain mukaiseksi. Siviilikoodin vanhakantaiseen säännöstöön kohdistui eksplisiittinen paine perustuslain 4 (2) artiklasta johtuen – sen mukaan ”Kreikkalaisilla miehillä ja naisilla **on samat** oikeudet ja velvollisuudet” (”Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες **έχουν ίσα** δικαιώματα και υποχρεώσεις.”)

elättämisestä.[265] *Aspasia Tsaoussis* (*Protecting* 2004 s. 218) kuvaa uudistusta seuraavasti:

> ”…the hierarchical structure of previous law was eradicated, and family relationships were restructured on egalitarian ideals. This extensive reformative effort brought about radical changes in the structure, function and ideological core of Family Law.”

Tsaoussiksen esiintuomat painotukset siirsivät, oikeusvertailun näkökulmasta, Kreikan perheoikeutta selvemmin lähemmäs Länsi-Euroopan perheoikeutta, vaikka Kreikassa edettiinkin asiassa omin mallein. Näiltä osin Suomen muodollisoikeudellinen järjestelmä ja oikeuskulttuuri muutenkin on kulkenut Kreikan edellä – Pohjoismaisella oikeudella on yleensäkin vahvat perinteet tasa-arvo-oikeudessa, koska sukupuolten välinen tasa-arvo on ollut niin pitkään yksi kantavia ajatuksia myös lainsäätämistyössä.[266] Toisaalta Kreikan järjestelmä meni uudistuksissaan varsin pitkälle tunnustaen avoliiton tai vapaan **liiton/parisuhteen** (ελεύθερη **ένωση**) tietynlaiset juridiset vaikutukset erityisesti eräissä varallisuusoikeudellisissa asioissa. Kirkko sai väistyä. *Agallopoulou* (*Basic* 2005 s. 46) kiteyttää: ”Today the influence of religion is very limited.” Näiden piirteiden vuoksi lienee mahdollista arvioida Kreikan tasavallan ja ylipäänsä Kreikan ja kreikkalaisuuden *modernisoituvan* varsin kovaa vauhtia, muodollisen oikeuden muutosta seuraa *Law in Action* viiveellä, mutta kuitenkin.

Oikeudella on selvästi oma roolinsa sekä maallistumisessa että modernisaatiossa. *Lawrence Friedman* (*Comments* 2003 s. 94–95) lienee oikeassa, kun hän korostaa sitä, että oikeudellisten ”lainaamisen” ja ”siirrännäisten” sijaan tulisi puhua siitä, mitä varsinaisesti tapahtuu, kun omaksutaan malleja muualta. Tässä korostuvat nimenomaan laajemmat yhteiskunnalliset muutosprosessit ja modernisaatio sekä teollistuminen. Toisaalta *Friedman* (emt. s. 97) sanoo, että ”the culture, not the legal system, is the carrier of these norms”. Onko näin? Kreikan kohdalla voi hyvinkin olla, että esimerkiksi abortti- ja avioerokysymyksissä vuorovaikutussuhde onkin aivan toisensuuntainen; oikeus vaikuttaakin yhteiskuntaan, eikä niinkään vain

---

[265] Perustuslain Art. 116(1), joka oli voimassa vuoteen 1982 saakka, salli perustuslain Art. 4(2) vastaisten säännösten olemassaolon. Kun perustuslaillinen poikkeusmahdollisuus poistettiin, tuli Siviilikoodin perheoikeuden kirjan uudistaminen juridisesti välttämättömäksi.

[266] Kreikassa – kuten myös Suomessa – on julkinen valta pyrkinyt monin eri toimin edistämään tasa-arvoa. Yksi esimerkki on presidentin asetuksella perustettu (ΠΔ 39/2004) **tasa-arvo**toimisto (Γραφείου **Ισότητας**).

heijasta sitä. Tämä viittaisi siihen, että oikeussosiologien yleensä kannattama ”peiliteoria” (*legal system as a mirror of society*) eli ajatus, jonka mukaan oikeus heijastaa yhteiskuntaa, voi antaa joskus virheellisen kuvan asioiden oikeasta laidasta; ehkä oikeus ei heijastakaan yhteiskuntaa, ainakaan millään mutkattomalla tavalla.[267] On kiintoisaa, että Friedmanin vastustaman *Alan Watsonin* monesti hyvin vahvastikin kritisoidut näkemykset saavat tukea Kreikan tapauksesta. Juristeilla ja oikeustieteellisellä eliitillä sekä roomalaisen oikeuden traditiolla (tai oikeusjärjestelmien *sisäisillä* yhteyksillä) todella näyttää olleen Watsonin ajattelun mukainen ydinrooli itsenäisen Kreikan modernisaatiossa muiden yhteiskunnallisten tekijöiden kustannuksella, joilla yleensä on tärkeämpi osuus osana oikeudellisia muutosprosesseja.

> Oikeusvertailussa on uskaliasta arvioida yhteiskunnallisen kehityksen yhteiskuntateoreettisia ulottuvuuksia. Dogmatiikan pakkopaidasta vapaassa vertailussa on tosin mahdollista hyödyntää yhteiskuntateorian käsitteistöä ja tulkita – tässä tapauksessa – Kreikan oikeutta ja valtiota sekä yhteiskuntaa myös laajemmasta sosiologisesta perspektiivistä käsin. Sosiaalista organisoitumista tutkinut *Ferdinand Tönnies* (1855–1936) kehitti käsiteparin *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*, joilla hän viittasi yhteisöön ja yhteiskuntaan. Yhteisölle tyypillisiä elämänpiirejä ovat perhe, kylä ja kaupunki, kun taas yhteiskunnalle tyypillisiä ovat suurkaupunki, kansakunta ja valtio. Yhteisölle tärkeät normistot ovat traditio ja uskonto, kun taas yhteiskunnalle tärkeämpää on erityisesti lainsäädäntö. Yhteisö on tyypillisesti paikallinen, kun taas yhteiskuntaa luonnehtii paikallisen tason ylittäminen. (*Töttö, Tönnies* 1996)
>
> Kreikan muuttumista *Gesellschaft*iksi hidasti sen jääminen osaksi Osmanien valtakuntaa, jonka suojissa se saattoi olla korkeintaan *Gemeinschaft*. Sen sijaan oikeus ja oikeustiede ovat selvästi olleet osana prosessia, jossa kreikkalaisesta ortodoksisen uskon ja kielen yhdistämästä yhteisöstä on muotoutunut yhteiskunta; oikeudellisessa mielessä valtio nimeltä Kreikan tasavalta, joka on EU:n jäsen ja useimmilta sosiaalis-poliittisilta kytkennöiltään läntinen yhteiskunta. Sen monilla elämänalueilla ja osasektoreilla on kuitenkin edelleen yhteisöllisiä enklaaveja ja kulttuurisia piirteitä osmanivaltakunnan γραικοί-yhteisöstä (etnisten kreikkalaisten yhteisöstä). Oikeutta voi pitää tässä modernisaatioprosessissa *Gesellschaft*-muutoksen ensimmäisenä aaltona, joka on muuttanut muuta yhteiskuntaa ja ollut vastapainona *Gemeinschaft*ille ja vanhalle kreikkalaiselle traditiolle. Oleellista lienee huomata, että Kreikkaa ei voi tietenkään

[267] *Watson* (*Culture* 2004 s. 5) kuvaa hyvin perusjännitettä suuntausten välillä: ”My personal experience has been that professorial colleagues do not want to know about legal culture and legal tradition, about comparative legal history. They positively want to believe that law reflects (in whatever sense) the needs of society. Change in law results for them change in society. To believe otherwise is uncomfortable for them.”

pitää puhtaasti yhteisönä tai yhteiskuntana, vaan molemmat elementit sekoittuvat toisiinsa tavalla, jossa voimassa oleva oikeus toimii yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten elementtien leimaamassa oikeustodellisuudessa. Kreikan lähihistoriasta huomaa, että juntan jälkeisen ajan valtapuolue ΠΑΣΟΚ on ollut monesti mukana näissä modernisaatiohankkeissa, koska sen valtakaudella siirryttiin yhden aksentin järjestelmään, siviiliavioliitto sallittiin, suostumukseen perustuva avioero sallittiin, aviorikos siirrettiin menneisyyteen, naisten asemaa parannettiin ja yliopistojen hallintoa yritettiin demokratisoida. (*Clogg, Concise* 2004 s. 180–181.)

Kreikan oikeuden 1980-luvulta alkaen kiihtynyt länsimaistuminen ja modernisoituminen on tapahtumaketju, jota voi tulkita Tönniesin käsitteellisen kehikon avulla, ellei sitten halua pysyä puhtaan kuvailevan juridiikan ja voimassa olevan normiston tasolla ja käsitellä kreikkalaisen oikeuden sijaan kreikkalaista lainsäädäntöä. *Alan Watson*in harrastaman vertailevan oikeushistorian näkökulmasta voidaan kuitenkin viitata siihen, että juuri historiallinen vertaileva oikeustiede voi antaa ainakin viitteitä oikeuden muutoksesta sekä oikeuden ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Oikeudelliselle modernisaatiolle voi yleensä – ei vain Kreikan tapauksessa – pitää tyypillisinä piirteinä teollista ja kohtuullisen vaurasta yhteiskuntaa, joiden oloissa oikeuksiin perustuva individualismi, konstitutionalismi ja liberaali aatemaailma ovat keskeisiä (*Friedman, Modern* 1994). Myös Saksassa on oikeudella väitetty olleen samantyyppinen modernisaatiota edistänyt rooli (*Nousiainen, Herruus* 1993 s. 92). Tällaisissa yhteiskunnallissa tilanteissa Siviilikoodi voi toimia keskeisenä modernisaation välineenä.

Ortodoksisen kirkon oli kaikkein vaikein hyväksyä **siviili**avioliittoa (**πολιτικός** γάμος) avioliiton oikeudellisesti pätéväksi muodoksi, koska se halusi kirkollisen vihkimisen säilyvän oikeudellisesti pätevän avioitumisen ainoana muotona. Myös avioeron (διαζύγιο) tekemisen mahdolliseksi ilman riippuvaisuutta pettämisestä, kaksinnaimisesta, puolison murhayrityksestä tai puolison hylkäämisestä kirkko olisi mielellään säilyttänyt sen sijaan, että eroperusteiksi tulivat arkisemmat välien rikkoutuminen ja erillään asuminen. (*Grammaticaki-Alexiou, Introduction* 1993 s. 143.) Kreikkalainen yhteiskunta ja siinä vallitsevat sosiaaliset rakenteet ja prosessit eivät varmaankaan ole täysin länsieurooppalaisia, ja perheen sekä suvun rooli on vieläkin merkittävämpi kuin nykyään Pohjoismaissa (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 354–355). Tällaiset kysymykset ja pulmat ovat laajoja ja syvälle väestön arvopohjaan ulottuvia, mutta ne kulminoituvat usein kipupisteisiin. Yksi keskeinen jatkuvien kiistojen aihe on ollut kysymys abortista, aivan kuten katolisissa maissakin.

Kreikassa tuli voimaan pitkällisten parlamenttikeskustelujen jälkeen naisten raskautta (εγκυμοσύνη) ja terveyttä (προστασίας της γυναίκας) säätelevä laki

(ΤΕΧΝΗΤΗ ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΗΣ ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ 1609/1986), joka mahdollistaa abortin tiettyjen ehtojen vallitessa. Ortodoksinen kirkko kuitenkin tuomitsee abortin voimakkaasti, koska sen mukaan raskaus on Jumalan lahja ja sikiön abortointi on teologis-juridisessa mielessä rikos (se rikkoo **Jumalallista** lakia [**Θείος** Νόμος] vastaan) ja tekoon liittyvät henkilöt tekevät syntiä. Vaikka Kreikan suurissa kaupungeissa sosiaaliset normit ovat maallistuneet, ei maaseudun eristäytyneillä alueilla abortteja juuri tehdä, vaikka lain ehdot täyttyisivätkin. Vaikka abortti on lain sallima, sen tehneet kreikkalaisnaiset yleensä pitävät asian salassa, eikä asiasta puhuta. Alaikäisten ja avioliiton ulkopuolisten raskauksien abortit ovat olleet erityisen vaikeita kysymyksiä – laki sallii, mutta vallitseva moraalinormisto suhtautuu niihin kielteisesti. (*Mavroforou et al., Abortion* 2003 s. 268–270.) Kreikassa on perinteisesti puhuttu eräänlaisesta sosiaalisesta kolmiyhteydestä isänmaan, uskonnon ja perheen välillä: Πατρίς – Θρησκεία – Οικογένεια (*Diamantopoulou, Enjeux* 2005 s. 72). Suomessa on tunnettu sama arvokolmikko koti – uskonto – isänmaa, mutta aborttikysymys on koettu enemmän henkilökohtaisten valintojen alueeksi. Tässä mielessä meillä ”julkisen elämän alue” ja ”yksityisen elämän alue” ovat selvemmin erotetut, kuten *Gesellschaft*-konstruktion mukaan kuuluisikin olla.

Toisaalta on kyseenalaista antaa sellainen kuva, jonka mukaan perheoikeus olisi muuttunut vain Välimeren katolisissa maissa ja ortodoksisessa Kreikassa. Ikään kuin tämä kaikki olisi jotenkin outoa tai kummallista. Perheoikeus on ollut muutoksen kourissa *kaikkialla* läntisen oikeuskulttuurin piirissä jo vähintään vuosisadan verran. Säännökset, jotka koskevat avioeroa, aviottomien lasten asemaa ja vaimon asemaa, ovat olleet perheoikeuden muutosten keskiössä kaikkialla muuallakin. (*Friedman, Comments* 2003 s. 97.) Asialla on myös nykykreikkalainen puolensa. Nykyinen Arkkipiispa *Kristodoulous* on aiempia edeltäjiään aktiivisemmin osallistunut poliittiseen keskusteluun ja tuonut kirkkoa mukaan politiikkaan puolustaen kreikkalaisia arvoja, joita Lännen sanotaan uhkaavan. Kreikan 2000-luvun poliittisessa kulttuurissa ja modernisoituneen oikeusjärjestelmän oloissa on ulkopuolelta asiaa tarkastelevan vaikutelma aika selvä; Arkkipiispan aktiivisuus tuntuu myöhästyneeltä reaktiolta sellaisiin muutoksiin, jotka ovat jo laajalti, mutta eivät vielä ehkä kattavasti, tapahtuneet. (*Clogg, Concise* 2004 s. 237.) *Peter Bien*in (*Inventing* 2005 s. 230–231), joka jakaa nykyaikaisen Kreikan kehitysvaiheet neljään eri murroskohtaan, jaottelusta ilmenee, ettei kirkolle enää oikein löydy luontevaa vaikutuskohtaa, kun vaikutteita on otettu valistuksesta, filhellenismistä, saksalaisesta romantiikasta ja *Volk*-ajattelusta, eurooppalaisesta modernismista ja nyt jälkimodernista nykykreikkalaisuuteen keskittyvästä ”uudelleenkeksimisprojektista”.

Toisaalta, on erittäin vaikea uskoa, että kirkolle ei jäisi Kreikassa näissä prosesseissa mitään roolia, koska sillä on – kritiikistä ja muutoksista huolimatta – erityisasema Kreikassa ja Kreikan valtiolle. Viittaan tässä kohtaa edellä (luku 3.2) lainattuun Kavafiksen runoon.

Traditioksi koetulle perinnölle ja kansallisvaltiota puolustavalle toiminnalle on omat perusteensa ja syynsä, mutta tässä kirjassa esille nousseiden kehityspiirteiden kannalta vaikuttaa kyseenalaiselta, miten tuollainen kirkollinen jarrutus voi enää vaikuttaa siinä määrin kuin se vielä vaikutti ”vanhassa modernissa Kreikassa” eli 1800-luvulla ja 1900-luvun seitsemän ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Läpikotaisin varsin moderni germaanistyyppinen roomalaiseen oikeuteen ja nykyaikaisiin perus- ja ihmisoikeuksiin tukeutuva järjestelmä väistämättä muuttaa aiempaa valtakuviota ja muuttaa samalla Kreikan ortodoksisen kirkon asemaa työntäen sitä askel askeleelta etäämmälle valtiosta ja julkisen vallan käytöstä, olipa tuosta kehityksestä sitten mitä mieltä hyvänsä.

Siviilioikeus yleensä ja Siviilikoodi erityisesti ovat olleet osa toisen maailmansodan jälkeistä aikaa, jolloin elintaso on noussut ja infrastruktuuri parantunut. Yksityisoikeus on mennyt kehityksen kärjessä, ollen monesti sen keihäänkärki yhdessä normihierarkian huipulla olevan valtiosääntöoikeuden kanssa, kun taas yhteiskunta ja poliittinen kulttuuri ovat seuranneet kehitystä hiukan jäljempänä.[268] Sosiologishenkisen *Zeitdiagnose*n kannalta voi ehkä sanoa, että nyt 2000-luvulla nämä alueet näyttävät olevan saavuttamassa toisensa. Verrattaessa esimerkiksi poliittista kulttuuria on selvää, että Kreikka on paljon lähempänä kehittynyttä espanjalaista parlamentarismia kuin sen naapurimaa Italia. Esimerkiksi Papandreoulla oli kieltämättä omat skandaalinsa, mutta Kreikassa ei ole vuoden 1974 murroksen jälkeen ollut vastinetta sellaiselle Italian nykypolitiikkaa hallitsevalle hahmolle, jollainen *Silvio Berlusconi* oli.

Kreikka on yleisemminkin muuttunut siitä, mitä se aiemmin oli. Erityisesti 1990-luku on merkinnyt Kreikassa melkoisen voimakasta modernisaation loppusuoraa: kylmän sodan loppuminen, Balkanin kriisit, syvenevä Euroopan integraatio, yhteisvaluutta euroon siirtyminen, naapurimaa Makedonian kanssa koetut poliittiset ongelmat ja monessa kohdin edelleen vaivaavat ongelmat Turkin (Kyproksen kysymys, aluekiistat, kurdijohtaja

---

[268] *Agallopoulou* (*Basic* 2005 s. 436) puhuu kehityksestä ja päätyy arviossaan pitämään Kreikan perheoikeutta hyvin edistyksellisenä: ”Today Greek family law constitutes one of the most *avant-garde* European legal systems of family law…”.

Öcalanin tapaus jne.) kanssa ovat reunustaneet sitä hallintokoneiston ja valtion kiihtynyttä sekularisoitumiskehitystä, johon myös Siviilikoodi on omalta osaltaan ollut osallisena. Kuluvalla vuosituhannella Kreikka on entistäkin selvemmin ja laajemmin leimallisemmin sitä, mitä sen oikeusjärjestys on kulttuurisesti ollut jo pidempään – osa läntistä Eurooppaa, vaikkakin edelleen kreikankielinen ja ortodoksinen. Toisaalta *Penelope Agallopoloun* (*Basic* 2005 s. 437) arvio lienee oikea, kun hän katsoo, että Kreikan perheoikeus on nyt oikeastaan menettänyt ”etnisen luonteensa” ja muuttunut enemmän yleiseurooppalaiseksi.

Kreikkalaisen oikeuden vaikutus muualla?

Edellä on korostettu sitä, että Αστικός Κώδικας (suom. Siviilikoodi) on saanut voimakkaasti vaikutteita muualta, kuten koko Kreikan oikeusjärjestys muutoinkin. Kuvaus pitää varmaankin karkeasti ottaen paikkansa, mutta on ehkä turhan yksipuolinen. Tämän vuoksi on syytä todeta, että vaikutus on toiminut toisinkin päin. Myös Kreikka on ollut vaikutteiden lähteenä. Bysantin rooli roomalaisen oikeusperinnön säilyttäjänä ja välittäjänä on tietenkin kiistaton ja oikeushistoriallisesti äärettömän tärkeä, mutta miten on myöhemmän vaikutuksen laita? On tietysti hyvin vaikea tietää tarkasti, miten kreikkalaiset normit tai oikeustapaukset ovat ehkä vaikuttaneet kansallisissa järjestelmissä tai kansainvälisen yksityisoikeuden alueella. Tämä kaiketi vaihtelee aloittain. Merioikeuden vaikutus on tietysti erityisen hyvin tunnettu ja tunnustettu. Muuntyyppistä vaikutusta – siviilioikeudessa – voidaan kuitenkin ehkä havaita.

Esimerkiksi Yhdysvaltain Louisianan osavaltion Siviilikoodin uudistuksessa vuonna 1970 käytettiin Kreikan Siviilikoodia yhtenä keskeisenä idealähteenä, josta ammennettiin malleja. Louisianassa olevan Tulanen yliopiston ja kreikkalaisten oikeustieteilijöiden välillä on muutenkin ollut jo vuosikymmenten ajan vuorovaikutusta ja muita yhteyksiä. Tälläkin on yleisempi oikeushistoriallinen kontekstinsa. Historiallisista syistä Louisiana on kaikkein lähimpänä romaanis-germaanista oikeuskulttuuria ja erityisesti Ranskan oikeustraditiota.[269] Tästä johtuen episteeminen käännettävyys ja ymmärrettävyysongelmat eivät ole niin suuria kuin muualla Yhdysval-

[269] Esimerkkinä voidaan mainita *A. N. Yiannopoulos* (ed.) *Louisiana Civil Code* (2005) sekä useita volyymejä (1–4 vols.) sisältävä Louisiana *Civil Law Treatise* -sarja. Yiannopoulos on Tulanen yliopiston Eason-Weinmann oikeusvertailun oppituolin haltija.

loissa. Louisiana oli alun perin ranskankielinen alue, joka kuului silloiseen Nouvelle-Orléansin territorioon, kun se nykyisin on Yhdysvaltain liittovaltion osavaltio. Louisianan Siviilikoodissa (vuodelta 1825, perusteellinen uudistus 1986) on yllättävänkin paljon rakenteellisia ja sisällöllisiä yhteyksiä Kreikan koodin kanssa, vaikka Louisianassa mallina onkin ollut alun perin Ranskan *Code civil*.

> Louisianan Siviilikoodin 1 kirja on Yleiset periaatteet (*General Principles*) ja ensimmäinen artikla on yhtenäinen yleisen romaanis-germaanisen mallin kanssa todeten, että ”oikeuslähteet ovat lainsäädäntö ja tapaoikeus” (*The sources of law are legislation and custom*). Tapaoikeuden käytön suhteen on kuitenkin artiklassa 3 rajoitus, jonka mukaan ”Tapaoikeus ei kumoa lainsäädäntöä” (*Custom may not abrogate legislation*).

Voidaanko Kreikan oikeuden vaikutuksesta muualla sanoa vielä jotain muuta tässä yhteydessä relevanttia? Ehkä. Ei liity yksistään Kreikan siviilioikeuteen ja siviilioikeudelliseen oikeuskieleen, vaan yleisemminkin kreikan asemaan klassisena kielenä, että sillä on vaikutusta moniin suuriin kieliin. Tämä vaikutus ei kuitenkaan ole enää sellaista, että se olisi lähtöisin nykyisestä Kreikan oikeudesta. Toisaalta mennyt ja nykyinen tuntuvat olevan oikeudellisten käsitteiden maailmassa monesti kytkeytyneitä toisiinsa. Niinpä esimerkiksi oikeudellisessa ranskassa on runsaasti kreikkalais-latinalaisia sanoja ja uudissanoja, kuten *Mattila* (*Vertaileva* 2002 s. 406–407) tuo teoksessaan esiin. Esimerkiksi kreikan sanat αυτός (itse/itsestä lähtöisin oleva) ja μόνο (vain/ainoastaan) ovat olleet käytössä. Nyttemmin ranskaan tulee lainasanoja kreikasta uudissanoina englannin kielen kautta. Mattila (emt.) tuo esiin myös sen, että ”kreikkalaisperäisiä sanoja onkin juridisessa ranskassa latinalaisperäisten sanojen jälkeen toiseksi eniten”. Esimerkkeinä voidaan mainita muun muassa sanat *démocratie*, *politique*, ja *hypothéque*. Kuten lukija lienee huomannut tämän kirjan sivuilta, vaikutus kreikan ja muiden mannereurooppalaisten oikeuskielten välillä on ollut syvällinen ja laajamittainen, mutta monin paikoin se on tapahtunut monimutkaisen latina–kreikka- tai kreikka–latina-suhteen kautta. Tässäkin kohtaamme tutun kerroksittaisuuden ilmiön, joka vaikeuttaa selkeiden yleisten väitteiden esittämistä.

3.6 Tuomiovalta

Kuten edellä on jo ilmennyt, on Kreikan ja Suomen valtiollinen perusrakenne samanlainen: valtiovallan kolmijako, parlamentarismi, presidentti ja yhtenäisvaltio. Ottaen huomioon myös molempien maiden kansainvälisoikeudelliset ja eurooppaoikeudelliset sitoumukset tätä ei voi pitää mitenkään erityisenä seikkana. Valtiovallan kolmijaon periaatteen mukaan vallan eri haarat on Kreikassakin eriytetty toisistaan. Oikeuskulttuurisessa mielessä riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuinlaitoksen rakentaminen on ollut Kreikassa haasteellista eräiden erityispiirteiden vuoksi – palvelusten ja vastapalvelusten (ρουσφέτι) ja lahjonnan (δωροδοκία) käytännöt sekä niiden perustana oleva henkilökohtaisiin suhteisiin ja pääosin perhesuhteisiin tukeutuva klientti-järjestelmä (πελατεία) oli tyypillinen 1800-luvulla ja pitkän matkaa 1900-lukuakin. Tuskin niitä on kokonaan vieläkään saatu karsittua. *Clogg* (*Concise* 2004 s. 109) kirjoittaa tilanteesta yleisesti: ”Family connections are all-important in politics, as so many walks of life in Greece.” Toisaalta oikeuskulttuurin oikeuspositivistisuuden sekä saksalaishenkisen juridiikan ja politiikan varsin jyrkkään erotteluun perustuvan oikeuden alueella on ehkä ollut muita elämänalueita helpompaa edistää riippumattoman ja puolueettoman lainkäytön tavoitteita. Kreikan mukanaolo Euroopan integraatiossa on ollut omiaan vähentämään aiemmin niin tärkeiden sosiaalisten suhteiden merkitystä, ja erityisesti lainkäytön puolella on kyetty purkamaan aiempia toimintamalleja ja koetettu rakentaa uusia toimintatapoja (*Papaspyrou, Farewell* 1999 s. 73, 80).

Lainkäyttö jakaantuu edelleen kolmeen eri ryhmään: hallintoon (διοικητικά), siviiliin (πολιτικά) ja rikokseen (ποινικά).[270] Suomen tapaan Kreikan järjestelmä ei tunne erityistä valtiosääntötuomioistuinta (Συνταγματικών Δικαστηρίων). Valtiosääntötuomioistuimen osalta Kreikan järjestelmä on kuitenkin ehkä muuttumassa. Keväällä 2006 tällainen perustuslain muutoshanke käynnistyi pääministeri Kostas Karamanliksen hallituksen toimesta. Tuomiovallan käyttäminen kuuluu perustuslain mukaan tuomioistuimille, minkä lisäksi perustuslain mukaan tuomiovaltaa käytetään Kreikan **kansan nimissä** (**στο όνομα του** Ελληνικού **Λαού**). Tämä säännös ilmentää valtiosääntöisesti tärkeää ajatusta kansansuvereniteetista, joka on

[270] Σύνταγμα Άρθρο 93 (1) ”Τα δικαστήρια διακρίνονται σε διοικητικά, πολιτικά και ποινικά και οργανώνεται με ειδικούς νόμους.”

kirjattu koko hallitusmuodon kantavana periaatteena perustuslain artiklaan 1(1) (θεμέλιο του πολιτεύματος). Tässä mielessä Kreikka on valtiosääntöisesti λαοκρατικός eli kirjaimellisesti kansanvalta.

> **Perustuslaki Art. 26 (3)**
> ”**Tuomiovaltaa** käyttävät tuomioistuimet (**tuomiovaltaa** käytetään **tuomioistuinten** toime**sta**); tuomioistuinten päätökset annetaan Kreikan kansan nimissä.”
> ”**Η δικαστική λειτουργία** ασκείται **από** τα δικαστήρια · οι αποφάσεις τους εκτελούνται στο όνομα του Ελληνικού Λαού.”

Perustuslain mukaan (Art. 8) tilapäisten tuomioistuinten ja muiden vastaavien oikeudenkäyttöelinten perustaminen on kielletty.

Tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit

Yleiskielisessä puheessa tuomioistuinta tarkoittava sana on sama kuin oikeuskielessä eli δικαστήριο. Tämän lisäksi käytetään ilmaisua ”oikeuden **temppeli**” (**ναός** της Θέμιδος), jolla korostetaan oikeuteen liittyvää oikeudenmukaisuusajattelua ja sitä, että oikeudessa on jotain jalompaa ja ylevämpää kuin pelkästään se, mitä oikeuskielinen juridisesti ja funktionaalisesti asiallinen termi δικαστήριο tarkoittaa. Tässä mielessä Kreikka edustaa tyypillistä mannereurooppalaista common law’sta selvästi poikkeavaa ajattelutapaa, jossa lainkäyttö kiinnittyy aineellisen oikeudenmukaisuuden tavoitteluun tai ihanteeseen enemmän kuin prosessiin.

Tuomioistuinlaitos (δικαστικό σώμα) on muista valtiovallan haaroista riippumaton. Se siis jakaantuu romaanis-germaaniselle oikeudelle tyypilliseen tapaan siviili-, rikos- ja hallintotuomioistuimiin (Perustuslaki Art. 93(9)). Pohjoismaista samanlainen tuomioistuinlaitoksen organisaatio on Suomessa ja Ruotsissa, kun taas Islannista, Norjasta ja Tanskasta erilliset hallintotuomioistuimet puuttuvat. Lainkäyttökoneiston organisaatio jakaantuu Kreikassakin prosessinlajin mukaisesti – oikeudenalasystematiikkaa mukaillen – kolmeen eri lohkoon. Prosessi (lat. *formulae*, διαδικασία) on keskeisessä roolissa Kreikassa, vaikkei tietenkään yhtä keskeisessä kuin common law’ssa. Tämän lisäksi Kreikassa on erityinen finanssi- ja verokysymyksiin erikoistunut tuomioistuin, jollaista Suomen oikeusjärjestys ei tunne; meillä näitä asioita käsittelee pääsääntöisesti KHO. Tämä viimeksi mainittu tuomioistuin eli Ελεγκτικό Συνέδριο voitaneen kääntää lähinnä (funktionaalisesti) termillä tilintarkastustuomioistuin.

Tilintarkastustuomioistuin käsittelee muun muassa eläkekiistoja (οι συνταξιοδοτικές διαφορές), julkisessa tehtävässä aiheutettuja vahinkoja, tukipetoksia sekä julkisten varojen hankintaan liittyviä juttuja. Kreikan tilintarkastustuomioistuin on instituutiona hyvin pitkälle samankaltainen kuin Euroopan yhteisöjen tilintarkastustuomioistuin (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο).[271] Tilintarkastustuomioistuin ei ole kaikilta ominaisuuksiltaan puhdas tuomioistuintyyppinen elin, eikä sitä aina lasketa osaksi tavanomaista tuomioistuinlaitoksen organisaatiota, vaan osaksi julkisen vallan hallintokoneistoa. Organisatoriselta luonteeltaan se vastaa lähinnä suomalaisia lautakuntatyyppisiä oikeusturvaelimiä, kuten virkamiesoikeudellisia oikaisupyyntöjä käsittelevää virkamieslautakuntaa, joka sijaitsee valtiovarainministeriön yhteydessä. *Boviksen* mukaan (*Greek* 1996 s. 351) tilintarkastustuomioistuin on ”partly a court of law and partly an independent administrative authority”. Yleisen paikannuksen kannalta se lienee lähempänä lainkäyttöä kuin hallintoa, vaikka tällaisia elimiä on niin Kreikassa kuin Suomessa vaikea jäsentää valtiovallan kolmijako-opin perusteella.

Kaikkien romaanis-germaanisten järjestelmien tavoin kreikkalaisten tuomioistuinten oletetaan aina ja kaikissa tapauksissa **tuntevan** lain (lat. *jura* ***novit*** *curia* / το δικαστήριο **γνωρίζει** το δίκαιο) eli prosessinehtojen täyttyessä on tuomioistuimen annettava asiassa joku ratkaisu (ratkaisupakko). Vetoaminen esimerkiksi oikeusaukkoon ei vapauta tuomioistuinta ratkaisupakosta. Tuomioistuin ottaa, kuten Suomessa, asian käsittelyynsä, jos prosessin (**ennakko**)**ehdot** (διαδικαστικές **προϋποθέσεις**) täyttyvät.[272] Kreikkalaista lainkäyttöä on kuvattu prosessikeskeiseksi, mutta formaaliseksi (*Kerameus, Introduction* 1993 s. 265–266).

Tämän kirjan alussa pohdittiin menneisyyden ja nykyisyyden eroa, mutta onko kaukaisella menneisyydellä tässä ehkä jokin nykyaikaista kreikkalaista lainkäyttöä selittävä käyttöarvo? Voiko menneisyydestä siis löytää tässä asiassa yhteyksiä nykypäivään? Erot antiikkiin ovat ilmeiset ja ainakin puheet oikeustradition katkeamattomuudesta on tässä kohtaa ehkä pa-

---

[271] Tämän kreikkalaisen instituution luonnetta voi koettaa hahmottaa myös kielellisen analyysin kautta. Kreikan sana έλεγχος tarkoittaa yleensä ”kontrollia” tai ”varmistusta” ja samasta kantasanasta voidaan myös johtaa vastaava verbi eli ”kontrolloida”, ”varmistaa” tai ”tarkistaa” (ελέγχω). Sanasta voidaan johtaa myös muita termejä, kuten esimerkiksi tarkastaja eli ελεγκτής.

[272] Προϋπόθεση tarkoittaa myös yleensä ennakollista ehtoa tai vaatimusta: ”sillä ehdolla että” (υπό με την προϋπόθεση).

ras unohtaa.[273] Toisaalta jotain näyttää säilyneenkin tai muutoin ehkä vain muistuttaa aiemmasta: Kreikassa ollaan hyvin kiinnostuneita prosessikysymyksistä verrattuna muihin perinteisiin romaanis-germaanisen oikeuden maihin. Myös antiikissa kiinnitettiin huomiota paljon prosessiin, jopa niin, että substanssikysymykset jäivät sivuun (*Buis, How to Play* 2004 s. 707). Spekulatiivisesti voi arvailla, että suullista esittämistä ja julkista teatteria arvostavassa kulttuurissa tämä ei ole pelkkä sattuma.

Ketkä käyttävät oikeutta?

Tuomioistuinlaitoksessa on kolmenlaisia virkasuhteisia toimia: tuomari (δικαστής), yleinen/julkinen **syyttäjä** (δημόσιος **εισαγγελέας**) ja hallinnolliset virkamiehet. Tuomarien asema on riippumaton (ανεξάρτητος) ja heitä ohjaa lainkäyttötoiminnassa perustuslaki ja lainsäädäntö yleensä sekä tuomarien erottamista koskeva erityislaki. Samanlainen riippumaton asema on periaatteessa myös tuomioistuimen muulla väellä, kuten hallintoväellä eli tuomioistuinvirkailijoilla (γράμματος).[274] Tuomarit nimitetään virkaansa tasavallan presidentin toimesta, mutta käytännössä tuomarien nimittäminen, ylentäminen ja siirtäminen tapahtuvat erityisen **ylimmän** lainkäyttöneuvoston (**Ανώτατου** Δικαστικού Συμβουλίου) esitysten mukaisesti (Σύνταγμα Art. 88(1)). Tuomarien erottamisen perusteena voivat olla tuomio rikoksesta, törkeä tuomarin aseman väärinkäyttö, työkyvyttömyys tai ammattitaidottomuus. Tuomarien eroamisikä on käytännössä 65–67 vuotta, vaikka tuomarinimitys tapahtuukin periaatteessa **eliniäksi** (είναι **ισόβιοι**). (*Klamaris, Guaranties* 2006.)

Toiminnan pääpiirteet ovat menettelyiltään suomalaiselle tuttuja. Juttuja ratkaistessaan tuomarit äänestävät ja käyttävät puheenvuoronsa kollegiaalisen päätöksenteon mallin mukaan, kuten Suomessakin. Virkaiältään nuorin käyttää puheenvuoron ja äänestää ensin, ja virkaiältään vanhin viimeksi. Malli on peräisin alun perin saksalaisesta oikeuskulttuurista. Perustuslakijutuissa on vaadittu ainakin aiemmin täysistuntoa.[275]

---

[273] Ateenan klassisen ajan tuomioistuimet noudattivat joustavaa menettelyä, jossa oli tiettyjä formalismin piirteitä. Järjestelmä kuitenkin salli kansantuomioistuimille erittäin suuren harkinnanvaran sekä prosessi- että substanssikysymyksissä. (*Lanni, Verdict* 2004 s. 319).

[274] Käsitteenä ”kirjaaja” tai ”tuomioistuinvirkailija” vastaa latinan termiä *notarius*, joka ei kuitenkaan siis tarkoita samaa kuin suomenkielessä notaari; funktionaalinen vastaavuus puuttuu.

[275] ΣτΕ eli korkeinta tuomiovaltaa hallintoasioissa käyttävä tuomioistuin tosin ohitti tämän vaatimuksen vuonna 2005 kun se ratkaisussaan 372/2005 kumosi hallinnollisen säännök-

Syyttäjälaitos ja tuomarien riippumattomuus

Oikeusvertailussa on perinteisesti katsottu, että kehittynyt syyttäjäviranomaisjärjestelmä on yksi ominainen romaanis-germaanisen oikeuden tyyppipiirre tai jonkinlainen perustunnusmerkki (*David, Nykyajan* 1982 s. 145). Ajatus on perusteltu ja oikea – se tosiaan näyttää kertovan paljon järjestelmän perusluonteesta. Tämä oletus näyttää pätevän sekä Kreikan että Suomen kohdalla. Kreikkalaisen syyttäjän urakehitys on pitkälti samanlainen kuin tuomareilla. Syyttäjälaitoksen organisaatio – eivät niinkään syyttäjien tehtävät – poikkeaa suomalaisesta siinä mielessä, että syyttäjänvirastot (Εισαγγελία) toimivat organisatorisesti tuomioistuimissa, vaikka ne ovatkin riippumattomia sekä hallintokoneistosta että tuomioistuimista. Kreikkalaisen ajattelutavan mukaan lainkäyttövirkamiehiä eivät ole vain tavalliset tuomarit (τακτικοί δικαστές) ja tuomioistuinten kirjaajat, vaan myös yleiset syyttäjät (εισαγγελέας). Kukin syyttäjänvirasto toimii samalla alueella, johon sen sijaintipaikan tuomioistuimen tuomiovaltakin rajoittuu.

Kreikassa virkahierarkian periaate ja sen mukainen ajattelu asioiden ”hierarkkisesta **järjestyksestä**” (κατά ιεραρχική **τάξη**), on Suomea keskeisempi. Tämä näkyy esimerkiksi syyttäjän asemassa, koska syyttäjän on seurattava ylemmältä taholta tulevia virkamääräyksiä. Virkahierarkia on Kreikassa niin vahva oppi, että sen ulkopuolelle jäävät vain tasavallan presidentti, pääministeri, muut ministerit ja valtiosihteerit sekä eräät hallinnolliset muutoksenhakuelimet (*Efstratiou & Sakellariou* 2000 s. 35). Niinpä syyttäjä voi joutua ajamaan syytettä oikeusministeriön määräyksen perusteella, vaikka syyttäjän oma kanta ei puoltaisi syytteen ajamista. Tästä huolimatta syyttäjä voi pyytää tuomioistuinta jättämään syytetyn tuomitsematta rangaistukseen, joten virkakäskyllä ei ole käytännössä niin suurta merkitystä kuin voisi kuvitella.

Tuomarinimityksissä tärkeä lainkäyttöneuvosto muodostuu korkeimpien oikeuksien presidenteistä (korkein yleinen oikeus, korkein hallinto-oikeus, tilintarkastustuomioistuin). Muut ylimmän lainkäyttöneuvoston jäsenet valitaan niiden tuomareiden toimesta, jotka ovat palvelleet jossain korkeimmassa oikeudessa vähintään kahden vuoden ajan. Perustuslain mukaan (Art. 87(1)) tuomarit ovat riippumattomia sekä **funktionaalisesti** että **henkilökohtaisesti** (απολαμβάνουν **λειτουργική** και **προσωπική** ανεξαρτησία).

---

sen vedoten suoraan Euroopan ihmisoikeussopimukseen, jolloin sen ei tarvinnut soveltaa suoraan perustuslakia ja jolloin se samalla ”säästyi” käsittelemästä asiaa raskaammassa ja hitaammassa menettelyssä.

Kreikassa tuomarien riippumattomuuteen suhtaudutaan Suomea ankarammin ja vallanjakoperiaatetta selvälinjaisemmin soveltaen; perustuslain mukaan (Art. 89(1)) tuomareilla ei saa olla muita palkallisia toimia, eivätkä he saa harjoittaa muuta ammattia. Niinpä esimerkiksi suomalainen välimiesmenettely, jossa on mukana tuomarinvirassa olevia, olisi Kreikassa juridisesti pulmallisempi. Lisäksi perustuslaki kieltää nimenomaisesti (kielletty: απαγορεύται), vallanjakoperiaatteen mukaisesti, tuomareiden osallistumisen hallituksen toimintaan (Art. 89(59)). On helppo otaksua, että linjan tiukkuus liittyy eräisiin kreikkalaisiin ilmiöihin ja poliittisen historian piirteisiin, joihin edellä on jo viitattu.

Areios Pagos eli Korkein oikeus

Korkein yleinen oikeus (Άρειος Πάγος eli Areios Pagos), joka käsittelee siis siviili- ja rikosjuttuja, on luonteeltaan muutoksenhaku- eli kassaatiotuomioistuin: se käsittelee asiat siis ως ακυρωτικό eli muutoksenhakuna. Tuomioistuimen asemaa ja funktiota voi avata myös kielellisen käsiteanalyysin avulla. Verbi ακυρώνω tarkoittaa ”tehdä tyhjäksi/tehottomaksi, kumota tai peruuttaa”. Ακύρωση on se toimi, joka näin tehdään eli se tarkoittaa ”peruutusta” tai ”invalidointia”. Ακυρωτικό δικαστήριο on siis suoraan käännettynä kumoava tai peruuttava tuomioistuin, suomeksi ”muutoksenhakutuomioistuin”. Käsite ακύρωση on merkityssisältönsä puolesta läheistä sukua ranskalaiselle vastineelle *casser*; *Cour de cassation*.[276] Sama käsite on käytössä myös Italiassa, jossa korkein yleinen tuomioistuin on nimeään myöten kassaatiotuomioistuin (*Corte di Cassazione*). Valitettavasti luonteva suomalainen termi, joka ilmaisisi saman ytimekkäästi mutta ilman informaatioarvon menetyksiä tuntuu puuttuvan, siksi tässä puhutaan kassaatiosta ja kassaatiotuomioistuimesta, jotka ovat oikeustieteellisessä kielenkäytössä ymmärrettäviä.

Kreikan korkein yleinen oikeus käsittelee siis vain oikeuskysymyksiä, ei lainkaan näyttökysymyksiä. Korkeimman oikeuden tekemä päätös voi siis a) pysyttää alemman tuomioistuimen ratkaisun tai b) palauttaa riitautetun jutun päätöksen tehneeseen tuomioistuimeen uutta ratkaisua varten. Kreikan oikeuden ja oikeusvertailun tuntija *Konstantinos D. Kerameus*

[276] Άκυρος on pätemätön eli oikeudellisesti vaikuttamaton *toimi* tai *teko*, kun taas ακυρώσιμος on *ominaisuus*, jolla viitataan siihen, että toimi tai teko ei ole itsessään pätemätön, vaan se on erityisin menettelyin sellaiseksi todettava.

(*Introduction* 1993 s. 267) sanoo, että Areios Pagos ”is not considered a regular appellate court but only a court of cassation which confines its extraordinary review to questions of law, having no authority to reverse findings of fact.” Tuomioistuin on siis erityislaatuinen suomalaiseen vastineeseensa verrattuna, koska meillä KKO käsittelee myös näyttökysymyksiä, minkä vuoksi sillä on mahdollisuus järjestää myös katselmuksia ja suullisia käsittelyjä, jotka sopisivat huonosti puhdaslinjaisen kassaatiotuomioistuimen toimintaan. Kerameuksen yllä oleva luonnehdinta, jossa käytetään ilmaisua ”*extraordinary*”, tulee siis ymmärtää varsin kirjaimellisesti.

Kreikan korkein oikeus tarkastelee näytön eli tosiasioiden sijaan vain (ainakin periaatteessa) puhtaita oikeuskysymyksiä ja pyrkii näin varmistamaan yhtenäiset tulkinnat (ερμηνεία) ja samanlaisten tapausten samanlaisen käsittelyn (εφαρμογή) alemmissa tuomioistuimissa. Kreikka noudattaa tässä Ranskan mallia, jossa korkein oikeus (kirjaimellisesti kassaatiotuomioistuin) valvoo, miten alemmat tuomioistuimet noudattavat oikeussääntöjä tyyppitilanteissa.[277] Tämä tarkoittaa tietyn tosiasioiden yhdistelmän säännönmukaista toistumista tilanteessa, jossa suoraan sovellettavaa säännöstä ei ole tai se on tulkinnanvarainen. Ranskan korkein yleinen tuomioistuin ei myöskään tutki tosiasioita, vaan rajautuu nimenomaan tyyppitilanteiden esille nostamiin oikeuskysymyksiin.[278]

Kreikan korkeimman oikeuden nimi on hyvin erikoislaatuinen – itse asiassa se viittaa suoraan Ateenan yhteen kukkulaan: Areios Pagos eli Areksen **kukkula** (Άρειος **Πάγος**, ΑΠ). Ares oli sodan jumala (roomalaisten *Mars*) ja osa antiikin Kreikan olympolaisten jumalten joukkoa. Mytologian (μυθολογία) mukaan Ares syytti yhden tyttärensä raiskaamisesta Poseidonin yhtä poikaa ja surmasi tämän. Poseidon saattoi Areksen jumalten tuomioistuinten eteen, jossa tämä kuitenkin vapautettiin syytteestä. Myöhemmin antiikin Kreikassa murhasyytteitä ja muita vakavia rikoksia käsiteltiin paikassa, jota kutsuttiin Areksen kukkulaksi. Areksen nimen käyttö ei kuvaa tämän jumalan suosiota tai kunnioitusta, koska tämä oli mytologiassa väkivaltainen ja julma (*Cotterell, Maailman* 1996 s. 62). Tuomioistuimen ni-

---

[277] On syytä huomata, että edellä mainittu ranskan sana *cassation* voidaan johtaa verbistä *casser* eli korkein oikeus ”kääntää” alemman tuomioistuimen ratkaisun, jos katsoo, että alempi tuomioistuin a) ei seurannut oikeaa prosessia tai b) että se tulkitsi lakia väärin. (Kreikan kielen vastaava oikeudellinen käsite on, edellä mainitun ακύρωση käsitteen lisäksi, αναίρεση.)

[278] Vuodesta 1991 saakka Ranskan *Cour de cassation* on myös antanut ennakollisia, eisitovia mutta tulkintaa ohjaavia lausumia alemmille tuomioistuimille siviilijutuissa.

mellä on myyttinen tausta, mutta sillä ei siis kunnioiteta muinaista sodanjumalaa, vaan muinaisen Ateenan oikeuskäytänteitä. Nimeä voisi luonnehtia lähinnä perinnetietoiseksi kumarrukseksi menneisyyden kreikkalaisen korkeakulttuurin suuntaan – se kreikkalaisille sallittakoon, sillä juuri heillä lienee symbolinen monopoli antiikin kulttuurin hyödyntämisessä (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 355). Sanottakoon vielä, että Areios Pagos oli klassisen ajan Ateenan monista tuomioistuimista se, joka nautti jo omana aikanaan eniten kunnioitusta ollen se elin, jonka toiminta muistutti aika ajoin nykyaikaisia oikeuskysymyksiin huomionsa kiinnittäviä lainkäyttöelimiä (*Lanni, Verdict* 2004 s. 304–312).

Tuomioistuin tunnetaan myös kansainvälisesti nimellä Areios Pagos (eri kielissä kirjoitusasu hiukan vaihtelee), vaikka sananmukaisesti käännettynä korkein oikeus olisi jotain muuta: ”(maan) **korkein tuomioistuin**” eli **το ανώτατο δικαστήριο** (της χώρας). Terminä Areios Pagos onkin mitäänsanomaton – suoraan käännettynä se ei merkitse oikeudelliselta informaatioarvoltaan mitään. Korkein siviili- ja rikosjuttuja käsittelevä tuomioistuin sijaitsee Kreikan pääkaupungissa Ateenassa, mutta ei nimensä mukaisella paikalla. Tuomioistuimen rakennuksen julkisivuun on kaiverrettu teksti ΘΕΔΙΜΟΣ ΜΕΛΑΘΡΟΝ eli Themiksen **talo/palatsi** (**μέγαρο** της Θέμιδος).[279]

Suoraan kreikaksi korkein oikeus olisi siis sujuvammin ilmaistuna Ανώτατο Δικαστήριο, mutta instituutiolle on kuitenkin valittu nimi, joka viittaa kauas Kreikan myyttiseen menneisyyteen. Tuossa menneisyydessä todellisuus, myytti ja oikeus sekoittuvat sulavasti toisiinsa ja kytkeytyvät Kreikan valtion identiteetin rakentamiseen. Toisaalta tässä kohtaa on kurotettu bysanttilaisen vaiheen ohitse klassiseen kauteen. Uskontohan oli antiikissa ylipäänsä keskeinen oikeuskäsitysten perustelutekijä – vastuu vääryyksistä liittyi ajatukseen vastuusta jumalten edessä. Kreikkalainen nykypositivismi ei näin ajattele. Antiikin arvalla valitut yleensä 201 tai jopa 501 juryn jäsentä sisältäneet tuomioistuimet olivat menneisyyttä jo paljon ennen Bysantin aikaa ja vieläkin kaukaisempaa menneisyyttä nykyaikaisen Kreikan synnyttyä.

Instituution nimi heijastuu myös muualle termistöön. Tuomari on kreikaksi siis δικαστής. Korkeimman oikeuden tuomari olisi tätä logiikkaa noudattaen

[279] Kreikkalaiset ymmärtävät ilmaisulla Θέμιδος Μέλαθρον (oikeustalon kyljessä olevaa kaiverrus pienin kirjaimin tässä) tarkoitettavan juuri korkeinta oikeutta. Mytologiassa Themis (Θέμις) oli Uranoksen (Ουρανούς) eli taivaanjumalan tytär ja Zeuksen (Δίας) puoliso. (Sanat μέγαρο ja μέλαθρον tarkoittavat samaa: palatsi, iso talo tms.)

Δικαστής του ΑΠ. Kreikassa on kuitenkin oma erityinen instituution nimeen perustuva nimityksen yleisen korkeimman oikeuden tuomarille: Αρεοπαγίτης eli korkeimman oikeuden oikeusneuvos.[280] Tälläkin termillä on historialliset juurensa, jos ei tosiasiallisesti, niin tietoisen käsitepolitiikan suunnassa ainakin. Tosin myös muiden tuomarien virka-asemaa koskevat erityisilmaukset ovat samantyyppisiä, koska ne johdetaan tuomioistuimen nimestä, kuten esimerkiksi **muutoksenhaku**tuomarien kohdalla: kaikkien virkanimeke rakentuu kaavan **Εφέτες** Χ Δικαστηρίων. Kirjaimen Χ kohdalle voi siis laittaa asianomaisen tuomioistuimen nimen. Sama toimii Suomessakin yleisesti ottaen: hovioikeustuomari, käräjätuomari, hallintotuomari jne.

Korkeimman oikeuden nimi juontuu siis Kreikan ja klassisen Ateenan kaupunkivaltion historiaan, mutta käytännössä instituutio toimii kuten mikä tahansa eurooppalaisen ja EU:n jäsenvaltion korkein yleinen oikeus. Instituution nimi ei merkitse funktionaalisessa mielessä mitään, vaan on nykyisyydessä operoivan oikeusvertailun silmin pikemminkin ymmärrettävä viittaukseksi Kreikan muinaiseen historiaan ja nimenomaan Ateenan kaupungin oikeudenkäyttömuotoihin ja siihen erityiseen paikkaan, jossa tuota toimintaa silloin harjoitettiin. Areios Pagos -neuvosto oli antiikin Kreikan Ateenassa tärkeä instituutio kulloisestakin hallitusmuodosta riippumatta. Yhä tänäänkin Ateenan Akropoliilla (Ακρόπολη) on tuolla paikalla suuri kivenjärkäle loppumattomien turistilaumojen ihailtavana.

Ehkä tässä on syytä avata instituution käsitehistoriallista kontekstia hiukan yllä olevaa laajemmin. Myytin mukaan instituutio perustettiin, kun merien, jokien ja lähteiden jumala Poseidon (Ποσειδώνας) oli syyttänyt sodan jumalaa Aresta (Άρες) poikansa surmasta. Klassisessa Ateenassa neuvoston tehtävänä oli valvoa hallitusmuodon (πολιτεύματος) noudattamista, virkamiehiä, tuomita vallankaappausyrityksistä sekä toimia ylimpänä päättävänä elimenä henkirikoksissa ja uskontoon liittyvissä jutuissa.

Tässä kohden on ehkä paikallaan tehdä myös yksi oikeushistorialliseen vertailuun liittyvä kommentti: jos antiikin ajan kaupunkivaltioiden oikeutta ja oikeudenkäyttöä leimasikin abstraktion ja systemaattisuuden puute, niin nykyisen Kreikan tasavallan oikeusajattelussa ei näistä ominaisuuksista ole enää pula.

Areios Pagos toimii pääsääntöisesti kahdeksaan **jaostoon** (yks. **τμήμα**, mon. τμήματα) jakaantuneena, joista 6 käsittelee siviilijuttuja ja 2 rikosjuttuja.

---

[280] Organisatorisesti Areios Pagokseen sijoittuva Kreikan ylin syyttäjä on kuitenkin nimeltään ”Areios Pagoksen syyttäjä” eli Εισαγγελέας Αρείου Πάγου. Pääsyyttäjän ohella Areios Pagoksessa on myös 14 apulaispääsyyttäjää.

Siviilijaostoista kaksi on erikoistunut käsittelemään **työ**oikeudellisia (**Εργατικό** Δίκαιο) riitoja. Poikkeuksellisen tärkeissä jutuissa tuomioistuin kokoontuu plenumiin (ολομέλεια).[281] Käytännössä korkeimman oikeuden ratkaisuilla on ennakkoratkaisun asema, vaikkei sen ratkaisuilla olekaan muodollista sitovuutta. Erityisesti silloin ennakkotapausvaikutus on selvä, kun Areios Pagos on noudattanut johdonmukaisesti tiettyä ratkaisulinjaa (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 24–25). Areios Pagos pyrkii myös noudattamaan itse omaa aiempaa linjaansa, mutta silloin tällöin se saattaa päätyä ratkaisuissaan aiemmasta poikkeaviin linjanvetoihin. Kannanmuutokset tehdään pääsääntöisesti laajassa ολομέλεια-kokoonpanossa eli täysistunnossa, kuten Suomenkin KKO:ssa.

Oikeusvertailun näkökulmasta voidaan todeta, että Areios Pagoksen toiminta, organisaatio ja rakenne sekä asema muistuttavat jollain tapaa Norjan korkeinta oikeutta (nor. *Høyesterett*). Muutoin Kreikan ja Norjan järjestelmä eivät ole kovinkaan lähellä toisiaan – Pohjoismaistahan juuri Norja on eräiltä ominaisuuksiltaan kaikkein lähimpänä *common law* -oikeutta. Mainittakoon vielä, että Areios Pagoksen tuomarit ovat ainoita tuomareita, jotka käyttävät muodollisia tuomarinasusteita eli erityisiä kaapuja (τήβεννος) *common law* -tuomarien tapaan. Tämä kuvastaa lähinnä tuomioistuimen erityistä asemaa ja arvovaltaa kreikkalaisessa oikeudessa. Areios Pagokseen nimitettiin kesällä 2005 uusi presidentti *Romilos Kedikoglou* (Ρωμύλος Κεδίκογλου).[282] Tuomioistuimessa on lain mukaan (Νόμος 3258/2004) yksi presidentti ja 10 varapresidenttiä ja 55 tuomaria, eli Suomen KKO:een verrattuna se on isompi elin, muttei sen enempää kuin väestön suhteellinen kokoero antaa odottaa.[283]

---

[281] Perustuslain Art. 100(5) edellyttää, että säädösten perustuslainmukaisuutta arvioivissa jutuissa täysistunto on pakollinen eli perustuslakikysymys on siis ratkaistava täysistunnossa (υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια) [toisaalta arvioitaessa ihmisoikeuksien suhdetta kansalliseen lainsäädäntöön po. säännöstä ei ole välttämätöntä soveltaa ollenkaan].

[282] Lisätietoja saa tuomioistuimen omilta Internet-sivuilta (http://www.areiospagos.gr), joilta löytyy tietoa sekä englanniksi että kreikaksi.

[283] Suomen korkeinta hallinto-oikeutta vastaavassa Συμβούλιο της Επικρατείας:issa on vastaavasti presidentti, 7 varapresidenttiä, 42 vanhempaa tuomaria ja 50 nuorempaa tuomaria (sekä tietysti hallintoväkeä).

Tuomioistuinten ratkaisuista

Edellä todettiin Ranskan kassaatiomallin olleen merkittävä Kreikassa ylimmän lainkäyttöelimen muodostamisen peruslinjausten suhteen. Onko järjestelmässä siis muutakin ranskalaista? Vastaus on kyllä ja ei. Perustelukäytännöiltään Areios Pagos ei ole niin niukka kuin ylin riita- ja rikostuomioistuin on ranskalaisessa oikeuskulttuurissa, jossa ratkaisut ovat hyvin lyhyitä ja muille kuin oikeusalan ammattilaisille hyvin vaikeasti avautuvia. Se sijaitsee perustelukäytännöltään jossain *common law*'n ja romaanis-germaanisten ääripäiden välimaastossa (*Kerameus, Introduction* 1993 s. 286). Tuomioistuimen ratkaisun rakenne on vakiintunut samoin kuin ilmaisut, mutta perustelujen pituus ja systemaattisuus vaihtelevat tapauksittain, kuten Suomessakin. Ranskasta ja Suomesta poiketen (erityisesti ylimpien) tuomioistuinten ratkaisuissa siteerataan myös oikeusoppineiden käsityksiä ja otetaan monesti huomioon näiden esittämiä näkökohtia (*Grammaticaki-Alexiou, Introduction* 1993 s. 15). Ero Ranskan *Cour de cassation*iin on oikeuskirjallisuuden avoimen hyväksikäytön suhteen suuri, koska Ranskassa kassaatiotuomioistuin eivätkä yleensä muutkaan lainkäyttöelimet viittaa suoraan oikeuskirjallisuuteen, vaan pitäytyvät säännönmukaisesti lakiviittauksissa (*Zimmermann, Civil* 1995 s. 66–67).

Ratkaisujen – niin Areios Pagoksen kuin muiden tuomioistuinten – tärkein osa, joka sisältää varsinainen ratkaisun tiiviissä muodossa (διατακτικό, suomalaisessa mielessä "tuomiolauselma"), sijoittuu tuomion loppuosaan ja se on saksalaiseen, brittiläiseen tai yhdysvaltalaiseen vastineeseensa verrattuna varsin lyhyt ja niukka. Ratkaisujen ohessa julkaistaan myös tuomareiden eriäviä mielipiteitä. Yleisesti kreikkalaista oikeuskäytäntöä voi luonnehtia – suhteessa muihin valtiovallan haaroihin – varsin pidättyväiseksi eli tuomioistuinten **itserajoitukseen** (δικαστικός **αυτοπεριοσμός**) nojaavaksi, ei niinkään amerikkalaistyylistä tuomioistuin**aktivismia** (δικαστικός **ακτιβισμός**) edustavaksi. Toisaalta tällaisiakin kehityspiirteitä on havaittu olevan olemassa, ja erityisesti näitä on nähty korkeimman hallinto-oikeuden ympäristöalan ratkaisuissa (*Papaspyrou, Farewell* 1999). Kasvanut perus- ja ihmisoikeustietoisuus on ilmeisesti lisännyt paineita aktiivisempaan tuomioistuintoimintaan (*Klamaris, Guaranties* 2006).

Erityisesti Areios Pagoksen ratkaisut ovat perusteluiltaan – Ranskan *Cour de cassation*in tavoin – varsin niukat. Ranskalaisen käytännön tapaan tuomioistuinten perustelut ovat olleet yleensäkin suppeita ja minimaalisia.

Oikeusvertailija *Michael Bogdan* (*Komparativ* 2003 s. 15) kiteyttää tämän sanomalla, että ”en fransk domsmotivering avslöjar således långifrån sanningen bakom domstolens överväganden.” Kreikkalainen ratkaisuteksti on suomalaista ratkaisutekstiä ”putkimaisempi” siten, että kappaleet ovat ratkaisun varsinaisessa tekstiosassa hyvinkin pitkiä ja lauseet paikoin usean rivin mittaisia. Ratkaisujen jäsentämistä helpottaa ratkaisujen tekstiosassa yleensä – kuten Suomessakin – käytettävä numerointi, jonka avulla eri asiakohtien käsittelyt on mahdollista erottaa toisistaan. Kääntämisen tai ylipäänsä ymmärtämisen kannalta kreikkalaiset tuomiot eivät ole lainkaan mahdottomia – niitä leimaa perustavaa laatua oleva *rakenteellinen tuttuus*. Molempien maiden tuomioistuinten ratkaisujen jäsentämistapa edustaa nykyistä yleismaailmallista suuntausta, jossa tuomio jäsennetään eri osiin tai asian selkeyttämiseksi käytetään eri kirjasinkokoja ja -tyyppejä (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 112–113). Ranskalaisen funktionaalisen vastineensa sijaan niissä on myös yhä enemmän informaatiota ratkaisun takana olevasta oikeudellisesta päättelystä.

Alla olevasta esityksestä ilmenee Areios Pagoksen ratkaisun (απόφαση) yleinen rakenne keskeisine kohtineen ja ilmaisuineen.[284] Tässä on ehkä paikallaan tehdä yksi terminologinen huomautus. Verbi αποφασίζω tarkoittaa ylipäätään ratkaisun tekemistä, ei vain tuomioistuimen ratkaisun tekemistä. Niinpä on olemassa esimerkiksi ministeriön päätös (Υπουργική Απόφαση), joka on luonteeltaan hallintopäätös. Adjektiivi αποφασισμένος tarkoittaa päättäväistä, joten käännös ”päätös” on myös varsin luonteva: ”olen päättänyt”/το αποφάσισα.

ΑΠ Ολ. 17/2005 **AP plenumratkaisu (ολομέλεια) 17/2005**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ **TIIVISTELMÄ**

Προσωπικό ΕΤΒΑ – Οικιοθελής αποχώρηση – Αποζημίωση αποχώρησης – Ανώτατο όριο αποζημίωσης – Αρχή ισότητας – Κρατική μέριμνα για τη κοινωνική ασφάλιση εργαζομένων – Αντισυνταγματικότητα ρύθμισης –.

ETBA:n henkilöstö – Vapaaehtoinen eläköityminen – Eläkkeellejäämiskorvaus – Korvauksen yläraja – Tasa-arvosäännöksen soveltamisen ajankohta – Valtion omistaman yhtiön työntekijöiden sosiaaliturva – Säädöksen perustuslainvastaisuus –.

(Ratkaisun tiivistelmäteksti 16 riviä)

[284] Muusta tekstistä poiketen tummennukset ovat esityksessä alkuperäiset, eikä niillä ole sitä kieleen liittyvää funktiota, joka tummennuksilla tässä kirjassa muutoin on (ks. tark. luku 1).

KEIMENO	(RATKAISUN) TEKSTIOSA
Αριθμός 17/2005	Numero 17/2005
ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ	**TUOMIOISTUIN AREIOS PAGOS**
ΣΕ ΠΛΗΡΗ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ	TÄYSISTUNTO

ΣΥΓΡΟΤΗΘΗΚΕ από τους Δικαστές της Πλήρους Ολομέλειας: Γεώργιο Κάπο, Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, … (muiden tuomareiden nimet)
RATKAISUN TEKIVÄT täysistunnossa tuomarit: Georgio Kapo, Areios Pagoksen presidentti, …

ΣΥΝΗΛΘΕ σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του στις 16 Δεκεμβρίου 2004 την παρουσία του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Δημήτριος Λινού και της Γραμματέως Ελένης Γιαννέλη, για να δικάσει μεταξύ:
TUOMIOISTUIN KOKOONTUI julkiseen istuntoon 16 joulukuuta 2004 Areios Pagoksen yleisen syyttäjän Dimitrios Linoun ja Kirjaaja Elenis Giannelin läsnä ollessa, päätti seuraavasti:

Των καλούντων-αναιρεσειόντων: 1. Π.Α.., Κατοίκου Παπάγου Αττικής, 2… (37. nimen lista)
Vastaajana – aiemman päätöksen pysyttämisen kannalla: 1. P.A., Katoikou Attikasta, 2…

Της καθής η κλήση-αναιρεσίβλητης: Ανώνυμης Τραπεζικής Εταιρίας με την επωνυμία ΕΛΛΙΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Α.Ε. (ΕΤΒΑ Α.Ε.)…
Haastajana – aiemman ratkaisun hylkäämisen kannalla: Pankkiosakeyhtiö nimeltään Helleenien Teollisen Kehityksen Pankki (ETBA Oyj)…

(Tähän väliin sijoittuu prosessin aiempia vaiheita koskeva kuvaileva teksti, joka lähtee liikkeelle alioikeustasolta [725/1999], tulee Ateenan muutoksenhakutuomioistuimeen [999/2001] ja päätyy Areios Pagoksen aiempaan jaostokäsittelyyn.]

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ
ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ PITÄEN LAINMUKAISENA
(Tähän väliin sijoittuu ratkaisun suuri osa eli varsinainen tekstiosa, joka keskittyy säännösten käsittelyyn ja niiden sisällön sekä keskinäisten suhteiden erittelyyn – Perustuslain 5 ja 22 artiklat sekä asiaa säätelevät lait ja asetukset. Mukana argumentaatiossa on myös aiempia Areios Pagoksen ratkaisuja.)

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΣ NÄILLÄ PERUSTEILLA
Αναιρεί την 999/2000 απόφαση του Εφετείου Αθηνών.
Kumoaa Ateenan Muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisun 999/2000.

Παραπέμπει την υπόθεση προς περαιτέρω εκδίκαση στο ίδιο δικαστήριο, συγκροτούμενο από άλλους δικαστές εκτός εκείνων που εξέδωσαν την αναιρούμενη απόφαση.
Tuomioistuin viittaa myös aiemman tuomioistuinratkaisun eriävien tuomareiden mielipiteisiin.
Καταδικάζει την αναιρεσίβλητη να πληρώσει στους αναιρεσείοντες τα δικαστικά έξοδα εκ τριών χιλιάδων πεντακοσίων (3500) ευρώ.
Tuomiten vastaajan maksamaan kantajan oikeudenkäyntikuluja kolmetuhattaviisisataa (3500) euroa.
Κρίθηκε, αποφασίστηκε στην Αθήνα στις 17 Φεβρουαρίου 2005 και δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριό του στις 10 Μαρτίου 2005.
Ratkaisu on tehty 17. helmikuuta Ateenassa ja julkaistu 10. maaliskuuta 2005.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut ovat rakenteeltaan ja kieleltään sekä tyyliltään samankaltaisia kuin Areios Pagoksen, variaatio on vähäistä ratkaisusta toiseen. Eräitä vakioilmaisuissa olevia poikkeuksia on kuitenkin olemassa. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen varsinaisessa tekstiosassa (κείμενο) jokaisen asiakohdan käsittely alkaa vakiintuneesti sanalla Επειδή eli ”siksi” tai ”sen vuoksi, että”. Tämä toistuu täysin kaavamaisesti kautta ratkaisun päätekstiosan. Korkein hallinto-oikeus käyttää myös ratkaisun lopussa Areios Pagoksen vakioilmaisun ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ (για τους λογούς αυτούς) eli ”näillä/tällä perusteilla” sijaan ilmaisua ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ (δια ταύτα), joka tarkoittaa oikeudellisesti samaa kuin Areios Pagoksenkin käyttämä muotoilu eli ”tässä (ratkaisussa itsessään) esitetyillä perusteilla”.[285] Erityinen korkein oikeus noudattaa samaa muotoilua kuin korkein hallinto-oikeus. Nämä muotoilut eivät ole järin kaukana meidän KKO:n muotoilusta ”Näillä perusteilla korkein oikeus on ratkaissut asian tuomiolauselmasta ilmenevällä tavalla”. Meillä puolestaan KHO käyttää usein samantapaista ilmaisua ”Edellä olevilla perusteilla korkein hallinto-oikeus katsoo”.

Kreikan Erityinen korkein oikeus (Συνιστάται Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, ΑΕΔ), ei istu vakituisesti, vaikka sen kokoonpano, tehtävät ja toimivaltuudet onkin kirjattu perustuslakiin (Art. 100). Suomalaisittain se muistuttaa jossain määrin valtakunnanoikeutta. Läheisempi vertailukohta perusidealtaan ja koostumukseltaan on kuitenkin Ranskan *Le tribunal des conflits,* joka ratkaisee yleisen lainkäytön ja hallintolainkäytön välille syn-

[285] Tässä yhteydessä monikäyttöinen (todennäköinen) kreikkalainen kantasana λόγος/λόγω tarkoittaa ”siksi, että” tai ”syystä että”.

tyneet mahdolliset kompetenssikonfliktit.[286] Kreikan vastaava elin käsittelee myös aineelliset lakien tulkintaa koskevat mahdolliset erimielisyydet. Sen lisäksi se käsittelee vaaleja ja kansanäänestyksiä koskevia menettelytapavalituksia sekä päättää viime kädessä lain muodollisesta julistamisesta perustuslain**vastaiseksi** (**αντι**συνταγματικός), mikäli se pitää laissa olevaa ristiriitaa perustuslain kanssa luonteeltaan fundamentaalisena. Tapauksia on harvakseltaan verrattuna muiden tuomioistuinten juttumääriin, mutta niitä on silti jonkin verran, eli menettely on meikäläistä valtakunnanoikeutta huomattavasti aktiivisempi instituutio.

Siviilijutuissa Areios Pagoksen alapuolella toimivat muutoksenhakutuomioistuimet (Τα εφετεία),[287] monijäseniset alioikeudet eli **ensiasteen tuomioistuimet** (Πολυμελή **Πρωτοδικεία**), **yksijäseniset** alioikeudet (**Μονομελή** Πρωτοδικεία) sekä näiden alapuolelle sijoittuvat nk. **rauha**noikeudet (Τα **Ειρηνο**δικεία).[288] Alioikeuksien nimessä oleva ilmaisu πρώτο viittaa terminologisesti suoraan ensimmäiseen eli alioikeus tarkoittaa sananmukaisesti ensiasteen tuomioistuinta.[289]

---

[286] Ranskassa *loi du 24 mai 1872* (*Titre IV: Des conflicts et du tribunal des conflits*) säätelee konfliktituomioistuimen kokoonpanosta ja sen tehtävistä.

Tyyppiesimerkki kreikkalaisesta tapauksesta on ratkaisu ΑΕΔ 24/1993, jossa tuomioistuin ratkaisi korkeimman hallinto-oikeuden (ΣτΕ 1792/1991) ja Areios Pagoksen (ΑΠ 981/1992) välisen tulkintaerimielisyyden verojutussa koskien perustuslain Art. 94 (1) tulkintaa. ΑΕΔ eli erityinen korkein oikeus asettui jutussa Areios Pagoksen kannalle.

[287] Muutoksenhakutuomioistuin on suora käännös: **έφεση** δικαστήριο on **muutoksenhaku**tuomioistuin. Τα εφετεία on monikkomuoto muutoksenhaku(tuomioistuimet) [yks. εφετείο]. Kantasanasta johdetaan myös nimeke muutoksenhakutuomari eli εφέτης. [Latinan oikeustermi *apellatio* (έφεση) viittaa samaan asiaan: vetoomukseen, uudelleenarviointiin, uudelleentutkintaan jne.] Tällaisia muutoksenhakutuomioistuimia, jotka vastaavat (toimintojensa puolesta) meikäläisiä hovioikeuksia, on Kreikassa yhteensä 15.

[288] Rauhanoikeudet ovat tyypillisiä pieniin siviilijuttuihin keskittyviä paikallisia alioikeuksia. **Rauhan**oikeuksiksi niitä voi kutsua niiden nimen (**ειρηνο**δικεία) ja funktion perusteella – kantasana ειρήνη tarkoittaa rauhaa ja sanasta johdettu laatusana ειρηνικός merkitsee puolestaan rauhanomaista. Toinen käännösvaihtoehto olisi kääntää tuomioistuin (funktionaalisesti) maistraattituomioistuimeksi, koska sana ειρηνοδίκης tarkoittaa maistraattia. Oikeuslingvistisesti molemmat käännökset ovat mahdollisia, koska niiden informaatioarvo on osapuilleen sama; molemmat mielletään paikallistason alioikeuksiksi eli niistä syntyy samansisältöinen asiasisältöajatus. [Englanninkielisessä kirjallisuudessa näkyy käytettävän molempia muotoja: *Court of Peace* ja *Magistrate court*.] Tällaisia alioikeuksia Kreikassa on yhteensä 310.

[289] Termi on käytössä myös EU-yhteydessä, jonka ensimmäisen asteen tuomioistuin on Euroopan yhteisöjen **ensimmäisen asteen** tuomioistuin eli kreikaksi το **Πρωτο**δικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων**.)**

Työnjako rauhanoikeuksien ja alioikeuksien välillä riippuu pääsääntöisesti rahamääristä eli esitettävien vaateiden suuruudesta siten, että rauhanoikeudet käsittelevät rahallisesti pienimerkityksisiä juttuja. Rahamäärä toimii myös perusteena siviilijutuissa sille, milloin riittää yhden tuomarin kokoonpano (tätä kirjoitettaessa 5 900–44 000 euroa) ja milloin on oltava usean tuomarin kokoonpano. Todettakoon vielä, että julkisten hallintotehtävien yksityistäminen on viime vuosina lisännyt juttumääriä yleisen lainkäytön puolella, vähentäen painetta hallintolainkäytössä. Toisaalta tämä on merkinnyt *de facto* yleisten tuomioistuinten toimivallan laajenemista kuten *Efstratiou* ja *Sakellariou* (2000 s. 357) huomauttavat.

Rikosoikeudellisesta lainkäytöstä ja tuomiovallan jakaantumisesta

Rangaistuksia koskevaa rikosoikeudellista normistoa on useissa laeissa, mutta rikosoikeudellisesti tärkein on Rikoskoodi (Ποινικός Κώδικας), joka määrittelee rikokset ja niistä seuraavat rangaistukset (ποινές). Koodi muistuttaa Saksan vastaavaa (*Strafgesetzbuch* 1998, StGB): niissä molemmissa on muun muassa tuttu rakenne **yleiseen** osaan (**ΓΕΝΙΚΟ** ΜΕΡΟΣ Άρθρα 1–133/***Allgemeiner** Teil* §:t 1–79) ja **erityiseen** osaan (**ΕΙΔΙΚΟ** ΜΕΡΟΣ Άρθρα 134–459/***Besonderer** Teil* §:t 80–358). Oikeushistoriallisesti Kreikan koodin taustat löytyvät erityisesti 1800-luvulta ja tuolloisen kuninkaan taustojen vuoksi erityisesti baijerilaisesta rikosoikeudesta. Rikosoikeudessa tunnistetut perustekotyypit ovat vakavuusasteeltaan pienet rikokset (τα πταίσματα), tavalliset rikokset (τα πλημμελήματα) ja vakavat rikokset (τα κακουργήματα). Rikosoikeuden kehitykselle on ollut tyypillistä vähä vähältä laajentaa syytetyn oikeusturvaa ja korostaa ihmisoikeuksien suojaa – myös syytetyn. Erityisesti Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus sekä kansallinen perusoikeusjärjestelmä ovat hiljalleen kuljettaneet kehitystä suuntaan, jossa syyttäjän todistustaakka on tiukentunut (*Spinellis, Recent Trends* 1989).

Rikosoikeudenkäyttö on sikäli monimutkaisempaa kuin siviili- ja hallintoprosesseissa, että sen alalla toimii useampia tuomioistuimia, kuten poliisituomioistuimia eli ”pienten rikosten tuomioistuimia” (Πταισματοδικεία, näitä on yhteensä 41), **nuoriso**tuomioistuimia (Δικαστήρια **Ανηλίκων**), riketuomioistuimia (Πλημμελειοδικεία), **rike**muutoksenhakutuomioistuimia (Εφετεία **Πλημμελειο**δικεία), **rikos**muutoksenhakutuomioistuimia (Εφετεία **Κακουργη**μάτων), ensiasteen ylioikeuksia (Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια, ΜΟΔ), muutoksenhakuasteen ylioikeuk-

sia (Μικτά Ορκωτά Εφετεία, MOE) sekä viimeisenä oikeusasteena Areios Pagos. Järjestelmä on siinä mielessä ulkomaisen vertailijan perspektiivistä hankalasti hallittavissa, että alioikeustason ja muutoksenhaku/ylioikeustason välillä ei ole olemassa selviä rajoja – sama tuomioistuin voi hoitaa sekä alioikeustason juttuja että ylioikeustason juttuja. Samat tuomarit käsittelevät sekä siviili- että rikosjuttuja. Suomen tapaan ratkaisun pohjana – kaikissa prosesseissa – on esittelijän esitys (εισηγητής, vrt. ransk. *juge rapporteur*, engl. *drafter*).[290] Terminologian kannalta on ehkä syytä huomata, että rikosjutuissa langettava ratkaisu on kirjaimellisesti *tuomio* eli joku tuomitaan (lat. *condemno*, καταδικάσω) sanan varsinaisessa merkityksessä siten, että tuomio merkitsee samalla rangaistuksen (καταδίκη) antamista, rankaisemista.

Tuomiovalta jakaantuu oikeudellisessa mielessä kahteen lohkoon, jotka suomalaista oikeutta tuntevan on helppo tunnistaa. Alueellinen ja asiallinen toimivalta (δικαιοδοσία, vrt. engl. *jurisdiction*) määrittää alueellisen ja asian luonteeseen (rikos, riita, hallinto) liittyvän toimivallan: tuomioistuimella X on **toimivalta** tehdä Z (δικαστήριο X έχω τη **δικαιοδοσία** να κάνω Z). Asteellinen toimivalta (αρμοδιότητα) viittaa taas asiallisen ja alueellisen toimivallan puitteissa olevan astehierarkkiseen kompetenssiin, joka ylemmällä tuomioistuimella on alempaan nähden. Toimivaltainen eli αρμόδιος viittaa sellaiseen tahoon, joka on kompetentti eli toimivallan mielessä yleensä juridisesti kelpoinen eli kompetentti tekemään jonkin tietyn asian. Sana viittaa myös yleisemmin siihen auktoriteettiin, joka ylemmällä (muutoksenhaku-) tuomioistuimella alempaan nähden on.

> Substanssin perusteella määräytyvä asiakompetenssi on αρμοδιότητα καθύλη ja alueellisen toimivallan perusteella määräytyvä **alueellinen** kompetenssi on αρμοδιότητα κατά **τόπο**. Näiden lisäksi tuomioistuinten osin päällekkäisten kompetenssien vuoksi on olemassa erityinen **toiminnallinen** kompetenssi eli **λειτουργική** αρμοδιότητα.

---

[290] Εισήγηση tarkoittaa ehdotusta tai suositusta: ”suosituksen mukaan” (μετά εισήγηση). Ranskassa siviiliprosessilain (*Nouveau code de procedure civile*) Art. 862: mukaan *juge rapporteurin* perustehtävänä on: ”*Le juge rapporteur peut entendre les parties. Il peut les inviter à fournir les explications qu'il estime nécessaires à la solution du litige et les mettre en demeure de produire, dans le délai qu'il détermine, tous documents ou justifications propres à éclairer le tribunal, faute de quoi il peut passer outre et renvoyer l'affaire devant la formation de jugement qui tirera toute conséquence de l'abstention de la partie ou de son refus*.” Kreikassa tehtävät ovat hyvin pitkälle samankaltaisia kuin Ranskassa; hankkia selvitykset sovellettavista oikeusnormeista, seurauksista osapuolille ja tosiasioista sekä esitellä ratkaisu (kirjallisesti) varsinaisen päätöksen tekevälle tuomarien muodostamalle kollegiolle.

Kreikan tuomioistuinlaitoksen pääpiirteittäinen organisaatio

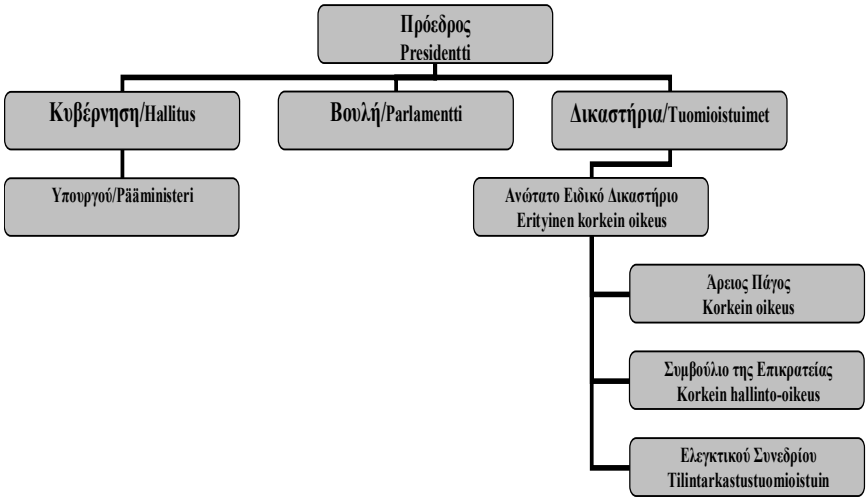

Vireilletulo, julkisuus ja perustelut

Juttujen vireilletulo on samanlaista kuin meillä – siviilijutun voi laittaa vireille periaatteessa kuka vain, kun taas rikosprosessin käynnistymisessä on julkinen/yleinen syyttäjä (Δημόσιος Κατήγορος/Εισαγγελέας) ratkaisevassa asemassa. Hallintojutun voi laittaa vireille pääsääntöisesti se, jota hallintopäätös (johon muutosta haetaan) koskee suoraan ja henkilökohtaisesti joko velvoitteen asettavana tai edun suovana/kieltävänä.[291] Näiltä osin Kreikassa noudatetaan samaa pääsääntöä kuin meillä, kun arvioidaan sitä, kuka on asianosainen ja tämän asianosaisasemansa perusteella oikeutettu hakemaan julkisen viranomaisen päätökseen muutosta hallintotuomioistuimessa. Asianosaisaseman puute on sellainen prosessinedellytyksen virhe, että hallintotuomioistuin ei voi (kuten ei meilläkään) ottaa asiaa käsiteltäväkseen (asia on siis kreikaksi απαράδεκτη eli ”prosessaamiskelvoton”). Perustuslaki (Art. 20) takaa perusoikeutena oikeuden hakea oikeusturvaa, mikäli oikeuksiin puututaan. Perusoikeus muodostaa, Suomen pe-

[291] Kyky saattaa asia vireille tuomioistuimessa on (kirjaimellisesti ja asiallisesti) ικανότητα δικαστικής. Ικανός tarkoittaa ”olla kykenevä” tai ”olla pätevä” tekemään jotain: X on kykenevä tekemään Z:n (X είναι ικανός να κάνω Z). Samaa termiä käytetään oikeustoimi*kyvyn* yhteydessä.

rustuslain 21 §:n tavoin, sääntelykokonaisuuden yhdessä perustuslain muiden perusoikeuksien sekä erityisesti Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ***fair trial*** -periaatteen (δικαίωμα στη **χρηστή απονομή** της δικαιοσύνης, άρθρο 6, ΕΣΔΑ) kanssa.

Korkeimman hallinto-oikeuden alla toimivat sekä hallintoalioikeudet (Διοικητικά Πρωτοδικεία, yhteensä 30) että hallinto-ylioikeudet eli **muutoksenhaku**tuomioistuimet (Διοικητικά **Εφετεία**, yhteensä 9). Hallintoprosessissa käsitellään pääsääntöisesti kahdenlaisia juttuja: a) hallintopäätöksiä, joihin haetaan muutosta (ακυρωτικών διαφορών)[292] ja b) niitä, joilla haetaan korvausta julkisen vallan toiminnan aiheuttamasta vahingosta. Kreikassa hallintopäätösten tarkoituksenmukaisuuden arviointi ei kuulu tuomioistuimen harjoittaman kontrollin piiriin eli tässä kohden Kreikka seuraa perinteistä saksalaista hallinto-oikeudellista doktriinia, jonka mukaan sidottu ja vapaa harkinta erotetaan toisistaan jokseenkin jyrkän muodollisesti. Suomessakin erottelu sidottuun ja vapaaseen harkintaan vielä tunnetaan hallinto-oikeuden alalla, mutta sitä ei enää tiukasti sovelleta, ja hallinnollisen päätöksentekijän päätösvaltaa ei ylipäänsä jäsennetä vain jäykkää erottelua sidottu–vapaa hyödyntäen (*Mäenpää, Hallinto-oikeus* 2003 s. 351–353). Toisaalta voidaan huomata erityisesti Kreikan KHO:n avoimuus käyttää ja hyödyntää kansainvälistä juridista materiaalia osana oikeudellista argumentaatiota tavalla, joka ei enää noudata tarkasti vanhoja juridisia käsite-erotteluja.[293]

Hallinto-oikeuden alalla Kreikassa on käytössä, Suomen tapaan, lakisääteisiä oikaisumenettelyjä varsinaisen hallintolainkäytön esiasteena. Myös erilaiset aikarajoitukset valituksen tekemisessä ovat käytössä, tosin nämä vaihtelevat aloittain ja hallintopäätösten luonteen mukaan. Tässä näitä määräaikoja tai niiden eroja ei käsitellä.

Tuomioistuinten istunnot ovat pääsääntöisesti julkisia. Poikkeuksena ovat sellaiset jutut, joiden julkinen käsittely voi vaarantaa yleisiä moraalisia periaatteita eli siis hyviä tapoja (τα χριστά ήθη). Myös asianosaisten yksityisyyden ja perhe-elämän suojaaminen oikeuttaa rajoittamaan julkisten käsittelyiden pääsääntöä. Perustuslaki (Art. 93(3)) velvoittaa nimenomaisesti tuomioistuimia perustelemaan päätöksensä laajasti ja perusteellisesti.

---

[292] Eli: hallintotuomioistuin **tarkastaa lainmukaisuuden** (το Διοικητικό Δικαστήριο **ελέγχει την νομιμότητα**).

[293] Muun muassa ratkaisussa ΣτΕ 3262/2004 viitataan Kioton ilmastosopimukseen ja siinä asetettuihin velvoitteisiin.

Käytännössä velvoite kohdistuu nimenomaan tuomioistuimen **ratkaisu**-osaan (το **διατακτικό** της απόφασης), jonka tulee olla kattavasti ja nimenomaisesti perusteltu.

> **Perustuslaki Art. 93(3)** (alkuosa)
> Jokaisen tuomioistuimen ratkaisun täytyy olla **nimenomaisesti** ja **kattavasti perusteltu**…
> Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι **ειδικά** και **εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη**…

Euroopan integraation vaikutuksesta

Sekä suomalaisilla että kreikkalaisilla on tietyllä tapaa erikoinen suhde Eurooppaan ja eurooppalaisuuteen. Molemmissa puhutaan Euroopasta ja sinne menemisestä ikään kuin emme itse olisi osa tuota Eurooppaa, vaan olisimme jossain muualla – liian Idässä tai liian Pohjoisessa. Etnisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti sekä Kreikka että Suomi ovat olleet verrattain yhdenmukaisia kansakuntia. Lännen ja Idän kulttuurien välisellä rajalla oleminen on jotain, joka tunnistetaan molemmissa maissa. Kreikan mukaantulo läntisen Euroopan **integraatioon** (Ευρωπαϊκή **Ενοποίηση**) oli merkittävä kulttuurinen ja oikeuskulttuurinen valinta 1980-luvulle tultaessa. Tuolloinen pääministeri *Konstantinos Karamanlis* julisti liittymisvaiheen aikana, että Kreikka kuuluu **Länteen** (ανήκομεν εις τη **Δύση**,). Hän ei tärkeässä linjapuheessaan tarkoittanut vain taloudellisia ja strategisia näkökohtia, vaan viittasi myös aiempiin ideologis-kulttuurisiin eroihin Lännen ja Idän välillä. Karamanlisin linjaus tarkoitti siirtymistä myös poliittiseen ja kulttuuriseen länsimaistumisen ja modernisaation suuntaan (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 353). Oikeuden lopullinen modernisoituminen oli siinä mielessä helppo, että jo 1800-luvulta lähtien oli aloitettu suuntaus, jota voi pitää oikeuskulttuurin peruspiirteiden osalta läntisenä. Tähän läntisyyteen voidaan tosin esittää se varaus, että kreikkalaisen oikeushistorian vuoksi sitä saattoi Kreikasta päin katsoen pitää Bysantin (Rooman) oikeusperinnön jatkamisena. Entä mikä on tilanne tänään? Yhteiskunnan ja oikeuden eurooppalainen modernisaatio heijastuu 2000-luvulla entistä voimakkaammin myös lainkäytön ja tuomioistuinten toiminnan tasolle, se ei ole jäänyt vain poliittisiin juhlapuheisiin. Miten tämä muutos on heijastunut tuomioistuinten toimintakulttuuriin?

Kreikan korkeimmat tuomioistuimet viittaavat säännönmukaisesti Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisuihin omassa ratkaisutoiminnas-

saan. Korkein hallinto-oikeus on ollut (Suomen tapaan) kaikkein aktiivisin viittaaja aloittaen jo 1980-luvun alussa, kun taas yleinen korkein oikeus on tullut jälkijunassa sekä ajallisesti että määrällisesti. Perustapauksena tässä suhteessa on oikeuskirjallisuudessa pidetty plenumratkaisua vuodelta 1984 (ΣτΕ ολ. 815/1984). Tilintarkastustuomioistuin on myös käytännössään viitannut useastikin yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisukäytäntöön.

Tässä kohtaa yleisempi vertaileva hahmotus on myös paikallaan. Sekä Suomen että Kreikan hallinto- ja tuomiolaitoskoneisto ovat omaksuneet varsin mutkattoman ja suorasukaisen käytännön EY-oikeuden soveltamisessa. Soveltamiskäytäntöä voinee kuvata pragmaattiseksi ja rutiininomaiseksi. Toisaalta on huomattava, että vaikka Kreikka ylipäänsä on varsin aktiivinen EY-velvoitteiden toimeenpanija ja tuomioistuimet soveltavatkin aktiivisesti EY-normistoa, tämä ei tarkoita, etteikö asioissa olisi ongelmia, erityisesti normiston käytännön toteutumisessa. Maantieteelliset hankaluudet, taloudelliset kysymykset ja alueelliset hallintokulttuurit tuovat asiaan omat mutkansa. Suomellakin on ollut huolensa esimerkiksi käytettyinä tuotujen autojen verotuksen, susikannan suojelemisvelvoitteen tai vaikkapa Ahvenanmaan kevätlinnustuksen yhteydessä. Kreikkalainen oikeus ja oikeudenkäyttö ovat muuta Kreikkaa vaivattomammin ja syvällisemmin voineet yhteisen roomalaisoikeudellisen historian tuottaman samankaltaisuuden (toden tai kuvitellun) vuoksi integroitua tehokkaasti traditiosta, kielestä, maantieteestä ja muista tekijöistä huolimatta. Suomi on puolestaan hyvinkin pikkutarkasti toteuttanut omat velvoitteensa, eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta (esim. huviveneiden jätteenkäsittelyn järjestäminen).

Oikeusjärjestyksen ja nimenomaan oikeuskulttuurin integraatiossa on omat helleeniset mutkansa. Voidaan nimittäin epäillä, että Kreikan ja kreikkalaisten kulttuurinen identiteetti on tuskin länsieurooppalaistunut samaa tahtia oikeusjärjestyksen ja lainkäyttökoneiston kanssa. Vaikka kreikkalaiset suhtautuvat yleensä myönteisesti EU:hun ja sen tuomaan taloudelliseen ja tekniseen kehitykseen, samaan aikaan kreikkalaiset eivät oikein täydestä sydämestään siedä maassaan vakituisesti asuvia ulkomaalaisia (yks. ξένους, mon. ξένοι). Turistit ovat asia erikseen; heidän merkityksensä taloudelle tunnustetaan, eivätkä he jää maahan pysyvästi. Vaatimukset kreikkalaisen kielellisen ja kulttuurisen homogeenisyyden ylläpitämiseksi ovat vaikeasti yhteen sovitettavissa EU:n edustaman hallintomallin, liberalismin ja ylikansallisen päätöksenteon kanssa. Kansallinen poliittisen ortodoksisuuden – *en tarkoita* siis ortodoksista kristinuskoa yleensä – kulttuuri on siinä mie-

lessä hankalassa tilanteessa, että sille kyllä kelpaavat ne hyödyt, joita EU tuo, mutta toisaalta integraation syveneminen vähentää mahdollisuuksia torjua kulttuurin ja yhteiskunnan eri tasoille ja eri lohkoille ulottuvan ei-kreikkalaisen vaikutuksen. (*Panagiotopoulou, Antinomies* 1997 s. 352.)

Käytännössä myös Euroopan **yhteisöjen** tuomioistuimen (Δικαστήριο Ευρωπαϊκών **Κοινοτήτων**, ΔΕΚ) vakiintuneella ratkaisukäytännöllä (νομολογία) on ollut huomattava merkitys Kreikan oikeudelle ja tuomiovallan käyttämiselle.[294] Ohessa on yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisun C-416/03 ydinkohtia käännettynä. Ratkaisu on annettu 27. tammikuuta 2005. Juttu koski jäsenyysvelvoitteiden noudattamatta jättämistä ja nimenomaisesti erään direktiivin (οδηγία 2001/18/ΕΚ) määräajassa tapahtuneen täytäntöönpanon laiminlyöntiä. Ratkaisu toimii tässä esimerkkinä siitä, miten yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskieli rakentuu tuomioistuimen ratkaistessa jutun kreikan kielellä. Kaava on tietenkin sama kielestä riippumatta, mutta ohessa oleva esimerkki pyrkii avaamaan tuomiovallan käyttöön liittyvää kieltä ja käsitteistöä. Samalla se tarjoaa esimerkin siitä, miten kreikkalaista oikeuskieltä (tässä tapauksessa EU-oikeuden yhteydessä) on mahdollista kääntää sekä, millaisia fraaseja tuomiolauselmissa yleensä tässä yhteydessä käytetään. Konteksti, kuten ratkaisun rakennekin, on yksi osa sitä hermeneuttista esiymmärrystä, joka edeltää merkkien ymmärtämistä.

Lukijan on hyvä tietää, että ratkaisusta on olemassa myös suomenkielinen tiivistelmä, mutta tässä on turvauduttu omaehtoiseen kääntämiseen, minkä vuoksi tässä oleva teksti poikkeaa eräin paikoin suomenkielisestä tiivistelmästä.[295] (Erot eivät ole asiasisältöön vaikuttavia, vaan lähinnä tyylillisiä.) Oheista ratkaisua on paikallaan verrata rakenteeltaan ja terminologiaan edellä olevaan tiivistelmään Areios Pagoksen ratkaisusta. Vertailu osoittaa suomalaiselle sen, että olettama oikeussukulaisuudesta todellakin pitää paikkansa.

---

[294] Mainittakoon, että yhteisöjen tuomioistuimen nykyinen presidentti *Vassilios Skouris* (Βασίλειος Σκουρής) vuodesta 2003 alkaen on kreikkalainen.

[295] Tummennukset laatikkoesityksessä ovat alkuperäisiä.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
(τέταρτο τμήμα)
TUOMIOISTUIMEN TUOMIO
(neljäs jaosto)

Της 27ης Ιανουαρίου 2005
27. päivänä tammikuuta 2005

Στην υπόθεση Γ-416/03, με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 226 ΕΚ λόγω παραβάσεως, ασκηθείς στις 3 Οκτωβρίου 2003,
Asiassa C-416/03, jossa on kyse EY 226 artiklaan perustuvasta kanteesta, joka on nostettu 3. lokakuuta 2003,

<<Παράβαση κράτους μέλους – οδηγία 2001/18/ΕΚ – παράλειψη εμπρόθεσμης μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο>>
<<Jäsenvaltion velvoitteiden loukkaaminen – Direktiivi 2001/18/EY – Direktiivin kansalliseen oikeuteen muuntamisen laiminlyönti>>

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Μ. Κωνσταντινίδη, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο
Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään M. Konstantinidis (hra), kotipaikkana Luxemburg

προσφεύγουσα,
kantajana,

κατά
vastaan

Ελληνικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενης από την Ν. Δαφνίου, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο
Helleenien Tasavalta, asiamiehenään N. Dafniou (rva), kotipaikkana Luxemburg

καθής,
vastaajana,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα)
TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto)

συγκείμενο από τους…
toimien kokoonpanossa…
γενική εισαγγελέας: …
julkisasiamies: …
γραμματέας:
kirjaaja: …

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία κατόπιν της αποφάσεως που έλαφε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,
ottaen huomioon kirjalliset huomautukset, kuultuaan julkisasiamiestä, ratkaisee asian ilman ratkaisuehdotusta

εκδίδει την ακόλουθη
päättää seuraavasti

Απόφαση
Päätös

(Kohdat 1–12)

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφασίζει,
Näillä perusteilla, Tuomioistuin (neljäs jaosto) päättää:

1. Μη θεσπίζοντας τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για τη συμμόρφωση της προς την οδηγία …Ελληνική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την εν λόγω οδηγία.
1. Jättäen täyttämättä tarpeelliset lainsäädäntötoimet (lait ja asetukset) ja hallinnolliset direktiivin mukaiset toimenpiteet … Helleenien Tasavalta loukkasi kyseessä olevan direktiivin asettamaa velvoitetta.
2. Καταδικάζει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.
2. Helleenien Tasavalta tuomitaan maksamaan oikeudenkäyntikulut.

(υπογραφές)
(allekirjoitukset)

Laillisuusvalvonnasta

Tuomioistuinjärjestelmää täydentää yleinen laillisuusvalvonta. Vuodesta 1997 (Νόμος 2477/1997) Kreikassa on ollut suomalaista eduskunnan oikeusasiamiestä vastaava ombudsman (alun perin ruotsalainen käsite) eli oikeusasiamiesinstituutio. Kreikaksi laillisuusvalvojan nimi on kuitenkin Συνήγορος του πολίτη (ΣτΠ) eli ”kansalaisten puhemies/puolestapuhuja”.[296] Συνήγορος on terminä tuttu jo antiikista, vaikka silloin ei tietenkään tunnettu oikeusasiamiesinstituutiota. Tehtävään valittavan tulee olla hyvämaineinen henkilö, jonka Kreikan valtioneuvosto valitsee tehtäväänsä viiden vuoden määräajaksi. Kausia voi olla vain yksi, kun taas Suomessa oikeusasiamiehen toimikausia ei ole vastaavalla tavalla rajattu, minkä lisäksi toimikauden pituus meillä on neljä vuotta.

Kantelut ovat hyvin samanlaisia kuin Suomessa. Samalla tavoin kuin Suomessa asian täytyy kuulua ombudsmanin toimivaltaan, jotta hän voi ottaa kantelun tutkittavakseen. Kantelun täytyy koskea julkisen viranomai-

[296] Kreikan ombudsmanilla on informatiivinen kotisivu Internetissä. Informaatiota löytyy sekä kreikaksi että englanniksi (http://www.synigoros.gr).

sen (valtiollisen tai alueellisen) tai julkista tehtävää hoitavan välillisen julkishallinnon elimen toimintaa. Laillisuusvalvojan toimivaltuudet, toimintatapa ja toimenpidevalikoima muistuttavat eräin pienehköin poikkeuksin suomalaista vastaavaa instituutiota.[297] Tämän kirjan tarkoitusperiä silmällä pitäen on riittävää todeta, että kyse on menettelytapojen jälkikäteisestä laillisuusarviosta, ei varsinaisesta muutoksenhausta kuten tuomioistuinmenettelyssä. Laillisuusvalvojan aloittaessa vastaanotettuja kanteluja oli yhteensä 1 430, mutta jo vuonna 2002 määrä oli noussut yli 11 000:een.

Elävästä tuomioistuinelämästä

Edellä olevasta tekstistä ilmenee, että Kreikan tasavallan oikeus on varsin germaanistyyppistä ja tuomioistuinlaitos puolestaan organisaatioltaan sekä tuomionkirjoituskäytänteiltään osin ranskalaista. Kuten aiemmin on jo ilmennyt, Kreikan oikeus on länsieurooppalaistunut maan muita yhteiskuntasektoreita syvällisemmin ja aikaisemmin. Modernisaatiossa se on ottanut tietoisesti roomalaisoikeudellista ulkomaista ainesta omaan oikeuteensa pitäen samalla silmällä tuon aineksen sopivuutta omaan oikeuskulttuuriinsa ja oikeudelliseen identiteettinsä.[298] Tämä voi johtaa tiettyihin olettamiin myös siitä konkreettisesta käytännön tason oikeuskulttuurista, jossa nämä instituutiot toimivat. Asiassa on vähintään kaksi puolta. Kreikan oikeuskulttuuri on kirjallisten ja muodollisoikeudellisten lähteiden valossa hyvin saksalaistyyppistä. *Bogdan* (*Komparativ* 2003 s. 52) kuitenkin tuo esiin hyvin oikeusvertailevaa tiedonhankintaa koskevan tärkeän seikan: ”Rättsystemet är en social företeelse och uttrycker bara en aspekt av samhällslivet. De kan därför inte ses isolerat från samhällslivets andra aspekter.” Jos vertailija ei halua harhautua, olisi oikeus siis nähtävä Kreikan muussa kontekstissa tai sen osana. *Oikeus*vertailu ei olekaan synonyymi pelkkien *laki*-tekstien vertailulle, vaan oikeus on vertailun näkökulmasta laajempi ja sy-

---

[297] Ombudsman julkaisee vuosittain toimintakertomuksen (ΣΥΝΙΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ – Ετήσια έκθεση XXXX), joka muistuttaa rakenteeltaan ja sisällöltään hyvin suuresti suomalaista vastinettaan eli Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomusta. Näitä kertomuksia saa pdf-muodossa ΣτΠ:n kotisivuilta (ks. ed. alaviite).

[298] Vielä 1800-luvulla suurena ongelmana oli lakien ja käytännön välinen hyvin suuri kuilu – lakeja kyllä oli runsaasti ja ne olivat juridis-teknisesti asiallisia säädöksiä, mutta ne jäivät todellisuudessa monesti hyvin tehottomiksi (*Clogg, Concise* 2004 s. 61). [Ongelma supistui kautta 1900-luvun ja erityisen tehokkaasti sen voi arvioida pienentyneen 1980-luvulta alkaen. Tekstissä ei kuitenkaan ole kysymys yleisestä lakien tehokkuuden arvioinnista, vaan tuomioistuinkulttuurin käytännön tason kuvaamisesta ja arvioimisesta.]

vällisempi asia kuin pelkkä säädösteksti (*Husa, Johdatus* 1998 s. 11–16). Kreikan oikeuden rakenteellinen, sisällöllinen ja oikeustieteellinen länsimaisuus eivät silti ehkä oikeuta venyttämään käsitystä Kreikan ”länsimaisuudesta” automaattisesti kaikille muille elämänaloille: ”The primary self-image of Greeks is deeply Greek-centered. This image does not allow partial identification with elements of any other nationality”, väittää *Panagiotopoulou* (*Antinomies* 1997 s. 355). Vaikka näkemys onkin kärkevä, sillä on epäilemättä totuuspohjaa. Elävä tuomioistuinelämä on yksi osoitus oikeuskulttuurin niistä piirteistä, joita voi pitää oikeuden muita tasoja välittömämmän sosiaalisen todellisuuden kuvaajana, joka rikastaa käsitystämme modernista ”kreikkalaisuudesta” oikeudessa.[299] Se on myös terve osoitus siitä, että idealisoivan vanhakantaisen akateemisen hellenismin näkökulman hylkääminen ei ole banaali teko, vaan perusteltu toimi, jonka avulla voidaan tuoda esiin elävää kreikkalaista oikeuskulttuurista rikkautta ja omintakeisuutta.

Olisi virheellistä odottaa saksalaistyyppistä muodollista jäykkyyttä kreikkalaisessa oikeudenkäynnissä – äänenkäytön taso ja vilkkaus tekee kreikkalaisen oikeusistunnon varsin eläväksi. Epämuodollisuudessaan se on itse asiassa aika lähellä pohjoismaista arkista tuomioistuinkäytäntöä, mutta toimii silti selvemmin Suomea puheliaamman ja sosiaalisesti aktiivisen kulttuurin sisällä. Tämän arkisen käytännön tason kuvauksen ei kuitenkaan pidä antaa hämätä – oikeusjärjestelmä on kehittynyt, nykyaikainen ja oikeusvertailun (sekä oikeushistorian) kannalta poikkeuksellisen kiintoisa. Muualta on otettu mallia, poimittu siirrännäisiä ja kopioitu normistoa laajemminkin sekä muutoin tehty muunnoksia, mutta toimintakulttuuri on kreikkalaista. Millaisilla käsitteillä tällaista elävää elämää olisi asianmukaista lähestyä ilman, että syyllistyy vähättelyyn tai romantisoivaan idealismiin? Kävisikö esimerkiksi *mentaliteetin* käsite?

Kreikkalaisesta mentaliteetista puhuminen, kuten minkä tahansa kokonaisen kansakunnan mentaliteetista puhuminen, on ilman muuta hankalaa, jopa spekulatiivista, mutta ehkä tietty teatraalisuus on edelleenkin nähtä-

---

[299] Monissa eri lähteissä tuodaan esille ρουσφέτι ja δωροδοκία ja puhutaan erityisestä ”politiikan **maailma**sta” (πολιτικός **κόσμος**), joka tarkoittaa pelin, suhteiden ja jonkinlaisen poliittisen kähminnän sekä suosinnan toimintakulttuuria, joka eroaa muusta yhteiskunnasta. Suomessa puhuttaisiin ehkä ”poliittisesta lehmänkauppakulttuurista”. Tässä käytettävissä olleissa lähteissä ei ole otettu kantaa siihen, miten nämä ilmiöt ovat vaikuttaneet lainkäyttöön, mutta syntyneen vaikutelman mukaan nämä ongelmat eivät ole olleet *erityisen* tyypillisiä oikeuslaitoksen kohdalla.

vissä osana lainkäyttöä, kuten se oli jo antiikin Ateenassa.[300] Toinen piirre on pohjoismaiselle olemisen tavalle vieras yhteisöllisyys ja sosiaalisuus; oikeudenistunnossakaan ei olla yksin, vaan yhteisön jäsenenä, ei läntisen poliittisen liberalismin keskiössä pitämänä yksilönä.[301]

> Teoksessa *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems* (2000 s. 391) kuvataan kreikkalaista tuomioistuinelämää käytännön tasolla seuraavasti: ”The Greek courtrooms are jus as noisy as an old market place: the doors remain open at all times, giving access to the central hallway where all the witnesses, family members and friends are gathered and waiting for 'their' case. During the trial, the parties, including the victim, witness, speak with the judges in an informal manner, often gesturing emphasis. Even raising one's voice to explain a point of view to the court seems absolutely acceptable, as it would be anywhere else in Greece.” Tämä koskee siis erityisesti rikosprosessin käytännön välitöntä havainnointia silmämääräisesti.

Stereotypioita hyvin varovaisesti uudelleen kierrättäen ja samalla tietenkin kritiikille altistuen voi ehkä sanoa, että jäyhälle suomalaiselle vieraana näyttäytyvä ”välimerellinen vilkkaus” ei kuitenkaan merkitse voimassa olevan oikeuden kannalta kovinkaan paljon – sosiaalis-kulttuurisen pintakuohun ei pidä antaa tässä kohden hämätä liiaksi. Mutta olisiko tässäkin jokin totuuden siemen piilotettuna? On nimittäin niin, että kreikkalaisissa lähteissä kuvataan kreikkalaisia kiihkeiksi oikeudenkävijöiksi, joille prosessaaminen sinänsä on tärkeää. *Kerameus* (*Introduction* 1993 s. 266) kirjoittaa aiheesta: ”Some aggressive features of Greek national character come out as well when people become litigants.” Sama poleemisten vastakkainasettelujen tunnelma on leimannut pitkään kreikkalaista poliittista näyttämöä.

---

[300] *Adriaan Lanni* (*Verdict* 2004 s. 279) kuvaa antiikin Ateenan oikeuselämää: ”One of the most striking features of the surviving popular courts speeches from classical Athens is the presence of material that would seem irrelevant or inadmissable in modern courtroom.” *Buis* (*How to Play* 1994 s. 717) puhuu ”traagisesta show'sta”, jolla oli myös oma katsojille suunnattu sosiaalinen ja poliittinen sanomansa. Samoihin ilmiöihin viittaa myös *Hirvonen* (*Oikeuden käynti* 2000).

[301] Aina kun puhutaan mentaliteetista tai muusta vastaavasta, tunnutaan astuttavan hyllyvälle pohjalle. Siitäkin huolimatta tuntuu intuitiivisesti oikealta puhua erilaisista mentaliteeteista. *Kallifatides* vertaa romaanissaan *Uusi maa* (2005 s. 57–58) ruotsalaista ja kreikkalaista rantakäyttäytymistä. Siinä missä ruotsalaiset (ja suomalaiset) valikoivat paikkansa rannalla niin, etteivät vain aiheuttaisi häiriötä muille (eli siis kunnioittavan välimatkan päähän), niin kreikkalaiset sen sijaan tuppautuvat toistensa kylkeen. Annetaan puheenvuoro Kallifatidesille: ”Kreikassa moinen käytös koetaan epäsosiaaliseksi. 'Aiotko mököttää yksiksesi?' saa kuulla heti, jos eristäytyy. Kreikkalainen arvostaa läheisyyttä.”

Kun varaukset otetaan lukuun, on ehkä todellakin mahdollista puhua kreikkalais**suudesta** (ελλινη**κότητα**) tässä yhteydessä, kun halutaan kuvailla muodollisen oikeuden ja oikeustieteen väliin jäävän alueen olemusta yhdellä sanalla. Toinen periaatteellisempi seikka on se, että erityisesti alempien tuomioistuinten toimintamahdollisuudet eivät ole olleet parhaat mahdolliset: alipalkkauksen vuoksi tuomioistuimet kärsivät Kreikassa pahasta henkilöstöpulasta, mikä yhdistettynä jutturuuhkiin tekee järjestelmän toiminnasta hyvinkin hidasta. Pahin käytännön ongelma onkin tuomioistuinprosessien hitaus (*Kerameos, Rechtsanwalten* 2001 s. 353). Myös tuomioistuinten käytännön työskentelyolosuhteet (tilat, tekniikka, henkilöstön määrä ja ammattitaito) eivät aina ole mallikelpoisia. Myös tuomioiden täytäntöönpanossa on esiintynyt ongelmia, kun hallintokoneisto ei ole riittävän nopeasti ja tehokkaasti pannut toimeen tuomioistuinten ratkaisuja.[302] Tässä ei ole sinänsä mitään outoa suomalaiselle, koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on muistuttanut myös Suomea samasta perusongelmasta eli prosessien hitaudesta.[303] Kreikan kohdalla lainkäytön hitaus on ollut eräs pääjutturyhmä, jossa ihmisoikeustuomioistuin on antanut langettavia päätöksiä (*Stavros, Strasbourg* 1999 s. 5).

Kreikan oikeusministeriön verkkosivuilta löytyvän tilastotiedon mukaan käsiteltävät juttumäärät (tilasto ei anna tarkempaa tietoa jakaumista tai prosessien työläydestä) ovat Kreikassa Suomeen verrattuna ja väestömääriin suhteutettuna suuria.[304] Areios Pagos ratkaisi vuonna 2004 yhteensä 4005 asiaa. Samana vuonna Ateenan muutoksenhakutuomioistuin ratkaisi 27 721 asiaa, kun taas Ateenan alioikeuksissa ratkaistiin huimalta tuntuvat 300 317 asiaa. Korkeim-

---

[302] Asiaan on yritetty puuttua monin tavoin, kuten esim. lain (Νόμος 3068/2002 για τη συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις και για την προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του Συμβούλου Επικρατείας) ja asetuksen (ΠΔ 61/2004 Διαδικασία ελέγχου της συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις) suomin keinoin. Molemmissa näissä pyritään nimenomaan tehostamaan tuomioistuinten antamien ratkaisujen toimeenpanovaihetta. (Molempien säädösten otsikossa oleva sana συμμόρφωση tarkoittaa ”noudattamista” tai ”toteuttamista” suhteessa johonkin.)

[303] Esim. tapauksessa *Lehtinen v. Suomi* (13.12.2005) tuomioistuin totesi seuraavaa (ratkaisun kohta 35): ”in the light of the criteria laid down in its case-law and having regard to all the circumstances of the case, the length of the proceedings complained of, in particular the time taken for the consideration of charges by the public prosecutor, was excessive and failed to satisfy the reasonable time requirement. There has accordingly been a violation of Article 6 § 1 of the Convention.”

[304] Ks. oikeusministeriön Internet-sivut http://www.ministryofjustice.gr (Αριθμός δικαστικών αποφάσεων που εκδοθήκαν κατά το έτος 2004).

massa hallinto-oikeudessa ratkaistiin 4 470 asiaa vuonna 2004 ja Ateenan hallintoylioikeudessa puolestaan 8 221 asiaa. Lukujen suuruuteen vaikuttaa varmasti se, että oikeudenkäyntikulut ovat perinteisesti olleet Kreikassa varsin matalat ja maassa on lisäksi paljon juristeja. Perinteisesti myös kynnys lähteä esimerkiksi riita-asiassa tuomioistuimeen on ollut matala. Toisaalta, kun huomioidaan, että Kreikassa on myös erillinen notaarilaitos, tuntuvat lukumäärät siihenkin nähden suomalaisesta erittäin korkeilta. Ne ovat myös kansainvälisesti vertaillen korkeita lukuja.

Efstratiou & Sakellariou (2000 s. 353–354) tuovat myös esiin sen, että kun Kreikka siirtyi 1980-luvun alussa aitoon hallintotuomioistuinjärjestelmään, syntyi tietty oikeuskulttuurinen vinouma. Tällä he viittaavat siihen, että aiemmin yleiset tuomioistuimet käsittelivät myös hallintojuttuja ja muutoksen tultua voimaan ihmiset hakivat muutosta yleisen lainkäytön puolelta, jolloin he menettivät muutoksenhakuoikeuden hallintotuomioistuimeen. Tämän välttämiseksi syntyi valituskulttuuri, jossa on tapana laittaa asia vireille varmuuden vuoksi kaikkiin mahdollisiin tuomioistuimiin, jottei tapahtuisi oikeudenmenetyksiä. Tämä käytäntö rasittaa edelleen jo muutoinkin voimakkaasti kuormitettua tuomioistuinlaitosta.

3.7 Juristikunta ja oikeustiede

Juridiikan akateemisesti koulutetuilla ammattilaisilla näyttää olleen varsin tärkeä rooli osana Kreikan oikeuden modernisaatioprosessia. Saksassa koulutetut juristiprofessorit ja juristit ylipäänsä ovat näytelleet henkilötoimijoina tärkeitä rooleja itsenäisen modernin Kreikan historiassa. Juristin koulutuksen saaneiden (tai sen keskeyttäneiden) osuus ministereissä, kansanedustajissa, kirjailijoissa ja runoilijoissa on Suomeen verrattuna yllättävän korkea; juristien kulttuurinen vaikutus näyttää varsin mittavalta. Oikeusvertailevassa katsannossa kiinnittää huomiota oikeuden varsin systemaattinen länsieurooppalaisuus, kun taas monilla muilla yhteiskuntasektoreilla näin ei voida sanoa. Traditio ja modernisaatio ovat Kreikassa – niin kuin Suomessakin – lukkiutuneet eräänlaiseen kamppailuun, jossa otetaan askelia sekä eteen että taakse. Kyse ei ole oikeuden pintatasosta, joka on jo jokseenkin täydellisesti länsieurooppalaista, vaan oikeuskulttuurin syvimmistä osa-alueista. Voiko Kreikan lähiaikojen oikeushistoriasta oppia ehkä myös jotain yleisempää? Ilmeisesti.

Kreikan tapaus näyttää tukevan niitä ajattelutapoja, joiden mukaan oikeus ei heijasta – ainakaan suoraan – yhteiskuntaa, vaan on tietyssä mielessä autonominen suhteessaan yhteiskuntaan. Tämä yleensä muissa tilanteissa varsin epäilyttävältä tuntuva oikeushistorioitsijan ja historiallisen oikeusvertailijan *Alan Watsonin* teoksessaan *Legal Transplants* (1974/1993) esittämä kuuluisa ja kiistelty ajattelumalli tuntuu *tässä* järkeenkäyvältä. Sen ydinteesin mukaan oikeudelliset lainat ja reseptiot vieraasta oikeudesta ovat riippuvaisia pienen ammatillisen juristieliitin toiminnasta, jonka vastuulla ideoiden ja mallien ”vienti ja tuonti” ovat ilman, että oikeuden sosiaaliseen kontekstiin kiinnitetään sen kummemmin huomiota. Vaikka asettaisimme *Watsonin* perusteesin kyseenalaiseksi, voi Kreikan kohdalla sanoa, että juristien ja oikeustieteilijöiden rooli on tosiaankin ollut vahva oikeuden muutosprosessissa.[305] Omaksutut mallit ja muu yhteiskunta eivät suinkaan aina ole vastanneet toisiaan ja silti lainat ovat toimineet – eivät ehkä aiotulla tavalla, mutta kuitenkin jollain tavalla.

Juristit – ennen ja nyt

Antiikin Ateenassa ei ollut erityistä lakiammattilaisten yhteiskuntaluokkaa, eikä mitään erillistä lakimies**koulutus**takaan (νομική **εκπαίδευση**), vaikka juridista retoriikkaa pidettiin sinänsä arvossa. Itse asiassa klassisen Ateenan oikeusjärjestyksen kaikkein kuvaavin piirre oli lakimiesprofession lähes täydellinen puuttuminen (*Lanni, Precedent* 1999 s. 29). Tässä mielessä antiikin Kreikan oikeus ja Kreikan oikeus nykyään ovat toisistaan hyvin kaukana: nykyinen oikeuskulttuuri on vahvasti professionaalista ja formaalista. Laki eli νόμος oli antiikin Kreikassa sen sijaan maallikoiden alue – lakikokoelmat olivat suppeita ja niitä tulkitsivat yksityiset poliitikot ja virkamiehet tai näistä muodostetut monijäseniset päätöksentekoelimet. Vanha Kreikka ja vanha Rooma olivat molemmat siinä mielessä samanlaisia, että tuomarit ja asianajajat eivät olleet juristeja, vaan maallikoita (*Da-*

[305] Toisaalta Watson ei saa tarkkaan ottaen täyttä tukea Kreikankaan tapauksesta; se, miksi juristikunta/oikeustieteilijät halusivat vieraan, mutta oikeuskulttuurisesti tutun oikeuden siirtämistä ja/tai lainaamista on selitettävissä vain niillä tekijöillä, jotka liittyvät Kreikan sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen todellisuuteen. Pelkkä siirrännäisten tai lainojen tarkastelu ei (tietenkään) kerro syitä, vaikka sen avulla voikin selvittää lainojen reitit ja aikataulut. Prosessin muut tekijät eli identiteetti, suurvaltapolitiikka, uskonto, maantiede, talous ja kieli ovat osa kokonaisuutta, jonka osa myös oikeuskulttuuri on. (Kaikkea voi tuskin selittää roomalaisen oikeuden instituutioilla ja niiden loputtomalla siirtymisellä järjestelmästä toiseen lainoina ja reseptioina.)

vid, Nykyajan 1982 s. 144). Roomassa syntyi kyllä myöhemmässä vaiheessa juristien ammattikunta, mutta hyvin pitkään pärjättiin ilman tällaista erikoistumista. Entä Kreikassa?

Antiikin Kreikan Ateenassa asianosainen saattoi käyttää avustajanaan kaunopuheista ystäväänsä (συνήγορος) eli eräänlaista oikeusavustajaa. Tänään termi on käytössä Kreikan oikeusasiamies-instituution omakielisessä nimessä. Nämä nojasivat toimessaan puolestaan puheen**kirjoittajien** (λογο**γράφος**) panokseen – tavoitteena oli saada aikaan syytetyn kannalta suotuisa ratkaisu massavalamiehistöön perustuvassa oikeudenkäynnissä. (*Yiannopoulos, Introduction* 1993 s. 3). Roomalaistyyppistä varsinaista ”konsultoivaa oikeusoppinutta” (lat. *iuris consulti*) ei tunnettu, vaikka puolestapuhujien ja puheenkirjoittajien tulikin käytännössä tuntea kaupunkivaltionsa lait. Antiikin Ateenassa oikeudenkäyttöön liittyi myös piirteitä, joita moderni romaanis-germaaninen oikeuskulttuuri epäilemättä myös vahvasti vierastaisi: draama, festivaali, riitti ja spektaakkeli ovat sanoja, joita voisi käyttää oikeuskulttuuria kuvatessa (*Buis, How to Play* 2004 s. 724). Sittemmin Bysantissa laintulkintaan vaikuttivat usein teologiset ja hallinnolliset näkökulmat, kun taas osmanivallan puristuksessa oma oikeuskulttuuri kyllä eli, mutta lähinnä vieraan vallan sallimassa etnisessä, uskonnon perusteella rajatussa karsinassa (*millet*) ja nimenomaan ortodoksisen kirkon ylläpitämissä elimissä, jotka funktionaalisesti vastasivat lainkäyttöelimiä ja sovelsivat bysanttilais-roomalaista oikeutta, vaikka ne eivät olleetkaan maallisia instituutioita.

Tämän päivän Kreikassa kaikki on – tietenkin – näiltä osin aivan toisin; eihän Suomessakaan enää istuta oikeutta käräjäkivillä tai haeta muutosta alioikeuksien ratkaisuihin Svean hovioikeudelta. Kreikan tasavallan oikeuselämä on erityisen profession eli juristien hallussa. Oikeusvertailun makrotason kategorisoinneissa Kreikka onkin helposti sijoitettavissa professionaalisen oikeuskulttuurin edustajien joukkoon, ei poliittisen tai traditionaalisen oikeusalueen järjestelmiin. Kreikassa on oma ilmaus kaikille tuomioistuinjuristeille, olivatpa nämä sitten tuomareita tai asianajajia – puhutaan ”oikeuden toimihenkilöistä” (λειτουργοί της Θέμιδος).

Italialaisen oikeusvertailijan *Ugo Mattein* (*Three Patterns* 1997) luokittelussa erotetaan kolme oikeusjärjestysten perustyyppiä: 1) rule of professional law (professionaalinen oikeus), 2) rule of political law (poliittinen oikeus) ja 3) rule of traditional law (traditionaalinen oikeus).

Professionaalisen oikeuden hallitsevat ominaisuudet ovat: 1) oikeudellisen ja poliittisen päätöksenteon erottaminen toisistaan sekä 2) oikeuden laaja-

mittainen maallistuminen. Legitiimisyyttä argumentoidaan sillä, että on olemassa ammatillisesti erikoistunut oikeudenhoitokorporaatio (koulutettu juristikunta).

Poliittisen oikeuden ryhmässä oikeus ja oikeudelliset prosessit ovat pitkälti poliittisten suhteiden määrittämiä. Hallitus- ja toimeenpanovalta eivät ole muodollisen oikeuden sitomia, vaan ne voivat merkittävin osin itse määritellä sekä toiminnan rajat että sisällön. Ryhmään kuuluvissa järjestelmissä on myös professionaalista oikeutta sekä juridiikan ammattilaisprofessio, mutta määräävänä luonteenpiirteenä on poliittinen oikeus.

Traditionaalisen oikeuden ryhmään kuuluvat oikeusjärjestykset, joissa oikeus ja uskonto tai muu filosofis-uskonnollinen traditio eivät ole eronneet toisistaan. Tällaisia ovat: 1) islamilaisen oikeuden järjestelmät (eri versioineen), 2) hinduoikeuden järjestelmät ja 3) aasialaisen tradition tai konfutselaisuuden piiriin kuuluvat järjestelmät. Näissä järjestelmissä on olemassa juridiikan ammattilaisprofession lisäksi ryhmittymiä (kuten islamilainen papisto), joilla on vaikutus normistoihin. Tähän ryhmään kuuluvilla järjestelmillä on läntisen oikeuden instituutiot ja muut muodolliset tunnuspiirteet sillä erotuksella, että niiden toiminta on tosiasiallisesti erilaista.

Kreikan kannalta keskeiseltä näyttävä ero Länsi-Eurooppaan nähden on ortodoksisen kirkon suuri vaikutus kaikilla yhteiskunnan alueilla, myös oikeudessa. Yleensä eurooppalaiselle oikeuskulttuurille on pidetty tyypillisenä sen riippumattomuutta uskonnosta (*Letto-Vanamo & Tamm, Eurooppa* 1994 s. 240–241). Toisaalta, jos huomioidaan, kuten vertailevassa katsannossa onkin syytä huomioida, *ius communen* altistuminen *ius canonicum*ille sekä katolisen kirkon vaikutus Välimeren maissa, on eroja turha korostaa.

Kreikassa on kolme oikeustieteellistä **tiedekuntaa** (**τμήμα** νομικής), joista on mahdollista valmistua juristiksi (oikeustieteen maisteri, OTM / Δίπλωμα Νομικής, Δ.Ν.). Nämä ovat Aristoteleen yliopisto Thessalonikissa, Demokrituksen yliopisto Traakiassa ja Kapodistrian yliopisto Ateenassa.[306] Tutkinnon suorittaneella **on kelpoisuus** tuomarinvirkaan (**έχων τα προσόντα** του ως δικαστής). Oikeustieteellisestä tiedekunnasta ylempään korkeakoulututkintoon valmistuneen juristin on oltava 18 kuukautta harjoittelijana lakiasiaintoimistossa, ennen kuin hän voi suorittaa asianajajatehtäviin oikeuttavan kokeen. Tämän jälkeen juristi voi harjoittaa **am-**

[306] Esimerkiksi Thessalonikin Aristoteleen **yliopisto**n (Αριστοτέλειο **Πανεπιστήμιο** Θεσσαλονίκης, Α.Π.Θ.) sivuilta (http://www.auth.gr) löytyy tietoa sekä kreikaksi että englanniksi. Oikeustieteen tiedekunnan sivut (http://www.auth.gr/law) ovat sitä vastoin pääasiassa kreikaksi. Sivut ovat kuitenkin tutustumisen arvoiset – sieltä näkee muassa hyvinkin yksityiskohtaisesti juristikoulutuksen opintojen sisällön ja rakenteen, kurssien nimet ja eri opintokokonaisuuksien keskinäiset suhteet eli **opiskelu**/opetusohjelman (πρόγραμμα **σπουδών**). On helppo huomata, että erot suomalaiseen juristikoulutukseen eivät ole yleisiltä osiltaan kovinkaan suuret ja tutkintojen rakenteellis-sisällöllinen vastaavuus on merkittävä.

mattiaan (δικηγορικό **επάγγελμα**) paikallisessa alioikeudessa. Neljä vuotta asianajajana (δικηγόρος) toimittuaan juristi voi ajaa juttuja myös paikallisessa muutoksenhakutuomioistuimessa sekä myöhemmin (eri hakemuksesta tosin) mahdollisesti myös Areios Pagoksessa. Asianajajien toimintaa sääntelee oma käyttäytymissääntönsä (ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΛΛΙΝΩΝ ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ). Sen mukaan asianajaja on **palkaton** julkinen toimihenkilö (**άμισθος** δημόσιος λειτουργός) eli hän hoitaa julkista tehtävää, muttei saa julkiselta vallalta palkkaa, vaan saa palkkansa asiakkaidensa maksamina toimeksiantopalkkioina.

Eräänä akateemiseen oikeustieteeseen liittyvänä yksityiskohtana voidaan tuoda esille valtiosääntöoikeuden suora vaikutus akateemiseen toimintaan, sillä perustuslaki velvoittaa akateemiset instituutiot nimenomaisesti noudattamaan valtiosääntöä. Artiklassa 16 (1) todetaan, että **akateeminen** vapaus (**ακαδημαϊκή** ελευθερία) ja vapaus **opettaa** (ελευθερία της **διδασκαλίας**) eivät mene (δεν απαλλάσσουν) valtiosäännön noudattamisvelvoitteen edelle. Säännöksen tausta on ymmärrettävissä, kun muistetaan, kuinka poliittisesti aktiivisia ja myös merkityksellisiä ovat olleet useat nimenomaan Kreikan akateemisista instituutioista käynnistyneet poliittiset liikkeet, jotka ovat haastaneet olemassa olevan valtajärjestelmän. Yhteiskuntakriittisyyden perinne Kreikan yliopistoissa on ollut Suomea kestävämpää ja myös selkeästi luonteeltaan terävämpää. Viime vuosina erityisesti valtiosääntöoikeustieteilijät ovat ajaneet valtion ja kirkon voimakkaampaa erottamista, saaden samalla suositun arkkipiispan moitteet päälleen.[307]

Asianajajista ja tuomareista

Ulkomaalainen vastaavan yliopistotutkinnon suorittanut voi myös toimia Kreikassa asianajajana, mutta hänen on selvittävä – kreikan kielellä – samoista asianajokokeista kuin kreikkalaisenkin juristin. Ulkomaisen juristin on toimittava asianajotehtävissä Kreikassa kolmen vuoden ajan ennen kuin hänet voidaan hyväksyä täysimääräiseksi asianajajaksi (δικηγόρος).[308]

---

[307] Arkkipiispa *Kristodoulos* on kutsunut tällaisia henkilöitä halventavalla nimellä γραικύλοι, joka tarkoittaa ulkoisia tarpeita palvelevaa ja kreikkalaisuudelle vihamielistä henkilöä, joka ei ymmärrä ortodoksisuuden tärkeyttä Kreikalle (*Alivizatos, New Role* 1999 s. 23).

[308] ΠΔ 152/2000 [koskee asianajajan ammatin pysyvää harjoitusta Kreikassa tilanteessa, jossa tämä on hankkinut ammattipätevyytensä **toisessa EU:n jäsenvaltiossa** (Διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης στην Ελλάδα από δικηγόρους που απέκτησαν του επαγγελματικό τους τίτλο **σ άλλο Κράτος/Μέλος της Ε.Ε.**).]

Tämä on luontevaa siksi, että tuomioistuinten ainoa virallinen kieli on kreikka. Tulkin käyttö on mahdollista, mutta se tapahtuu pääsääntöisesti tulkkausapua tarvitsevan kustannuksella. Tuomioistuin myöntää asianajoluvan kelpoisuusehdot täyttäville. Asianajajat kuuluvat omien (pakkojäsenyys) oikeudenkäyttöpaikkakuntiensa asianajoyhdistyksiin.[309] Asianajaja voi toimia siviilijutuissa (yleensä) oikeudessa vain oman asianajoyhdistyksensä alueella. Yhdistyksiä on Kreikassa yli kuusikymmentä. Suurin osa asianajajista toimii Ateenan ja sen erillisen satamakaupungin eli Pireuksen (Πειραιάς) alueella. 2000-luvun alussa reilusti jo yli puolet koko asianajajakunnasta toimi tuolla alueella. Tuolloin Ateenan asianajajayhdistyksessä oli jo yli 16 000 jäsentä. (*Kerameos, Rechtsanwalten* 2001 s. 349).

Käytännössä asianajoyhdistykset ovat suhtautuneet – ainakin aiemmin – varsin joustavasti vaadittuun 18 kuukauden harjoitteluun ilmeisesti siksi, etteivät ne ole halunneet asettaa muodollisia esteitä asianajajan uralle tähtääville nuorille juristeille. Asianajajien yhdistykset vastaavat yleisessä mielessä varsin pitkälle muissa romaanis-germaanisissa maissa tunnettuja vastineitaan; ranskalaista *société civile professionelle*'a ja vieläkin lähemmin saksalaista *Zivilrechtliche Berufgesellschaft der Rechtsanwält*iä.

> Terminologisesti kannattaa huomata käsitteiden asianajaja/δικηγόρος ja oikeustieteilijä/νομομαθής eroavaisuus – ero on sama kuin meilläkin, eli ensin mainittu viittaa tiettyyn säädettyyn ammattiin ja jälkimmäinen on yleisnimitys oikeutta tutkivalle/tuntevalle. Yleisnimikkeenä lakimies/juristi käytetään myös ilmaisua νομικός.[310] Erot eivät ole selviä, kuten ne eivät ole Suomessakaan, jossa oikeustiedettä harjoitetaan yliopistotasolla myös perinteisten oikeustieteellisten tiedekuntien ulkopuolella oikeustieteiden laitoksissa, kuten esimerkiksi Joensuun yliopiston kauppa- ja oikeustieteellisessä tiedekunnassa, Tampereen yliopiston oikeustieteiden laitoksella tai ruotsinkielisen Åbo Akademin oikeustieteiden laitoksella.

Lainkäytön terminologialla on paikoin käsitehistoriallisia yhteyksiä menneisyyteen. Esimerkiksi tuomaria tarkoittava kreikankielinen eräänlainen

---

[309] Esimerkiksi voidaan ottaa Ateenan Asianajaja**yhdistys** (Δικηγορικός **Σύλλογος** Αθηνών, ΔΣΑ). Sen Internet-sivuilta [http://www.dsa.gr] löytyy (pääasiassa kreikaksi) tietoa lainsäädännöstä (Kreikka, EU) ja oikeustapauksista, bibliografioita sekä tietoa eri aiheista julkaistuista oikeustieteellisistä aikakauskirja-artikkeleista.

[310] Erottaminen voi olla vaikeaa myös kielellisesti. Esim. ilmaus "hän on oikeudellinen neuvonantaja" on αυτός είναι ο νομικός σύμβουλος, kun taas ilmaus αυτός ο σύμβουλος είναι νομικός tarkoittaa taas "tämä neuvonantaja on juristi". (Ensimmäisessä lauseessa νομικός on adjektiivi, kun taas toisessa lauseessa sana on substantiivi.)

kantasana δικαστικός on vanha. Esimerkiksi nykyisessä Palestiinassa sijaitsevasta Petrasta, joka oli 500-luvulla Bysantin periferia-alue, löydetyissä papyrusteksteissä käytetään ilmaisua ”tuomarit” eli δικασταί, jotka olivat kouluttamattomia maallikoita, mutta silti nimenomaan tuomarimaisen lainkäyttäjän tehtävää hoitamassa (*Buchholz, Kreikaksi* 2004 s. 8). Nykyään tuomarin uralle tähtäävän on päästävä – tutkinnon suorittamisen lisäksi – erityiseen kansalliseen tuomari**koulu**un (Εθνική **Σχολή** Δικαστών), joka vastaa myös virassa olevien tuomarien jatkuvasta kouluttamisesta. Tuomarin uralle ryhtyvän on selvittävä suullisista ja kirjallisista kokeista, ennen ensimmäistä nimitystään alioikeuteen avustavaksi tuomariksi. Tuomarikoulun opetus jakaantuu kahteen osaan, jotka ovat teoreettinen ja käytännöllinen. Koulun kesto on 16 kuukautta, jakaantuen kahteen periodiin (12+4 kk). Tuomarikoulutus on vakiintuneisuudeltaan ja laajuudeltaan Suomea edellä, joskin myös varsin suljetun uramallin edustaja. Tässä voidaan havaita oikeushistoriallisen ympyrän sulkeutuneen; klassisen Ateenan demokratian yksi tärkeitä perusteita oli kansalaisten kiinnittäminen kansantuomioistuinten kautta kaupunkivaltion hallintoon (*Lanni, Verdict* 2004 s. 320).

Oikeustieteen ja lainkäytön lisäksi oleellinen osa tuomarikoulun opetusohjelmaa ovat eurooppalaiset suuret kielet (erityisesti englanti, ranska, saksa). Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva tuomarikoulu sijaitsee Thessalonikissa (Θεσσαλονίκη), jossa se on toiminut perustamisestaan eli vuodesta 1995 lähtien.[311] Perustuslain mukaan (Σύνταγμα Art. 88(3)) tuomarikokelaiden harjoittelu- ja **koe**aika (προβλεφθεί εκπαιδευτική και **δοκιμαστική** περίοδος) kestää kolme vuotta ennen tuomarinimitystä. Tuomarin on läpäistävä tuomarikoulu; asianajaja tai muu ansioitunut juristi ei ole sellaisenaan kelpoinen tuomariksi ilman tuomarikoulua, eli *common law* -piirteet puuttuvat tässäkin suhteessa, koska tuomarin ura on suljettu virkaura.[312] Tuomareita Kreikassa oli vuonna 2005 noin 1600.

Juristikunnassa on tapahtunut kaksi muutosta viime aikoina. Kreikan, samoin kuin Suomen, aiemmin hyvin miesvaltainen juristikunta (δικηγορία) on naisistumassa nopeaa vauhtia. Asianajotoimistot ovat viime vuo-

---

311 ΕΣΔ:lla on varsin kattavat Internet-sivut, joilla on tietoa tuomarien toiminnasta ja tuomarien koulutuksesta kreikan lisäksi myös englanniksi ja ranskaksi [http://www.esdi.gr].

312 Samalla tavoin kuin muissakin EU-maissa kreikkalainen henkilö, joka on etevä **oikeusoppinut** (είναι **νομικοί αναγνωρισμένου** κύρους) muttei välttämättä täytä tuomarin viran muodollisia kelpoisuusvaatimuksia kotimaassaan, on kelpoinen EY-tuomioistuimen tuomarin virkaan.

siin saakka olleet Suomen tapaan varsin pieniä. Tilanne on nopeasti muuttumassa ja isot erikoistuneet toimistot tekevät läpimurtoaan. Kreikassa on myös ollut tyypillistä, että juristin ammatti on kulkenut suvussa, mutta juristikunnan naisvaltaistumisen vuoksi tämä perinne lienee katkeamassa. Tätä voi arvioida monella tapaa, joista yksi tapa liittyy yhteiskunnallisen muutoksen merkityksen alleviivaamiseen. Tästä näkökulmasta kehityspiirrettä on pidettävä varsin luontevana siirtymänä poispäin aiemmasta erittäin miesvaltaisesta sukupuolijärjestelmästä. Tämä liittyy modernisaatioprosessiin ja sen tietynlaiseen jälkimoderniksi luonnehdittavaan ”täydellistymiseen”.

Eräs tyyppipiirre nykyajan juristikunnassa on 1970- ja 1980-luvuilta saakka kasvanut tendenssi hankkia lisäkoulutusta (esim. jatkotutkinto) ulkomailta, mikä puolestaan näkyy kahdessa seikassa: oikeustieteen kansainvälistymisenä ja tuomioistuinten nojaamisessa kansainväliseen ja eurooppalaiseen normimateriaaliin kansallisen ohella. Kreikan juristikunta on kansainvälistynyt Suomen juristikuntaa syvemmin ja laajemmin, mitä ovat tietenkin edesauttaneet Suomea varhaisempi liittyminen Euroopan integraatioon sekä maan vanhat perinteet kansainvälisen merioikeuden alueella. Kaupankäynnin vaatimukset ovat aina edellyttäneet kreikkalaisilta juristeilta kansainvälisten kysymysten hallintaa sekä vieraiden kielten taitoja, koska kreikkaa osataan etnisten kreikkalaisten piirin ulkopuolella vain hyvin vähäisessä määrin. Toisaalta on huomattava, että kaikkia kreikkalaisia koskettava jaottelu eurosentristeihin ja etnosentristeihin heijastuu myös juristikuntaan. Ensin mainitun ajattelutavan kannattajat näkevät Kreikan osana EU:ta ja toisen kannattajat näkevät Kreikan kehittyvän omalla logiikallaan, joka on EU-tasoa oleellisempi (*Moschonas, Modernization* 1997 s. 328–333). Nämä rintamalinjat tunnetaan tietysti kaikissa EU:n jäsenvaltioissa.

Järjestelmän juristivetoisuus

Miten käytännössä pitäisi toimia, jos Kreikkaan liittyvässä asiassa tarvitsisi juridista tietämystä? Vaikka tästäkin kirjasta saa yleisluontoista tietoa Kreikan oikeudesta ja oikeuskielestä, on käytännön tilanteissa syytä kuitenkin tiedostaa omat rajansa ja todellisuus. On eri asia tuntea järjestelmää ulkopuolelta ja ymmärtää sitä yleisesti, kuin toimia spesifissä konkreettisessa jutussa, jonka asettamat vaatimukset ovat toista luokkaa. Käytännössä Kreikassa on järkevää hakea apua varsinaisiin oikeudellisiin ongelmiin

lakialan ammattilaiselta eli juristilta.[313] Pääsääntöisesti tuomioistuinasiassa onkin käytettävä asianajajaa. Poikkeuksia voivat olla erilaiset vähäiset riita-asiat (yhden tuomarin rauhanoikeusasiat) ja pienet työriita-asiat. Oikeudellisen neuvonantajan (=asianajajan) käyttö oikeudessa on välttämätöntä siis myös kreikkalaisille, ei vain ulkomaalaiselle. ”As a rule only duly authorized attorneys may speak at the hearings” (*Efstratiou & Sakellariou* 2000 s. 394). Voidaan todeta, että Kreikassa on käytännössä asianajajamonopoli.

Järjestelmä on yleensäkin juristivetoisempi kuin mihin Pohjoismaissa on totuttu, minkä lisäksi vahvat germaaniset painotukset tekevät muodollisesta oikeudellisesta osaamisesta käytännössä välttämättömän. Lisäksi kreikan kielen riittävän hyvä hallinta on edellytys, mikä laskee tehokkaasti ulkomaalaisen mahdollisuuksia hoitaa vähänkään vaativampia lakiasioita itsenäisesti. Kreikkalaisten kaupunkilaisjuristien (varsinkin nykyään) monesti varsin hyvä ja monipuolinen kielitaito tietenkin helpottaa asioiden hoitoa ulkomaalaisen kannalta. Toisaalta ongelmien välttämisessä ja järkevien toimintamallien valinnassa perustietämys maan järjestelmästä ja sen toiminnasta sekä kielestä on epäilemättä tällöinkin hyödyksi. Kreikan oikeutta onkin (suomalaisen) mahdollista ymmärtää paljon paremmin kuin Englannin omalaatuista *common law*’ta, vaikka englanti kielenä on suomalaisille kreikkaa helpompaa ja ratkaisevasti laajempien ihmisryhmien hallitsemaa.

Tuomioistuimissa esiintyminen ei kuitenkaan ole sinänsä kummoinen tapahtuma – informaalisuus ja keskustelevuus antavat prosessin *suulliselle osuudelle* epämuodollisen leiman. Prosessin kirjallinen puoli onkin sitten suomalaista jäykempi ja muodollisempi. Globaalissa vertailussa molemmat järjestelmät ovat kuitenkin monien oikeustoimien kohdalla hyvinkin muotosidonnaisia niin, että Kreikan menettelyt ovat silti Suomea yleisemmin muotosidonnaisempia.[314] Viimeksi mainittu seikka liittyy ylei-

---

[313] Perusinformaatiota (engl. *Guide: Citizens and Justice*) siitä, miten asian voi laittaa vireille tuomioistuimessa ja miten tuomioistuimet toimivat, löytyy englanniksi Kreikan oikeusministeriön (Υπουργείο Δικαιοσύνης) kotisivuilta (http://www.ministryofjustice.gr/eu2003/guide.php). Tiedosto on luettavissa PDF-muodossa. Myös EU:n puitteissa toimiva Euroopan oikeudellinen **verkosto** (Ευρωπαϊκό Δικαστικό **Δίκτυο**) tarjoaa tietoa Kreikan oikeudesta paljolti suomeksikin, mutta myös muilla kielillä (http:www.europa.eu.int/comm/justice_home/ejn/index_fi.htm).

[314] Useissa ei-tieteellisissä lähteissä kuvataan Kreikan siviililainkäytön järjestelmää aikaa vieväksi, kustannuksia vaativaksi ja tehottomaksi. Kreikkalaisia viestintävälineitä seuraa-

sen oikeuskulttuurisen ilmapiirin lisäksi myös notaarilaitoksen olemassaoloon.

Notaarilaitoksesta

Kreikassa on Suomesta ja muista pohjoismaista poiketen erityinen *notaarilaitos*. Yleensä julkinen notaari (συμβολαιογράφος) laatii esimerkiksi sopimuksia ja testamentteja. Tässä kreikan kielen termissä yhdistyvät ”neuvominen” tai ”konsultointi” (συμβουλεύω) ja ”toimisto” tai ”konttori” (γραφείο). Näistä sanoista johtaen saadaan notaaritoimisto (kreikaksi) eli ”toimisto, jossa annetaan neuvoja ja laaditaan (virallisia) asiakirjoja”. Notaari on siis tällaista tehtävää hoitava, asianosaisiin nähden puolueeton henkilö. Se, mitä notaari tekee, on ”notaaritoimintaa” eli notaaritoimia (συμβολαιογραφική πράξη), ei asiakkaan edun ajamista. Tässäkin kohtaa voidaan tehdä käsitehistoriallinen havainto. Notaaria tarkoittava kreikankielinen termi ja itse tehtäväkin ovat kreikkalaisessa kulttuurissa varsin iäkkäitä. Notaarit (συμβολαιογράφοι) tunnettiin nykyisenkaltaisia tehtäviä hoitamassa jo 500-luvun bysanttilaisen valtapiirin oikeuskielessä aivan tuon alueen laitamillakin (*Buchholz, Kreikaksi* 2004 s. 9). Tosin bysanttilainen oikeuskieli tunsi myös termin notaari suorankin vastineen νοτάριοι, joka lienee suora muunnos alkuperäisestä latinalaisesta ilmauksesta (*Christophilopoulou, Byzantine II* 1993 s. 327).

Kreikkalainen notaari on *julkinen toimihenkilö*, jolle julkisyhteisö ei kuitenkaan maksa palkkaa, vaan notaari saa palkkansa palkkioina toimeksiantajiltaan. Notaari myös toimii eräissä oikeustoimissa virallisena vahvistajana, kuten esimerkiksi Suomessa kiinteistökaupoissa on julkinen kaupanvahvistaja. Lisäksi notaareilla on alkuperäiskappaleet kaikista virallisista asiakirjoista, joita nämä ovat olleet laatimassa, eli ne toimivat myös eräänlaisina virallisina asiakirja-arkistoina (συμβολαιογραφείο). Tällaisen mallin mukainen notaari ei siis edusta asiakkaansa etua, toisin kuin asianajaja, vaan on mukana oikeudellisesti merkittävässä tapahtumassa julkista etua silmällä pitäen (*Malavet, Counsel* 1996 s. 486–487).

Käsitteellisestä läheisyydestä huolimatta kreikkalainen notaari ei samaistu suomalaisen julkisen notaariin tai tuomioistuinnotaariin, vaan kyseessä on asianajajien ja julkisten virkamiesten väliin sijoittuva erityinen oikeudellinen ammattikunta. Heidän olemassaolonsa selittyy pitkälti sillä, että monet juridisesti *pätevät oikeustoimet* on tehtävä erityisillä asiakirjoilla (muoto/määräsidonnaisuus), joiden laatiminen ja alkuperäiskappaleiden säilyttä-

minen vaatii tiettyä ammattitaitoa sekä notaarin nimenomaisen oikeaksi todistamisen.[315] Siviilikoodi (Αστικός Κώδικας) edellyttää (Art. 369 ja 1033), että asiat, jotka koskevat pätevää kiinteän omaisuuden siirtoa, edellyttävät notaarintoimiston vahvistusta, jotta oikeustoimi (siis sopimus/συμβάσεις) olisi oikeudellisesti pätevä.[316] Notaarilaitos on hyvin tyypillinen juridinen ammatti-instituutio romaanis-germaanisen oikeuden maissa, mutta koko lailla tuntematon Pohjoismaissa. Esimerkiksi Ranskassa lainsäädäntö edellyttää, että monet oikeustoimet tehdään tietyn muotoisilla asiakirjoilla, jotka notaarin tulee todistaa oikeaksi (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 378). Luonteva vertailukohta notaarille on common law -maissa tunnettu erityinen toimistoasianajajien ammattikunta (eng. *solicitor*). Asianajajien tapaan notaarit ovat myös järjestäytyneitä notaariyhdistyksiksi (σύλλογος συμβολαιογράφων).

> *Konrad Zweigert* ja *Hein Kötz* määrittelevät teoksessaan *An Introduction to Comparative Law* (1998 s. 212) toimistoasianajajan seuraavasti: ”The typical English *solicitor* is an independent lawyer who gives legal advice to a client on personal and business affairs.” Ruotsalainen oikeusvertailija *Michael Bogdan* määrittelee heidän tehtäväkenttäänsä teoksessaan *Komparativ rättskunskap* (2003 s. 117) seuraavasti: ”Han biträder sina klienter med juridiska råd, hjälper dem med upprättande av kontrakt, äktenskapförord och testamenten, förvaltar kvarlåtenskap, förhandlar å sin klients vägnar med motparter m.m.” Nämä kuvaukset kertovat myös hyvin pitkälti sen, mitä kreikkalainen notaari tekee ja mikä on hänen yleinen tehtäväkenttänsä.[317]

---

valle on tuttuakin tutumpaa oikeuslaitosta kohtaan esitettävä raju kritiikki ja oikeuden käytännön tason epäkohtien esittely. Tilanteissa, joissa on kyseessä oikeussuhde kreikkalaisen ja ulkomaisen osapuolen (erityisesti liikeyritys) välillä, kreikkalaiset juristit neuvovat suunnittelemaan ennalta sopimusten tulkinnasta syntyvien riitojen ratkaisukeinot hyvin tarkkaan. Usein saatetaan neuvoa toimimaan niin, että sopimusriitojen oikeustoimipaikaksi valitaan ei-kreikkalainen tuomioistuin tai sovitaan ennalta, miten riitoja muuten sovitellaan (sovittelu = διαιτησία). [Sovintomenettely on nimeltään ρύθμιση δια διαιτησίας.]

315 Toisaalta on syytä huomata, ettei Kreikassa ole mitään yleistä muotopakkoa oikeustoimissa, vaan se koskee ainoastaan laissa **erikseen** määrättyjä asioita (AK Art. 158 **μόνο** όπου το ορίζει ο νόμος) tai jos sopijapuolet ovat asiasta erikseen **päättäneet** (AK. 159 (2) που είχαν **καθορίσει** τα μέρη).

316 Oikeustoimi tulee tehdä ”notaaritoimiston edessä” eli ενώπιον συμβολαιογράφου. Vertailukohdat näihin säännöksiin löytyvät vaivattomasti BGB:n §:stä 311–313, minkä lisäksi Saksan koodi määrää myös testamentin viralliseksi vahvistajaksi/**allekirjoittajaksi** notaarin (saks. *Notar*). [”bedarf der notariellen Beurkundung”, ”zur **Niederschrift** eines Notars”.]

317 Tämä ei tarkoita sitä, että notaarilaitokset olisivat samanlaisia common law’n ja romaanis-germaanisen oikeuden piirissä. Eroja on, mutta pohjimmiltaan niissä on jotain samaa. On myös huomattava, että eroja löytyy myös romaanis-germaanisten maiden järjestelmien kesken. (*Malavet, Counsel* 1996.)

Akateeminen oikeustiede

1800-luvulla syntyneeseen nationalismiin muun Euroopan tavoin kietoutuvaa Kreikkaa voi ymmärtää oikeuden modernisaation näkökulmasta. Yksi keskeinen huomio on 1800-luvun oikeustieteen luonne; se on perusteiltaan modernia, koska se pyrkii universaalisuuteen ja on ammatillisesti eriytynyttä, joskin vielä pitkään 1900-luvulle maallistuvan eliitin oikeutta. (*Nousiainen, Herruus* 1993 s. 3–4.) Kreikkalaiseen poliittiseen eliittiin kuuluu edelleen runsaasti juristeja. Ilmiö ei ole erityisen uusi. Kun kuningas George II pääsi maanpakonsa jälkeen valtaan Kreikassa vuonna 1935, hän nimitti erään Ateenan yliopiston oikeustieteen professorin sijaishallituksen vastuuhenkilöksi (*Clogg, Concise* 2004 s. 113). Tämä ei ehkä ole ihan puhdas sattuma. Kreikan lähihistoriassa juristien ja oikeustieteen professorien merkitys näkyy varsin monessa paikassa. Nykyinenkin presidentti *Karolos Papoulias* (Κάρολος Παπούλιας) on arvostettu oikeustieteilijä. Kreikassa oikeustieteellä on edelleen yhteiskunnallista arvostusta ja sitä harjoitetaan samoin kuin meillä – pääasiassa yliopistossa oikeustieteellisissä tiedekunnissa (Νομική, Τμήμα Νομικής tai Νομική Σχολή). Lisäksi maassa on olemassa muutamia tiettyihin oikeudenaloihin tai teemakokonaisuuksiin erikoistuneita tutkimusinstituutteja.

Hyvä esimerkki tällaisesta on Rodoksella sijaitseva **Aigeian** yliopiston Meri- ja merenkulkuoikeuden tutkimuslaitos (Ινστιτούτο **Αιγιμιού** του Δίκαιο της Θάλασσας και του Ναυτικού Δίκαιο), joka on perustettu vuonna 1991. Laitos on osa Aigeianmeren yliopistoa, joka toimii alueen monille eri saarille hajautettuna.[318] Monet suomalaiset ovat muuten kävelleet tämän instituutin ohitse, joka sijaitsee keskellä Rodoksen vanhaa kaupunkia entisen Johanniittaritarien suurmestarin **palatsin** (**Παλάτι** του Μεγάλου Μαγίστρου) kupeessa. Kreikan alueista Rodos onkin ollut merioikeuden kehityksen kannalta tärkeä paikka (*Deloukas, Introduction* 1993 s. 231). Maineikas ”Rodoksen merioikeus” eli Νόμος Ροδίων Ναυτικός on tunnettu kautta aikain Kreikassa ja laajemminkin välimerellä. *Hexabiblos* (2.11.1) nimenomaan piti Rodoksen merenkulkuoikeuden sääntöjä ensisijaisina sovellettavina merioikeuden normeina ja itseään vasta toissijaisesti sovellettavana normistona (*Maridaki-Karatzas, Aspects* 2002 s. 1117–1118). Kreikassa luonteva yhteys merelle on aina merkinnyt sekä kaupallista että muuta kulttuurista yhteyttä Länteen ja muualle maailmaan, toisin kuin useimmille muille Balkanin valtioille, jotka ovat maayhteyksien sulkemalla alueella. Toisena esimerkkinä juridiikan alan tutkimusinstituuteista voidaan

[318] Yliopistolla on oma Internet-sivustonsa (http://www.aegean.gr).

mainita Kansainvälisen ja eurooppalaisen **talous**oikeuden instituutti ΚΔΕΟΔ (Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού **Οικονομικού** Δίκαιο).[319]

Opettajat ja tutkijat ovat tehtäviltään ja koulutukseltaan varsin samanlaisia kuin Suomessa sikäli, että tutkija-opettajat ovat yliopistoissa väitelleitä ammattitutkijoita eli heillä on **tohtorin**tutkinto (**Διδακτορικό** Δίπλωμα). Yliopistojen oikeustieteen opettajat sijoittuvat neljään pääkategoriaan: lehtori, assistenttiprofessori, apulaisprofessori ja professori. Nämä ovat käytännössä kaikki koulutukseltaan oikeustieteen tohtoreita (Διδάκτωρ της Νομικής). Yliopistojen opettajat ovat valtion virkamiehiä. Perustuslain Art. 16(6) ensimmäisen lauseen mukaan ylimmän koulutusasteen instituutioiden opettajat ovat **virkamiehiä** (Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι **δημόσιοι λειτουργοί**). Sananmukaisesti opettajat eivät ole ”virkamiehiä”, vaan julkisia toimihenkilöitä, mikä – tässä – tarkoittaa funktionaalisesti samaa.

Yliopisto-opiskelu on Kreikassa Suomen tapaan maksutonta sillä erotuksella, että Kreikassa perustuslaki säätää asiasta (Art. 16). Suomen tapaan Kreikassa on keskusteltu siitä, pitäisikö maksuttomuudesta luopua ulkomaisten opiskelijoiden lisääntyvän määrän sekä puutteelliseen rahoitukseen liittyvien syiden perusteella. (*Psacharopoulos, Social* 2000.) Samalla tavoin kuin Suomessa kysymys on saanut varsin poliittisen luonteen oikeiston puoltaessa ja vasemmiston vastustaessa. Kreikassa **akateeminen** vapaus (η **ακαδημαϊκή** ελευθερία) ja siihen kuuluva **opettamisen** vapaus (η ελευθερία της **διδασκαλίας**) ovat tärkeässä asemassa, ja niitä on perinteisesti pidetty arvossa. Yliopistolaiset, niin opettajat kuin opiskelijatkin, ovat olleet aktiivisia poliittisella näyttämöllä. Esimerkiksi vuonna 1967 alkaneen sotilasvallan kaatamisessa opiskelijaliikkeellä oli suuri rooli. Vallanvaihtoon ja demokratisoitumiseen johtanut kehitys lähti liikkeelle alun perin vuonna 1973 Ateenan yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan valtauksesta opiskelijajoukkojen toimesta. Tämä ja muu yliopistoliikehdintä lopetettiin niin suurella voimalla ja väkivallalla, että se kääntyi lopulta sotilasdiktatuurin (στρατιωτική δικτατορία) turmioksi (*Clogg, Concise* 2004 s. 164–165).

Lähtökohtaisesti kaikista tutkinnon suorittaneista yliopisto-opettajista voidaan käyttää samaa yleisnimitystä, joka tarkoittaa ylipäänsä kaikkien ylempien opetusinstituutioiden opettajaa (καθηγητής). Tämä ei kuiten-

[319] Instituutti julkaisee myös omaa journaalia nimeltään Helleeninen eurooppalaisen oikeuden aikakausijulkaisu (Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου). Instituutin Internet-sivuilla (http://www.cieel.gr) on informaatiota sekä kreikaksi että englanniksi.

kaan tarkoita sitä, etteikö maan yliopistoissa vallitsisi suurin piirtein samanlainen virkahierarkia kuin muissakin Länsi-Euroopan maissa.

> Καθηγητής on eräänlainen yleisnimitys ylempien **koulutusinstituutioiden** opettajille (καθηγητής ανώτατης **σχολής**). Yliopistoissa käytetään myös muita nimikkeitä: apulaisprofessori on αναπληρωτές καθηγητής, assistenttiprofessori on επίκουρος καθηγητής ja Suomessa lehtori – kreikasta peräisin oleva lainasana – on λέκτορας. Yliopistoyhteydessä καθηγητής tarkoittaa täysprofessoria (eng. *full professor*). Suomalaista akateemista tutkimusassistenttia/tutkijakoulutettavaa vastaa lähinnä virkanimeke βοηθός, jonka yhteydessä yleensä käytetään työn luonnetta tarkentavaa ilmaisua επιστημονικός, jolla ilmaistaan yhteys tieteelliseen tutkimukseen. Lisäksi yliopistoissa on ammattitutkijan tehtäviä, joissa toimivat ovat joko väitelleitä tai edistyneitä doktorandeja (”tieteellisiä työkumppaneita”, επιστημονικοί συνεργάτες).

Siviili- ja rikosoikeuden harjoittajilla on usein läheisiä kontakteja ja opintojakin Saksassa, kun taas valtiosääntö-, kauppa- ja kansainvälisen oikeuden harjoittajilla on kontakteja Ranskan suunnassa tai USA:han päin. *Common law* -yhteydet ja vaikutteet (päinvastoin kuin Kyproksen saarivaltiossa) ovat ainakin tähän saakka olleet varsin vaatimattomia, vaikka etniseltä alkuperältään kreikkalaisia asuukin runsaasti angloamerikkalaisissa maissa. Kyproksellakin suunta on kääntynyt Kreikan suuntaan; paikalliset juristit eivät enää kouluttaudu Englannissa ja Kreikan kieli on sielläkin valtaamassa alaa oikeusenglannilta (*Symeonides, Mixed* 2003 s. 452). Myös USA-kytkentöjä on emigranttien vuoksi runsaasti, mikä näkyy oikeustieteessä yleensä. Julkisoikeus ymmärretään Kreikassa (oikeudellisena oppiaineena) siviili- ja rikosoikeutta laajemmin, samaan tapaan kuin Ranskassa. Oppiaineen yhteyteen on usein sijoitettu julkishallintotieteeseen (hallinto-**oppi**, διοικητικό **διδασκαλία**) tai yleiseen valtio-oppiin kuuluvia opetusvirkoja tai suuntautuminen reaalitieteisiin näkyy toiminnassa muutoin.[320] Oikeuspositivististen peruspainotusten vuoksi reaalitieteiden ei voi juuri sanoa vaikuttaneen juridiikkaan tai oikeustieteelliseen ajatteluun yleensä. Varsinainen valtio-oppi (”politiikkatiede” eli πολιτική επιστήμη) on erillään ja erillinen oikeustieteestä.[321]

---

[320] Esim. Aristoteleen yliopistossa Thessalonikissa julkisoikeuden laitos on nimeltään ”julkisoikeuden ja **valtiotieteen** osasto/laitos” (Τμήμα Νομικής: Τομές Δημοσίου Δίκαιο και **Πολιτικής Επιστήμης**).

[321] Myös ilmaisu ”politologia” eli πολιτειολογία on Suomen tapaan käytössä ja tunnettu. Termi esiintyy saksa–kreikka-sanastoissa usein vastineena ilmaisulle *Staatslehre*, jonka suora (kelvoton) käännös olisi ”κρατικές διδασκαλίες”. (Politologian ja valtio-opin vivahdeero onkin sama kreikassa ja suomessa.)

Saksan tapaan oikeusdogmatiikalla voi olla suurikin vaikutus oikeuskäytäntöön.[322] Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että on olemassa yleisesti vallitseva opillinen käsitys (saks. *herrschende Meinung*) jonkin oikeuskysymyksen oikeasta tulkinnasta. Tässä kohtaa huomaa selvästi peruseron romaanis-germaanisen ja common law'n välillä. Silti oikeustieteellä ei ole tunnustettua virallista asemaa oikeuslähteenä, vaikka se tuokin esiin voimassa olevan oikeuden tulkintoja ja kritiikkiä sekä esittää ehdotuksia siitä, miten järjestelmässä mahdollisesti olevat aukot tulisi paikata (*Agallopoulou, Basic* 2005 s. 26). Helleenisen oikeustieteen kenttää ei ole suomalaisenkaan oikeustieteilijän vaikea hahmottaa. Kreikkalaisen akateemisen oikeustieteen (νομική επιστήμη, θεωρία) päämuoto on romaanis-germaanisen oikeusperheen muiden jäsenten tavoin oikeusdogmatiikka (νομικής δογματικής[323]), mutta myös oikeus**historiaa** (**ιστορία** του δίκαιο), oikeusteoriaa/-**filosofiaa** (θεωρία/**φιλοσοφία** του δίκαιο) ja oikeus**vertailua** (**συγκριτικό** δίκαιο) harjoitetaan. Myös oikeus**sosiologia** (**κοινωνιολογία** του δικαίου) kuuluu oikeustieteellisten tiedekuntien oppiaine- ja virkavalikoimaan. Virkarakennetta (ja tutkimusta) hallitsee määrällisesti ja laadullisesti oikeusdogmatiikka, aivan kuten Suomessakin.

Juridisia oppiaineita koskevin osin tilanne muistuttaa Suomea. Sama pätee myös niihin julkaisukanaviin ja julkaisumuotoihin, joita kreikkalaiset oikeustieteilijät käyttävät. Pääväyliä ovat monografiat, aikakausikirja-artikkelit, oppikirjat, käsikirjat ja kommentaariteokset. Sekä suomalaista että kreikkalaista oikeustiedettä leimaa erityisesti 1800-luvun saksalaisen oikeustieteen syvällinen vaikutus käsitteistöön ja systematiikkaan erityisesti siviili- ja rikosoikeudessa. Tässä on kuitenkin tietty laadullinen eroavaisuus. Kreikassa nämä vaikutteet ovat kuitenkin säilyneet varsin saksalaisina ja ne on vertailijan edelleen helppo tunnistaa saksalaislähtöisiksi, kun taas Suomessa vastaavan vaikutuksen esiin kaivaminen on vaivalloisempaa, minkä vuoksi anglosaksinen oikeustiede on lisännyt Suomessa viime vuosikymmeninä vaikutustaan ja saksaksi julkaiseminen on liki tyrehty-

---

322 "Legal doctrine, though not constituting a source of law, plays an important role in the Greek legal system; court decisions often cite the names of legal scholars whose opinions have been taken into consideration" (*Dacoronia, Greece* 2006 s. 292).

323 Dogmaattisuus (δογματισμός) tarkoittaa yleiskielessä samaa kuin suomessa, samoin kuin dogmi ja doktriini eli δόγμα. Kreikassa on näin siis – kielen johtamismenetelmän vuoksi – oikeaoppisuudelle oma verbinsä "dogmatisoida" eli δογματίζω. Oikeustieteellisissä käyttöyhteyksissä dogmatiikka viittaa molemmissa maissa lainoppiin/oikeusdogmatiikkaan.

nyt. Kreikkalainen oikeustieteilijä viljelee latinismeja suomalaista kollegaansa tiheämmin ja on myös keskivertoa saksalaista virkaveljeään aktiivisempi latinan käyttäjä.

> Yliopistot ovat olleet yleensä ottaen hankalassa asemassa, koska opiskelijamäärät ovat valtaisia ja toisaalta resurssit ovat opiskelijamääriin nähden riittämättömät. Akateemista tutkintoa on perinteisesti pidetty arvossa ja sen on ajateltu johtavan automaattisesti työllistymiseen. Opetuksen laatua on laajalti moitittu, mikä on yhdessä ylikuormituksen kanssa johtanut opiskelijoiden massasiirtymisiin ulkomaisiin yliopistoihin. 1990-luvulta lähtien kreikkalaisia opiskelijoita on siirtynyt kymmeniä tuhansia ulkomaille opiskelemaan. (*Clogg, Concise* 2004 s. 227) Nämä ilmiöt ovat myös tuttuja Suomessa, vaikka meillä mittasuhteet eivät ole ainakaan vielä samaa luokkaa. Ajan mittaan vaikutukset heijastunevat – parhaimmillaan – entistäkin kansainvälisempänä kreikkalaisena oikeustieteenä.

Suomalainen lainoppi ja sen edustama valtavirtadoktriini on kuitenkin – tämän kirjoittajan havaintojen mukaan – kreikkalaista ”elävämpää”; argumentaatio ei perustu niin yksipuolisesti positiiviseen oikeuteen ja deduktioon, vaan esimerkiksi valmius käyttää oikeustapausmateriaalia (suoraan) hyväksi on selvästi korkeampi. Euroopan integraation voi tosin odottaa vähentävän näitä eroja tulevaisuudessa. Jo nyt sekä Kreikan että Suomen oikeudessa voidaan havaita yksi yhteinen Euroopan oikeudelliseen integroitumiseen liittyvä piirre: avoimuus ja valmius kansainvälisen normiaineksen hyödyntämiseen. Tämä on Kreikan osalta sikäli merkittävä piirre, että maassa on edelleen varsin laajalti poliittista kannatusta ajatuksilla, joiden mukaan latinalainen ja katolilais-protestanttinen Länsi-Eurooppa on kulttuurisesti haitallinen Kreikan antiikista ja erityisesti kristillisestä Bysantista kasvaneelle identiteetille.

Oikeustieteellisistä julkaisukanavista

Kuten edellä on jo ilmennyt, on Kreikassa runsaasti kreikankielisiä oikeustieteellisiä julkaisukanavia ja muita toimijoita: kustantajia, journaaleja ja vuosikirjoja. Nämä julkaisevat määrällisesti runsaasti alan julkaisuja.[324] Kyproksen järjestelmän alettua sekä eurooppalaistua että kreikkalaistua osa tästä aktiivisuudesta näyttää myös siirtyvän sinne, vaikka siellä onkin common law’lla vahva asema. Koska tuomioistuimet voivat ratkaisuissaan vii-

[324] Kreikan tärkein oikeustieteellinen kustantaja on *Sakkoulas* (Σάκκουλας). Sen Internetsivut toimivat kreikan lisäksi myös englanniksi [http://www.sakkoulas.com].

tata suoraan oikeustieteellisiin julkaisuihin, voi näillä arvioida olevan myös jonkinlainen oikeuslähdeopillinenkin merkitys.

Aiemmin mainittujen Το Σύνταγμα:n (ΤοΣ, Valtiosääntö) ja Νομικό Βήμα:n (NoB, Juridinen Aikakauskirja) lisäksi voidaan tässä yhteydessä mainita rikosoikeuteen erikoistunut Ποινικό Χρονικά (ΠοινΧρ, v. 1951), merioikeuteen erikoistunut Επιθεώρηση Ναυτιλιακού Δικαίου (ENA, v. 1961) ja lainkäyttöön erikoistunut Δίκη (Δ, v. 1970). Myös yleisluontoisemmat lainkäyttöä erityisesti seuraavat Ελληνική Δικαιοσύνη ja Kreikkalaisten juristien **lehti** eli **Εφήμερης** Ελλήνων Νομικών voidaan mainita tässä yhteydessä. Tietoisuus oikeushistoriasta näkyy julkaisuistakin; oikeushistoriaan erikoistunut vuodesta 1946 ilmestynyt Αρμενόπουλος (Αρμ) lienee osuvimpia esimerkkejä tästä. Lisäksi on huomattava yksityisten kustantajien julkaisutoiminnan merkitys virallismateriaalien julkaisijana.

Ainoa pelkästään muilla kielillä (ranska, englanti, saksa) julkaistava sekä Kreikan oikeutta että yleisemmin kansainvälisen oikeuden alaa käsittelevä aikakauskirja on *Revue hellénique de droit international*. Sitä julkaisee Kreikan kansainvälisen ja ulkomaisen oikeuden instituutti. Kreikaksi ja myös muilla kielillä (lähinnä ranska tai englanti) on saatavissa oikeustapausmateriaalia erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen tietokannoista.[325] Myös maailmalla julkaistavissa oikeusvertailun alan kokoomateoksissa ja erityisesti lukuisissa oikeustieteen tai sen lähialojen aikakausijulkaisuissa on varsin paljon kreikkalaista oikeutta koskevaa informaatiota, mutta tuo tieto on käyttäjän kannalta valitettavan hajallaan ja usein luonteeltaan vain johdantotasolle ulottuvaa.[326] Lisäksi ”Kreikan oikeus” (*Greek law, droit grec, griechische Recht*) hakusana johtaa valitettavan usein ihan muualle kuin Kreikan tasavallan voimassa olevaa oikeutta tai Kreikan oikeushistoriaa koskevaan materiaaliin; antiikkia koskeva episteeminen pinttymä pysyy lujassa ja *uus*hellenismin nousu vielä lupauksena tulevasta.

---

[325] Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen kreikankielisten Internet-sivujen etusivu on osoitteessa http://curia.eu.int/el. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen etusivulta (http://www.echr.coe.int/) on pääsy tuomioistuimen HUDOC-tietokantaan, josta löytyy myös runsaasti Kreikkaa koskevia ratkaisuja (englanniksi ja ranskaksi).

[326] Tämä on sinänsä yllättävää, koska arvovaltaisen *Académie Internationale de Droit Comparén* neljän vuoden välein järjestettävissä maailmankongresseissa (”oikeustieteiden olympialaisissa”) huomaa nopeasti kreikkalaisten aktiivisuuden ja kiinnostuksen kansainvälisesti relevanttiin oikeustieteeseen sekä juristien väliseen akateemiseen yhteistoimintaan. Akatemian presidenttinä toimi vuoteen 2006 kreikkalainen *Konstantinos Kerameus*.

δ’

”Meidän on aika myöntää totuus:
me olemme kreikkalaisia myös – mitäpä muuta? –
mutta meillä on aasialaisia taipumuksia, tunteita,
taipumuksia ja tunteita
jotka toisinaan ovat hellenismille vieraita.”

Konstantinos Kavafis
(katkelma runosta *Paluumatkalla Kreikasta* 1914)[1]

4 SANASTO

Sanastoon saavuttaessa on tarpeellista muistuttaa lukijaa eräistä perusasioista. Tämä kirja on tarkoitettu toissijaisesti *täydentämään* kreikankielen sanakirjoja sekä ennen kaikkea *tarjoamaan perustiedot* kielellisestä ja muusta kontekstista nykykreikkalaiselle oikeudelle samalla, kun esitetään Kreikan oikeuden peruspiirteet. Tärkeimmät kirjan tavoitteet liittyvät siis oikeuteen: osin vertailevaan oikeushistoriaan ja erityisesti voimassa olevaan oikeuteen. Kuten ensimmäisessä luvussa tuotiin esiin, kirja on kirjoitettu oikeusvertailun näkökulmasta ja yleisluontoisin hermeneuttisin taustaoletuksin painottaen nykyaikaa. Kirjan käyttäjäksi on ajateltu suomen kielen taitoisia juridiikkaa ymmärtäviä henkilöitä, joiden oikeuslingvistiset tai muut oikeuteen liittyvät tarpeet tai kiinnostuksen kohteet esiintyvät suunnassa kreikka–suomi. Tämän vuoksi seuraava sanasto on yksisuuntainen eli oikeusalan ydinsanasto esitetään muodossa kreikka–suomi – *läh-de*tekstin tai ilmauksen ajatellaan olevan kreikankielinen ja *kohde*tekstin (tai muun ymmärtämistä edellyttävän kohdekäytön) suomenkielinen.[2] Va-

---

[1] Käännös T. Anhava. Alkuperäinen katkelma: Ας την παραδεχθούμε την αλήθεια πια·/ είμεθα Έλληνες κ’ εμείς -τι άλλο είμεθα;/αλλά με αγάπες και με συγκινήσεις της Ασίας,/αλλά με αγάπες και με συγκινήσεις,/που κάποτε ξενίζουν τον ελληνισμό. [Anhavan käännöksessä on valittu sanan αγάπες käännökseksi tunteet, mikä lienee käypä, vaikka suorasanainenkin käännös (rakkaudet) olisi voinut toimia yhtä hyvin.]

[2] Yleensä lähdetekstin ja kohdetekstin valintaan liittyy tiettyjä perusongelmia juridisessa kääntämisessä (*de Groot, Translation* 2006 s. 423–425). Ongelmat eivät ole tässä merkittä-

lintaan vaikuttaa se filosofinen perusvire, joka kirjan taustalla on: ensin *ymmärtäminen* ja sitten vasta kääntäminen.

Sanojen kohdalla (niiden oikealla puolella) on termejä ja idiomaattisia ilmauksia. Sanastossa on vältetty verbien esittämistä hakusanoina, joten pääsääntöisesti hakemistossa esiintyvät hakusanat ovat substantiiveja ja adjektiiveja (sanastossa säännönmukaisesti maskuliinimuodossa). Toisaalta voi sanastossa esiintyä myös pelkkä verbimuoto. Sanastossa ei anneta verbintaivutuksia. Valittu systematiikka tuottaa erään tärkeän seurauksen: vain sivun vasemmassa laidassa sijaitseva sanaluettelo etenee aakkosjärjestyksessä, kun taas muut esimerkki-ilmaukset eivät ole alisteisia aakkosjärjestykselle. Oheinen esimerkki valaisee sanaston toimintalogiikkaa:

SANA KREIKAKSI	SUOMEKSI	MUITA SAMASTA KANTASANASTA JOHDETTUJA SANOJA/VERBEJÄ
μαρτυρία	todistus, todiste	todistaa: μαρτυρώ/δίνω μαρτυρία todistaja: μάρτυρας (IDIOMAATTISIA) ESIMERKKI-ILMAUKSIA syyttäjän todistaja: μάρτυρας κατηγορίας silminnäkijätodistaja: αυτόπτης μάρτυρας todistajan ristikuulustelu: εξέταση μαρτύρων puolustuksen todistaja: μάρτυρας υπερασπίσεως asiantuntijatodistaja: μαρτυρία εμπειρογνώμονα

Mikäli kreikkalaiseen oikeuskieleen ja Kreikan oikeuteen kohdistuvat tietotarpeet ylittävät oikeusvertailun ja oikeustieteellisen tietokirjan tarpeet, pitää tässä olevaa sanastoa käyttää muiden yleisten sanakirjojen ohella niitä täydentämässä. Tämän sanaston mahdollinen etu on siinä, että siihen on keskitetty varsin yksipuolisesti *oikeudellisesti relevanttia sanastoa* ja monia sanoja on vielä täydennetty esimerkein, joiden pitäisi mahdollistaa oikeustekstien avainkäsitteiden kohtuullisen nopea löytäminen. Mukana on sopivin kohdin latinan oikeuskielen termejä, joiden on tarkoitus helpottaa sanan sisällön ymmärtämistä. Yhdistettynä oikeusvertailevaan ja oikeuskulttuuriseen kontekstitietoon sekä perustietämykseen juridiikasta oheinen sanasto mahdollistaa sen, että sanonta *Graecum est, non legitur* ei pidä paikkaansa. Lukijan tulee huomata, että sanat ovat tässä sanastossa krei-

viä siksi, että suomi on oikeuskieli vain yhdessä järjestelmässä ja kreikka kahdessa, joista vain Kreikan tasavalta otetaan tässä varsinaisesti huomioon. (Suomen toinen virallinen oikeuskieli eli ruotsi jätetään tässä syrjään käsittelystä.)

kankielen mukaisessa aakkosjärjestyksessä, joka siis poikkeaa latinalaisesta aakkostuksesta**.**

Sanaston peruslähteitä on kolme. Kaksi ensimmäistä ovat *Kreikkalais-englantilainen oikeussanasto* (ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ 2003) ja *Englanti–kreikka sanasto (*Ελληνοαγγλικό Λεξικό 2003). Lisäksi lähteenä on käytetty säädöskieltä, joka muodostuu (voimassa olevan oikeuden) kielestä ja oikeustieteellisistä julkaisuista poimituista sekä eräistä hallinnollisista teksteistä poimituista sanoista ja esimerkeistä. Lisäksi paikoin on hyödynnetty täydentävänä lähteenä *Gerhard Köblerin* kaksisuuntaista sanakirjaa *Rechtsgriechisch* (2004). Sanasto on lopputulos näiden eri *lähteiden yhdistämisestä. Mukaan* on otettu myös sellaisia yleiskielen sanoja, joiden toistuvuus oikeuskielisissä teksteissä on suuri. Yleiskielen mukaan ottaminen perustuu paitsi suoraan ilmenemistiheyteen myös siihen, että juridista termistöä on yleensä muutoinkin aika vaikea erottaa yleiskielisestä (*Mattila, Vertaileva* 2002 s. 170–171). Esimerkki-ilmaisut ovat idiomaattisia, usein myös sanatarkkoja käännöksiä. Sanaston käyttäjän tulee huomata, että jotkut sanoista eivät ole yleiskielisiä, eikä niitä löydy kaikista sanakirjoista.

Sanasto – Λεξιλογιο

Α α

αβάσιμος — perusteeton
αβλεψία — huolimattomuus
αγορά — ostotapahtuma/markkinat, forum (myös tori)
αγοραστής — ostaja (ostaa: αγοράζω)
άγραφος — kirjoittamaton
    kirjoittamaton oikeus: άγραφος νόμος
αγωγή — kanne, juttu, toimenpide, prosessi (lat. *actio*)
    kanteen hylkääminen: απόρριψη αγωγής
    kanteen vetäminen takaisin: παραίτηση αγωγής
    kanneoikeus: δικαίωμα αγωγής
    vahingonkorvauskanne: áãùãÞ áðïæçìéþóåùò
άδεια — lupa, valtuutus, loma
    tuomioistuimen valtuuttamana: άδεια δικαστηρίου
αδειούχος — lisenssinhaltija
αδελφή — sisar
    (myös αδερφή)
αδελφός — veli
    (myös αδερφός)
αδήλωτος — rekisteröimätön
αδικαιολόγητος — epäoikeutettu, oikeuttamaton
αδίκημα — rike, vahinkodelikti
    siviilirike: αστικό αδίκημα’
    rikos: ποινικό αδίκημα
    vakava rikos: βαρύ αδίκημα
αδυναμία — kyvyttömyys
άθεσμος — laittomuus
αθώος — syytön, ei syyllinen (syyttömyys: αθωότητα)
    [Vastakohta ”syyllinen”: ένοχος]
    julistaa syyttömäksi, vapauttaa: áèùþíù
αιρετός — vaaleilla valittu
αίτηση — (kirjallinen) hakemus, vaatimus, vaade
    hakemuksesta: τη αιτήσει
    esittää vaade: υποβάλλω αίτηση
    kumoamiskanne hallintotuomioistuimeen: αίτηση άκυρους
αιτών — hakija, vaatimuksen esittäjä

ακίνητη περιουσία kiinteä omaisuus
ακληρία perijättömyys
perinnötön: άκληρος
άκυρος pätemätön, tehoton (pätemättömyys, tehottomuus: ακυρότητα) (lat. *irritus*)
pätemätön päätös: άκυρη απόφαση
tehdä pätemättömäksi, peruuttaa: ακυρώνω (kumota laki: ακυρώνω νόμο)
αλήθεια totuus (lat. *veritas*)
άλλοθι alibi
αμέλεια piittaamattomuus, huolimattomuus (piittaamaton, huolimaton: αμελής)
αμερόληπτος puolueeton, vailla ennakkokäsitystä (puolueettomuus: αμεροληψία)
άμεσος välitön, suora
välitön vaara: άμεσος κίνδυνος
άμυνα puolustus
αμφίβολος epäilyttävä, epävarma (epäillä: αμφιβάλλω)
αμφισβητώ kiistää, riitauttaa
αναγγελία ilmoitus, julistus
αναγκάζω pakottaa, estää
ανάγκη välttämättömyys, tarve
hätätila: κατάσταση ανάγκης
αναδρομικός jälkikäteinen, taannehtiva
jälkivero: αναδρομικός φόρος
αναθέτω tehdä
αναθεώρηση revisio, uudistaa/muuttaa (revisioida/muuttaa: αναθεωρώ)
αναίτιος syytön/syyttä
αναίρεση muutoshakemus, valitus (lat. *cassatio*)
ανάκληση peruuttaminen, annulointi (vetää takaisin, peruuttaa: ανακαλώ)
kumota laki: ανακαλώ νόμο
ανακοίνωση huomautus, ilmoitus (huomauttaa, ilmoittaa: ανακοινώνω)
ανακοπή vastustaa
ανάκριση tiedustelu, kuulustelu (ristikuulustella: ανακρίνω) (lat. *interrogatio*)
inkvisitoriaalinen: ανακριτής)
αναληθής valhetta, epätodenmukaista (totta, totuus: αλήθεια)
αναλογικός suhteellinen, suhteessa
ανανέωση uusiminen (uusia: ανανεώνω)
αναξιόπιστος epäluotettava
arvoton: ανάξιος
αναξιοχρεότητα maksukyvyttömyys
maksukyvytön: αναξιόχρεος
αναπαριστώ edustaa
αναρμόδιος epäpätevä (epäpätevyys, inkompetenssius: αναρμοδιότητα)
αναστέλλω pidättää, viivyttää (pidätys, viivytys: αναστολή)
αναφορά hakemus, anomus (hakea, anoa: με αναφορά)
ανέγγυος oikeuttamaton, luvaton
ανεξαρτησία riippumattomuus (riippumaton: ανεξάρτητος)
ανεπαρκής riittämätön
ανεπίσημος epävirallinen, epämuodollinen

άνεργος	työtön
	työttömyys: ανεργία
ανεύθυνος	vastuuton
ανέφικτος	mahdoton
ανήλικος	alaikäinen
ανθρωποκτόνος	tappo
ανίκανος	kyvytön
	kyvyttömyys: ανικανότητα
άνισος	epätasa-arvoinen
ανίσχυρος	pätemätön, oikeusvaikutusta aiheuttamaton (tehdä pätemättömäksi καθιστώανίσχυρο)
άνομος	laiton, lainvastainen
ανταγωνιστικός	(taloudellinen) kilpailu
ανταμείβω	kompensoida, hyvittää (hyvitys: ανταμοιβή)
ανταρσία	kapina, vastarinta
αντασφάλεια	jälleenvakuutus (jälleenvakuuttaa: αντασφαλίζω)
αντενάγω	tehdä vastahaaste/”vastahaastaa” (vastahaaste: αντιμήνυση)
αντεξέταση	ristikuulustelu
αντεπανάσταση	vastavallankumous
αντεπιχείρημα	vasta-argumentti
αντέφεση	vastakanne
αντίδοση	delegointi
αντίθετος	vastakohta, vastakkainen
αντικατάσταση	korvike, muutettu
	muutettu artiklalla 1: αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1
αντικειμενικός	objektiivinen, puolueeton
	objekti, esine: αντικείμενο
αντίκλητος	valtuutettu asianajaja
αντιλέγω	asettaa vastakkain, riitauttaa
αντίξοος	epäedullinen
αντιπαραβολή	vertailu, vastakkain asettaminen
	vastakkainasettelu, konfrontaatio: αντιπαράσταση
αντιπαροχή	deflaatio
αντιπολίτευση	oppositio (oppositiopuolue: αντιπολιτευόμενο κόμμα)
αντιπρόεδρος	varapresidentti
αντιπροσωπεία	edustus, delegaatio (edustaa: αντιπροσωπεύω)
αντιπρόταση	vastaehdotus
αντίρρηση	vastustus, kyseenalaistaminen, kiistäminen
αντίσταση	vastarinta, vastustus
αντιστρέφω	kääntää toisinpäin
αντισυνταγματικός	perustuslainvastainen
	perustuslainvastaisuus: αντισυνταγματικότητα
αντίφαση	ristiriita
	ristiriidassa/ristiriitainen: αντιφατικός
ανυπακοή	tottelemattomuus
ανύπανδρος	naimaton
ανυπόγραφος	allekirjoittamaton, vailla allekirjoitusta
ανυποταξία	tottelemattomuus, kapinointi
ανώμαλος	epänormaali, epäsäännöllinen
ανωμοτί	ilman valaa (ei ole vannonut valaa: ανώμοτος)

ανώνυμος anonyymi, tuntematon
ανώτατος korkein ylin
ylempänä, korkeammalla: ανώτερο
korkein oikeus: Ανώτατο Δικαστήριο
αξία arvo, hinta (maksaa, olla jonkin arvoinen: αξίζω)
markkinahinta: εμπορική αξία
todellinen/oikea arvo: αληθής αξία
järkevä (hinta), uskottava (hinta): αξιόλογος
αξιόποινος rangaistava, rikollinen
rikossyyte: αξιόποινη πράξη
άξιος arvoisa, jnk ansaitseva, kykenevä
maksukyky: το αξιόχρεο
maksukykyinen: αξιόχρεος
αξίωση kanne, vaade (vaatia, esittää vaatimus: αξιώνω)
nostaa kanne: εγείρω αξίωση
απαγόρευση kielto (kieltää: απαγορεύω)
απαγωγή kaappaus, kidnappaus (kaapata, kidnapata: απάγω)
απαίτηση vaatimus (vaatia: απαιτώ)
elatusvaade: απαίτηση διατροφής
απαλλαγή vapauttaminen (syytteestä), immuniteetti (vapauttaa, suoda immuniteetti: απαλλάσσω)
απάντηση vastaus, vastine
απαραβίαστο, το loukkaamattomuus, puuttumattomuus
απαράδεκτο, το inadmissibility (toimen inadmissability: απαράδεκτο αγογής)
απαραίτητος korvaamaton, tarpeellinen
απαριθμώ enumeroida
απαρτία päätösvaltaan vaadittava elimen jäsenmäärä
απασχόληση ammatti (ottaa töihin, palkata: απασχολώ)
απάτη petos, huijaus (huijata, pettää/tehdä petos: απατώ) (lat. *dolus*)
petoksentekijä, huijari: απατεώνας
petollinen käytös/petollisuus: απατηλός
απείθεια tottelemattomuus
απειλή uhka (uhata: απειλώ)
uhkaava: απειλητικός
απέλαση karkotus, häätäminen
απελευθέρωση vapautus (vapauttaa, emansipoida: απελευθερώνω)
απεργία lakko (mennä lakkoon, lakkoilla: απεργώ)
lakkolainen: απεργός
απερισκεψία piittaamattomuus, huolimattomuus
huolimaton, piittaamaton: απερίσκεπτος
piittaamaton ajaminen: απερίσκεπτη οδήγηση
απηγορευμένος kielletty
απιστία uskottomuus, epäuskoisuus
απλός pelkkä, yksinkertainen, tavallinen
αποβιώσει kuolema, sairastuminen (kuolla, menehtyä: αποβιώνω)
απόγονος jälkeläinen
απόδειξη todiste (todistaa: αποδεικνύω) (lat. *probatio*)
todistustaakka: βάρος της αποδείξεως
kirjallinen todiste: έγγραφη απόδειξη
αποδεκτός hyväksyttävä, sallittu (hyväksyä, myöntyä, sallia: αποδέχομαι)

αποδημία maastamuutto (muuttaa maasta: αποδημώ)
αποδοκιμάζω hylätä, olla hyväksymättä, vastustaa
αποδοχή hyväksyä, hyväksyntä
hyväksyä/vastaanottaa lahjoitus: αποδοχή δωρεάς
hyväksyä lasku: αποδοχή υποθήκης
αποζημίωση kompensaatio, korvaus (korvata: αποζημιώνω)
απόθεμα talletus, varasto, reservi (myös αποθήκη)
αποκαθιστώ korjata, palauttaa (korjaaminen, palauttaminen: αποκατάσταση)
αποκέντρωση hajauttaminen
αποκλεισμός saarto, ulossulkeminen (saartaa, sulkea ulos: αποκλείω)
kauppasaarto, boikotti: εμπορικός αποκλεισμός
yksinoikeus: αποκλειστικό δικαίωμα
απόκρυψη kätkeminen (kätkeä, piilottaa: αποκρύπτω)
απολαβή ansio, tulo (hankkia tuloa: απολάβω)
αποκτώ saavuttaa, hankkia voittaa
απολογία puolustuspuhe, vetoomus (puolustaa itseään, vedota: απολογούμαι)
απόλυτος täydellinen, absoluuttinen
απολύω erottaa, vapauttaa
απομίμηση imitaatio, kopio (valmistaa kopio, imitoida: απομιμούμαι)
απομόνωση poissuljenta, eristäminen
απόπειρα yritys
murhayritys: απόπειρα δολοφονίας
αποπλάνηση viettely (vietellä: αποπλανώ)
αποποίηση kieltäytyminen, hylkääminen (kieltää, hylätä: αποποιούμαι)
άπορος köyhä
απόρρητος salainen, luottamuksellinen (lat. *tacitum*)
huippusalainen: άκρως απόρρητο
απορριπτέος torjuttava, ei-sallittava (torjua, olla sallimatta: απορρίπτω)
kanteen/vetoomuksen torjuminen: απόρριψη αγωγής
απόσβεση kuolettaminen
αποστέλλω lähettää (lähettäjä, tehtävän asettaja: αποστολέας)
αποσύρω vetää takaisin, perua
αποσφραγίζω avata, poistaa sinetti
αποτελούμαι pitää kiinni (väittämästä)
αποτέλεσμα tulos, vaikutus
αποτελώ muodostaa perusta, olla pohjana
αποτιμώ arvioida
απότιση maksu
αποτυχία epäonnistuminen (epäonnistua: αποτυγχάνω)
απουσία poissaolo (virkavapaus: άδεια απουσίας)
απόφαση päätös, ratkaisu, tuomio (päättää, ratkaista: αποφασίζω)
tuomioistuimen ratkaisu: δικαστική απόφαση
lopullinen päätös: τελεσίδικη απόφαση
julistaa tuomio: απαγγέλλω απόφαση
panna tuomio täytäntöön: εκτελώ απόφαση
αποφεύγω välttää
απόφοιτος valmistua (tutkintoon)
αποφυλακίζω vapautua vankilasta (vangin vapauttaminen: αποφυλάκιση)
αποχωρώ vetäytyä, perääntyä
άποψη näkökulma

απρεπής epäsopiva
epäsopiva käytös: απρεπής συμπεριφορά
απρόβλεπτος odottamaton, ennustamaton (myös απρόοπτος)
άπροικος suhteeton
απροκατάληπτος puolueeton, ennalta päättämätön
απρονοησία puolueellisuus, hyveettömyys
απροσδιόριστος määräämätön
απρόσιτος läpipääsemätön (sama merkitys: απροσπέλαστος)
απώλεια tappio, hävikki (täydellinen tappio, hävikki: γενική απώλεια)
απών poissaoleva
αργυραμοιβός rahanvaihtaja
άρθρο artikla, artikkeli
lakiartikla: άρθρο νόμου
sopimuksen pykälä: άρθρο συνθήκης
αρμοδιότητα kompetenssi, toimivalta
kompetentti, toimivaltainen: αρμόδιος
tuomioistuimen toimivalta: αρμοδιότητα δικαστηρίου
άρνηση kieltäminen, kieltäytyminen (kieltää: αρνούμαι)
αρπαγή kidnappaus, kaappaus
άρτιος eheä, kokonainen, ehjä
αρχάριος aloittelija
αρχείο arkisto
tuomioistuimen arkisto: δικαστικό αρχείο
αρχή auktoriteetti tai periaate (lat. *principium*)
julkinen auktoriteetti: δημόσιες αρχές
yleinen periaate: γενική αρχή
αρχηγός johtaja
αρχιδικαστής päällikkötuomari, tuomioistuimen presidentti
αρχικός alkuperäinen, ensimmäinen (aloittaa: αρχίζω)
αρωγή apu, tuki
ασέβεια säädyttömyys
törkeä, epäsopiva: άσεμνος
ασήμαντος merkityksetön, ei-tärkeä
άσκηση δικηγόρου ehdonalainen (ehdonalaisessa oleva: ασκούμενος δικηγόρος)
άσκοπος tarkoitukseton, tavoitteeton
αστικός siviili
kansalainen: αστός
siviilioikeus: αστικό δίκαιο
Siviilikoodi: Αστικός Κώδικας
αστυνομία poliisi (viranomainen)
poliisimies: αστυνομικός
poliisiasema: αστυνομικό σταθμός
poliisituomioistuin: αστυνομικό δικαστήριο
ασύγγνωστος ei selitettävissä oleva, anteeksiantamaton
anteeksiantamaton huolimattomuus: ασύγγνωστη παράλειψη
ασυζήτητος kyseenalaistamaton, kiistämätön
ασύγκριτος ei verrattavissa oleva
ασυλία immuniteetti, koskemattomuus (suojapaikka, turvapaikka: άσυλο)
parlamentaarinen koskemattomuus: βουλευτική ασυλία

diplomaattinen immuniteetti: διπλωματική ασυλία

ασυμφωνία epäsointu, yhteen sopimaton, ristiriitainen
epäsointuinen, ristiriitainen: ασύμφωνος

ασυναρτησία epäkoherenssi
epäyhdenmukainen: ασυνάρτητος

ασυνεπής epäjohdonmukainen

ασφάλεια turvallisuus, turva, vakuutus (vakuuttaa: ασφαλίζω)
henkivakuutus: ασφάλεια ζωής
sosiaaliturva: κοινωνική ασφάλεια
vakuutusyhtiö: ασφαλιστική εταιρία

άσχετος irrelevantti, asiaan liittymätön

άτεκνος lapseton
lapsi oikeuskielessä: τεκνό

ατελής puutteellinen, viallinen (puutteellinen suoritus: ατελής εκτέλεση

ατελώς ilmaiseksi, kustannuksitta

ατιμία epärehellisyys (epärehellinen: άτιμος)

ατιμωρητί ilman rangaistusta (rankaisematon: ατιμώρητος)

ατομικός yksilöllinen, henkilökohtainen (henkilö, yksilö: άτομο)
henkilökohtaiset velat: ατομικά χρέη

ατύχημα onnettomuus

αυθαίρετος sattumanvaraisuus (sattumanvarainen teko: αυθαιρεσία)

αυθεντικότητα autenttisuus, alkuperäisyys (autenttinen, alkuperäinen: αυθεντικός)

αυθόρμητος spontaani

αύξηση kasvu, lisäys (lisätä, kasvattaa: αυξάνω)

αυστηρός ankara

αυταπόδεικτος itsestään selvä (ei tarvitse todistaa)

αυτεξούσιος riippumaton, itsenäinen

αυτεπαγγέλτως viran puolesta (lat. *ex officio*)

αυτοάμυνα itsepuolustus

αυτοδικαίως lain mukaan (lat. *de jure*)

αυτοδιοίκηση itsehallinto

αυτοκρατορία keisarikunta, imperiumi (keisarillinen: αυτοκρατορικός)

αυτοκτονία itsensä surmaaminen (surmata itsensä: αυτοκτονώ)

αυτουργός teon tekijä

αυτούσιος muuttamaton

αυτόφωρος itse teossa

αυτόχειρας itsemurha

αυτοψία ruumiinavaus, tarkastus

αφάνεια poissaolo, katoaminen

αφερέγγυος maksukyvytön, vararikkoinen
maksukyvyttömyys, vararikko: αφερεγγυότητα

αφορισμός karkotus (karkottaa: αφορίζω)

αφορμή syy, perusta, ennakkoehto teolle

αφορολόγητος verovapaa, verottamaton

αχαρτοσήμαντος leimaamaton

αχρείος roisto, ilkiö

αχρονολόγητος päiväämätön

αψηφώ jättää huomiotta, olla piittaamatta

Β β

βαθμηδόν asteittain
asteittainen, vaiheittainen: βαθμιαίος
tuomioistuinaste: βαθμός δικαιοδοσίας δικαστηρίου
sukulaisuusaste: βαθμοί συγγενείας

βανδαλισμός vandalismi, tarkoitukseton vahingonteko

βάρος paino, taakka, lasti (lastata, syyttää, kasata painoa: βαρύνω)
todistustaakka: βάρος της αποδείξεως

βαρυσήμαντος vakava, oleellisen tärkeä
tärkeys, painoarvo: βαρύτητα

βασανισμός kidutus, piina (kiduttaa, piinata: βασανίζω)

βασικός fundamentaalinen, perustavaa laatua oleva
(perustaa, muodostaa pohja: βασίζω)
perustavanlaatuiset oikeudet: βασικά δικαιώματα

βασίλειο kuningaskunta
monarkki, kuninkaallinen: βασιλεία
Yhdistynyt Kuningaskunta: Ηνωμένο Βασίλειο

βάσιμος järkeenkäypä
riittävät/kohtuulliset/järkeenkäyvät perusteet:
βάσιμοι λόγοι

βέβαιος varma, taattu
varmistus, vahvistus: βεβαίωση

βία voima, väkivalta, pakko (pakottaa: βιάζω)
väkivallanteko: βιαιοπραγία
raiskaus: βιασμός

βιβλίο kirja
rekisteri(kirja): ληξιαρχικό βιβλίο

βιομηχανία teollisuus
teollinen: βιομηχανικός
tuotemerkki: βιομηχανικό σήμα

βιοτέχνης käsityöläinen, artesaani

βλάβη haitta, vahinko, vamma
haitallinen, vahinkoa tuottava: βλαβερός
vamma, vahinko: σωματική βλάβη

βλάκας vähä-älyinen (vähä-älyisyys: βλακεία)

βλάπτω aiheuttaa haittaa, tuottaa vahinkoa

βλασφημία jumalanpilkka, vakava loukkaus (kirota, loukata, pilkata: βλασφημώ)

βλέψη tavoite, maali

βοήθεια apu, avustaminen (auttaa, avustaa: βοηθώ)
avustus: βοηθητικός

βούλευμα säädös, määräys

βουλευτής parlamentin jäsen

βουλή parlamentti
parlamentaarinen: βουλευτικός

βραβείο palkinto (myöntää palkinto: βραβεύω)

βρίζω loukata, esittää loukkaus

Γ γ

γαιοκτήμονας — vuokraisäntä, vuokranantaja

γάμος — avioliitto, häät
- avioliiton purkautuminen: διάλυση του γάμου
- siviiliavioliitto: πολιτικός γάμος

γεγονός — tapahtuma, tosiasia
- tapahtunut tosiasia: τετελεσμένο γεγονός

γειτονία — naapuruus
- naapuri: γείτονας

γενεά — sukupolvi
- sukupuu: γενεαλογία

γενικός — yleinen
- yleensä, yleisesti ottaen: γενικά
- yleiset periaatteet: γενικές αρχές
- yleinen/julkinen etu: γενικό συμφέρον

γένος — alkuperä, syntyperä
- syntymä: γέννηση
- syntymätodistus: πιστοποιητικό γεννήσεως

γερουσία — senaatti
- senaattori: γερουσιαστής

γη — maa, maaperä

γλώσσα — kieli (lat. *lingua*)
- äidinkieli: μητρική γλώσσα

γνήσιος — alkuperäinen, legitiimi, oikea
- autenttisuus, alkuperäisyys: γνησιότητα
- laillinen, legitiimi lapsi: γνήσιο τέκνο

γνωμάτευση — mielipide (esittää mielipiteensä: γνωμοδοτώ)
- asiantuntijan mielipide: γνωμάτευση πραγματογνώμονος
- eriävä mielipide: διαφορετική γνώμη
- tuomioistuimen mielipide: γνωμοδότηση δικαστηρίου

γνώρισμα — piirre, tyyppiominaisuus

γνώση — tieto (jstn asiasta)

γνωστοποίηση — ilmoitus, julistus (ilmoittaa, julistaa: γνωστοποιώ)
- tunnettu, notorinen: γνωστός

γονέας — vanhempi (isä, äiti)

γράμμα — kirjain, kirje
- lain kirjain: το γράμμα του νομού

γραμματεία — sihteeristö, toimisto, kanslia
- tuomioistuimen kanslia: γραμματεία δικαστηρίου
- tuomioistuimen sihteeri, kirjaaja: γραμματείας

γραμμάτιο — lasku, huomautus (myös: vedos/luonnos/hahmotelma)
- kauppalasku: εμπορικό γραμμάτιο
- luottohuomautus: πιστικό γραμμάτιο

γραπτά — kirjoitetussa muodossa (kirjoitettu: γραπτός)

γραφείο — toimisto
- byrokratia: γραφειοκρατία

γράφω — kirjoittaa

γυναίκα — nainen
- naimisissa oleva nainen: έγγαμη γυναίκα

δανείζομαι ottaa lainaa (lainanottaja: δανειζόμενος)
δανείζω lainata
δάνειο laina
- lainaaminen: δανεισμός
- korollinen laina: δάνειο έντοκο
- lainaaja: δανειστής

δαπάνη kulu, lasku (kuluttaa, käyttää: δαπανώ)
δασμός tulli, tullimaksu
- tullimaksu: δασμολόγιο

δεδικασμένο lopullinen päätös, ennakkoratkaisu
δείγμα malli, esimerkki, toistuva kuvio, eräänlainen kaava
δεκτός hyväksyttävä, kelvollinen (kelvollinen esitettäväksi todisteena oikeudessa)
δελτίο kortti, asiakirja
- henkilöllisyyskortti: δελτίο ταυτότητας

δεσμοφύλακας vanginvartija
δευτερεύων toissijainen
δέχομαι hyväksyä, suostua, myöntyä
δέων kunnollinen, asiallinen
δηλητηριαστής myrkyttäjä (myrkyttää: δηλητηριάζω)
- myrkytysmurha: δηλητηρίαση

δήλωση julistus (julistaa: δηλώνω)
- julistava: δηλωτικώς

δήμευση konfiskaatio (konfiskoida: δημεύω)
δημοκρατία demokratia, tasavalta, kansanvalta
- tasavaltainen: δημοκρατικός

δήμος kunta
- kunnallinen: δημοτικός
- kunnallisviranomaiset: δημοτικές αρχές
- kunnallisvero: δημοτικός φόρος
- kunnallisvaalit: δημοτικές εκλογές

δημοσίευση julkaiseminen (julkaista: δημοσιεύω)
- lain promulgoiminen: δημοσίευση νόμου

δημόσιο (suuri) yleisö (yleisöjulkisuus: δημοσιότητα)
δημόσιος julkinen, julkis- (lat. *publicum*)
- julkisoikeus: δημόσιο δίκαιο
- julkinen turvallisuus: δημόσια ασφάλεια

διαβατήριο passi
- viisumi: θεώρηση διαβατηρίου

διάγγελμα virallinen huomautus, virallinen viesti
διαγραφή kuolettaminen, deletointi (kuolettaa, poistaa, deletoida: διαγράφω)
διαδέχομαι seurata jstkn, menestyä
διαδήλωση mielenosoitus, manifestaatio (osoittaa mieltä: διαδηλώνω)
διαδικασία prosessi, menettely (lat. *formula*)
- rikosprosessi: ποινική διαδικασία
- valmistava menettely: προπαρασκευαστική διαδικασία
- pääprosessi: κυρία διαδικασία

διάδικος jutun osapuoli (kantaja tai vastaaja)

διαδοχή perimys
suksessiivinen: διαδοχικός
seuraaja, perijä: διάδοχος
διαζευκτικός vaihtoehtoinen
διαζύγιο avioero
avioerohakemus: αγωγή διαζυγίου
διαθέσιμος käytettävissä oleva
olen käytettävissä: είμαι στη διάθεση
διαθήκη testamentti (tehdä testamentti: διαθέτω)
oikeus/valta tehdä testamentti:
δικαίωμα συντάξεως διαθήκης
testamenttaaja: αυτός που αφήνει διαθήκη
todistaja testamentissa: μάρτυρας διαθήκης
διαίρεση jakaminen (osiin) (jakaa: διαιρώ)
διαιτησία sovittelu, sovinto
suostua sovitteluun, sovintoon: υποβάλλω σε διαιτησία
sovittelu-/sovintotuomioistuin: διαιτητικό δικαστήριο
διακανονισμός säädös, järjestely (säädellä, määrätä: διακανονίζω)
διακήρυξη julistus, ilmoitus (julistaa, tehdä ilmoitus: διακηρύσσω)
διακοίνωση ilmoitus, huomautus, nootti (ilmoittaa, huomauttaa: διακοινώνω)
διακοπή keskeytys, suspensio (keskeyttää: διακόπτω) (lat. *interruptio*)
διακυβέρνηση hallitusvalta, hallinto (hallita: διακυβερνώ)
διάλυση hajotus, purkaminen (hajottaa, purkaa, peruuttaa: διαλύω)
avioliiton purkaminen: διάλυση γάμου
parlamentin hajottaminen: διάλυση της Βουλής
yhtiön purkaminen: διαλύωεταιρία
διαμαρτυρία protesti, reklamaatio (protestoida, reklamoida: διαμαρτύρομαι)
διαμένω asua
διαμέρισμα asunto, osasto (jakaa osiin: διαμοιράζω)
διάμεσος keskinkertainen
διαμετακόμιση transit, kuljetus
transitkauppa: διαμετακομιστικό εμπόριο
διαμονή asuinpaikka, oleskelupaikka
oleskelupaikka: διαμονητήριο
διαμφισβητώ kyseenalaistaa, riitauttaa
διανομή jakelu, osittaminen, paloittelu (jakaa annoksiin/paloihin: διανέμω)
perinnönjako: διαμονή κληρονομιάς
διαπιστευτήρια suosituskirje
διαπληκτισμός riita, kiista
διαπραγμάτευση neuvottelut (neuvotella: διαπραγματεύομαι)
διαπράττω syyllistyä (tekoon), tehdä teko
διάρρηξη asuntomurto, murtovarkaus (murtautua, tehdä murto: διαρρηγνύω)
διάσταση erimielisyys
διάσωση pelastaminen, suojelu
διαταγή käsky, määräys
maksumääräys: διαταγή πληρωμής
διάταγμα asetus, määräys (säädösmuotoinen) (lat. *edictum*)
antaa säädös: εκδίδω διαταγή

διατακτικό αποφάσεως — säädös, säädöksen sanamuoto

διάταξη — määräys, säännös
- lain säännös: διάταξη νόμου
- siirtymäsäännökset: μεταβατικές διατάξεις

διατάραξη — häiriö (häiritä: διαταράσσω)

διατάσσω — käskeä, komentaa

διατηρώ — ylläpitää, säilyttää

διατρέφω — tukea, ylläpitää

διατριβή — tieteellinen opinnäyte, tutkielma, väitöskirja

διατροφή — elatus
- elatusmaksu: διατροφή συζύγου

διατύπωση — ilmaus, sanallinen muotoilu (ilmaista, muotoilla: διατυπώνω)

διαφέρω — erota (jstkn)

διαφεύγω — paeta, väistää

διαφθορά — lahjonta, korruptio (lahjoa: διαφθείρω)

διαφορά — eroavaisuus, kiista

διαφωνία — erimielisyys (jättää eriävä mielipide: διαφωνώ)

διαχείριση — hallinto, hallitseminen, johtaminen (johtaa: διαχειρίζομαι)
- johtaja: διαχειριστής

διάψευση — vastakohta, kieltäminen (julistaa vääräksi: διαψεύδω)

διγαμία — kaksinnaiminen
- kaksinnaimiseen syyllistyvä: δίγαμος

διεθνής — kansainvälinen
- kansainvälistyminen: διεθνοποίηση
- kansainvälinen sopimus: διεθνές συμφωνία
- kansainvälinen oikeus: διεθνές δίκαιο
- kansainvälinen kauppa: διεθνές εμπόριο

διεκδίκηση — vaade, vaatimus (vaatia, esittää vaatimus: διεκδικώ)

διένεξη — riita, erimielisyys, haastaminen

διενεργώ — toimia, vaikuttaa

διεξαγωγή — transaktio

διερεύνηση — tutkimus, tutkinta (tutkia, suorittaa tutkinta: διερευνώ)

διευθέτηση — järjestely (järjestellä: διευθετώ)

διεύθυνση — hallinto, johto (johtaa, hallinnoida: διευθύνω)
- johtaja, päällikkö: διευθυντής

διευκρίνιση — selitys

δικάζω — ratkaista, päättää, tuomita

δικαιοδοσία — toimivalta (lat. *jurisdictio*)
- hallinto-oikeustuomioistuimen toimivalta: διοικητική δικαιοδοσία
- toimivaltakonflikti: σύγκρουση δικαιοδοσίας

δικαιοδοτικός — toimivaltaan liittyvä
- toimivallan rajat: δικαιοδοτικά όρια

δικαιολογήσιμος — justifioitavissa oleva (justifioida: δικαιολογώ)

δίκαιο — oikeus (lat. *ius/jus*)
- oikea, rehti: δίκαιος
- siviilioikeus: αστικό δίκαιο
- julkisoikeus: δημόσιο δίκαιο
- työoikeus: εργατικό δίκαιο

δικαιοπραξία oikeudellinen akti (lat. *actus, actio*)
δικαιοσύνη oikeudenmukaisuus, oikeudenkäyttö
tuomiovallan organisointi/tuomioistuinten hallinto: απονομή δικαιοσύνης
δικαιούμαι olla oikeutettu, omata (oikeutettu) vaade
henkilö joka on oikeutettu jhkn: δικαιούχος
δικαίωμα oikeus (jhkn)
perustuslaillinen oikeus: συνταγματικό δικαίωμα
oikeus itsehallintoon: δικαίωμα συμμετοχής
perintöoikeus: κληρονομικό δικαίωμα
omistusoikeus: δικαίωμα ιδιοκτησίας
henkilökohtaiset oikeudet: ατομικά δικαίωμα
käyttää oikeutta: ασκώ δικαίωμα
oikeudenmenetys: απώλεια δικαίωμα
δικαιωματικός oikeudenmukainen
δικάσιμός oikeudenkäyntipäivä, kuulemispäivä
δικαστήριο tuomioistuin, tribunaali
hallintotuomioistuin: διοικητικό δικαστήριο
rikostuomioistuin: ποινικό δικαστήριο
siviilituomioistuin: πολιτικό δικαστήριο
viedä juttu tuomioistuimeen: καταφεύγω στα δικαστήρια για υπόθεση
esiintyä oikeudessa: παρίσταμαι στο δικαστήριο
δικαστής tuomari (lat. *iudex*)
δικαστικός judisiaalinen, tuomioistuimeen liittyvä
tuomioistuinlaitos: δικαστικό σώμα
tuomiovalta: δικαστική εξουσία
tuomioalue: δικαστική περιφέρεια
tuomioistuinjärjestelmä: δικαστικό σύστημα
δικαστικώς tuomioistuinteitse, judisiaalisesti
δίκη oikeudenkäynti, juttu, prosessi
tuomioistuinkäsittely asianosaisen poissa ollessa: δίκη ερήμην
rikosjuttu: ποινική δίκη
siviilijuttu: πολιτική δίκη
δικηγορικά δικαιώματα asianajajan palkkio
δικηγορικός σύλλογος asianajajayhdistys
asianajajalaitos: δικηγορικό σώμα
asianajotoimisto: δικηγορικό γραφείο
δικηγόρος asianajaja, tuomioistuinjuristi
asianajajan ammatti/ammatin harjoittaminen: δικηγορία
δικογραφία tapausasiakirjat, prosessiasiakirjat
oikeudellinen dokumentti: δικόγραφο
δικονομία menettely, prosessi (prosessuaalinen: δικονομικός)
prosessioikeus: δικονομικό δίκαιο
δικτατορία diktatuuri
διμερής kahdenkeskinen, bilateraalinen

διοικητής hallinto, management (johtaa, hallita: διοικώ)
hallinnollinen, hallintoon liittyvä: διοικητικός
johtaja, esimies: διοικητής
hallinnonala: διοικητικός κλάδος
hallintoelin, hallintoneuvosto: διοικητικό συμβούλιο
διοργάνωση organisaatio, tapa jolla jokin asia on järjestetty
διορισμός nimitys, tehtävään asettaminen (nimittää tehtävään: διορίζω)
δίπλωμα todistus, tutkintotodistus
διπλωματία diplomatia
diplomaatti: διπλωμάτης
diplomaattinen: διπλωματικός
diplomaattinen koskemattomuus: διπλωματικός ασυλία
διχογνωμία erimielisyys
epäsointu/epäharmonia: διχόνοια
δίωξη syyte, syytös
δόγμα oppi, doktriini, periaate, dogmi
δοκιμή koe, testaus
δόλος petos, huijaus
petollinen: δόλιος
kätkemispetos: δόλια απόκρυψη
δολοφονία salamurha, murha (murhata/tehdä murha: δολοφονώ)
murhaaja/salamurhaaja/tappaja: δολοφόνος
δουλεία orjuus, παλλοχεμχομμιτφφτ
οσκα: δούλος
δραπέτης pakolainen (paeta: δραπετεύω)
δράστης tekijä (teon tekijä)
δύναμη voima
δυνατός mahdollinen
mahdollisuus: δυνατότητα
δυσαναλογία epäsuhta, ei-analoginen
epäsuhtainen: δυσανάλογος
δυσαρμονία erimielisyys, epäsopu
vastakohta ”samanmielisyys”, sopu: αρμονία
δυσδιάγνωστος vaikeasti erotettavissa, vaikeasti tiedettävissä
δυσδιοίκητος hallitsematon, vaikeasti johdettavissa
δυσκολία vaikeus, epämukavuus
δυσμένεια häpeä
epäsuotuisa, huonossa asemassa oleva: δυσμενής
δυσνόητος hämärä
δυσπιστία epäluottamus (olla luottamatta: δυσπιστώ)
δωρεά lahja, lahjoitus (lat. *donatio*)
ilmaiseksi, kustannuksitta: δωρεάν
testamenttilahjoitus: δωρεά μέσο διαθήκης
lahjavero: φορολογία δωρεάς
lahjoittaja: δωρητής, δωροδότης
δωροδοκία lahjonta, korruptio
δωσιδικία lainkäyttövallan/tuomiovallan alue
”prosessaamiskelpoinen”, tuomioistuimen toimivaltaan kuuluva asia: δωσίλογος
δυσφύμημα pilkkaaminen, pilkka
δυσώνυμος huonomaineinen
ilotalo, bordelli: δυσώνυμοσοίκος

Ε ε

έγγαμος — aviossa oleva
έγγειος ιδιοκτησία — kiinteä omaisuus
    maavero: έγγειος φόρος
εγγενής — syntyperäinen
εγγράμματος — lukutaitoinen
εγγραφή — rekisteröinti (rekisteröidä: εγγράφω)
    rekisteri: βιβλίο εγγραφής
έγγραφο — dokumentti, asiakirja (kirjallinen: εγγράφως, kirjoitettu: έγγραφός)
    kirjallisessa muodossa oleva, kirjoitettu: εγγράφως
    julkiset asiakirjat: δημόσια έγγραφα
    tuomioistuinasiakirjat: δικαστικά έγγραφα
εγγύηση — takuu, suoja (taata, toimia takaajana: εγγυώμαι)
    suojalauseke: όρος εγγυήσεως
    takaaja: εγγυητής
εγκάθειρζη — vankeus
    (olla) vangittu: εγκάθειρκτος
εγκαθίδρυση — perustus, jokin joka on perustettu/asetettu, instituutio (perustaa: εγκαθιστώ)
    nimittää joku perijäkseen/seuraajakseen: εγκαθιστώ κληρονόμο
εγκαλών — jutun kantaja (nostaa kanne, syyttää, haastaa oikeuteen: εγκαλώ)
εγκατάλειψη — hylkääminen, heitteille jättäminen (jättää heitteille, hylätä: εγκαταλείπω)
    myös oikeuksiensa hylkääminen eli oikeuksista luopuminen: εγκατάλειψη δικαιώματος
έγκλημα — rikos, rike
    rikollinen teko: εγκληματική πράξη
    rikollisuus: εγκληματικότητα
    kriminologia: εγκληματολογία
έγκριση — hyväksyntä (hyväksyä: εγκρίνω)
εγκύκλιος — kiertokirje, muistio
εγκυρότητα — pätevyys, kelpoisuus, validiteetti
    kelpoinen, käypä, pätevä: έγκυρος
    testamentin pätevyys: εγκυρότητα διαθήκης
εγχώριος — kotimainen, paikallinen
    kotimarkkinat: εγχώρια αγορά
εδαφικός — alueellinen, alueeseen liittyvä
    alueellinen tuomiovalta: εδαφική δικαιοδοσία
έδρα — istuin, virka-asema (olla virassa, olla tehtävässä: εδρεύω)
    ministerinistuin: έδρα της κυβέρνησης
    tuomarinistuin: έδρα δικαστού
εθελοντικός — vapaaehtoisuus
    vapaaehtoinen: εθελοντής
έθιμο — tapa, tapaan perustuva sosiaalinen käytäntö
    käyttäytymisetiketti, seremonia: εθιμοτυπία
    tapaoikeus: εθιμικό δίκαιο
    taparikollinen: εθισμένος κακοποιός

έθνος kansa, kansakunta
kansallisuus: εθνικότητα (kansallistaa: εθνικοποιώ)
kansallinen hallitus: εθνική κυβέρνηση
kansalliskokous: εθνοσυνέλευση
kansalliskaarti: εθνοφρουρά
ειδήμων asiantuntija, jhkn asiaan perehtynyt spesialisti
ειδικός erityinen, tietty
erityinen tuomiovalta: ειδική δικαιοδοσία
erityislupa: ειδική άδεια
erikoisuus: ειδικότητα
ειδοποίηση huomautus, muistutus (huomauttaa, muistuttaa: ειδοποιώ)
εικονικός näennäinen
ειρήνη rauha (lat. *pax*)
rauhansopimus: συνθήκη ειρήνης
ειρηνοδικείο rauhanoikeus, paikallinen alioikeus
ειρηνοδίκης rauhantuomari, paikallisen alioikeuden tuomari
ειρκτή vankila, tyrmä
εισαγγελέας syyttäjä
ylin syyttäjävirkamies (Kreikka): Εισαγγελέας Αρείου Πάγου
syyttäjänvirasto: εισαγγελία
εισήγηση ehdotus, vihjaus (esitellä, tehdä esitys: εισάγω)
tehdä lakiesitys parlamentille: εισάγω νομοσχέδιο στη Βουλή
εισηγητής raportoiva virkamies
εισκομίζω tuoda
εισόδημα tulo
nettotulo: καθαρό εισόδημα
tulovero: φόρος εισοδήματος
εισφορά osuus (antaa osansa, kontribuoida: εισφέρω)
έκαστος jokainen, kaikki
έκβαση tulos, ratkaisu
εκβίαση kiristäminen (kiristää: εκβιάζω)
kiristäjä: εκβιαστής
έκδηλος ilmeinen (manifestoida, ilmaista selvästi: εκδηλώνω)
εκδίδω julkaista, antaa
julkaista tuomioistuinratkaisu: εκδίδω δικαστική απόφαση
εκδίκαση tuomioistuimen istunto, kuulemistilaisuus (pitää istunto/kuulemistilaisuus: εκδικάζω)
εκδίκηση kosto (kostaa: εκδικούμαι)
έκδοση julkaisu, numero (julkaisun)
εκδότης julkaisija, kustantaja, laatija
lakiehdotuksen laatija/antaja: εκδότης συναλλαγματικής
εκδοχή hyväksyntä, hyväksyminen
έκθεση raportti, selonteko
εκθέτω vaarantaa, asettaa alttiiksi
έκκληση vetoomus (tehdä vetoomus, vedota: εκκαλώ)
εκλογές vaalit
parlamenttivaalit: βουλευτικές εκλογές
εκλογικός vaaleihin liittyvä
vaalipiiri: εκλογική περιφέρεια

εκμετάλλευση riistäminen
εκμισθώνω vuokrata, liisata
εκούσιος vapaaehtoinen
εκπαίδευση koulutus, ohjaus
εκπίπτω luopua
luopua oikeudesta: εκπίπτω δικαιώματος
εκπλήρωση täyttäminen, toteuttaminen (vaadittava suoritus, toimenpide)
[täyttää, toteuttaa: εκπληρώνω]
εκπνοή vanheneminen
vanhenemispäivämäärä: εκπνοή προθεσμίας
εκποίηση myynti, siirto
myydä loppuun: εκποιώ
εκπομπή emissio
εκπροσώπηση edustus
edustaja: εκπρόσωπος
έκπτωση vähennys, alennus, luopuminen
oikeudesta luopuminen: έκπτωση δικαιώματος
έκτακτος erityinen, erikoinen, tavallisuudesta poikkeava
έκταση laajennus
εκτέλεση toimeenpaneminen, toteuttaminen
tuomion toimeenpano: εκτέλεση αποφάσεως
εκτελεστικός toimeenpaneva (toimeenpanna: εκτελώ)
toimeenpanovalta: εκτελεστική εξουσία
εκτελώνιση tulliselvitys (selvittää tullissa: εκτελωνίζω)
εκτενής kattava
εκτίμηση arviointi, arvostaminen (arvioida, arvostella: εκτιμώ)
εκτός paitsi
έκτρωση keskeyttäminen
εκφράσω ilmaista mielensä, manifestoida
εκφωνώ ääntää
pitää puhe: εκφωνώ λόγω
εκχωρήσιμος siirrettävissä oleva (siirtää: εκχωρώ)
ελατήριο motiivi
ελάττωμα vika, puute (vähentää, pienentää: ελαττώνω)
viallinen, puutteellinen: ελαττωματικός
arvonlasku, arvon vähentyminen: ελάττωση αξίας
ελάχιστος vähintään, minimi
έλεγχος kontrolli, varmistaminen, tarkistaminen
tilintarkastustuomioistuin (Kreikka):
Ελεγκτικό Συνέδριο
ελευθερία vapaus (vapauttaa, päästää vapaaksi: ελευθερώνω)
sananvapaus: ελευθερία λόγους
lehdistönvapaus: ελευθεροτυπία
έλλειμμα vaje
έλλειψη puute, vajaus, tarve
puutteellinen: ελλιπής
εμπειρία kokemus, taito
asiantuntija: εμπειρογνώμονας
asiantuntijaraportti: εμπειρογνωμοσύνη
εμπεριστατωμένος yksityiskohtainen, detaljoitu

εμπιστεύομαι	luottaa, uskoutua
	luottamuksellinen: εμπιστευτικός
	salainen asiakirja: εμπιστευτικό έγγραφο
εμπλέκω	implikoida, viitata
εμπόδιο	este, hidaste (estää, hidastaa, jarruttaa: εμποδίζω)
εμπόλεμος	sotaa käyvä valtio
εμπορεύματα	hyödyke, kauppatavara (käydä kauppaa: εμπορεύομαι)
εμπορικός	kaupallinen, kaupantekoon liittyvä
	kauppasopimus: εμπορική συμφωνία
	kauppatapa: εμπορική συνήθεια
εμπόριο	kauppa (lat. *mercatura*)
	ulkomaankauppa: εξωτερικό εμπόριο
	kauppias, liikemies: έμπορος
εμποροδικείο	kauppatuomioistuin
εμπράγματος	esine, todellinen
	esineoikeus: εμπράγματο δίκαιο
έμπρακτος	varsinainen, käytännöllinen
εμπρησμός	tuhopoltto
	tuhopolttaja: εμπρηστής
εμφανής	ilmeinen
εμφύλιος πόλεμος	sisällissota
εναγόμενος	syytetty, vastaaja (syyttää: ενάγω)
	kantaja, syyttäjä: ενάγων
εναντίον	vastaan
εναπόθεμα	talletus
έναρξη	aloittaminen, ryhtyminen
ενάσκηση	harjoitus, käytäntö
ένδειξη	viite, vihje
	johtolanka: ενδείξεις
ενδεχόμενος	mahdollinen, todennäköinen
ενδιαφερόμενος	kiinnostunut, joku jota asia ehkä koskee (kiinnostaa: ενδιαφέρω)
åíäßäù	joustaa, taipua, antaa periksi
ένδικος	tuomioistuimeen liittyvä, oikeudellinen
	oikeudellinen keino: ένδικα μέσα
ενεργητικό	luotto
ενηλικιότητα	täysi-ikäisyys
ενιαίος	yhdistynyt, yhtenäinen
ενιστάμενος	vastustaja (vastustaa, vedota vastaan: ενίσταμαι)
έννοια	tarkoitus, merkitys
έννομος	laillinen, legitiimi, lainmukainen
ενοικίαση	liisaus, leasing, vuokraaminen (vuokrata, liisata: ενοικιάζω)
	leasing-sopimus: ενοικιαστήριο συμβόλαιο
ενοποίηση	yhdentyminen (yhdentää: ενοποιώ)
ένορκος	tuomioistuimen maallikkojäsen
ενόρκως	valaehtoisesti
ενοχή	syyllisyys, vastuullisuus (lain edessä), velvoittavuus
	syyllinen: ένοχος
ενοχικό δίκαιο	velvoiteoikeus
ενοχοποιητικός	langettava, raskauttava (langettaa: ενοχοποιώ)

ένσταση vetoomus, vastalause, prosessiväite
pätemättömyysvetoomus: ένσταση ακυρότητας
toimivallanpuuteväite: ένσταση αναρμοδιότητας
ένταλμα lupa, määräys
etsintälupa: ένταλμα έρευνας
pidätysmääräys: ένταλμα φυλακίσεως
εντιμότητα rehellisyys, vilpittömyys
εντολή määräys, mandaatti (lat. *mandatus*)
tehtävään määrätty hlö: εντολοδόχος
ενυπόγραφος allekirjoitettu, nimikirjoituksella vahvistettu
ενώπιον edessä, läsnä ollessa
ένωση yhdistys, unioni
εξαγωγή vienti
εξαίρεση poikkeus, haaste (poiketa, haastaa: εξαιρώ)
poikkeuksellinen: εξαιρετικός
todistajan haastaminen: εξαίρεση μάρτυρα
εξαναγκαστικός pakollinen, pakottava
εξαντλώ kuluttaa loppuun
εξαπατώ huijata, huiputtaa
εξαρτώ liittää
εξέγερση kapina, mellakka
εξέταση kuulustelu (kuulustella: εξετάσω) (lat. *quaestio*)
εξευτελίζω nöyryyttää, kohdella epäkunnioittavasti
έξοδα kulut
oikeudenkäyntikulut: δικαστικά έξοδα
”tuomita suorittamaan kulut”:
καταδικάζω στην πληρωμή των εξόδων
εξορίζω karkottaa
εξουσία valta, auktoriteetti (valtuuttaa, auktorisoida: εξουσιοδοτώ)
toimeenpaneva valta: εκτελεστική εξουσία
tuomiovalta: δικαστική εξουσία
isänvalta: πατρική εξουσία
εξόφληση loppumaksu (maksaa loput: εξοφλώ)
εξύβριση loukkaus (loukata: εξυβρίζω)
εξώγαμο τέκνο avioliiton ulkopuolinen lapsi
εξώδικος tuomioistuimen ulkopuolinen
επάγγελμα ammatti, professio
επαλήθευση vahvistus, verifikaatio
επανάληψη toistaminen, uudelleen-
jutun uudelleenavaaminen: επανάληψη δίκης
επανάσταση vallankumous, kapina
vallankumouksellinen hallitus:
επαναστατική κυβέρνηση
επάρκεια riittävyys
todisteiden riittävyys:
επάρκεια αποδεικτικών στοιχείων
επαρχία hallinnollinen alue/piiri, provinssi
επείγοντος välittömästi, kiireisesti
επέμβαση interventio, puuttuminen
επένδυση investointi (investoida: επενδύω)

επερώτηση	välikysymys
επιβάλλω	”pakottaa”, aiheuttaa
επιβεβαίωση	vahvistus (vahvistaa: επιβεαιώνω)
επιβλαβής	haitallinen, vahingollinen
επίβλεψη	ohjaaminen (ohjata: επιβλέπω)
επιβοηθητικός	lisäke, liitännäinen
επίγνωση	tietoisuus (jostain asiasta)
	täydessä ymmärryksessä: εν επιγνώσει
επιδίκαση	asian oikeuskäsittely (επιδικάζω: käsitellä asiaa tuomioistuimessa)
επιδικία	käräjät, oikeusriita, riitajuttu
επίδικος	riitautettu juttu, riidanalaisuus
åðéäïêéìÜæù	hyväksyä
επίδομα	etu, korvaus
	työttömyyskorvaus: επίδομα ανεργασίας
επίδοση	palvelus
επιζήμιος	loukkaava
επίθεση	hyökkäys
επιθεώρηση	tarkastus, selvitys (tarkastaa: επιθεωρώ)
επικερδής	tuottoisa, voitollinen
επίκληρος	ainoa perijä
επικράτεια	valtio, hallinta (voittaa, hallita: επικρατώ)
επικύρωση	ratifiointi, vahvistus, sanktio (ratifioida, vahvistaa, sanktioida: επικυρώνω)
επίμαχος	kiistetty, kyseenalaistettu
επιμέλεια	huoli, huolenpito, huomion kiinnittäminen
επιμελητήριο	kauppakamari
επιορκία	väärä vala (vannoa väärä vala: επιορκώ)
	väärän valan vannoja: επίορκος
επίσημος	virallinen
	virallinen asiakirja: επίσημο έγγραφο
	virallinen arkisto: επίσημο αρχείο
επιστάτης	ohjaaja, tarkastaja (ohjata, tarkastaa: επιστατώ)
επιστολή	kirje
	luottokirje: πιστωτική επιστολή
επίσχεση	hallussapito, oikeus pitää hallussa, pidättää
åðéôáãÞ	määräys, shekki
	pankkishekki: τραπεξική επιταγή
επιτακτικός	kiireellinen, ehdoton, pakottava
επάρκεια	riittävyys
επαρχία	provinssi, laaja hallinnollinen alue (Kreikka)
επειγώντος	kiireellisyys
	kiireellinen tarve: επείγουσα ανάγκη
επεισόδιο	kiista, riita
επέμβαση	väliintulo, interventio, puuttuminen
επένδυση	investointi (investoida: επενδύω)
επερωτήσει	välikysymys
επηρεάζω	vaikuttaa
επιβάλλω	pakottaa, velvoittaa
επιβεβαίωση	vahvistus, varmistus (vahvistaa: επιβεβαιώνω)
	vahvistava, varmistava: επιβεβαιωτικός

επιβίωση selviäminen, eloonjääminen (jäädä eloon, selvitä: επιβιώνω)
επιβλαβής haitallinen, haittaa aiheuttava
επιβοηθητικός täydentävä, tukeva
επίγνωση ymmärrys, tietäminen
täydessä ymmärryksessä: εν επίγνωση
επιδίκαση tuomio, ratkaisu (tuomita, ratkaista asia tuomioistuimessa: επιδικάζω)
επιδικία riita-asia, riita, asian kiistäminen
kiistanalainen, riidanalainen: επίδικος
επιδοκιμάζω hyväksyä
επίδομα korvaus, etuisuus
επιδοτήριο työtodistus
επιζήμιος haitallinen, vahinkoa aiheuttava
επίθεση hyökkäys
επιθεώρηση tarkastus, tutkimus (tehdä tarkastus: επιθεωρώ)
επικαρπία nautinta
nautintaoikeus: δικαίωμα επικαρπίας
επικερδής tuottoisa
tuottoisa yritys: επικερδής επιχείρηση
επικηρύσσω vaatia
επίκληρος ainoa perijä
επικρατεία valtio, hallinta (hallita: επικρατώ)
επικρίνω sensuroida, arvostella, kritisoida
επικύρωση ratifiointi, vahvistus, sanktio (ratifioida, vahvistaa, sanktioida: επικυρώνω)
vahvistava: επικυρωτικός
επίμαχος kiistanalainen, kyseenalaistettu
επιορκία väärä vala (väärän valan vannominen: åðéïñêþ)
väärän valan vannoja: επιορκώς
επίσημος virallinen
virallinen rekisteri/arkisto: επίσημο αρχείο
επιστολή kirje
luottokirje: πιστωτική επιστολή
επισυναλλαγματική uudelleenmuotoiltu versio
επιταγή maksumääräys, shekki
haltijashekki: επιταγή στον μονιστή
επιτακτικός välttämätön, pakollinen
επιτήρηση seuranta, valvonta
επιτίθεμαι hyökätä, karata päälle
επιτρέπω sallia, antaa tapahtua
επιτροπεία huoltajuus (olla huoltaja/uskottu henkilö: επιτροπεύω)
nimittää huoltaja/uskottu henkilö: διορίζω επίτροπο
επιτροπή komitea, komissio
επιφανής tunnettu, kuuluisa
επιφυλακτικός varautunut, varovainen
επιφύλαξη varaus
επιχείρημα argumentti
argumentaatio: επιχειρηματολογία
επιχείρηση (liike)yritys (yrittää: επιχειρώ)
επόμενος seuraava

εποπτεία ohjaus, tarkistus
επωνυμία etunimi
yhtiön/yhteisön nimi: εταιρική επωνυμία
επωφελούμαι saada voittoa, hyötyä
εργασία työ, työnteko, ammatti
työmarkkinat: αγορά εργασίας
työoikeus: εργατικό δίκαιο
työmarkkinakiista: εργατική διαφορά
työsopimus: σύμβαση εργασίας
εργοδότης työnantaja
έρευα tutkimus, tutkinta, etsintä
kotietsintä: κατ' οίκον έρευα
ερημοδικία oikeusistunnosta poisjääänti
ερμηνεία tulkinta, tulkitseminen (lat. *interpretatio*)
εσφαλμένος virheellinen, erehdykseen perustuva
εσώκλειστος suljettu
εταιρία yhtiö, yhdistys, yhteisö (oikeushenkilö)
yhtiön perustaminen: ίδρυση εταιρίας
yhtön pääoma: εταιρικό κεφάλαιο
(yhtiö)kumppani: εταίρος
ετεροβαρής yksipuolinen
ετεροθαλής
αδερφός/αδερφή velipuoli/sisarpuoli
έτος vuosi
verovuosi: οικονομικό έτος
ετήσιος vuosittainen/vuosi-
ευθυδικία oikeudenmukaisuus, oikeus
oikeudenmukainen: ευθύδικος
tuomion/ratkaisun oikeudenmukaisuus: ευθυκρισία
ευθύνη vastuu (olla vastuussa: ευθύνομαι)
ευκαιρία mahdollisuus, tilaisuus
εύνοια suosio, armo (suosia: ευνοώ)
suosiollinen, armollinen: ευνοϊκός
ευρεσιτεχνία keksintö
εύρημα löytö, löydös
εφαρμογή soveltaminen (soveltaa: εφαρμόζω)
sovellettavissa oleva: εφαρμόσιμος
έφεση vetoomus, muutoshakemus (vedota: εφεσιβάλλω) (lat. *appellatio*)
jättää muutoshakemus: υποβάλλω έφεση
kantaja: εφεσιβάλλων
vastaaja: εφεσίβλητος
tuomioistuin johon vedotaan,
vetoomustuomioistuin: εφετείο
muutoksenhakutuomari: εφέτης
εφόδιο tarvike, väline (varustautua: εφοδιάζω)
έφοδος päällekarkaus, hyökkäys
εφορία veroviranomaisen virasto, verotoimisto
εχέγγυο takuu, vakuus
εχθρικός vihollis-
vihollisuudet: εχθροπραξία
vihollinen: εχθρός

Z ζ

ζημία — vahinko, tappio, menetys (tuottaa vahinkoa: ζημιώνω)
- aineellinen vahinko: υλική ζημία
- henkilövahinko: ζημία σε άτομο/προσώπων
- kolmannen osapuolen vahinko: ζημιά τρίτου

ζήτημα — kysymys, näkökohta
- oikeudellinen kysymys: νομικό ζήτημα
- poliittinen kysymys: πολιτικό ζήτημα

ζήτηση — kysyntä (kysyä, haluta: ζητώ)
- turvapaikanhakija: ζητών πολιτικό άσυλο

ζω — elämä (elää: ζωή)

ζώνη — alue

ζωοκτονία — eläinsurma

Η η

ηγεμονία — ylivalta, suvereenisuus

ηγεμόνας — suvereeni, hallitsija
- maan valtias/herra: ηγεμόνας χώρας

ήθη — tapa, tavat
- hyvä tapa: χρηστά ήθη
- yleinen moraali: δημόσια ήθη

ηθική — etiikka, moraali
- eettinen, moraalinen: ηθικός
- etiikan mukainen laki: ηθικός νόμος
- moraalinen velvoite: ηθική υποχρέωση

ήθος — eetos

ηλικία — ikä

ημέρα — päivä
- päivittäinen: ημερήσιος
- päivämäärä: ημερομηνία

ήπιος — pehmeä, mieto
- soft law: ήπιο δίκαιο

Θ θ

θάλασσα — meri
- meriherruus: θαλάσσια κυριαρχία
- meritie, väylä: θαλάσσια οδός
- merionnettomuus: θαλάσσιο ατύχημα

θάνατος — kuolema
- kuolettava: θανάσιμος, θανατηφόρος
- kuolemanrangaistus: θανατική ποινή
- luonnollinen kuolema: φυσικός θάνατος
- kuolintodistus: ληξιαρχική πράξη θανάτου

θεία — täti

θείος — setä

θεμέλιο perustavaa laatua oleva (perustaa: θεμελιώνω)
perusoikeus: θεμελιώδες δικαίωμα
perustavaa laatua oleva periaate: θεμελιώδης αρχή
prosessiperusperiaate: θεμελιώδης δικονομική αρχή
perustuslaki/perustavaa laatua oleva laki: θεμελιώδης νόμος
θεμιτός lainmukainen, legitiimi
Θεός Jumala
teologia: θεολογία
θέσπιση määrääminen, säätäminen (määrätä, säätää: θεσπίζω)
θέση luokka, paikka, status
θετικός positiivinen, säädännäinen
θεωρία oppi, doktriini, teoria (pohtia, harkita: θεωρώ)
tahtoteoria: θεωρία της βούλησης
θρησκεία uskonto
valtionuskonto: θρησκεία του κράτους
uskonvapaus: θρησκευτική ελευθερία
uskonnollinen yhteisö: θρησκευτική εταιρία
θύμα uhri

I ι

ιατρικός lääketieteellinen, lääkintä-
lääkintäoikeus: ιατρικό δίκαιο
hoitovirhe: ιατρικό λάθος
lääkintärikosoikeus: ιατρικό ποινικό δίκαιο
kuolinsyyntutkija: ιατροδικαστής
oikeuslääketiede: ιατροδικαστική
ιδιαίτερος erikois, erityinen, nimenomainen
ιδιοκτησία omistus, omaisuus
kiinteä omaisuus: ακίνητα ιδιοκτησία
henkilökohtainen omaisuus: προσωπική ιδιοκτησία
ιδιοκτήτης omistaja
ιδιωτικός yksityinen, yksityis-
yksityisautonomia: ιδιωτική αυτονομία
yksityisyyden alue, intimiteetti: ιδιωτική σφαίρα
yksityisoikeus: ιδιωτικό δίκαιο
yksityinen koulu: ιδιωτικό σχολείο
ιδιωτικοποίηση yksityistäminen, privatisointi (yksityistää: ιδιωκοποιόω)
ίδρυμα instituutio, säätiö
ίδρυση perustaminen (perustaa: ιδρύω)
ιεραρχία hierarkia
ιερός pyhä (lat. *sacer*)
pyhäinhäväistys: ιεροσυλία
ιθαγένεια kansallisuus, kansalaisuus
syntyperäinen: ιθαγενής
ικανοποίηση tyydytys, riittävyys (tyydyttää, saada tyydytys: ικανοποιώ)
riittävät todisteet: ικανοποιητική απόδειξη

ικανότητα kyky, kompetenssi, kelpoisuus (lat. *potentia*)
vahingonkorvauskelpoisuus: ικανότητα για αδικοπραξία
neuvottelukelpoisuus/oikeus neuvotella: ικανότητα συμμετοχής σε δίκη
ικανός kykenevä, kompetentti
kyky tehdä oikeustoimia: ικανός για δικαιοπραξία
kyky saada perintöä: ικανός να κληρονομήσει
ινστιτούτο instituutti
Ισλάμ islam
islamilaisuus: Ισλαμισμός
ισόβιος elinikä
elinkautinen: ισόβια δεσμά
ισοζύγιο tasapaino, tase
kauppatase: εμπορικό ισοζύγιο
ίσος yhtäläinen, samanlainen
tasa-arvoisuus: ισότητα
ιστορία historia
historiallinen: ιστορικός
oikeushistoria: ιστορία του δικαίου
tapahtumaraportti: ιστορικό
ισχυρός väite (väittää: ισχυρίζομαι)
ισχύς pätevyys, validiteetti (olla pätevä/voimassa: ισχύω)
lainvoima: ισχύς νόμου
tulla voimaan: τίθεμαι σε ισχύ

Κ κ

καγκελάριος kansleri
καθαρός reilu, puhdas (puhdistaa, siivota: καθαρίζω)
puhdas/nettovoitto: καθαρό κέρδος
puhdistus: καθαρισμός
καθεστώς järjestys, regiimi, perusjärjestys, perussääntö
kunnan/kunnallinen perussääntö: καθεστώς δήμου
yhteisön perussääntö: καθεστώς δήμου
καθηγητής ylemmän oppilaitoksen opettaja, (täys)professori
professuuri, oppituoli: καθηγητική έδρα
καθήκον velvollisuus, velvoite
täyttää velvollisuutensa: εκπληρώνω το καθήκον
selontekovelvollisuus: καθήκον διασάφησης
velvollisuus pysyä totuudessa: καθήκον της αλήθειας
καθημερινός päivittäinen, päivittäin
καθίδρυμα instituutio
perustaminen (instituution): καθίδρυση
καθυστέρηση viivästyminen, myöhästyminen
maksuviivästys: καθυστέρηση πληρωμής
καθολικός yleinen, katolilainen, universaali
καθορίζω päättää, määrätä, täsmentää, eriyttää
spesifikaatio: καθορισμός
aikaa koskeva täsmennys/määräys: καθορισμός χρόνου

καινούργιος uusi
κακός paha, huono, kehno, väärä
vilpillinen mieli: κακή πίστη
vilpillisesti, pahantahtoisessa mielessä: κακόπιστος
väärinkäyttö: κακή χρήση
pahantahtoisuus: κακόβουλος
pahantahtoisesti: κακόβουλος
κακοποιός rikollinen, pahantekijä
pahoinpitely: κακοποίηση
pahoinpidellä: κακοποιώ
κακούργημα rikos (vakava)
rikostuomioistuin: κακουργηδικείο
κακόφημος huonomaineinen
καλή πίστη hyvä usko, vilpitön mieli
hyväuskoisesti, vilpittömässä mielessä: καλόπιστος
κανόνας sääntö, normi
todistelusääntö: κανόνας απόδειξης
oikeussääntö: κανόνας δικαίου
kanoninen oikeus: κανονικός δίκαιο
kollisionormi: κανόνας σύγκρουσης
κανονισμός säännös, sääntely
säännökset: κανονισμοί
käyttöohjeet/käyttöä koskevat säännöt:
κανονισμός χρήσης
κανονιστικός normatiivinen
κάνω tehdä
syrjiä (tehdä erottelua): κάνω διάκριση
lahjoa (tehdä lahjontaa): κάνω δωρεά
viitata (tehdä viittaus): κάνω μνεία
tehdä ilkivaltaa: κάνω φασαρία
καταβολή maksu (maksaa: καταβάλλω, myös πληρώνω)
καταγγελία syytös, syyte (syyttää, esittää syytös: καταγγέλλω)
καταγραφή rekisteröinti (rekisteröityä: καταγραφώ)
καταδίκη tuomio, rangaistus (tuomita: καταδικάζω)
tuomittava: καταδικαστικώς
kuolemantuomio: θανατική καταδίκη
tuomittu henkilö, oikeudenkäynnin
jälkeen vangittu henkilö: κατάδικος
langettava päätös: καταδικαστική απόφαση
καταδίωξη syyttäminen (syyttää: καταδιώκω)
κατάθεση talletus (tallettaa: καταθέτω)
κατακράτηση pidätys, pidättäminen, aresti (ottaa kiinni, pidättää: κατακρατώ)
κατάκριση syyte, syytös, moite (esittää syyte/syytös: κατακρίνω)
moitittava: κατακριτέος
κατακύρωση sanktio (antaa sanktio: κατακυρώνω)
κατάληψη ammatti
καταλογισμός imputaatio, yhteen liittyminen (jollain loogisella tavalla)
[imputoida, liittää yhteen loogisesti: καταλογίζω]
imputoitavissa oleva: καταλογιστέος
κατάλογος lista, lasku

καταμαρτυρία vastatodistus (antaa raskauttava todistus, todistaa vastaan: καταμαρτυρώ)
κατανάλωση kulutus
kulutusvero: φόρος επί καταναλώσεως
καταπάτηση rikkominen (rikkoa: καταπατώ)
rikkoa vala: êáôáðÜôçóç üñêïõ
καταπίεση sorto (sortaa: καταπιέζω)
κατάργηση kumoaminen (kumota: καταργώ)
lain kumoaminen: καταργώ νόμο
κατασκευαστής rakennuttaja, valmistaja (rakentaa, valmistaa: κατασκευάζω)
κατασκοπειά vakoilu (vakoilla: κατασπεύω)
vakoilija: κατάσκοπος
κατάσταση tilanne, tila (lat. *status*)
poikkeustila: κατάσταση ανάγκης/κατάσταση πολιορκίας
poikkeustilalainsäädäntö: κατάσταση νομοθετικής ανάγκης
sotatila: εμπόλεμη κατάσταση
καταστατικό säännöstö, peruskirja, perustamiskirja
yhteisön peruskirja: καταστατικό εταιρίας
καταστατικός lainsäädännöllinen
valtiosääntöasiakirja: καταστατικός χάρτης
καταστολή sorto, alistaminen (sortaa, alistaa: καταστέλλω)
καταστροφή tuho, hävitys (tuhota, hävittää: καταστρέφω)
κατάσχεση haltuunotto, konfiskaatio, käytön estämistoimi (ottaa haltuun, konfiskoida: κατάσχω)
haltuunotettava: κατασχετός
henkilön kiinniottaminen: συντηρητική κατάσχεση
κατάταξη luokittelu, systemaattinen listaus (systematisoida, luokitella: κατατάσσω)
κατάχρηση väärinkäyttö, hyväksikäyttö (väärinkäyttää, hyväksikäyttää: καταχρώμαι)
oikeuden väärinkäyttö: κατάχρηση δικαιώματος
vallan väärinkäyttö: κατάχρηση εξουσίας
καταχώρηση rekisteröinti, listaus (rekisteröityä, listautua: καταχωρίζω)
καταψηφίζω äänestää vastaan
κατεύθυνση ohjaaminen, ohjaus (ohjata: κατευθύνω)
κατηγορία syyte (syyttää: κατηγορώ)
yleinen syyttäjä: δημόσιος κατήγορος
κατοικία kotipaikka, asuinpaikka (asua, oleskella: κατοικώ) (lat. *domicilium*)
asukas: κάτοικος
κατοχή hallussapito, hallinta
laiton hallussapito: παράνομη κατοχή
hallussapitäjä, haltija: κάτοχος
καχυποψία epäluulo, ennakkoluulo
κείμενο teksti
(voimassa oleva) lakiteksti: κείμενοι νόμοι
κέρδος voitto, hyöty (voittaa, hyötyä: κερδίζω) (lat. *lucrum*)
vuosivoitto: ετήσιο κέρδος
lainvastainen voitto: παράνομο κέρδος
voittoa tuottava: κερδοφόρος

κερδοσκοπία spekulointi (voitontavoittelun mielessä)
κεφάλαιο pääoma, varat
yhtiön varat: εταιρικό κεφάλαιο
nimellispääoma: ονομαστικό κεφάλαιο
κεφαλαιοκρατία kapitalismi
κηδεμόνας holhooja, edunvalvoja, hoitaja
kuolinpesänhoitaja: κηδεμόνας κληρονομιάς
κήρυξη julistus (julistaa: κηρύσσω)
κιβδηλεία väärentäminen
väärennös: κίβδηλος
κίνδυνος vaara, uhka
menetysuhka: κίνδυνος απώλειας
meren vaarat: θαλάσσιοι κίνδυνος
κινητά irtain omaisuus
κίνητρο motiivi
κλέπτης varas, ryöstäjä (varastaa, ryöstää: κλέβω)
varastetun tavaran vastaanottaja:
κλεπταποδόχος
κλέφτης varas (historiallinen merkitys: Ottomaaniajan *klefti*
eli vapaussoturi/partisaani)
κληρονομιά perintö (periä: κληρονομώ) (lat. *hereditas*)
perinnöllinen: κληρονομικός
perijä: κληρονόμος
lainmukainen perijä: νόμιμος κληρονόμος
perintöosuus: κλήρος κληρονομιάς
κλήση haaste (haastaa: κλητεύω)
κλητήρας haastemies
oikeussalivirkamies, oikeudenpalvelija:
δικαστικός κλητήρας
κλοπή varkaus (lat. *furtum*)
varastettu (esine): κλοπιμαίος
κοινοβούλιο parlamentti
parlamentaarinen: κοινοβουλευτικός
κοινό yleisö (julkinen), yhteinen
yleinen, julkinen: κοινός
yleinen intressi: κοινή συναίνεση
ius commune: κοινοδίκαιο
yhteisöoikeus: κοινοτικό δίκαιο
yhteisöllinen työ (sosiaalityö): κοινωνικό έργο
κοινότητα kunta
kunnallinen: κοινοτικός
κόμμα puolue
puoluejohtaja: κομματάρχης
oppositiopuolue: κόμμα της αντιπολίτευσης
κόρη tytär
κόστος kustannus
elinkustannukset: κόστος ζωής
κράτηση pidättäminen, aresti
olla pidätettynä: υπό κράτηση
arestitalo: κρατητήριο

κράτος valtio, voima
valtiollinen: κρατικός
lainvoima: κράτος του νόμου
valtionhallinto: κρατική διοίκηση
oikeusvaltio: κράτος δικαίου
κρίση ratkaisu, tuomio, arvostelu (ratkaista, tuomita, tehdä arvostelu: κρίνω)
arvosteluperustelu, kriteeri: κριτήριο
κτήμα omaisuus
kiinteä omaisuus: ακίνητα κτήματα
omistaminen: κτήση
κυβέρνηση hallitus, toimeenpanovalta (hallita, pitää valtaa: κυβερνώ) (lat. *gubernatio*)
toimeenpanovaltaan/hallitukseen liittyvä: κυβερνητικός
hallituksen teko/toimi: κυβερνητική πράξη
κυριαρχία suvereniteetti
suvereeni: κυρίαρχος
κύριος pääasiallinen, tärkein
κυριότητα omistaminen, varallisuus
varallisuusoikeus: δικαίωμα κυριότητας
κύρος pätevyys
oikeudellinen pätevyys: νομικό κύρος
κύρωση ratifiointi, rangaistus (ratifioida, rangaista: κυρώνω)
κώδικας koodi (kodifioida: κωδικοποιώ)
kodifiointi: κωδικοποίηση
siviilikoodi: αστικός κώδικας
rikoskoodi: ποινικός κώδικας
κώλυμα este, hidaste
avioliittoeste: κώλυμα γάμου
laillinen este: νομικό κώλυμα

Λ λ

λάθος virhe, erhe, erehdys
erehdyksessä: κατά λάθος
kirjausvirhe/merkintävirhe: λάθος αντιγραφής
λαθρεμπόριο salakuljetus
λαός kansa, valtiokansa
kansansuvereniteetti: λαϊκή κυριαρχία
kansankokous: λαϊκή σύναξη
kansankorkeakoulu: λαϊκό πανεπιστήμιο
λαχνός lotto, arpajaiset
λεηλασία ryöstely (osallistua ryöstelyyn: λεηλατώ)
λειτουργία funktio, toiminto (toimia: λειτουργώ)
ëÞîç päättyä, tulla ajankohtaiseksi, saavuttaa aikarajansa, langeta maksettavaksi
vanheta: λήξη προθεσμίας
vanhentunut: ληξιπρόθεσμος

ληξίαρχος rekisteri
rekisteritoimisto: ληξιαρχείο
syntymärekisteri: ληξιαρχικό βιβλίο γεννήσεων
kuolinrekisteri: ληξιαρχικό βιβλίο θανάτων
ληστεία ryöstö, murtovarkaus (ryöstää: ληστεύω)
ryöstäjä: ληστής
λιμάνι satama
määräsatama: λιμάνι προορισμού
satamaviranomainen: λιμενικές αρχές
λογαριασμός tili, lasku (tilittää: λογαριάζω)
tilin sulkeminen: κλείσιμο λογαριασμού
ylilaskuttaa: υπερφορτώνω λογαριασμό
λογοκλοπή plagiarismi
plagioija: λογοκλόπος
λόγος syy, järki, tolkku, peruste, (myös) puhe
riittävät perusteet: βάσισμοι λόγοι
muutosperuste: λόγος αναίρεσης
lievennysperuste (rangaistuksen): λόγος πείωσης της ποινής
lainmukaiset syyt: νόμιμοι λόγοι
sananvapaus: ελευθερία λόγου
λοιδορία hyväksikäyttö, loukkaus (hyväksikäyttää: λοιδορώ)

Μ μ

μαζί yhteinen
μαρτυρία todistus, todiste (todistaa: μαρτυρώ/δίνω μαρτυρία)
todistaja: μάρτυρας
syyttäjän todistaja: μάρτυρας κατηγορίας
silminnäkijätodistaja: αυτόπτης μάρτυρας
todistajan ristikuulustelu: εξέταση μαρτύρων
puolustuksen todistaja: μάρτυρας υπερασπίσεως
asiantuntijatodistaja: μαρτυρία εμπειρογνώμονα
μαύρη αγορά pimeät markkinat
μεθόρια γραμμή rajalinja, rintama
μειονότητα vähemmistö
μέλος jäsen
jäsenyys: ιδιότητα μέλους
μερίδιο osuus, osa (jakaa, osittaa: μερίζω)
osakas, osakkeenomistaja: μεριδιούχος
μερικός erityinen, osittainen
osittaisrajoitus: μερικός περιορισμός
μέρισμα osinko
μεροκάματο päivän palkka
μερολψσία puolueellisuus (olla puolueellinen: μεροληπτώ)
puolueellinen: μεροληπτικός
μεσιτεία (kaupan) välittäjä
kiinteistönvälittäjä: κτηματομεσίτης
μεσάζων sovittelija (sovitella: μεσιτεύω)

μεσολάβηση sovittelu (sovitella: μεσολαβώ)
μέσο keino, tapa
lainvastaiset keinot: παράνομα μέσα
μεταβατικός siirtymä
siirtymäsäännökset: μεταβατικές διατάξεις
siirtymävaihe: μεταβατική περίοδος
μεταβίβαση siirtäminen, nimitys (tehtävään)
oikeudensiirto: μεταβίβαση δικαιώματος
vapaaehtoistehtävä: εθελοντική μεταβίβαση
μεταβιβαστός siirrettävissä oleva
μεταγενέστερος jälkikäteinen (lat. *posterior*)
μετάδοση viestintä, lähetys (kommunikoida, viestiä: μεταδίδω)
μετάθεση siirtäminen, poistaminen (siirtää, poistaa: μεταθέτω)
μετακόμιση muuttaminen (muuttaa: μετακομίζω)
μεταλλείο kaivos
μετανάστευση siirtolaisuus
maasta poismuutto: μετανάστευση από εξωτερικό
maahanmuutto: μετανάστευση για το εξωτερικό
siirtolainen: μετανάστης
μεταπολίτευση poliittinen muutosprosessi
μεταπώληση jälleenmyynti
jälleenmyyjä: μεταπωλητής
μεταρρύθμιση uudistus, uudistaminen
μετατροπή kääntyminen, muuntuminen (kääntyttää, muuttaa: μετατρέπω)
μεταφορά kuljetus
kuljetuskustannukset: έξοδα μεταφοράς
μεταφορικά rahti
μετάφραση käännös, versio
μετοχή osuus
μετοχές varasto
μετοχική εταιρία osakeyhtiö
osakkeenhaltija: μέτοχος
μέτρα keinot, toimet
turvallisuustoimet: μέτρα ασφαλείας
väliaikaistoimet: προσωρινά μέτρα
μέτρηση mittaaminen
mitattavissa oleva: μετρητός
käteisarvo: αξία σε μετρητά
μήνας kuukausi
kuukausittainen: μηνιαίος
μήνυμα viesti, ilmoitus
μήνυση kanne, rangaistusvaatimus
nostaa kanne: υποβάλλω μήνυση/μηνύω
kantaja: μηνυτής
μητρώο rekisteri
rangaistus/rikosrekisteri: ποινικό μητρώο
μισθός palkka, ansiot
työskentely palkkaa vastaan: μισθαρνία
palkanmaksu: μισθοδοσία
μίσθωμα vuokraus, leasing (vuokrata, leesata: μισθώνω)

μίσθωση vuokraus, leasing, vuokralle ottaminen
μοίρα osuus (osittaa, jakaa osiin: μοιράζω)
lain määräämä osuus: νόμιμη μοίρα
μοιχεία aviorikos (tehdä aviorikos: μοιχεύω)
aviorikoksesta syntynyt lapsi: μοιχογέννητος
avionrikkoja (mies): μοιχός
avionrikkoja (nainen): μοιχαλίδα
μοναρχία monarkia
monarkki: μονάρχης
monarkismi: μοναρχισμός
μοναστήρι luostari
μόνιμος pysyvä
μονισμός monismi
monistinen teoria: μονιστική θεωρία
pysyvä asuinpaikka: μόνιμη κατοικία
μονομερής yksipuolinen
yksipuolinen sopimus: μονομερής σύμβαση
μονοπώλιο monopoli
μόνος yksi
yhdentuomarin: μόνη/μόνος δικαστής
μποϊκοτάζ boikotti
μυστικό salaisuus
salainen: μυστικός
salainen poliisi: μυστική αστυνομία
salailu, salaileminen: μυστικότητα
vaalisalaisuus: μυστικότητα της ψηφοφορίας

Ν ν

ναρκωτικά huumausaineet, huumeet
ναύλος rahti, kuljetettava tavara
rahtikirja: ναυλοσύμφωνο
ναυτωτής rahtaaja (rahdata: ναυλώνω)
ναύτης merimies (myös ναυτικός)
ναυτικό merellinen, mereen liittyvä
kauppalaiva: εμπορικό ναυτικό
merituomioistuin: ναυτικό δικαστήριο/ναυτοδικείο
merenkulkuoikeus: ναυτικό δίκαιο
merioikeustuomari: ναυτοδίκης
νέα εκλογή uudelleenvalinta
νεκρός kuollut
hautausmaa: νεκροταφείο
kuolinhuone: νεκροτομείο
ruumiinavaus: νεκροψία
νηολόγιο laivarekisteri
νίκη voitto (voittaa: νικώ)
voittaja: νικητής
νοθεία väärennös (väärentää: νοθεύω)
väärentäjä: νοθευτής

νόθος avioton lapsi, äpärä
νομαρχία prefektuuri
prefekti: νομάρχης
νομή omistaminen, hallinta
haltija, omistaja: νομέας
hallintaoikeus: δικαίωμα νομής
νομική oikeuteen liittyvä, (myös) oikeustiede
oikeuskieli: νομική γλώσσα
oikeudenvastaisuus: νομική διαφορά
oikeusdogmatiikkaa: νομική δογματική
oikeustieteellinen koulutus: νομική εκπαίδευση
oikeuskäsite/oikeudellinen käsite: νομική έννοια
käsitelainoppi: νομική εννοιοκρατία
oikeuskäytäntö: νομική πρακτική
oikeustoimi: νομική πράξη
oikeushenkilöllisyys: νομική προσωπικότητα
νομικός lakiin/oikeuteen liittyvä, laillinen, juridinen, (myös) juristi
oikeusperiaate: νομική αρχή
oikeushenkilö: νομικό πρόσωπο
νόμιμα laillisesti, lainmukaisesti
νομιμοποίηση laillistaminen (laillistaa: νομιμοποιώ)
νόμιμος laillinen, lainmukainen, juridisesti oikeudenmukainen
laillinen syy: νόμιμη αιτία
νομιμότητα laillisuus, legaliteetti, (myös) legitimiteetti
νόμιμος (lat.) *de jure*
νομιμοφροσύνη lojaliteetti, uskollisuus
lojaalisti, laille uskollisesti: νόμιμος
νόμισμα rahayksikkö, raha, kolikko
väärennetty kolikko: κίβδηλο νόμισμα
ulkomaan raha: ξένο νόμισμα
νομοδιδάσκαλος juristi, juridiikan opettaja
νομοθεσία lainsäädäntö (säätää lakeja: νομοθετώ)
lainsäätäjä: νομοθετικός
lainsäädäntövalta: νομοθετική εξουσία
lainsäädäntöelin: νομοθετικό σώμα
νομολογία oikeustapauskäytäntö, ennakkotapaukset
tuomarioikeus: νομολογικό δίκαιο
νομομάθεια laintuntemus, oikeustieto
laintuntija, oikeustieteilijä, juristi: νομομαθής
νόμος laki (lat. *lex*)
blankettilaki: νόμος αντιγράφου
X laki/laki X:stä: νόμος για τη(ν)/το(ν)/το Ω
tai νόμος περί Ω
ydinenergialaki: νόμος για την ατομική ενέργεια
kemikaalikäyttölaki: νόμος για τον έλεγχο χημικών ουσιών
asekontrollilaki: νόμος περί ελέγχου των οπλών
lääkeainelaki: νόμος περί φαρμάκων
lain tuella/lakiin nojaten: δυνάμει του νόμου
common law: άγραφος νόμος

lainvoima: ισχύς νόμου
lain teksti: κείμενο του νόμου
lainmukaisesti: σύμφωνα με το νόμο
lainmuutos (lisäys): τροποποίηση νόμου

νομός prefektuuri
νομοσχέδιο lakiesitys
laatia lakiesitys: καταρτίζω νομοσχέδιο
νους mieli, älykkyys (lat. *intelligentia*)
νύφη miniä
νυχτοφύλακας yövartija

Ξ ξ

ξάδερφος serkku
ξενοδοχείο hotelli, vierasmaja
hotellinpitäjä: ξενοδόχος
ξένος ulkomainen, vieras, ulkopuolinen
vieraan (ulkomaisen) pelko: ξενομανία
vieraan (ulkomaisen) ihailu: ξενοφοβία
ulkomainen lainsäädäntö: ξένη νομοθεσία
ulkovallat: ξένη κράτη
ξέρω tietää, osata
ξεχωριστός erillinen (erottaa: ξεχωρίζω)

Ο ο

οδηγία direktiivi
οδηγός kuljettaja, johtaja (johtaa, kuljettaa: οδηγώ)
οδός tie, katu, reitti
tuomioistuinreitti: δικαστική οδός
tuomioistuinteitse: δια της δικαστικής
οικειοποίηση luvaton haltuun/käyttöön otto
(ottaa luvatta käyttöön: οικειοποιούμαι)
οικογένεια perhe (lat. *familia*)
perheoikeus: οικογενειακό δίκαιο
οικοδομή rakennus
rakennussuunnitelma: οικοδομικό σχέδιο
rakennuslaki: οικοδομικός νόμος
οικονομία talous, rahoitus, myös kauppa (rahoittaa: οικονομώ)
talouteen/rahoitukseen liittyvä: οικονομικός
talouskriisi: οικονομική κρίση
budjetti/tilivuosi: οικονομικό έτος
talousoikeus: οικονομικό δίκαιο
kauppasota: οικονομικός πόλεμος
οιονεί näennäinen, kvasi
näennäissopimus: οιονεί σύμβαση
näennäisvero: οιονεί φόρος
ολικός täys-, totaali, yleis-
yleislakko: ολική απεργία

ολοκλήρωση integraatio
Euroopan integraatio: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση
ολομέλεια täysistunto, kaikki jäsenet kattava, plenum
ομάδα massa, summa, joukko
asioiden summa: ομάδα πραγμάτων
ομαδικός kollektiivinen
ομηρία panttivankeus
panttivanki: όμηρος
ομολογία tunnustus, myös velkakirja (tunnustaa: ομολογώ) (lat. *confessio*)
tuomioistuintunnustus: δικαστική ομολογία
haltijavelkakirja: ομολογία στον κομιστή
obligaatio: ομόλογο
velkakirjanhaltija, osuudenhaltija: ομολογιούχος
ομοσπονδία liittovaltio, federaatio (vrt. konfederaatio: ομόσπονδος)
valtioliitto: ομοσπονδία κρατών
liittotasavalta: ομοσπονδιακή δημοκρατία
liittovaltion syyttäjä: ομοσπονδιακή εισαγγελία
liittovaltion korkein oikeus:
ομοσπονδιακό ακυρωτικό δικαστήριο
liittovaltion tuomari: ομοσπονδιακός δικαστής
liittovaltion ministeri: ομοσπονδιακός υπουργός
ομοφωνία anonymiteetti
όνομα nimi (lat. *nomen*)
etunimi: μικρό όνομα
sukunimi: οικογενειακό όνομα
kauppanimi, liikenimi, tuotenimi: εμπορικό όνομα
nimiluettelo: ονοματολόγιο
ονομασία nimi, nimitys (nimittää: ονομάζω)
ονομαστικός nimellinen, nimellis-
nimellisarvo: ονομαστική αξία
nimellispääoma: ονομαστικό κεφάλαιο
όπλο ase
tappava ase: φονικό όπλο
οπλοφορία aseenkanto (kantaa asetta: οπλοφορώ)
οργανισμός organisaatio, korporaatio, yhtymä (organisoida: οργανώνω)
Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ):
Οργανισμός Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη
Pohjois-Atlantin puolustusliitto (NATO):
Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου
όργανο orgaani, elin, instrumentti
ορθός oikea, korrekti
ortodoksinen, oikea/puhdasoppinen: ορθόδοξος
όριο raja, este (päättää rajoista, rajoittaa, määrätä: ορίζω)
mennä rajojen yli: υπερβαίνω τα όρια
ikäraja: όριο ηλικίας
ορισμός määritelmä
määrätty, määrätynlainen: οριστικός
όρκος vala (vannoa: ορκίζομαι, vannottaa: ορκίζω) (lat. *dejuratio*)
tuomioistuinvala: δικαστικός όρκος
valan sitoma: δεσμευμένος με όρκο
rikkoa vala: παραβαίνω τον όρκο

ορκωτό δικαστήριο valamiesoikeus
valamies: ορκωτός δικαστής
όρος ehto, klausuuli (myös vuori)
sopimusehdot: όροι συμβολαίου
”ehdolla, että”: υπό τον όρο
οροθεσία rajoitus, rajojen kiinnilyöminen (rajoittaa: οροθετώ)
όροφος kerros, porras
ορφανός orpo
orpokoti: ορφανοτροφείο
ουδέτερος neutraali (pysyä neutraalina: παραμένω ουδέτερος)
neutraliteetti: ουδετερότητα
ουσία substanssi, pääsisältö
substanssiin/aineelliseen sisältöön liittyvä: ουσιαστικός (myös ουσιώδης)
substanssikysymys: ζήτημα ουσίας
pääasia: ουσία της υπόθεσης
aineellinen oikeus: ουσιαστικό δίκαιο
aineellinen valtiosääntö: ουσιαστικό Σύνταγμα
οφειλή velka, velvoite (olla velkaa: οφείλω) (lat. *debitio*)
velkoja: οφειλέτης (lat. *debitor*)
όφελος hyöty, voitto, etu
όψη näky, näkeminen
maksettava näytettäessä: συναλλαγματική όψεως

Π π

πάγιος kiinteä
kiinteä pääoma: πάγιο κεφάλαιο
kiinteät tulot: πάγια πρόσοδος
παγίωση vakauttaminen, lujittaminen
παγκόσμιος yleismaailmallinen, myös kansainvälinen
kansainvälinen rikostuomioistuin: Παγκόσμιο Ποινικό Εφετείο
globalisaatio (maailmallistuminen): παγκοσμιοποίηση
παιδεία ohjeet, kasvatus (ohjata, kasvattaa: παιδεύω)
παμψηφεί yksimielisyys, yksimielisesti
πανδέκτες pandektit, digestat
pandekti: πανδέκτης
πανδοχείο majatalo
majatalonpitäjä: πανδοχέας
πανεπιστήμιο yliopisto
oppituoli: πανεπιστημιακή έδρα
tiedekunta: πανεπιστημιακή σχολή
πανομοιότυπος näköispainos, tarkka jäljennös
πανωλεθρία täystuho, hävitys
παράβαση rikkomus, loukkaus, vahingoittaminen (rikkoa, vahingoittaa, loukata: παραβαίνω)
vastoin: κατά παράβαση
sopimusrike: παράβαση συμβάσεως

vilpittömän mielen loukkaus: παράβαση πίστης
rikkoja, loukkaaja: παραβάτης

παραβίαση rikkominen (rikkoa: παραβιάζω)
rikkoa lakia: παραβιάζω το νόμο

παραβολή vertailu, vertaaminen (verrata: παραβάλλω)

παραγγελία tilaus, toimeksianto, komennus
(antaa toimeksi, komentaa: παραγγέλλω)
toimeksiantosopimus: óýìâáóç ðáñáããåëßáò

παραγραφή ohje, määräys, resepti
(määrätä, rajoittaa määräyksellä: παραγράφω)

παραγωγή tuotanto (tuottaa: παράγω)
tuottaja: παραγωγός

παράγραφος pykälä

παραδεκτό hyväksyttävä, oikeusprosessissa kelpaava
(hyväksyä, kelpuuttaa: παραδέχομαι)
hyväksyntä: παραδοχή
prosessikelpoinen: παραδεκτός

παράδοση toimitus
myöhästynyt toimitus: καθυστερημένη παράδοση
maksetaan toimitettaessa: πληρωτέος επί τη παράδοση

παραίτηση luopuminen, luopumiskirja
oikeuksista luopumisasiakirja:
παραίτηση από δικαίωμα
toimenpiteestä luopuminen: παραίτηση από αγωγή
(virasta/toimesta) eroaminen: παραίτηση υπαλλήλου

παράκαιρος sopimaton ajankohta, ajankohtaan nähden sopimaton

παρακατάθεση talletus, pantti, vakuus (tallettaa, asettaa
pantiksi/vakuudeksi: παρακαταθέτω)
tallettaja, pantin asettaja: παρακαταθετών

παρακαταθήκη talletus, pantti, vakuus (lat. *depositum*)

παράκληση pyyntö, anomus

παρακοή tottelemattomuus

παρακολούθηση seuraaminen, osallistuminen (seurata, osallistua: παρακολουθώ)

παρακράτηση hallussapito, säilytys (pitää hallussa, säilyttää: παρακρατώ)
hallussapito-oikeus: δικαίωμα παρακρατήσεως

παρακώλυση este, hidaste (estää, hidastaa: παρακωλύω)

παραλαβή kuittaus, vastaanottaminen, kuitata
(ottaa vastaan, antaa kuittaus: παραλαμβάνω)
vastaanottaja, kuittauksen antaja: παραλήπτης

παράλειψη laiminlyönti (lyödä laimin: παραλείπω)

παράνοια hulluus

παρανομία lainvastaisuus, lainrikkominen, laittomuus (rikkoa lakia: παρανομώ)
lainvastainen: παράνομος (myös παρανόμως)
lainvastainen teko: παράνομη πράξη (vrt. engl. *tort*)

παραπειστικός harhaanjohtava, harhauttava (johtaa harhaan: παραπείθω)
(myös παραπλάνηση)

παραποίηση väärennös (väärentää: παραποιώ)

παράπονο valituksen aihe, epäkohta

παράπτωμα rike

παράρτημα liite

παράσταση suoritus
παράταση pidennys, jatko (pidentää, jatkaa: παρατείνω)
παραχάραξη väärentäminen (väärentää: παραχαράσσω)
väärentäjä: παραχαράκτης
rahojen väärentäminen: παραχάραξη νομίσματος
παραχώρηση lupa, siirto, luovutus (siirtää, luovuttaa: παραχωρώ)
oikeuden siirtyminen: παραχώρηση δικαιώματος
siirtotodistus: παραχωρητήριο
παρεγγραφή interpolaatio, lisätty kohta (myös παρεμβολή, παρένθεση)
πάρεδρος avustava tuomari
παρέκταση jatkaminen, pidentäminen (jatkaa/pidentää: παρεκτείνω)
παρεκτροπή rikkomus
παρέμβαση keskeytys, puuttuminen (keskeyttää, puuttua: παρεμβαίνω)
παρεμπίπτων sattumanvarainen
sattumanvaraisesti: παρεμπιπτόντως
παρεμφερής samanlainen
παρεξήγηση väärinymmärrys
παρερμηνεία väärä tulkinta, väärintulkinta
παρουσία läsnäolo (olla läsnä: παρίσταμαι)
olla läsnä oikeudessa: παρίσταμαι στο δικαστήριο
παροχή (velvoitteen) suoritus, myös apu, avustus
suoritusaika: χρόνος παροχής
oikeus avustajaan (tuomioistuimessa):
παροχή νομικών συμβουλών
πασίδηλος ilmeinen, itsestään selvä
πατέρας isä (myös pappi/kirkkoisä)
isällinen: πατρικός
isyys: πατρότητα
laillinen isyys: νόμιμη πατρότητα
isyysolettama: τεκμήριο πατρότητας
”isänsä puolelta”: πατρόθεν
πατροκτονία isänmurha
παύση tauko, keskeytyminen, (toimesta) pidättäytyminen
maksunkeskeytys: παύση πληρωμών
πειθαρχία kuri, kurinpito (olla kurissa/kurinalaisena: πειθαρχώ)
kurinpidollinen: πειθαρχικός
kurinpitoprosessi/menettely: πειθαρχική δικονομία
kurinpitorangaistus: πειθαρχική ποινή
πειρατεία merirosvous, myös tekijänoikeuden loukkaaminen
tuotepiratismi: πειρατεία προϊόντων
πειστήριο todiste, vakuutus (asiantilasta), näytekappale
vakuuttava: πειστικός
vakuuttavuus: πειστικότητα
πελατεία klientelismi, suosikki/suojattijärjestelmä (lat. *clientela*)
suojatti: πελάτης
πενθερά äitipuoli
πενθερός isäpuoli
πενία köyhyys
περαιτέρω edelleen, jatkuen
πέρας loppu

περασμένος myöhässä, myöhästynyt
περίγραμμα reuna, raja, laita
περιγραφή ohje, määräys (antaa ohje, määrätä: περιγράφω)
määräävä: περιγραφικός
περιέχομαι läpäistä, selvitä
περιεχόμενο sisältö (sisältää: περιέχω)
kirjallinen sisältö: περιεχόμενο εγγράφου
velvoitteen sisältö: περιεχόμενο της παροχής
περίληψη tiivistelmä
περιμένω odottaa
περίοδος jakso, periodi
ajanjakso: χρονική περίοδος
aikakauskirja: περιοδικό
περιορισμός rajoitus (rajoittaa: περιορίζω)
rajoittava: περιοριστικός
rajoitettu: περιορισμένος
oikeuden rajoitus: περιορισμός δικαιώματος
perusoikeusrajoitus: περιορισμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων
rajoituslauseke: περιοριστική ρήτρα
περιουσία omaisuus, kiinteistö
omaisuuteen liittyvä: περιουσιακός
kiinteä omaisuus: ακίνητη περιουσία
irtain omaisuus: κινητή περιουσία
yhteisomaisuus: κοινή περιουσία
perintö/perittävä omaisuus: κληρονομική περιουσία
aineellinen/omaisuuteen kohdistuva vahinko: περιουσιακή ζημία
omaisuuteen kohdistuva rangaistus/sakko: περιουσιακή ποινή
περιοχή alue, piiri, territorio
περίπλοκος monimutkainen
περίπτωση tapaus, tila, tilanne
hätätila: περίπτωση έκτακτης ανάγκης
περίσταση olosuhde, olosuhteet, seikat
raskauttavat olosuhteet: επιβαρυντικές περιστάσεις
περιστατικό tapaus, tapahtuma, välikohtaus
satunnainen, sattumanvarainen: περιστατικός
περιφέρεια piiri, alue (myös ympyrän kehä)
alueellinen: περιφερειακός
tuomioistuinpiiri: περιφέρεια δικαστηρίου
aluehallinto: περιφερειακή διοίκηση
περιφρόνηση halveksunta, ylenkatse
πηγές δικαίου oikeuslähteet (yks. oikeuslähde: πηγή του δικαίου)
πιθανός mahdollinen, todennäköinen
todennäköisyys: πιθανότητα
πίστη luottamus, usko, lojaliteetti (lat. *fides*)
lojaali, uskollinen: πιστός
hyvä usko: καλή πίστη

πιστοποίηση todistaminen, varmistaminen, sertifiointi
(varmistaa, sertifioida: πιστοποιώ)
todistus, vahvistus: πιστοποιητικό
syntymätodistus: πιστοποιητικό γεννήσεως
kuolintodistus: πιστοποιητικό θανάτου
työtodistus: πιστοποιητικό εργασίας

πίστωση luotto (antaa luottoa: πιστώνω)
luotonsaaja: πιστούχος
luotonantaja: πιστωτής
luottopetos: πιστωτική απάτη
luottokortti: πιστωτική κάρτα
luottolaitos: πιστωτικό ίδρυμα
luottolasku: πιστωτικός λογαριασμός

πλάνη virhe, erehdys (lat. *erratio*)
tuomiovirhe, tuomioistuinvirhe: δικαστική πλάνη
laskuvirhe: πλάνη στον υπολογισμό

πλασματικός kuvitteellinen, fiktiivinen, näennäinen

πλαστογραφία väärentäminen, rahanväärentäminen (väärentää: πλαστογραφώ)
väärä henkilöllisyys: πλαστοπροσωπία

πλαστός väärennetty, näennäinen
näennäistoimi: πλαστή αγωγή
väärä raha: πλαστό χρήμα

πλειοδοσία huutokauppa (tehdä tarjous huutokaupassa: ðëåéïäïôþ
myydä huutokaupassa: πλειστηριάζω)
huutokaupan pitäjä: πλειστηριαστής

πλειονότητα enemmistö
enemmistövaali: πλειοψηφική εκλογή

πλεονέκτημα etu

πληθυσμός populaatio

πληθώρα runsaus

πληθωρισμός inflaatio

πλημμέλημα rike, rikkomus, väärinkäytös
riketuomioistuin: πλημμελειοδικείο
riketuomari: πλημμελειοδίκης

πληρεξούσιο asianajajan toimivalta (valtuuttaa asianajaja: πληρεξουσιοδοτώ)
lain määräämä asianajaja: νόμιμος πληρεξούσιος

πλήρης täysi, täydellinen, kattava (täyttää, toteuttaa: πληρώ)
täysin, täydellisesti: πλήρως

πληροφορίες informaatio

πληρωμή maksu (maksaa: πληρώνω)
maksusta pidättäytyminen: αναστολή πλημωρών
maksutarjous: προσφορά πληρωμής
maksettavissa oleva: πληρωτέος
maksu toimitettaessa: πληρωτέος κατά την παράδοση

πλοίο laiva, alus
kauppa-alus: εμπορικό πλοίο
(laivan) kapteeni: πλοίαρχός

πλούτος rikkaus (rikastua: πλουτίζω)
oikeudeton rikastuminen:
αδικαιολόγητος πλουτισμός

πνεύμα henki, mieli
mieleen, henkeen liittyvä: πνευματικός
tekijänoikeus: πνευματική ιδιοκτησία
ποινή rangaistus (rikoksesta tai rikkeestä) (lat. *poena*)
rikosrangaistukseen liittyvä: ποινικός
rangaistuspäätös: ποινική απόφαση
rikosprosessi: ποινική διαδικασία
rikosasia: ποινική υπόθεση
rikosoikeus: ποινικό δίκαιο
rikostuomioistuin: ποινικό δικαστήριο
πόλεμος sota (lat. *bellum*)
sisällissota: εμφύλιος πόλεμος
sodanjulistus: κήρυξη πολέμου
πολιτεία valtio, hallitus
valtiomuoto/hallitusmuoto:
πολίτευμα/μορφή του πολιτεύματος
valtio-oppi: πολιτειολογία (myös: πολιτική επιστήμη)
πολιτικός poliittinen, siviili, valtion kansalaisuuteen liittyvä
politiikka: πολιτική
poliittinen puolue: πολιτικό κόμμα
kansalainen: πολίτης
poliittinen rike/rikos: πολιτικό αδίκημα
siviilikanne: πολιτική αγωγή
siviiliprosessi: πολιτική δικονομία
kansalaisvapaudet: πολιτικές ελευθέριες
siviilioikeus: πολιτικό δίκαιο
siviiliavioliitto: πολιτικός γάμος
πολιτισμός kulttuuri, sivilisaatio
kulttuuriperintö: πολιτιστική κληρονομιά
πολύτιμος arvokas
πορνεία prostituutio
prostituoitu: πόρνη
bordelli: πορνείο
ποσό summa, määrä
vaatimuksen suuruus: ποσό απαιτήσεως
πράγμα asia, esine, tavara
kulutustavara: αναλώσιμο πράγμα
πράγματι/
πραγματικός tosiasiallinen (lat. *de facto)*
tosiasiakysymys: πραγματικό ζήτημα
πραγματοποίηση asian tekeminen todelliseksi
πρακτική käytäntö, praksis
πράξη toimi, teko (tehdä, suorittaa: πράττω)
rangaistava teko: αξιόποινη πράξη
lainvastainen teko: παράνομη πράξη
loppuun saakka suoritettu teko: τετελεσμένη πράξη
πρεσβεία lähetystö
προαγγελία julistus
προαγορά ennakko-osto, etuosto (tehdä etuosto: προαγοράζω)
etuosto-oikeus: δικαίωμα προαγοράς
etuostaja: προαγοραστής

προαγωγή edistäminen, promootio (edistää: προάγω)
(myös προβιβασμός)
προαίρεση optio, vaihtoehto
προανάκριση alustava tutkimus, esitarkastus
(tehdä alustava tutkimus: προανακρίνω)
προγενέστερος edeltävä, edellinen, entinen
πρόγονοι esi-isät
esi-isiin liittyvä: πρόγονος
πρόγονος ottopoika
προγονή ottotytär
προγραφή (jonkin asian) kieltäminen (kielletyksi tekeminen: προγραφώ)
προδικασία ennalta päättäminen (päättää ennalta: προδικάζω)
ennakkotapaukseen liittyvä: προδικαστικός
ennakkoratkaisu/prejudikaatti: προδικαστική απόφαση
πρόεδρος presidentti, puheenjohtaja, puhemies (johtaa puhetta: προεδρεύω)
presidenttiys, puheenjohtajuus: προεδρία
presidentillinen: προεδρικός
ikäpresidentti: πρόεδρος λόγω ηλικίας
Tasavallan Presidentti: Πρόεδρος της Δημοκρατίας
προειδοποίηση ilmoitus, ennakkovaroitus (antaa ennakkovaroitus: προειδοποιώ)
προεξόφληση alennus
alennushinta: τιμή προεξοφλήσεως
προεργασία valmistelutyö
προηγούμαι edeltää
edellinen, edeltävä: προηγούμενος
πρόθεση aie, aikomus, tarkoitus
tarkoituksellisesti/tahallisesti: εκ προθέσεως
tahattomasti, ilman tarkoitusta: χωρίς πρόθεση
προθεσμία jakso, ajanjakso
ajanjakson (esim. ehdon) kuluminen loppuun: εκπνοή προθεσμίας
προίκα myötäjäiset, lahja (antaa myötäjäiset, lahjoittaa: προικοδοτώ)
ðñïúüí tuote
προϊστάμενος työnantaja, johtaja (hallita, johtaa, ohjata: προΐσταμαι)
προκαταβολή etukäteis-/ennakkomaksu (maksaa etukäteen: προκαταβάλλω)
ennakkoon maksettu, odotettu: προκαταβολικός
προκαταδικάζω tuomita ennalta/ennakkoon
προκατάληψη ennakkoluulo
ennakkoluuloinen: προκατειλημμένος
προκάτοχος edeltäjä
προκήρυξη julistus
προκληροδότημα jälkisäädös (testamentin)
etuoikeutettu testamentinsaaja: προκληροδόχος
πρόκληση provokaatio (myös προκλητικότητα)
προληπτικός ennaltaehkäisevä, preventiivinen
προμελέτη harkinta (harkita: προμελετώ)
harkinnasta, tahallaan: εκ προμελέτης
προμήθεια kaupinta, komissio (kaupata: προμηθεύω)
kauppaaja (tuotteen/palvelun): προμηθευτής
προνόμιο privilegio, etuoikeus (lat. *beneficium*)
etuoikeutettu: προνομιούχος

προξενείο konsulaatti
konsuli: πρόξενος
προξενώ aiheuttaa
πρόοδος progressio
progressiivinen verotus: προοδευτική φορολογία
προπληρωμή etumaksu (maksaa etumaksu: προπληρώνω)
προσαγωγή eteen tuominen (tuoda eteen: προσάγω)
tuoda eteen voimakeinoin: προσάγω διά της βίας
προσαρμογή sopeutuminen, mukautuminen (sopeutua: προσαρμόζω)
προσάρτηση liittäminen (liittää: προσαρτώ)
kirjallinen liite: προσαρτημένο έγγραφο
προσαύξηση pesä/yhtiöosuuden kasvu
προσβολή loukkaus, sanallinen hyökkäys, myös riitauttaa (loukata: προσβάλλω)
loukkaava, hyökkäävä: προσβλητικός
hyvien tapojen loukkaus: προσβολή των χρηστών ηθών
sopimusvelvoitteen loukkaaminen: προσβάλλω σύμβαση
προσδιορισμός ennalta määrittäminen, määrittely (määrittää: προσδιορίζω)
προσέγγιση arviointi
arviolta/arvion mukaan: κατά προσέγγιση
προσεταιρισμός yhdistys
προσεχής seuraava, perästä tuleva
προσεχώς pian, kohta
προσηλυτισμός kääntyminen, käännyttäminen
πρόσκαιρος väliaikainen, ehdollinen
πρόσκομμα este, hidaste
πρόσοδος tulo, tulolähde, elinkorko
tuottoisa: προσοδοφόρος
vuosikorot: ετήσια πρόσοδος
pääomatulot: πρόσοδος κεφαλαίου
προστασία suoja, suojelu
suojelija, puolustaja: προστάτης
vilpittömän mielen suoja: προστασία καλής πιστής
luonnonsuojelu: προστασία της φύσης
merkkisuoja: προστασία του σήματος
προσυπογραφή allekirjoitus
προσφορά tarjous, ehdotus (tarjota: προσφέρω)
peruuttaa tarjous: αποσύρω προσφορά
πρόσφυγας pakolainen
προσφυγή valitus, muutoksenhaku
προσχέδιο hahmotelma, ensimmäinen versio
προσωπικό henkilöstö
πρόσωπο henkilö, persoona (lat. *persona*)
henkilöön liittyvä, henkilökohtainen: προσωπικός
oikeushenkilö: νομικό πρόσωπα
luonnollinen henkilö: φυσικό πρόσωπα
προσωρινός väliaikainen
väliaikaisuus: προσωρινότητα
väliaikainen määräys: προσωρινή διάταξη
πρόταση ehdotus, aloite (ehdottaa, tehdä aloite: προτείνω)

προτίθεμαι aikoa, suunnitella
προτίμηση etusija, mieltymys (pitää ensisijaisena: προτιμώ)
ensisijaisesti: κατά προτίμηση
etuoikeus: δικαίωμα προτιμήσεως
προτροπή varoitus, kehotus (varoittaa, kehottaa: προτρέπω)
πρότυπος malli, prototyyppi
προϋπόθεση ehto, oletus, ennakko-odotus (olettaa: προϋποθέτω)
prosessinehto: προϋπόθεση διαδικαστικής πράξης
προϋπολογισμός talousarvio, budjetti
talousarvion esittäminen: καταθέτω τον προϋπολογισμό
πρόφαση tekosyy, veruke (esittää veruke: προφασίζομαι)
προφορικός suullinen (ilmaista suullisesti: προφέρω) [myös προφορικώς]
suullisesti: προφορικά
suullinen testamentti: προφορική διαθήκη
suullinen tunnustus: προφορική ομολογία
προφυλάκιση tutkintavankeus, vankeus ennen oikeudenkäyntiä (ottaa tutkintavangiksi/vangiksi odottamaan tuomioistuimen käsittelyä: προφυλακίζω)
tutkintavankeudessa oleva: προφυλακισμένη
προφύλαξη varovaisuus
προχρονολόγηση todellista päivämäärää aiempi (päivätä aiemmaksi: προχρονολογώ)
πρωθυπουργός pääministeri
πρωτοβάθμιος ensiaste
ensiasteen tuomioistuin: πρωτοδικείο
ensiasteen tuomioistuimen tuomari: πρωτοδίκης
πρωτοβουλία aloite
kansalaisaloite: πρωτοβουλία πολιτών
πρωτόκολλο protokolla
πρωτότυπο alkuperäinen
πρωτοφειλή päävelka
päävelkoja: πρωτοφειλέτης
πταίσμα rike, pieni rikos
riketuomioistuin: πταισματοδικείο
riketuomioistuimen tuomari: ðôáéóìáôïäßêçò
πτυχίο todistus, sertifikaatti
todistuksen saanut henkilö: πτυχιούχος
oikeustieteen kandidaatti (alempi tutkinto): πτυχιούχος νομικής
πτώμα ruumis, raato
πτώχευση konkurssi (joutua konkurssiin/vararikkoon: πτωχεύω)
konkurssivelkoja: πιστωτής πτωχεύσεως
konkurssioikeus: πτωχευτικό δίκαιο
πυροβολισμός laukaus (ampua: πυροβολώ)
tuliase: πυροβόλο όπλο
πώληση myynti, kauppa (myydä, kaupata: πωλώ)
myyjä: πωλητής
myyntisopimus: πωλητήριο

Ρ ρ

ράβδος — varasto
ραδιουργία — kiusamielinen oikeudenkäyttäminen
(käyttää oikeutta kiusamielisesti, juonitella: ραδιουργώ)
ραθυμία — huolimattomuus
ρατσισμός — rasismi
ρεαλιστικός — todenmukainen, realistinen
todellinen: ρεαλιστικός
ρευστός — maksuvalmis, likvidi
ρήγμα — rike, repeämä, katkeaminen
ρήξη — rikkomus, nujakka, käsikähmä
ρητός — välitön, suora, silkka
välitön velvoite: ρητή ευθύνη
ρήτρα — lausuma, lauseke, ehto (lat. *clausula*)
rangaistuslauseke: ποινική ρήτρα
indeksiehto: ρήτρα τιμαρίθμου
ehtolauseke: υποθετική ρήτρα
ριζικός — radikaali, fundamentalistinen
ρίσκο — riski, vaara
ρόλος — rooli, osuus
ρύθμιση — säädös, sopimus (säätää, ohjata: ρυθμίζω)
ρωμαϊκός — roomalainen
roomalainen oikeus: ρωμαϊκό δίκαιο

Σ σ (-ς)

σαδισμός — sadismi
σαμποτάζ — tuhotyö, sabotaasi
σελίδα — sivu
σήμα — merkki (lat. *signum*)
valmistajan merkki: βιομηχανικό σήμα
σημαντικός — tärkeä, merkityksellinen
(merkitä, olla merkityksellinen: σημαίνω)
merkitys, tarkoitus: σημασία
relevanssi: σημαντικότητα
σημείο — merkki, nootti, näkökohta (merkitä: σημειώνω)
σιωπή — hiljaisuus (olla hiljaa: σιωπώ)
σκέψη — ajattelu, harkinta
σκοπός — tarkoitus, intentio (tarkoittaa, aikoa: σκοπεύω)
tahallinen, tarkoituksellinen: σκοπίμως
opportunismi: σκοπιμότητα
rangaistuksen tavoite/tarkoitus: σκοπός της ποινής
σκοτώνω — surmata, murhata
σπουδαίος — tärkeä, merkittävä
tärkeys, painoarvo: σπουδαιότητα
tärkein peruste: σπουδαίος λόγος
σταδιοδρομία — ura
στάθμη — taso

σταθμός asema
poliisiasema: αστυνομικός σταθμός
στάση kapina, kumous (kapinoida: στασιάζω) [myös στασίαση]
kapinoitsija: στασιαστής
στατιστική tilasto
tilastollinen: στατιστικός
στέρηση puute, puuttuminen, riistäminen (riistää: στερώ)
riistävä, puuttuva: στερητικός
στοιχείο elementti/osa
στοίχημα veto, asettaa vedonlyöntipanos
στόχος maali, tavoite, objekti
στραγγαλισμός kuristaminen, kuristus (kuristaa: στραγγαλίζω)
kuristaja: στραγγαλιστής
στράτευμα armeija (myös στρατός)
στρατηγός kenraali
στρατιώτης sotilas
στρατιωτικής sotilaallinen, armeijaan liittyvä
sotaoikeus: στρατιωτικός νόμος
sotilasoikeus: στρατιωτικό δίκαιο
sotilaslainsäädäntö: στρατιωτική νομοθεσία
sotilaslainkäyttövallan alue:
στρατιωτική δικαιοδοσία
sotilastuomioistuin: στρατοδικείο
sotilastuomioistuimen tuomari: στρατοδίκης
στρατολογία värväys, värväämineη (värvätä: στρατολογώ)
στρατονομία sotapoliisi
στρεψοδικία vilpistely
vilpin harjoittaja: στρεψόδικος
συγγενής suhteellinen, suhde, sukulaisuus
suhteellinen, perhe-yhteyden omaava: συγγενικός
verisukulaisuus: εξ αίματος συγγενής
συγγνώμη anteeksipyyntö, vapautus
anteeksiannettava, puolustettavissa oleva: συγγνωστός
συγγραφή kirjoitus
kirjoittaja: συγγραφέας
tekijänoikeus (kirjalliseen esineeseen):
συγγραφικά δικαιώματα
συγκατάθεση suostumus, hyväksyntä, myöntymys
(myöntyä, hyväksyä: συγκατατίθεμαι)
συγκατηγορούμενος kanssapuolustautuja
συγκατοχή yhteisasuja
συγκεκριμένος konkreettinen, päättäväinen
konkreettinen normikontrolli:
συγκεκριμένος έλεγχος κανόνων δικαίου
συγκεντρικός keskittäminen, tiivistäminen
hallinnon keskittäminen: συγκέντρωση διοικήσεως
συγκληρονομία yhteisperintö
yhteisperijä: συγκληροδόχος
σύγκριση vertailu, vertaaminen
oikeusvertailu: συγκριτική των δικαίων

συγκρότηση rakenne, kokoonpano
tuomioistuimen kokoonpano: συγκρότηση δικαστηρίου
σύγκρουση konflikti, kollisio
toimivaltakonflikti: σύγκρουση αρμοδιοτήτων
tuomiovaltakonflikti: σύγκρουση δικαιοδοσίας
normikonflikti: σύγκρουση κανόνων
intressikonflikti: σύγκρουση συμφερόντων
σύγχυση sekaannus, hämmennys
συγχώνευση yhteenliittyminen, sulautuminen, fuusio (fuusioitua: συγχωνεύω)
yritysfuusio: συγχώνευση εταιριών
συζήτηση neuvottelu, keskustelu, kuulustelu (käydä keskustelua/neuvotella/kuulustella: συζητώ)
(oikeuskäsittely) kuulustelun lykkääminen: αναβολή της συζητήσεως
parlamenttikeskustelu: συζητήσεις της βουλής
συζυγικός aviollinen, avioliittoon liittyvä
aviolliset velvollisuudet ja oikeudet: συζυγικά δικαιώματα και υποχρεώσεις
aviopuoliso: σύζυγος (nainen myös γυναίκα)
συκοφάντης herjaus, panettelu, parjaus (herjata: συκοφαντώ)
herjaaja: συκοφάντης
σύλληψη pidätys
pidätysmääräys: ένταλμα συλλήψεως
συλλογή kollektiivinen, yhteis-, kokoelma
lakikokoelma: συλλογή νόμων
yhteisomaisuus: συλλογική κυριότητα
kollektiivisopimus: συλλογική σύμβαση
työehtosopimus: συλλογική σύμβαση έργου
kollektiivinen elin: συλλογικό όργανο
σύλλογος yhdistys
asianajajayhdistys: δικηγορικός σύλλογος
σύμβαση sopimus (tehdä sopimus: συμβάλλομαι) (lat. *pactum, contractus*)
kahdenkeskinen sopimus: αμφοτεροβαρής σύμβαση
sopimuksen täyttyminen: εκτέλεση συμβάσεως
sopimusrikkomus: παραβίαση συμβάσεως
työsopimus: σύμβαση εργασίας
vakuutussopimus: σύμβαση παροχής ασφάλειας
luottosopimus: σύμβαση πίστωσης
sopimusvelvoite: συμβατική υποχρέωση
συμβιβασμός yhteisymmärrys, kompromissi (sopia, päästä yhteisymmärrykseen: συμβιβάζω)
sovittelu: συμβιβαστικός
συμβίωση yhteiselo, symbioosi
συμβολαιογράφος julkinen notaari (Kreikka)
notaaritoimisto: συμβολαιογραφείο
notaarin toimi: συμβολαιογραφική πράξη
julkisen notaarin edessä: ενώπιον συμβολαιογράφου
συμβουλή neuvo, konsultaatio (neuvoa, konsultoida: συμβουλεύομαι)
neuvosto: συμβούλιο
valtioneuvosto: Συμβούλιο Επικρατείας

Euroopan neuvosto: Συμβούλιο της Ευρώπης
neuvoston jäsen: σύμβουλος
valtioneuvoston jäsen: σύμβουλος επικρατείας
oikeudellinen neuvonantaja: νομικός σύμβουλος

συμμαχία liittouma (liittoutua: συμμαχώ)
liittoutunut: συμμαχικός
liittolainen: σύμμαχος

συμμετοχή osanotto, osuus (ottaa osaa: συμμετέχω)
osanottaja: συμμέτοχος
vähemmistöosuus: συμμετοχή της μειοψηφίας
enemmistöosuus: συμμετοχή της πλειοψηφίας

συμπαιγνία salainen sopimus, kolluusio,
yhteispeli näennäisten vastapuolten kesken

συμπέρασμα johtopäätös, deduktio (tehdä johtopäätös: συμπεραίνω)
analogiapäätelmä: συμπέρασμα από την αναλογία

συμπεριφορά käytös, käyttäytyminen

συμπιστωτής luotonantokumppani

σύμπτωση sattuma
satunnainen, sattumanvarainen: συμπτωματικός

συμφέρον etu, intressi
edullinen, hyödyllinen: συμφέρων
julkinen intressi: δημόσιο συμφέρον
yleinen etu: κοινό συμφέρον
edunvalvonta: προστασία συμφερόντων

συμφωνία yhteisymmärrys, sopu, sopimus (suostua, sopia: συμφωνώ)
[myös συμφωνώ]
kauppasopimus: συμφωνία εμπορίου
Haagin kansainvälinen kauppaoikeudellinen sopimus:
Συμφωνία της Χάγης για το δίκαιο αγοράς

σύμφωνος yhdenmukainen, -mukainen
säädöksenmukainen: σύμφωνος με της διατάξεις
perustuslainmukainen: σύμφωνος με το Σύνταγμα

συμψηφισμός hyvitys, kompensaatio (hyvittää: συμψηφίζω)
hyvitettävissä oleva: συμψηφιστείς

συναγερμός hälytys

συναγωγή kokous (kokoontua: συναθροίζω)

συναίνεση myöntymys, suostumus (suostua, myöntyä: συναινώ)
yhteisesti (myöntyen): κοινή συναίνεση

συναλλαγή liiketoimi, suoritus, tapahtuma

συνάλλαγμα vaihto, kauppa
vaihtokurssi: τιμή συναλλάγματος
lasku, tavaralasku: συναλλαγματική

συνασπισμός allianssi, koalitio (liittoutua, muodostaa allianssi:
συνασπίζω/συνασπίζομαι)
koalition jäsen: μέλος συνασπισμού

συναυτουργός kumppani, avustaja

συνάφεια yhteys, sidonnaisuus
yhteydessä oleva, liittyvä: συναφής

σύνδεσμος unioni, liitto, yhdistys [myös σύνδεση]

συνδιακατοχή yhteisomistus (omistaa yhdessä: συνδιακατέχω)

συνδιάλεξη keskustelu
συνδικάτο syndikaatti, myyntikartelli
myyntikartellin jäsen: συνδικαλιστής
συνδρομή avustus
συνεδρία kuuleminen, istunto, käsittely
julkinen kuulemistilaisuus: δημόσια συνεδρία
tuomioistuinkäsittely: συνεδρίαση δικαστηρίου
συνέδριο kongressi, konferenssi (kokoontua kongressiin/konferenssiin: συνεδριάζω)
tuomioistuimen jäsen: óýíåääñïò
συνείδηση omatunto
poikkeuslauseke (omatunnon perusteella): όρος συνειδήσεως
puhdas omatunto: καθαρή συνείδηση
συνεισφορά kontribuutio, myötävaikutus, avustus (myötävaikuttaa: συνεισφέρω)
συνέλευση tapaaminen, kokoontuminen
kansalliskokous: εθνοσυνέλευση
lainsäätäjän kokoontuminen: νομοθετική συνέλευση
jäsentapaaminen: συνέλευση εταίρων
συνενάγων kanssasyytetty
συνενοχή yhteisvelvoite
συνένοχος kumppani
συνεργασία yhteistyö
yhteistyökumppani, avustaja: συνεργός
σύνεση viisaus, harkinta
συνεταιρισμός kumppanuus, yhdistys, yhtymä, kollektiivi
kumppani: συνεταίρος
olla yhteisvastuussa: συνευθύνομαι
συνηγορία puolustaminen, asian ajaminen (ajaa asiaa, puolustaa: συνηγορώ)
asianajaja: συνήγορος
tuomioistuimen määräämä asianajaja: συνήγορος διορισμένος από το δικαστήριο
määrätä puolustusasianajaja: διορίζω συνήγορο
oikeusasiamies (”kansalaisten asianajaja”): συνήγορος του πολίτη
συνήθης tavanmukainen, tapaan perustuva [myös συνηθισμένος]
συνθήκη sopimus
sopimusehto: όρος συνθήκης
rauhansopimus: συνθήκη ειρήνης
Nizzan sopimus (EU): Συνθήκη της Νίκαιας
Maastrichtin sopimus (EU): Συνθήκη του Μάαστριχτ
συνιδιοκτησία yhteisomistus
yhteisomistaja: συνιδιοκτήτης
συνοίκηση yhteisasuminen (asua yhdessä: συνοικώ)
yhdessä asuva (henkilö): σύνοικος
συνοπτικός yleispiirteinen tiivistelmä
συνοφειλέτης yhteisvelallinen
σύνταγμα perustuslaki, valtiosääntö (muodollinen)
perustuslakiin liittyvä, valtiosääntöinen: συνταγματικός

perustuslakituomioistuin: συνταγματικό δικαστήριο
valtiosääntöoikeus: συνταγματικό δίκαιο
perustuslaillinen oikeus: συνταγματικό δικαίωμα
valtiosääntöperiaate: συνταγματική αρχή
perustuslainmukaisuus: συνταγματικότητα
perustuslainmukaisuuskontrolli: συνταγματικός έλεγχος
konstitutionalismi: Συνταγματισμός

σύνταξη eläke, myös kirjoittaminen
eläkeläinen: συνταξιούχος

συντάσσω laatia (kirjoittamalla)

συντήρηση ylläpitää, huoltaa, säilyttää (ylläpitää, huoltaa: συντηρώ)
ylläpito/varotoimenpiteet: συντηρητικά μέτρα

σύντομος lyhyt
(kirjain)lyhennys: συντομογραφία

συνυπευθυνότητα yhteisvastuullisuus
yhteisvastuullinen: συνυπαίτιος

συνυποσχετικό suostua kompromissi

συνυπόχρεος yhteisvelallinen

συνομωσία salajuoni
juonittelija: συνωμότης

συρροή yhtyminen
yhteisrangaistus/rangaistusten yhdistäminen: συρροή ποινών

σύσκεψη harkinta (harkita: συσκέπτομαι)

συσσώρευση yhdistyminen, liittoutuminen, inkorporaatio

σύσταση muodostaminen, perustaminen

σύστημα systeemi, järjestelmä, menetelmä
arvojärjestelmä: σύστημα αξιών
yksikamarijärjestelmä: σύστημα μιας βουλής
systemaattinen: συστηματική
systemaattinen tulkinta: συστηματική ερμηνεία

συστήνω esitellä

συστολή rajoitus, vähennys

σφάλμα erehdys, virhe

σφετερισμός riisto, kaappaus (riistää: σφετερίζομαι)
riistäjä: σφετεριστής

σφραγίδα sinetti (sinetöidä: σφραγίζω)
sinetöinti: σφράγιση
sinetin poistaminen: αφαίρεση σφραγίδας

σχέδιο suunnitelma, luonnos (hahmotella/laatia luonnos: σχεδιάζω)
toimintasuunnitelma: σχεδιάγραμμα

σχέση suhde, relaatio (yhdistää, liittää yhteen: σχετίζω)
diplomaattiset suhteet: διπλωματικές σχέσεις

σχετικός suhteellisuus
suhteellinen: σχετικά
suhteellinen oikeus: σχετικό δικαίωμα

σχολείο koulu
yksityiskoulu: ιδιωτικό σχολείο
lakikoulu (oikeustieteellinen tiedekunta): σχολή νομική

σχόλιο kommentaari (kommentoida: σχολιάζω)
kommentaarin tekijä: σχολιαστής

σώμα keho, runko, elin, organisaatio
tekstiosuus: σώμα κειμένου
lainsäädäntöelin: νομοθετικό σώμα
σωματείο järjestö, yhdistys
ammattijärjestö: επαγγελματικό σωματείο
σωματικός fyysinen, kehoon liittyvä
fyysinen haitta: σωματική βλάβη
fyysinen pahoinpitely: σωματική κακοποίηση
σωφρονιστήριο rangaistuslaitos
vankilavirkailija: σωφρονιστικός υπάλληλος
rangaistusjärjestelmä: σωφρονιστικό σύστημα

Τ τ

τακτικός normaali, tavanomainen (lat. *ordinarius*)
normaali oikeustie: τακτικά δικαστήρια
(täys)professori: τακτικός καθηγητής
τακτοποίηση järjestely (järjestellä: τακτοποιώ)
τακτός ennalta päätetty, määrätty
ταμείο kassa, käteinen
kassabalanssi: υπόλοιπο ταμείου
kassan/rahastonhoitaja: ταμίας
τάξη järjestys, luokka
yleinen/julkinen järjestys: δημόσια τάξη
ταξινόμηση luokittelu, taksonomia (luokitella, laittaa järjestykseen: ταξινομώ)
ταραχή häiriö, levottomuus, mellakka
häiriönaiheuttaja, mellakoitsija: ταραχοποιός
ταυτότητα henkilöllisyys
henkilöllisyystodistus: δελτίο ταυτότητα
(henkilön) tunnistaminen: ταυτοποίηση
ταυτόχρονος yhtäaikainen, samanaikainen [myös ταυτοχρόνως]
ταφή hautajaiset
ταχυδρομείο posti (postittaa, frankeerata: ταχυδρομώ)
postiosoite: ταχυδρομικό διεύθυνση
postishekki: ταχυδρομικό επιταγή
kuriiri: ταχυδρόμος
τεκμαρτός oletettava, presumptatiivinen (olettaa: τεκμαίρω)
ôåêìÞñéï oletus, olettamus, edellytys
oikeudellinen olettamus: νόμιμο τεκμήριο
kuolinoletus: τεκμήριο θανάτου
τεκμηρίωση dokumentointi, todentaminen
(todistaa, osoittaa asiantila: τεκμηριώνω)
τέκνο lapsi
alaikäinen lapsi: ανήλικο τέκνο
adoptiolapsi: υιοθετημένο τέκνο
τέλεση suoritus
τελεσίδικη απόφαση lopulliseksi jäävä tuomioistuinratkaisu
viimeasteen ratkaisulla: τελεσιδίκως

τέλη velka, maksu
ankkurointimaksu: τέλη αγκυροβολιάς
tullimaksu: τελωνειακό τέλη
τελολογία teleologia
τέλος loppu, veloitus, suoritus (suorittaa: τελώ)
τελωνειακός tulli
tullisopimus: τελωνειακή σύμβαση
tullioikeus: τελωνειακό δίκαιο
tullimaksun suoritus: τελωνισμός
tullivartija/virkailija: τελωνοφύλακας
τήβεννος viitta
τήρηση noudattaminen (noudattaa: τηρώ)
lain noudattaminen: ôÞñçóç íüìïõ
τιμή arvo, hinta, myös kunnia
kiinteä/määrätty hinta: ορισμένη τιμή
markkinahinta: τιμή αγοράς
hinnanalennus: μείωση τιμής
hinnannousu: αύξηση τιμής
(henkilön) kunnia: τιμή ηθική (kunnioittaa: τιμώ)
kunniavelka: χρέος τιμής
τιμολόγιο lasku (laskuttaa: τιμολογώ)
τιμωρία rangaistus (rangaista: τιμωρώ)
rangaistava: τιμωρητέος
kurinpitorangaistus: πειθαρχική τιμωρία
τίτλος asiakirja, sopimus, paperi,
arvopaperi: τίτλος αξίας
omistuskirja: τίτλος κυριότητας
τμήμα osasto, osa, piiri, jaosto, laitos
tuomioistuimen jaosto: τμήμα δικαστηρίου
yliopiston laitos: τμήμα (πανεπιστημιακής) σχολής
vaalipiiri: εκλογικό τμήμα
osaa/ryhmää koskettava: τμηματικός
τοιχοκόλλημα juliste, plakaatti (asettaa juliste: τοιχοκολλώ)
τοκετός synnytys
τοκισμός lainaaminen korkoa vastaan (lainata korolla: τοκίζω)
τοκογλυφία koronkiskonta
kiskurimainen: τοκογλυφικός
τόκος korko
korkoa tuottava: τοκοφόρος
kasvanut korko: δεδουλευμένοι τόκοι
τοξικομανής huumeista riippuvainen, narkomaani
τόπος paikka, alue
paikallinen: τοπικός
(teon) tapahtumapaikka: τόπος εκτέλεσης της πράξης
asuinpaikka: τόπος κατοικίας
paikallisviranomainen: τοπικές αρχές
paikallinen itsehallinto: τοπική κυβέρνηση
τράπεζα pankki (lat. *mensa*)
pankkitoimintaan liittyvä: τραπεζικός
pankkishekki: τραπεζική επιταγή

pankkiluotto: τραπεζική πίστωση
pankkioikeus: τραπεζικό δίκαιο
pankkitili: τραπεζικός λογαριασμός
pankkiiri: τραπεζίτης
Euroopan Keskuspankki: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

τραπεζογραμμάτιο pankkiseteli

τραύμα vamma, vaurio (vammauttaa: τραυματίζω)
loukkaantunut/vammautunut henkilö: τραυματίας

τρέχων nykyinen
nykyinen markkina-arvo: τρέχουσα αγοραστική αξία

τριμηνία neljännes
neljännesvuosittain: κάθε τριμηνία

τρίτος, -η, -ο kolmas (osapuoli), kolmas henkilö (lat. *tertium*)
kolmannen osapuolen eduksi: προς όφελος τρίτου

τρομοκρατία terrorismi (terrorisoida, pelotella: τρομάζω)
terroristi: τρομοκράτης

τροποποίηση lisäys, muutos (lisätä, muuttaa: τροπολογώ/τροποποιώ)
muuttava, lisäävä: τροποιητικός
lainmuutos: τροποποίηση νόμου

τρόπος menetelmä, metodi, tapa (lat. *modus*)

τρόφιμα ruoka, elintarvike

τροφοδοσία tarjoilu, pito- (tarjoilla: τροφοδοτώ)

τυπικό muodollisuus, rituaali
muodollisuuteen liittyvä: τυπικότητα
muodollinen, konventionaalinen: τυπικός
muodollinen oikeus: τυπικό δίκαιο
muodollinen valtiosääntö: τυπικό σύνταγμα

τυπογραφικός painaminen (painotuotteen)
plagiointi: τυποκλοπεί
plagioija, tekijänoikeuden rikkoja: τυποκλόπος

τύπος muoto, muodollisuus, tyyppi, myös lehdistö
muotokysymys: ζήτημα τύπου
velvoitteen muoto: τύπος ενοχές

τυραννία tyrannia, hirmuvalta

τυφλός sokea
oikeuden sokeus: τυφλότητα δικαίου

τύχη sattuma, onni
sattumanvaraisuus: τυχαίος
sattumanvaraisesti: τυχαία

τώρα nyt, nykyinen

Υ υ

ύβρης loukkaus (loukata: υβρίζω)
loukkaaja: υβριστής

υγεία terveys
hygienia: υγιεινή
julkinen terveys: δημόσια υγεία/υγιεινή δημόσια

υγειονομικός terveyteen/hygieniaan liittyvä
terveyspalvelut: υγειονομική υπηρεσία
terveyslait: υγειονομικοί νόμοι
terveysviranomainen: υγειονόμος
υιοθεσία adoptio (adoptoida: υιοθετώ)
adoptiotoimi: πράξη υιοθεσίας
adoptoitu: υιοθετούμενος
adoptoija: υιοθετών
υιός poika
υιότητα jälkeläinen
laillinen jälkeläinen: νόμιμη υιότητα
ύλη aine, materia
aineellinen: υλικός
aineellinen vahinko: υλική πράξη
υπάγομαι osua/kuulua jonkun alaan
kuulua tuomioistuimen tuomivallan alaan: υπάγομαι στην αρμοδιότητα δικαστηρίου
alaan kuuluva: υπαγόμενος
υπαγωγή luokittelu, alistaminen, subsumointi (subsumoida: υπάγω)
υπαιτιότητα syyllisyys, vastuullisuus
vastuullinen, syypää: υπαίτιος
υπακοή kuuliaisuus, alistuminen (totella/olla kuuliainen: υπακούω)
υπάλληλος työntekijä, virkailija, virkamies
julkinen virkamies: δημόσιος υπάλληλος
tuomioistuinvirkailija: δικαστικός υπάλληλος
yksityisen palveluksessa oleva työntekijä: ιδιωτικός υπάλληλος
ύπαρξη olemassaolo, eksistenssi (olla olemassa: υπάρχω)
oikeuden olemassaolo: ύπαρξη δικαιώματος
υπεγγυότητα panttaus
pantattu: υπέγγυος
υπεξαίρεση kavallus, petos, väärennös (kavaltaa: υπεξαιρώ)
julkisten varojen kavallus: υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος
υπεξούσιος riippuvainen, alisteinen
riippuvaisuus, alisteisuus: υπεξουσιότητα
υπερ- yli
υπεράσπιση puolustus (puolustaa: υπερασπίζω)
puolustusasianajaja: συνήγορος υπερασπίσεως
υπέρβαση ylitys, rajojen ylittäminen (ylittää: υπερβαίνω)
vallan (rajojen) ylittäminen: υπέρβαση καθήκοντος
υπερβολή liioittelu, yli-
ylivakuuttaminen: υπερβολική ασφάλιση
υπερεθνικός ylikansallinen
υπερεκτιμώ yliarvioida
υπερημερία laiminlyönti
lainsaajan laiminlyönti: υπερημερία οφειλέτη
lainantajan laiminlyönti: υπερημερία πιστωτή
tehdä laiminlyöntireklamointi: καθιστώ υπερήμερο
ððåñèåìáôéóìüò ylihintainen tarjous (tehdä ylihintainen tarjous: υπερθεματίζω)
ylihinnan tarjoaja: υπερθεματιστής

υπερισχύω voittaa
υπεροχή ylemmyys, etusija
lakien ylemmyys/ensisijaisuus: υπεροχή του νόμου
υπέρτατος korkein, ylin (olla ylempänä: υπερτερώ)
korkein valta: υπέρτατη εξουσία
υπερτίμημα lisähinta, lisäarvo (yliarvostaa: υπερτιμώ)
hinnankorotus: υπερτίμηση
υπευθυνότητα velvollisuus, vastuunalaisuus (olla velvoitettu: υπέχω)
velvollinen, vastuunalainen: υπεύθυνος
siviilioikeudellisesti vastuullinen: αστικός υπεύθυνος
υπηκοότητα kansalaisuus, kansallisuus
kansalainen: υπήκοος
υπηρεσία toimisto, palvelu (palvella: υπηρετώ)
toimistorutiini: υπηρεσιακή οδός
palveluajat: υπηρεσιακή περίοδος
υποβάλλω jättää (muutoshakemus, valitus, kantelu)
jättää uudelleen: υποβάλλω εκ νέου
υποβιβασμός alemmaksi siirtäminen, (arvon)alennus (alentaa: υποβιβάζω)
υπογραφή allekirjoitus (allekirjoittaa: υπογραφώ)
allekirjoitettu: υπογεγραμμένος/υποφαινόμενος
υπόδειγμα malli, kaava
υπόδειξη ehdotus, osoitus, viittaus, merkki (osoittaa, viitata: υποδεικνύω)
υπόθεση juttu, asia (yleiskielessä: hypoteesi, oletus)
oikeusjuttu: δικαστική υπόθεση
rikosjuttu: ποινική υπόθεση
siviilijuttu: πολιτική υπόθεση
υποθετικός oletettu (olettaa: υποθέτω)
υποθήκη kiinnitys (kiinnittää: υποθηκεύω)
turvata (saaminen) kiinnityksellä: εξασφαλίζω με υποθήκη
kiinnitysvaade: απαίτηση επί υποθήκης
kiinnitystodistus: πιστοποιητικό υποθήκης
kiinnityksen rekisteröinti: εγγραφή υποθήκη
kiinnitysrekisteri: υποθηκοφυλακείο
kiinnitysvelka: υποθηκικό χρέος
υποκατάσταση korvaaminen, sijalle asettaminen
korvike: υποκατάστατος
υπόκειμαι olla velvoitettu
υποκείμενο aihe, kohde
olla kohteena/aiheena: υποκείμενος
υποκίνηση yllytys, kiihotus (yllyttää: υποκινώ)
yllyttäjä, kiihottaja: υποκινητής
υπόκρυψη kätkeminen, piilottaminen
υπόληψη maine, kunnioitus
υπολογισμός laskelma (laskea, laskelmoida: υπολογίζω)
υπομίσθωση edelleen vuokraaminen, jälleenvuokraus
(edelleenvuokrata: υπομισθώνω)
alivuokralainen: υπομισθωτής
υπόμνημα muistio, selonteko
υπόμνηση muistutus
υπονόμευση aliarvostaminen (aliarvostaa: υπονομεύω)

ύποπτος epäily (epäillä: υποπτεύομαι)
υποστήριξη avustus, tuki (avustaa: υποστηρίζω)
υπόσχεση lupaus (luvata: υπόσχομαι)
rikkoa lupaus: παραβαίνω υπόσχεση
υποτιθέμενος otaksuttu
otaksuttu avioliitto: υποτιθέμενος γάμος
υποτροπή sortua, uusia rikos
rikoksenuusija: υποτροπιαστής
υπουργείο ministeriö
Ulkoministeriö: Υπουργείο Εξωτερικών
ministeriöön liittyvä: υπουργικός
ministeriön päätös: υπουργική απόφαση
ministeri: υπουργός
Pääministeri: Πρωθυπουργός
υποχρέωση velvoite, obligaatio (velvoittaa: υποχρεώνω) (lat. *promissio*)
moraalinen velvoite: ηθική υποχρέωση
velvoittava, pakollinen: υποχρεωτικός
vakuutusvelvollisuus: υποχρέωση ασφαλής
yhteistoimintavelvoite: υποχρέωση σύμπραξης
oppivelvollisuus: υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση
υποχώρηση vetäytyminen, eläkkeelle jääminen (vetäytyä: υποχωρώ)
υποψηφιότητα ehdokkuus
ehdokas: υποψήφιος
υφαίρεση anastaminen, vilpillinen siirtäminen (anastaa: υφαιρώ)
υφαρπαγή houkuttelu, viekoittelu (viekoitella: υφαρπάζω)

Φ φ

φαινόμενα ilmiö
ilmeinen: φαινομενικός
φανερός ilmeinen, itsestään selvä
φαρμακεία myrkytys (myrkyttää: φαρμακώνω) [huom: apteekki: φαρμακείο]
φερεγγυότητα maksukykyisyys
maksukykyinen: φερέγγυος
φήμη huhu, maine, kuulopuhe
φθαρτά αγαθά pilaantuvat hyödykkeet (pilaantua: φθείρομαι)
φιλανθρωπία hyväntekeväisyys, huolenpito
voittoa tuottamaton/hyväntekeväisyysyritys: φιλανθρωπική εταιρία
φιλικός ystävällinen, myötämielinen
öéëåëåðèåñéóìüò liberalismi
liberalisti: φιλελεύθερος
φιλόνικος riitaisa henkilö, kiistelynhaluinen henkilö (riidellä: φιλονικώ)
käräjöimishaluinen: φιλόδικος
käräjäpukari: φιλοκατήγορος
φιλόνομος lakia noudattava henkilö
φιλοσοφία filosofia
oikeusfilosofia: φιλοσοφία του δικαίου
φόβος pelko

φόνος murha, tappo, surma (murhata/surmata: φονεύω) (lat. *homicidium*)
- murhaaja/tappaja: φονιάς
- seksuaalimurha: φόνος με σεξουαλικά κίνητρα
- tappava: φονικός
- tappava ase: φονικό όπλο

φόρος vero (verottaa: φορολογώ)
- verotus: φορολογία
- verotettavissa oleva: φορολογήσιμος
- tulovero: φόρος εισοδήματος
- omaisuusvero: φόρος ιδιοκτησίας
- kulutusvero: φόρος καταναλώσεως
- pääomavero: φόρος κεφαλαίου
- veroon/verotukseen liittyvä: φορολογικός
- vero-oikeus: φορολογικό δίκαιο
- verotuomioistuin: φορολογικό δικαστήριο
- verovuosi: φορολογικός έτος
- veronpalautus: φορολογική δήλωση
- verosalaisuus: φορολογικό απόρρητο

φορτίο lasti, kuorma
- lastaus: φόρτωση
- lastiasiakirja: φορτωτική

φραγμός este, aita

φρενοβλάβεια mielisairaus
- mielisairas: φρενοβλαβής

φρόνηση viisaus (vrt. *prudentia*)

φροντίδα huolenpito

φτωχός köyhä, puutteenalainen

φυγάδας karkuri, pakolainen

φυγή pako, piileskely
- tuomioistuimelta piileskely: φυγοδικία
- tuomioistuinta piileskelevä: φυγόδικος
- tuomita (jatkuvasti) poissaolevana: φυγοδικώ

φυλακή vankila (vangita: φυλακίζω)
- vanginvartija: φύλακας (pitää itsellään/
- vartioida: φυλάσσω)
- vanki: φυλακισμένος
- vangitseminen: φυλάκιση
- lainvastainen vangitseminen: παράνομη φυλάκιση
- vangitsemismääräys: ένταλμα φυλακίσεως

φυσικός luonnollinen
- luonnonoikeus: φυσικό δίκαιο
- luonnonlaki: φυσικός νόμος
- luonnollinen henkilö: φυσικό πρόσωπο
- luonnonmukainen: φυσιολογικός

φωνή ääni (huutaa: φωνάζω)

φωτιά tuli

φωτογραφία valokuva

χαμένος hukassa oleva, kadonnut
kadonneet paperit: χαμένα έγγραφα
χαμός tappio, häviö (hävitä/kokea taloudellinen menetys: χάνω)
χαρακτηρισμός varaus, rajoitus, kvalifikaatio
oikeudellinen rajoitus: χαρακτηρισμός νομικός
χάρη armo, armahdus
ehdollinen armahdus: χάρη διδομένη υπό αίρεση
osittaisarmahdus: μερική χάρη
Jumalan armo: χάρη Θεού
χάρτης peruskirja, perustamiskirja, erivapauskirja
valtiosääntöasiakirja: χάρτης συνταγματικός
χαρτονόμισμα paperiraha
χαρτόσημο leima
leimavero: φόρος χαρτοσήμου
χειραφέτηση emansipaatio, täysi-ikäisyyden saavuttaminen
χειρισμός manipulaatio
χειρόγραφο käsikirjoitus
χειρονακτικός käsikirja
χειροπέδες käsiraudat
χειροτέρευση heikentyminen (heikentyä, muuttua
huonommaksi: χειροτερεύω)
χήρα leski (nainen) [miespuolinen leski: χήρος]
leskeys: χηρεία
χλευασμός pilkkaaminen, naurettavaksi tekeminen (pilkkaaminen: χλευάζω)
χονδρικός brutto-, kokonais-, tukku-
tukkukauppa: χονδρικό εμπόριο
χούντα juntta
χρέος velka, velvoite
julkinen velka: δημόσιο χρέος
velkoja: χρεώστης
velkasovittelu: διακανονισμός χρέους
maksujen perijä/kerääjä: εισπράκτορας χρεών
χρεοκοπία vararikko, maksukyvyttömyys
(konkreettinen) vararikko: χρεοκόπος
epärehellinen vararikko: δόλιος χρεοκόπος
χρέωση vastattavat (velottaa, vastata: χρεώνω)
χρήμα raha (rahoittaa: χρηματοδοτώ)
suojeluraha: χρήματα για προστασία
käteinen raha: μετρητά χρήματα
väärennetty raha: πλαστό χρήμα
rahamarkkinat: χρηματαγορά
rahoittaja, lainanantaja: χρηματοδότης
rahalla korvattavissa oleva rike: χρηματικός
sakko: χρηματική ποινή
pörssi: χρηματιστήριο
χρήση käyttö, käyttäminen (käyttää: χρησιμοποιώ) (lat. *usura*)
käyttöoikeus: δικαίωμα χρήσεως
käyttökelpoinen: χρήσιμος

Χριστός Kristus
kristillinen: χριστιανικός
χρόνος aika, vuosi
ajanjakso: διάστημα χρόνου
ajallaan, oikeaan aikaan: εν ευθέτω χρόνου
aikaraja: χρονικό όριο
päivämäärä: χρονολογία (päivätä: χρονολογώ)
χώρα maa
χωρίς ilman, vailla (jotain) (lat. *sine*)
arvoton: χωρίς αξία
oikeudetta: χωρίς δικαίωμα
χωρισμός erottelu, jakaantuminen
erillinen: χωριστός
asumusero: χωριστή διαβίωση
χώρος tila
työtila: χώρος εργασιών
asuintila: χώρος κατοικίας

Ψ ψ

ψάρι kala
kalastaja: ψαράς
ψευδής väärä, epätosi
väärä lausunto: ψευδής δήλωση
ψευδός vääryys, virheellisyys, paikkansapitämättömyys
väärän todistuksen antaminen: ψευδομαρτυρία
(antaa väärä vala/todistus: ψευδορκώ)
väärän todistuksen antaja: ψευδομάρτυρας
väärä vala: ψευδορκία
väärän valan vannoja: ψεύδορκος
väärä nimi: ψευδώνυμο
väärä, väärennetty: ψεύτικος
väärä raha: ψεύτικο χαρτονόμισμα
ψήφος äänestäminen (äänestää: ψηφίζω)
ääntenlaskenta: απαρίθμηση ψήφων
äänioikeus: δικαίωμα ψήφου
epäluottamusäänestys: ψήφος δυσπιστίας
äänestäjä: ψηφοφόρος
(konkreettinen) äänestys: ψηφοφορία
vaalisalaisuus: μυστική ψηφοφορία
lipukeäänestys: ψηφοφορία δια ψηφοδελτίου
ψυχή mieli, psyyke
psyykkinen/henkinen: ψυχικός
korvaus henkisestä kärsimyksestä: ψυχική οδύνη
henkinen kärsimys: ψυχικός πόνος
psykoosi: ψύχωση

Ω ω

ώρα tunti, aika, hetki
kyselytunti: ώρα των ερωτήσεων
työaika: ωράριο εργασίας
(liikkeen) aukioloaika: ώρες συναλλαγών

ωφελεία hyöty, hyödyllisyys
hyödyllinen: ωφέλιμος
yleinen hyöty: κοινή/δημόσια ωφελεία
utilitarismi: ωφελιμισμός

ωρολόγια jargon

ε’

5 KÄYTETTY LÄHDEMATERIAALI

Lainsäädäntömateriaali virallistunnisteineen, johon työssä viitataan, esiintyy vain edellä tekstissä. Sitä ei ole erikseen koottu tähän lähdeluetteloon, ellei se ole ollut poikkeuksellisen tärkeä ja usein käytetty lähde.

Lähteet on ryhmitelty kirjallisuuteen, tärkeimpiin säädöksiin ja oikeustapauksiin.

Agallopoulou, Penelope (2005). Basic Concepts of Greek Civil Law. Sakkoulas & Staempfli & Bryulant, Athens etc.

Alivizatos, Nicos C. (1999). A New Role for the Greek Church? Journal of Modern Greek Studies, s. 23–40.

Angold, Michael (1993). Administration of the Empire of Nicea. Byzantinische Forschungen, s. 127–138.

Arjava, Antti (2003). Law and Life in the sixth-century Near East. Acta Byzantina Fennica, s. 7–17.

Arnaoutoglou, A. N. (2000). Law. Teoksessa Encylopedia of Greece and the Hellenic Tradition II, s. 931–935. Fitzroy Dearborn, London.

Arntz, Reiner (2002). The Roman Heritage in German Legal Language. Teoksessa The Development of Legal Language, s. 33–54. Kauppakaari, Helsinki.

von Bar, Christian (1996). Gemeineuropäisches Deliktsrecht. Band I. Verlag C.H. Beck, München.

Baradaran-Robison, Shane – Scharffs, Brett G. – Sewell, Elizabeth A. (2005). Religious Monopolies and the Commodification of Religion. Pepperdine Law Review, s. 885–943.

Bellomo, Manlio (1995). The Common Legal Past of Europe 1000–1800. Catholic Univ. of America Press, Washington.

Bernal, Martin (1987). Black Athena: Afroasiatic Roots of Classical Civilization. Volume I: The Fabrication of Ancient Greece, 1785–1985. Free Association Books, London.

Bien, Peter (2005). Inventing Greece. Journal of Modern Greek Studies, s. 217–234.

Björne, Lars (1979). Oikeusjärjestelmän kehityksestä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.

Bogdan, Michael (2003). Komparativ rättskunskap. Norstedts, Stockholm.

Bovis, Christopher (1996). An Introduction to Greek Public Law. European Public Law, s. 348–352.

Brienen M. E. I. – Hoegen, E. H. (2000). Victims of Crime in 22 European Criminal Systems: Chapter 10 Creece, s. 389–427. Wolf, Nijmegen.
Brunner, Otto (1992). Euroopan keskiajan sosiaalihistoria. Vastapaino, Tampere.
Buchholz, Matias (2004). Roomalaista oikeutta kreikaksi 500-luvun Palestiinassa – eräitä lakitermejä papyruksessa P. Petra inv. 83. Kreikan kielen ja kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki.
Buis, Emiliano J. (2004). How to Play Justice and Drama in Antiquity: Law as Theatre in Athens as Performative Rituals. Florida Journal of International Law, s. 697–725.
Bussani, Mauro – Pozzo, Barbara – Venchiarutti, Angelo (2002). Tort Law. Teoksessa Lena, J. S. – Mattei, U. (eds), Introduction to Italian Law s. 217–246. Kluwer, Hague.
Van Caenegem, R. C. (1999). An Historical Introduction to Western Constitutional Law. Cambridge University Press, Cambridge.
Christophilopoulou, Aikaterina (1986). Byzantine History I 324–610. A. M. Hakkert, Amsterdam.
Christophilopoulou, Aikaterina (1993). Byzantine History II 610–867. A. M. Hakkert, Amsterdam.
Cicero, Marcus Tullius (2004). Laeista. WSOY, Helsinki [De legibus 52–47 eaa.].
Clogg, Richard (2004). A Concise History of Greece. Cambridge University Press, Cambridge.
Cotterell, Arthur (1996). Maailman myytit ja tarut. WSOY, Helsinki.
Cristopoulos, Dimitris [Χριστόπουλος, Δημήτρις] (toim./συντάκτης) (1999). Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα. Αθήνα, Κριτική & ΚΕΜΟ.
Dacoronia, Eugenia (2003). Greece. Teoksessa Koziol, H. – Steininger, C. (eds), European Tort Law 2002 s. 232–251. Springer/Wien & New York.
Dacoronia, Eugenia (2006). Greece. Teoksessa Smits, J. (ed.), Elgar Encyclopedia of Comparative Law s. 289–293. Edward Elgar, Cheltenham/Northampton.
David, René – Jauffret-Spinosi, Camille (1982). Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät I. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
Deliyanni-Dimitrakou, Christina (2006). Pure Economic Loss – Greek Report. Painamaton maaraportti, Utrecht 18.7.2006, International Academy of Comparative Law.
Dennis, G. T. (1997). Were the Byzantines Creative or Merely Imitative? Byzantinische Forschungen, s. 1–9.
Diamantopoulou, Elisa (2005). Les enjeux politico-religieux de la corporeute femininine en Gréce: a Travers les questions de la contraception et de l'avortement. Revista de Estudos da Religão, s. 63–77.
Dord, Olivier (2004). Laïcité: Le modele français sous influence européenne. Fondation Robert Schuman, Paris.
Efstratiou, Pavlos-Michael E. – Sakellariou, Nikolas I. (2000). Greece. Teoksessa Spiliotopoulos, E. (ed.), Towards a Unified Judicial Protection of Citizens in Europe? s. 341–440. Bryulant, Bruxelles.
Eheliotis, Rennos (2000). Nationalism. Teoksessa Encyclopedia of Greece and the Hellenic Tradition II, s. 1119–1123. Fitzroy Dearborn, London.
Erdei, Árpád (1998). Law of Criminal Procedure. Teoksessa Harmathy, A. (ed.), Introduction to Hungarian Law s. 201–211. Kluwer, Hague.
Fleming, K. E. (2000). Hellenism and Neo-Hellenism in Greek Tradition. Teoksessa Encyclopedia of Greece and the Hellenic Tradition I s. 723–726. Fitzroy Dearborn, London.

Foster, Nigel (1996). German Legal System & Laws. Blackstone, London.
Foundethakis, Penelope (2003). The Hellenic Parliament: The New Rules of the Game. The Journal of Legislative Studies, s. 85–106.
Friedman, Lawrence (1994). Is There a Modern Legal Culture? Ratio Juris, s. 117–131.
Friedman, Lawrence (2003). Some Comments on Cotterell and Legal Transplants. Teoksessa Nelken, David – Feest, Johannes (ed.), Adapting Legal Cultures s. 93–98. Hart, Oxford.
Gadamer, Hans-Georg (1994). Truth and Method. Continuum, New York.
Gadamer, Hans-Georg (2005). Hermeneutiikka – Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Vastapaino, Tampere.
Galdia, Marcus (2003). Juridisten tekstien kääntäminen erityisesti suomalais-saksalaisen vertailun näkökulmasta. Lakimies, s. 3–22.
Gambaro, Antonio (1995). Abuse of Rights in Civil Law Tradition. European Review of Private Law, s. 561–570.
Gil-Robles, Alvaro (2002). 2–5 June for the Attention of the Committee of Ministers and Parliamentary Assembly. CommDH 2002/5. Office of the Commissioner for Human Rights.
Glenn, H. Patrick (2000/2004). Legal Traditions of the World. OUP, Oxford. [1. and 2. ed.]
Gofas, Demetrios (2002). The Byzantine Law of Interest. Dumbarton Oaks Papers 39, s. 1095–1104.
Greece in Figures (2005). National Statistical Service of Greece, Pireus.
Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language (2004). David Holton, Peter Mackridge and Philippaki-Warburton. Routledge, London.
Greek–English Dictionary/Ελληνοαγγλικό Λεξικό (2003). Harper Collins, Glasgow.
de Groot, Gerard-René (1998). Language and Law. Teoksessa Hondius, E. (ed.), National Reports to the Fifteenth International Congress of Comparative Law (Bristol) s. 21–32. Intersentia, Antwerpen.
de Groot, Gerard-René (2006). Legal Translation. Teoksessa Smits, J. (ed.), Elgar Encyclopedia of Comparative Law s. 423–433. Edward Elgar, Cheltenham/Nothampton.
Grossfeld, Bernhard (1990). The Strength and Weakness of Comparative Law. Clarendon Press, Oxford.
Güran, Sait (2005). Administrative Law. Teoksessa Ansay, T. – Wallace, D. (ed.), Introduction to Turkish Law s. 47–84. Kluwer, Hague.
Habermas, Jürgen (2004). Julkisuuden rakennemuutos: tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Vastapaino, Tampere.
Hakkarainen, Jarmo (1995). Ajaton Bysantti II. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja, Joensuu.
Hakkarainen, Jarmo (1998). Ajaton Bysantti III. Ortodoksisen teologian laitoksen julkaisuja, Joensuu.
Hamza, Gâbor (2003). Le développment du droit privé européen – le rôle de la tradition romaniste dans la formation du droit privé moderne. Manuscrit, Budapest.
Hansen, Mogens Herman (1991). The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles and Ideology. Blackwell, Oxford.
Harris, Nathaniel (2001). Antiikin kreikka. Gummerus, Helsinki.
Hatzis, Aristides N. (2001). An Introduction to Greek Conctract Law. Global Jurist Topics, Vol. 1, Issue 1, Article 3.

Hatzis, Aristides N. (2002). The Short Lived Influence of the Napoleonic Civil Code in 19th Century Creece. European Journal of Law and Economics, s. 253–263.
Hatzis, Aristides N. (2002). The Anti-Theoretical Nature of Civil Law Conctract Scholarship and the Need for an Economic Analysis. Commentaries of Law & Economics (2002), s. 1–64.
Heikkinen, Vesa (2004). Virkakieli, kenen kieli? Lakimies, s. 90–94.
Heiskala, Risto (1994). Sosiologia modernin yhteiskunnan itsetietoisuutena ja kansallisina traditioina. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.), Sosiologisen teorian nykysuuntauksia s. 9–37. Gaudeamus, Helsinki.
Heiss, Helmut (2001). Hierarchische Rechtskreiseinteilung: Von der Rechtskreislehre zur Typologie der Rechtskulture? Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft s. 396–424.
Hesselink, Martijn W. (2005). Non-Mandatory Rules in European Conctract Law. European Review of Conctract Law, s. 44–86.
Hirvonen, Ari (2000). Oikeuden käynti. Loki-Kirjat, Helsinki.
Husa, Jaakko (1997). Yleinen valtiosääntöoikeus. Hahmotelma modernin valtiosääntöopin mahdollisuudesta, alasta ja sisällöstä. Joensuu University Press, Joensuu.
Husa, Jaakko (1998). Johdatus oikeusvertailuun. Kauppakaari, Helsinki.
Husa, Jaakko (2006). Legal Families. Teoksessa Smits, J. (ed.), Elgar Encyclopedia of Comparative Law s. 382–392. Edward Elgar, Cheltenham/Nothampton.
Husa, Jaakko – Tapani, Jussi (2005). Germanic and Nordic Fraud – A Comparative Look under the Surface of Commonalities. Global Jurist Advances: Vol. 5: No. 2, Article 2. – Http://www.bepress.com/gj/advances/vol5/iss2/art2.
International Human Rights Instruments (2002). Core Document Forming Part of the Reports of States Parties: Greece. United Nations. [Yleislähde, ei suoria viittauksia.]
Introduction to Greek Law (1993). Kerameus, K. – Kozyris, P. J. (eds). Kluwer/Sakkoulas, Deventer. [Useita lukuja eri kirjoittajilta – viittaukset tekstissä kirjoittajan nimellä ja lyhennetyllä nimellä *Introduction*.]
Islamin porteilla (2002). Allahwerdi, Helena – Hallenberg, Helena (toim.). Tammi, Helsinki.
Jeffreys, Peter (2001). Cavafy, Forster and the Eastern Question. Journal of Modern Greek Studies, s. 61–87.
Kahane, H. – Kahane, R. (1992). Justinian's Credo in Western Medieval Literature. Byzantinische Zeitschrift, s. 37–42.
Kallifatides, Theodor (2005). Uusi maa ikkunani takana. Like, Helsinki.
Kalogeras, Dimitris A. (2000). Canon Law. Teoksessa Encylopedia of Greece and the Hellenic Tradition I s. 287–289. Fitzroy Dearborn, London.
Kaltsa, Anastasia (1998). The Review of the Constitutionality of Laws in Greece. European Public Law, s. 292–298.
Karakostas, Ioannis (2004). Einführung in das Griechische Privatrecht. Sakkoulas, Atena.
Karatzas, H. – Zombola, H. (2003). Αγγλοελληνικού και Ελληνοαγγλικού Λεξικού Νομικών Όρων/English–Greek & Greek–English Dictionary of Law Terms. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα.
Kavafis, Konstantinos (2005). Barbaarit tulevat tänään. Otava, Helsinki.
Kavonius, Petter – Vepsä, Iisa (2002). Tämän päivän juristin ajattelun juurista roomalaisessa antiikissa. Oikeus, s. 71–86.

Kazamias, George (2000). Constitution. Teoksessa Encylopedia of Greece and the Hellenic Tradition I s. 388–390. Fitzroy Dearborn, London.
Kerameos, Kalliopi (2001). Der Rechtsanwalt in Griechenland. Anwaltsblatt, s. 349–353.
Kerameus, Konstantinos D. (2000). Causation under Greek Law. Teoksessa Spier, J. (ed.), Unification of Tort Law: Causation s. 75–78. Kluwer, Hague.
Klamaris, Nikolaos (2006). The Constitutional Guaranties of the Judiciary. Painamaton maaraportti, Utrecht 18.7.2006, International Academy of Comparative Law.
Klami, Hannu T. (1999). Kreikkalainen oikeus. Teoksessa Encyclopedia Iuridica Fennica VII p. 303–305. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.
Klami, Hannu T. (2001). Roomalaisen oikeuden järjestelmä. Helsingin yliopisto, Helsinki.
Klami, Hannu T. (2001). Roomalainen antiikki ja me – uskonto, oikeus, leikki ja talous. Helsingin yliopisto, Helsinki.
Korhonen, Tua (2004). Ateena Auran rannoilla – humanistikreikkaa kuninkaallisesta Turun Akatemiasta. Yliopistopaino, Helsinki.
Kourallinen valoa: Nykykreikkalaisen runouden antologia (1997). Nihil Interit, Tampere.
Koutopa-Rengakos, Evangelis (2000). Le droit l'urbanisme en Grèce. Annuaire francais du droit de l'urbanisme et de l'habitat, s. 1–18.
Krumbacher, Karl (2001). The History of Byzantine Literature: from Justinian to the end of the Eastern Roman Empire (527–1451). [Alun perin ilm. 1897, tässä Jenkinsin ja Bachrachin osittaiskäännöksenä.] University of Notre Dame, Indiana.
Kulla, Heikki (2003). Hallintomenettelyn perusteet. Talentum, Helsinki.
Kyriazopoulos, Kyriakos N. (2004). Prosyletization in Greece: Criminal Offence vs. Religious Persuasion and Equality. Journal of Law and Religion, s. 149–224.
Käerdi, Martin (2006). Die Neukodifikation des Privatrechts der baltischen Staaten in vergleichender Sicht. Teoksessa Heiss, H. (hrsg.), Zivilrechtsreform im Baltikum s. 19–25. Mohr Siebeck, Tübingen.
Köbler, Gerhard (2004). Rechtsgriechisch: deutsch–griechisches und griechis–deutsches Rechtswörterbuch für jedermann. Arbeiten zur Rechts- und Sprachwissenschaft 55, Interlex 12, Darmstadt.
Lanni, Adriaan (1999). Precedent and Legal Reasoning in Classical Athenian Courts: A Noble Lie? American Journal of Legal History, s. 27–51.
Lanni, Adriaan (2004). "Verdict Most Just": The Models of Classical Athenian Justice. Yale Journal of Law and the Humanities, s. 277–321.
Legrand, Pierre (1996). European Legal Systems are not Converging. International and Comparative Law Quarterly, s. 52–81.
Lehtonen, Mikko (1996). Merkitysten maailma – kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino, Tampere.
Leino, Pirkko (1995). Kieleen mieltä – hyvää suomea. Otava, Helsinki. [Yleislähde, ei suoria viittauksia.]
Leiwo, Matti (1997). Lyhyt katsaus Kreikkaan ja Kreikan kirjallisuuteen. Teoksessa Kourallinen valoa s. 5–11. Nihil Interit, Tampere.
Letto-Vanamo, Pia – Tamm, Ditlev (1994). Eurooppa ja oikeus – oikeushistorian ja oikeuden eurooppalaistaminen. Oikeus, s. 233–244.
Letto-Vanamo, Pia (1995). Oikeuden Eurooppa. Yliopistopaino, Helsinki.
Letto-Vanamo, Pia (2003). Roomalainen oikeus – menneisyyden jäänne vai tulevaisuuden toivo? Lakimies, s. 1084–1097.

Lyles, Max (2006). A Call for Scientific Purity: Axel Hägerström's Critique of Legal Science. Institutet för Rättshistorisk Forskning, Stockholm.
Lysyk, Stephanie (1998). Purple Prose: Writing, Rhetoric and Property in the Justinian's Corpus. Cardozo Studies in Law and Literature, s. 33–53.
Madden, F. (1992). The Fires of the Fourth Crusade in Constantinople 1203–1204. Byzantinische Zeitschrift, s. 72–89.
Madden, Thomas F. (2005). Ristiretket: kristinusko, islam, pyhiinvaellukset, sota. Gummerus, Helsinki.
Maine, Henry (1861). Ancient Law. – Http://www.thelatinlibrary.com/law/maine.html.
Makrides, Vasilios (1998). Byzantium in Contemporary Greece: the Neo-Orthodox Current of Ideas. Teoksessa Ricks, David – Magdalino, Paul (eds), Byzantium and the Modern Greek Identity s. 141–153. Ashgate, London.
Makrides, Vasilios (2000). Orthodoxy and Law. Teoksessa Encyclopedia of Greece and the Hellenic Tradition II s. 1207–1209. Fitzroy Dearborn, London.
Malavet, Pedro A. (1996). Counsel for the Situation: the Latin Notary. A Historical and Comparative Model. Hastings International and Comparative Law Review, s. 389–488.
Mamopoulos, Pierre (2000). Code civil hellenique. Hellenique Institute of International and Foreign Law, Athens.
Manitakis, Antonios [Μανιτάκης, Αντώνιος] (2001). Ιστορικά γνωρίσματα και λογικά προαπαιτούμενα του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας νόμων στην Ελλάδα. Το Σύνταγμα, s. 13–47.
Manitakis, Antonios [Μανιτάκης, Αντώνιος] (2004). Το "Δικαίωμα" Αντίστασης κατά το Άρθρο 120 §4 Σ. Νομικό Βήμα, Τόμος 52, s. 137–153.
Maridaki-Karatza, Olga (2002). Legal Aspects of the Financing of Trade. Dumbarton Oaks Papers 39, s. 1105–1120.
Markesinis, Basil S. (1997). Foreign Law and Comparative Methodology – a Subject and a Thesis. Hart, Oxford.
Martzoukou, Maria (2000). Historiallinen katsaus nykykreikkalaiseen proosakirjallisuuteen. Teoksessa Näkymätön ja näkyvä – nykykreikkalaisia novelleja s. 200–205. Suomen Ateenan Instituutti, Jyväskylä.
Mattei, Ugo (1997). Three Patterns of Law – Taxonomy and Change in World's Legal Systems. American Journal of Comparative Law, s. 1–45.
Mattila, Heikki E. S. (2002). Vertaileva oikeuslingvistiikka. Kauppakaari, Helsinki.
Mavroforou, Anna – Giannoukas, Athanassios – Michalodimitrakis, Emmanuel (2003). Abortion under Greek Law: Parallel Consent for a Minors Abortion. Medicine and Law, s. 267–274.
Mielityinen, Sampo (2006). Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Edita, Helsinki.
Monateri, Pier Giuseppe (2000). Black Gaius: A Quest for the Multicultural Origins of the "Western Legal Tradition". Hastings Law Journal, s. 479–555.
Moschonas, Andreas (1997). European Integration and Prospects of Modernization in Greece. Journal of Greek Studies, s. 325–348.
Murphy, Peter (1997). The Roar of Whispers: Cosmopolitanism and Neohellenism. Journal of Modern Greek Studies, s. 274–281.
Mäenpää, Olli (2003). Hallinto-oikeus. WSOY, Helsinki.

Nousiainen, Kevät (1993). Prosessin herruus: Länsimaisen oikeudenkäytön ”modernille” ominaisten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki.

Obolensky, Dimitri (1971) Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500–1453. Weidenfeld & Nicoloson, London.

Orlov, Vladimir (2001). Venäjän sopimusoikeus. Kauppakaari, Helsinki.

Ostwald, Martin (2005). Ancient Greek Ideas of Law. The Dictionary of the History of Ideas. Electronic Text Center. – Http://etext.lib/virginia.edu.

O'Neill, Klara (2003). The Unfinished Ape: Mediation and Modern Greek Identity in Iakonas Pitsipio's Ο Πίθηκος Ξούθ. Journal of Modern Greek Studies, s. 67–111.

Pagonis, Louis (1988). Greece – Constitutional Chronology. Teoksessa Blaustein, A. P. – Flanz, G. H. (ed.), Constitutions of the Countries of the World (looseleaf). Dobbs Ferry, New York.

Panagiotopoulou, Roy (1997). Greece in Europe: Antinomies in National Identities. Journal of Modern Greek Studies, s. 349–370.

Papagianni, Eleutheria (2002). Protimesis (Preemption) in Byzantium. Dumbarton Oaks Papers, s. 1071–1082.

Papandreou, Andreas (1971). Hyvästi demokratia. Kirjayhtymä, Helsinki.

Papaspyrou, Nicholas (1999). A Farewell to Judicial Passivity: The Environmental Jurisprudence of the Greek Council of State. Journal of Modern Greek Studies, s. 63–84.

Paresi, Francesco – Fresso, Giampaolo (2002). Family Law and Succession. Teoksessa Lena, J. S. – Mattei, U. (eds), Introduction to Italian Law s. 407–430. Kluwer, Hague.

Pennington, Kenneth (1997). The Spirit of Legal History. University of Chicago Law Review, s. 1097–1116.

Picker, Eduard (2001). Rechtsgeschichte und Rechtsdogmatik. Archiv für die civilistische Praxis, s. 73–859.

Pihlajamäki, Heikki (2002). Ne crimina remeant impunita – rikosoikeudellinen ohjailu klassisessa kanonisessa oikeudessa. Oikeus, s. 143–156.

Pinakidi, Giorgiou [Πινακιδή, Γιώργου] (2001). Η ”σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία”. Τεχνική του Δικαστικού Ελέγχου της Συνταγματικότητας των Νόμων ή Συντάγματος. Το Σύνταγμα σ. 461.

Poso, Eira (2005). Minun Bysanttini. Teoksessa Minun Bysanttini: kaukana ja lähellä s. 84–91. Bysanttikomitea, Jyväskylä.

Psacharopoulos, George (2000). The Social Cost of an Outdated Law: Article 16 of the Greek Constitution. European Journal of Law and Economics, s. 123–137.

Quinton, Anthony (1997). Political Philosophy. Teoksessa Kenny, Anthony (ed.), The Oxford Illustrated History of Western Philosophy s. 275–362. Oxford University Press, Oxford.

Roudometof, Victor (1998). From Rum Millet to Greek Nation: Enlightenment, Secularization, and National Identity in Ottoman Balkan Society, 1453–1821. Journal of Modern Greek Studies, s. 11–48.

Saarnilehto, Ari (2001). Perusteettoman edun palautus. Teoksessa Varallisuusoikeus s. 615–635. WSOY, Helsinki.

Sajavaara, Anu (1999). Oikeuskielet Euroopan Unionin toimielimissä. Teoksessa Jyränki, A. (toim.), Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa s. 131–141. Turun yliopisto, Turku.

Schrage, Eltjo – Heutger, Viola (2006). Legal History and Comparative Law. Teoksessa Smits, J. (ed.), Elgar Encyclopedia of Comparative Law s. 393–406. Edward Elgard, Cheltenham/Northampton.
Simon, Dieter (1978). Handschriftenstudie zur Byzantinischen Rechtsgeschichte. Byzantinische Zeitschrift, s. 332–348.
Simon, Dieter (1986). Byzantinische Provinzialjustiz. Byzantinische Zeitschrift, s. 310–343.
Συνήγορος του Πολίτη (2005). Ετήσια έκθεση 2004, Απρίλιος 2005. Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα. (Oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2004).
Skordas, Achilles – Sitaropoulos, Nicholas (2004). Why Greece is not a Safe Host Country for Refugees. International Journal of Refugee Law, s. 25–52.
Spiliotopoulos, Epaminondas (2004). Greek Administrative Law. Sakkoulas/Bruylant, Athens/Brussels.
Spinellis, Dionysis (1989). Recent Trends in the Greek Criminal Proceedings. Temple Law Review, s. 1261–1278.
Stavrakakis, Yannis (2003). Politics and Religion: On the ”Politicization” of Greek Church Discourse. Journal of Modern Greek Studies, s. 153–181.
Stavros, Stephanos (1999). Human Rights in Greece: Twelve Years of Supervision from Strasbourg. Journal of Modern Greek Studies, s. 3–21.
Van Steen, Gonda (2002). Greek Worlds, Ancient and Modern: To Whom They May (or May Not) Concern. Journal of Modern Greek Studies s. 175–190.
Stein, Peter (1993). Justinian’s Compilation: Classical Legacy and Legal Source. Tulane European Civil Law Forum s. 1–15.
Stolte, Bernard H. (2002). The Challenge of Change: Notes on the Legal History of the Reign of Heraclius. Teoksessa Reinink, Gerrit J. – Stolte, Bernard H. (eds), The Reign of Heraclius (610–641): Crisis and Confrontation s. 191–204. Peeters, Leuven.
Stolte, Bernard H. (2003). Is Byzantine Law Roman Law? Acta Byzantina Fennica, s. 111–126.
Summers, James (2004). The Idea of the People: The Right of Self-Determination, Nationalism and the Legitimacy of International Law. University of Helsinki, Helsinki.
Symeonides, Symeon C. (2003). The Mixed Legal System of the Republic of Cyprus. Tulane Law Review s. 441–455.
Tamm, Ditlev (1997) Roman Law and European Legal History. DJØF, Copenhagen.
Tanase, Takao (2003). The Empty Space of the Modern in Japanese Law Discourse. Teoksessa Nelken, David – Feest, Johannes (eds), Adapting Legal Cultures s. 187–198. Hart, Oxford.
Τα νέα ελληνικά για ξένους (2003). Αριστοτέλειο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
Tassopoulos, Ioannis (1999). New Trends in Greek Contemporary Constitutional Theory. Duke Journal of Comparative & International Law, s. 223–247.
Teubner, Gunter (1998). Legal Irritants: Good Faith in British Law or How Unifying Law Ends up in New Divergences. Modern Law Review, s. 11–32.
Thesleff, Holger (1989). Platon. Otava, Helsinki.
Tinnefeld, Franz (2004). Intellectuals in Late Byzantine Thessalonike. Dumbarton Oaks Papers No. 57, s. 153–172. Dumbarton Oaks, Washington D.C.

Tsaoussis, Aspasia (2004). Protecting Homemaker's Marriage-Specific Investments under Non-Fault Divorce: A Model for Restructuring Alimony in Civil Law Countries. American Law and Economics Review, s. 217–247.

Tuori, Kaius (2002). Latinan kielioppia ja valkoista marmoria – ihannekuvia Roomasta 1800-luvun roomalaisessa oikeushistoriassa. Lakimies s. 181–193.

Tuori, Kaius (2003). Kirja-arvostelu teoksesta Speculum Iuris. Lakimies, s. 1318–1320.

Tuori, Kaius (2003). Oikeustieteen synty ja roomalaiset juristit. Oikeus, s. 151–162.

Tuori, Kaius (2006). Ancient Roman Lawyers and Modern Legal Ideas: Studies on the Impact of Contemporary Concerns in the Interpretation of Ancient Roman Legal History. University of Helsinki, Helsinki.

Töttö, Pertti (1996). Ferdinand Tönnies – Gemeinschaft ja Gesellschaft. Teoksessa Gronow, Jukka – Noro, Arto – Töttö, Pertti (toim.), Sosiologian klassikot s. 154–172. Gaudeamus, Helsinki.

Utrio, Kaari (1998). Perhekirja: Eurooppalaisen perheen historia. Tammi, Helsinki.

Uusi Sivistysanakirja (1994). Aikio, Annukka (toim.), uus. Rauni Vornanen. Otava, Helsinki. [Yleislähde, ei suoria viittauksia.]

Vanderlinden, Jaques (1995). Comparer des droits. Kluwer, Bruxelles.

Varul, Paul (2006). The New Estonian Civil Code. Teoksessa Heiss, H. (Hrsg.), Zivilrechtsreform im Baltikum s. 51–57. Mohr, Siebeck, Tübingen.

Watson, Alan (1993). Legal Transplants – an Approach to Comparative Law. University of Georgia Press, Athens/Georgia.

Watson, Alan (1994). The Importance of "Nutshells". American Journal of Comparative Law, s. 1–23.

Watson, Alan (2004). Legal Culture v Legal Tradition. Teoksessa Van Hoecke, M. (ed.), Epistemology and Methodology of Comparative Law s. 1–6. Hart, Oxford.

Weber, Max (1992). Kaupunki [Die Stadt 1921]. Vastapaino, Tampere.

Wiacker, Franz (1996). Foundations of European Legal Culture. Teoksessa Gessner, V. – Hoeland, A. – Varga, C. (toim.), European Legal Cultures s. 48–62. Aldershot, Dartmouth.

Wilhelmsson, Thomas (2003). Suomen kansanomaisen oikeuskulttuurin uhat. Lakimies, s. 81–89.

Ylikangas, Heikki (1983). Miksi oikeus muuttuu: laki ja oikeus historiallisen kehityksen osana. WSOY, Porvoo.

Zepos, Panagioties I. (1949). Greek Law: Three Lectures Delivered at Cambridge and Oxford in 1946. Sideris, Athens.

Zilliacus, Henrik (1935). Zum Kampf der Weltsprachen im Oströmischen Reich. Diss. Helsingin yliopisto, Helsingfors.

Zimmermann, Reinhard (1995). Civil Code and Civil Law: The "Europeanization" of Private Law within the European Community and the Re-Emergence of a European Legal Science. Columbia Journal of European Law, s. 63–105.

Zimmermann, Reinhard (1996). The Law of Obligations: Roman Foundations fo the Civilian Tradition. Oxford University Press, Oxford.

Zimmermann, Reinhard (2001). Roman Law, Contemporary Law, European Law: The Civilian Tradition Today. Oxford University Press, Oxford.

Zimmermann, Reinhard (2002). Modernizing the German Law of Obligations? Teoksessa Birks, P. & Pretto, A. (eds), Themes in Comparative Law s. 265–288. Oxford University Press, Oxford.
Zimmerman, Reinhard (2006). The German Civil Code and the Deveplopment of Private Law in Germany. Oxford University Comparative Law Forum. – Http://ouclf.iuscomp.org/articles/zimmermann.shtml.
Zweigert, Konrad – Kötz, Hein (1998). An Introduction to Comparative Law. Oxford University Press, Oxford.
Örücü, Esin (1996). Turkey – Change under Pressure. Teoksessa Örücü, E. – Coyle, S. (eds), Studies in Legal Systems: Mixed and Mixing s. 89–111. Kluwer, The Hague.

Säädöksiä

Σύνταγμα της Ελλάδα, vuoteen 2001 tehtyine muutoksineen.
Ποινικό κώδικας, vuoteen 2002 tehtyine muutoksineen (Νόμος 3089/2002 viimeisin muutos).
Αστικός Κώδικας, vuoteen 2002 tehtyine muutoksineen.

Oikeustapauksia

Areios Pagos
(*Άρειος Πάγος*)

ΑΠ 1200/1986
ΑΠ 81/1991
ΑΠ 981/1992
ΑΠ (ολ.) 1/1996
ΑΠ 360/1994
ΑΠ 1405/1998
ΑΠ 50/2002
ΑΠ 1500/2002
ΑΠ ολ. 17/2005

Korkein hallinto-oikeus
(*Συμβουλίου της Επικρατείας*)

ΣτΕ (ολ.) 3700/1974
ΣτΕ (ολ.) 815/1984
ΣτΕ 2212/1984
ΣτΕ 1792/1991
ΣτΕ 400/1986
ΣτΕ 5063/1997
ΣτΕ 3262/2004
ΣτΕ 372/2005

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
(*Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*)

Kokkinakis v. Kreikka (25.3.1993)
Canea Catholic Church v. Kreikka (16.12.1997)
Twalib v. Kreikka (9.6.1998)
Larissis et al. v. Kreikka (24.2.1998)
Serif v. Kreikka (14.12.1999)
Dougoz v. Kreikka (6.3.2001)
Peers v. Kreikka (19.4.2001)
Agga v. Kreikka (19.10.2002)
Karellis v. Kreikka (2.12.2004)
Tsavachidis v. Kreikka (21.1.1999)
Pentidis v. Kreikka (19.3.1997)

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin
(*Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*)

Komissio v. Kreikka (27.1.2005)
Suomen Korkein oikeus (KKO)
KKO 1996:47
KKO 1999:39

ζ’

HAKEMISTO

Hakemistossa on vain latinalaisin kirjaimin kirjoitettuja hakusanoja. Mukana ei ole kreikkalaisin kirjaimin kirjoitettuja nimiä tai muita hakusanoja. Kreikankieliset sanat löytyvät asiakohdittain sekä luvussa 4 olevasta sanastosta. Hakemisto jakaantuu kahteen osaan, joista ensimmäinen on henkilöhakemisto ja toinen asiahakemisto.

Henkilöhakemisto

Agallopoulou, Penelope 12, 13, 42, 46, 64, 155, 157, 158, 198, 203, 206, 211, 217, 233, 235, 237, 238, 239, 242, 244, 246, 247, 249, 252, 254, 258, 259, 270, 303
Agga, Mehmet Emin 194
Agricola, Mikael 34
Aleksanteri Suuri 18, 19
Alivizatos, Nicos C. 119, 123, 128, 129, 130, 131, 293
Andrea, Alfred J. 88
Angold, Michael 94
Anhava, Tuomas 132
Aristoteles 22, 62, 64, 84, 135, 180, 225
Arjava, Antti 92, 141
Arnaoutoglou, A. N. 208
Arntz, Reiner 2
Atatürk, Kemal 127

von Bar, Christian 241
Baradaran-Robison, Shane 121, 123, 127
Basileios I 208
Bellomo, Manlio 88, 91, 105, 139, 145, 146, 210, 213, 215, 249, 251
Berlusconi, Silvio 258
Bernal, Martin 83
Bien, Peter 25, 118, 129, 170, 218, 257
Björne, Lars 105, 135, 137, 213, 219, 228, 232
Blastares, Matteus 65
Bogdan, Michael 3, 74, 78, 134, 221, 272, 285, 299
Bovis, Christopher 160, 168, 263
Bowra, C. M. 133
Brunner, Otto 88, 124, 146, 223, 224
Buchholz, Matias 23, 102, 146, 147, 208, 218, 295, 298
Buis, Emiliano J. 6, 10, 21, 264, 287, 291
Bussani, Mauro 246

van Caenegem, R. C. 87, 88, 89, 138, 190, 224
Christodoulou, Phoebus Chr. 244
Christophilopoulou, Aikaterina 141, 298
Cicero, Markus Tullius 76, 143, 206
Clogg, Richard 9, 13, 17, 18, 23, 24, 25, 27, 32, 79, 83, 91, 99, 103, 105, 108, 110, 111, 112, 114, 116, 118, 121, 129, 171, 175, 176, 177, 181, 184, 187, 190, 196, 207, 225, 256, 257, 261, 285, 300, 301, 304
Cotterell, Arthur 267

Dacoronia, Eugenia 32, 133, 159, 207, 226, 235, 243, 303
Dagtoglou, Prodromos D. 128
David, René 90, 96, 114, 134, 137, 142, 148, 151, 157, 212, 220, 230, 232, 236, 247, 265, 290

Deliyanni-Dimitrakou, Christina 238, 239, 245, 246
Deloukas, Nikolaos A. 115, 207, 300
Dennis, G. T. 87, 106
Diamantopoulou, Elisa 120, 257
Donellus, Hugo 143, 219
Dord, Olivier 121, 126, 127, 128, 130

Efstratiou, Pavlos-Michael E. 160, 167, 192, 265, 276, 289, 297
Ehaliotis, Rennos 109
Engonopoulos, Nikos 204
Erdei, Árpád 113

Fleming, K. E. 19, 89, 101
Foster, Nigel 240
Foundethakis, Penelope 184, 185, 187, 205
Fresso, Giampalo 252
Friedman, Lawrence 226, 254, 255, 256, 257

Gadamer, Hans-Georg 4, 7, 9, 16, 49, 74, 77, 98, 138, 172, 236
Galdia, Marcus 2, 31, 74, 82, 163
Gambaro, Antonio 198
George II (kuningas) 300
Germanos (metropoliitta) 116
Gil-Robles, Alvaro 195
Glenn, H. Patrick 10, 22, 86, 88, 97, 112, 138, 148, 149, 225
Gofas, Demetrios 135, 208
Grammaticaki-Alexiou, Anastasia 176, 226, 256, 271
de Groot, Rene 14, 15, 32, 307
Grossfeld, Bernhard 3, 7, 128
Güran, Sait 127

Habermas, Jürgen 119, 251
Hadrianus (keisari) 147
Hakkarainen, Jarmo 84, 86, 87, 93, 102, 116, 122, 141, 144, 206, 208, 223
Hamza, Gábor 92, 106
Hansen, Mogens Herman 152
Harmenopoulos, Konstantinos 101, 209, 234, 253
Harris, Nathaniel 85, 144
Hatzis, Aristides N. 158, 167, 211, 229, 248
Heidegger, Martin 7
Heikkinen, Vesa 221
Heiskala, Risto 78, 214, 253
Heiss, Helmut 165
Hesselink, Martijn W. 216
Heutger, Viola 80, 81, 223
Hirvonen, Ari 1, 6, 10, 150, 181, 287
Homeros 8
Husa, Jaakko 3, 5, 13, 15, 32, 133, 153, 165, 166, 190, 286

Irnerius (Bologna) 92

Jeffreys, Peter 83, 132
Justinianus (keisari) 8, 101, 115, 138, 139, 140, 142, 147, 151, 208, 209, 219, 225, 228, 232

Kahane, H. 142
Kahane, R. 142
Kallifatides, Theodor 8, 15, 48, 175, 287
Kalligas, Paulos 167, 211
Kalogeras, Dimitris A. 208
Kaltsa, Anastasia 152, 153, 154, 171, 177
Kapodistrias, Ioannis 96, 187
Karakostas, Ioannis 235
Karamanlis, Konstantinos 185, 186
Karamanlis, Kostas 261
Katras, Ioannis 209
Kavafis, Konstantinos 25, 83, 131, 132, 133, 307
Kavonius, Petter 143
Kazamias, George 176
Kedikoglou, Romilos 270
Kenny, Anthony 87, 92
Kerameos, Kalliopi 288, 294
Kerameus, Konstantinos D. 13, 171, 229, 245, 263, 266, 267, 271, 287, 305
Klamaris, Nikolaos 264, 271
Klami, Hannu T. 6, 97, 134, 135, 138, 139, 144, 175, 237, 241
Kolettis, Ioannis 105
Konstantinos I Suuri 91
Konstantinos XI Palaiologos 88
Konstantinos XII 105
Korais, Adamantios 24
Korhonen, Tua 18, 19, 22, 81, 89

Kotsovolou, Yolika 235
Koutopa-Rengakos, Evangelis 176
Kozyris, Phaedon John 13, 163
Kristodoulos (arkkipiispa) 117, 126, 131, 257
Krumbacher, Karl 85, 101, 141, 144, 208
Ksanthos, Emmanuel 99
Kyriazopoulos, Kyriakos N. 87, 90, 115, 119
Käerdi, Martin 217
Köbler, Gerhard 307
Kötz, Hein 3, 80, 166, 213, 216, 217, 220, 221, 224, 227, 231, 235, 239, 242, 243, 252, 299

Lanni, Adriaan 7, 22, 97, 149, 172, 206, 223, 264, 268, 287, 290, 295
Legrand, Pierre 216
Lehto, Leena 16
Lehtonen, Mikko 5, 8, 49, 62, 77
Leiwo, Matti 24, 27, 136, 186
Leo VI (Leo Viisas, keisari) 208
Letto-Vanamo, Pia 34, 82, 102, 104, 105, 117, 136, 138, 143, 144, 148, 169, 210, 218, 222, 292
Luther, Martin 124
Lyles, Max 209, 217, 218, 219, 223, 231
Lysyk, Stephanie 8, 139, 142, 146, 228

Madden, F. 93
Madden, Thomas F. 93
Maine, Henry 83, 84, 97, 125, 136, 236
Makarios (arkkipiispa) 79
Makrides, Vasilios 121, 126
Malavet, Pedro A. 298, 299
Mamopoulos, Pierre 235
Manitakis, Antonios 204
Maridakes, Georgios S. 214
Maridaki-Karatza, Olga 162, 218, 300
Markesinis, Basil S. 80, 224, 228
Martzokou, Maria 25
Mattei, Ugo 291
Mattila, Heikki E. S. 2, 3, 8, 13, 16, 23, 25, 26, 49, 54, 70, 84, 103, 104, 137, 139, 140, 141, 155, 156, 164, 177, 206, 212, 219, 220, 221, 227, 229, 260, 272, 299, 309
von Maurer, Georg Ludwig 32, 251
Mavroforou, Anna 77, 120, 257
Meiji (keisari) 216
Metaxas, Ioannis 27, 109, 110, 217
Mielityinen, Sampo 244, 245, 247
Monateri, Pier Giuseppe 83
Moschonas, Andreas 77, 111, 187, 296
Mucius, Quintus 92
Murphy, Peter 6, 9, 11, 105
Mäenpää, Olli 279

Napoleon (Bonabarte) 211
Niebuhr, B. G. 137
Nousiainen, Kevät 161, 173, 213, 230, 256, 300

Obolensky, Dimitri 90, 102, 115, 141, 147, 208
O'Neill, Klara 8, 22, 24, 108, 225
Orlov, Vladimir 102
Ostwald, Martin 7
Otto (kuningas) 32, 105, 116

Pagonis, Louis 116
Panagiotopoulou, Roy 78, 155, 183, 186, 196, 227, 256, 268, 280, 282, 286
Papadopoulos, Georgios 109
Papagianni, Eleutheria 94
Papandreou, Andreas 185, 186, 258
Papaspyrou, Nicholas 20, 171, 172, 175, 261, 271
Papianus (Rooma) 92
Papoulias, Karolos 187, 300
Paraskevaides, Kristodoulos (arkkipiispa) 117, 126, 131, 257
Paresi, Francesco 252
Pennington, Kenneth 7, 144, 149, 219
Perikles 181
Picker, Eduard 9
Pietari Suuri 103
Pihlajamäki, Heikki 148, 223
Platon (Ateena) 8
Pozzo, Barbara 246
Prometheus 66
Psacharopoulos, George 301
Puchta, Georg Friedrich 213
Ritsos, Giannis 16

Roudometof, Victor 17, 86, 93, 95, 98, 99, 100, 108, 116, 125, 207, 227

Saarnilehto, Ari 29
Sajavaara, Anu 74
Sakellariou, Nikolas I. 160, 167, 192, 265, 276, 289, 297
von Savigny, Carl Friedrich 137, 211, 213, 219, 225
Schrage, Eltjo 80, 81, 223
Simon, Dieter 86, 117, 136
Sitaropoulos, Nicholas 196
Skordas, Achilles 196
Skoufas, Nikolaos 99
Skouris, Vassilios 282
Solon (Ateena) 143
Spengler, Oswald 7, 180
Spiliotopoulos, E. 154, 156, 158, 168, 173, 174, 179
Spinellis, Dionysis 276
Stavrakakis, Yannis 118, 126, 150, 152, 251
Stavros, Stephanos 196, 288
Van Steen, Gonda 11, 12
Stein, Peter 8, 9, 92, 97, 100, 138, 142, 143, 211, 220
Stolte, Bernard H. 18, 98, 106, 115, 122, 135, 139, 142, 144, 145, 146, 147, 213, 219, 225, 227, 229
Summers, James 19, 21, 100, 111
Symeonides, Symeon C. 22, 27, 79, 102, 122, 198, 302

Tamm, Ditlev 105, 117, 169, 231, 292
Tanase, Takao 216, 231
Tapani, Jussi 166
Tassopoulos, Ioannis 171, 197
Teubner, Gunter 241
Themis 66, 268
Theofano (prinsessa) 93
Thesleff, Holger 21, 94, 144, 181
Tinnefeld, Franz 65, 101
Triantaphyllopoulos, Konstantinos D. 214
Troianos, Spyridon N. 150
Tsakalof, Athanasios 99, 150
Tsaoussis, Aspasia 254
Tuori, Kaius 6, 8, 11, 82, 84, 92, 98, 106, 137, 144, 147, 207, 216, 218, 222, 223, 224, 225, 231, 252
Tönnies, Ferdinand 255
Töttö, Pertti 255

Utrio, Kaari 88, 93

Vanderlinden, Jaques 103
Varul, Paul 226
Velestinlis, Rigas 99, 225
Venchiarutti, Angelo 246
Vepsä, Iisa 143

Watson, Alan 77, 80, 84, 106, 136, 137, 139, 142, 143, 207, 211, 232, 255, 290
Weber, Max 7
Wieacker, Franz 90, 93, 104, 136
Wilhelmsson, Thomas 222
Windscheid, Bernhard 213

Yiannopoulos, Athanassios N. 22, 83, 90, 122, 141, 144, 145, 220, 226, 229, 237, 244, 259, 291
Ylikangas, Heikki 21, 82
Yrjö II (George II) 139

Zepos, Panagioties I. 136, 214
Zilliacus, Henrik 84, 91, 92, 98, 140, 141, 146, 208, 218
Zimmermann, Reinhard 5, 9, 56, 80, 92, 100, 149, 210, 211, 212, 213, 215, 218, 223, 224, 226, 228, 230, 231, 237, 239, 240, 241, 244, 249, 251, 271
Zweigert, Konrad 3, 80, 166, 213, 216, 217, 220, 221, 224, 226, 231, 235, 239, 242, 243, 252, 299
Zwick, Joel 23

Örücü, Esin 114

Asiahakemisto

aakkosto 29, 30, 32–36, 65, 103
Académie Internationale de Droit Comparé 305
aikakauskirja 160, 202, 294, 303, 305
aksentti 38, 39, 40, 47, 53, 78, 256
akuutti 39
Albania 17, 19, 21, 104, 114, 196
alioikeus (Kreikka) 273, 275–278, 288, 291, 293, 295
antiikin oikeus 6, 10, 81, 84, 94, 97, 136, 138, 290
antonymia 54
arabia 27, 33, 47, 112, 121
Areios Pagos (korkein oikeus)
– Areios Pagos 266–270
– elävästä tuomioistuinelämästä 288
– esimerkki siviilioikeudesta 243
– Euroopan integraatio 282
– juristit – ennen ja nyt 293
– prepositioista 51
– regiimejä ja perustuslakeja 110
– rikosoikeudellisesta lainkäytöstä 277
– tuomioistuinten ratkaisuista 271, 272, 273, 274, 275
asetettu oikeus (ks. positiivinen oikeus)
asetus
– elävästä tuomioistuinelämästä 288
– Euroopan integraatio 284
– joka, jolla – kenellä, kellä 60
– kansankreikka oikeuskielenä 26
– laki vs. oikeus 66, 67
– maallinen vs. kirkollinen valta? 124, 127
– oikeuslähdeopin perusteista 151, 152, 153, 156, 157, 160
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 195
– perusoikeusjärjestelmästä 191, 193
– romaanis-germaanisia piirteitä 169
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 253, 254
– tuomioistuinten ratkaisuista 273
– äänteistä ja aksenteista 38
asianajaja 3, 31, 42, 55, 290–295, 297–299
asianosainen 291, 278, 279, 298
Athosvuoren luostariyhteisö 119, 174
Australia 17, 229
Authenticum 140
avioliitto-oikeus 252
Balkan 17, 20, 23, 65, 90, 95, 99, 100, 102, 104, 105, 108, 111, 114, 116, 129, 148, 207, 253, 258, 300
Baltia 217
Basilika 91, 92, 208, 228
Belgia 190, 223
BGB (Bürgerliches Gesetzbuch, Saksa) 29, 210–213, 217, 218, 220–222, 225–229, 230–233, 236, 237, 239–244, 252, 247–249, 299
blankettilaki 148, 239, 241
Brasilia 227, 229
Bulgaria 21, 34, 114, 196
bulgaria 65
Burgerlijke Wetboek (Hollanti) 233
Bysantti
– Areios Pagos 268
– asianajajista ja tuomareista 295
– Bysantin traditio 208, 209, 210, 214
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 86, 87, 88, 89, 90
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 101–106
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 138–142
– esimerkki siviilioikeudesta 241, 242
– Euroopan integraatio 280
– juridiikan kerrostumia 82–86
– juristit – ennen ja nyt 291
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146, 147
– kansankreikka oikeuskielenä 27
– kielellisiä kerrostumia 25
– kielen vaiheista 18
– kirjaimet ja aakkosto 34
– kohti kodifiointia 217, 218, 219, 220
– Konstantinopolista 91–94
– kontekstin tärkeys 78–80
– Kreikan oikeuden perusteista 133, 135

– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 19
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 112, 113
– maallinen vs. kirkollinen valta? 124
– menneisyys ja nykyisyys 6, 8, 10–12
– miksi pandektioikeus? 222–226, 228
– monarkiasta tasavaltaan 94, 96, 98–101
– muistuma Bysantin loistosta? 131, 132
– notaarilaitoksesta 298
– oikeudellisesta systematiikasta 162
– oikeuskielen ymmärtämisestä 5
– oikeustiede 304
– ortodoksinen uskonto ja oikeus 115, 116
– osmani-imperiumista irtautuminen 116, 117
– perustuslaki 179
– perustuslaki vs. konstituutio 65
– regiimejä ja perustuslakeja 108
– romaanis-germaanisia piirteitä 166, 169
– roomalaisen oikeuden merkitys 135, 136
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 253
– siviilioikeuden pääpiirteet 206, 207
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 150, 151
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 121, 122
– XII taulun laki 143–145
– 1940 Siviilikoodi 234

civil law (ks. romaanis-germaaninen oikeus)

Codex Iustianus 139, 140

common-frame-of-reference 213

common law
– Areios Pagos 270
– asianajajista ja tuomareista 295
– esimerkki siviilioikeudesta 241
– hyvän hallintotavan säännöstö 73
– järjestelmän juristivetoisuus 297
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– kansankreikka oikeuskielenä 29
– kohti kodifiointia 216
– Konstantinopolista 92
– kontekstin tärkeys 79, 80
– Kreikan oikeuden perusteista 133
– miksi pandektioikeus? 229
– notaarilaitoksesta 299
– oikeuskielen kääntämisestä 15
– oikeuslähdeopin perusteista 159
– oikeustiede 302, 303
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 304
– romaanis-germaanisia piirteitä 164, 166
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170
– tuomioistuinten ratkaisuista 271
– tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit 262
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 122
– 1940 Siviilikoodi 231, 233, 236

Corpus iuris civilis
– Bysantin traditio 208, 209, 210, 212
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102, 104–106
– Corpuksen myöhemmästä merkityksestä 145–147
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 138–142
– kohti kodifiointia 219
– Konstantinopolista 91, 92
– menneisyys ja nykyisyys 8
– miksi pandektioikeus? 223, 224, 227, 228
– monarkiasta tasavaltaan 97, 100, 101
– roomalaisen oikeuden merkitys 135, 137, 138
– siviilioikeuden pääpiirteet 206
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 149
– XII taulun laki 143, 144
– 1940 Siviilikoodi 230, 232

Corpus iuris canonici 223

Cour de cassation (Ranska) 266, 267, 271

deaktivointi 198

demokratia
– asianajajista ja tuomareista 295
– demokratia ja vallanjako 181, 184, 185
– kontekstin tärkeys 78
– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 23
– maallinen vs. kirkollinen valta? 126, 127
– monarkiasta tasavaltaan 95
– oikeuskielen kääntämisestä 15
– oikeustiede 301
– perusoikeusjärjestelmästä 191, 193
– perustuslaki 177, 180
– perustuslaki vs. konstituutio 63, 64
– Siviilikoodin muuttumattomuus 256
– 1940 Siviilikoodi 231
diaspora 17, 22, 23, 175, 204
Digenis Akritas 25
Digesta 124, 138,139, 209–211, 223
doktriini 32, 7, 103, 106, 150, 159, 160, 167, 168, 193, 195 , 203, 204, 221, 240–246, 279, 303, 304
edictum perpetuum 147
elisio 37, 50
Englanti
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 139
– esimerkki siviilioikeudesta 241
– hyvän hallintotavan säännöstö 73
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– järjestelmän juristivetoisuus 297
– kansankreikka oikeuskielenä 27
– kohti kodifiointia 216
– kontekstin tärkeys 79, 80
– miksi pandektioikeus? 229
– monarkiasta tasavaltaan 97
– oikeuskielen kääntämisestä 15
– oikeuslähdeopin perusteista 159
– oikeustiede 302
– romaanis-germaanisia piirteitä 166
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 122
– 1940 Siviilikoodi 231
englanti
– Areios Pagos 270
– asianajajista ja tuomareista 295
– demokratia ja vallanjako 186, 188
– esimerkki siviilioikeudesta 249
– hyvän hallintotavan säännöstö 71–74
– juristit – ennen ja nyt 292
– järjestelmän juristivetoisuus 297
– kansankreikka oikeuskielenä 28, 29
– kontekstin tärkeys 79
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 260
– lähteistä ja niiden käytöstä 13
– muistuma Bysantin loistosta? 132
– numeroista 44
– oikeudellisesta systematiikasta 163, 164
– oikeuskielen kääntämisestä 15
– oikeuslähdeopin perusteista 159
– oikeustiede 301, 302
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 304, 305
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 194, 195
– perustuslaki vs. konstituutio 63–65
– regiimejä ja perustuslakeja 108
– romaanis-germaanisia piirteitä 166
– sanojen etuliitteistä 54
– siviilioikeuden pääpiirteet 206
– sivujuoni: laki ja -nomia-pääte 67
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170
– tuomioistuinten ratkaisuista 275
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 197
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 119, 121
– 1940 Siviilikoodi 235
ennakkopäätös 151
Epitome 140
Erityinen korkein oikeus (Kreikka) 154, 183, 274, 275, 278
esineoikeus 161, 206, 232, 233
Espanja 108, 129, 154, 210, 223, 243, 252, 258
espanja 13, 151, 168
etuliitteet 48, 49, 52–54, 56, 162, 179, 188, 242
Euroopan Neuvosto
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 195
– perusoikeusjärjestelmästä 191

– regiimejä ja perustuslakeja 108
– romaanis-germaanisia piirteitä 167
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 171
Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus 69, 130, 134, 169, 171, 180, 190–192, 265, 276, 279
Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin 109, 110, 128, 130, 171, 192, 194–196, 288, 305
Euroopan unioni (EU)
– Areios Pagos 269
– asianajajista ja tuomareista 293–296
– Bysantin traditio 213
– demokratia ja vallanjako 185, 186, 189
– Euroopan integraatio 281
– hyvän hallintotavan säännöstö 69, 70, 71, 73–75
– järjestelmän juristivetoisuus 297
– kansankreikka oikeuskielenä 27
– kohti kodifiointia 216
– kontekstin tärkeys 78
– Kreikan oikeuden perusteista 134
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 112
– kristillinen valtakulttuuri 129
– menneisyys ja nykyisyys 10
– miksi pandektioikeus? 229
– monarkiasta tasavaltaan 94
– muistuma Bysantin loistosta? 131
– oikeudellisesta systematiikasta 164
– oikeuskielen kääntämisestä 15
– oikeuslähdeopin perusteista 155, 156, 160
– perusoikeusjärjestelmästä 192
– perustuslaki 180
– regiimejä ja perustuslakeja 108, 111
– romaanis-germaanisia piirteitä 166
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 255
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 171
– tuomioistuinten ratkaisuista 275
– valtion aluehallinnollinen rakenne 174, 175
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 200, 201
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 121
Euroopan yhteisöjen tuomioistuin 169, 282, 295, 305
EU-oikeus 27, 70, 155, 160, 195, 201, 282
eurooppaoikeus 11, 152, 168, 169, 261
Feeniks (mytologia) 109
filologia 11, 4, 221
formalismi 31, 210, 227, 243, 263, 264, 290

Forum Romanum 143
genetiivi 49, 60, 61, 167
germaaninen oikeus 80, 82, 92, 149, 165, 166, 212, 228, 233, 239
glossaattorit 104, 106, 140
glossa 106
haamuteoria (roomalainen oikeus) 86
hallinto-oikeus 74, 127, 158, 165, 168, 172, 188, 279

hallintotuomioistuin 163, 168, 262, 278, 279, 289
hallitus 107, 126, 178, 181–184, 187–189, 200, 201, 205, 266
hallitusmuoto 62–64, 67, 99, 110, 178, 180, 187, 262, 269
hallitusvalta 110, 199, 292
harkintavallan väärinkäyttö 168
Helleenien tasavalta (Kreikka)
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102
– demokratia ja vallanjako 181, 182
– Euroopan integraatio 283, 284
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– kontekstin tärkeys 78
– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 19, 20
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 114
– laki vs. oikeus 66
– menneisyys ja nykyisyys 8, 10,
– monarkiasta tasavaltaan 94–96
– nykykreikka ja oikeuskieli 17
– oikeuskielen kääntämisestä 15
– perusoikeusjärjestelmästä 193
– perustuslaki vs. konstituutio 62
– regiimejä ja perustuslakeja 107, 110

– valtion aluehallinnollinen rakenne 174
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 118, 121
– äänteistä ja aksenteista 40
helleeninen
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 88
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 141
– juridiikan kerrostumia 82, 83, 85, 86
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– kontekstin tärkeys 78
– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 19, 21, 22
– monarkiasta tasavaltaan 96, 101
– muistuma Bysantin loistosta? 131, 132
– notaarilaitoksesta 298
– oikeuskielen ymmärtämisestä 5
– oikeuslähdeopin perusteista 152
– oikeustiede 301, 303
– perustuslaki 180
– roomalaisen oikeuden merkitys 136
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 172
– XII taulun lait 143
hellenismi 19, 22, 62, 77, 78, 82, 86, 90, 95–97, 100–102, 109, 110, 115, 286
Hexabiblos 91, 101, 102, 208, 217, 234, 253, 300
hermeneutiikka 4, 14, 37, 49, 77, 172, 236, 282
historiallinen koulukunta 223
Hollanti 226, 233
hollanti 70, 151, 168
homonymia 32, 65, 140
humanistikreikka 18, 19
hyvinvointivaltio 152, 193
hyvän hallintotavan säännöstö 70–73
hyvän tavan mukaisuus (bonos mores) 158, 234, 247, 248
identifikaatio 101, 152, 170, 214, 224, 228
idiomaattiset ilmaisut 67
Institutiones 137, 139, 232
Intia 180
islamilainen oikeus 88, 101, 113, 128, 151, 194, 249, 292
Islanti 163, 262
Iso-Britannia 100, 107, 166, 181
Istanbul (ks. Konstantinopoli)
Italia
– Areios Pagos 266
– Bysantin traditio 210
– esimerkki siviilioikeudesta 243, 246
– historiallinen konteksti 81
– juridiikan kerrostumia 85
– juristit – ennen ja nyt 291
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– keskeisiä verbejä 58
– kielen vaiheista 18
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– maallinen vs. kirkollinen valta? 129
– miksi pandektioikeus? 233
– oikeuslähdeopin perusteista 154, 157, 159
– romaanis-germaanisia piirteitä 166, 168, 169
– roomalaisen oikeuden merkitys 136, 137
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 252, 258
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148, 151
– 1940 Siviilikoodi 229, 233, 235
itäreseptio 105, 148
Itävalta 154, 166, 224, 230
ius commune 34, 86, 92, 106, 124, 125, 144, 148–150, 159, 210, 212, 214–216, 222–224, 227, 229, 292
Japani 33, 215, 216, 226, 227, 229, 231
Jehovan todistajat 128, 130
julkinen hallinto 3, 20, 27, 174–176, 178, 188
julkisoikeus 21, 63, 124, 162–165, 173, 174, 188, 192, 201, 206, 302
juutalaisuus 112, 119, 121, 130
Kalevala (kansalliseepos) 100
Kanada 146, 229
kanoni 90, 122, 123, 223
kanoninen oikeus
– Bysantin traditio 208
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 101, 106

– juridiikan kerrostumia 82
– kohti kodifiointia 219
– Konstantinopolista 93
– maallinen vs. kirkollinen valta? 123, 124
– miksi pandektioikeus? 223, 224
– ortodoksinen uskonto ja oikeus 115
– perustuslaki vs. konstituutio 65
– roomalaisen oikeuden merkitys 137
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148–150
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 122
– 1940 Siviilikoodi 230
kansainvälinen oikeus 11, 21, 100, 155, 160, 200, 261, 296, 301, 302, 305
kansainvälinen rikosoikeus 64
kansainvälinen yksityisoikeus 74, 187, 240, 259
kansainväliset sopimukset 16, 75, 155, 160, 201
kansallinen ihmisoikeuskomissio 195
kansankreikka 23, 25–29, 31, 39, 70, 78, 133, 221, 251
kansansuvereniteetti 179, 203, 261
kassaatiotuomioistuin 248, 266, 267, 271
katolilaisuus 93, 108, 109, 116, 125, 129–131, 219, 223, 252, 304
kauppaoikeus 168, 206, 207, 211, 220, 233, 249, 302
kaupunkivaltio 7, 19, 21, 22, 66, 94, 96, 97, 140, 142, 269, 291, 295
kausaaliteoria 245
khadi-tuomari 113, 122
kielioppi 2, 9, 14, 18, 29, 41, 48, 49, 61, 65, 76, 163, 238
kieltomuoto 58, 59
Kiina 33
kirjakreikka
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 105
– hyvän hallintotavan säännöstö 70, 71
– kansankreikka oikeuskielenä 26–28
– kielellisiä kerrostumia 23–26
– kirjaimet ja aakkosto 35
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 31
– kohti kodifiointia 221
– kontekstin tärkeys 78
– muistuma Bysantin loistosta? 133
– perustuslaki 177
– prepositioista 51, 52
– regiimejä ja perustuslakeja 109
– äänteistä ja aksenteista 38, 39

kirjoitusmerkistö / kirjaimisto 1, 2, 4, 15, 29, 30, 32–36, 38–40, 44, 47, 89, 103, 218
klefti 79
klientelismi 175, 187
kodifikaatio 8, 91, 97, 101, 103, 106, 109, 122, 124, 137–145, 151, 165, 166, 208, 212, 213, 215–217, 219, 222, 223, 225, 226, 228, 230–233, 243
Konstantinopoli 18, 31, 83, 88, 89, 90, 91, 93, 98, 105, 114, 118, 121, 141, 144, 145, 206, 208
koodeksi 156
Koraani 113
Korea 33
korkein hallinto-oikeus (Kreikka)
– demokratia ja vallanjako 183
– elävästä tuomioistuinelämästä 289
– Euroopan integraatio 281
– maallinen vs. kirkollinen valta? 127
– oikeuslähdeopin perusteista 152, 160
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 195
– perusoikeusjärjestelmästä 192, 193
– perustuslaki 177
– regiimejä ja perustuslakeja 110
– romaanis-germaanisia piirteitä 167, 168
– syyttäjälaitoksesta 265
– tuomioistuinten ratkaisuista 271, 274, 275
– vireilletulo, julkisuus ja perustelut 279
korkein hallinto-oikeus (KHO, Suomi) 167, 262, 270, 274
korkein oikeus (Kreikka) (ks. Areios Pagos)
– Areios Pagos 266–268
– demokratia ja vallanjako 182, 183
– esimerkki siviilioikeudesta 245
– Euroopan integraatio 281
– maallinen vs. kirkollinen valta? 123
– oikeuslähdeopin perusteista 152

– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 195
– syyttäjälaitoksesta 265
korkein oikeus (KKO, Suomi) 245, 247, 267, 270, 274
korruptio 175, 186
Kreeta 20, 34, 35, 104, 118, 174, 217
Kreikan oikeus
– Areios Pagos 266
– Bysantin traditio 208, 210, 211, 213, 214
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102, 103
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 141
– elävästä tuomioistuinelämästä 285, 286
– esimerkki siviilioikeudesta 237, 245–247
– Euroopan integraatio 282
– historiallinen konteksti 81
– hyvän hallintotavan säännöstö 70, 71
– juridiikan kerrostumia 82, 84, 85
– juristikunta ja oikeustiede 289
– juristit – ennen ja nyt 290
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– järjestelmän juristivetoisuus 296, 297
– kansankreikka oikeuskielenä 28
– kielen ja oikeuden suhteesta 1, 2, 3
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 30, 32
– kohti kodifiointia 215, 216, 221
– kontekstin tärkeys 76–78, 80
– kreikan kielen konteksti ja merkistö 1
– Kreikan oikeuden perusteista 133
– Kreikan valtio- ja oikeusjärjestys 76
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 260
– menneisyys ja nykyisyys 6, 8, 10–12
– monarkiasta tasavaltaan 94–96
– numeroista 46
– oikeudellisesta systematiikasta 161, 162
– oikeuskielen kääntämisestä 16
– oikeuskielen ymmärtämisestä 4
– oikeuskreikan rautaisannos 48
– oikeuslähdeopin perusteista 158
– oikeustiede 304
– oikeustieteellisiä julkaisukanavia 305
– ortodoksinen uskonto ja oikeus 115
– regiimejä ja perustuslakeja 110
– romaanis-germaanisia piirteitä 166, 168, 169
– roomalaisen oikeuden merkitys 135, 136
– Siviilikoodin muuttumattomuus 254–256, 258, 259
– siviilioikeuden pääpiirteet 206, 207
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 172, 173
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 202
– XII taulun laki 144
– 1940 Siviilikoodi 235–237
Kreikan oikeuskieli
– esimerkki siviilioikeudesta 248
– Euroopan integraatio 282
– hyvän hallintotavan säännöstö 70
– järjestelmän juristivetoisuus 296
– kansankreikka oikeuskielenä 26, 28
– kielen ja oikeuden suhteesta 2, 3
– kirjaimet ja aakkosto 33
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 30–32
– kohti kodifiointia 218, 219
– Kreikan kielen konteksti ja merkistö 1
– Kreikan valtio- ja oikeusjärjestys 76
– Kreikan voimassaolevan oikeuden perusteista 134
– laki vs. oikeus 66
– menneisyys ja nykyisyys 7–10
– muistuma Bysantin loistosta? 133
– numeroista 46
– oikeuskielen kääntämisestä 15, 16
– oikeuskielen ymmärtämisestä 4
– oikeuskreikan rautaisannos 48, 49
– perustuslaki vs. konstituutio 65
– prepositioista 50
– sanojen etuliitteistä 52
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
– äänteistä ja aksenteista 40
– 1940 Siviilikoodi 236
kristinusko 84, 85, 87–89, 90, 112, 114, 115, 117, 135, 142, 145, 281

Kypros 22, 27, 35, 78, 79, 108, 111, 122, 166, 258, 302, 304
lainoppi (ks. oikeusdogmatiikka)
lainsäädäntövalta 51, 65, 110, 161, 183, 184
laintulkintaoppi 242
laki
– Areios Pagos 267, 270
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 88
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 141, 142
– demokratia ja vallanjako 182, 188, 189
– ei kukaan vs. kaikki (jokainen) 69
– elävästä tuomioistuinelämästä 285, 288
– esimerkki siviilioikeudesta 238, 241, 243, 248
hyvän hallintotavan säännöstö 69, 73
– joka, jolla – kenellä, kellä 60
– juristit – ennen ja nyt 290
– kansankreikka oikeuskielenä 26
– keskeisiä verbejä 59
– kohti kodifiointia 216, 221
– Konstantinopolista 90, 92
– konstitutionaalinen patriotismi 203
– Kreikan oikeuden perusteista 134
– laki vs. oikeus 66, 67
– maallinen vs. kirkollinen valta? 123, 124
– miksi pandektioikeus? 223
– monarkiasta tasavaltaan 99
– oikeudellisesta systematiikasta 162, 163
– oikeuslähdeopin perusteista 151–155, 157–160
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 195
– perusoikeusjärjestelmästä 192, 193
– perustuslaki vs. konstituutio 63, 65
– prepositioista 52
– romaanis-germaanisia piirteitä 165
– sanojen etuliitteistä 53
– sanojen johtamisesta 55
– Siviilikoodin muuttumattomuus 256, 257
– sivujuoni: laki ja -nomia-pääte 67, 68
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 172
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148, 149, 150
– tuomioistuinten ratkaisuista 275
– tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit 263
– valtion aluehallinnollinen rakenne 176, 177
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198–201, 203
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 120
– äänteistä ja aksenteista 40
– XII taulun laki 143, 144
– 1940 Siviilikoodi 233
lakivaraus 192, 199
Lando-komissio 213
latina
– Bysantin traditio 208, 209
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 89
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102–104
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 139–142
– esimerkki siviilioikeudesta 248
– historiallinen konteksti 81, 82
– hyvän hallintotavan säännöstö 74
– juridiikan kerrostumia 84, 85
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146, 147
– keskeisiä verbejä 57
– ketkä käyttävät oikeutta? 264
– kielellisiä kerrostumia 24
– kielen vaiheista 19
– kirjaimet ja aakkosto 33–35
– kirjainmerkistö ja numerot 29
– kohti kodifiointia 215, 218, 219
– Konstantinopolista 92
– kontekstin tärkeys 80
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 260
– laki vs. oikeus 66, 67
– lähteistä ja niiden käytöstä 13
– maallinen vs. kirkollinen valta? 123
– miksi pandektioikeus? 223
– monarkiasta tasavaltaan 98
– notaarilaitoksesta 298
– numeroista 46
– nykykreikka ja oikeuskieli 17
– oikeudellisesta systematiikasta 164

– oikeuslähdeopin perusteista 156, 159
– oikeustiede 304
– osmani-imperiumista irtautuminen 117
– perustuslaki 179
– perustuslaki vs. konstituutio 62, 63
– romaanis-germaanisia piirteitä 166, 169
– roomalaisen oikeuden merkitys 136
– sanojen etuliitteistä 53
– sanojen johtaminen 55
– sanojen suvut 41, 42
– siviilioikeuden pääpiirteet 206
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 172
– tuomioistuinten ratkaisuista 275
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 199, 201
– XII taulun laki 143, 145
– äänteistä ja aksenteista 39
– 1940 Siviilikoodi 232
lauseoppi (syntaksi) 2, 62, 134
Law-in-Action 254
leksikografia 3
Lontoon protokolla (1830) 100
luonnonoikeus 66, 137, 148, 150, 151, 209, 224, 233, 243, 252
luterilaisuus 119, 120, 131
lähdeteksti 147, 311
maanjäristysdiplomatia 111
Madagaskar 166
Makedonia 19, 21, 34, 174, 258
mentaliteetti 23, 120, 133, 136, 148, 197, 203, 217, 221, 226, 230, 286, 287
merioikeus 115, 206, 259, 296, 300, 305
merkitysoppi (semantiikka) 2, 3
merkityspotentiaali 8
millet (rum-i-millet) 95, 116, 121, 132, 179, 207, 214, 251, 291
ministeriö 109, 123, 167, 182, 189, 193, 194, 263, 265, 272, 288, 295, 297
modernisaatio 77, 78, 95, 100, 119, 161, 177, 190, 207, 212, 251, 252–256, 258, 280, 285, 289, 296, 300
morfeemi 33
mormonit 130, 131
mufti 194
muoto-oppi (morfologia) 2, 53, 54, 64, 68, 134, 234
murre 18, 21, 22 34, 35, 78, 96
nationalismi 11, 19, 23, 24, 90, 98, 100, 109, 113, 116, 126, 129, 161, 173, 212, 214, 215, 218–220, 300
NATO 108, 111
Nomokanon 65
Norja 96, 163, 262, 270
normihierarkia 63, 151–153, 160, 176, 192, 258
notaari 264, 289, 298, 299
Novellae 139, 140, 141, 147
numerot 29, 43–47, 139, 157, 182 , 272, 273
nuorisotuomioistuin 276
nykykreikka
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 140
– historiallinen konteksti 81
– hyvän hallintotavan säännöstö 70
– juridiikan kerrostumia 83, 86
– kansankreikka oikeuskielenä 28
– keskeisiä verbejä 56
– kielellisiä kerrostumia 23, 25
– kielen ja oikeuden suhteesta 3
– kielen vaiheista 18
– kirjaimet ja aakkosto 33, 34, 35
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 31
– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 22
– menneisyys ja nykyisyys 9, 11
– monarkiasta tasavaltaan 95
– nykykreikka ja oikeuskieli 17
– oikeuskielen kääntämisestä 15, 16
– oikeuskielen ymmärtämisestä 5
– perustuslaki vs. konstituutio 62, 63, 64, 65
– prepositioista 51
– roomalaisen oikeuden merkitys 136
– sanojen etuliitteistä 52
– Siviilikoodin muuttumattomuus 257
– äänteistä ja aksenteista 39
oikeudellinen siirrännäinen (legal transplant) 207
oikeusasiamies (ombudsman) 71, 176, 284, 285, 291
oikeusdogmatiikka 82, 139, 149, 151, 159, 161, 170, 236, 247, 303

oikeushistoria
– Areios Pagos 269
– asianajajista ja tuomareista 295
– Bysantin traditio 210, 212, 214
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 88, 89
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102, 104, 105, 106
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 138, 139
– demokratia ja vallanjako 185
– elävästä tuomioistuinelämästä 286
– esimerkki siviilioikeudesta 243, 247
– Euroopan integraatio 280
– historiallinen konteksti 81, 82
– juridiikan kerrostumia 83, 84
– juristikunta ja oikeustiede 289, 290
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– kohti kodifiointia 215, 217, 220
– Konstantinopolista 91, 92
– kontekstin tärkeys 77–81
– Kreikan valtio- ja oikeusjärjestys 76
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259
– maallinen vs. kirkollinen valta? 125, 128
– miksi pandektioikeus? 226, 228
– monarkiasta tasavaltaan 95
– muistuma Bysantin loistosta? 131
– oikeuslähdeopin perusteista 157
– oikeustiede 303
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 305
– osmani-imperiumista irtautuminen 116, 117
– perusoikeusjärjestelmästä 190
– regiimejä ja perustuslakeja 110
– rikosoikeudellisesta lainkäytöstä 276
– romaanis-germaanisia piirteitä 169
– roomalaisen oikeuden merkitys 135, 136, 137, 138
– Siviilikoodin muuttumattomuus 252, 256
– siviilioikeuden pääpiirteet 207
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 173
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 122
– XII taulun laki 143, 144, 145
– 1940 Siviilikoodi 230–232, 236
oikeushyvä 238–239, 247
oikeusjärjestelmä
– Bysantin traditio 211
– elävästä tuomioistuinelämästä 286
– historiallinen konteksti 82
– hyvän hallintotavan säännöstö 74
– Kreikan oikeuden perusteista 134
– laki vs. oikeus 67
– miksi pandektioikeus? 223
– monarkiasta tasavaltaan 96
– oikeudellisesta systematiikasta 161, 163, 164
– romaanis-germaanisia piirteitä 164
– roomalaisen oikeuden merkitys 137
– Siviilikoodin muuttumattomuus 255, 257
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 171
oikeuskreikka (ks. Kreikan oikeuskieli)
oikeuskulttuuri
– Bysantin traditio 211, 212, 213, 214
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 90
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102–105
– elävästä tuomioistuinelämästä 285, 286, 289
– esimerkki siviilioikeudesta 237, 247, 248
– Euroopan integraation vaikutus 280, 281
– historiallinen konteksti 81
– hyvän hallintotavan säännöstö 70
– juristikunta ja oikeustiede 289
– juristit – ennen ja nyt 290, 291, 292
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– järjestelmän juristivetoisuus 298
– keskeisiä verbejä 58
– ketkä käyttävät oikeutta? 264
– kielen ja oikeuden suhteesta 3
– kirjaimet ja aakkosto 34
– kohti kodifiointia 215–217, 219, 221
– Konstantinopolista 91
– kontekstin tärkeys 80

– Kreikan kielen konteksti ja merkistö 1
– Kreikan oikeuden perusteista 133, 134
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259
– miksi pandektioikeus? 222, 225, 229
– monarkiasta tasavaltaan 96
– oikeuskielen ymmärtämisestä 4
– oikeuslähdeopin perusteista 154
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 196
– perustuslaki vs. konstituutio
– romaanis-germaanisia piirteitä 164, 166
– Siviilikoodin muuttumattomuus 254, 257
– siviilioikeuden pääpiirteet 207
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 171
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 149
– tuomioistuinten ratkaisuista 271
– tuomiovalta 261
– valtion aluehallinnollinen rakenne 175
– valtiosääntöoikeuden erityispiireteistä 200, 202
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 121 65
– XII taulun laki 143
– 1940 Siviilikoodi 230, 231, 235, 236
oikeuskäytäntö 102, 145, 149, 152, 158, 159, 169, 192, 235, 240, 242, 243, 245, 247, 248, 271, 303
oikeuslingvistiikka 2–5, 10, 13, 15, 39, 53, 70, 76, 82, 103, 155, 164, 167, 181, 194, 221, 235, 247, 275
oikeuslähdeoppi 13, 28, 54, 157, 158, 176, 305
oikeuslähteet 86, 101, 102, 151, 152, 154–160, 170, 201, 219, 260, 303
oikeusperhe 81, 103, 133, 137, 159, 166, 221, 229, 303
oikeuspositivismi 103, 171, 172, 210, 212, 214, 248, 261, 302
oikeustraditio 81, 113, 133, 136, 224, 227, 228, 259, 263
oikeusvaltio 96, 152, 156, 175, 180, 190, 192, 199, 203, 252
oikeusvertailu
– Areios Pagos 266, 269, 270
– Bysantin traditio 211, 212
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 103
– elävästä tuomioistuinelämästä 285, 286
– esimerkki siviilioikeudesta 244, 247, 248
– historiallinen konteksti 82
– hyvän hallintotavan säännöstö 74
– juridiikan kerrostumia 83
– juristikunta ja oikeustiede 289, 290
– juristit – ennen ja nyt 291
– kansankreikka oikeuskielenä 27, 28
– kielen ja oikeuden suhteesta 2, 3
– kirjaimet ja aakkosto 34
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 30, 32
– kohti kodifiointia 216, 220
– konstitutionaalinen patriotismi 204
– kontekstin tärkeys vieraan kulttuurin ymmärtämisessä 77, 78, 80, 81
– Kreikan oikeuden perusteista 133, 134
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 112
– lähteistä ja niiden käytöstä 13
– maallinen vs. kirkollinen valta? 123, 128
– menneisyys ja nykyisyys 7, 9, 10, 11, 12
– miksi pandektioikeus? 227
– monarkiasta tasavaltaan 95, 96
– muistuma Bysantin loistosta? 131, 133
– notaarilaitoksesta 299
– oikeudellisesta systematiikasta 161
– oikeuskielen kääntämisestä 15, 16, 17
– oikeuskielen ymmärtämisestä 4, 5
– oikeuslähdeopin perusteista 158
– oikeustiede 303
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 305
– osmani-imperiumista irtautuminen 117
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 166, 167
– roomalaisen oikeuden merkitys 136, 137

– Siviilikoodin muuttumattomuus 254, 255
– syyttäjälaitoksesta 265
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
– tuomioistuinten ratkaisuista 272
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198
– XII taulun laki 142
– 1940 Siviilikoodi 233, 234, 235
ortodoksisuus
– Bysantin traditio 208, 214
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 87, 88, 89, 90
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 101, 102, 103, 105
– Euroopan integraatio 281
– juridiikan kerrostumia 82
– juristit – ennen ja nyt 291–293
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146
– kansankreikka oikeuskielenä 27
– kielen vaiheista 18
– kohti kodifiointia 215, 219, 220
– Konstantinopolista 90, 93, 94
– kontekstin tärkeys 77, 78
– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 22
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 111, 113–115
– kristillinen valtakulttuuri 129, 130, 131
– maallinen vs. kirkollinen valta? 123, 124, 125, 126, 127, 128
– menneisyys ja nykyisyys 11
– miksi pandektioikeus? 222–224
– monarkiasta tasavaltaan 100, 101
– muistuma Bysantin loistosta? 132
– nykykreikka ja oikeuskieli 17
– oikeuslähdeopin perusteista 152
– ortodoksinen uskonto ja oikeus 115
– osmani-imperiumista irtautuminen 116–118
– perustuslaki vs. konstituutio 65
– regiimejä ja perustuslakeja 108, 109
– romaanis-germaanisia piirteitä 166, 169
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 252, 253, 255–259
– siviilioikeuden pääpiirteet 207
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 197
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 119, 120, 121, 122, 230
osmanit (ks. myös Turkki) 78–80, 83, 85, 88, 89, 95, 98, 100, 101, 103–105, 108, 110–116, 119, 121, 122, 175, 194, 207, 219, 220, 225, 228, 251, 255, 291
pandektioikeus 98, 103, 104, 124, 144, 169, 209, 210, 213, 214, 216–218, 220, 222–224, 227, 229, 230–232, 234
papyrus 295
parlamentarismi 78, 107, 109, 180, 181, 186–189, 258, 261
parlamentti
– demokratia ja vallanjako 181, 182–189
– hyvän hallintotavan säännöstö 71
– konstitutionaalinen patriotismi 205
– oikeuslähdeopin perusteista 151, 153, 160
– perustuslaki 178
– perustuslaki vs. konstituutio 65
– prepositioista 51
– Siviilikoodin muuttumattomuus 256
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 172
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 199–201
partikkeli 58, 59
patriisi 143
peiliteoria (oikeudesta) 255
perheoikeus 58, 125, 206, 220, 232, 233, 249, 251–254, 257–259
perintöoikeus 206, 219, 226, 232, 233
perusoikeus 68–71, 127, 128, 109, 171, 172, 180, 181, 190–195, 197, 198, 202, 276, 278, 279
perustuslainmukaisuuden valvonta 152, 154
perustuslain tulkintalausumat 200, 201
perustuslaki
– Areios Pagos 270
– asianajajista ja tuomareista 295
– Bysantin traditio 209

– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 103
– demokratia ja vallanjako 181, 183–185, 187–189
– ei kukaan vs. kaikki (jokainen) 68, 69
– hyvän hallintotavan säännöstö 70
– joka, jolla – kenellä, kellä 60
– juristit – ennen ja nyt 293
– kansankreikka oikeuskielenä 26, 28
– keskeisiä verbejä 59
– ketkä käyttävät oikeutta? 264, 265
– kielellisiä kerrostumia 25
– Konstantinopolista 90
– konstitutionaalinen patriotismi 203, 204, 205
– kontekstin tärkeys 79
– kristillinen valtakulttuuri 130
– laki vs. oikeus 67
– lähteistä ja niiden käytöstä 12
– maallinen vs. kirkollinen valta? 125, 126, 127, 128, 129
– monarkiasta tasavaltaan 99
– numeroista 47
– oikeudellisesta systematiikasta 162, 163
– oikeuslähdeopin perusteista 152–155, 158, 160
– oikeustiede 301
– osmani-imperiumista irtautuminen 117
– perusoikeusjärjestelmästä 190, 192–194
– perustuslaki 176–180
– perustuslaki vs. konstituutio 62–65
– regiimejä ja perustuslakeja 107, 109–111
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 169
– sanojen johtamisesta 54, 55
– sanojen suvut 42
– Siviilikoodin muuttumattomuus 253, 254
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 171
– syyttäjälaitoksesta 266
– tuomioistuinten ratkaisuista 273–275
– tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit 262
– tuomiovalta 261, 262
– valtion aluehallinnollinen rakenne 176
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198–202
– vireilletulo, julkisuus ja perustelut 278–280
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 118–120
– 1940 Siviilikoodi 230, 232
Petra 295
plebeiji 143
Pohjoismaat/pohjoismainen oikeus
– Areios Pagos 270
– elävästä tuomioistuinelämästä 286, 287
– esimerkki siviilioikeudesta 241
– järjestelmän juristivetoisuus 297
– kohti kodifiointia 216, 217, 221, 222
– maallinen vs. kirkollinen valta? 124
– miksi pandektioikeus? 223, 229
– notaarilaitoksesta 298, 299
– oikeudellisesta systematiikasta 163
– oikeuslähdeopin perusteista 154, 159
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 166
– Siviilikoodin muuttumattomuus 256, 254
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
– tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit 262
– valtion aluehallinnollinen rakenne 175
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 202
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 120
– 1940 Siviilikoodi 231, 233
perustuslakivaliokunta (Suomi) 153, 171
poliisi 194, 195
poliisituomioistuin 276
polysemia 32
pontinen kreikka 35
Portugali 109, 129, 154, 210, 223
portugali 151
positiivinen oikeus 67, 148, 150, 304
post-sosiaalinen oikeus 74

prepositiot 37, 48–53, 64
presidentti (Kreikka)
– Areios Pagos 270
– demokratia ja vallanjako 181–184, 186–189
– Euroopan integraatio 282
– ketkä käyttävät oikeutta? 264
– kontekstin tärkeys 79
– monarkiasta tasavaltaan 96
– oikeustiede 300
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 305
– perustuslaki 180
– prepositioista 51
– regiimejä ja perustuslakeja 110
– sanojen suvut 43
– syyttäjälaitoksesta 265
– tuomioistuinten ratkaisuista 273
– tuomiovalta 261
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 119
presidentin asetus (Kreikka), 26, 151, 153, 160, 182, 189, 195, 251, 254
pronomini 42, 56, 59, 60, 69
protektoraatti 108
protestanttisuus 123, 130, 304
puhekieli 23, 28, 29, 37, 39, 40, 74
pääministeri (Kreikka) 110, 181, 183, 186, 187, 189, 261, 265, 280
Ranska
– Areios Pagos 267
– Bysantin traditio 210–212
– elävästä tuomioistuinelämästä 285
– esimerkki siviilioikeudesta 240, 243
– julkisoikeus, erityisesti valtiosääntöoikeus 173
– juridiikan kerrostumia 86
– kansankreikka oikeuskielenä 27
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– kohti kodifiointia 215, 217, 220
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259, 260
– maallinen vs. kirkollinen valta? 126, 127
– miksi pandektioikeus? 222–225, 229
– monarkiasta tasavaltaan 99, 100
– notaarilaitoksesta 299
– oikeustiede 302
– perustuslaki 179
– regiimejä ja perustuslakeja 107
– rikosoikeudellisesta lainkäytöstä 277
– romaanis-germaanisia piirteitä 165–169
– Siviilikoodin muuttumattomuus 252
– tuomioistuinten ratkaisuista 271, 272, 274, 275
– 1940 Siviilikoodi 229, 230, 232, 234
ranska
– Areios Pagos 266, 267
– asianajajista ja tuomareista 294, 295
– demokratia ja vallanjako 188
– hyvän hallintotavan säännöstö 72, 73, 75
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 260
– kristillinen valtakulttuuri 132
– laki vs. oikeus 66
– lähteistä ja niiden käytöstä 13
– oikeuskielen ymmärtämisestä 15
– oikeuslähdeopin perusteista 159
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 305
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 194
– perustuslaki vs. konstituutio 63–65
– romaanis-germaanisia piirteitä 167, 168
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 197, 198
Rauhanoikeus (Kreikka), 275, 276, 278, 297
reseptio 84, 102, 105, 215, 217, 222, 224, 226–228, 243, 252, 290
rikemuutoksenhakutuomioistuin 276
riketuomioistuin 276
Rikoskoodi (Kreikka)
– Bysantin traditio 209
– esimerkki siviilioikeudesta 246
– kansankreikka oikeuskielenä 26
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– rikosoikeudellisesta lainkäytöstä 276
– romaanis-germaanisia piirteitä 165
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 199, 200
– 1940 Siviilikoodi 234

rikosmuutoksenhakutuomioistuin 276
rikosoikeus 3, 26, 32, 44, 113, 130, 133, 134, 140, 165, 166, 168, 171, 199, 234, 238, 247, 250, 276, 302, 303, 305
rikosprosessi 250, 278, 287
Rikosprosessikoodi 168, 169, 209
rikostuomioistuin 271
romaanis-germaaninen oikeus (ks. myös civil law)
– Bysantin traditio 211, 212
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 139
– esimerkki siviilioikeudesta 247, 250
– juristit – ennen ja nyt 291
– kohti kodifiointia 221
– kontekstin tärkeys 79, 81
– Kreikan oikeuden perusteista 133, 134
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259
– notaarilaitoksesta 299
– oikeudellisesta systematiikasta 163
– oikeuslähdeopin perusteista 154, 157, 159
– oikeustiede 303
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 166, 169
– roomalaisen oikeuden merkitys 135, 137
– Siviilikoodin muuttumattomuus 252
– siviilioikeuden pääpiirteet 207
– syyttäjälaitoksesta 265
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148–151
– tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit 262, 264
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198, 201, 202
– XII taulun laki 143
– 1940 Siviilikoodi 236
roomalainen oikeus
– Bysantin traditio 208–210, 212, 213
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 90
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 102–106
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 139, 140, 141, 142
– elävästä tuomioistuinelämästä 285
– esimerkki siviilioikeudesta 237, 243, 244, 246
– Euroopan integraatio 281
– historiallinen konteksti 81, 82
– juridiikan kerrostumia 82–84, 86
– juristikunta ja oikeustiede 290
– Justinianuksen kodifikaation myöhemmästä merkityksestä 146, 147
– kansankreikka oikeuskielenä 29
– kohti kodifiointia 215–220
– Konstantinopolista 91–93
– kontekstin tärkeys 80
– Kreikan oikeuden perusteista 134
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259
– maallinen vs. kirkollinen valta? 124, 125
– menneisyys ja nykyisyys 6, 8, 9, 11
– miksi pandektioikeus? 222–225, 227–229
– monarkiasta tasavaltaan 97, 98, 100, 101
– nykykreikka ja oikeuskieli 17
– oikeudellisesta systematiikasta 162
– ortodoksinen uskonto ja oikeus 115
– perustuslaki vs. konstituutio 64
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 167
– roomalaisen oikeuden merkitys 135–138
– Siviilikoodin muuttumattomuus 255, 258
– siviilioikeuden pääpiirteet 206, 207
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 147, 148, 151
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 121, 122
– XII taulun laki 143–145
– 1940 Siviilikoodi 230–232, 236
Ruotsi 175, 262, 287, 299
ruotsi 48, 63, 163, 168, 284, 294
Saksa
– Bysantin traditio 208–214
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 103, 104
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 138

– demokratia ja vallanjako 184
– elävästä tuomioistuinelämästä 285, 286
– esimerkki siviilioikeudesta 237, 239, 240, 241–244, 246–249
– historiallinen konteksti 82
– juridiikan kerrostumia 82
– juristikunta ja oikeustiede 289
– kansankreikka oikeuskielenä 26, 28, 29
– ketkä käyttävät oikeutta? 264
– kielen ja oikeuden suhteesta 2
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– kohti kodifiointia 215–220, 222
– Konstantinopolista 93
– Kreikan oikeuden perusteista 133, 134
– maallinen vs. kirkollinen valta? 124
– menneisyys ja nykyisyys 7
– miksi pandektioikeus? 222–229
– monarkiasta tasavaltaan 96, 98
– notaarilaitoksesta 299
– numeroista 44
– oikeudellisesta systematiikasta 163
– oikeuslähdeopin perusteista 154
– oikeustiede 302, 303, 304
– perusoikeusjärjestelmästä 193
– perustuslaki 178, 179
– rikosoikeudellisesta lainkäytöstä 276
– romaanis-germaanisia piirteitä 165–169
– roomalaisen oikeuden merkitys 136
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 252, 256, 257
– siviilioikeuden pääpiirteet 207
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 172, 173
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148
– tuomioistuinten ratkaisuista 271
– tuomiovalta 261
– valtion aluehallinnollinen rakenne 174
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 202
– vireilletulo, julkisuus ja perustelut 279
– XII taulun laki 144
– 1940 Siviilikoodi 230, 231, 233–236
saksa
– asianajajista ja tuomareista 294, 295
– esimerkki siviilioikeudesta 243, 248
– hyvän hallintotavan säännöstö 70
– kansankreikka oikeuskielenä 28, 29
– keskeisiä verbejä 57
– kirjainmerkkien ymmärtäminen 32
– kohti kodifiointia 218, 219
– Konstantinopolista 93
– laki vs. oikeus 66
– lähteistä ja niiden käytöstä 13
– oikeudellisesta systematiikasta 162–164
– oikeuslähdeopin perusteista 152, 159
– oikeustiede 302, 303
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 305
– perusoikeusjärjestelmästä 190
– perustuslaki vs. konstituutio 63–65
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 168
– sanojen johtamisesta 56
– sanojen suvut 41
– siviilioikeuden pääpiirteet 206
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 201
sanavartalo 46, 52, 53, 56, 68, 179
sanojen johtaminen 49, 52, 54, 67
sanojen suvut 41–43, 47
sekularismi 126, 127, 197
Septuaginta 19, 123
Serbia 34, 108, 114
sharia 113, 194
Siviilikoodi (Kreikka)
– Bysantin traditio 209, 211–214
– Corpus ja kreikkalaistumisprosessi 139
– ei kukaan vs. kaikki (jokainen) 69
– esimerkki siviilioikeudesta 237–246, 248–250
– kansankreikka oikeuskielenä 28, 29
– keskeisiä verbejä 58, 59
– kohti kodifiointia 216–218, 220, 221
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259, 260

– maallinen vs. kirkollinen valta? 125
– miksi pandektioikeus? 224–229
– notaarilaitoksesta 299
– numeroista 46
– oikeudellisesta systematiikasta 163
– oikeuslähdeopin perusteista 155, 156, 157, 158
– perustuslaki vs. konstituutio 64
– prepositioista 51
– romaanis-germaanisia piirteitä 165, 169
– sanojen suvut 42
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251–256, 258, 259
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198, 199
– äänteistä ja aksenteista 39, 40
– 1940 Siviilikoodi 229–236
siviilioikeus
– Bysantin traditio 208, 211, 212
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 89
– bysanttilaisen oikeuden merkityksestä 101–103
– esimerkki siviilioikeudesta 238, 240, 247–250
– historiallinen konteksti 82
– kielen ja oikeuden suhteesta 3
– kohti kodifiointia 215–217, 221
– kreikkalaisen oikeuden vaikutus 259, 260
– lähteistä ja niiden käytöstä 13
– miksi pandektioikeus? 225
– numeroista 46
– oikeudellisesta systematiikasta 162
– oikeustiede 302, 303
– perustuslaki vs. konstituutio 64, 65
– romaanis-germaanisia piirteitä 169
– Siviilikoodin muuttumattomuus 252, 253, 258
– siviilioikeuden pääpiirteet 206, 207
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 148
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198
– 1940 Siviilikoodi 230–236
Siviiliprosessikoodi 232, 250
siviilituomioistuin 250, 262
skisma 85, 87, 105, 126, 177, 186
suhteellisuusperiaate 73, 192
sukupuolten välinen tasa-arvo 125, 253, 254
Suomen oikeus
– esimerkki siviilioikeudesta 245
– kontekstin tärkeys 80
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 112
– oikeudellisesta systematiikasta 162
– oikeustiede 304
– regiimejä ja perustuslakeja 110
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 173
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 151
suomen oikeuskieli (lakikieli) 31, 58, 151, 173
Suuri Idea 105
Sveitsi 198, 166, 203, 220, 226, 234, 235, 242, 247
syntagma 62, 65
Syntagma Canonum 65
syyttäjä 31, 195, 264, 265, 269, 273, 276, 278
säädetty oikeus 66, 133, 170
säädöskieli 3, 41, 43, 69, 220
Tanska 19, 163, 262
tapaoikeus 68, 90, 96, 122, 133, 143, 150, 157, 219, 224, 230, 260
teleologinen tulkinta 140, 203
tilintarkastustuomioistuin (Kreikka) 183, 262, 263, 265, 278, 281
toimeenpanovalta 181, 188, 292
transkriptio 31, 39
translitterointi 30, 31, 39
treema 38
tuomari 31, 43, 69, 101, 113, 122, 158, 221, 264–266, 268–271, 273–277, 290-295, 297
tuomioistuinprosessi (Kreikka) 55, 149, 207, 288
tuomioistuinratkaisut (Kreikka)
– Areios Pagos 266, 267
– elävästä tuomioistuinelämästä 288
– esimerkki siviilioikeudesta 248
– kirjaimet ja aakkosto 33

– Kreikan oikeuden perusteista 133
– numeroista 43, 44
– oikeuslähdeopin perusteista 151, 159, 160
– sanojen suvut 42
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170, 172
– tuomioistuinten ratkaisuista 271–274
– tuomiolaitoksen rakenne ja tuomarit 263
– vireilletulo, julkisuus ja perustelut 280
tuomioistuinten kieli 3, 41, 282, 294
tuomiovalta 55, 110, 113, 152, 183, 261,
Turkki 21, 79, 88, 90, 91, 99, 110, 111, 112, 114, 116, 118, 127, 129, 166, 175, 196, 208, 215, 226, 227, 229, 258
turkki 17, 27, 79, 83, 88, 91, 98, 99, 104, 111, 112, 114–116, 121, 196
Ukraina 34, 17, 119
Unkari 113, 229
uskonnonvapaus 119, 126–130, 194, 195, 196
uushellenismi 18, 19, 77, 305
Uusi-Seelanti 146, 229
Uusi Testamentti 18, 27, 84, 123
uusmuinaiskreikka 18
uuspandektioikeus 213, 216
vahingonkorvausoikeus 224, 237, 239, 243–246,
valistus 99, 108, 115, 137, 209, 210, 214, 224, 251, 257
valtio
– Bysantin traditio 211
– Bysantista Kreikan tasavaltaan 87, 88, 89
– demokratia ja vallanjako 181–183, 188, 189
– julkisoikeus, erityisesti valtiosääntöoikeus 173
– juristit – ennen ja nyt 293
– kansankreikka oikeuskielenä 27
– kielellisiä kerrostumia 24, 25
– kielen ja oikeuden suhteesta 1, 3
– kirjaimet ja aakkosto 35
– kohti kodifiointia 216, 220
– Konstantinopolista 92
– konstitutionaalinen patriotismi 205
– kontekstin tärkeys 78, 79
– Kreikka, kreikkalaiset ja diaspora 19, 22, 23
– kristillinen Kreikka vs. islamilainen Turkki 111, 114
– kristillinen valtakulttuuri 129
– laki vs. oikeus 67
– maallinen vs. kirkollinen valta? 124–129
– miksi pandektioikeus? 222, 224, 226, 227
– monarkiasta tasavaltaan 94, 95, 98, 100, 101
– nykykreikka ja oikeuskieli 17, 18
– oikeuskielen ymmärtämisestä 16
– oikeuslähdeopin perusteista 152
– oikeustiede 300, 301
– ongelmia perusoikeusjärjestelmässä 195, 196, 197
– osmani-imperiumista irtautuminen 117, 118
– perusoikeusjärjestelmästä 190, 192–194
– perustuslaki 176, 179, 180
– perustuslaki vs. konstituutio 62–64
– regiimejä ja perustuslakeja 107–110
– romaanis-germaanisia piirteitä 166, 167, 169, 170
– Siviilikoodin muuttumattomuus 251, 255, 258, 259
– siviilioikeuden pääpiirteet 207
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 170
– taipumus korostaa kirjoitettua oikeutta 147, 150, 151
– tuomioistuinten ratkaisuista 272
– valtion aluehallinnollinen rakenne 174, 175
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 202
– voimassa oleva oikeus ja kirkko 118–121
valtiomuoto 63, 64, 110
valtionuskonto 119, 126
valtiosääntö
– demokratia ja vallanjako 181, 184, 188
– juristit – ennen ja nyt 293

– konstitutionaalinen patriotismi 203, 204, 205
– maallinen vs. kirkollinen valta? 127
– oikeuslähdeopin perusteista 153, 160
– oikeustieteellisistä julkaisukanavista 305
– perusoikeusjärjestelmästä 193
– perustuslaki 179
– perustuslaki vs. konstituutio 62–64
– regiimejä ja perustuslakeja 107
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 171
– valtiosääntöoikeuden erityispiirteistä 198, 202
valtiosääntöoikeus
– Bysantin traditio 211
– demokratia ja vallanjako 184
– julkisoikeus, erityisesti valtiosääntöoikeus 173
– juridiikan kerrostumia 86
– juristit – ennen ja nyt 293
– kielen ja oikeuden suhteesta 3
– miksi pandektioikeus? 225
– oikeuslähdeopin perusteista 151, 152, 158, 160
– oikeustiede 302
– perusoikeusjärjestelmästä 192, 193
– perustuslaki vs. konstituutio 62, 64, 65
– regiimejä ja perustuslakeja 108
– romaanis-germaanisia piirteitä 168
– sanojen suvut 43
– Siviilikoodin muuttumattomuus 258
– Suomen ja Kreikan oikeuden eräistä samankaltaisuuksista 171
– valtion aluehallinnollinen rakenne 176
– valtiosääntöoikeuden alan erityispiirteitä 200, 202
valtiosääntötuomioistuin 154, 172, 205, 261
valtiovallan kolmijako 110, 183, 261, 263
velvoiteoikeus 56, 206, 215, 220, 232–234, 236–238, 242, 244
Venetsia 19, 24
Venäjä 17, 34, 35, 79, 89, 90, 99, 100, 102–104, 107, 110, 121, 128, 112–114, 180, 220
venäjä 65, 90, 103
verbi(t) 39, 48, 49, 55, 56–59, 64, 67, 68, 70, 87, 152, 167, 179, 180, 199, 200, 201, 238, 263, 266, 267, 272, 298, 303
vilpitön mieli (bona fides) 198, 234
Viro 226
vokatiivi 60, 91
väestönvaihto 129
Wednesbury-kriteeri 73
äännejärjestelmä 2
Yhdysvallat (USA) 15, 17, 27, 62, 95, 153, 186, 205, 246, 259, 260, 271, 302
yhteismurre (koine) 21
yksityisoikeus 74, 104, 122, 135, 143, 156, 158, 163, 165, 173, 187, 206, 207, 213, 214, 240, 251, 253, 258, 259
yleinen kielitiede 2, 3, 24
yleislauseke 58, 198, 233, 235, 240–241, 248, 249
Zeitdiagnose 258
ZGB (Zivil-Gesetz-Buch) 198, 241
XII taulun laki 142–144, 237